
İnsanlığın
İftihar Tablosu
SONSUZ
NUR
M. Fethullah Gülen
2

İnsanlığın İftihar Tablosu

SONSUZ NUR -2-

M. Fethullah Gülen

ISBN
978-975-315-430-7

Yayın Numarası
379

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Mayıs 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

İkinci Bölüm
MÜREBBİ OLARAK PEYGAMBER EFENDİMİZ
(sallallâhu aleyhi ve sellem)

A. EFENDİMİZ'İN TERBİYECİLİĞİ VE AİLE REİSLİĞİ

Cenâb-ı Hakk'ın "Rab" isminin en üst seviyede temsilcisi Hz. Muhammed'dir (sallallâhu aleyhi ve sellem). O, Cenâb-ı Hakk'ın bu isminin peygamberler dahil, insanlar arasında en zirve temsilcisi müstesna bir fıtrattır. Tabiî O'nun terbiyesi altında yetişenler de peygamberlerden sonra insanlığın en seçkinleridir. Yeryüzünde, başka bir Ebû Bekir, bir Ömer, bir Osman, bir Ali (radıyallâhu anhüm) göstermek ve yetiştirmek mümkün değildir. Sadece onlar değil, sahabeden hiçbirinin seviyesine ulaşmak mümkün değildir. Çünkü onlar, bizzat Allah Resûlü'nün terbiyesinde yetişmişlerdir. Yine O'nun terbiye atmosferinde yetişmiş ve daha sonraki asırlara saçılmış inciler de vardır. Onlar da bir mânâda, Allah Resûlü tarafından yetiştirilip terbiye edilmişlerdir. İnsanlığın medar-ı fahrı sayılan bu asil ve seçkin insanların da benzerlerini yetiştirmek kabil değildir.

Fuzayl b. Iyâz, Bişr-i Hâfî, Bâyezid-i Bistamî, Cüneyd-i Bağdadî, İmam Ebû Hanife, İmam Şafiî, İmam Malik, İmam Ahmed İbn Hanbel, İmam Rabbânî, İmam Gazzâlî, Mevlâna Celâleddin Rûmî, Şah-ı Geylanî, Şâzilî, Nakşibend, Ahmed Rifâî ve Bediüzzaman gibi daha niceleri... hep derslerini ve terbiyelerini O'ndan almış ve O'nun terbiye prensipleriyle yetiştirilmişlerdir. Hadis olmasa da, mânâsı hoş güzel bir söz vardır. Evet, gerçi bu sözün Efendimiz'e isnadı, senet açısından pek mevsuk değildir. Ama bir mânâda latîftir. O'na isnad edilen bu söz şöyledir: *"Benim ümmetimin âlimleri, Benî*

İsrail'in peygamberleri gibidir."[1]

Umumî fazilette hiçbir insan nebilere ulaşamaz. Ancak bazı hususî durumlarda onlarla atbaşı olanlar vardır. İşte yukarıda isimlerini zikrettiğimiz ve daha zikredebileceğimiz bütün medar-ı iftiharlarımız bunlardandır. Onlar, âdeta yeryüzüne tenezzülen gelmişlerdir. Eğer onların yerleri bir başkasıyla doldurulmak istense, herhâlde gökteki melekleri yere indirmek gerekir. Çünkü onlar ancak meleklerle temsil edilebilirler.

Bu, Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) has bir keyfiyettir. Evet, ancak O'na intisaptır ki, böyle semere vermiştir. Ebedlere kadar da semere vermeye devam edecektir. Bir kuraklık ve çoraklık döneminden sonra, günümüzde hazırlanan ve yarının kudsîleri olmaya azmetmiş tali'liler arasında da kim bilir nice seçkinler yetişecektir. Evet, esbap planında bütün ümidimiz onlardadır. Ben, kendimi bildim bileli, ümidimden hiçbir şey kaybetmeden hep onları bekledim ve beklemeye de devam edeceğim...

Allah Resûlü'nün umumî terbiyesine geçmeden evvel O'nu, hanesindeki terbiyeciliği ile görmeye çalışalım. O bir aile reisidir.. ve hanesinde de evlâtları, hanımları ve torunları vardır.

1. Aile Reisi Olarak Hz. Peygamber

Hiç şüphe yok ki, bu hane, yeryüzünde gelmiş-geçmiş ve gelecek hanelerin, kurulacak yuvaların en mesudu, en bahtiyarı ve en bereketlisiydi. O'nun hanesinde her zaman burcu burcu saadet kokardı. Belki bu hane, maddî imkânlar yönünden, dünyanın en fakir hanelerinden biriydi; çünkü aylar ve aylar geçerdi de bu hanede bir çorba bile kaynamazdı.[2] Hanımlarına düşen yer ise sadece başlarını sokabilecekleri küçük birer oda veya daracık birer kulübeden ibaretti. Bu bahtiyar kadınlar, Allah Resûlü'yle haftada ancak bir iki saat beraber olmayı, dünyanın her şeyine tercih ediyorlardı.. mutluydular, huzurluydular ve son derece mesuttular.

O'nun evlâtlarının hepsi, kendisinden evvel vefat etmişti. O'ndan sonraya kalan sadece Hz. Fatıma'ydı; o da, hayatını hep sıkıntı içinde geçiriyordu. Yani Allah Resûlü ona da müreffeh bir hayat hazırlamış değildi. Ancak, gerek hanımları gerek O'nun gönül meyvesi bu kızı, O'nu delice seviyor ve her şeyden, herkesten aziz tutuyorlardı. Allah Resûlü'nün onların kalblerinde tasavvurlar üstü mümtaz bir yeri vardı.

Babası vefat edince Hz. Fatıma, günlerce kanlı gözyaşlarıyla cihanı ağlatmış

ve yürekleri parçalayan mersiyeler söyleyip durmuştu. Zaten O'nun ayrılığına ancak altı ay dayanabilmiş, derken ardından babasının yanına, hem de büyük bir sevinçle göç edivermişti. Hiçbir evlât, Hz. Fatıma kadar babasını sevmemiştir. Hiçbir baba da evlâtlarını, Allah Resûlü'nün -tabiî dengeli olarak- sevdiği kadar sevmemiştir. O'nun hanımlarıyla olan durumunu da aynı şekilde ifade etmek mümkündür. Hiçbir kadın, Allah Resûlü'nün hanımlarının, O'nu sevdiği kadar kocasını sevmemiş ve hiçbir koca da hanımları tarafından, Allah Resûlü kadar sevilmemiştir. O'nun etrafında teşekkül eden bu en yakın dairedeki sevgi hâlesinin elbette bir sebebi vardı. Allah Resûlü, eli altında bulunanlara uyguladığı terbiye usûlüyle onların kalblerinde, sonsuz bir alâka ve bağlılık hâsıl etmiştir. Sonra bu bağlılık, bu en küçük daireden başlayarak dalga dalga genişlemiş ve âdeta bütün cihanı kuşatmıştır. İşte, bu da O'nun fetanetinin ayrı bir buududur.

Düşünün ki, Allah Resûlü vefat ettiği zaman, hanımlarının bütününe bile tek bir hane bırakmamıştı. Hayat boyu hep daracık odalarda yaşamışlardı ve işte onlara bu odalar kalmıştı. Kâinat kendisi için yaratılmış olan İki Cihan Serveri, hanımlarına, sadece bunları temin edebilmiş ve onları işte böyle bir fakr u zaruret içinde bırakıp öyle irtihal etmişti. Ancak hanımlarından hiçbiri, hayatının hiçbir döneminde bu durumundan şikâyeti işmam eder tek kelime söylememişlerdi. Bir aralık, bir ikisinin kafasına böyle bir şey geldi ise de Kur'ân'ın ikazıyla hemen zail olmuştur.[3]

Hz. Ebû Bekir onlara beytülmâlden bir şeyler veriyor, onlar da bu verilenle iktifa ediyorlardı. Verilen de öyle âhım-şâhım bir şey değil, sıradan herkese verilen kadardı. Evet, Hz. Ebû Bekir onları, ilk İslâm'a girenler seviyesinde dahi kayırmamış ve ilklere verdiği ölçünün çok altında, o mübarek hanımlara küçük bir maaş bağlamıştı.[4] O, böyle amel etmişti; zira içtihadı bu merkezdeydi. Ancak Hz. Ömer halife olunca, Allah Resûlü'nün hanımlarına birinci dereceden maaş bağladı. Ona göre peygamber hanımları sene itibarıyla ilk İslâm'a girenlerden olmasalar bile, Allah Resûlü'ne en yakın olduklarından ve kıyamete kadar mü'minlerin anaları sayıldıklarından Sâbikûn-u Evvelûn'a dahil edilmeliydiler.[5] Hz. Ömer de böyle düşünmüş ve böyle içtihatta bulunmuştu. Ancak, bizim ısrarla üzerinde durmak istediğimiz husus bunlar değildir. Dönüp dönüp etrafında tahşidat yapmaya çalıştığımız biricik mesele, Allah Resûlü'nün terbiye adına hanımlarına kazandırdığı erişilmez seviye meselesidir. O nasıl bir terbiyecidir ki, beraberlikleri çok kısa sürmesine

rağmen hanımlarının gönüllerine ve ruhuna öyle bir girmiştir ki, artık O'nun ötesinde hiçbir şey düşünemez olmuşlardır. Hâlbuki dünya adına onlara verdiği şey sadece yukarıda işaret ettiklerimizden ibarettir. Demek ki O'nda apayrı bir cazibe vardı.. ve bu cazibe ile âdeta çevresini büyülüyordu. İşte bu durum da yine O'nun risaletinin ayrı bir yönünü dile getirmektedir.

Allah Resûlü'nün çok kadınla evlenmesinin, O'nun risaletine bakan apayrı bir delil olma keyfiyetini yeri gelince arz edeceğimizden, o meseleye şimdilik girmeyeceğiz. Ancak, burada şu kadar söyleyelim ki, Efendimiz'in mübarek hanesi, kadınlara ait hususların talim edildiği bir medrese durumunda idi. Efendimiz'in hususî durumları, hep o mahrem daire içinde öğreniliyor ve orada öğrenilenler de daha sonra ümmete naklediliyordu. Aile hayatına ait hükümlerin yüzde doksanı bize, Allah Resûlü'nün pâk zevceleri tarafından aktarılmıştır. Dolayısıyla, O'nun hanesinde, seviye ve durum itibarıyla muhtelif kadınların bulunması bir zarurettir. Allah Resûlü, sırf dinin hükümleri zayi olmasın diye, 53 yaşından sonra birçok kadınla evlenmeye göğüs germiş ve bir mânâda fedakârlık yapmıştır.

Evet, Allah Resûlü'nün hanesinde çok kadına ihtiyaç vardı. Zira, erkekler, her zaman mescitte oturup Efendimiz'i dinleyebiliyorlardı. Eğer birisi o günkü sohbetleri kaçırdıysa, arkadaşları bütünüyle onun bu noksanını telafi edebiliyor ve o gün konuşulanları aynen ona nakledebiliyorlardı. Fakat kadınlar, ekseriyet itibarıyla böyle bir mazhariyetten mahrum kalıyorlardı. Çünkü onların, her an Allah Resûlü'nü dinleme imkânları yoktu. Bu durumda kadınlara, hususiyle de kadınlığa ait meseleleri kim anlatacaktı? Allah Resûlü'nün hususî hayatını, tabiatıyla ilgili durumları, yatak odasında yaşadığı edep ve ahlâkı ümmete kim intikal ettirecekti? Acaba, dini, bütün prensipleri, bütün esas ve disiplinleriyle anlatıp intikal ettirmeye bir kadının gücü yeter miydi?

Beşeriyet itibarıyla, diğer kadınların maruz kaldıkları arazlara, onlar da maruz kalacaklarına göre, böyle hususî durumlarda, Efendimiz'e ait yeni bir hüküm bahis mevzuu olduğunda, bir tek kadın buna nasıl güç yetirecekti? Hayır, bir kadının bütün bu durumları tek başına intikal ettirmeye gücü yetmez ve yetemez.

Onun için de, her zaman, Allah Resûlü'nün durumunu kollayıp bize aktaracak, O'nunla sürekli içli dışlı olacak çok kadına ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaç asla Efendimiz'in beşeriyetiyle alâkalı değildi. Tamamen dinî ihtiyaçtan kaynaklanan bir zaruretti. Allah Resûlü de bu zaruretten dolayı böyle bir ağır

yükün altına girmişti.

Bu kadınlar, kendi kavim ve kabilelerinin Allah Resûlü'ne karabet bağıyla bağlanmalarına vesile oldukları gibi, yüzlerce, binlerce hadisin korunmasına da en büyük vasıta yine onlar olmuştu. Şunu kat'iyetle söylemeliyim ki, kadınlık âlemi, Allah Resûlü'nün hanımlarına çok şey borçludur. Bütün kadınlar, başlarını onların mübarek ayaklarının altına kaldırım taşı gibi sıralasalar, yine onların hakkını ödeyemezler; evet, onların dine bu kadar hizmetleri olmuştur.

Demek oluyor ki, Allah Resûlü'nün onlarla evlenmesi, ne cismanî bir ihtiyaçtandı -çünkü Arabistan gibi sıcak bir yerde 53 yaşına gelmiş bir insanın çok kadınla evlenmeye ihtiyacı olduğu kat'iyen söylenemez- ne de hanımlarının O'nunla evlenmesi, O'nun cismaniyetiyle veya dünyalığıyla alâkalıydı. Zira O, insanların en fakiri olarak yaşıyordu. Hanımları da O'nun bu durumunu bilerek O'na zevce olmaya talip idiler. Allah Resûlü, aynı zamanda, bunlar arasında adalet ve hakkaniyetle muamelede bulunuyor, herbirine ancak haftada bir uğrayabiliyordu. Fakat, evvel-âhir, bütün hanımları O'ndan bahsederken şöyle diyorlardı: "Allah Resûlü, insanların en güler yüzlüsü, hanımlarıyla en çok latîfe yapanıydı."[6]

Rica ederim, evinde uzun müddet yiyecek bulamayan, üzerlerine giydikleri elbiselerini de çok uzun müddet giymek zorunda kalan bu kadınlar, beşeriyetleri icabı, biraz hiddet göstermeli değil miydiler? Ama hayır. Onların, Allah Resûlü'ne karşı rıza ifade eden hareketlerinden başka bir şey bilmiyoruz. Tarih ve siyeri dikkatle tetkik edenlerin bana hak vereceklerini zannediyorum.

O, peygamberliğin ruhundaki mehâbet ve vakara rağmen, hanımlarıyla latîfeleşirdi. Onlarla kaynaşır, bütünleşir ve içli dışlı olurdu. Arada ince bir perde kalırdı ki, o da, Allah'la irtibatlı bulunmanın hâsıl ettiği uhrevîlikti, zira O, bir peygamberdi. Hanımları da her şeyden evvel O'nun ümmetiydiler...

O'nunla münasebet ve alâka boşluğunu doldurmak mümkün değildi. Zira O, bu yönüyle de müstesna idi. Hanımları da asla O'nsuz bir dünya düşünemiyorlardı. Ve düşünemezlerdi de.

Sevde Validemiz'le, daha Mekke'de iken nikâh akdi yapılmıştı. Yani Allah Resûlü'nün ikinci hanımı Sevde Validemiz oluyordu. Ancak hangi mülâhaza ile bilemiyoruz, bir aralık Allah Resûlü, bu validemizi boşamak istedi. Kadın bunu duyunca beyninden vurulmuşa döndü. Ve hemen Allah Resûlü'nün huzuruna koştu. Hatta araya vasıtalar koydu ve yalvarırcasına şöyle dedi: "Ey Allah'ın

Resûlü! Senden dünyalık hiçbir şey beklemiyorum. Bana ayırdığın bir günü de Âişe'ye verdim. İstersen ömür boyu benim hatırımı sormak için dahi yanıma uğrama. Ama ne olur beni nikâhın altında bulunmaktan mahrum etme! Ben ahirete de Senin nikâhlın olarak gitmek arzusundayım. Başkaca da hiçbir düşüncem yok."[7] Onun bu arzusu Allah Resûlü tarafından kabul edildi ve Sevde Validemiz Ezvâc-ı Tâhirât'tan biri olarak kaldı.

İşte, Allah Resûlü, onların gönüllerinde böyle yer etmişti. Eğer onlardan birini boşamış olsaydı, şüphesiz o, başını O'nun eşiğine kor ve kıyamete kadar beklerdi.

Hz. Hafsa Validemiz'den bir rahatsızlık hissedince, *"İsterse ona yol vereyim..."* gibi bir ifade kullandı. Bu kadarcık ifade bile, Hz. Hafsa'nın kolunu kanadını kırmaya yetti. Hz. Cibril indi, Hz. Hafsa'nın nasıl çok namaz kılan, oruç tutan bir insan olduğunu hatırlattı ve Cennet'te de Allah Resûlü'nün zevcesi olacağını söyleyerek *"Onu tekrar hanene al!"* dedi. O da bu en vefalı arkadaşının en vefalı kerimesinin saadet hücresi sâkineliğini bir kere daha tescil etti.[8]

Onlar, Allah Resûlü'nden ayrı kalmayı ölümden beter bir musibet olarak kabul ediyorlardı. Bu duyguda hemen bütün hanımları müşterekti.. ve hiçbiri farklı düşünmüyordu. Zira İki Cihan Serveri, onların gönüllerine sökülüp atılamayacak şekilde taht kurmuş, içlerine girmiş ve onlarla tam olarak bütünleşmişti. O mübarek, o yumuşak, o tabiî, o fıtrî hayatını onlarla öyle paylaşmış idi ki, O'ndan ayrılmaları mümkün değildi. Şayet ayrılsalardı, havasız kalmış gibi öleceklerdi.

Doğrusu, O'nun vefatından sonra gördüğümüz manzara hasrettir, hicrandır ve hüzündür. Hz. Ebû Bekir ve Ömer, Allah Resûlü'nün hanımlarından her uğradıklarını hıçkıra hıçkıra ağlıyor bulmuşlardı. Hatta onlar da oturup beraber ağlamışlardı ve bu ağlama onlarda âdeta bir hayat boyu devam etti.

İşte Allah Resûlü, onlarda böyle silinmez iz ve çizgiler bırakmıştı. Belki beraberlikleri çok kısa sürmüştü ama, İki Cihan Serveri onlar için âdeta bir hayat kaynağı olmuştu. Zaten bizim anlatmak istediğimiz husus da budur. Evet, O'nun aile reisliği de yine Allah'ın Resûlü olduğu hakikatini haykırmaktadır. Bir dönemde, beraber bulunduğu dokuz kadar hanımını, bir arada hem de ciddî hiçbir probleme meydan vermeden idare etmişti. O, işte bu kadar ince ve narin bir aile reisiydi.

Vefatından birkaç gün evvel: *"Kul, Rabbiyle dünya arasında muhayyer bırakıldı. O, Rabbini seçti."* demişti. Fetanet insanı Ebû Bekir, bu sözü duyunca hıçkırıklarını tutamamış ve hüngür hüngür ağlamıştı.[9] Zira anlamıştı ki, o kul, bu sözü söyleyenin ta kendisiydi. Rahatsızlığı fazla sürmedi. Gün geçtikçe hastalığı şiddetleniyor ve şiddetli baş ağrılarıyla kıvrım kıvrım kıvranıyordu. İşte bu esnada dahi hanımlarına karşı incelik ve nezaketini terketmedi. Hanımları arasında gezecek hâli olmadığından bir odada kalmasına müsaade edilmesini talep etti. Bütün hanımları O'nun bu arzusuna "Evet!" dediler. Allah Resûlü de son günlerini Hz. Âişe'nin odasında geçirdi.[10]

Evet, en ağır şartlar altında bile O, hanımlarının hak ve hukukuna riayetkâr davranıyordu. İşte O, böyle bir ruh insanıydı.

2. Hanımlarına Verdiği Değer

Allah Resûlü'nün kadına verdiği değer, ne o güne kadar ne de o günden sonra cihanda eşi görülmedik bir seviyede idi. O bir gece kalkıp hanımlarından birinin hatırını sorsa, hemen diğer hanımlarını da dolaşır, onların da hatırını sorardı. Davranış bakımından hiçbirini diğerine tercih eder görünmezdi.[11] Herkes gibi hanımları da kendilerini Allah Resûlü nezdinde en sevgili sanırdı. Bu da O'nun eşsiz mürüvvetinden kaynaklanıyordu. Ancak kalbî temayüllere hiçbir insanın hâkim olması söz konusu edilemeyeceği gibi, bu "teklif-i mâlâyutâk" O'ndan da beklenmemeliydi. O'nun için Allah Resûlü, elinden gelmeyen bu kalbî temayüllerinden de Cenâb-ı Hakk'a istiğfarda bulunuyor ve şöyle diyordu: *"Farkına varmadan, birini diğerlerinden çok sevebilirim, bu da bir haksızlık olur. Onun için ey Rabbim! Elimden gelmeyen bu hususta Senin rahmetine sığınıyorum..."*[12]

Aman Allahım! Bu ne incelik, bu ne zarafettir! Sorarım size: Siz bir kızınızla diğer kızınız veya bir oğlunuzla diğeri arasında şimdiye kadar aynı inceliğe riayet edebildiniz mi? Bu "Hayır!"ı sizler namına müsaadenizle ben söyleyeyim. Evet, "Yüz bin defa hayır!" "Hayır!" bir yana, bizler, kalbî temayüllerimizi saklayabilirsek bunu bir mârifet ve irade gücümüze bir alâmet telakki eder; hatta, bazen, şecaat arz eden kıptî misali, bu mârifetimizi anlatırız da. Hâlbuki Allah Resûlü, kalbinden geçmesi muhtemel böyle bir temayül fazlalığından dolayı Cenâb-ı Hakk'a istiğfarda bulunuyordu.

O'ndaki bu incelik, hanımlarının ruhlarına, bütün letafet ve nuraniyetiyle sirayet etmiş olacak ki, O'nun ayrılışı, geride hiç bitmeyen bir hicran ve hasret

bırakmıştı. Belki, İslâm menettiği için canlarına kıymıyorlardı ama, Allah Resûlü'nün ayrılışından sonra, hayat onlar için uzun bir çığlıktan, bitmeyen bir melâlden ibaret olmuştu. Aslında, Allah Resûlü, bütün kadınlara karşı kibar ve ince davranıyor ve böyle davranılmasını da herkese tavsiye ediyordu. Başkasına söylediklerini de, pratik olarak, bizzat kendi hanımlarında gösteriyordu. O'nun bu davranış inceliğini Buhârî'de şöyle görüyoruz:

Hâdiseyi bize Sa'd b. Ebî Vakkas, Hz. Ömer'den naklediyor. Hz. Ömer diyor ki: "Bir gün Allah Resûlü'nün huzuruna girdim. Baktım Allah Resûlü, durmadan tebessüm ediyor: "Allah Seni ebediyyen güldürsün, yâ Resûlallah, niçin gülüyorsunuz?" dedim. Yine tebessümle şu cevabı verdi: *"Şu kadınların hâline gülüyorum. Oturmuş benim yanımda konuşuyorlardı. Senin sesini duyunca her biri bir yere saklandı."* Allah Resûlü'nün bu cevabı üzerine sesimi yükselttim ve: "Ey nefislerinin düşmanları! Demek benden korkuyorsunuz; Allah Resûlü'nden korkmuyor ve O'nun yanında saygısızlık yapıyorsunuz öyle mi?" dedim. Bana cevap verdiler: "Sen katı ve şiddetlisin!"[13]

Aslında Hz. Ömer de hiddetli ve şiddetli davranmıyordu. O da kadınlara karşı inceydi. Ancak en güzel insan, nasıl Hz. Yusuf'a kıyas edildiğinde çirkinleşir, öyle de Hz. Ömer'in incelik ve zarafeti de, Allah Resûlü'nün incelik ve zarafetine kıyas edildiğinde, hiddet ve şiddet şeklinde görünüyordu. Bu izafî hüküm, Ömer'i, Allah Resûlü'ne kıyas etmekten kaynaklanıyordu. Hâlbuki, hiç kimseyi O'na kıyas etmek mümkün değildi...

Evet, onlar, Allah Resûlü'nün yumuşaklığı, inceliği, zarafeti ve letafetine iyiden iyiye alışmışlardı. Onun için de Hz. Ömer'in davranışları onlara sert ve haşin geliyordu. Oysaki, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) gelecekte, peygamberliğe ait hilâfet yükünü, eksiksiz omuzlamaya namzet biriydi. Kılı kırk yararcasına yaşayacak ve peygamberlerden sonra en büyük örneklerden biri olacaktı.. ve günü gelince oldu da... O, bütün hareketlerinde hakkaniyet arıyor ve eğriyi eğri görüp göstermeye, doğruyu da doğru görüp göstermeye a'zamî gayret sarfediyordu...

Onda, onu hilâfet makamına getirecek bir ruh hâleti vardı. Bu ruh hâleti başkalarına sert gelebilirdi. Ne var ki, Hz. Ömer, ileride temsil edeceği büyük davayı omuzlamaya, ancak böyle bir ruh hâletiyle muvaffak olacaktı.. ve oldu da.

3. Hanımlarıyla İstişaresi

Allah Resûlü, hanımlarıyla oturur konuşur; hatta bir arkadaş gibi onlarla bazı meselelerin müzakeresini bile yapardı. Peygamber'in, onların düşünce ve fikirlerine kat'iyen ihtiyacı yoktu; çünkü O, vahiy ile müeyyetti. Ancak O, ümmetine bir şeyler öğretmek istiyordu. O güne kadar olanın aksine, kadın, çok muallâ bir yere oturtulacaktı. Allah Resûlü bunun pratiğine de yine kendi hanesinden başlıyordu.

... Ve bir misal

Hudeybiye anlaşması Müslümanlara çok ağır gelmişti. Öyle ki kimsede yerinden kımıldayacak mecal kalmamıştı. Bu arada Allah Resûlü, kendisiyle umreye niyet edenlere, kurbanlarını kesmelerini ve ihramdan çıkmalarını emretmişti. Ancak sahabe, "Acaba verilen kararda bir değişiklik olur mu?" düşüncesiyle, meseleyi biraz ağırdan alıyordu. Allah Resûlü, emrini bir kere daha tekrarladı. Fakat, sahabedeki ümitli bekleyiş değişmedi.. evet, bu, asla Allah Resûlü'ne karşı bir muhalefet değildi. Şu kadar var ki, onlar daha değişik bir emir bekliyorlardı. Zira Kâbe'yi tavaf etmek üzere yola çıkmışlardı.

Hudeybiye'de söylenenler tatbik safhasına konmayıp anlaşmada bir değişiklik olabilirdi.

İki Cihan Serveri, sahabedeki bu durumu sezince hemen çadırına girdi ve hanımı Ümmü Seleme Validemiz'le istişare etti. Bu ufku geniş kadın, sırf istişarenin hakkını vermek için konuştu. Çünkü o da biliyordu ki, Allah Resûlü onun diyeceklerine kat'iyen muhtaç değil.. Allah Resûlü, bu istişare ile bize, içtimaî bir ders veriyordu. Bu gibi durumlarda kadınlarla istişare edilmesinde de hiçbir mahzur yoktu.

Validemiz, Allah Resûlü'ne şu mealde sözler söyledi: "Yâ Resûlallah! Emrini bir daha tekrar etme. Belki muhalefet eder ve mahvolurlar. Fakat Sen, kendi kurbanlarını kes ve onlara bir şey demeden de ihramdan çık. Onlar verdiğin emrin kesinliğini anlayınca, ister istemez sana itaat edeceklerdir." Allah Resûlü de böyle düşünüyordu. Hemen bıçağını eline aldı ve çadırından çıkarak, kendine ait kurbanları kesmeye başladı. O daha birkaç kurban kesmişti ki, sahabe de kendi kurbanlarını kesmeye koyuldular. Artık verilen karardan dönüş olmadığını herkes anlamıştı.[14]

Sormadan edemeyeceğim: Hangimiz, kadınlara karşı bu denli mültefit olabilmişizdir? En kritik anda hanımıyla istişare eden kaç devlet reisi vardır?

Bir aile reisi olarak kaç kişi, aile hayatında hanımıyla istişareye yer vermektedir? Soruları çoğaltıp, bütün içtimaî ünitelere aynı soruyu yöneltebiliriz. İslâm'ın kadını esir ettiğini söyleyen bütün şom ağızların kulakları çınlasın! Acaba hangi feministin ufku bu seviyeye çıkabilmiştir?

Evet, şûrâ ve meşveret de, her hayırlı iş gibi ilk defa peygamber hanesinde hecelendi.. ve Allah Resûlü, kendi hanımlarıyla istişare etti. Biz henüz bu anlayışın sofasında dolaşıp duruyoruz, dolaşıyor ve bu sırlı kapının nereden açılacağını bilemiyoruz. Hatta henüz o kapının tokmağına vurma imkânını dahi elde edemedik. Evet, bugün kadın haklarını koruduklarını iddia edenlerin bile düşüncelerinde, kadın hâlâ ikinci dereceden bir varlık olmaktan kurtulmuş değildir. Oysa biz, kadına, bir vâhidin yarısı nazarıyla bakıyoruz. O, öyle bir bütünün parçası ki, diğer parçanın işe yaraması için onun mevcudiyeti şarttır. Ancak her iki parça bir araya gelince insanlık vâhidinin teşekkül edeceğine inanırız. Bu vâhidin olmadığı yerde, insanlık da yoktur. Enbiyâ, asfiyâ da yoktur, İslâmiyet de yoktur, millet de yoktur.

Efendimiz, nasıl davranışlarıyla kadınlara karşı lütufkâr davranıyordu; nurlu sözleriyle de hep bu şekilde davranmayı teşvik ediyordu!

Bir hadislerinde şöyle buyurur:

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ خُلُقًا

"Mü'minlerin iman bakımından en kusursuzu, ahlâkı en güzel olanıdır. (Ahlâk ile insan öyle zirveleri tutar, öyle insanî semalara yükselir ki, hiçbir ibadetle o makamları elde etmek mümkün olmaz.) Ahlâkı en güzel olanınız da, hanımına en güzel davrananınızdır."[15]

Görülüyor ki, eğer kadınlık, insanlık tarihinde bir kere aradığını bulmuş ve bir kere gerçek mânâda onurlandırılmışsa, o da Hz. Muhammed Aleyhisselâm döneminde olmuştur.

4. Tahyîr Hâdisesi

Tahyîr, Allah Resûlü'nün hanımlarının, Efendimiz'le birlikte yaşayıp-yaşamama mevzuunda muhayyer bırakılmaları hâdisesidir. Mebdei ne olursa olsun, bu hâdise, Allah Resûlü'ne bizzat Cenâb-ı Hakk'ın emridir. Mevzu ile alâkalı âyet aynen şöyle demektedir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ
وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ۝ وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَإِنَّ اللّٰهَ

أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا

"Ey peygamber! Hanımlarına söyle: 'Eğer dünya hayatı ve onun ziynetini istiyorsanız, gelin size bağışta bulunayım ve güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, peygamberini ve ahiret yurdunu istiyorsanız bilin ki, Allah, içinizden iyi davrananlara büyük ecir hazırlamıştır.'"[16]

İhtimal, Efendimiz'in hanımlarından bazıları, belki biraz daha müreffeh bir hayat istemiş ve: "Acaba biz de diğer
Müslümanlar gibi biraz daha rahat yaşayamaz mıyız? Hiç olmazsa günde bir kerecik olsun çorba içemez miyiz? Giyim ve kuşamımıza biraz daha çeki düzen veremez miyiz?" demişlerdi.

İlk nazarda, kalblerinden geçen bu ve benzeri talepler, meşru dairede olduğundan, gayet masum ve haklı gibi görülebilir. Hâlbuki onlar, öyle bir hanede bulunuyorlardı ki, bu hane, kıyamete kadar gelecek İslâmî yuvalara örnek olacaktı. Bu yönüyle de Peygamber hanımları işin merkezinde bulunuyorlardı. Dolayısıyla da, diğer Müslüman kadınlar gibi hareket edemezlerdi; çünkü onlar mukarrabîndendi. Diğerleri için sevap sayılan şeyler, Allah Resûlü'nün hanımları için günah kabul edilmeliydi...

Allah Resûlü, onlardan bazılarında böyle bir arzu hissedince, hemen bir tavır ayarlamasına geçti. Kendileriyle görüşmeyeceğine dair yemin etti ve evinin cumbasına çekildi. Hâdise hemen duyulmuştu. Herkes hüzün ve üzüntü içinde mescide koştu ve ağlamaya durdu; zira Allah Resûlü'nü kederlendiren en küçük bir hâdise dahi Müslümanları ağlatmaya yetiyordu. Bütün Müslümanlar Allah Resûlü'yle o derece bütünleşmişlerdi ki, evinde cereyan eden çok küçük bir huzursuzluk hemen duyuluyor ve Müslümanlar Allah Resûlü'nü üzen bu hâdisenin ortadan kalkmasını sabırsızlıkla bekliyorlardı. O gün de böyle olmuştu.

Allah Resûlü'nün bu tavır ayarlamasına "Îlâ Hâdisesi" de denir. Hâdiseye, bir yukarıdaki mülâhazalarla bir de daha farklıca yaklaşanlar vardı. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer bu ikinci kategoride yerlerini alanlardandı. Zira kızları da bu işin içinde bulunuyordu. Herkes gibi durumdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir ve Ömer de mescide koştular.

Allah Resûlü'nün yanına girmek için izin istediler; fakat kendilerine izin verilmedi. Onlar da diğerleri gibi mescitte beklemeye başladılar. Ancak üçüncü taleplerinde izin çıktı ve içeriye girdiler, sonra da kızlarını

tartaklamaya başladılar. Allah Resûlü, uzaktan manzarayı seyrediyordu.. ve bu esnada, sadece bir tek cümle söyledi: *"Bunlar benden, elimde olmayan şeyler istiyorlar."*[17]

Oysaki, Kur'ân onlara hitaben: يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ *"Ey peygamber hanımları! Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz!"*[18] diyordu. Belki başkaları sadece farzları yapmakla kurtulabilir ama, merkezde bu işe omuz verenler, O'nun hareminde pek çok hakâikin mahrem-i râz'ı olanlar, bu işe bütün varlıklarını feda etmelidirler! Etmelidirler ki, merkezde zaaf hissedilmesin.

Evet, Peygamber kadını olmanın kendine göre büyük avantajları vardı; elbette ki riski de o kadar büyük ve ağır olacaktı. Allah Resûlü, onları din ü dünya için misal olmak üzere hazırlıyordu. Ahirete ait nimetleri dünyada yiyip أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا âyetinin[19] tokadına maruz kalmasınlar diye, onların üzerine tir tir titriyor ve iki gözü gibi korumaya çalışıyordu. Onun için de bazı bakımlardan peygamber hanesinde sıkıntılı bir hayat yaşanıyordu. İşte bu sıkıntılı hayattan dolayı yer yer açık veya kapalı bazı küçük talepler de oluyordu. Ancak onların konumları bir başkası gibi değildi. Bulundukları durumun gereği bazı sorumlulukları vardı.. evet, onlar, herkes gibi gülemez, herkes gibi yiyip-içemezlerdi. Nitekim, bazı büyükler bütün bir ömür boyu sadece bir iki defa gülmüş.. bazıları da hayatta bir kere dahi karınlarını doyurmamışlardı.

Fuzayl b. Iyâz, hiç gülmemişti. Onu, sadece bir kere gülerken gördüler ve hayret edip sordular. O da gülmesinin -ki o gülme değil bir tebessümdü- sebebini şöyle izah etti: "Bugün bana oğlum Ali'nin vefatını haber verdiler. Allah seviyormuş diye sevindim, onun için tebessüm ettim."[20]

Şimdi, büyüklerde durum böyle olunca, bütün bu büyüklerin büyüğü ve bütün ümmetin anaları durumunda olan Allah Resûlü'nün pâkize hanımları, elbette çok farklı olacaklardı.

Dünya ve ukbâda Allah Resûlü'yle beraber olma liyakati, çok da öyle kolay elde edilebilecek bir pâye değildir. Onun için âyetin işaretiyle bu müstesna kadınlar, bir irade imtihanı vermekteydiler. Allah Resûlü onları, kendi fakir, yoksul hanesiyle, dünya debdebe ve alâyişi arasında muhayyer bırakıyordu. Eğer dünyayı tercih edecek olurlarsa, İki Cihan Serveri, onları istedikleri dünyalıkla lütuflandıracak ama sonra da salıverecekti. Yok eğer Allah'ı ve

Allah Resûlü'nü tercih edecek olurlarsa, şimdiye kadar yaşadıkları hayat standardına razı olmaları gerekecekti. Çünkü bu, o hanenin hususiyetiydi. Madem ki bu hane müstesna bir haneydi; o hâlde onun sâkinleri de müstesna olmalıydı. Aile reisi zaten müstesnaydı. Öyleyse o aile reisine tâbi hanım ve çocuklar da O'nun gibi olmak zorundaydılar.

Allah Resûlü ilk defa Hz. Âişe Validemiz'i çağırdı ve ona: *"Seninle bir şey görüşmek istiyorum ama, baban ve annenle konuşmadan karar vermekte acele etme."* dedi. Sonra da mevzuun başında zikrettiğimiz âyeti ona okudu. Hz. Âişe'nin cevabı tam sıddîk babanın, sıddîka kızına yakışır şekildeydi: "Yâ Resûlallah! Ben ana ve babamla bu mevzuda mı konuşacağım? Vallahi ben Allah ve Resûlü'nü tercih ediyorum." dedi.

Daha sonrasını Validemiz şöyle anlatıyor: "Allah Resûlü hangi hanımıyla konuştuysa, hepsinden aynı cevabı aldı. Bu hususta hiç kimse farklı bir mütalâa beyan etmedi. Ben ne demiş isem onlar da aynı şeyi söylediler..."[21]

Hep aynı şeyi söylediler; çünkü hepsi Allah Resûlü'yle âdeta bütünleşmişlerdi.. ve aksini söyleyemezlerdi. Eğer Allah Resûlü onlara: "Bütün bir hayat boyu oruç tutacaksınız ve hiç iftar etmeyeceksiniz!" deseydi, buna da seve seve katlanacaklardı.. ve katlandılar da.. hem öyle katlandılar ki, bu uzun orucun iftarı, Hz. Azrail'in sunduğu ölüm şerbetiyle oldu.

O'nun zevceleri arasında, saray hayatı yaşamış olanlar da vardı.. Hz. Safiyye bunlardandı. Hayber'de babasını ve kocasını kaybetmişti. Bunların ikisi de Hayber'in efendileriydi. Safiyye harp esirleri arasında bulunuyordu.. ve onurlu kadına bu durum çok dokunmuştu. Bu itibarla da, Allah Resûlü'nü görünceye kadar, belki dünyada en çok kızdığı insan O'ydu. Ancak, O'nu görünce bütün duyguları değişmişti.[22]

Evet, Allah Resûlü'nün hanesinde karnını dahi doyuramayacak bu ağır hayata katlanan, Safiyye gibi saraydan gelme kadınlar da vardı. Vardı ve o da diğer kadınlarla aynı hayatı paylaşıyordu. Evet, Allah Resûlü, o incelerden ince şahsiyetiyle onların gönüllerine öyle bir girmişti ki, ne pahasına olursa olsun, O'nunla beraber bulunma, bütün hanımlarının biricik gayesi hâline gelmişti.

Safiyye Validemiz, kök itibarıyla yahudiydi. Kadınlardan biri bunu bir gün onun yüzüne vurmuş ve ona: "Ey yahudi kızı!" demişti. O bu durumu Allah Resûlü'ne aktarmış ve üzüntüsünü dile getirmişti. Efendimiz de onu şöyle

teselli etmişti: *"Bir daha sana böyle bir şey diyecek olurlarsa, sen de onlara şu cevabı ver: 'Benim babam Hz. Harun, amcam Hz. Musa, kocam da gördüğünüz gibi Hz. Muhammed Mustafa'dır. Siz bana karşı neyinizle övünüyorsunuz?'"*[23] Ve Safiyye, Allah Resûlü'nün huzurundan ayrılırken, bütün üzüntülerini geri bırakmış, öyle ayrılıyordu. Çünkü onun kocası Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) idi. İhtimal, ondan sonra bu sözler, onun dudaklarına sık sık misafir olacaktı.

Hulâsa, Allah Resûlü'nün aile reisliği mükemmellerden daha mükemmeldi: Bu kadar kadını, bu kadar rahat idare etmesi ve hepsi tarafından da son derece sevilmesi.. hatta onların kalblerinin sevgilisi, akıllarının muallimi, ruhlarının da terbiyecisi olması.. ve bütün bunları yaparken de vazifesinden zerre kadar taviz vermeyip, devlete, millete ait işlerde hiç mi hiç ihmal göstermemesi, O'nun risaletinin apaçık bir delil ve burhanıdır. Eğer başka hiçbir delil olmasaydı, O'nun risaletine delil olarak aile reisliğinde takip ettiği çizgi yeterdi.

1 Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/83.

2 Buhârî, *rikak* 17; Müslim, *zühd* 18.

3 Ahzâb sûresi, 28/33. Hâdisenin tafsilatı için bkz.: İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim* 3/481; Taberî, *Câmiu'l-beyan* 21/156.

4 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/296; Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân* 1/437.

5 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/297; Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân* 1/437; Taberî, *Tarihu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/452.

6 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 1/365; Süyûtî, *el-Câmiu's-sâğîr* s.131.

7 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 8/54; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 24/33.

8 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 18/365; Hâkim, *el-Müstedrek* 4/16-17.

9 Buhârî, *salât* 80; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 2.

10 Buhârî, *vudû* 45; Müslim, *salât* 91-92.

11 Ebû Dâvûd, *nikâh* 37.

12 Tirmizî, *nikâh* 42; Ebû Dâvûd, *nikâh* 37.

13 Buhârî, *edeb* 68; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 22.

14 Buhârî, *şurût* 15.

15 Tirmizî, *radâ'* 11.

16 Ahzâb sûresi, 33/28-29.

17 Buhârî, *mezâlim* 25; Müslim, *talâk* 34, 35.

18 Ahzâb sûresi, 33/32.

19 Ahkaf sûresi, 46/20.

20 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 8/100.

21 Buhârî, *mezâlim* 35; Müslim, *talâk* 35.

22 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 24/67.

23 Tirmizî, *menâkıb* 63; Hâkim, *el-Müstedrek* 4/31.

B. BİR BABA OLARAK PEYGAMBERİMİZ

Hep zirvelerde dolaşan Allah Resûlü, hayatın hemen bütün ünitelerinde de hep zirvede olmuştu. İnsanlar O'nu ararken, ne kendi seviyelerinde ne de yaşadıkları asrın büyük insanları seviyelerinde aramamalıdırlar. Araştırmacılar O'nu ararken hep dünyanın en yüksek zirvelerini düşünmeli ve hayalen zirveler üzerinde dolaşmalıdırlar ki, kadrine ruhanîlerin destan kestiği o Zât hakkında kadirnâşinaslık yapmasınlar.

Evet, onlar Hz. Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) arayacaklarsa mutlaka O'nun ufkunda aramalıdırlar; bizim gibi doğru dürüst hayal bile edemeyen insanların hayalleriyle Hz. Muhammed'e ulaşmak mümkün değildir. Zira Allah (celle celâluhu), mevhibe-i sübhaniyesi olarak O'na her sahada üstünlük bahşetmiştir.

İnsanlığın İftihar Tablosu, bir iftihar tablosu olarak yaşadı ve gurub etti. Beşer O'nun eşini-menendini bir daha görmedi ve göremedi. Bütün insanlık göremediği gibi bazı çağdaşları ve hatta yakınında bulunanlar bile göremediler. Belki pek çokları, varlığını güneşe bağlı sürdüren çiçekler gibi, özlerindeki pörsüme ile ancak O'nun gurubunu anlayabilmişlerdi.. anlayabilmişlerdi ama artık çok geçti. Tabiî ki, ümmeti arasında O'nu tanıyanların, O'na saygı duyanların sayısı her zaman daha çok olmuştur.

Aradan 14 asır geçmiş olmasına rağmen, biz hâlâ, Hatice'ye, Âişe'ye, Ümmü Seleme'ye, Hafsa'ya "Anam!" derken, içimizde anamıza "Anam!" demenin üstünde bir haz, bir zevk duyarız. Elbette ki, bu his, bu duygu, o devirde daha derin, daha köklü, daha içten, daha samimiydi. Ve bunlar, hep O'ndan ötürüydü. Hz. Ebû Bekir, kızı Âişe'ye "Anacığım!" derdi. Zaten, وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ *"Peygamberlerin zevceleri, mü'minlerin analarıdırlar."*[1] âyeti de bunu söylemiyor muydu? Ve işte Hz. Ebû Bekir de bu mülâhazayla bağrında besleyip büyüttüğü kızı Hz. Âişe'ye "Anam!" diyordu.

Ne var ki bütün bu teveccühler hatta onların ayaklarının altına baş koymalar ve onları, insanlığın en azizi olarak başlarda gezdirmeler, bu gerçek takdirkârların hüznünü, kederini gidermeye yetmiyordu. Evet, daha sonraki saadet fırtınaları bile bu hüznü onların yüzünden silememişti. Birer birer gurub

edecekleri güne kadar hüzünle oturdu, hüzünle kalktı.. hüzün düşündü ve hüzün konuştular.

İşte O, zevcelerinin sinesinde böyle fevkalâde bir aile reisi olduğu gibi aynı zamanda derin ve mükemmel bir baba idi.. tabiî, babalığı ölçüsünde bir derinliği temsil eden misilsiz bir dede idi de.. evet, bu sahada dahi O'nun eşi ve menendi yoktu.

O, çocuklarına, torunlarına fevkalâde şefkatle muamele eder.. böyle muamele ederken de, onların nazarlarını ahirete ve maâliyâta çevirmeyi ihmal etmezdi. Onları bağrında beslerken yüzlerine tebessüm eder, okşar ve aziz tutar.. bu arada onların uhrevî meseleleri ihmallerine de asla rıza göstermezdi.

İşte bu anlayış içinde onlara karşı fevkalâde açık, fakat Allah'la arasındaki münasebeti koruma bakımından da gayet ciddî ve vakur idi. Bir taraftan onlara hürriyet ve serbestiyet içinde, insanca yaşama yollarını gösteriyor, diğer taraftan da laçka olmalarına ve yılışıklaşmalarına meydan vermiyordu. Meydan vermek şöyle dursun, aksine çürümelerine karşı bütün hassasiyetiyle göğüs geriyor ve onları hep ulvî ve uhrevî âlemlere göre hazırlıyordu. Bu şekildeki terbiye anlayışıyla Allah Resûlü, yine ifrat ve tefritten uzak orta yolu ve sırat-ı müstakîmi temsil ediyordu. İşte bu durum da O'nun fetanetinin ayrı bir buudunu teşkil etmektedir.

1. Çocukları ve Torunlarına Karşı Şefkati

Müslim-i Şerif'in rivayet ettiği bir hadiste Allah Resûlü'nün hizmetçisi olma gibi en yüksek pâyeye ulaşan ve on sene ara vermeden, fasılasız, kemal-i sadakatle bu hizmetini yürüten Enes b. Mâlik diyor ki:

مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ أَرْحَمَ بِالْعِيَالِ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ

"Aile fertlerine karşı, Hz. Muhammed'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha şefkatlisini görmedim."[2]

Evet, o kadar şefkatli, o kadar içten davranır ve öylesine açık hareket ederdi ki; O'nun gibi bir ikinci aile reisi ve baba göstermek mümkün değildir.

Bu itiraf sadece bize ait olsa, belki ehemmiyeti sınırlı kalırdı. Ancak, karıncayı dahi incitmeyecek kadar re'fet ve şefkatle derinleşmiş milyonlarca insan, ilan ve itiraf ediyorlar ki, bütün varlığı şefkatle kucaklamada Allah Resûlü'nün bir eşi daha yoktu.

Evet, herkes gibi O da bir insan olarak yaratılmıştı ama Allah (celle

celâluhu), insanlarla münasebet kursun diye O’nun kalbine bütün varlığa karşı derin bir alâka vaz’etmişti. Ondandır ki, Allah Resûlü, hem aile fertlerine karşı hem de diğer insanlara karşı görülmemiş bir alâka ile dopdoluydu.

Erkek evlâtlarının hepsi daha önceden vefat etmişti. En son Mâriye Validemiz’den bir erkek çocuğu dünyaya gelmiş, o da yaşamamıştı. Allah Resûlü, onca önemli işlerinin arasında sık sık dâye himayesindeki çocuğunun yanına gider, onu bağrına basar, öper, okşar, sever, kucağına alır, sonra da döner evine gelirdi.[3] Vefat ettiği zaman da yine onu kucağına alıp, bağrına basıp, gözleri dolu dolu hüznünü ifade etmişti. O’nun bu durumuna hayretle bakanlara da:

“Gönül mahzun olur, gözler ağlar; fakat inşâallah Allah’ın dediğinden, Allah’ın hoşnut olduğundan başkasını söyleyemeyiz.” demişti ve ardından da dilini işaret ederek: *“Allah şununla muâhaze eder.”* buyurmuşlardı.[4] Bir kere daha hatırlatalım; O, insanların en merhametlisi, en şefkatlisiydi. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i sırtına alır şurada-burada dolaştırırdı. O seviyedeki bir insan çocuğu sırtına alır ve halkın içine öyle çıkar mıydı? O, alır ve çıkardı. Böyle yaparken de, onların gelecekte kazanacakları şerefi âdeta istikbal ederdi. Bir gün Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin sırtında iken hane-i saadetten içeriye Hz. Ömer girdi. Onları böyle şerefli bir yerde görünce نِعْمَ الْفَرَسُ تَحْتَكُمَا *“Ne güzel bineğiniz var!”* dedi. Ve hemen Allah Resûlü şöyle buyurdu: نِعْمَ الْفَارِسَانِ هُمَا *“Ya ne güzel süvariler onlar!”*[5] Onlar bu meselenin şuurunda veya değildirler. Fakat Allah Resûlü onları işte böyle onore ediyordu. Bir başka defasında da Hz. Hasan’a: نِعْمَ الْمَرْكَبُ رَكِبْتَ *“Ne güzel bineğin var!”* diyene karşı: ونِعْمَ الرَّاكِبُ هُوَ *“O da ne güzel binici!”* cevabını yetiştirmişti.[6]

Evet O, kıyamete kadar gelecek bütün evliyânın babası ve bütün evliyâya ait şerefin, haysiyetin, izzetin ve onurun nüvelerini mahiyetinde taşıyan Ehl-i Beyt’in bu iki mühim imamına hususî teveccühte bulunarak zaman zaman onları omuzunda taşıyordu. Onlara gösterdiği bu ilgi ve alâkanın altında, şüphesiz temsil edecekleri Ehl-i Beyt ve bütün evliyânın da hissesi vardı. Onun içindir ki, Ehl-i Beyt’in mühim bir ferdi olan Abdülkadir Geylânî, haklı olarak, atalarının, Allah Resûlü’nün omuzlarında taşınması itibarıyla şöyle der: “Allah Resûlü’nün mübarek ayakları, benim omuzumda; benim ayağım da, bütün evliyânın omuzundadır.”[7] Herhâlde bu durum kıyamete kadar da böyle devam edecektir.

Bir başka defasında, torunları omuzlarında çıkagelecek ve bizzat kendisi onlara şöyle diyecektir: نِعْمَ الْجَمَلُ جَمَلُكُمَا وَنِعْمَ الْعِدْلَانِ أَنْتُمَا *"Altınızdaki bineğiniz ne güzel binek ve üstündeki yük olarak sizler ne güzel yüksünüz!"*[8]

O, evlât ve torunlarını böyle aziz tutmuş, onların kalbine taht kurmuş ve babalar, dedeler üstü bir sevgiye mazhar olmuştu.

Allah Resûlü, her hususta olduğu gibi, çocuk terbiyesinde de daima orta yolu takip etmişti. Bütün evlâtlarını, torunlarını canı kadar sever hem de bu sevgisini onlara hissettirirdi. Ne var ki, bu sevgisinin kötüye kullanılmasına da asla fırsat vermezdi. Zaten O'nun evlât ve torunları arasında, böyle bir davranışa yeltenen de yoktu. Ancak bilmeden yaptıkları hatalar karşısında, Allah Resûlü'nün takındığı bir tavır, o derin sevgiyi bir vakar buğusuyla sarar ve ılık bir görünümle onları şüpheli zeminde dolaşmaktan alıkordu. Meselâ bir defasında Hz. Hasan veya Hüseyin, henüz yaşları çok küçük olduğu için elini sadaka hurmasına uzatır. Allah Resûlü hemen harekete geçer ve o hurmayı onun elinden alarak: *"Bize sadaka hurması haramdır!"* der.[9] Daha o yaştan itibaren, onları harama karşı duyarlı yetiştirme, terbiyede dengenin güzel örneklerinden biri olsa gerek.

Medine-i Münevvere'ye her girişinde bindiği merkubun üzerinde, Allah Resûlü'ne sarılmış, birkaç çocuğu birden görmek mümkündür.[10] Demek ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece kendi torunlarına karşı değil, hanesinde, hanesine yakın hanelerde ve daha ötede oturan bütün çocukları, kemal-i şefkat ve samimiyetle bağrına basıyor ve onların gönüllerini sevgiyle fethediyordu.

Evet, O'nun sevgi hâlesine dahil olanlar sadece erkek evlât ve torunları değildi. O nasıl Hz. Hasan ve Hüseyin'i seviyordu, aynı şekilde torunu Ümame'yi de seviyordu. O kadar ki, bazen sokağa çıkarken Ümame'nin O'nun omuzlarında olduğu görülüyordu. Hatta, bazen kıldığı nafile namazlarda dahi Ümame'yi sırtında taşıdığı olurdu. Secde yapacağı zaman onu yere kor, secdeden kalkarken de yine omuzuna alırdı.[11]

Allah Resûlü, Ümame'ye olan bu sevgisini öyle bir toplum ve cemiyet içinde izhar edip açığa vuruyordu ki, bu insanlar daha düne kadar kız çocuklarını diri diri gömüyorlardı. İşte böyle insanlar arasında, Allah Resûlü'nün kız torununa gösterdiği bu ilgi ve alâka, oldukça değişik ve o güne kadar kimsenin görmediği orijinallikte bir hareket tarzıydı.

2. Hz. Fatıma'ya Karşı Sevgi ve Şefkati

İslâm'a göre kız-erkek ayırımı yoktur. Ve Allah Resûlü bunu bizzat kendileri göstermiştir. Nasıl ayrım olabilir ki, birisi Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise diğeri Hz. Hatice'dir. Biri Adem ise diğeri Havva'dır. Biri Ali ise diğeri Fatıma'dır.

O Fatıma ki, Allah Resûlü'nün kızıdır, kıyamete kadar gelecek bütün Ehl-i Beyt'in anasıdır. O bizim de anamızdır.

İşte Allah Resûlü, bu incelerden ince Fatıma yanına gelince hemen ayağa kalkar, onun elinden tutup getirir ve kendi oturduğu yere oturturdu. Hâlini-hatırını sorar, onu sever, okşar ve gönderirken de yine aynı iltifatlarla gönderirdi.[12]

Bir ara Hz. Ali, Ebû Cehil'in kızıyla evlenmek istemişti. Gerçi bu mübarek kadın da ağabeyi İkrime gibi İslâm'a girmiş ve sonsuzluk kervanına katılmıştı; fakat bu evlilik muhtemelen Fatıma'yı rahatsız edecekti. Belki de Hz. Ali böyle bir evliliğin Hz. Fatıma'yı bu şekilde rahatsız edeceğini hiç ama hiç düşünmemişti. Fatıma gelip durumu Allah Resûlü'ne arz edip üzüntüsünü dile getirince, onu mahzun gören İki Cihan Serveri, çok üzülmüş ve hemen minbere çıkmış ve şu hutbeyi irad buyurmuşlardı: *"Duydum ki, Ali, Fatıma'nın üzerine evlenmek istiyormuş. Eğer Ali bu düşüncesinde kararlı ise, Fatıma'yı boşamalıdır. Zira bu durum Fatıma'yı üzmektedir. Fatıma ise benden bir parçadır. Onu üzen beni üzmüş olur. Onu sevindiren de, beni sevindirmiş demektir.*"

Bu sözleri dinleyenlerin arasında Hz. Ali de vardı... Derhal evvelki düşüncesinden vazgeçti ve Fatımasının yanına döndü.[13]

Zaten Hz. Ali, Allah Resûlü'nün kızını gözünün akı gibi aziz tutuyor, onun kendisine karşı böylesine bağlı olduğunu bilen Fatıma da hiç şüphesiz O'nu canından artık seviyordu. Aslında bu ince kadının, sanki, evliyâ ve asfiyâya nüvelik etmesinin dışında da bir misyonu yok gibiydi.. gözleri hep babasında ve O'nun davasındaydı. Allah Resûlü, son demlerinde O'na vefatını haber verdiğinde cihanı velveleye veren ağlamasının; ve ilk vefat edip kendisine kavuşacak olanın da o olduğunu söyleyince bayram sevinciyle gülmesinin başka türlü izahı da mümkün değildi.[14]

Evet, baba onu, o da babasını çok seviyordu. Ancak, Allah Resûlü, Fatıma'yı severken de dengeyi korumasını biliyor, hep ölçülü hareket ediyor ve

onu, insan ruhunun yükselmesi gereken âlemlere göre hazırlıyordu. Çünkü ebedî beraberlik ancak orada olacaktı. Kızı Fatıma ile Allah Resûlü, ancak 25 sene beraber olabilmişlerdi. Evet, Hz. Fatıma, Allah Resûlü'nün irtihalinden altı ay sonra vefat etmiş ve vefat ettiğinde de ancak 25 yaşındaydı.[15]

3. Çocuklarını Ebedî Hayata Hazırlaması

Allah Resûlü ebediyete, yani insanların yaratılış itibarıyla talip oldukları şeye talipti. Evet, insan, ebed için yaratılmıştır. Ebedden, Ebedî Zât'tan başka bir şeyle de tatmin olması mümkün değildir. Binaenaleyh O'ndan başka bir şey istemez.. bilerek-bilmeyerek hep O'nu arzular. Bu itibarla da insana ebediyeti vereceğiniz âna kadar onun doyup tatmin olması mümkün değildir.

Evet, insanın sonsuz emelleri ve arzuları vardır. Ona ne verseniz tatmin edemezsiniz! Zaten bütün dinlerin ve peygamberlerin mesajlarının esası da işte bu ukbâ buudlu nizamdır. Bu itibarladır ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir taraftan avuç avuç ve kucak kucak onlara huzur taşırken, diğer taraftan da onları ebedî huzura, ebedî saadete hazırlamayı hiç mi hiç ihmal etmiyordu. Bunun en çarpıcı misallerinden birini şu vak'ada görmek mümkündür:

Fatıma Validemiz, boynunda bir gerdanlıkla Allah Resûlü'nün huzuruna gelir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir rivayette Fatıma Validemiz'in boynundan gerdanlığı alır. Başka bir rivayette gerdanlık Fatıma Validemiz'in elindedir ve Allah Resûlü ona şöyle buyurur:

"İster misin ki halk desin: -burada, halktan maksat, insanlar veya ruhanîler, melekler, sema sakinleri olması arasında fark yoktur- *Peygamber'in kızı elinde Cehennem'den bir zincir, bir kolye taşıyor?"*

Evet, bir taraftan onları aziz tutuyor, diğer taraftan da teveccühlerini bütünüyle ahirete, Allah'a, ebedî ve uhrevî güzelliklere çeviriyordu. Bu söz Hz. Fatıma'ya yetmişti. Zira bu söz, onun gönlünde taht kuran ve onu bütün letâifiyle fetheden insandan geliyordu. Onun için Hz. Fatıma diyor ki: "Hemen kolyeyi sattım.. bir köle aldım.. o köleyi de hemen hürriyete kavuşturdum ve sonra da Allah Resûlü'nün huzuruna geldim.. geldim ve yaptıklarımı kendisine bir bir nakledince mesrur oldu, sevindi. Sonra da ellerini açıp Allah'a şöyle hamd etti: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَنْجَى فَاطِمَةَ مِنَ النَّارِ *"(Kızım) Fatıma'yı Cehennem'den koruyan Allah'a hamdolsun."*[16]

Elbette ki, Hz. Fatıma, boynuna taktığı bu kolye ile harama girmiş değildi. Ancak Allah Resûlü onu mukarrabîn dairesinde tutmaya çalışıyordu. Efendimiz'in ikazı takva ve kurb buudluydu. Bu bir cihetle dünyaya karşı alâkasızlık, ama daha çok da, bulundukları yer ve kıyamete kadar temsil edecekleri cemaat itibarıyla, "Ehl-i Beyt"in anasına düşen bir titizlik ve hassasiyet örneğiydi:

Evet, Hasan'a, Hüseyin'e ve daha sonra gelecek Zeynelâbidîn gibi âbidlerin ziya kaynağına ana olmak elbette kolay değildi. Allah Resûlü onu önce Ehl-i Beyt'e, sonra da Şah-ı Geylânîlere, Muhammed Bahauddin Nakşibendlere, Ahmed Rifâîlere, Ahmed Bedevîlere, Şazilîlere ve daha nicelerine ana olmaya hazırlıyordu. Sanki ona: "Kızım sen, öyle bir koca evine giriyorsun ve öyle bir eve gelin gidiyorsun ki, senin o mübarek hanenden teselsülen ortaya çıkacak dünya kadar altın halkalar var. Bırak boynundaki şu altın kolyeyi, sen onlara ana olmaya bak!" diyordu. Nakşîlerin, Rifâîlerin, Şazilîlerin ve daha yüzlerce turuk-u âliye ricalinin altın halkası...

Evet, evliyâ, asfiyâ, ebrâr ve mukarrabîne ana olmak kolay değildi. Onun için Allah Resûlü bu hususta, kendi hanesine karşı daha hassas ve daha sert idi. Evet, O, bu davranışlarıyla şefkat ve re'fetin yanında onların nazarlarını uhrevî âlemlere çevirme itibarıyla da sırat-ı müstakîmin ayrı bir yönünü hatırlatıyor ve büyük-küçük bütün fenalıklara karşı kapı ve pencereleri kapatıp onların nazarlarını sadece ahirete çeviriyor ve "Size Allah gerek, Allah!" diyordu. Zira onların yolunda öyleleri zuhur edecekti ki,

"Cennet Cennet dedikleri
Üç-beş köşkle birkaç huri
İsteyene ver onları
Bana Seni gerek Seni!"

diyecek ve bütün ömürlerini ukbâ televvünlü, kurbet buudlu yaşayacaklardı. Bu itibarla da Allah Resûlü, bu en sevdiklerini, gerçek sevginin gereği olarak dünyevî bütün kazurattan temizliyor, dâmenlerine dünyevî tozun-toprağın bulaşmasına fırsat vermiyor, onların nazarlarını ulvî âlemlere çeviriyor ve onları oradaki beraberliğe hazırlıyordu. *"Kişi sevdiğiyle beraberdir."*[17] Hz. Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) seviyorsanız, yolunda olacaksınız, yolunda olanlar ötede O'nunla beraber olacaklardır.

İşte bu beraberliğe hazırlama yolunda Allah Resûlü bir taraftan onları

seviyor, bağrına basıyor, diğer taraftan da bu sevip bağrına basmayı çok iyi değerlendiriyordu. "Sevdim, bağrıma bastım, seni azizim bildim. Allah seni ümmetin azizi kıldı. Sen beşerin başında Hz. Meryem gibisin." Bir zayıf rivayette Hz. Meryem nasıl izzetiyle, Allah Resûlü'ne şöyle dedirtti: "Kadınlar içinde bir peygamber olsaydı, Hz. Meryem olurdu." Sen de başı o büyüklüğe ulaşan bir kadınsın.. öyleyse en azından onun kadar dünyaya karşı aziz ve dengeli olmalısın.

Şefkat olacak, re'fet olacak, kalble ve hisle kucaklama olacak fakat ahiret adına da kat'iyen bir gevşeklik olmayacak. İşte sırat-ı müstakîm; orta ve en doğru yol! Bir yol ki Allah Resûlü de bu yolun başyolcusu...

4. Hz. Fatıma'nın Hizmetçi İstemesi

O'nun terbiye sisteminden bir diğer kesiti de İmam Buhârî ve Müslim veriyor... Hâdiseyi bize Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor ve diyor ki:

"Evimizde hizmetçimiz yoktu. Bütün işlerini bizzat Fatıma kendisi yapıyordu. Zaten, bütünü bir tek odadan ibaret olan bir hücrecikte kalıyorduk. O hücrecikte, Fatıma ocağı yakar ve yemek pişirmeye çalışırdı. Çok kere, ateşi alevlendirmek için eğilip üflerken, ateşten çıkan kılvılcımlar benek benek elbisesini yakardı. Onun için elbisesi delik deşik olmuştu. Yaptığı sadece bu değildi. Ekmek yapmak, evin ihtiyacı olan suyu taşımak da onun yüklendiği işlerdendi. Ayrıca değirmen taşını çevire çevire eli; su taşıya taşıya da sırtı nasır bağlamıştı.

Bu arada bir harp dönüşü Medine'ye esirler getirilmişti. Allah Resûlü bu esirleri, müracaat eden Medine halkına dağıtıyordu. Fatıma'ya, babasına gidip ev işlerinde kendisine yardımcı olabilecek bir hâdim (hizmetçi) istemesini söyledim. O da babasına gitti fakat evde yoktu. Hz. Âişe: "Geldiğinde ben haber veririm." dedi, o da geri döndü.

Yatağa uzanmıştık ki, az sonra Allah Resûlü birdenbire çıkageldi. Yataktan doğrulmak istedikse de O buna mâni oldu.. ve aramıza oturdu. Öyle ki sadrıma temas eden ayağındaki serinliği göğsümde hissediyordum. Arzumuzu sordu. Fatıma da durumu aynen nakletti. Allah Resûlü birden uhrevîleşti ve şöyle dedi:

"Yâ Fatıma, Allah'tan kork ve Allah'a karşı vazifende kusur etme! Allah'ın omuzuna yüklediği farzları hakkıyla yerine getir. Kocana da daima sadık ve itaatkâr ol! Onun hakkını da gözet! (Yani, senin iki vazifen var: Allah'a karşı

kulluk etmek ve sonra da kocana itaatte bulunmak.) Sana ayrı bir şey daha söyleyeyim. Yatağına girmek istediğin zaman, otuz üç defa "Sübhanallah", otuz üç defa "Elhamdülillah", otuz üç defa da "Allahü Ekber" de. İşte bu senin için hizmetçiden daha hayırlıdır."[18]

Bunun mânâsı şu idi: Ben senin nazarını uhrevî âlemlere çeviriyorum.. ve orada senin, bana ulaşman ve benimle beraber olman için de iki yol var: Birincisi, Rabbine karşı kulluk vazifende kusur etmemen. İkincisi de; kocana karşı vazife ve mükellefiyetlerini yerine getirmen. Eğer bir hâdim, senin kocana karşı vazifelerinde senin yerini alır ve senin yapman gerekenleri o yaparsa, bu bir ölçüde senin eksik kalmana sebebiyet verebilir. Oysaki senin zülcenaheyn olman lâzımdır. Bir insan nasıl en mükemmel kul olur ve Allah'a kulluğunu en mükemmel şekilde yerine getirir? Bir insan nasıl en mükemmel insan olur ve üzerindeki mükellefiyetleri kusursuz ve arızasız yerine getirir? İşte sana düşen bunları araştırmaktır.

Sen evvelâ, Rabbine karşı kulluğunu en mükemmel şekilde eda et ve mükemmel bir kul ol! Sonra da Ali gibi kıyamete kadar gelecek ehlullahı sulbünde taşıyan büyük bir insana karşı, mükellefiyetlerini yerine getir ve mükemmel bir insan ol! Ol ki, bütün mükemmeliyetlerin ve mükemmellerin toplanma yeri olan Cennet'te benimle beraber olabilesin!

Burada, Hz. Ali ile ilgili, istidradî bir hususu arz etmeden geçmeye gönlüm razı olmuyor. Hz. Ali ki, Allah Resûlü ona, kızını hem de hiç tereddüt etmeden vermişti. Çünkü onda, Hz. Fatıma gibi bir nebi kızına koca ve bir nebiye damat olma liyakatı vardı. Zira o şah-ı evliyâ idi.. ve evliyâya baba olabilecek mahiyette yaratılmıştı. Öyle ki, Allah Resûlü bir gün şöyle buyuracaktı: *"Her peygamberin nesli kendinden devam etmiştir; Benim neslimi ise Ali devam ettirecektir."*[19] Yani Benim soy ağacımı o sulayacak, o yetiştirecek ve o tımar edecek. Neticede semerâtı toplayanlar da benimle beraber, Ehl-i Beyt içinde onu da anacaklar. Binaenaleyh, meseleye bu yönüyle bakılacak olursa, Hz. Ali'ye itaat, aynen Allah Resûlü'ne itaattir. Allah Resûlü'ne itaat da Allah'a itaat demektir.

Zaten umumî mânâda kocalık hakkı için, Efendimiz şöyle buyurmaktadır: *"Eğer Allah'tan başkasına secde bahis mevzuu olsaydı, kadınlara, kocalarına secde etmelerini emrederdim."*[20] Eğer böyle bir şey caiz olsaydı, Hz. Ali bunu çoktan hak etmişti. Evet, eğer erkeğe secde bahis mevzuu olsaydı, başta Hz. Ali gelirdi. Hz. Fatıma'nın zülcenaheyn olması için Hz. Ali ve ona

hizmet bu denli önemli olunca Hz. Fatıma'nın hizmetçi kullanması, onun kanatlarından birinin kırılması demektir. Böyle tek kanatlı biri ise Hz. Hasan'a, Hz. Hüseyin'e, Şah-ı Geylânî'ye.. ve kıyamete kadar gelecek bütün aktâba, müceddidîne, müçtehidîne ana olamazdı. Allah Resûlü onu bu büyüklükte bir ana yapmak için, âdeta dünyaya ait bütün alâkalarını kesiyor, onun nazarını tamamen ahirete çeviriyordu. Zira Allah (celle celâluhu) da O'nu böyle yapmış ve böyle terbiye etmişti:

Evet, dünyaya gelmeden babasını almış.. ve O, gözünü dünyaya açtığında, baba adına dayanacak bir şey bulamamıştı. Altı yaşına gelince de diğer desteğini çekip almış.. ve daha hayatının mebdeinde O'na nur-u tevhîde, sırr-ı ehadiyete giden yolları açmıştı. Vâkıa, belki bir süre, izzet ve azamete perde, bakıp himaye edene de şeref, Abdülmuttalip vesâyeti yaşanmıştı ama bu, O'nun nazarında artık delik deşik olan sebepler adına hiçbir şey ifade etmiyordu. Ebû Talib'in bakımı görümü ise, amcalık himayesini aşamamış bir vesâyet.. ve uhrevî buuduyla Hz. Ali'ye baba olmaya bahşedilmiş külfet suretinde bir nimetti. Bu yakınlık sayesinde bir gün gelecek O da Ali'yi alıp yanında yetiştirecek, Şah-ı Merdân, Haydar-ı Kerrar ve şah-ı evliyâ hâline getirecekti. Allah (celle celâluhu), O'na böyle davranmış, esbabı bütün bütün çekip almış.. ve O'nu bütün hissiyatıyla kendine tevcih etmişti. Sen sebepler âleminde gezemezsin, sen her noktada رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ hakikatini[21] temsil etmelisin. Allah'a güvenmeli ve Allah'a dayanmalısın.

Fatıma O'nun kızıydı. Hakk'ın terbiye adına kendisine lütfettiği ve ihsanda bulunduğu şeyleri O, kızından esirgeyemezdi. O kız ki, Hz. Hasaneyn'den Hâtemü'l-evliyâ'ya kadar, birçok velinin anası olacaktı. Bu itibarla onun bu mübarek meyvelere çekirdek olabilecek mahiyette yetiştirilmesi lâzımdı. İşte bundan dolayı Efendimiz, bir taraftan fevkalâde re'feti, şefkati, sevgisi ve gönüllerinde taht kurmanın yanında, diğer taraftan da Fatıma'nın nazarını hep uhrevî âlemlere çeviriyordu.

5. Terbiyede Saadet Hanesinin Umumî Atmosferi

Allah Resûlü'nün saadet hanesinde sürekli bir haşyet tüter dururdu. Orada oturmalar, kalkmalar hep haşyet televvünlüydü. Allah Resûlü'nün bakışlarını yakalayabilenlerin, o bakışlarla her zaman Cennetlerin imrendiriciliğine veya Cehennemlerin ürperticiliğine ulaşmaları, hatta görüp hissetmeleri mümkündü. Namaz kılarken O'nun titreyip ürpermeleri, kâh ileriye kâh geriye gidip

gelmeleri; Cehennem endişesiyle sarsılmaları; Cennet arzusuyla üveyikler gibi kanatlanmaları o hanenin hususiyetlerindendi ve o evde daima görülüp, bilinen şeylerdi.

Evet, O'na bakan her zaman Allah'ı hatırlardı. İmam Nesâî naklediyor: *"Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılarken içinde bir güveç kaynıyor gibi ses duyulurdu."*[22] O, daima ağlamalı, kaynamalı bir içle Allah'a teveccüh eder ve namazını öyle kılardı. Âişe Validemiz kaç defa O'nu Rabbisinin huzurunda, başı yerde titreyerek, irkilerek secde eder vaziyette bulmuştu.[23]

Tabiî ki, O'nun bu hâli, ev halkına da müspet yönde tesir ediyor ve terbiye adına onlara çok şey kazandırıyordu. Allah'tan çok korkan bu Nebiler Sultanı'nın, hanım ve evlâtlarında da aynı haşyet, aynı korku vardı. Çünkü Allah Resûlü, hep yaşadığını söylüyor ve söylediklerini de yaşadıklarıyla misallendiriyordu. İnsanın yaşadığını söylemesindeki tesiri, en bariz şekli ve en çarpıcı keyfiyetiyle ancak O'nun hanesinde görebiliriz. Yeryüzünde mevcut bütün pedagog ve terbiyeciler, bütün terbiye sistemleri adına, bildikleri ne kadar malumatları varsa hepsini seferber etseler, insan yetiştirme adına, o hanedeki müessiriyete ulaşamazlar.. ve ulaşamamışlardır da.

Evet, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yapmak ve anlatmak istediği şeyleri daha ziyade davranışlarıyla temsil ve ifade etmiş, sonra da davranışlarından dökülen bu şeylere tercüman olmuştur. Allah'a karşı nasıl haşyet duyulacak, nasıl mahviyet içinde olunacak, secdeler nasıl bir derinlikle eda edilecek ve nasıl iki büklüm olunacak.. rükû nasıl yapılacak.. ka'dede nasıl büklüm büklüm olunacak, gecelerde nasıl feryat edilecek… Allah Resûlü bütün bunları evinde yapmış, sonra da, arkadaşlarıyla sohbetlerinde: "İnsanlar şöyle yapmalıdırlar. Çocuklarına şu şekilde sahip çıkmalıdırlar. Hak ve hakikate şu denli tercüman olmalıdırlar." demiş.. ve dedikleri de hem kendi hanesinde hem de dışarıda hemen hüsnü kabul görmüş ve inanan insanların sinelerinde mâkes bulmuştur.

Her şeyden evvel O, eşi ve menendi olmayan bir baba ve dedeydi. Hayat adına bize çok basit gibi görünen bu husus, esasen her insan için aşılması gereken en zor engel ve engebelerden biridir.. ve Allah Resûlü bu engeli en kolay şekilde aşmış en birinci baba ve dededir.

Hem O, öyle evlât ve torunlar yetiştirmiştir ki, onların sulbünden gelen ne

kadar altın halkalık insan varsa, hepsi de insanlığın ufkunda, âdeta asırlara saçılmış güneşler, aylar ve yıldızlar gibidirler. Bu husus, sadece Allah Resûlü'ne mahsus bir mazhariyettir ki, Cenâb-ı Hak, O'nu bu mazhariyette de tek ve yektâ kılmıştır. İçlerinde tek bir mürted barındırmayan.. veya başka bir ifadeyle, içlerinden tek bir mürtedin çıkmadığı tek nesil, hem de milyonlara varan sayılarıyla Allah Resûlü'nün neslidir.

Nice Hak dostları vardır ki, kendileri çok büyük olmalarına rağmen, evlerinde yetiştirdikleri evlâtları itibarıyla fevkalâde fakirdiler. Onların evlâtları veya evlâtlarının evlâtları, azıp sapmış ve şeytanın ağına takılmışlardır. Günümüzde dahi bunun yüzlerce misalini gösterip anlatmak mümkündür. Ancak Allah Resûlü'nün evlât ve torunlarıdır ki, hiçbirisi yetiştikleri haneye, o hanenin mânâ köklerine ihanet etmemişlerdir. Değil ihanet etmek, her fırsatta bu cibillî alâkayı göstermiş ve vefa misali olmuşlardır.[24]

Evet, işte bu da yine Allah Resûlü'nün risaletinin bir delilidir ki, insan ne kadar dâhi de olsa bu ölçüde bir terbiyeci olması kat'iyen mümkün değildir.

1 Ahzâb sûresi, 33/6.

2 Müslim, *fedâil* 63; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/112.

3 Müslim, *fedâil* 62-63; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/112.

4 Buhârî, *cenâiz* 44; Müslim, *fedâil* 62; *cenâiz* 12.

5 Bezzâr, *el-Müsned* 1/418.

6 Tirmizî, *menâkıb* 30; Hâkim, *el-Müstedrek* 3/186.

7 Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 6/16.

8 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 3/52.

9 Buhârî, *zekât* 60; Müslim, *zekât* 161.

10 Buhârî, *cihad* 196; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 65-68; Ebû Dâvûd, *cihad* 54.

11 Buhârî, *edeb* 18; Müslim, *mesâcid* 42.

12 Tirmizî, *menâkıb* 60; Ebû Dâvûd, *edeb* 143.

13 Buhârî, *nikâh* 12, 16; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 93-96.

14 Buhârî, *menâkıb* 25; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 98-99.

15 Hâkim, *el-Müstedrek* 3/176-177; İbn Hacer, *el-İsâbe* 8/54, 57.

16 Nesâî, *zînet* 39; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/278-279.

17 Müslim, *birr* 165. (Lafız farklılığıyla; Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 6.)

18 Buhârî, *farzu'l-humus* 6, *daavât* 11; Müslim, *zikr* 80.

19 Tabarânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 3/43; Deylemî, *el-Müsned* 1/172.

20 Ebû Dâvûd, *nikâh* 41; Dârimî, *salât* 159.

21 *"Rabbimiz! Sana güvenip Sana dayandık; Sana yönelip, Sana karşı olan konumumuzu koruma*

arzusuyla Sende fâni olduk ve sonunda Senin huzuruna varacağız." (Mümtehine sûresi, 60/4)

22 Ebû Dâvûd, *salât* 156, 157; Nesâî, *sehv* 18; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/25.

23 Müslim, *salât* 221; Ebû Dâvûd, *salât* 147.

24 Birkaç densizin önce bu intisabı istismarları sonra da ihanetleri bu umumî esası cerhetmez.

C. EFENDİMİZ'İN İNSANLARI EĞİTMESİ VE UMUMÎ MÂNÂDA TERBİYECİLİĞİ

Efendimiz'in umumî mânâda terbiyeciliğine geçmeden evvel, mevzua ışık tutacak şu âyeti kısaca tahlil etmeye çalışalım. Zira, Allah Resûlü'nün içinde bulunduğu şartları ve hangi seviyedeki insanları alıp terbiye potasında erittiğini bilmeden, O'nun terbiye edicilikte ulaştığı zirveyi tam olarak anlamak mümkün değildir:

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

"(O Allah) ümmîler arasından, kendilerine, âyetlerini okuyan, onları arıtan, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Oysa onlar, önceden, açık bir sapıklık içinde idiler."[1]

Âyette geçen bazı kelimeler çok dikkat çekicidir:

هُوَ الَّذِي Âyete bir gaib zamiriyle başlanıyor. Çünkü, o günün insanları, Allah'ı bilmiyor ve tanımıyorlardı. Allah onlara karşı gaybubet içindeydi. Onlar cahil, bedevi ve vahşiydiler. Onların sinelerinde Allah (celle celâluhu), "O" olarak dahi mütecellî değildi. Onlar O'nu, üçüncü bir şahıs (O) ve üçüncü bir zât olarak bile bilmiyorlardı. Evvelâ onların gaybubetlerine yani mahiyetlerinin zulmanîliğiyle Allah'tan fersah fersah uzak bulunduklarına, muhatap ve mütekellim de olamadıklarına dikkat çekiyor.

Sonra "Ümmîler" diyor. Onlar ümmîdirler: Kitap nedir, ilim nedir, bilmezler. Allah'ı tanımazlar ve peygamberden de habersizdirler. Ümmî bir cemaat, öyle çetin bir cemaattir ki, hiçbir hayır beklenmeyen o çetin cemaate, o en müthiş iradeliyi, en büyük ruhluyu, en muhteşem kalbliyi göndererek, hiçbir zatî değerleri olmayan o cemâdât gibi yığınlardan insanlığı idare edecek dâhiler çıkarmıştır. İkinci olarak Allah (celle celâluhu), kitaba, kaleme, kıraate her şeyden daha fazla önem verdiği hâlde, onlar Allah'ın ehemmiyet verdiği şeylerden çok uzak bulunmaktadırlar.

مِنْهُمْ Onlardan bir elçi, yani onların içinden çıkmıştır. Allah Resûlü'nün onlardan olması, sadece, kitaba ve kıraate açık olmaması itibarıyladır. Allah

Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), cahiliye insanından değildi. Ama, kitabet ve kıraate kapalı bulunması bakımından da onlardan biriydi. Böyle de olmalıydı; zira O'nun muallimi Allah (celle celâluhu) olacaktı. O'nu rahle-i tedrisi önüne alacak, O hiçbir şey bilmeyen ve talim-terbiye görmemiş nebisini, onlardan ayıracak, yetiştirecek ve ümmî ümeme muallim yapacaktı.

يَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ O, onlara âyât-ı beyyinâtı, ceste ceste okuyup şerh ediyor ve onları terbiye ederek ruhanîleştiriyor ve insanî kemalâta tevcih ile insan yapmak istiyordu.. evet bir taraftan kitabı talim, diğer taraftan da terbiye ile onları hep arş-ı kemalât-ı insaniyete yönlendiriyordu.

وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Onlar, her ne kadar Allah Resûlü gelmeden evvel dalâlet, cehalet ve sapıklık içinde yüzseler de Allah (celle celâluhu) onları, tezkiye ve terbiye edecek ve onları yetiştirecekti ve yetiştiriyordu da.. evet bütün bunları ümmî bir nebinin eliyle yapıyordu.

Kitabın taliminden maksat Kur'ân'dır. Bu kitap, dün bir cemaati kucaklayıp insanlığı yükselttiği gibi gelecekte, geleceğin aydınlık nesillerini, a'lâ-yı illiyyîn-i kemalâta ulaştıracaktır. Günümüzde orijinal zannedilen bütün düşünceler, yalancı mumlar gibi bir bir sönüp gidecek ve güneşlerin kol gezdiği iklimlerde, bütün güneşlere: "Gurub etmeyin, ben varım!" demeye namzet tek kitap o olacaktır. Âfâk-ı âlemde sadece onun bayrağı dalgalanacak ve bütün nesiller, boyunlarındaki esaret zincirlerini kırarak ona koşacaklardır. Koşma emareleri belirdi bile... İşte Rus İmparatorluğu, işte Çin! On sene evvel buralarda olanları duysaydınız hayal zannederdiniz. Bakın şimdi korkunç istibdatlar nasıl yıkılıyor! İmparatorluklar nasıl peşi peşine devriliyor.. ve her şeye rağmen Kur'ân nasıl, tıpkı küllerin altındaki bir kor gibi ortaya çıkıyor... Ve koskocaman bir tevhid dünyası yeniden diriliyor. Bunca istibdat, zulüm, tegallüp ve tasalluta rağmen İslâmî ruh bütün tazeliğiyle dünyanın dört bir yanında kendini hissettiriyor ve gönüllerde alâka uyarıyor.

Evet, diğer bir mânâsı da, bu kitabın aydınlık ikliminde, peygamber, onların nefislerini maâliyâta yöneltsin; insanları insanlığa yükseltsin, insanı insanî terbiye ile insan-ı kâmil olma yollarına tevcih etsin ve kendisinin bizzat yükselip yaptığı miracı, onlara da ruhen yapabilme yollarını gösterip, herkese, kalb ve ruhunun derinliklerine miraç yaptırtsın diye Allah (celle celâluhu), şanı yüce Nebisine Kitab'ı talim etmiştir. Velev ki O'nun ümmeti daha önce, sapıklık içinde yüzen insanlar olsa bile! Allah diledikten sonra kömürü elmas;

taşı-toprağı altın yapabilir.. yapmış ve bu kömür ruhlu insanları pırıl pırıl birer elmas hâline getirmiştir.

Evet, ondan meydana gelen o “Ak Çağın Altın Nesli” bugün, bütün parlaklığıyla hâlâ gözleri kamaştırmaktadır. Evet, bu icraatı yapan Allah’tır; bunu sarraf ve cevherci olan Hz. Muhammed’in eliyle yapmıştır. Bu itibarla, denebilir ki, beşeri, insanlığa ve insanî kemalâta yükselten, insanî kemalâtın zirvesini tutmuş olan Hz. Muhammed Mustafa’dır (sallallâhu aleyhi ve sellem).

O’ndan sonra insanlık vilâyet kanatlarıyla, tasfiye kanatlarıyla, tezkiye kanatlarıyla, birr u takva kanatlarıyla ve Allah’a en yakınlık mânâsına kurbet kanatlarıyla yükseldikleri her yerde Hz. Muhammed Mustafa’nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayrağının dalgalandığını görmüşlerdir. Adımlarını nereye attılarsa, daha önce Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) oradan, daha evvel gelip geçmiş olduğunu görmüş ve “Bârekallah”larla O’na temenna durmuşlardır. Bundan sonra da duracaklardır.

Allah Resûlü’nün terbiyesini, sadece nefislerin tezkiyesi şeklinde anlamak yanlıştır. O âlemşümul bir terbiye sistemi ile gelmiş ve bütün kalbleri, bütün ruhları, bütün akılları, bütün nefisleri gaye-i hayallerine yükseltecek bir mesaj sunmuştur. Evet, Kur’ân’ın âlemşümul hakikatleri de işte bunu ifade etmektedir. O, insanların akıllarına sahip çıkacak, aklı kamçılayacak ve onu akıl adına, vahiy buudlu akılla en son noktaya vardıracak.. sonra ruhları yakalayacak ve onların terbiyesini kendine meslek edinenlerin çok önünde onları maâliyâta tevcih edecek ve kalbi, müştak olduğu âlemlerde, o âlemlerin yemyeşil Cennet gibi yamaçlarında gezdirecek.. keza, insan hissiyat ve letâifini ele alacak, onları üveyikler gibi kanatlandıracak.. hayalin topalladığı yerlerde, onları his ve letâifleriyle dolaştıracak.. ve ruhen, kalben, hissen yükselttiği talebelerine, aynı zamanda, iktisadî, içtimaî, idarî, askerî, siyasî ve ilmî bütün müesseselerin kapılarını ardına kadar açacak ve bu dünyaya davet ettiği talebelerini en mükemmel idareciler, en seçkin iktisatçılar, en başarılı siyasetçiler ve en ekmel askerî dâhiler olarak yetiştirecek mesajlarla gelmiştir.

Evet, Allah Resûlü, âlemşümul bir dava ile geldi ve âdeta bir yönüyle iktisat, bir yönüyle maliye, bir yönüyle idare, bir yönüyle talim ve terbiye, bir yönüyle adliye, bir yönüyle de devletler, milletler hukuku dersi verdi.

Hâsılı O, getirdiği mesajla, mikro planda bugünkü gelişmişliği bütünüyle kucaklıyordu. Evet, bugün, O’nun esas olarak ele aldığı ve insanlığa sunduğu şu geniş terbiye anlayışının bir yanında hafif bir eksiklik olsaydı, O’nun geliş

gayesi tam mânâsıyla tahakkuk etmeyecekti. Oysaki O, size mealen şöyle diyor:

"Şimdiye kadar gelen bütün peygamberlerin her birisi, bu muhteşem binanın bir tarafını yaptı. Ama onun bir yanında ikmal edilmesi gerekli olan bir gedik vardı. Her gelip uğrayan, 'Acaba bu bina ne zaman tamamlanacak?' diyordu. Buyururlar ki: 'İşte onu tamamlayan benim. Artık benimle o binanın eksik yanı kalmamıştır.' "[2]

Kur'ân-ı Kerim, bu mevzuda Efendimiz'i teyit sadedinde: اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ *"Bugün size dininizi tamamladım."*[3] der. Yani, şimdiye kadar gelen bütün enbiyâ, evliyâ, asfiyâ "Bu bina ne zaman tamamlanacak?" diyorlardı. İşte seni tamamlayıcı olarak gönderdim ve seni mükemmil kıldım, o binayı sen ikmâl edeceksin. Ben, bu dinden hoşnut olduğum gibi, onu herkesin de hoşnut olacağı esaslarla bezedim...

Evet, Allah Resûlü, eksikleri tamamlamak için gelmişti. O'ndan sonra, O'nun sunduğu mesaj ve getirdiği esaslarda eksik arayanlar, kendi kafalarındaki eksiklikleri ve kendi ruhlarındaki boşlukları arasalar daha iyi yaparlar. O bir tamamlayıcı, kemale erdirici ve ıslahatçıydı. Bütün eğri büğrü şeyleri ıslah, eksik kalmış şeyleri itmam ve o güne kadar tamamlanamamış şeyleri de ikmal edecekti ve etti de.

Bir terbiyecinin büyüklüğünü şu hususlarda görürüz:

1. Ruh, Nefis ve Aklı Yüceltmesi

İnsanların ruh, nefis ve akıllarını, ruh, nefis ve akıl adına yükselebilecek en son noktaya ulaştırması ki; Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarihin şehadetiyle kendi talebelerine ve müntesiplerine -Allah'ın inayetiyle- bunu yapmıştır. Evet, onları, aklın, ruhun ve nefsin ulaşabileceği en son noktaya kadar götürmüş ve orada gezdirmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de nefs-i emmareden bahsedilir. O nefis ki, insanı, boynuna vurduğu gemle istediği yerde dolaştırır ve sürekli baskı altında tutar.. tutar da, o duygu ve düşüncesiyle bir ruh insanı olabilecekken bir beden ve cisim insanı hâline gelir. Seyyidina Hz. Yusuf (aleyhisselâm), işte bu nefs-i emmarenin şerrinden Allah'a sığınmış ve إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي *"Mutlaka nefis şiddetle fenalığı emreder. Allah kime merhamet ederse ancak o kurtulur."*[4] demişti. Nefis zatında emmaredir. Ancak, onun Lut Gölü kadar çukur olan bu durumdan kurtulup merhale merhale zirvelere doğru yükselmesi

de mümkündür. İşte Kur'ân, nefsi bu durumlarıyla ele alır ve şöyle der:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً

"Ey mutmainne olmuş nefis! Sen Rabbinden, O da senden razı olarak dön Rabbine!."[5] Ayrıca, nefsin "emmare" olmaktan çıkıp kendini sorgulayan bir nefis hâline gelmesine de Kur'ân işaret eder. Hatta, bu durumu bir derece kabul ettiği için nefs-i levvame'ye yemin de eder:

وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ *"Kendini kınayan nefse yemin ederim."*[6]

Bir de nefs-i sâfiye vardır. O mukarrabîne has bir sıfattır.. ve bu sıfat erbabı o kadar saf ve berraktırlar ki, onlara bakan âdeta Allah'ı görür ve Allah'ı müşâhede eder. Hz. Muhammed Mustafa'nın (aleyhisselâm) nefsi işte böyle bir nefistir. Ve O, müstaid birçok kabiliyeti de, kendi dereceleri çerçevesinde ve istidatlarının müsaadesi ölçüsünde, nefs-i sâfiye hâline getirmiştir.

Evet, Allah Resûlü, nefsi, terbiye ve tezkiye etmek suretiyle ona ulaşabileceği en yüksek hedefleri gösterdi ve -Rabbinin inayetiyle de- oraya yükseltti. Bu O'nun terbiyecilikte dahi eşi menendi olmadığını gösterir. Akla ve nefse, varabilecekleri en son noktayı gösterme mevzuunda, Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ın güzide asrına baktığımız zaman görürüz ki, o Zât, getirdiği mesaj itibarıyla terbiye adına da hiçbir boşluk bırakmamış.

2. Davasının Cihanşümul Olması

Terbiyecinin mükemmeliyeti, onun davasının genişliği ve müntesiplerinin kemmî ve keyfî buudlarıyla ölçülür. Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), daha hayatta iken, O'nun yetiştirdiği mübarek muallim ve mürşitler, Merakeş'ten ta Öküz Nehri'ne kadar çok geniş bir sahada hakkı neşretmeye namzet bulunuyorlardı. Düşünün ki, o gün bu geniş sahada, biricik mübelliğ, muallim, mürebbi Hz. Muhammed Mustafa'ydı (sallallâhu aleyhi ve sellem).

Bu birbirinden farklı ve Babil Kulesi gibi muhtelif kavimlerden meydana gelmiş cemaatler, O'nun getirdiği ilâhî sistem ile bütün dertlerine derman buluyor.. ve İranlı-Turanlı, Çinli-Maçinli gibi, ayrı ayrı mizaçta, ayrı ayrı meşrepte ve ayrı ayrı kültürle yetişen insanlar, O'na koşuyor ve O'nu, bütün getirdikleriyle tereddüt etmeden kabulleniyorlardı. Demek O'nun getirdiği terbiye esasları, bütün beşerin dertlerine derman olabilecek mahiyette ve evrenseldi. Öyleyse Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), gelmiş geçmiş terbiyecilerin en müessiri ve müessiriyeti de en geçerli olanıydı.

Ayrıca biz, her terbiyecinin büyüklüğünü, getirdiği terbiye esaslarının kalıcılığında ararız. Şimdi bakın, aradan bu kadar zaman geçmiş olmasına rağmen, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) terbiyesi ile terbiye olanlar, hâlâ pek çoğu itibarıyla melekleri gıpta ettirecek seviyededir.. ve O'nun koyduğu terbiye esasları, bugün dahi öyle bir nesil yetiştirmeye yeterlidir.

Şimdi bir kere düşünelim: Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) o alabildiğine vahşi, bedevi, vahşetleri de canavarların vahşetini unutturacak kadar ileride olan bir cemaat içinde zuhur ediyor. Bu en vahşi, en bedevi, en korkunç ve en canavar cemaatten, asırlar ve asırlar boyu insanlığı idare edebilecek melek-misal insanlar yetiştiriyor. Demek ki, O'nun sunduğu mesaj, bir hamlede, bir nefhada insanlığı kurtarmaya yetecek bir mesajdı. Ben şahsen bâtılı tasvir etmek istemem. Ancak, Allah Resûlü'nün zuhur ettiği devrede, cemiyetin ahlâken sukutunu gösteren birkaç kesit sunmadan geçemeyeceğim:

O, öyle bir cemaat içinde zuhur etmişti ki, vahşet onların tabiatlarıyla bütünleşmiş ve iç içeydi: İçki içer, kumar oynar, açıktan açığa zina eder ve bunların hiçbirini de ayıp saymazlardı. Fuhuş âdeta resmî hâle gelmişti. Bu iş için hususî evler vardı ve bu evlerin kapısında bayrak dalgalanırdı.[7] Rezalet, insanı insanlığından utandıracak seviyedeydi. Ve, yazmaktan hicap duyduğum daha neler neler... Ayrıca bu insanlar bir bardak suda kızıl kıyamet koparacak karakterdeydiler. Bunları birbirine ısındırmak, imtizaç ettirmek, bir araya getirmek âdeta imkânsızdı. Âkif'in ifadesiyle: "Dişşiz mi bir insan, onu kardeşleri yerdi!" Tefrika derdi ise bütün Arap Yarımadası'nı sarmış, onulmaz gibi görünen bir hastalıktı.

Evet, aklınıza kötülük adına ne gelirse hepsi orada vardı. Ve bunların Hz. Muhammed Mustafa'yı (sallallâhu aleyhi ve sellem) dinlemeleri kat'iyen mümkün görünmüyordu. Ama O, onların o fena huy ve fena hasletlerini birer birer söktü aldı ve âdeta Kafdağı'nın arkasına attı. Sonra da onları, en âli ahlâk ve en muhteşem meziyetlerle öyle bir donattı ki, en kısa zamanda bütün medenî dünyanın önüne geçti, hatta onun muallimliğini derpiş ettiler.

Evet O, vahşi ve bedevi bir cemaatten, asrımızda dahi topuklarına ulaşılamayan medenî bir millet inşa etti. O'nun için, çok haklı olarak Moliere mealen şöyle der:

"Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) cemaati kadar ıslah edilme adına müsait olmayan ikinci bir cemaat göstermek mümkün değildir ve yine

mümkün olmayan bir başka mesele de; yirmi üç sene gibi kısa bir zamanda, bu cemaati ıslah edip insan hâline getirmektir. Bu da ancak Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) müyesser olmuştur."

Ve yine bir başka Batılı şöyle der: "Beşer, kendisi için mukadder yükselmenin yüzde 25'ini, var olduğu günden, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrine kadar katedebilmiştir. O'nun devrinde ise bu rakam birden dikey olarak yükselmiş ve yüzde 50 olmuştur. O günden bugüne gösterilen bütün gayretler ise, ancak bu seviyeyi yüzde 75'lere ulaştırabilmiştir."

Bu samimî itirafa göre, Hz. Âdem'den, Allah Resûlü'ne kadar gelen bütün peygamber ve filozofların, bütün büyük devlet ve ilim adamlarının müşterek gayretlerinin semeresi, Allah Resûlü'nün 23 senelik devrede elde ettiği neticeye ya ulaşmış veya ulaşamamış! Yani bunca teknik gelişmelere rağmen, geçen 14 asırda insanlık, ancak O'nun elde ettiği yüzde 25'lik neticeyi yakalayabilmiştir. Kalan yüzde 25 ise eğer dünyanın ömrü varsa bundan sonra elde edilecektir.

İşte Hz. Muhammed (aleyhisselâm) budur! Ve işte O'nun beşeriyete hizmeti bu denli sağlam ve salim vicdanlara açıktır. Britanya Ansiklopedisi de, bu mevzu ile alâkalı şöyle diyor: "Beşer tarihinde çok büyük ıslahatçılar gelmiştir. Bunların arasında nebiler de vardır. Ve bunlar, bir kısım başarılar da ortaya koymuşlardır. Ancak bunların hiçbirinde Hz. Muhammed'in sergilediği başarıyı görmemiz mümkün değildir."

Yine bunlar arasında insaflı bir araştırmacı sayılan Vehil de şöyle diyor: "Her büyük insan arkada bir iz bırakmıştır. Nebinin bir izi, ıslahatçının bir izi, müceddidin bir izi ve büyük devlet adamlarının da birer izi vardır. Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir iz bırakmıştır. Öyleki, "iz" dendiği zaman akla gelecek sadece O'dur. Ve başkalarıyla kıyas edilemeyecek ölçüdedir."

Bu zat aynı zamanda ilim adına ödül almış bir insandır. Dost itiraf eder, düşman itiraf eder; bilmem ki bizdeki bir kısım nâdânlar ne eder...

Allah (celle celâluhu) Kendini bize يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ sıfatıyla anlatır. Yani *"Allah O Allah'tır ki câmid ve cansız şeylerden hayattar şeyleri çıkarır. (Taşa, toprağa hayatiyet bahşeder ve âdeta O, kömürde elmas cilveleri gösterir.)"*[8]

Allah (celle celâluhu) bu muhteşem, bu müthiş ve bu baş döndürücü sıfatıyla, sanki Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) teselli vermektedir... O vahşi çölde, o Ceziretü'l-Arap'ta, o bedevi insanlar içinde, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) âdeta eline taşı, toprağı, kömürü, bakırı almış ve onlardan som altın Ebû Bekirler, Ömerler, Osmanlar, Aliler, Halidler, Ukbe b. Nâfi'ler, Tarık b. Ziyadlar çıkarmıştır. (Allah ebedlere kadar hepsinden razı olsun.)

Efendimiz, peygamberlikle o muhitte zuhur edeceği ve muasırları, bu büyük ve muhteşem peygamberle tanışacağı âna kadar, elbette onların da aklî, kalbî, ruhî, vicdanî kuvveleri, güç ve istidatları vardı. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) asla bu kuvveleri alıp güdükleştirmedi. Belki onları işlettirdi ve o müthiş kuvvelerin yerine çok daha müthiş güçler ve kuvvetler ikame etti. Bir büyük mütefekkirin dediği gibi, buna en güzel misal: "İslâm'dan evvel Ömer, İslâm'dan sonra Ömer!" İslâm'dan evvel Ömer, okkalı, azametli olmaya açık ve büyüklük yolunda bir insandı. Çocukluk döneminde, şununla-bununla yarışması, takışması, hatta, develerin boynunu büküp altına alması, onda ne türlü nüvelerin bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İslâm'dan sonraki Ömer ise karıncaya basmayan, çekirgeyi öldürmeyen ince ruhlu ve hassas bir insandır. Şefkat ve hassasiyeti o kadar geniş ve şümullüdür ki: "Fırat'tan geçerken bir koyun suya düşse ve boğulsa, Allah onun hesabını Ömer'den sorar." der.[9]

İşte Ömer (radıyallâhu anh) ve onun gibiler, Allah Resûlü'nden aldıkları terbiye ile bu seviyede beşerüstü insanlar hâline gelmişlerdi. Evet, Allah Resûlü, vahşi, bedevi ve âdetlerinde mutaassıp o cemaatten -ki bu âdetler onların dem ve damarlarına karışmış durumdaydı- böyle insanlar çıkarıyordu.

Şimdi, küçük bir misalle mevzuu biraz daha açalım: Sigara gibi küçük bir âdeti, bütün devlet imkânlarıyla ortadan kaldırmaya çalışıyor fakat kaldıramıyoruz. Bırakın kaldırmayı, sigara tüketiminin şu hızlı artışını dahi normal bir seviyeye indiremiyoruz. Bu sadece bizde değil, bütün dünyada böyle. Oysaki her gün, sigara aleyhinde konuşmalar yapılıyor, sempozyumlar tertip ediliyor, konferanslar veriliyor. İlim ve tıp dünyası ittifakla onun, gırtlak, yemek borusu, ağız içi ve damak kanserlerine sebep olduğunu söylüyor.. ve istatistikler bu oranın yüzde 95'e vardığını ifade ediyor ama, bütün bu gayretler, hemen hemen hiç kimseyi bu kötü alışkanlıktan vazgeçiremiyor.

Hâlbuki o devrin insanının, sigara gibi binlerce âdeti hem de dem ve

damarlarına işlemişçesine onların tabiatlarıyla bütünleşmişken Allah Resûlü, bir hamlede, bir nefhada bütün bu âdetleri kökünden söküp atıverdi ve onların yerini de en güzel ahlâk ve en güzel hasletlerle donatıverdi. Hem de gökteki meleklerin gıpta ile seyredeceği şekilde donatıverdi. Öyleki, onları görenler: "Aman Allahım! Bunlar melek değil ama; melekten de ileri varlıklar." diyorlardı. Bir de, sırattan geçerken, onların nuru, Cehennem'i söndürecek şekilde her yanı sarınca, bütün melekler hayretten donup kalarak: "Bu geçenler acaba nebi mi, melek mi?" diyeceklerdir. Hâlbuki onlar ne melektir ne de nebidir. Sadece Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetidir. Ve O'nun terbiyesinde yetişmişlerdir.

Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anh) Ukbe b. Ebî Muayt'ın koyunlarını güden bir insandı.[10] Allah Resûlü, onu da tedris halkasına aldı ve bu koyun güden insandan öyle bir mürşid çıkardı ki, denebilir ki Kûfe Mektebi, bu şanlı sahabinin eseridir. Düşünün ki, Alkameler, Nehaîler, Hammadlar, Sevrîler, Ebû Hanifeler hep bu mektebin talebeleridirler. Her biri kendi sahasında zirve olan bu büyükler, büyük ölçüde ilimlerini İbn Mesud kaynağından almışlardır. İbn Mesud ise, aslında bir deve çobanıydı. (Ruhlarımız o deve çobanına feda olsun!) Ve işte Allah Resûlü bir deve çobanından böyle dâhiler yetiştiriyordu.

Öteden beri Batı ilim âlemini meşgul eden birkaç büyük İslâm âlimi vardır ki, her biri koca koca mücelletlere mevzu olmuşlardır. Bunlardan biri de, hukuk sahasındaki şöhretiyle İmam-ı Azam Ebû Hanife'dir. Bir büyük idrake göre, Solon ve Hammurabi ona ancak çırak olabilirler... Ebû Hanife ise bu baş döndürücü büyüklüğü ile, Allah Resûlü'nün talebelerinden, deve çobanı İbn Mesud'un talebesinin talebesinin talebesidir. –Estağfirullah! Ebû Hanife'yi küçük gösteriyorum zannedilmesin. Sözlerimiz, Üstadlar Üstadı'nın büyüklüğünü ifade sadedinde sâdır olmuştur- Evet, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) terbiye ve yetiştirmesi sayesindedir ki hiçbir şey olmayan bu insanlardan her şey olan insanlar zuhur etmiştir. Ölüden diri çıkarılmış ve kömürden elmas elde edilmiştir.

Yine o terbiye sayesindedir ki, Berberî bir köle, Herkül burcunu aşmış, adını değiştirmiş.. ve deniz aşırı dünyalara, o güne kadar duyup bilmedikleri şeyler anlatmış ve onların idraklerini aşan harikulâde şeyler sergilemiştir. Batı, Müslümanlarla tanışacağı âna kadar, hayatı istihkar, şehadet arzusu, ölüm iştiyakı gibi şeyleri bilmezdi. Onun için de, o gün, Tarık'ın Endülüs'e geçişini, geçtikten sonra gemilerini yaktırışını, 5 bin kişilik bir keşif birliğiyle, 90 bin

kişilik İspanya ordusuyla yaka-paça olmasını.. ve en karamsar durumlarda dahi fütursuzluğunu anlayamamış ve şaşkına dönmüşlerdi. İsterseniz siz dönmeyin! O, kendinden 20 kat daha fazla düşman karşısında, askerlerini toplamış ve onlara şöyle seslenmişti:

“Askerlerim! Önünüzde derya gibi bir düşman, arkanızda düşman gibi bir derya var. Ya kaçacak, arkadan vurulacak ve zelîlâne öleceksiniz veya savaşarak muzaffer olacak ve Allah’a kavuşacaksınız.”

Tarihçi bize diyor ki: “Birkaç saat gibi kısa bir zaman içinde, Tarık ve ordusu düşman yığınlarının altından vurup üstünden çıkmıştı...”

Ve Tarık, Toleytola’da kralın hazinelerinin bulunduğu saraydaydı. Şimdi şu dünkü kölenin bugünkü hâline bakın... Bakın da, İslâm’ın ruhlara üflediği mânânın derinliğini görmeye çalışın! Kralın hazinelerinin üstüne ayağını koymuş, ve kendi kendine şöyle diyor:

“Tarık! Dün boynu tasmalı bir köle idin; Allah seni hürriyete kavuşturdu. Sonra bir kumandan oldun! Bugün, Endülüs’ü fethetmiş ve kralın sarayında bulunuyorsun. Unutma! Yarın da Allah’ın huzurunda olacaksın!”

Aman Allahım! Bu ne müthiş, bu ne derin bir anlayıştır? Aslında ayak takımından böyle zirveye ulaşanlarda aşağılık duygusu olur.. çalım satar, böbürlenir, durmadan kendini insanlara anlatmak ister. (Sık sık millete musallat olanlarda bunu hem de bütün utandırıcılığıyla görüyoruz!)

Bu nasıl bir terbiyedir ki, hissetle mâlemâl olması beklenen bir köle, fevkalâde izzetli, onurlu ve bir muhasebe, murâkabe insanı olabiliyor!

Ve yine O’nun terbiyesi altında yetişenlerden Ukbe b. Nâfi, bir baştan bir başa Afrika’yı fethedip Atlas Okyanusu’na dayanınca, atı dizlerine kadar deniz içinde, yüzü semalarda ve duygularıyla ötelerin ötesinde Cenâb-ı Hakk’a karşı hislerini şöyle dile getiriyor: “Allahım, şu zulmet denizi karşıma çıkmasaydı, Senin aydınlık kaynağı ismini âfâk-ı âlemde gezdirecek ve denizler ötesi öbür dünyalara da götürecektim!”[11]

Abdülhak Hamid bu sözü alır der ki: “Bilmiyorum Ukbe b. Nâfi’nin bu sözü mü, yoksa semalarda duyulan ruhanîlerin sesi mi daha yüksekti?”[12]

Benim tevilim içinde, melekler de böyle bir arzuya dilbeste idi ve bunun için kıvranıp duruyorlardı. Ama Ukbe, bir başka Ukbe idi.. ve Ukbe, Hz. Muhammed Mustafa’nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) rahle-i tedrisinde ders görmüş, O’nun terbiye ettiklerinden bir çıraktı...

O, insanları aklî, kalbî, ruhî, vicdanî bütün kuvveler ile ele almış.. bu duygulardan hiçbirini güdükleştirmemiş, aksine onları kamçılamış.. ve en kötü tiynetli, en kötü tabiatlı insanlardan, en muhteşem tabiata sahip insanlar çıkarmıştı. Yönlendirdiği bunca istidat ve kabiliyetlerde, bu kadar isabet kaydetmesi de ancak, O'nun peygamberliğiyle izah edilebilirdi; zira O'nun icraatında hiçbir falso görülmemiştir.

1 Cuma sûresi, 62/2.

2 Buhârî, *menâkıb* 18; Müslim, *fedâil* 20-23.

3 Mâide sûresi, 5/3.

4 Yûsuf sûresi, 12/53.

5 Fecr sûresi, 89/27-28.

6 Kıyâme sûresi, 75/2.

7 Buhârî, *nikâh* 36; Ebû Dâvûd, *talak* 33.

8 En'âm sûresi, 6/95.

9 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/53.

10 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/379; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/150.

11 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmîl fi't-tarih* 3/451.

12 Abdülhak Hamid Tarhan, *Tarık (Endülüs'ün Fethi) s.3*.

D. EFENDİMİZ'İN İNSAN VE TOPLUM FITRATIYLA ÇATIŞMAYAN ÂLEMŞÜMUL TERBİYE SİSTEMİ

1. Aksiyon ve Amel

Dikkat ve teemmül isteyen bir beyanlarında, amel ve aksiyon adına Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ الْمُحْتَرِفَ *"Allah elinden iş gelen sanatkâr mü'min kulu sever."*[1]

Evet, böyledir, zira başka türlü demesi mümkün değildir. Çünkü Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurur: وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ *"De ki: İstediğinizi işleyin; Allah, peygamber ve mü'minler işlediklerinizi görecektir*."[2] Yani bir kısım kriterlerle, kıstaslarla, işlediğiniz şeyler değerlendirmeye tâbi tutulacaktır. Mahşerde, yapılan bütün işler sergilenecek ve herkes gelip, buna bir iş denir mi, denmez mi diye teftiş mahiyetinde bakacaktır. İşte insanlar, bu mülâhaza ile amel etmeli.

Bir hadis-i şerifte de şöyle buyrulur: *"İş yaptığınız zaman, Allah o işte itkan etmenizi yani sağlam, arızasız ve kusursuz yapmanızı sever."*[3]

Söz konusu ettiğimiz âyet, ilme teşvik prensipleri adına üzerinde durulması gereken mucizelerdendir.. ve bence her kitaba sermeşk edilecek bedahettedir. Bu bedahetin bir buuduna; Allah Resûlü'nden gelen ses: إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ الْمُحْتَرِفَ *"Allah sanatkâr, mü'min kulu sever."* şeklindedir.

Diğer bir zayıf hadis ki, اَلْكَاسِبُ حَبِيبُ اللّٰهِ vecizesidir.. evet, çoğumuzun çerçeveletip ev ve dükkânlarımıza astığımız bu zayıf hadis: *"Çalışıp kazanan, Allah'ın sevgilisidir."* mânâsına gelmektedir.

Evet, Allah, şeriat-ı fıtriyeye uygun ve meşru dairede çalışan, didinen, yorulan ve kazananları sever. İsterseniz meseleyi bir de "Asr sûresi"nin gölgesinde ele alabiliriz. Âkif, bu sûrenin muhtevasını şöyle mısralaştırır:

"Hani ashab-ı kiram "Ayrılalım" derlerken
Mutlaka sûre-i "ve'l-asr"ı okurmuş, bu neden?
Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felâh.
Başta iman-ı hakikî geliyor, sonra salâh,

Sonra hak, sonra sebat; işte kuzum insanlık
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsran artık.”

İman, amel-i salih, hakka bağlılık, hakkı tavsiye, sabır, sabra bağlılık, sabrı tavsiye bunların hepsi birer amel ve aksiyondur.. bunları yapan da Allah’ın sevdiği insandır. Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dünyasında ve O’nun amel ve aksiyon anlayışı içinde çalışma, amellerin en faziletlisi ve Allah sevgisine en çabuk ulaştıranıdır. O asla, “Rahipler gibi kiliselere kapanın, evlenmeyi terk edin, yemeyi içmeyi bırakın, dünyayı boş verin, ta Allah’a vâsıl olasınız!” dememiştir. İnsandaki şehevî gücü almış ve onu makbule, meşrua tevcih etmiş ve şöyle buyurmuştur: تَزَوَّجُوا الْوَدُودَ الْوَلُودَ *“Birbirinizi sevebileceğiniz doğurgan kadınlarla evlenin.”*[4] Başka bir hadislerinde de şunu ihtar etmiştir: تَنَاكَحُوا تَكْثُرُوا فَإِنِّي أُبَاهِي بِكُمُ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ *“Evlenin, çoğalın, kıyamet gününde ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar ederim.”*[5] Yani, siz ne kadar çok olursanız beni o kadar memnun edersiniz. Dönüp arkama baktığımda, arkamda rükû edenleri, secdede kıvrananları, “Allahü Ekber! Allahü Ekber!” sesleriyle coşup kendinden geçenleri görmek beni mesrur ve müferrah eder.

Allah Resûlü, insanlardaki evlenme ve karşı cinse alâka duyma duygusunu güdükleştirmemiş, saptırmamış, hapsetmemiş, dolayısıyla da depresyonlara sebebiyet verecek yollara girmemiştir. O, bu hissi, müsbete, meşrua kanalize etmiş ve bu noktada dahi, ümmet-i Muhammed’i, Allah’ın rızasına ve hoşnutluğuna ulaştıracak yollar vaz’etmiştir. O’nun terbiyesi; fıtratı, tabiatı yönlendirme ve ona yaratılış gayesine uygun hedefler bulma istikametinde olmuştur.

2. Ticaret, Ziraat ve Cihad

İşleri dengeleme mevzuunda da O’nun eşi menendi yoktur. Bir hadis-i şeriflerinde O şöyle buyurur:

إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَرَضِيتُمْ الزَّرْعَ وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ سَلَّطَ اللّٰهُ
عَلَيْكُمْ ذُلًّا لَا يَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِينِكُمْ

“Siz kendinizi îne alışverişine saldığınız; sığırlarınızın ardına takılıp gittiğiniz (yani sadece hayvancılıkla uğraştığınız); sadece ziraatle iktifa ettiğiniz ve cihadı terk ettiğiniz zaman, Allah sizin başınıza öyle bir mezellet

indirir ki tekrar dininize dönmedikçe de bu mezelletten kurtulamazsınız.”[6]

Îne alışverişi: Bir şahsın, diğer bir şahıstan peşin olarak bir şey satın alıp, sonra da aynı adama onu daha pahalı bir fiyata veresiye satması şeklinde tarif edilmiştir ki, birçok tarifinden sadece bunu vermek yeterli olur, zannederim. Bu ister kapalı bir faiz sayılsın, ister başka bir spekülasyon, Sahib-i Şeriat'a göre mahzurlu... Zannediyorum bu hadisin bize anlattığı, işaret ettiği hususları ancak, sanayi inkılâbı ve sanayi hareketlerinden sonra anlayabildik.. onu da doğru anlayabildi isek.. cihadı, zaten unutmuştuk; sanayi derken ziraat ve hayvancılığı da ihmal ettik ve kendimizi bir başka dengesizliğin berzahında bulduk.

Oysaki, yapılacak şeyi, hem de 14 asır evvel Allah Resûlü haber veriyordu. Ve O, her meselede olduğu gibi, bu meselede de fevkalâde dengeliydi.

Elbette ki, ziraat ve hayvancılık olacaktır. Nitekim bu tür çalışmaları teşvik eden hadis-i şerifler de vardır. Ancak, bütün himmeti bunlara hasretmek, işte doğru olmayan budur.

Şehir hayatına karışmadan, bir dağa çekilip, kendi füyûzat hisleriyle baş başa kalmayı arzulayan insandan tutun da, teşebbüs gücünden mahrum ziraatçi ve hayvancıya kadar şümulü olan bu ifade, bize mühim bir iktisat ve ekonomi dersi vermektedir. Ayrıca, devletler muvazenesinde yerinizi almak için, gerekli caydırıcı gücü elde tutmadığınız, cihadı terk ettiğiniz veya cihadı terk edip de devletler muvazenesindeki yerinizi kaybettiğiniz zaman Allah, size altından kalkamayacağınız bir mezellet musallat edeceğini, tegallüpler, esaretler, tahakkümler altında kalıp ezileceğinizi de hatırlatmaktadır ki, bu durum, yeniden dine dönüp, İslâm'ı hayata hayat kılacağınız âna kadar da devam edecektir.

Verdiğimiz misal, -anlatma darlığı da mahfuz- deryadan bir katredir ve Allah Resûlü'nün bu hususta daha nice sözleri var. Ne var ki biz, bu biricik misalle iktifa edeceğiz. Allah Resûlü, nasıl ki, istidat ve kabiliyetleri tahdit edip sınır altına almamış, öyle de bedenî güç ve kuvvetleri dahi hakir görmemiştir. Görmemiş ve aksine şöyle buyurmuştur:

اَلْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ

“Kuvvetli bir mü'min, (beden sıhhatine sahip olan bir mü'min) Allah indinde zayıf mü'minden daha hayırlı ve sevimlidir.”[7]

Allah indinde sevimli olmak isteyenler, kalb sıhhatiyle beraber beden sıhhatine, cisim sıhhatiyle beraber ruh sıhhatine de sahip olmalıdırlar.

Görülüyor ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Zayıflayacaksınız, perhize gireceksiniz, bedenî güç ve kuvvetinizi kıracaksınız ki Allah indinde makbul olasınız." demiyor. Belki ruhbanlığa, keşişliğe ve papazlığa karşı realiteyi, fıtrî ve tabiî olmayı öne çıkarıyor ve meselelere, tabiatı içinde bir mecra araştırıyor; ve bizi o istikamete kanalize ediyor.

3. İlim Üzerine Bir Mülâhaza

İlim ve fikir hayatı adına, Allah Resûlü'nün getirdikleri ve ilim dünyasına kazandırdıkları da, yine O'nun âlemşümul mesajının bir tezahürüdür.

Kur'ân ilme ehemmiyet verir ve bütün insanları açıkça ona teşvik eder: قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ *"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"*[8] der ve bilenleri, daima bilmeyenlerden, bildikleri ölçüde üstün tutar.

Başka bir âyette: إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ denilir.. ve Allah'tan hakkıyla korkanların, Allah'ın âlim kulları olduğu hatırlatılır.[9] Ebû Hanife'ye isnat edilen şâz bir kıraatte, Allah lafzı merfu okunur[10] ve mânâ şöyle olur: *"Allah (celle celâluhu), sadece âlim kullarına karşı saygı duyar."* Elbette ki bu saygı, münezzeh ve Zât-ı Uluhiyet'e yakışır keyfiyetiyle düşünülmelidir. Kıraat şâzdır. Fakat, mânâya bir buud kazandırması bakımından, üzerinde durulmaya değer.

Fahreddin Râzî, ilimle alâkalı bir bahsi tahlil ederken, bu hususla alâkalı güzel bir nükte yakalar: "Mâlikî mezhebinin dışında kalan her üç mezhep köpeği 'necisü'l-ayn' kabul eder." Yani köpek, bütünüyle necistir, pistir. Dolayısıyla evlerde bulundurulması doğru değildir. Ancak köpek, "kelb-i muallem"olursa yani kendisine av avlama öğretilmiş ve koyunları bekleme talim edilmişse, o zaman durum değişir. Onun ağzına alıp getirdiği av yenir. Sürtünüp dolaştığı yerler pâk kabul edilir ve onun evde bulunması da mahzurlu olmaz...

İmam Fahreddin Râzî burada bir lahza durur ve şöyle der: "Bir kelb bile ilimden sadece av avlama işini öğrenir.. ve öğrenmekle de necisü'l-ayn olmaktan çıkarsa, hatta insanlar içinde âdeta aile fertlerinden bir fert hâline gelirse, ilim öğrenen insanın, nasıl zirvelere ulaşacağını varın siz kıyas edin."[11]

İşte şeriatın anlayışı, işte din-i mübinin mesajı ve işte Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gelen şeyler!

Allah'ı bilmeyenler cahillerdir. Allah'ı bilen ve Allah'a inkıyat eden herkes "âlim"dir. Şeriatın ve dinin ifadesine göre, Allah tanımaz, peygamber bilmezlere "âlim" denemez. Allah'ı tanıyan ve peygamberi bilenler ise az da bilseler, bir mânâda âlim sayılırlar ve Allah; peygamberini, haşri neşri, kitapları, öldükten sonra dirilmeyi, Cennet'i ve Cehennem'i bilenlere karşı, saygı ne mânâya geliyorsa ve saygıyla ne yapılacaksa, işte onu yapacaktır. يَخْشَى kelimesinin lâzımı murad kabul edilecek olursa, böyle bir tefsir yapmamızda mahzur olmasa gerek...

Fikir adına sadece تَفَكُّرُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ mübarek sözünü söylemekle iktifa edeceğim. *"Bir saat tefekkür bir sene ibadetten daha hayırlıdır."*[12]

Batı bunu ne gördü ne buldu ne de henüz bu noktaya ulaşabildi, bir saat sistemli düşüneceksiniz, bir şeyler bulup insanlığın yararına sunacaksınız veya kalbî ve ruhî hayatınız adına, ukbâ ve ebedî saadet hesabına müspet, mahzursuz, meşru bir iklimde düşünceye dalacak, sonra da düşünce muhassalanızı dünya ve ukbâ buudlarıyla değerlendireceksiniz.. evet, işte bunları yapabildiğiniz takdirde bir sene ibadet sevabı kazanacaksınız.

Yıllar var ki biz düşünmeye yabancılaştık ve bu derin ve buudlu ibadetten uzaklaştık veya uzaklaştırıldık. Bu uzaklaşmada, kabahat İslâm'a ait değil, Müslümanlara aittir. Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşünce kapılarını, pencerelerini sonuna kadar açık bırakmış ve اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ اٰمِنِينَ *"Oraya emniyet içinde girin!"* buyurmuştu. Biz ilme ve düşünceye yabancılaşınca sığlaştık, basitleştik. Ve Batılılar karşısında, muvazenedeki yerimizi koruyamadık; dolayısıyla da söz onlara geçti. Tabiî biz de onları dinler duruma düştük. Ama inanıyorum ki temelinde mânâ, kökünde asalet ve rasanet olan bu millet, bir gün yine serpilip gelişecek, devletler arasındaki muvazenede yerini alacaktır.

Evet, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ahlâk, bir terbiye mesajıyla gelmişti. Ama O, bu işi, insanlardaki istidatları, kabiliyetleri güdükleştirmeden, saptırmadan, onları olduğu gibi ele alarak yapmıştı. Bu da o günkü insanlara müthiş cazip gelmiş ve onlara hareket kazandırmıştı. Çünkü O'nun terbiye sisteminde insan fıtratıyla çatışma, zıtlaşma yoktu. O'nun her mesajı itici bir fonksiyon eda etmekteydi. Hem de O, icraatını öyle bir cemaat içinde gerçekleştiriyordu ki, o cemaat ne ahlâk ne de terbiye adına hiçbir şey

bilmiyordu. Vereceğim misallerde Allah Resûlü'nün onları nereden alıp, nereye çıkardığını ve nasıl yükselttiğini -inşâallah- hep beraber müşâhede edeceğiz:

1 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 8/380; Beyhakî, *Şuabü'l-iman* 2/88.

2 Tevbe sûresi, 9/105.

3 Ebû Ya'lâ, *Müsned* 7/349; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 1/275.

4 Ebû Dâvûd, *nikâh* 4; Nesâî, *nikâh* 11.

5 Abdürrezzak, *el-Musannef* 6/173.

6 Ebû Dâvûd, *büyû* 56; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/84.

7 Müslim, *kader* 34; İbn Mâce, *mukaddime* 10; *zühd* 14.

8 Zümer sûresi, 39/9.

9 Fâtır sûresi, 35/28.

10 Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 14/344; Kasımî, *Mehâsinü't-te'vil* 14/4984; İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyan* 7/344.

11 Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 2/193-194.

12 Bkz.: el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/423; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 4/314.

E. O’NUN TERBİYE SİSTEMİNDEN ÖRNEKLER

1. Mescitte Bevleden Şahsa Karşı Tutumu

Buhârî, Müslim, şu vak’ayı naklediyorlar: “Bir gün Allah Resûlü mescitte oturuyorlardı. Bir bedevi içeriye girdi; ihtimal Efendimiz’e bir şeyler sorup öğrenecekti. Fakat bu adam gitti ve mescidin bir tarafına idrar etmeye durdu. Oradakiler, مَهْ مَهْ diye müdahale etmek istediler. (Arapça’da bu, ‘Dur, yapma!’ demektir.) Allah Resûlü *“Adamı bırakın ve idrarını kestirmeyin!”* buyurdu. O bir bedevi idi. Kalkıp onu dövebilirlerdi. Ne var ki, bedeviye karşı böyle bir muamele de bedevice olurdu. Allah Resûlü’nün ashabı bedevi değildi. Sonra buyurdular ki: *“Gidin bir kova su getirip idrarın üzerine dökünüz; su o pisliği alır götürür orası da temizlenir.”*[1]

Evet, bidayette büyük çoğunluğu itibarıyla caminin içine bevledecek kadar bedevi ve vahşi bu insanlardan, o ideal cemaati çıkarmıştı. Kim bilir belki de o bedevi, Tarık b. Ziyad, Şurahbil b. Hasene veya Ukbe’nin babasıydı...

2. Kadına Verdiği Değer

Cahiliye dönemi arkada bırakılmış ve o döneme ait her şey artık, ya acı bir teessür ve bir hasretle ya da müstehzi bir edayla anlatılıyordu. Evet, o dönem anlatılırken ya dudaklar geriye gidiyor, ifadeler tebessüme bürünüyor veya bir iç burkuntusuyla kekeleniyordu. Bir gün yine bâdiyeden gelen bir bedevi, mescitte Allah Resûlü’ne bazı şeyler anlatmıştı. Ve anlattığı şeyler arasında bir de şu vardı: “Yâ Resûlallah! Ben de kız çocuklarımı kendi ellerimle gömmüştüm.” demiş ve devam etmişti:

Bunlardan birinde, kızımın elinden tuttum götürdüm; ki kızım, tam da gelişip çarpıcı bir hâl aldığı çağdaydı. Çölde iyice uzaklaşabildiğim kadar uzaklaştım. Sonra da bir yeri, kazma ve kürekle kazmaya başladım. Zavallı gafil çocuk, hiçbir şeyden haberi yoktu. Benimle beraber o da kendi çukurunu kazıyordu. (Adam bunları anlatırken Allah Resûlü bir bahar bulutu gibi dolmuş ve gözyaşları boşalmaya başlamıştı.) Kazma işi bitince geriye çekildim. Küçük yavru ne olacağından habersiz çukura bakıyordu. Aniden sırtına bir tekme indirdim. Başaşağı kuyuya giderken, “Babacığım, babacığım!” diye feryat

ediyordu. Allah Resûlü, hıçkıra hıçkıra ağlayınca sahabe-i kiram, adama "Resûlullah'ı ne diye müteessir ediyorsun!" diye itap etmeye başladılar.[2]

Evet, işte o zamanki insanların durumu buydu. Kadının hakk-ı hayatı yoktu. Ve Allah Resûlü böyle bir cemaat içinde zuhur ediyor, her şeyi kendi değerine irca ettiği gibi, kadına da değerler üstü değer kazandırıyor.

Evet, o gün kadın hor görülüyor, irdeleniyor, yedi kapı kovuluyor, baba ona karşı yüzünü ekşitiyor ve yeni doğan kız çocukları babadan saklanıyordu. Vâkıa, o gün istatistik bilinmiyordu ve öyle bir istatistik de yapılmamıştır. Ama, yaşayan kadınlar, zannediyorum yüzde 50, babalarına gösterilmeden, kaçırılan kadınlardı. Belki sadece Hz. Ebû Bekir gibi fıtraten selim olarak doğan ve temizliğe açık olan ruhlar çocuklarını öldürmemişlerdi. Bunun dışında gençliğinde Müslümanlığı idrak edemeyen pek çok kimse mutlaka bir kız çocuğunun kâtili bulunuyordu. İşte bu cemaat içinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kızları en yüksek pâyeye ulaştırıyordu.

Bakın Nesâî'nin Âişe Validemiz'den naklettiği hâdise: "Huzur-u risaletpenahiye bir kız geldi: 'Yâ Resûlallah!' dedi 'Babam beni istemediğim hâlde amcamın oğluyla evlendirdi.' Allah Resûlü derhal babasını çağırdı: *'Kızını, istemediği hâlde bir başkasıyla evlendirmeye zorlayamazsın!'* dedi. Adam: 'Nasıl emrederseniz yâ Resûlallah!' diyerek yaptığından vazgeçti." Zaten, sahabinin başka türlü düşünmesi de mümkün değildi. Adam belki de, kızını vermekle yeğenini bir sıkıntıdan ve zor bir durumdan kurtarmak istiyordu ancak, Allah Resûlü'nün emri her şeyden üstündü. O, Allah Resûlü'ne teslimiyet ifade eden sözlerini bitirince, kız ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Yâ Resûlallah, benim esas maksadım babama muhalefet değildi. Ancak, İslâm'da bunun hükmü nedir, baba, kızını birine verme hususunda nereye kadar selâhiyet sahibidir, işte bunu öğrenmek istemiştim ve buraya da bu niyetle gelmiştim."[3]

Dün kuyulara atılan, horlanan, hakir görülen, toprağa gömülen kız, kısa bir zaman sonra Peygamberin huzuruna çıkıyor ve rahatlıkla hakkını arayabiliyordu. Acaba evleneceği kişi hakkında babası ona zor kullanabilir miydi? İşte o, bunu soruyordu. Birkaç sene evvel, böyle bir hâdise olacağı söylenseydi, o günün insanları dinlediğine inanamaz, ya da söyleyenin aklından zoru olduğunu kabul ederdi. Ama, işte, bütün bunlar oluyordu.

3. İstiğna İnsanı

İmam Müslim ve Ebû Dâvûd, Avf b. Mâlik'ten naklediyorlar: Avf b. Mâlik diyor ki: "Bir gün Allah Resûlü'nün huzurunda bulunuyorduk.. ve hepimiz 8-9 kişi kadardık. Bize: *'Biat edin!'* buyurdular. Hepimiz hayret etmiştik. Biz şimdiye kadar birçok defa biat etmiş değil miydik? Ve sorduk: 'Ey Allah'ın Resûlü! Hangi şey üzerine biat edelim?' Cevap verdiler: أَنْ تَعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَتُصَلُّوا الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ وَأَنْ لَا تَسْأَلُوا النَّاسَ شَيْئًا *"Allah'a kulluk edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, beş vakit namazı tastamam kılmak ve insanlardan hiçbir şey istememek üzere biat edin!"*[4]

Bu son cümleyi söylerken, sesini iyice düşürmüş ve sanki başkalarına duyurmamak için gayret gösteriyordu. Belli ki, başkasının duymasını istemiyordu.

İhtimal, duyulsaydı, bu sahabiler mahcup olabilirlerdi. Allah Resûlü, olabildiğince hassas bir insandı. Arkadaşlarına karşı hiçbir zaman perdeyi yırtmamıştı.

Ve seneler geçiyor; bu insanlardan birçoğu fakir düşüyor. Fakir düşüyor ama, istememe mevzuunda öyle ince eleyip sık dokuyorlardı ki, atının üzerinde giderken, kamçısı yere düşse, oradan geçmekte olan birine "Şu kamçıyı bana ver!" demeyi dahi tese'ül saydıklarından demiyorlardı.[5] Muhtemel böyle bir söz verdikten sonra bunlardan hiçbiri kimseden bir bardak su bile istememişlerdi.

İmam Buhârî, Sahih'inde anlatıyor: "Hakîm b. Hizam, Allah Resûlü'ne geldi ve bir şey istedi. Allah Resûlü ona, istediğini verdi. Ancak Hakîm'in istemesi bitmedi. Aynı anda birkaç kere daha isteğini tekrar etti.. ve Allah Resûlü de, o ne istediyse verdi. Sonra da şöyle buyurdu:

'Bu dünya tatlıdır, şirindir, güzeldir, yemyeşildir. Çoğunuz bu cezbeye kapılıp gidebilirsiniz. Fakat istemeden size verilirse mübarek olur. İstediğinizden dolayı verilirse size yük olur ve minnet altında kalırsınız. Sakın istemeyiniz!'

Daha sonra bu zat dilenecek durumlara düştü ama, ne Hz. Ebû Bekir, ne de Hz. Ömer, değil sadaka ve zekât, ganimetten gelen "humus"tan dahi ona bir şey kabul ettiremediler. "Hayır!" diyor ve almamada diretiyordu."[6]

4. Cahiliyeden Bir Kesit

O, elli bin türlü cahilî âdeti göğüsleye göğüsleye bir zulmet çağını ışık asrı

hâline getiriyordu.

Bu hususa ışık tutmak üzere, Cafer İbn Ebî Talib'in, Necaşî karşısında söylediği sözleri nakletmek istiyorum: "Ey Melik, biz kan içer, leş yer, zina eder, hırsızlık yapar, adam öldürür ve yağmacılıkla iştigal ederdik.. kavi zayıfı ezer ve insanlık adına utandırıcı daha neler neler yapardık..."[7] derken, Hz. Muhammed'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) evvel insanlığın nasıl üst üste karanlıklar içinde bulunduğuna dikkati çekiyordu.

Evet bu toplulukta, bir damla suda kıyametler koparılır.. hak bendedir mülâhazasıyla iki cemaat birbirine girer ve birbirini öldürür.. yine bu topluluk içinde zina tecviz edilir.. hırsızlık meziyet sayılır.. ve alkolik olmayan insanların adedi iki elin parmakları sayısınca ya vardır veya yoktur.

İşte âdetlerinde böylesine mutaassıp ve alabildiğine vahşi bu cemaat içinde, O, hem de en kısa zamanda, bütün bu rezîleleri, bu ahlâk-ı seyyieyi onların içlerinden söktü attı ve onların yerine "ahlâk-ı âliye" ve "mezâyâ-yı gâliye" diyebileceğimiz en yüksek insanî meziyetleri, en yüksek insanî faziletleri getirip yerleştirdi. Eflatun *Cumhuriyet*'inde, başka ütopya yazarları da (meselâ Thomas Moore) ütopyalarında hep bu toplumu heceliyorlardı. Oysa Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem), o fazilet topluluğunu çoktan tahakkuk ettirmişti.

Hâlbuki, vahşi ve vahşetinde mutaassıp hatta vahşetten başka bir şey bilmeyen bir cemaatten, insanlığa medeniyet muallimliği yapabilecek bir cemaati çıkarmak apaçık zulmetten güneşler çıkarmak gibi bir şeydir. Ve işte, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), o harika icraatıyla bunu yapmış ve kendisinin de mucize bir zât olduğunu göstermiştir.

Yıllarca yanımızda kalan bir insana huyunu terk ettiremeyen bizler; âdetleri demlerine, damarlarına işlemiş bu insanlardan âdetlerini söküp atan, Hz. Muhammed Aleyhisselâm karşısında iki büklüm oluyor ve O'nun hak peygamber olduğuna şahadetimizi bir kere daha yeniliyoruz. Evet, vücudumuzun bütün zerreleriyle haykırıyor ve diyoruz ki: "O, Allah'ın Resûlü'dür!"

Ben, hayalimde kurduğum ve ideal bir "terbiye sistemi" diyeceğim bir sistemi -tabiî yine O'ndan mülhem ve Medine kaynaklı- bana en yakın bulunanlara; tam mânâsıyla kabul ettiremedim. "Fazilet" dedim, ağzımda, dilimde tüy bitti; ama fazilete uyaramadım. O ne müthiş kuvvet, ne müthiş

güçtür ki, Allah Resûlü; vahşetten medeniyet, denaetten ulviyet ve bedeviyetten mütemeddin insanlar çıkarıyor, sonra da onları mütemeddin milletlerin başına muallim yapıyor. Zannediyorum, günümüzde şu benim gibi âciz ve evindeki üç beş insana laf anlatamayan insanlar bir hamlede insanlığı tutup yükselten ve ruhunun ilhamlarını onların sinelerine boşaltan Hz. Muhammed Mustafa'nın büyüklüğünü daha iyi anlarlar... Yeter ki peşin fikirlilikte ve inatta takılıp kalmayalım.

O, devrinde ta İran'a, Turan'a açıldı. Oysaki İran ayrı bir kültürün tesirinde, Turan ayrı bir kültürün tesirinde, Türk ayrı bir kültürün tesirinde, Romalı da ayrı bir kültürün tesirinde idi. O'nun mesajı bunların hepsinin bünyelerine göre dikilmiş elbise gibi uygun geliyordu. İşte mucize! Evet, O'nun umum küre-i arzı elinin içine alıp, her yere sözünü geçirmesi büyük bir mucizedir.. ve bu mucize de o Zât'ın Allah tarafından gönderildiğine delâlet eder. Yani o Zât, Allah'ın elçisidir. Zaten bizim anlatmak istediğimiz de budur.

Bir insan, dehasıyla kendi asrını keşfedebilir. Meselâ, İskender, bir ölçüde kendi asrını idrak etmiş olabilir. Sezar, kendi asrını aşabilir.. Napolyon bulunduğu devri kavrayabilir.. ve hakeza.. ancak, dünyanın çeşitli yerlerinde daha sonra meydana gelecek ayrı ayrı milletler mozayiğine söz dinletme ve getirdiği mesajın onların ruh hâletlerine uygunluğu ve onların bütünüyle bu mesaja "Evet!" demesi sadece Efendimiz'e has bir keyfiyettir ki, bizim için buna mucize demekten başka çare yoktur.. zaten, bu muvaffakiyeti izah edecek bir başka kelime de bilemiyorum.

Evet, Alparslan, kendisinden 4-5 asır evvel yaşamış olan Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ın getirdiği mesajları, kendi ruh hâline çok uygun buluyor ve bütün benliği ile O'nun getirdiği sistemi benimsiyordu. Aradan onca yıl geçmiş olmasına rağmen, çağ kapayıp çağ açan, dünyanın en büyük cihangirlerinden Hz. Fatih de, Allah Resûlü'nün getirdiği mesajları aynen selefleri gibi kabulleniyordu. Ardından gelenler de hassasiyetle aynı çizgiyi korudular. Hâlbuki bunların hemen hepsi de insanlık çapında dehaya sahip seçkinlerdi. Seçkinlerdi ama, Allah Resûlü'ne teslimiyette kusur etmiyorlardı.

21. asrın eşiğindeyiz; aradan geçen 14 asır, yine bir şey değiştirmemiş.. ve Allah Resûlü'nün getirdiği mesajlar, gü-nümüzde de aynı tazeliğini koruyarak, kalb, ruh, vicdan, ve akıllarımıza yepyeni şeyler fısıldamakta. Zira O, bu mesajları, kalbimizden geçenleri bilen, ruhlarımıza nigehbân olan, vicdanlarımıza kendisini duyuran ve âsârıyla aklımızı doyuran bir Zât'tan

almakta ve bize tebliğ etmekteydi. Yoksa, bir beşer olarak, çağların ihtiyacını karşılayacak bir sistem vaz'etmek, kim olursa olsun insanoğlunu aşan bir mevzudur.

1 Buhârî, *vudû* 57; Müslim, *tahâret* 98-100.

2 Dârimî, *mukaddime* 1.

3 Nesâî, *nikâh* 36.

4 Müslim, *zekât* 108; Ebû Dâvûd, *zekât* 27.

5 Müslim, *zekât* 108; Ebû Dâvûd, *zekât* 27.

6 Buhârî, *vesâyâ* 9.

7 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/201-202.

F. ÖĞRETME ADINA GETİRDİĞİ SİSTEM

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) talim ve terbiye adına ortaya attığı esaslar, tafsilatıyla Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet'te ifade edilmiştir. Aslında, hiçbir şey olmasa da sadece O'nun Kur'ân-ı Kerim'i insanlara tebliğ etmesi ve benimsetmesi bile çok harikadır. Mevzumuz Kur'ân değil, ancak istitradî olarak anlatacağım.

Kâinatın İftihar Tablosu, hiçbir şey bilmeyen, okuma yazmadan anlamayan, mektep ve medreseye sırtı dönük bir toplum içinde zuhur etmişti. İrtihal buyurduğu zaman ise, arkada bıraktığı cemaat içinde, rüşdüne yeni ermiş insanlardan, mezara girmeyi bekleyen en yaşlıya kadar bu toplum içinde, okuyup yazma bilmeyen tek fert kalmamıştı. Oysaki günümüzde bunca imkân, bunca sa'y, bunca gayret.. hatta bazen metazori baskılara.. ve benimsediğimiz harfleri, benimseyeli 65 sene geçmiş olmasına rağmen, hâlâ insanımızın çoğuna okumayı yazmayı öğretemedik!

Allah Resûlü ise 20 küsur sene gibi kısa bir zamanda, inandırmış, bilgilendirmiş ve herkese okuma yazma öğretmişti. Zannediyorum, Efendiler Efendisi irtihal-i dar-ı bekâ buyurduklarında, arkada bıraktığı arkadaşlarından Kur'ân-ı Kerim'i okumasını bilmeyen kalmamıştı... Hatta değil Kur'ân okumak, Medine'nin çiftçileri, ellerinde sabanları tarla sürerken dahi, Kur'ân'ı yedi veya on vecihle okumasını biliyorlardı. Bugün "vücuh ilmi" dediğimiz bu şekilde Kur'ân okumayı, bu satırların yazarı da bilmiyor ve bilenlerin sayısı da oldukça azdır.

Doğrudur, o insanlar fıtrî olarak çok zekiydiler.. hafızaları da yorgun değildi. Ancak, bu büyük işi halleden, sadece onların zekâ ve hafızaları değildi. Belki Allah Resûlü'nün öğretme adına getirdiği sistemdi ki, onları Kur'ân'la böyle bütünleştirmişti.

Hâlbuki bu insanlar, daha önce kötü ahlâkın her çeşidine açık insanlardı. Allah Resûlü, o müthiş icraatıyla bunlardaki bütün kötü huyları söküp attı ve onları yepyeni bir var oluşa ulaştırdı.

Meselâ: Kur'ân-ı Kerim onlara:

وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا

"Allah hükmünü verdi: O'ndan başkasına kulluk yapmayacak ve anne babaya da iyi davranacaksınız."[1] diyor ve bu emir, düne kadar anasını babasını doğrayan, kırıp geçiren bu insanlar üzerinde öyle bir tesir icra ediyordu ki, bunlardan biri, Allah Resûlü'ne müracaat ediyor ve babası kendisine baktığında, ona tebessümle karşılık veremediyse, bunun cezasının ne olacağını soruyordu.

Yine Kur'ân-ı Kerim: وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ dedi. *"Yetimin malına yaklaşmayın!"*[2] mealindeki bu âyet, Müslümanlara öyle dokunuyordu ki, birçoğu Allah Resûlü'ne gelerek, elindeki, yetime ait malı almasını ve sahiplerine vermesini istiyordu. Dikkat edilirse âyet, "Yetimin malını yemeyin." demiyor, "O mala el uzatmayın!" diyordu. Böyle hassas bir mevzuda, sahabe kendine has hassasiyeti gösteriyor ve zimmetindeki yetim malından sıyrılmak istiyordu. Yetime hayat hakkı tanımayan ve onun bütün mal varlığını elinden almaya çalışan bu insanlara ne olmuştu ki, böyle birdenbire başkalaşmışlardı.

Zina çok yaygındı ve o toplumda tamamen meşru hâle gelmişti. O cemiyette bu kötü hareketi yadırgayan sanki yok gibiydi. Derken Kur'ân, belli bir süre sonra: وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَى *"Zinaya yaklaşmayın!"*[3] emriyle geldi, geldi ve gayri meşru ilişkiler bütünüyle bıçakla kesilmiş gibi oldu.. evet, o devrede bir iki zina hâdisesi ya vâki olmuş veya olmamıştır.

Hırsızlık, yağmacılık cesaret maratonculuğuydu.. ve bunlar şecaat emaresi kabul ediliyordu. Kur'ân'da:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا *"Kadın veya erkek, hırsızlık yapanın elini kesin!"*[4] fermanı gelince her şey birdenbire değişti. Benim bildiğim, bu âyetten sonra, bilinen ve el kesme ile neticelenen bir iki hırsızlık hâdisesi oldu; hepsi o kadar...

Ve yine Kur'ân-ı Kerim bu cellat insanlara:

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ *"Allah'ın haram kıldığı insanları öldürmeyin."*[5] demişti ki, öldürme ve cinayetlerin kesilmesine bu âyet yetivermişti. Evet, o dönemde, biri kasıtlı ki; bir yahudiyi, Müslüman biri öldürmüştü, diğeri de hatâen olmak üzere; bütünü iki cinayet hâdisesi olmuştu.

Şimdi bakınız; 23 sene gibi bir zaman zarfında ve Allah Resûlü'nün hayat-ı seniyyeleri içinde, itiraflı bir tek zina hâdisesine; bir yahudinin öldürülmesi ve benim bildiğim, bir kadının elinin kesilmesi gibi birkaç vak'aya şahit oluyoruz.

Oysaki biraz evvel arz etmiştim, bu topluluk, “Leş yerdik, kan içerdik.” diyen âdeta vampir bir topluluktu.

İşte bu topluluk içinden Allah Resûlü zülâl gibi insanlar çıkarıyor.. ve “efendilerimiz” dediğimiz, Ebû Bekir Efendimizi, Ebû Hüreyre Efendimizi hatta Mâiz Efendimizi, Gâmidiye Kadınefendimizi ve daha nicelerini çıkarıyor. Bu çamurdan, bu bataklıktan ve bu çirkeften, nuranî bir topluluk zuhur ediyor. Bu mucize değildir de ya nedir?

Bu arîz ve amîk hususu tafsilatıyla arz etmem mümkün değil; müsaade ederseniz, sadece ahlâk-ı âliyenin üç-dört prensibine dair bir iki misal arz ederek, Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) icraatının ihtişamını bir kere daha sergilemek istiyorum.

1. Cömertlik ve Îsâr

O topluluk, kendi menfaat ve kendi çıkarlarından başka hiçbir şey düşünmeyen bir topluluktu. Başkasına yardımcı olma, onun elinden tutma, onların rüyalarına dahi misafir olmamıştı. Hele başkasını kendi nefsine tercih etme -ki buna “Îsâr” diyoruz-, onların arasında hiç bilinmeyen ve hiç duyulmamış bir meseleydi. Ancak, Allah Resûlü’nün risaleti, onlar arasında çok şeyi değiştirdiği gibi, cimriliği de alıp götürmüş, sehavet ve îsâr duygusunu onların ruhlarına âdeta tespit etmişti.

Devs’in aslanı Hz. Ebû Hüreyre anlatıyor: Bir gün Huzur-u Risaletpenâhî’ye birisi geldi. Allah Resûlü’ne yaklaştı ve şöyle dedi: “Yâ Resûlallah! Birkaç günden beri yiyecek bir şey bulamadım. Üst üste aç olarak oruca niyetlendim.” Allah Resûlü etrafına nazarını gezdirdi. Fakat onu evine götürüp misafir edecek kimse göremedi. Neden sonra Allah Resûlü’nün çok sevdiklerinden Ebû Talha ayağa kalktı ve: “Yâ Resûlallah, onu ben misafir edeyim.” dedi. Sonra da alıp evine götürdü.

Her şeylerini İslâm uğrunda harcayan bu insanların ellerinde avuçlarında hiçbir şey kalmamıştı.. ara sıra evlerinde bir çorba ya pişerdi veya pişmezdi. İhtimal o gün, hanımı Ümmü Süleym çocuklarına bir parça çorba yapabilmişti. Ve onu çocuklara içirecekti. Misafir eve gelince karı koca aralarında konuştular: “Bu gece çorbayı Allah Resûlü’nün misafirine yedirelim. Biz nasıl olsa bugün de aç olarak oruç tutabiliriz. Çocuklar, ikna edilip yatırılmalı.. sabah onların da çaresine bakarız.”

Yapacakları şey şu idi: Yemek sofraya konunca, hanım yanlışlıkla mumu

söndürecek ve ev sahibi kaşığını boş getirip götürecek.. zira çorba iki kişiyi doyuracak kadar değildi.. böylece misafir de karnını doyuracaktı. Planladıkları gibi de yaptılar. Derken sabah oldu ve sabah namazında da Allah Resûlü'nün arkasında yerlerini aldılar. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazını kıldırdı. Yüzünü onlara döndü, sonra da Ebû Talha'yı ve misafirini arayarak onlara sordu: "Bu gece ne yaptınız ki, hakkınızda şu âyet nazil oldu: وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ *"Kendileri sıkıntı içinde bulunsalar dahi başkalarını kendi nefislerine tercih ederler."*[6]

Cahiliye insanının kitaplarında "îsâr" yani başkasını nefsine tercih etme, açı doyurma, çıplakları giydirme, yaşatma ve yaşamama, zevk ettirme ama zevk etmeme gibi hususlar yoktu. Yoktu ama Allah Resûlü irşad buyurdu, sesini duyurdu, ilhamlarını mermere kazır gibi onlara nakşetti ve onları bu duygularla bütünleştirdi. Siz, bu diğergâmlık ruhuna ister sabır deyin, ister tahammül deyin, ister teslimiyet deyin; ne derseniz deyin netice değişmeyecektir.

"İman teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül dünya ve ahiret saadetini gerektirir."[7] ölümsüz sözünü bir kere daha tekrar edelim. Evet, inanmış iseniz Allah'a teslim olacaksınız. Allah'a teslim olduğunuzda O'na tevekkül edecek ve O'na güvenip dayanacaksınız... İşte o zaman, dünya ve ukbâ saadetine ereceksiniz.

2. Hansâ'nın Kahramanlığı

Hansâ, kardeşinin ölümü üzerine yazdığı mersiyelerle cihanı ağlatmıştı. Bu büyük kadın o gün için henüz cahiliyenin sisinden, dumanından kurtulamamış, Hz. Muhammed'e (aleyhisselâm) uyanmamış, O'nu tanıyamamış, Kur'ân'ın füsunkâr, büyüleyici beyanına kulak verememiş ve ona açılamamıştı.. Kur'ân'ı tanıyınca birdenbire değişti. Hem de nasıl değişti! Cahilî kardeşine destan kesen bu yüce ruhlu kadının, Kadisiye'de dört oğlu da birden ve peşi peşine şehit düşer.. hem de ilhama açık analarının ruh aynasına çarpa çarpa.. bir ana olarak inler, kıvranır ama, bir büyük teslimiyetle şunları mırıldanır:

"Allahım, Sana hamd olsun. Bana verdiğin dört oğlumu hayatta iken Sana armağan etmek imkânını bana bahşettin!"[8]

İşte Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ın insanları değiştirmesi ve mucize elinin büyük değiştiriciliği.. O'nun karanlıktan ışık çıkarması ve zulmette nur cilveleri göstermesi... Bir kere daha tekrar ediyorum: İnsanları birdenbire böyle

değiştirme, mucize değil de ya nedir?

3. Bir Anlık İnsibağın Kahramanları

a. İkrime (radıyallâhu anh)

Mekke fethedilince, İkrime firar etmiş ve neden sonra hanımı tarafından ikna edilerek gittiği yerden geri dönebilmişti. Allah Resûlü'nün bu en azılı düşmanı, Efendimiz'in huzuruna girince, İki Cihan Serveri, ona tebessüm etti ve: مَرْحَبًا بِالرَّاكِبِ الْمُهَاجِرِ dedi.[9]

Bu söz onun gönlünü fethetmeye yetmişti. Kendi kendine söz verdi: Hem kendi hem de tek oğlu Âmir, bu uğurda hırz-u cân edeceklerdi. Yermuk'ta kendi dakikalarını sayarken, bir aralık gelip dediler ki: "Oğlun Âmir şehit oldu!" İkrime doğruldu. İhtimal Allah Resûlü temessül buyurmuşlardı ve: "Yâ Resûlallah! Oğlumu da yolunda feda edeceğim diye sana söz vermiştim. Râkib-i Muhacir sözünde durdu mu?" dedi. Ebû Cehil'in oğlundan "Râkib-i Muhacir" çıkar mı? O her cephede Allah Resûlü'yle karşı karşıya gelen, O'nu öldürmeyi en büyük emel bilen insandan yani o zulmet insanından, o karanlıklar insanından, melekleri geride bırakacak bir "Râkib-i Muhacir" çıkar mı? Meğer çıkarmış.. ve çıktı da.

O ki, cahiliye devrinde zengin ve güçlü idi, zayıfları ezer ve onların yollarını keserdi. Zayıfın zaten hayat hakkı yoktu. Ve, hele kadınlar kat'iyen yaşama hakkına sahip değillerdi. Çocuklar bir hiç uğruna öldürülürlerdi. Fakir "Benim de hakkım var!" diyemezdi. Kanunlar vardı. Ve her zaman da olmuştu; ama bunlar âcizlere ve zayıflara karşı kullanılırdı. (Günümüzde de öyle değil mi..?) İşte Allah Resûlü, alabildiğine vahşi, hak, adalet ve istikamet bilmeyen böyle bir cemaat içinden yeryüzünde adaleti temsil edecek melek misali insanlar çıkarıyordu.

b. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)

Ömer; işte şanlı halife, öyle bir devletin başında bulunmaktadır ki, topraklarının bir ucu Yemen'e ulaşmış, diğer ucu da ta Öküz Nehrindedir. Ve bir gün böyle bir devletin başındaki Hz. Ömer'in Übey İbn Kâ'b'la arasında bir anlaşmazlık olur. Übey: "Ey Allah'ın Peygamberinin halifesi, haksızlık yapıyorsun!" der. O da hâkime gidip murafaa olmayı teklif eder. Bu murafaada Zeyd İbn Sabit hâkimdir. Onun evine giderler. Muhakeme orada görülecektir. Medine'nin Kadısı, Halifenin içeriye girdiğini görünce, edep ifadesi olarak

yanındaki minderi işaret eder ve: “Yâ Emirel-mü’minin, şuraya oturun!” der. Kaşlarını çatan ve hiddetlenen koca Ömer, tarihin kulağına küpe olacak şu sözleri söyler:هٰذَا أَوَّلُ جَوْرٍ جُرْتَ فِي حُكْمِكَ “Daha şimdiden sen hükmünde ilk haksızlığı yaptın!”[10]

* * *

Netice-i kelâm, bütün ahlâk, kural ve disiplinlerini burada sıralamamız mümkün değildir. Zira yüzlerce ahlâk kuralı ve disiplini vardır. Ancak biz, bunlardan sadece birkaçına işaret edebildik. Eğer bütün ahlâk kuralları bir bir sıralanabilseydi, Allah Resûlü’nün insanüstü icraatı adına daha güçlü ipuçları elde etmek mümkün olurdu. Zira, o günün insanı, bilinen ne kadar ahlâk kuralı ve disiplini varsa, bütünüyle onların zıddıyla muttasıf idiler. İşte İki Cihan Serveri, hem onlardaki bu menfî huyları söküp attı, hem de müspetiyle onları techiz edip donattı.

Allah Resûlü, terbiyecilikte de bir mucize gösterdi ve insanlığın terbiyesi adına bir kısım temel esaslar vaz’etti ki, bunlar kıyas ve benzetmelerle çoğaltılarak, derinleştirilerek, hem topyekün insanlığı hem de bütün zamanları kucaklayacak mahiyetteydi. Kanaat-i âcizanem, O’nun bu prensipler arkasındaki tasarı ve düşünce derinliklerini kavrayıp O’nun anlayışına ulaştığımız zaman, melekleri gıptaya sevk edecek seviyeyi kazanmış olacağız. Ne var ki, Hamîde Kutub’un da bir vesileyle ifade ettiği gibi biz henüz yoldayız. Hani, Hz. Musa, Allah’a (celle celâluhu) şöyle bir taaccübünü ifade eder: “Yâ Rabbi! Çok insanlar görüyorum ki, Senin yolunda yürürken ve Seni bulmuşken, birdenbire yol değiştiriyor ve başka istikamete gidiyorlar.”

Cenâb-ı Hak ona kemal-i hikmetle buyuruyor ki: “Yâ Musa, onlar kat’iyen Bana gelmedi, Beni bulamadı ve Bana ulaşamadılar. Onlar henüz yoldaki insanlardı ve yol değiştirdiler.”

(Allah (celle celâluhu), yolda olup da takılıp kalmaktan ve takılıp kalıp da yol değiştirmekten bizleri muhafaza buyursun!) Evet, teminat altında değiliz. Kimse kimseye, azıp sapmayacağına dair teminat veremez...

Her şeyin dizgini Allah’ın (celle celâluhu) elindedir.. her şeyin dizgini elinde olan Allah (celle celâluhu), bizi istikametten ayırmasın! Göz açıp kapayıncaya kadar bizi nefsimizle baş başa bırakmasın! Allah (celle celâluhu), bu necip, bu soylu, bu asil ve tarihte eşi-menendi gösterilemeyecek mübarek milleti, yine devletler arası muvazenede yerini almaya muvaffak etsin!

Evet, bu millet tarihî yerini aldığı zaman, biz, ahlâk-ı İslâmiye ve ahlâk-ı Kur'âniyeyi daha seviyeli ve daha inandırıcı olarak anlatma imkân ve fırsatını bulacağız. İşte o zaman, insanlık, ütopyalarda aradığı şeylerin hem de asırlarca önce yaşanmış olduğunu görecek ve hayret edecektir. Biz şimdilerde Eflatun'un *Cumhuriyet*'ini okuyor ve feylesofların, devleti nasıl idare ettiklerini öğrenmeye çalışıyoruz. Bırakın bunları, tarihte feylesofların aklının eremeyeceği şekilde devlet idare edildiği dönemler var. İşte bidayet-i İslâmiye ve işte şanlı Devlet-i Âliye! Göklerde melekler bir idare şekli kursalardı ancak o da bu kadar olabilirdi.

Ne var ki biz, İslâmiyet'i o seviyeden anlatacağımız âna kadar, milletler kulaklarını kapatacak ve bizi dinlemeyeceklerdir. Belki bir ölçüde, Kur'ân'ın nurunun kendi gücüyle, sızıp, bazı vicdanlara çarpması neticesinde, bir kısım kimseler Müslüman olsalar da, gerçek patlama, bu şanlı, şerefli ve muhteşem milletin bu yüce hakikati kendi kamet-i kıymetine uygun temsiliyle gerçekleşecektir.

Geriye dönüyorum: Cahilî bir muhitte, cahilî bir topluluk içinde, cahilî âdetlerle kaynaya kaynaya pişmiş bir topluluk arasında Allah Resûlü, akıllara durgunluk veren muhteşem bir inkılâp meydana getiriyor. Ve bu inkılâp, bütün hayatı içine alacak şekilde gerçekleşiyor. Vâkıa, insanlık tarihinde pek çok dâhi yetişmiştir.. ve bunlar belli sahalarda bir kısım değişiklikler yapabilmişlerdir. Ama münhasıran o sahaya mahsus kalmıştır. Meselâ; bir içtimaî dâhi, yetiştirdiği nesilleri o mevzuda zirveye ulaştırmış ve devleştirmiştir. Ama iktisadî sahada onları güdük bırakmış, psikolojik sahada bir şey verememiş ve terbiye adına da fazla ileriye götürememiş ve hele ruh hesabına onlara hiçbir şey kazandıramamıştır. Meselâ; bir başka dâhi çıkmış, ülkenin iktisadiyatı adına bir inkılâp yapmış.. ve bir toplumu belli bir noktaya götürmüştür. Bu da onlara, içtimaiyat adına bir adım daha attıramamıştır. Nefsî kontrol, muhasebe ve murakabe adına hiçbir şey söyleyememiştir. Bir başkası başka sahada ve bir başkası da daha başka bir sahada.. hiçbiri bütün üniteleriyle en mükemmeli yakalayamamıştır. Ancak Hz. Muhammed'dir (sallallâhu aleyhi ve sellem) ki, hayatı bütün üniteleriyle kucaklamış, alıp zirvelere taşımış ve ona "ebed müddet" zirvelerde kalma garantisi vermiştir.

Evet O, iktisatta zirvededir.. içtimaiyatta zirvededir.. askerlikte zirvededir.. nefis muhasebesinde zirvededir.. insanlara kendisini kabul ettirmesinde zirvededir.. dünya ve ahiret muvazenesi kurmada zirvededir.. eşya ve

hâdiselere nüfuz etmede zirvededir.. varlığın ötesine nüfuz etmede zirvededir.. ve her şeyde zirvededir.

Evet, Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) terbiyesinde insana ait hiçbir duygu güdük kalmamış, hiçbir şey ihmale uğramamış; aksine hepsi inkişaf ettirilmiş, hepsi geliştirilmiş ve insanlara, beş başı mamur olma yolları açılmış.. kader de yollarına su serpince, her sahada en kâmil ve en mükemmel insanlar yetişmiştir.

1 İsrâ sûresi, 17/23.

2 En'âm sûresi, 6/152; İsrâ sûresi, 17/34.

3 İsrâ sûresi, 17/32.

4 Mâide sûresi, 5/38.

5 İsrâ sûresi, 17/33.

6 Haşr sûresi, 59/9. Buhârî, *tefsir* (59) 6; Müslim, *eşribe* 172-173.

7 Bediüzzaman, *Sözler* 23. Söz, 1. Mebhas, 3. Nokta.

8 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 7/88-90; İbn Hacer, *el-İsâbe* 4/287-288.

9 *"Hoş geldin, hicret şerefiyle şerefyâb olan süvari!"* (Tirmizî, *isti'zân* 34; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 17/373.)

10 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 10/144.

Üçüncü Bölüm
ALLAH RESÛLÜ'NÜN PROBLEMLERİ ÇÖZMEDEKİ EŞSİZLİĞİ

A. LİDERİN VASIFLARI

Efendimiz'in fetanetinin ayrı bir buudu da, O'nun, karşısına çıkan bütün problemleri -hangi sahaya ait olursa olsun- gayet rahat ve tereyağından kıl çekme kolaylığında çözmesidir ki, bu husus da yine O'nun risaletine şehadet eden burhanlardandır.

Başarılı bir idareci ve lider için bazı önemli hususlar vardır. Bunlardan bir kısmını şöyle sıralamamız mümkündür:

1. Liderin sunduğu mesajlardan hiçbiri hayatla zıtlaşmamalı ve o, bu mesajların geçerliliği hususunda, hem bugün, hem de yarınlar adına emin olmalıdır.

Bir insan, gözleriyle gördüğü bir vak'ayı, nasıl hiç çekinmeden ve tereddüt etmeden anlatır, anlatırken de asla yalanlanacağından korkmaz; zira kendinden emindir! Lider de sunduğu mesajlarda aynı duyguyu ve aynı emniyeti taşımalı ve o mesajın doğruluğuna, gözüyle gördüğü bir hâdiseden daha kat'î inanmalıdır. Hatta, muvaffakiyeti için sadece kendi inancı da kâfi değildir. Aynı zamanda bu mesajın hayatla zıtlaşmaması da gerekmektedir. Yani sunulan mesajlar, hayatın dönen çarkları içinde, tıpkı sırlı kapıların açılıp kapanması gibi onların açılış ve kapanışını kendi hesabına değerlendirmeli ve o kapılara takılmamalıdır.

2. Lider, tebliğinde ısrarlı olmalıdır. Ayrıca o, mesaisini insan yetiştirmeye teksif etmeli, sürekli insan unsuruyla meşgul olmalı ve onun çalışmalarında, kültür her zaman ağırlığını muhafaza etmelidir.

3. Lider, kadrosundaki elemanları çok iyi tanımalıdır. Kimi, neden mesul tutacağını; kimden neyi ve ne ölçüde bekleyeceğini; kime hangi işi tevdi

edeceğini çok iyi bilmelidir. Bunun yanında o, planladığı işlerin seyrini öyle ayarlamalıdır ki, ortadaki insan da, en aksiyoner insan da bu seyrin hızından rahatsızlık duymamalıdır. Ayrıca lider, bugünün işlerini dünden, yarınınkileri de bugünden görmeli ve ona göre planlamalıdır ki, bugünkü işlerin planı, yarınkilerin tatbikini aksatmasın. Aksi hâlde yarının işleri ile bugünün işleri hep birbirinin aleyhinde işler. Evet, hakikî lider, seneler sonrasını dahi bugün, toplumda gelişen hâdiselere göre tespit etmelidir ki; bugünkü işlerimizi yarınki sürprizler bozmasın.

4. Lider, tebasına ait bütün problemleri çözmeye açık olmalıdır. Bu problemler, ferdî, ailevî, idarî, adlî, iktisadî ve içtimaî olabilir. Lider bunların hepsini gayet rahatlıkla çözmelidir.

5. Liderin ortaya attığı teklif, direktif ve prensipler hep tatbik edilebilir cinsten olmalıdır. Başarılı bir lider tatbik edilemeyecek ütopik tekliflerden her zaman kaçınır. Aynı zamanda o, kendi tekliflerini herkesten önce yaşayan ve ortaya attığı şeylerin hepsine en ince teferruatına kadar riayet eden insandır.

Diğer önemli bir husus da, liderin gaye-i hayali olan prensipler, esaslar, zamanla aşınmamalı ve her zaman canlılığını koruyabilmelidir. Öyle ki, her devrin insanı ona müracaat ederken, hayat çeşmesinden kevser içiyor gibi, o düsturları almalı ve onlarda bütün dertlerine derman bulmalıdır. Senelerin, asırların geçmesi bu esasları değiştirmemeli, aksine her geçen zaman onlara daha da yenilik ve revnak kazandırmalıdır.

Başarılı bir liderde aradığımız ve birkaç maddesini saydığımız bu hususlar, bütünüyle ele alındığında, görülür ve müşâhede edilir ki, dünyanın en başarılı lideri, fetanet-i a'zam sahibi Hz. Muhammed Aleyhisselâm'dır. Öyle ki bu hükme, bütün peygamberler de dahildir. Zira O, saydığımız vasıfların hepsini, zirvede ele almış, zirvede yakalamış ve zirvede temsil etmiş müstesna ve seçkin bir şahsiyettir. O'nun gibi bir ikinci şahsı göstermek de mümkün değildir.

Zaten, bizim bir iman olarak kabullendiğimiz bu hakikati, bugün batılılar, bilgisayarlar vasıtasıyla yeni yeni keşfetmeye -keşifleri, onları ve onlar gibilerini ikna ederse sevinirim- başladılar.

Bazılarına göre sürpriz sayılan bu tespitin esası şudur: Değişik şahıslar, onları büyük yapan bütün vasıfları, tespit edilip bir kompütere verilecek.. sonra da namzetlerden hangisinin en büyük olduğu, büyüklük kriterlerine göre ortaya çıkarılacak. İşte uzun çalışmalar neticesinde ve denemeleri tekrar tekrar

gözden geçirme sonucunda kompüter ekranları, bir zâtın birinciliğini gösteriyordu; o da insanlığın iftihar tablosu Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'dı (sallallâhu aleyhi ve sellem).

Evet, O da bir beşerdi ama, beşer gibi yaşamamıştı. O, en büyük lider, en büyük önder ve en büyük pişdârdı.. ve kendi gibi doğmuş, kendi gibi yaşamıştı.

Şimdi isterseniz, yukarıda mücerret bir fikir vermek için takdim ettiğimiz hususları müşahhas misallerle biraz daha açalım:

Efendimiz, insanlığa öyle mesajlar getirmiştir ki bunların hiçbiri hayatla zıtlaşmamış ve hayata ters düşmemiştir. Hem O, söylediği bütün sözlerini kendinden gayet emin olarak söylemiş ve hiçbir zaman tereddüt ve kuşku soluklamamıştır.

Söylediği sözler arasında, Arş'tan ferşe; Cennet'ten Cehennem'e, ilk insandan kıyamete kadar birçok meselenin şerh ve izahı vardır. Bilhassa ümmetiyle alâkalı hâdiseleri, bazen isimler de vererek, bir bir saymış ve anlatmıştır. Hem de, sanki bir televizyon ekranında seyredip de anlatıyor gibi anlatmış ve hiçbir teşevvüş emaresi göstermemiştir. Evet O, anlattıklarından hep emindi; zira Cenâb-ı Hak, Kitab-ı Mübin ve İmam-ı Mübin'i O'nun gözleri önüne sermiş ve büyük ölçüde kaderî bütün levhaları O'na müşâhede ettirmiştir.. O, görüyor ve anlatıyordu. Bu itibarla, elbette ki, böyle bir Zât'ın getirdiği prensipler de "ebed-müddet" ömürlü olacaktır.

Sultanü'ş-Şuara Necip Fazıl, ne güzel der:

" Yarın elbet bizim, elbet bizimdir!

Gün doğmuş gün batmış, ebed bizimdir!"

Şairimiz, bu sözleriyle inanmış bir insanın emniyet ve güvenini ifade ediyordu. Bir de bu sözler, Efendimiz'in davası açısından ele alınınca ayrı bir derinliğe ulaşır. Günler doğup batabilir, yıllar ve asırlar geçebilir. Ama, Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ın getirdiği mesajlar ebedlere kadar bâki kalacaktır!

1. O, Emîn ve Kararlıydı

İbn İshak anlatıyor: Kureyş Ebû Talib'e müracaat etti; Efendimiz'le anlaşma yapmak istiyorlardı. Ebû Talib yeğenini çağırdı ve: هٰـؤُلَاءِ أَشْـرَافُ قَوْمِكَ قَدِ اجْتَمَعُوا إِلَيْـكَ لِيُعْطُوكَ وَلِيأْخُذُوا مِنْكَ "Bunlar Kureyş'in efendileri. Seninle bir anlaşmaya varmak istiyorlar. Senden bazı tavizler almak, kendileri de bazı tavizler vermek üzere buraya gelmişler." dedi.

Allah Resûlü kendinden gayet emindi.. ve isteyeceği şeyi de iyi biliyordu. Bu itibarla onlara: *"Ben sizden sadece bir tek kelime istiyorum. Onu söylediğinizde bütün Arab'a sahip olacak ve bütün Acem size dehalet için koşacaktır."* buyurdu.

Gelenler sevinmişti. Heyecanla: "Canımız sana feda, söyle o kelime nedir?" dediler. Allah Resûlü yine aynı vakar ve ciddiyet içinde: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ dedi ve sözlerine devam etti: *"Bunu dediğiniz zaman, yakın bir gelecekte Araplara malik olacaksınız ve bütün insanlık pervaz edip size koşacaktır."*[1]

Ve koştu da...

Bu necip ve bu soylu millete kadar nice devletler ve nice milletler koştu. Bilhassa hakikate çok erken uyanmış bu millet, ta on bir asır evvel, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir güneş gibi ufukta tulû ettiğini görünce hiç vakit fevtetmeden hemen O'na koştu. Düşünün ki bir sene içinde, bin çadır birden hem de hiç zorlanmadan Müslüman oluyor. Bu samimî koşuşun neticesidir ki o, on asır bu yüce tevhid davasının âfâk-ı âlemde bayraktarlığını yaptı. Tıpkı, Resûlullah'ın ilk sancaktarları Hamzalar, İbn Cahşlar, Mus'ablar, Zübeyrler gibi, o da Himalaya eteklerinden kalkıp geldi.. ve asırlar sürecek bir kavganın bayraktarlığı sorumluluğunu yüklendi. Bir derin ruh ve şuurla hep O'nun müdafaasını yaptı. (Allah (celle celâluhu) bu necip milleti imana ve Kur'ân'a hizmet yolunda ilelebet pâyidar eylesin!)

Evet, Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem), emniyet ve güven içinde, tavizsiz ve hayatla fevkalâde uyumlu mesajlar sunuyordu. Sunarken de bugününden emin, yarınından emin.. ve: "Yarın siz bütün Araplara hâkim olacaksınız. Kudsî ev Kâbe de bütün insanlığın metâfı hâline gelecektir." diyor ve zamanı gelince de dedikleri aynen çıkıyordu.

Bugün değil sadece Kâbe, O'nun nurlu kabri de bir saygı ifadesi olarak, kudsîlerin metâfı olmuştur. Her yıl milyonlarca insan, kelebekler gibi o nur hâlesinin etrafında pervaz edip uçuşmaktadır. O gün Allah Resûlü bu sözleri söylerken henüz hiçbir emare mevcut değildi. Evet, bir lider, bir idareci için, sözlerinin emniyet temin etmesi ve söylediği şeylere, önceden kendisinin inanmış olması çok önemlidir.

Adiy b. Hâtim hâdisesini, daha önce başka bir münasebetle zikretmiştim; müsaadenizle, bu mevzu münasebetiyle bir kere daha hatırlatacağım. Orada söylediğim gibi, Adiy, Hâtim-i Tâi'nin oğludur. Hâtim ise cömertliği ile

meşhur bir insandı.

İşte bu Adiy, bize şöyle bir hâdise anlatıyor: Allah Resûlü'yle beraber oturuyordum. İçeriye bir adam girdi, eşkıyadan şikâyet etti: "Kervanlar soyuluyor, mallar gasbediliyor, çapulculuk almış yürümüş!"; bir başkası: "Kıtlık, kuraklık ortalığı kasıp kavuruyor, her tarafta insanlar açlıktan telef oluyor!" dedi.

Onlar bu şikâyetlerini Allah Resûlü'ne arz ederken, Allah Resûlü de bana döndü ve şöyle dedi:

هَلْ رَأَيْتَ الْحِيرَةَ؟ قُلْتُ: لَمْ أَرَهَا وَقَدْ عَرَفْتُ مَكَانَهَا

-*Yâ Adiy, Sen Hîre'yi bilir misin?"* Ben: "Hayır Yâ Resûlallah! Oraya hiç gitmedim. Fakat yerini bilirim." dedim. Allah Resûlü sözüne devamla:

فَلَيُوشِكَنَّ أَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْحَلُ مِنَ الْحِيرَةِ بِغَيْرِ جِوَارٍ حَتَّى تَطُوفَ بِالْبَيْتِ

-*Eğer ömrün olursa göreceksin ki çok yakında devesine binmiş bir kadın yapayalnız olarak Hîre'den kalkıp, gelip Kâbe'yi tavaf edecek."* buyurdu.

Ben içimden "Tay eşkıyaları varken, böyle bir yolculuk nasıl gerçekleşebilir ki?" dedim. Ve yine devam etti:

وَلَيُفْتَحَنَّ عَلَيْنَا كُنُوزُ كِسْرَى، قُلْتُ: كِسْرَى بْنُ هُرْمُزَ؟ قَالَ: كِسْرَى بْنُ هُرْمُزَ

-*Yâ Adiy, ömrün olursa yine göreceksin! Bir gün Kisra'nın bütün hazineleri benim ümmetimin eline geçecek."* Ben hayretle: "Hürmüz'ün oğlu Kisra'yı mı kasdettiniz?" diye sordum: *"Evet, Hürmüz'ün oğlu Kisra'yı."* buyurdu. Ve Adiy sözünü şöyle tamamlıyor: "Allah'a yemin ederim ki, Allah Resûlü'nün o gün dediklerinin hepsini gördüm ve bunlara şahit oldum. Ve bir de istikbale ait bir şey söyledi. Ümit ediyor ve inanıyorum ki onu da göreceğim."[2]

İşte Allah Resûlü etrafına topladığı insanlara anlattığı ve sunduğu mesajları böyle fevkalâde bir emniyet ve güven içinde sunuyor ve bunların hiçbirisinde, zerre kadar şüphe ve tereddüt emaresi sezilmiyordu. Zaten, haber verdiği şeyler de mevsimi gelince Allah'ın (celle celâluhu) inayet ve keremiyle bir bir zuhur ediyordu.

2. Zenginlerin Ayrıcalık İsteği

Bidayet-i İslâm'da Allah Resûlü'nün çevresinde fakirler vardı. Bunların büyük çoğunluğu da gençlerdi. Küfürde kartlaşmış ve şartlanmış yaşlılar Allah

Resûlü'ne karşı sürekli inat ediyorlardı. Vâkıa, يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا *"Allah'ın dinine bölük bölük giriyorlar."*[3] sırrı zuhur edince, onlar da Allah Resûlü'nü kabullenme lüzumunu duydu ve kabullendiler ama, bidayette O'nun etrafında sadece ve sadece gençler vardı. Hem de fakir gençler!..

Mekke müşriklerinden, kendini büyük kabul edenler, bu durumdan hiç hoşlanmıyorlardı. Sık sık Allah Resûlü'ne müracaat ederek, kendilerine, başka hiç kimsenin ve bilhassa da fakirlerin yani, Bilâllerin, Ammarların, Yâsirlerin, Habbabların gelmeyeceği bir gün ayırmasını istiyorlardı. Onlar eşraftan insanlardı, ayak takımıyla bir arada oturmazlardı(!) Belki onlar, o günün cemiyetinde alışılagelmiş bir tavrı talep ettikleri için, bunu gayet mâkul ve mantıkî bir istek kabul ediyorlardı. Ancak durum hiç de onların tahminleri gibi değildi. Onlar böyle bir teklifin memnunlukla karşılanacağını zannededursunlar, Allah (celle celâluhu), Habibini uyarıp hazırlamıştı bile:[4]

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ

"Sabah-akşam, Rabbilerinin rızasını isteyerek, O'na yalvaranları kovma. Onların hesabından Sana bir sorumluluk yoktur; Senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur ki, onları kovup zulmedenlerden olasın."[5]

Sen büyük hesapların adamısın! Yanından fakirleri kovarak, müşriklerin hidayetini ummak gibi küçük hesaplara giremezsin. Zira bu zulümdür.. ve sen zulümden çok uzaksın! Evet, sırf müşrikler hoşnut olsun diye fakirleri uzaklaştırmak, en büyük zulümdü.. ve Allah, o en büyük adalet insanını ta baştan garantiye almıştı.

Bu önemli mevzu, bir kez de Kehf sûresinde ele alınıp incelenir:

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

"Sabah-akşam Rabbilerinin rızasını dileyerek, O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret. Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini o kimselerden ayırma. Bizi anmasını kendisine unutturduğumuz ve işinde aşırı giderek hevesine uyan kimseye zinhar uyma!"[6]

Kur’ân O’na şöyle diyordu:

Sabah-akşam davada, düşüncede, duyguda “Allah” deyip, inleyenlerle beraber ol; ve gözünü başkalarına dikme! Onlarla otur, onlarla kalk! Çünkü Allah’ın (celle celâluhu) rahmeti onlarla beraberdir. Gözünü sakın onlardan ayırma. İhtimal, Allah (celle celâluhu) insanlığa rahmet ederken, Ammar’a bakar rahmet eder.. Yâsir’e bakar rahmet eder.. Küçük Ali’ye bakar rahmet eder.. Habbab’a bakar merhamet eder ve İbn Mesud’a bakar merhamet eder. Onlar yeryüzünde Allah’ın (celle celâluhu) matmah-ı nazarıdır. Onlar belâ ve musibetleri defeden paratonerler gibidirler. Sen de onlarla bulunmaya bak!

Kur’ân bunları öyle bir dönemde söylüyor ki, Allah Resûlü’nün etrafında bu üç-beş fakirden başka kimse yoktur. Ama O, bu dönemde bile gelecekten fevkalâde emin.. herkesin hatta o mütemerrit, o firavun insanların bile, pek çoğunun yumuşayıp İslâm’la kucaklaşacaklarına ve Kur’ân’ı kabullenip başlarına tâç yapacaklarına inanır. Bu itibarla, nasıl olsa gelecekler adına, şimdi yanındakilerini niye kovsun ki!

Hem Allah Resûlü onları nasıl yanından uzaklaştırabilirdi ki, bizzat kendisi şöyle buyurmaktadır: *“Cennet şu üç insana müştaktır. Ali, Selman ve Ammar...”*[7]

Evet, herkes Cennet’e müştak iken, Cennet onlara müştak.. âşıkın mâşuka, gözlerin cemale, vicdanların rü’yete, kalbin müşâhedeye iştiyakla dolu olduğu gibi müştak...

İki Cihan Serveri, etrafını alan bu ilk kadronun, bu fakir insanların bir gün cihan çapında bir inkılâp yapacak kadro olduğunu daha işin başında biliyor ve attığı her adımı ona göre atıyordu. Dünyanın şarkının da garbının da bir gün mutlaka O’nun getirdiği hakikatlere teslim olacağından zerre kadar şüphesi yoktu.. Cenâb-ı Hakk’ın vaadinden emindi ve itminan içindeydi.

Müşriklerin isteklerini reddetti. Onlara iltifat bile etmedi. Bu zayıf ve fakir insanlara gözünün bebeği gibi baktı ve onları, insibağ köpüklü huzurunun şerefli mukimleri olarak hep aziz tuttu.

3. İnsan Unsuru İhmal Edilemez

Allah Resûlü, hayat-ı seniyyelerinde insan unsurunu hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Hatta insanların bir kısmını cepheye gönderirken, düşünce, fikir ve ilim hayatı itibarıyla fakirliğe düşmemek için, insan, ilim ve kültür mevzuları,

gündemde o muallâ yerlerini hep korudular. Başka türlü de olamazdı; zira Kur'ân-ı Kerim O'na şöyle ferman ediyordu:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

"Mü'minler toptan savaşa çıkmamalıdır. Her topluluktan bir taifenin dini iyi öğrenmek ve milletlerini geri döndüklerinde uyarmak üzere geri kalmaları gerekmez mi ki, böylece, yanlışlıklara düşmekten sakınmış olsunlar."[8]

Evet, mü'minler cihad ederken dahi arkada bir zümre kalmalı ve dini öğrenmelidir ki, diğerleri dönünce de onlara dini öğretsinler. Cihad farz-ı ayn olduğu zaman bile, sizin ilim ve kültür yuvalarınızın kapıları sonuna kadar açık olmalıdır. Eğer, her tarafı düşmanın sardığı o devrede, ilim irfan yuvaları kapatılır ve herkes cepheye gönderilirse, maddî cihad kazanılsa bile, ilim ve kültür adına çok şey kaybedilmiş olur. Onun için İslâm, böyle fevkalâde durumlarda bile, bir kısım insanların cepheye gitmeyip ilim ve kültür adına çalışma yapmalarını emretmektedir. Demek ki Allah Resûlü, ilim ve kültür seferberliğini en kritik dönemde dahi ihmal etmemiş.. cepheye gitmeyenler, doğrudan doğruya kendilerini ilme vermiş; gidenlere de, arkada kalanların garantisi verilmiş. Daha önce de temas ettiğimiz gibi işin başında, okuma-yazma bilen parmak sayısına ulaşmıyorken, yirmi sene sonra okuma yazma bilmeyen tek insan kalmamıştı. Böyle bir netice ise, ancak Allah Resûlü'nün bu sahadaki gayret ve çalışmalarıyla elde edilebilmişti.

Evet O, hiçbir zaman insan unsurunu ihmal etmemiş ve fertlerin her yönüyle sağlıklı yetişmesini, milletin sağlıklı yetişmesini bilmiş.. öğretmiş, öğretilmesini emretmiş.. nazarî şeyleri pratiğe dökmüş.. bizzat kendisi de bir muallim gibi talebe yetiştirmiş.. ve ölü bir dünyada, ölü yığınlar içinde bir ilim ve iman toplumu inşa etmişti.

İlk münşî ve mimardan sonra, toplum kendi idarecilerini artık kendi içinden çıkarır ki, bu evvelkisine karıştırılmamalıdır.

Evet, ilme, düşünceye ve tekniğe açık bir toplum, kendisi gibi insanlar tarafından idare edilir ve bu insanlar daima toplumun özü ve kaymağı hükmündedir. Sütün kaymağı yine süt olacağı gibi, altta kaynayan ilim, düşünce ve teknik olursa üstte de bunlara ait kaymaklar olacaktır. Allah Resûlü, bu hususu da gayet veciz ifade etmiş ve: كَمَا تَكُونُوا يُوَلَّى عَلَيْكُمْ *"Nasıl*

olursanız, öyle idare edilirsiniz."[9] buyurmuştur.

4. Bir Ülke Yetişmiş İnsanlarıyla Mamurdur

İnsan unsuruyla ilgilenmeyi emir ve teşvik eden birçok âyet-i kerime vardır. Bunların hepsine bakılabilse, İslâm dininin insana verdiği önem ve ehemmiyet daha iyi anlaşılır. Ancak biz, bu mevzuu işlemeyi, şimdilik düşünmediğimiz için sadece fikir verme maksadıyla, bir iki âyete temas edip geçeceğiz:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"İçinizde, iyiye çağıran, doğruluğu emreden ve fenalıktan men eden bir cemaat olsun. İşte başarıya ulaşanlar yalnız onlardır."[10]

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ

"Siz insanlar arasında en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülüğü men eder ve tam olarak Allah'a inanırsınız."[11]

Bu ve benzeri âyetler, İslâm'ın insana ve ilme verdiği ehemmiyeti göstermesi bakımından fevkalâde mânidardır.

İslâm; kalb, ruh, his, duygu ve düşünceyi en iyi şekilde ve dengeli ele almış ve onları yaratılış gayelerine yönlendirmiştir. Ne ihmal, ne de dengesizlik.. bu duyguların bütünüyle seyahat.. ve hepsiyle varlığın perde arkasını müşâhede.. Allah Resûlü de bunu, hayat-ı seniyyelerinde hiç mi hiç ihmal etmemiştir.. bu bir rehber için çok önemlidir. Nice rehberler vardır ki, ellerinin altındaki insan ve imkânlarla zafer bekledikleri yerde fiyasko ile karşı karşıya kalırlar. Daha doğrusu zafer kuşağında bir türlü falsolardan kurtulamazlar. Kitle ruh hâletinden istifade edip milleti sokağa dökenler, belki onun hissini değerlendiriyorlardır. Ama, süreklilik isteyen işlerde bu hiç de önemli değildir.

Zaten, Allah Resûlü de bir his ve heyecanla insanları arkasında toplamayı hiç mi hiç düşünmemiştir. Çünkü böyle bir hisle toplananlar, başka bir hisle de dağılıp gider ve onu yapayalnız bırakırlar. Oysaki Allah Resûlü'nün etrafındaki insanlar en ağır, en acı zamanlarda bile O'nu bırakmamışlardır. Bırakmak şöyle dursun, O'nun uğrunda ölmeyi hayatlarının gayesi bilmiş ve şehit olmayı canlarının bedeli ve gayesi saymışlardır. Diğer duyguların teker teker kullanılması, daha doğrusu istismarı da böyledir.

Sadede dönüyoruz; evet, bir ülke, eğer mamur ise, o, insanlarıyla mamurdur ki, Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) da bunu yapmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerine gönderdiği insanların, gittikleri yerlerde, devleti ve milletleri idare etmede, hatta mektep ve medreseler açmada hiçbir falso ve fiyasko ile karşılaşmamaları gösteriyor ki, Allah Resûlü, arkasına aldığı insanları çok iyi yetiştirmiş ve her şeyin üstünde insana önem vermiştir...

1 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/265.

2 Buhârî, *menâkıb* 25; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/257; Hâkim, *el-Müstedrek* 4/564.

3 Nasr sûresi, 110/2.

4 İbn Mâce, *zühd* 7.

5 En'âm sûresi, 6/52.

6 Kehf sûresi, 18/28.

7 Tirmizî, *menâkıb* 33.

8 Tevbe sûresi, 9/122.

9 Deylemî, *Müsned* 3/305.

10 Âl-i İmrân sûresi, 3/104.

11 Âl-i İmrân sûresi, 3/110.

B. KABİLİYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Allah Resûlü, arkasındaki insanları çok isabetli olarak yerli yerinde kullanmıştır. Kime hangi vazifeyi vermişse, muhakkak ki mevcut arasında o işe en liyakatlısını hem de tam bir isabetle tespit etmiştir -ki icraatı baştan sona bunun şahididir.- Öyle ki, O'nun peygamberliğine hiçbir delil olmasaydı, sadece insanların istidat ve kabiliyetlerini keşfedip kullanması ve her insanı yerli yerinde vazifelendirmesi; fertlerin enerjisinden tam istifade etmesi ve bunlarda da hiç yanılmaması; yani kimi nereye koymuşsa onu sonuna kadar orada tutması; (Bir kısım belirli şahısların muvakkaten belli hislerine müdârâtın dışında) ve kimi nereye yerleştirmişse hayatının sonuna kadar onun orada kalması, Allah Resûlü'nün peygamberliğine en büyük delildir.. ve bize مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ صَادِقُ الْوَعْدِ الْأَمِينُ dedirtir.

İslâm'ın ilk devresi çile ve ızdırap yüklü geçmiştir. 5-6 sene zarfında inananların sayısı ancak kırka ulaşmıştır. O dönemde, ölümü göze almadan birine bir şey anlatmak mümkün değildir.

Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) gibi, Mekke'de hatırı sayılır bir insan dahi, kaç defa dayak yemiş ve girdiği komadan ancak günler sonra kurtulabilmiştir.[1]

Hz. Ömer ki (radıyallâhu anh) develerle güreşen bir insandır. Kaç defa dayak yiyip ayaklar altında çiğnenmekten kurtulamamıştır.[2]

Zulüm ve işkence bu seviyedeki insanlara kadar ulaştığına göre, diğer inananların çektikleri çile ve ızdırabı varın siz düşünün...

Ve, işte bu ölüm arenasında O'nun herkesle alışverişi başka başkadır. Meselâ, ne Hz. Ebû Bekir'e (radıyallâhu anh) ne de Hz. Ömer'e (radıyallâhu anh) hicret emri vermemiştir. Ali gibi, Zübeyr gibi, o gün için henüz çocuk denecek yaşta olanlar da Habeşistan'a gönderilmemiştir. Zira bunların hepsi, Mekke'de olanlara karşı tahammül edebilecek güçte insanlardı.

Hz. Osman (radıyallâhu anh), narin ve ince yapılıdır. O gün için Mekke'de estirilen sert havaya tahammülü cidden çok zordur. Hem Habeşistan'a gidenlere en güzel hâmiliği yapabilecek Müslümanlar arasında sadece o vardır. Onun için Allah Resûlü, Hz. Osman'ı (radıyallâhu anh) bu işle vazifelendirmiş ve onu Habeşistan'a göndermiştir.[3]

1. Ebû Zerr el-Gıfârî (radıyallâhu anh)

Meselâ; bir aralık, Hz. Ebû Zerr gelir Müslüman olur.. bu heyecanlı insanın, o devrede Mekke'de bulunması, hem kendi hem de diğerleri için zarar doğuracağından Allah Resûlü onu kabilesine geri gönderir ve orada irşada memur eder.. ve ilâvede bulunur: *"Bizim galebe çaldığımız devri gözet; ve işte bize, o zaman gel!"*[4]

Ebû Zerr (radıyallâhu anh), Hayber'in fethinden sonra gelir ve Allah Resûlü'ne dehalet eder. Hâlbuki o, daha Mekke döneminin ilk yıllarında Müslüman olmuştur.[5] Ebû Zerr (radıyallâhu anh) âbiddi, zahitti.[6] Ebû Zerr, bugünün içtimaiyatçılarının aklını döndürecek şekilde içtimaî adaletçi; hatta sosyalist yazarlara göre, ilk sosyalizm düşüncesini ortaya atan insandı. -Bu düşünceleri onların olsun!- Yani fakirlik ne demektir? Fakirliğe karşı savaş nasıl verilir? Bunu ilk ortaya atan kahraman Ebû Zerr'dir. Aynı zamanda o, Cennet'in kendisine müştak olduğu insanlardan biridir.[7]

Bütün bunlara rağmen bir gün Allah Resûlü'ne geldi ve şöyle dedi: "Bana da bir imaret ver yâ Resûlallah!" Yani, bir ordunun başında kumandan veya bir vilâyetin başında vali olayım. Bir yerde beni de vazifelendir. Allah Resûlü ona şu cevabı verdi: *"Sen zayıfsın, bu işler çok ağırdır yâ Ebâ Zerr! Böyle bir vazifeye talip olma. Bu vazife, ona talip olana verilmez!"*[8]

O, Ebû Zerr'e böyle derken, Hz. Ebû Bekir ve Ömer'e aynı şeyleri söylemiyordu. Aksine, onların imaretlerine işaret sadedinde; sağ eliyle Hz. Ebû Bekir'in, sol eliyle de Hz. Ömer'in elini tutmuş ve şöyle demişti: *"Benim gökte iki, yerde iki vezirim var. Göktekiler Cebrail ve Mikâil; yerdekiler de Ebû Bekir ve Ömer'dir."*[9]

Diğer taraftan, gaybbîn gözüyle, olacakları görmüş ve dört raşid halifenin hilâfetlerine dair işaretlerde bulunmuştu. Hz. Osman'a (radıyallâhu anh) gelince عَلَى بَلْوَى yani "imtihan ağırlıklı" kaydını ilâve etmişti..;[10] ve öyle de Hz. Osman'ın hilâfeti biraz belâlı olmuştu.

Evet, O, kadrosundaki insanları, onlardan daha iyi tanıyordu. Vazifelendirdiği şahıslarda vazife itibarıyla hiç falso olmamıştı. Ebû Zerr (radıyallâhu anh), imarete talip olabilir; kendini bu işin altından kalkacak güçte görebilir; fakat Allah Resûlü, Ebû Zerr'i, Ebû Zerr'den daha iyi bilmektedir. *"Sen zayıfsın, bu iş ise ağırdır."* der ve ona imaret vazifesi vermez.

Şimdi bu hususla alâkalı bir iki misal arz edelim:

2. Amr b. Abese (radıyallâhu anh)

Ahmed İbn Hanbel naklediyor: "Amr b. Abese, Allah Resûlü'ne geldi. Gayet kaba ve bedevîce: مَا أَنْتَ؟ dedi. Bu "Sen nesin?" demekti. Allah Resûlü, gayet sakin bir eda ile أَنَا نَبِيُّ اللّٰهِ buyurdu *"Ben Allah'ın (celle celâluhu) nebisiyim."* O korkunç kabalığa karşı bu mülâyemet, Amr b. Abese'yi vurmuştu. Hemen diz çöktü إِنِّي مُتَّبِعُكَ "Ey Allah'ın Resûlü, bundan böyle Sana tâbiyim." dedi.

Bu hâdise Mekke'de olur.. tabiî inananların sayısı gayet azdır. Böyle bir dönemde en azından güçlü görünmek için adama ihtiyaç vardır. Fakat Allah Resûlü kimi nerede ve ne zaman kullanacağını çok iyi bilmektedir.. ve bildiğini tatbik hususunda da hiç tavizi yoktur. Amr b. Abese'ye de aynen Ebû Zerr'e dediği gibi der: *"Sen zayıfsın. Şimdi burada kalmaya güç yetiremezsin. Kabilene dön. Orada irşad vazifesi yap. Ne zaman benim galebe çaldığımı duyarsan o zaman gel ve bana iltihak et!"*

Amr gider. Aradan seneler geçer. Bu arada, Allah Resûlü'nün birbiri ardına zaferleri dört bir yanda duyulur ve Amr b. Abese, beklediği vaktin geldiğini anlar. Hemen yola koyulur ve Medine'ye gelir. Allah Resûlü mescitte oturmaktadır. Mescide girer ve Allah Resûlü'nün yanına sokulur. Efendimiz o esnada sohbet etmektedir. O, sözünü bitirince, Amr fırsat bulur ve sorar: يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَتَعْرِفُنِي؟ "Yâ Resûlallah, beni tanıdınız mı?"

İki Cihan Serveri hiç tereddüt etmeden cevap verir:

أَلَسْتَ أَنْتَ الَّذِي أَتَيْتَنِي بِمَكَّةَ؟ *"Sen Mekke'de iken bana gelen filan zat değil misin?"* Ve hâdiseyi, sanki daha dün olmuş gibi anlatıverir. *"Ben seni geriye göndermiş ve şöyle şöyle demiştim."* der. Amr b. Abese hayret içinde tasdik eder.[11]

Bu hâdiseyi, Amr'ın unutmaması hiç mühim değildir; çünkü onun için bu hâdise hayatının en unutulmaz bir hatırasıdır. Fakat Allah Resûlü için durum farklıdır. O, hem bu hâdise gibi birçok hâdise yaşamış, hem de geçen bunca sene içinde, başına gelenler ve çektiği sıkıntılar, değil beş dakika gördüğü ve sonra gönderdiği bir adamı, en yakın dostlarını dahi unutturacak çaptadır. Ancak görüldüğü gibi, Efendimiz kendisiyle irtibata geçmiş hiç kimseyi unutmamıştır. İhtimal ki Amr veya Ebû Zerr, O'na gelmeselerdi, Allah Resûlü, Mekke fethinden sonra onları aratır ve davet ederdi. Çünkü tam galebe Mekke fethinden sonra olmuştur...

Evet O, bizim kendi öz evlâdımızı tanıdığımızdan daha fazla raiyetinin bütün fertlerini tanırdı. Çünkü etrafındaki her insanın, Allah Resûlü'nün gönlünde ayrı bir yeri vardı. Ayrıca, bu tanıma, her istidada, kapasitesi ölçüsünde vazife tahmil edip yüklemesi bakımından da çok önemliydi.

Acaba cihan tarihinde, raiyetini bu kadar yakından tanıyan ikinci bir lider gösterilebilir mi? Zannetmiyorum. Çünkü Allah Resûlü sadece bir lider değil, aynı zamanda bir nebidir. Zaten bizim sözümüzün mihrak noktası da O'nun nebiliği meselesidir.

3. Cüleybib (radıyallâhu anh)

Cüleybib'den daha önce bahsetmiştik. 15-16 yaşlarındaki bu genç, kadınlara sarkıntılık yapmaktan kendini alamadığı söylenir. Ve Allah Resûlü, o iksir ifadeleriyle onu ikna eder ve ardından da onun için Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunur.[12]

Artık Cüleybib, Medine'nin en iffetli insanlarından biri hâline gelmiştir. Bir gün Allah Resûlü, onu evlenecek kızları olan bir aileye gönderir. Aile soylu ve afiftir. Her an kızları için bir teklif beklemektedirler.

Cüleybib kapıyı çalıp içeriye girer ve onlara Allah Resûlü'nün selâmını söyler. Aile heyecanlanmıştır. Ardından da teklifini yapıştırır ve Allah Resûlü'nün dediklerini aynen onlara nakleder. İki Cihan Serveri: *"Benim selâmımı, söyle kızlarını sana versinler."* demiştir.

Ana-baba birbirlerine bakışırlar. "Cüleybib'e mi?" diye düşünürler. Ancak emri veren Allah Resûlü'dür ve meselenin tereddüte tahammülü yoktur. Onlar kızları adına tereddüt geçirirken, perde arkasından bütün konuşulanları dinlemiş olan evin kızı seslenir: "Allah Resûlü'nün emrini yerine getiren birisi karşısında niçin tereddüt gösteriyorsunuz?"[13]

Cüleybib artık evlenmiştir. Üç-beş hafta sonra da bir cihada iştirak eder ve orada şehit düşer. Bazıları şehitlerini araştırmaktadır ve: *"Kayıplarınız var mı?"* diye sorar Allah Resûlü; "Yok!" diye cevap verirler. O: *"Ama benim kaybım var!"* der ve evlâdını yitirmiş mahzun, yüreği yaralı bir baba gibi Cüleybib'i arar.. arar ve bir yerde bulur. Yedi kâfirin yanında, üstü başı kanlı, bir sürü yara içinde ve elinde kılıcı. Allah Resûlü ferman eder: *"Yedi tane öldürdü gazi oldu ve sonra da şehit düştü."* Başını dizine koyar ve şöyle buyurur: *"Allahım, bu bendendir, ben de ondanım."*[14] İşte Allah Resûlü'nün

arkadaşlarına sahip çıkması!

4. Ali b. Ebî Talib (radıyallâhu anh)

Hayber fethedilecekti. Günlerce süren muhasara netice vermemiş ve kaleden içeriye girilememişti. Bir gün Allah Resûlü: *"Yarın bu sancağı, Allah'ı seven ve Allah (celle celâluhu) tarafından sevilen birine vereceğim!"* buyurdu. Ertesi gün herkes ön safta yer almak için âdeta yarışıyordu. Allah Resûlü sabah namazını kıldırdı. Daha sonra cemaate döndü.. herkesin gözü Allah Resûlü'nün gözlerine dikilmişti.. O'nun gözleri ise, orada olmayanlardan birini arıyordu.

Sahabe, başındaki kuşu uçurmak istemeyen bir adam dikkatiyle, biraz sonra Allah Resûlü'nün dudaklarından dökülecek kelimeyi bekliyor ve herkes bu şerefin kendisine ait olmasını istiyordu. Allah (celle celâluhu) tarafından sevildiğini duymayı kim istemez ki? İnsan Cennet için dahi fedakârlık yapabilir ve "Benim yerime o kardeşim girsin." diyebilir.. fakat böyle bir pâyede fedakârlık olamazdı...

İşte, Allah Resûlü'nün dudakları kıpırdamak üzereydi. Ve işte Allah Resûlü'nün dudaklarından beklenen kelime çıkıyordu.. çıktı ve: أَيْنَ عَلِيٌّ *"Ali nerede?"* buyurdu.

Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh) gözleri çok şiddetli ağrıyordu. Onun için sancağın kendisine verileceğini hiç düşünmemişti.. ve geride kalmıştı. Sahabe cevap verdi: يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ يَا رَسُولَ اللّٰهِ "Gözlerinden rahatsız yâ Resûlallah!"

Efendimiz onu huzuruna çağırdı. Mübarek tükrüğünü Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh) gözlerine sürdü. Hz. Ali (radıyallâhu anh) kasem ediyor ve diyor ki: "Bir daha göz ağrısı görmedim."

Daha sonra sancağı ona teslim etti. Hâlbuki o gün sahabenin arasında Hz. Ebû Bekir gibi, Hz. Ömer gibi, Hz. Mikdad gibi niceleri vardı. Ama sancak onlara değil, genç Ali'ye teslim edilecekti.[15]

Ve, Hayber'in fethi, Allah Resûlü'nün bu mevzudaki isabetini hemen göstermişti. Zaten O, kimi nerede tavzif ettiyse muhakkak isabet etmiştir. Bu da O'nun risaletinin bir delilidir. Zira Allah Resûlü fetanet-i a'zam sahibidir.

Evet, Allah Resûlü, kime hangi vazifeyi vermişse, muhakkak o şahıs verilen vazifeyi hakkıyla yerine getirmiştir.

Meselâ, O, Halid'e (radıyallâhu anh) "Seyfullah" demiştir.[16] Halid her yerde

Allah'ın kılıcı olmuş ve hiçbir muharebe meydanından mağlup ayrılmamıştır. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), seneler sonra haklı olarak: "Analar Halid gibisini doğurmadı."[17] diyecektir ki bu ifadede de Allah Resûlü'nün isabetini tasdik ve takdir vardır.

Keza, 17-18 yaşlarındaki Üsame'yi (radıyallâhu anh) bir ordunun başına kumandan tayin etmiş ve Mute cihetlerine göndermişti ki,[18] Üsame hayatı boyunca böyle bir mevkiye liyakatını ispat etmiştir.

5. Ezvâc-ı Tâhirât (radıyallâhu anhünne)

Yüzlerce namzet arasından seçtiği hanımlarındaki isabet de ayrıca kayda değer önemli hususlardandır.. zira Allah Resûlü, mü'minlere ana olabilecek ve hakkıyla bu ağır yükü yüklenebilecek kadınları seçmiş ve bu seçmede de tam isabet buyurmuştu. Bu kadınların da hemen hepsi som altın çıkmıştı. Hele, irşad adına, onların hepsi, birer mürşide ve birer muallime olarak yetişmiş ve daha sonra kapılarında yetiştirdikleri büyük insanlarla, İslâm'a en büyük hizmeti yapmışlardı. Mesruk gibi, Tavus b. Keysan gibi, Atâ b. Ebî Rebah gibi dehâ ve zühd sahibi nice insanlar, hep mü'minlerin analarının rahle-i tedrisinde çıraklık yapmış ve her biri birer bahr-i muhit bu kadınların feyiz kaynaklarından kana kana içmişlerdi.

Görüldüğü gibi, Allah Resûlü, ileride büyük birer mürşide olabilecek kadınları seçiyor, hane-i saadetinde onlara yetişme ve yetiştirme imkânı hazırlıyor ve gelecek adına bu büyük istidatları, dava-yı nübüvvetin vârisleri hâline getiriyordu. Bu mübarek kadınlar arasında, Allah Resûlü'nün esas gaye ve hedefine hizmet etmeyecek bir tek kadın yoktu. İşin başında ve kuruluş devrinde, nasıl Hz. Hatice Validemiz (radıyallâhu anhâ) bütün varlığını, O'nun yolunda bitirip tüketti ise diğer hanımları da, ilim ve İslâm'ı neşretme mevzuunda aynı cömertlikte bulunmuşlardı. Bundan da anlaşılıyor ki Hz. Hatice Validemiz'den başlayarak -ki o zaman Efendimiz henüz peygamber olarak gönderilmemişti, fakat peygamberliğe ait emarelerle tülleniyordu- diğer bütün hanımlarını firaset ve nübüvvet nuruyla keşfetmiş, öylece seçmişti. Zaten bu kadar isabeti başka türlü izah etmek de mümkün değildir

1 Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/29-30.

2 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/193; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/82-83.

3 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/164; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/66.

4 Buhârî, *menâkıb* 6; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 132-133.

5 Buhârî, *menâkıb* 6; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 132-133; İbn Hacer, *el-İsâbe* 7/127.

6 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/156.

7 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 7/305.

8 Müslim, *imâre* 16-17.

9 Tirmizî, *menâkıb* 16; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/290.

10 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 5-7; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 29.

11 Müslim, *salâtü'l-müsafirîn* 294; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/112.

12 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/256; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/162, 183.

13 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/422.

14 Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 131; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/420, 421, 425.

15 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 9; Müslim, *fedâlü's-sahabe* 34.

16 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 25, Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/204.

17 Taberî, *Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk* 2/315; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih* 2/242.

18 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 17; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 63; İbn Hacer, *el-İsâbe* 1/49.

C. VAHİY BUUDLU NURANÎ FİRASETİN SAHİBİ

Bir liderin, cemaati ve arkasındaki insanlar tarafından her yönüyle hüsnü kabul görmesi ve onun güvenilir, itimat edilir bir insan hâline gelmesi; ferdî, ailevî, içtimaî, iktisadî, siyasî, o topluma ait bütün problemleri çözmesine bağlıdır. Bir lider, arkasındaki insanların böyle ferdî, ailevî, içtimaî problemlerini çözdüğü ölçüde kabul görür ve onlar tarafından sevilir, sayılır, omuzlara alınır, bayraklaştırılır ve ebedlere kadar ona sahip çıkılır. İşte Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanlık için bütün problemleri çözen böyle bir liderdi…

Problemleri çözmede alternatif olarak, baskılara başvurabilir, çeşitli cezalar verebilir, sürgüne gönderebilir, vatandaşlık haklarından mahrum edebilir, ezebilir, zindanların kapılarını ardına kadar açabilir, işkencenin her çeşidini tatbik edebilir, hafiye teşkilatınızı insanların arkasına takabilir, korkutma ve devlet terörüyle bazı kimseleri baskı altına alabilirsiniz. Ama, bunlarla hiçbir problemi kökünden halledemezsiniz. Halletmek şöyle dursun, değişik komplikasyonlara ve toplum çapında depresyonlara sebebiyet verebilirsiniz. Dolayısıyla da bu bir çözüm yolu değildir. Bazı kimseler bunu çözüm saysalar bile, bu, yeni problemler doğuran bir çözüm yoludur. Hatta o, bir fasit daireye girmek demektir; siz bir şeyi çözdük diye sevinirken bir sürü komplikasyonla karşı karşıya kaldığınızın farkında bile değilsinizdir.

Fasit daire (yenilerin ifadesiyle kısır döngü), bir kere teşekkül etti mi artık onu kıracağınız âna kadar, her kurtulma hamleniz sizi biraz daha batırır. Oysaki, Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem), fasit dairelere girmeden, baskı ve teröre eğilmeden, tedhişe sığınmadan, hapse müracaat etmeden, insanların hür iradelerini nazar-ı itibara alarak ve onlara saygılı olmasını bilerek bütün problemleri yağdan kıl çeker gibi halletmiştir. Başka harikulâde hallerine bakmadan, mucizelerini nazar-ı itibara almadan, O'nun, sadece bu yönüne dikkatli bakabilseniz, siz de "Muhammedün Resûlullah" diyeceksiniz. Evet, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka değil, Allah'ın Resûlü'dür.

Eğer O, Peygamber olmasaydı, bütün bu problemleri nasıl çözecekti? Oysa ki O, durmadan problem üreten, en küçük meselede kavga çıkaran, fitneye açık,

üç-beş kuruş için birbirine düşen, vahşete, dalâlete, tuğyana, karanlığa, zulmete boğulmuş bir cemaat içinde neş'et etti ve Allah (celle celâluhu) da, bu cemaati irşad etme gibi ağır bir vazifeyi O'nun mübarek omuzlarına yükledi.

لَوْ أَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا âyetinin de anlattığı gibi,[1] Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) öyle bir mükellefiyetle geldi ki bu mükellefiyet dağların başına konsaydı, dağlar toz duman olur, giderdi; evet, mükellefiyeti o kadar ağırdı. Zira Allah (celle celâluhu) O'nu, alabildiğine vahşi, alabildiğine bedevi, alabildiğine dalâlet içindeki bir cematin irşadıyla tavzif etmişti. O da, bu toplum içinde ne kadar problem varsa birer birer yakaladı, çözdü, halletti; onları da itminan ve huzura kavuşturdu.

Hem öyle bir huzur cemaati hâline getirdi ki, başkaları onları ancak ütopik eserlerde okuyabilir ve görebilirdi. İşte Eflatun'un "*Cumhuriyet*"i, Thomas Moore'nin "*Ütopya*"sı ve işte Campanella'nın "*Güneş Devleti*"… hepsi de Allah Resûlü'nün yetiştirdiği o rüyalar cemaatini arama, bulma sevdasıyla kaleme alınmış gibidir.

Onlar hayal ededursunlar, Allah Resûlü, hem de onların düşüncelerindeki mahzurlu yanları aşarak asırlarca önce, pratikte bu cemaati yetiştirmiş ve daha sonrakilere, gökteki yıldızlara denk bir örnek olarak takdim etmişti. Kim onlara uyarsa, bir huzur insanı hâline gelecekti ve geldi de.. günümüzde bu gerçeği bütün çıplaklığıyla görüyor ve sahabe devrinin olurluğuna, daha bir inanıyor ve yeni aydınlık var oluşlar bekliyoruz.

Eğer o devrin insanının bütün problemleri, Allah Resûlü tarafından halledilip çözülmeseydi, hiç o vahşet içinden, insanlığın iftihar tabloları sayılan ashab çıkabilir miydi? Hiç şüphesiz hayır! Peki ama, Allah Resûlü bu problemlerin hepsini kendi akıl ve zekâsıyla mı çözmüştü? İşte buna da "Hayır!" diyor ve ilâve ediyoruz: Cenâb-ı Hak O'na, peygamberliğe ait fetanet vermişti ki, vahiy buudlu bu nuranî fetanet sayesinde O, bütün problemleri gayet rahatlıkla çözebiliyordu. Zaten, bu da O'nun peygamberliğinin delillerinden biriydi ki mevzumuzun çıkış noktası da işte budur.

Şimdi de bu hususa ait birkaç misal arz etmeye çalışalım:

1. Hacerü'l-Esved İçin Hakemlik

O asırda, değişik problemlerden ötürü herkes O'na müracaat ederdi. Bir gün, Kâbe'nin tamiri -ki O da bu tamirde çalışmıştı- Hacerü'l-Esved'i yerine koyma meselesi, değişik kavim ve kabileler arasında, bir kızılkıyametin

nüvelerini taşıyordu.. bir iki gün içinde bu iş halledilmezse, mutlak bir harp kaçınılmazdı. Yukarıda da, bir mesele münasebetiyle söylediğimiz gibi, Allah Resûlü'nün, Hacerü'l-Esved'i yerine yerleştirmek suretiyle problemi çözmesi ve bu meseleyi en güzel şekilde halletmesi böyle korkunç bir yangını önleyivermişti. Hacerü'l-Esved'i yerine koymak için bir bez serip ortasına Hacerü'l-Esved'i koydu.. sonra da kavim ve kabile liderlerini çağırarak hepsine bu bezin bir ucundan tutmalarını teklif etti.. ardından da Hacerü'l-Esved'i, yerine bizzat kendisi yerleştirdi.

Şimdi tafsilatına girmeyeceğimiz bu hâdisede, Allah Resûlü'nün, risaletten evvel dahi, nasıl bir fetanete sahip olduğu apaçık meydandadır.

Zira O, hakem olarak O'na müracaat edilen meselelerde, yirmi-yirmi beş yaşındayken (değil nübüvvet ile teyit edilip, değişik derinlikler kazandığı, kazanıp nâmütenâhîliğe açıldığı ve Allah'ın (celle celâluhu) rahle-i tedrisi önüne oturup her şeyi O'ndan aldığı dönem) vahye kapalı olduğu devrede dahi ruhunun coşan ilhamlarıyla verdiği kararlarda kendini tanıyıp bilenlerin sinesine öyle taht kurmuştu ki, Kureyş kâfirleri mescidin kapısından O'nun içeriye girdiğini görünce sevinç çığlıklarıyla: "Bu Muhammedü'l-Emin! O'nun hakemliğine razıyız."[2] demişlerdi. O gelmiş ve problemler çözülmüştü.

Evet O, hem de hiç düşünmeden, beklemeden, eline kalem almadan, şununla-bununla görüşüp yol-yöntem araştırmadan, çok rahat ve yağdan kıl çeker gibi halledivermişti. Bu O'nun için çok basitti, hiç kimse de buna itiraz etmemişti, edemezlerdi de; çünkü onlar, O'nu hakem tayin etmişler, O da falsosuz, fiyaskosuz ve herkesi hoşnut edecek şekilde hakemliğini yerine getirmişti.

O'nun hayatında geriye atılmış bir adım yoktu.. yoktu; zira O, Allah'tan (celle celâluhu) gelenleri çok iyi anlayacak bir fetanete sahipti. O'ndaki bu fetanet bir gül tomurcuğu gibi açılmış, açıldıkça rengârenk bir hâl almış ve insanlığın problemli, tatminsiz, ekşi yüzüne tebessüm olarak aksetmiştir. O'na ait büyüklük buudlu sırlar bitti dersiniz, oysa ki bitmemiştir, Yunus'un diliyle, o tomurcuk içinde daha nice tomurcuklar vardır.

Evet, bütün hayat-ı seniyyeleri boyunca O'na daima müracaat edilmiş, O da müracaat edenleri mahzun ve mükedder geriye çevirmemiş ve onların problemlerini halletmiştir. İşin daha başında alabildiğine fitneye açık bu cemaat devamlı problem üretiyor, O da teker teker bunları çözüyordu.

Hicret başlı başına bir problemdi.. harp-darp, sulh problemleri, menfaat-i

maddiye problemleri, ganimet problemleri... Eğer, O zât rahatlıkla bu işlerin içinden sıyrılıp çıkmasaydı, bu problemlerin her biri, fitraten müteheyyiç, kavga ve cidalden zevk alan bu cemaatin her an kıran kırana birbirine girmesi kaçınılmazdı.

2. Huneyn Ganimetlerinin Taksimi

Huneyn gazvesinde elde edilen ganimeti, Allah Resûlü, kalblerini İslâm'a ısındırmak istediği bazı şahıslar arasında taksim etmişti. Bu, ensar gençleri arasında bir dedikodu vesilesi oldu. Evet, bilhassa gençler, böyle bir taksimi hazmedememiş ve: "Daha kanları kılıçlarımızdan akıyor; hâlbuki ganimet onlara veriliyor." demişlerdi. Ubade b. Samit de, Allah Resûlü'ne gelerek bu durumu olduğu gibi haber vermişti. Allah Resûlü ona: *"Sen ne düşünüyorsun?"* diye sorduğunda, o: "Ben de onlardan bir ferdim." demişti. Durum gayet kritikti. Derhal bir çare bulunmalıydı. Meselenin beklemeye hiç de tahammülü yoktu.

Ve, Allah Resûlü, bu meseleyi de ışıklar saçan fetanetiyle gayet rahat bir şekilde çözüvermişti. Nitekim, daha önce bu hâdiseyi nakletmiş ve Efendimiz'in risaletine bir delil olduğunu hatırlatmıştık.. burada da aynı şeyleri söylememiz mümkündür.

Allah Resûlü, sadece ensarı içine alan bir toplantı tertip etti. Bu toplantıya ensardan başka kimse alınmadı. Ayrıca, bu toplantının yapılış keyfiyeti ve toplantıda söylenen sözler ensar üzerinde öyle müspet bir tesir yapmıştı ki Allah Resûlü: *"İstemez misiniz, herkes evine koyun, keçi ve deveyle dönerken, siz Resûlullah'la dönesiniz?"* dediğinde, bütün ensar sevinçten gözyaşlarını tutamamış ve ağlamıştı.[3]

O'nun bu korkunç müşkillerin altından rahatlıkla kalkması, bir kısım sırlı mülâhazalara, değişik güç kaynaklarına havale edilmemelidir. Zira O, başka değil, sadece bir nebiydi.

Burada, müsaadenizle bir hususu tekrar etmek istiyorum: O, fitneye, nifaka, şikaka açık bir cemaat içinde zuhur etmişti.. toplum, problemli bir toplumdu ve O'na her gün bir sürü çözümü zor problem geliyordu. O da bütün bunları, Bernard Shaw'un da itiraf ettiği gibi ayağını ayağının üstüne atıp kahve içme kolaylığı içinde bütün müşkilleri hallediyordu.. ve şu insafa açık olmayan bir ruhun şu insaflı sözüne bakın: "İnsanlık, üst üste problemlerin yığıldığı şu dönemde her zamankinden daha çok Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve

sellem) ihtiyacı var."

Bernard Shaw, bu ifadeleriyle, Allah Resûlü'nün, bütün problemleri nasıl rahatlıkla hallettiğine âdeta büyülenmiştir. O bu sözüyle bir hakikati itiraf ediyordu. Bu kadarcık itirafının, onun gözünü açmasını çok arzu ederdim. Zira benim Efendim'e karşı o kadar olsun kadirşinaslık hissi içinde bulunmuştu. Ebû Talib için dahi aynı şeyi düşündüğümüze göre bu mülayemetin mazur görüleceğini umarım.

3. Hicret Problemi

Hicret bir problemdir. Bir vak'a olarak günümüzde de hicretler yaşanmaktadır. Devletin iki ayağının bir kaba nasıl sokulduğunu görüyorsunuz.. ben bu endişemi birçok sohbette arz ettim. Bunlar, dışta planlanan oyunların, Türkiye'de sahnelendirilmeleridir. Yarın şarkta ayrı bir nifak kapısı, garpta başka bir şikak kapısı, cenupta farklı bir infilak kapısı ve şimalde koca bir iftirak kapısı açılabilir.. açılabilir; zira bir tarafta kâfir ve zalimler, diğer tarafta Asya'nın münafıkları başımıza bin bir gaile açmak için hazır ve tetikte bekliyorlar. Daha önce de, böyle zayıf bir noktamızı yakalamış, koskocaman bir Devlet-i Âliye'yi hem de devletler muvazenesinde, muvazene unsuru bir Devlet-i Âliye'yi, yerle bir etmişlerdi. Millet mânâ kökünde gelen cevheri son olarak Çanakkale'de, İstiklâl Mücadelesinde kullanmasaydı, bugün bu millet yoktu.. sadece bu millet değil İslâm Âlemi de yoktu. Zira bu milletin dışında devletler ve milletler muvazenesini elinde tutan ikinci bir Müslüman millet zaten olmamıştır.

Keza, bu millet olmasaydı muvazene adına da bizim ümidimiz olmayacaktı. Ama, tarihten gelen o mânâ cevherleri ve kendisini ayakta tutan dinamikleri, Çanakkale ve İstiklâl Mücadelesinde, bu şanlı şerefli son karakolun kahraman kurmayları, fedaileri, hasbîleri, diğergâmları ve kudsîler ordusunun neferleri kullanmasını bildiler; Cenâb-ı Hak da onlara, yeniden var olma imkânlarını bahşetti. Varız, Allah'a (celle celâluhu) binlerce hamd ve sena olsun! Varız, hem de farklı bir varlıkla varız! Sofya'da olmayacak şekilde, farklı bir varlıkla varız! Bulgaristan'da bulunmayan farklı bir varlıkla varız! Türkistan'da, Özbekistan'ta bulunmayan farklı bir varlıkla varız ve buralardaki mazlumlar, mağdurlar, mahkûmlar için sırf bağırma-çağırma adına dahi olsa bir miting tertip edebiliyor; inliyor, boşalıyor, haykırıyor.. bir şey yapmaya gücümüz yeter veya yetmez, bütün hissiyatımızla gürlüyor ve onların içine inşirah

salıyoruz. İnşâallah onlar da bir gün boyunlarındaki zincirleri kıracaklar ve başkalarının esiri olmaktan kurtulacaklardır! Zira Allah (celle celâluhu) وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ buyurmaktadır.[4] Bugün onlara ikbâl, yarın başkalarına.. bugün tali'i idbâra dönmüş olanlar, çok yakın bir gelecekte ikbâlin tebessümüyle karşı karşıya kalacaklar.

Evet, hicret başlı başına zor ve müşkil bir problem.. bir parantez cümlesi içine sığıştırmaya çalıştığım bugünkü göç hâdisesi karşısında, düşünün ki, 55 milyon nüfusa sahip bir millet ve bu milleti idare edenler, şaşırmış kalmış ve ne yapacaklarını bilemiyorlar. Hâlbuki, o gün yaşanan hicret, Medine'de mevcut insanın nüfusuna denk bir oranda gerçekleşmişti. Ne var ki, Allah Resûlü'nün o engin fetaneti sayesinde ne Habeşistan'a ne de Medine'ye hicret edenler, maddî hiçbir sıkıntıya maruz kalmadan, muhaceretin dünyevî sıkıntılarını rahatlıkla atlatmış olmanın yanında, büyük oluşumlar gerçekleştirmişlerdi. Doğrusu cihan tarihinde hiçbir hicret ve göç, İki Cihan Serveri'nin eliyle gerçekleştirilen bu hicretler kadar muvaffakiyetle neticelenmemişti. Acaba Allah Resûlü, bu en büyük problemleri nasıl halletmişti?

Şimdi isterseniz fazla tafsile kaçmadan mevzuu biraz daha açalım:

Medine küçük bir yerdi, ahalisi de ziraatçılıkla uğraşıyordu. Onun için Medine çarşı ve pazarı tamamen yahudilerin eline geçmişti. Mekkeliler, gerçi ticareti iyi bilirlerdi; fakat ellerindeki dar imkânlarla, Yahudinin karşısında tutunmaları çok zordu. Nerede ve nasıl ticaret yapacaklardı.? Bütün mal varlıklarını Mekke'de bırakmış, öyle gelmişlerdi. Hem hicret edenlerin sayısı gün geçtikçe artıyor, nüfus durmadan ve hızla kabarıyordu. Her gün gelen bu insanlar nerelere yerleştirilecek ve ne yiyip ne içeceklerdi? Medine halkı zaten fakirdi.

İşte bütün bunlar, üst üste yığılmış problemlerdi ve hepsi de Allah Resûlü'nden çözüm bekliyordu. Herkes O'na güvenle bakıyordu; O bu problemleri bir çırpıda çözecek ve halledecekti.. ve neticede öyle de oldu.

Allah Resûlü, Medine'ye gelir gelmez, ensar ve muhacirîni birbiriyle kardeş yaptı. Onların ruhlarına öyle bir kardeşlik üfledi ki, aralarında gerçekleştirilen bu kardeşliği, nesebî kardeşlikten daha ileri görüyorlardı.. hatta bir aralık aralarında verâset de cereyan etti![5] Evet bu öyle bir kardeşlik anlayışıydı ki ensar her şeyini ikiye böldü ve bir bölümünü muhacir kardeşine verdi. Ve işte

bu esnada akıllara durgunluk verecek şu hâdiseye şahit oluyoruz:

Allah Resûlü, Sa'd b. Rebî ile Abdurrahman b. Avf'ı kardeş yapmıştı. Bu kardeşlik o kadar içten ve derince idi ki, cihanda bir benzerini daha göstermek mümkün değildir.

Sa'd b. Rebî (radıyallâhu anh) bir gün kardeşinin elinden tutar ve ona şöyle der: "Kardeşim, siz her şeyinizi Mekke'de bırakıp öyle geldiniz. Şu anda sen bekârsın, benim ise iki hanımım var. Allah (celle celâluhu) için söylüyorum: Sen bu hanımlarıma bak! Hangisi hoşuna giderse, ben onu boşayayım, sen al!.."

Abdurrahman b. Avf (radıyallâhu anh), gözleri dolu dolu ona şu karşılığı verir: "Kardeşim, Allah (celle celâluhu) hanımını sana mübarek etsin! Sen bana çarşının yolunu göster, bu bana yeter."

Bir müddet sonra, Abdurrahman b. Avf (radıyallâhu anh) evini geçindirecek hâle gelir ve ilk işi de evlenmek olur.[6] Bu da evlerine girip çıktığı insanların hissiyatına karşı bir saygının ifadesi, apayrı bir ruh inceliği ve nezaket örneğidir.

Bu kardeşliğin çözemeyeceği hiçbir problem yoktur. Bu derece birbirine kenetlenmiş diğergâmlar aynı zamanda dünyanın fethine namzet en seçkin insanlardır. Medine'de üfül üfül esen bu kardeşlik havası zamanla bütün dünyanın demine-damarına işleyecektir...

a. İstiğna ve Civanmertlik Çatışması

Allah Resûlü tek başına oturuyordu. Bir ara kapı aralandı ve içeriye muhacirînin ileri gelenleri girmeye başladı. Aralarında ensardan hiç kimse yoktu ve manzara oldukça dikkat çekiciydi. Acaba niçin sadece muhacirden insanlar gelmiş ve ensardan hiç kimseyi çağırmamışlardı? Müsaade istediler ve Allah Resûlü'ne maruzatlarını şu şekilde arz ettiler:

"Yâ Resûlallah! Biz buraya Allah (celle celâluhu) için hicret edip geldik. Bütün düşüncemiz Allah yolunda seninle beraber olmaktı. Hâlbuki ensar kardeşlerimiz bize öyle bir alâka gösterdiler ki, korkarız, ahiretin sevabını burada bitireceğiz. Kardeşlerimiz müsaade etsinler, artık biz, kendi bakım ve görümümüzü kendimiz yapalım. Onların bize ayırdıkları payları kendilerine iade edelim. Minnet altında kalıyor ve çok mahcup oluyoruz."

Bunları söylerken de hepsi ağlıyordu. Allah Resûlü de gözyaşlarını tutamamıştı. Belki de şu manzara gök sakinlerini de gözyaşına boğmuştu. Bu bir cihetle, istiğna ile diğergâmlığın çarpışmasıydı. O güne kadar yeryüzünde, bu

kadar güzel bir kavga hiç görülmemişti.

Çünkü biraz sonra Allah Resûlü ensarı huzuruna çağırıp olanları anlatınca, hepsi birden itiraz edecek ve bu istiğnaya karşı çıkacaklardı. Onlar için böyle bir teklifi kabullenmek, vücutlarının yarıdan biçilmesine razı olmaktan farksızdı. Zira onlar, kardeşleriyle öyle bütünleşmişlerdi ki, ayrılmaları âdeta ölümdü. Biraz sonra hepsi de Resûlullah'ın huzurundaydı ama, ensar ağlıyor ve muhacirler ağlıyordu. Aynı beldede oturmalarına ve günde beş defa -en azından- mescitte beraber bulunmalarına rağmen, paylaştıkları odadan ve sofradan ayrı kalmaları onlara giran geliyordu.

Evet, bir taraf, istiğnayı, diğer taraf da mürüvvet ve diğergâmlığı temsil ediyordu. Taraflardan muhacirler söz alarak mealen: "Yâ Resûlallah! Biz Allah (celle celâluhu) için hicret ettik ve Medine'ye geldik. Yurdumuzu, yuvamızı Allah için terk ettik. Dinin i'lâsından başka bir şey düşünmedik; fakat bu ensar kardeşlerimiz bize, çok fazlasıyla sahip çıktı ve civanmertçe davrandılar.. korkuyoruz, ahirete ait bütün kazançlarımızı yeyip bitirmekten.. Yâ Resûlallah, ensar kardeşlerimize kabul ettiremedik, ne olur nâmımıza, lütfen onlara söyleyiniz bıraksınlar bizi, kendi kendimize bir yerde kalalım, artık kendi mahsüllerini bize getirmesinler, yemek pişirip önümüze koymasınlar, bize bakımı, görümü düşünmesinler, bu minnet yeter artık!"

Çok duygulanmışlardı, çocuk gibi ağlıyorlardı. Allah Resûlü de duygulandı. Ensar-ı kirama: *"Muhacir kardeşleriniz diyorlar ki: 'Bunlar bize çok bakıyor, bizi mahçup ediyorlar, nerde kaldı Hakk'ın rızası, karşılığını alacaksak yaptığımız şeylerin?' "*

İşte Allah Resûlü onların ruhlarına bu kardeşliği böyle üflemiş, onları böyle büyülemiş, böyle kaynaştırmış ve âdeta bal mumu gibi yoğurmuş ve şekillendirmişti. Tıpkı bir ceset gibi olmuşlardı. Bu tarihî mülâkatta taraflar, şöyle bir mutabakata vardılar: Muhacirler, ensarın tarlalarında ücretle çalışacak, bahçelerini ücretle tımar edecek, böylece kendi kazançlarıyla geçinecek, kendi evlerinde oturacak ve minnet altında kalmayacaklardı. Tabiî, ensar-ı kiram da bağ ve bahçelerinde onları çalıştırmak suretiyle onlara yardım elini uzatacak; onların ensarlığı, berikilerinin de muhacirliği devam edecekti.[7]

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de tesis buyurduğu bu kardeşlik şuuruyla evvelâ göç meselesini önemli bir ölçüde halledivermişti.

İkinci mesele ticaretti. Allah Resûlü gördü ki Medine'de ticarî hayata

Yahudi ve Hıristiyanlar hâkim.. bu sultayı aşmak için emir verdi ve Müslümanların çarşı-pazarını ayrı bir yerde kurdurdu.[8] Bundan böyle Müslümanlar alışverişlerini kendi çarşılarında, kendi pazarlarında yapacaklardı. Bu hem Müslümanların, ticaretin içine girerek güçlenmelerini hem de onların kendi pazarlarını kurmalarını sağlayacaktı. Bu arada, gayrimüslimlerin pazar hâkimiyetlerine de son verilecekti. Yeni bir pazar kuruldu. Ve Müslümanlar birbirinden alışveriş yapmaya başladılar. Megâzî yazarları, şunu naklediyorlar: “Çok az zaman sonra, Yahudi, Medine çarşı ve pazarında ticaret yapamaz oldu.”

Evet, Müslüman pazarında artık Müslümanlarla kimse rekabet edemiyordu. Zaten, Allah’ın istediği de bu idi. Müslüman tâbi olmayacak, dahîl olmayacaktı...

Evet, bize başkaları emir verecek, başkaları evirip-çevirecek ve başkalarına sığınacak, başkalarına dehalet edecek ve “Benim şu meselemi hallet!” diyeceğiz; Allah (celle celâluhu), inananların böyle bir şahsiyetsizliğe düşmesine razı olmaz. Mü’min kendi olmalı, kendi ayakları üzerinde durmalı, kendi ayaklarıyla yürümeli, kendi elleriyle tutmalı, kendi gözleriyle görmeli, kendi düşünceleriyle konuşmalıdır; kendi fikirlerine göre yaşamalı ve mutlaka kendi orijinini muhafaza etmelidir. Medine’de Allah Resûlü de işte bunu tesis etmiştir.

b. İlk Anayasa

Efendimiz Medine’ye teşrif eder etmez bir beyanname neşrediyor.[9] Hukukçular, Allah Resûlü’nün Medine’ye gider gitmez, ayağının tozuyla hazırladığı bu beyannameye “Allah Resûlü’nün Anayasası” diyorlar. Daha sonra İnsan Hakları Beyannamesi’nde ve hatta bizde, Tanzimat Fermanı’nda anlatılan şeylerin çoğu bu mukavelede mevcuttur.

Evet, Hıristiyan ve Yahudilere tanıdığı haklarla, Medineliler arasında öylesine bir bütünleşme yolu buldu ki, onları kendine çekti ve ebedî hasmı olan Bizanslılar’dan, Sasaniler’den ve Kureyş’den kopardı. Böylece uzun zaman Yahudiler, Müslümanların sıyaneti, vesâyeti altında, huzur ve itminan içinde yaşadılar. Medine döneminin büyük gailesi, meşhur münafik Abdullah b. Übey İbn Selûl, Kureyş karşısında bu endişelerini şöyle dile getirir: “Bizim için O’nun Medine’ye gelmesi, dinini neşretmesi bir tehlike değildir. Esas tehlike, Hıristiyan ve Yahudileri putperestlik karşısında yanına almasıdır. Ve asıl sizi

tehdit edecek olan husus da budur.”

Sulha açık bir sistem ve anayasa, uzun zaman (bozulması bizden olmamak üzere.. bozulacağı zamana kadar) onlar için de Müslümanlar için de bir vesile-i huzur oldu. Yahudiler çok meselede Allah Resûlü’ne müracaat ediyor ve O’nun hakemliğine sığınıyorlardı.

Evet, hadis kitapları, onların hırsızlık mevzuunda, kısas mevzuunda, zina mevzuunda Allah Resûlü’ne müracaat ettiklerini gösteriyor. Bundan da anlıyoruz ki, onların kendi meseleleri kendilerine bırakıldığı hâlde, Müslümanı daha âdil, daha kabiliyetli bildiklerinden -hele bu Allah Resûlü olursa- her meselede hakemliğimize müracaat ediyorlardı. Gelecekte topyekün insanlığın mercii olacak kudsî kaynak, daha o günlerde, bu merciiyyetini hissettirmeye başlamıştı.

Evet işte böylece, bir el darbesiyle hicret meselesi de hallediliyor ve Müslümanlar hür, huzur içinde dünyaya açılma yollarını araştırıyorlardı.

4. Harp Problemi

Harp ve hezimetler problemi vardı. Evet, harpler, darpler, zaferler, sulhlar problemi.. (1974 senesinde Kıbrıs’ta bir çıkartma yaptık ve henüz onunla alâkalı problemleri halledemedik. Ben orada düşmanla göğüs göğüse dövüşen Mehmetçik’in alnından öperim; onun kahramanlığını hafife almak istemiyorum. Fakat, görüyorsunuz halledemiyoruz. Hz. Muaviye döneminde Kıbrıs, âdeta bir ikindi sonu aceleciliğiyle fethedilmişti. Müslümanlar ellerini-kollarını sallaya sallaya bir taraftan vurup öbür taraftan çıkmış ve arkada hiçbir problem de bırakmamışlardı. Ama, bakın, durum bugün çok farklı. Kıbrıs meselesini sadece bir misal olması açısından arz ettim. Yoksa asıl maksadım, problem çözmenin; hele harbe, sulhe dair problemleri çözmenin zorluğuna işaret etmekti. Balkan Harbi geçeli şu kadar sene oldu. Daha bize ait meseleleri halledememişizdir...)

Allah Resûlü de harp ve darp gördü! Evet, evvelâ kavim ve kabilesiyle, ardından Medine ve civarındaki Yahudiyle.. daha sonra da Bizans ve Sasani gibi imparatorluklarla yaka-paça oldu. O’nun etrafı düşmanlarla doluydu ve bu düşmanlar, durmadan problem üretiyordu. Fakat O, her defasında yağdan kıl çeker gibi bunların içinden sıyrılıp çıkabiliyordu.

a. Uhud’daki Taktik

Bedr'in zaferini değil.. Hendek'deki tabyeyi değil.. Mute kahramanlarının yazdığı destanı değil, Yermuk şehsuvarlarının mücadelesini de değil; bir bakıma hezimet sayabileceğimiz Uhud'la gelen meseleleri arz edecek ve O'nun, bu meseledeki dikkat, teemmül ve isabetli kararlarına bir iki cümleyle işarette bulunacağım!

Uhud, İslâm saflarında, ilk defa çatlakların başgösterdiği bir muharebedir. Ben, hakikî bir Müslümana, mağlup oldu demekten Allah'a (celle celâluhu) sığınırım. Hezimete uğradı da demem.

Evvelâ, Allah'ın (celle celâluhu) bir takdiri vardı orada, çünkü Müslümanların karşısında Halid gibi, Amr İbn Âs gibi askerî ve siyasî dâhiler vardı. İstikbalde bunlar nice düşman ordularını ters yüz edeceklerdi. Gerçi o gün için müşriklerin safında bulunma bahtsızlığını paylaşıyorlardı. Ama, bunlar istikbalin sahabileriydi. Evet, istikbalin sahabileri hâlin sahabilerine galebe çalmışlardı.

İkinci mesele; okçular Allah Resûlü'nün o mevzuda tayin ve tespit buyurduğu stratejiye uygun hareket etmemişlerdi. Hatta, bazılarının içlerinde hafif ganimet arzusu da belirmişti ve maksadın aksiyle mukabele görmüşlerdi. Vâkıa, O'nun şanlı, şerefli ashabının kritiğini yapmak bize düşmez ama, yine de büyüklerin diyebileceği şeyler vardı. Bir kere onlar, mukarrabînden olmakla şereflendirilmişlerdi.. mukarrabînin ise, kendine göre bir alışveriş seviyesi vardı.

Demek istiyorum ki, melek-misal bu insanlar, kendilerine yakışır tavrın gereklerine göre muameleye tâbi tutuluyorlardı. Yoksa bizim hasenatımız onların seyyiatı olduğunda şüphe yoktu.. evet, eğer onların o gün yaptıklarını biz yapsaydık, içtihadın hep sevaba açık iklimi itibarıyla sevap bile kazanmış olabilirdik. Fakat, onlar gibi hasbî, diğergâm, Allah Resûlü'nün elini sıkmış, dünya ve mâsivâyı terke yemin etmiş ve mukarrabîn meleklerini geride bırakan bu insanlar kendi ölçüleri içinde "kurbet"e gölge düşürdüklerinden hezimet görünümlü, hezimet gölgeli bir akıbete maruz kalmışlardı.

Ne olmuştu? Birkaç yüz insandan, ismini bilebildiğimiz 70 mü'min şehit olmuştu.[10] Bir o kadar da yaralanmış ve hareket edemeyecek hâle gelmişti. Müşrikler son bir darbe daha indirebilirlerdi ama, Müslümanların Uhud dağına sığındıklarını ve seslerinin gür çıktığını görünce yeniden riske girmemek için meydanı hemen terk ettiler. İlâhî inayet olarak nasıl göründüler ve orada nasıl

gürül gürül davrandılarsa, hezimet kuşağında zafere erdi ve kâfirlerin kalbine ürperten bir korku saldılar. Onlar da başlarına iş açmamak için çekilip gittiler.[11]

Daha sonra kendi aralarında: "Gidelim!" dediler, "Hazır ezmişken, -Romalılar'ın Kartaca'ya yaptıkları gibi- bir güzel Medine'yi onların başına yıkalım, bir tek fert kalmasın, işlerini bitirelim. Bir kişi bile kalsa çoğalırlar, ileride başımıza dert olurlar." Allah Resûlü, buna muttali oldu ve hemen şu fermanı verdi: *"Dün Uhud'da bizimle beraber mecruh, yaralı ve sıhhatli kim varsa, yarın falan yerde toplansın, düşmanı takibe çıkıyoruz."*

Bir gün önce sıkılmış ve Uhud'un eteğine çekilmiş bu insanlar, bugün yeni bir hamle yapacaklardı ve bu yaralıların, mecruhların hamlesiydi.[12] Zira böyle bir kuvve-i mâneviye gösterilmeliydi ki, aşağıda arz edeceğimiz inkisarlar giderilebilsin.

Bu inkisarların birincisi, mü'minlerin kuvve-i mâneviyesi kırılmıştı.. ikincisi, her taraftan kâfirlerin iştihası kabarmaya başlamıştı.. üçüncüsü, münafıklar yaygarayı basıyor ve mü'minlerin kuvve-i mâneviyelerini sarsıyorlardı. Müşriklerin de dedikleri gibi, "Üzerlerine yürüyelim bunların işini bütünüyle bitirelim." düşüncesi sağda solda konuşulmaya başlamıştı. Böylece, Müslümanların başına öyle korkunç bir problem açılmıştı ki, eğer Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) fetaneti olmasaydı, bu problemin altından kalkmak mümkün değildi.

Evet, o gün Müslümanlar, Çanakkale'de Mehmetçiğin döküldüğü gibi dökülmüştü. Dökülmüştü ama, derlenip-toparlanmasını ve mukadder bir hezimeti -Allah'ın inayetiyle- zafere çevirmesini bilmişti.

Evet, bu topluluğa, Allah Resûlü; "Toplanın!" der demez hemen toplanmaya başlamış ve yeni bir taarruza geçmişlerdi. Kimisinin kolu, kimisinin ayağı kopmuş.. kimisinin yürüyecek dermanı kalmamış ama, çadırından çıkan, toplantı yerine doğru koşuyordu. Allah Resûlü'nün diriltici nefesi, âdeta onlara yeniden can getirmiş ve hepsi Allah Resûlü'nün davetine icabet yarışına girmişti. Bûsîrî'nin dediği gibi:

لَوْ نَاسَبَتْ قَدْرَهُ اٰيَاتُهُ عِظَمًا أَحْيَا اسْمُهُ حِينَ يُدْعَى دَارِسَ الرِّمَمِ

"Eğer O'nun getirdiği mucizeler, kendi kıymetine uygun olsaydı, mübarek adı, mezardaki ölmüş, çürümüş kemikler üzerine okunduğunda ölüler dahi dirilirdi."

Evet dirilirdi. Ve işte Uhud'da O'nun adını duyanlar bir bir diriliyordu.

Şimdi hâdiseyi mealen bir sahabiden dinleyelim:

"Arkadaşımız vardı ki, ayakta yürüyecek hâli yoktu, onu da omuzumuzda taşıyorduk: 'Alın beni de taşıyın; Resûlullah'ın 'Yürüyün!' dediği cephede bulunmak, savaşamasam, ok atamasam bile, elimde mızrağım orada bulunmak isterim.. alın beni sırtınıza ve götürün, götürebildiğiniz yere kadar. Yıkılırsam orada yıkılayım.'" diyordu. Bazısı bazısını sırtında taşıyor ve bazısı düşüp bayılıyordu. Bazısını belki sedyelerle götürüyorlardı.. bazısını da daha başka şekilde…[13] Ve derken "Hamra-i Esed" vadisine ulaştılar. Kureyş'in, Müslümanların yanan ocaklarının dumanını görebilecekleri bir yerdi burası. Toz-duman içinde ve bin bir velvele ile oraya gittiklerinde, Kureyş, dün öldü zannettikleri insanları, yeniden, kabirden çıkmış gibi karşılarında görünce donakaldılar.. ve "Başımıza iş açmayalım. Bizim için şimdi kurtuluş Mekke'ye kaçmaktadır." diyerek evlerine döndüler.[14]

Dikkat buyurursanız; harple gelen bunca problemi bir hamlede, bir nefhada ve komplikasyonsuz bir el darbesiyle birden hallediverdi. Kur'ân-ı Kerim bu nazik durumu şöyle hikâye eder:

اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا
وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

"Bazı insanlar onlara: 'Düşmanınız olan kimseler size karşı bir ordu terkip ettiler, onlardan korkun!' dediler. Bu onların imanını artırdı da: 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.' dediler."[15]

Evet, Kureyş, her şeyini bırakıp kaçmış.. Müslümanlar dünkü sarsıntılarını zaferle taçlamış.. ve sonra da, Allah'ın (celle celâluhu) lütfuyla, hiçbir zarar almadan geriye dönmüşlerdi.

Bir kısım siyer ve meğâzî yazarları Uhud'u bizim hesabımıza bir hezimet olarak kaydederler. Evet, Uhud'un eğer bir hezimet yanı varsa o da önce Resûl-i Ekrem'i dinlemeyip sonra da Uhud'un bağrında şehadet kanıyla yıkanarak ahirete tertemiz giden sahabenin bir kısmına aittir. Aslında Uhud'un bir zafer yanı vardır ki, -bence, önemle üzerinde durulması gerekli olan da budur- işte o da problem çözen Hz. Muhammed Mustafa'ya (sallallâhu aleyhi ve sellem) aittir.

Evet, önemli olan şey, hezimetin zafere dönüştürülmesidir. Hani, Türk

Milleti için batının söylediği bir söz var ki: “Her milletin müdafaadan ümidinin kesildiği yerde bu milletin taarruzu başlar.” derler. Aslında bu söz, hakikî Müslümanlar için söylenmiş ve her zaman geçerliliğini koruyan bir sözdür. Her milletin müdafaadan ümidinin kesildiği yerde Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) taarruzu başlıyor ve taarruz, üst üste birikmiş problemleri bertaraf ediyor; mü’minlerin kalbine iman ve ümit saçıyor, münafıkları da yeniden yeise gark ediyordu. İştihası kabaranların iştahlarını kursaklarında bırakıyor, kırık gönülleri ümitle şahlandırıyor ve evet, işte bir kere daha Müslümanlar zaferyâb olarak Medine’ye dönüyorlardı. Müşkilküşâ, problem çözen Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) için ne dersiniz bunları duyduktan sonra? Elbette “Muhammedün Resûlullah” diyeceksiniz...

b. Meşveret

Allah Resûlü, karşılaştığı problemlerin bazılarını da meşveretle çözüyordu. Aslında O, meşveretle, önemli bir esası temellendirmek istiyordu. Kendisi meşverete muhtaç değildi; fakat kendisinden sonra İslâm âlemini temsil edecek kimseler her zaman meşverete ihtiyaç duyacaklardı. Evet, kendisi ilâhî te’yidat ile müeyyed bir insandı. Cenâb-ı Hak, hiçbir meselede O’nu yalnız bırakmamıştı. Karnı ağrısa, melek gelir bir deva ilham eder, dişi ağrısa, Cibril (aleyhisselâm) hemen dermanını fısıldardı. O, melekût âlemiyle böyle iç içe yaşıyordu, ancak O, meşverete de çok ehemmiyet veriyordu. Bu da O’nun fetanetinin ayrı bir yönü, ayrı bir buuduydu.

Kendisinden asırlar sonra “şûrâ” devlet idarelerinde kaçınılmaz bir sistem hâline getirilecekti ve getirildi de. İslâmî idare, şûrâya açık olduğundan dolayı, o müthiş vüs’ati, esnekliği ve çağları kucaklama evrenselliğiyle, birbirinden farklı bütün devirleri aştı ve geldi günümüze ulaştı.

ba. Meşveretten Bir Kesit

İşte bazı misaller:

1. O, hemen herkesin düşüncesine başvuruyor, herkesin fikrini alıyor ve “şûrâ” düşüncesini toplum hayatına hâkim kılmak istiyordu. O, Hz. Ali (radıyallâhu anh) ile istişare etmişti. Gerçi Hz. Ali: “Perde-i gayb açılsa yakînim artmayacak.” diyen insandı. Ama yine de Allah Resûlü’nün ders halkasında bir çocuktu. Ve işte Allah Resûlü, bu yaştaki Ali ile meşverette bulunuyordu...[16]

Münafıklar, Hz. Âişe Validemiz’e (radıyallâhu anhâ) iftirada bulunmuşlardı,

evet o iffeti âyetle sabit anamıza en iğrenç iftirayı yapmışlardı ki, buna “İfk Hâdisesi” yani “iftira vak’ası” denir. Bu çok yönlü hâdise, tarihe böyle geçmiştir.

Gerçi Allah Resûlü, vahyin bu işi halledeceğine kat’iyen inanıyordu ve Hz. Âişe hakkında da en küçük endişesi yoktu ama, yine de teker teker ashabıyla istişarede bulunmakta maslahat görüyordu. Zira, istişare daima kazandırır, hiçbir zaman kaybettirmez. Ve zaten O da, hep kazandırmak için gelmişti.

Bu münasebetle, bir zayıf rivayetle şu hâdiseyi naklederler: Allah Resûlü, Hz. Ömer’i çağırır ve Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkındaki fikrini sorar. Ömer cevap verir: “Yâ Resûlallah! Âişe kat’iyen pâk ve temizdir.. ona iftira atılmıştır.” Allah Resûlü, nereden bildiğini sorunca da şu cevabı verir: “Ey Allah’ın Resûlü, sen bir gün namaz kılıyordun. Sonradan öğreniyoruz, haberin olmadan takunyanın bir kenarına biraz pislik sıçramış.. ve sen bu vaziyette namaza durunca, hemen Cibril (aleyhisselâm) gelip durumu sana haber veriyor ve ‘Takunyalarını çıkar!’ diyor. Şimdi, senin takunyana sıçramış küçük bir pisliği Cenâb-ı Hak, sana haber verir, seni ondan temizler de -hâşâ- böyle bir cürüm işleyen kadını sana hiç mahrem eder mi? Hayır, yâ Resûlallah! Muhakkak Cibril (aleyhisselâm) gelecek ve Âişe’nin ne derece afif bir kadın olduğunu sana haber verecektir.”

Evet Allah Resûlü: مَا نَدِمَ مَنِ اسْتَشَارَ *“İstişare eden pişman olmaz.”*[17] demiş, Ömer’le de istişare etmişti. Böyle bir istişare O’na bir şey kaybettirmezdi.. ettirmedi de. Kendisine bir şey kaybettirmediği gibi Ömer’i de yeniden bir kere daha kazandırıyordu. Evet, Allah Resûlü kendi çömezleri ile istişare ediyor ve onların fikirlerine müracaatta bulunuyordu. Tabiî ki kazanan yine kendileriyle istişare ettiği insanlar oluyordu; çünkü Allah Resûlü bu hâliyle de yine onlara bir ahlâk dersi veriyordu. Zaten bizzat kendisi: *“İstişare eden hüsrana uğramaz.”* buyurmuyor mu?

2. Bedir’e çıkılacağı zaman da hem ensar hem de muhacirlerle ayrı ayrı istişare etmiş ve onların görüşlerini almıştı... Muhacirler adına konuşan Mikdad o gün nasıl da yiğitçe konuşmuştu: “Sen atını sür, Berk-i Gımad’a kadar; arkandayız ve bizden bir fert dahi geri kalmayacaktır.” Ancak Allah Resûlü, o âna kadar hissiyatlarını tam ortaya dökmeyen ensarın da ne düşündüklerini öğrenmek istiyordu. Sezgisi kuvvetli Sa’d b. Muaz (radıyallâhu anh) hemen ortaya atıldı. “Yâ Resûlallah! Herhâlde bizi düşünüyor ve bizden de bir cevap bekliyorsun. Cevabımız hazırdır. İşte malımız, işte canımız.. hepsi

senin yolunda fedadır. İstediğini, istediğin kadar al, dağıt. Ve istediğin kadar can, senin yoluna ölmeye can atmaktadır."[18]

Meşveret ediyor ve ittifak ruh hâletini ortaya çıkarıyor. Ensar ve muhacirîn bir noktada ittifaka varıp, ölüme azmetmişlerdir. Evet, karşılarında küme küme o gözü dönmüş düşman, gayızla kılıçlarını, kamalarını biledikleri, oklarını zağladıkları, yaylarını gerdikleri bir dönemde yapılacak şey işte budur. Resûlullah, Hakk'ın, hakikatın, İslâm haysiyetinin, İslâm milletinin müdafaası adına gerilmiş bir yay gibi düşmanlarına saldıracaktır; bu esnada meşveret ediyor.. ve meşverette yüce düşüncesini en geniş zemine yayıyor; en sağlam blokaja oturtuyor ve herkesin sahabet ve heyecanına emanet ediyordu.

Zaten, O'nun esas nokta-i nazarı bu idi. Allah (celle celâluhu) çoktan O'na yolunu göstermişti. O, Allah'ın (celle celâluhu) irşadına rağmen, arkasındakilerin fikrini alıp beraber bulunacağı o önemli çizgide, aynı duygu, aynı düşünceyi paylaşma adına, onlarla bu meseleyi istişare ediyordu. Gerçi onlar, O'nun her teklifine inkıyat edeceklerdi; zira O'na söz vermişlerdi.. ve bu söz iman demekti ki; O, bir gün Ka'b İbn Mâlik'in yakasından tutacak, tatlıca sarsacak ve şöyle diyecekti: "Sen Akabe'de söz vermedin mi? Acı tatlı yanımda olacağına, geceler bizi takip etse veya önümüzde gündüzler olsa benden ayrılmayacağına söz vermedin mi?"[19] Söz verdiler; ölüme atıldılar. Kendi düşünceleriydi. Kendi fikirleriyle böyle bir hesaplaşmaya geldiler ve hesaplaşacaklardı.

Meşveretle Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), önemli bir davayı âleme mâl ediyordu. Herkes, bir tabut taşır gibi onu taşımaya koşuyor ve gücü yettiğince o cevher hazinesine omuz veriyordu. Evet, herkes ona sahip çıkıyordu ve onu taşımayı hayatının gayesi biliyor ve "Bu yolda şehadet bizim için en tatlı idealdir." diyordu.

bb. İç İçe Meşveretten Levhalar

1. Muharebe yeri mevzuunda gelip bir noktada ârâm eyledi. O, yeri baştan keşfetmiş ve kuyuların başını çoktan gözüne kestirmişti. Nerede, hangi tepeyi tutacağına, karşısına hınçla gelen düşmanı nerede kıstıracağına çoktan karar vermişti. Fakat orada yine meseleyi müzakereye arz etti.

Sahabe arasında, adı çok da meşhur olmayan Hz. Hubab b. Münzir (radıyallâhu anh) ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Yâ Resûlallah! Buraya yerleşmen vahiy ile midir? Eğer vahiy ile ise, biz ne bir adım geri ne de bir

adım ileri atamayız. Yoksa, bu sizin strateji ve harp adına kendi görüşünüz müdür?"

Allah Resûlü: *"Kendi görüşümdür."* cevabını verince, Hubab b. Münzir (radıyallâhu anh) sözüne şöyle devam etti: "Yâ Resûlallah, biz kuyuların bulunduğu yeri tutalım. Diğer kuyuların hepsini de dolduralım. Düşmanı susuz bırakalım. Siz de ordugâhınızı kuyunun başına kurun ve sizi tam ortamıza alalım."[20]

2. Selman (radıyallâhu anh), İranlı bir köledir. Önce Mecûsî, sonra Hıristiyan, daha sonra da Müslüman olan bir köle. Müslüman olduğu zaman hiçbir şeyi ve hiçbir kimsesi yoktu. O her şeyini Müslümanlığına borçludur ve bu durumunu en güzel şekilde vecizelendiren de yine kendi olmuştur. Bir gün kendisine kim olduğu sorulur: "Selman b. İslâm." buyurur.[21] Evet o, gerçek nesebini bulmuştur; İslâm'ın oğlu Selman.

Ahzâb denilen Hendek Savaşı'nda, Allah Resûlü yine ashabıyla istişare eder. Herkes bir şeyler söyler ve sonunda söz Selman'a gelir. Selman görüşlerini şöyle dile getirir: "Yâ Resûlallah, bizim memleketimizde bir âdet vardı; düşman taarruz edecek olursa, biz şehrin etrafına hendek kazar öyle müdafaada bulunurduk. Eğer uygunsa Medine'nin etrafına hendek kazalım ve düşmanın hücumuna öyle mâni olalım."

Ve bu görüş Allah Resûlü tarafından kabul görür.. sadece kabul görmekle de kalmaz, kendisi de bizzat hendek kazanların arasında bulunur ve onları coşturur.[22]

3. O, sadece erkeklerle değil, aynı zamanda hanımlarla da istişare ederdi. Nitekim Hudeybiye'de hanımıyla istişare etmiş ve hanımının dediğini yapmakta da hiçbir beis görmemişti.[23]

O, hayatında hep böyle davranmış ve meşveretlerle aşılmaz gibi görülen problemleri aşmıştır ki, biz devlet hayatımızda meşveretin ne denli önem kazandığını ancak şimdilerde anlayabiliyoruz. Meşveretsiz, müstebit idareciler arkada binler fiyasko bırakıp öyle gitmişlerdir. Fikre, düşünceye, akla karşı en büyük hürmet ve en büyük saygıyı telkin etmiştir. Zira aklın bir hikmet-i vücudu, dolayısıyla da muhakemenin, insan düşüncesinin mevcudiyetinin de bir hikmeti vardır. Vahiyle beslenen şahıslarda, vahye müesses davalarda bile bunlara müracaat edilir ve bunlar onu yorumlamada önemli vazifeler görürler. Nitekim, aklı, muhakemesi olmayanın mükellef olmayacağı da dinimizde bir

esas kabul edilmiştir.

c. Teklifler ve Tatbik

Efendimiz'e ait ayrı bir derinlik de, O'ndaki nazar ve kadem vahdetidir. Gözü nereye ulaşmışsa, nazarı nereye varmışsa, ayağını oraya basabilmiş ve ortaya attığı düşünceleri hemen tatbik edebilmiştir. Bu itibarla, Allah Resûlü'ne tâbi olanlar, her zaman O'nun dediklerini tatbike koyabilmiş, tereddüt, hayret ve şaşkınlığa düşmemişlerdir.

ca. Plan İnsanı

Plan, günümüzde en önemli meselelerden biri hâline gelmiştir. Devletler, milletler onu, kalkınmada önemli bir esas kabul ederek her şeyde "plan" diyorlar. Bizdeki Devlet Planlama Teşkilatı da bunun için kurulmuştur. Yoksa, ne büyüme olur ne de dengeli kalkınma.. evet, toplumun nabzı yapılan planlarda atar. Plan, bir yönüyle de cemiyet bünyesini kontrolde tutabilmenin bir ön şartı gibidir. Allah Resûlü'nün ne bilgisayarı ne de planlama teşkilatı vardı. O ânında isabetli kararlar verir ve sonra da işin üzerine yürürdü. Hem öyle meselelerde kararlar verirdi ki, onlar yüz senelik, iki yüz senelik, üç yüz senelik, dört yüz senelik, bin dört yüz senelik, iki bin senelik meselelerdi ve bu meselelerin hiçbirisinde O, arkada herhangi bir problem bırakmazdı. Yani kendisinden sonra, hiç kimse O'nun dediğinin aksine bir şey dememişti. Ve diyememişti. Oysaki daha evvel değişik bir zaviyeden arz ettiğim gibi, O'nun tebliğ gibi bir meselesi vardı. Bu mevzuda öyle adım atmalı idi ki, bir milim dahi olsa geriye dönmesi ve geriye çekilmesi olmamalıydı.

Ve işte çizgi çizgi O'nun hizmet hayatı:

Mekke'de, bir örümcek sabrı, bir mercan ızdırabı içinde sürekli bekleyiş.. iş başında bekleyiş.. suların derinleşince durgunlaşması gibi "sessiz aksiyon" diyebileceğimiz bir görünüm içinde olma. Bu dönemde, sağa-sola hicret emri; zayıf ve mukavemetsizlerin, belki seralarda korunmaya alınmasının yanıbaşında, kuvvet dengesinin olmadığı bir dönemde, tahrik edici görünümü dağıtma, endişelere meydan verecek derinlikleri sığlaştırma ve sese-gürültüye sebebiyet vermesin diye bir hava boşaltma ameliyesidir.

Medine'de ise, hizmetimizin şekli, vazifemizin gerekleri, gücümüz, karşı tarafın gücü nazar-ı itibara alınarak daha farklı bir yol takip edilmiştir. Aslında, Mekke-Medine ve daha sonraki dönemlerde karşılaştığımız strateji farklılığı; büyüme, oluşum değişikliğine uğrama vetiresinin (süreç) tabiatının

icabıydı. Kendi şartları icabı Mekke'de öyle hareket edilmeli, Medine'de de böyle hareket edilmeliydi.. eğer Allah Resûlü, Mekke'de de Medine'de davrandığı gibi davransaydı, nakîseden münezzeh o en büyük plan ve strateji insanı için bu, büyük bir eksiklik olurdu. Aman Allahım! Mükemmil ve mütemmim eksikliği, bu ne büyük garabet!.. Evet, Allah (celle celâluhu), O'nu falso yapsın diye değil, isabetli karar versin ve insanlığı şaşkınlıktan kurtarsın diye göndermişti.

cb. Geri Adım Atmadı

Evet, Medine'de Allah Resûlü, değişik bir yol tutup gitmişti.. ve öyle olması da icap ediyordu. Her attığı adım bir sonraki adımın mukaddimesi, tabiî ondan sonraki adım da onun neticesi oluyordu. O, hayatında attığı adımların hiçbirinde geriye dönmemiştir. Evet, Uhud gibi hezimetten dahi zafer çıkaran Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem), nasıl geriye adım atar ki? Atmamış ve izleri ile hep "Muhammedün Resûlullah" yazmıştır. O'nun hicret mevzuundaki tavrı, davranışı bunun canlı misalidir. Habeşistan hicreti de, Medine hicreti de birer ihtida çağının, bir fütûhat döneminin sırlı kapısı olmuşlardır.

1 Haşr sûresi, 59/21.

2 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/425; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/19.

3 Buhârî, *meğâzî* 56; Müslim, *zekât* 132-140; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/177.

4 Âl-i İmrân sûresi, 3/140.

5 Buhârî, *ferâiz* 16; Ebû Dâvûd, *ferâiz* 16.

6 Buhârî, *menâkıbü'l-ensar* 3; Tirmizî, *birr* 22.

7 Buhârî, *hibe* 35; *menâkıbü'l-ensar* 3; Müslim, *cihad* 70.

8 İbn Mâce, *ticârât* 40; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 19/264.

9 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/31-35.

10 Buhârî, *meğâzî* 26; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/30.

11 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/43.

12 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/48-49.

13 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/52.

14 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/54-55.

15 Âl-i İmrân sûresi, 3/173.

16 Buhârî, *meğâzî* 34; Müslim, *tevbe* 56.

17 Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* 2/175.

18 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/161-162; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/262-264.

19 Buhârî, *meğâzî* 79; Müslim, *tevbe* 53.

20 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/167-168; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/267.

21 Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ* s.218.

22 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/172-182; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/66; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/95.

23 Buhârî, *şurût* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/330.

D. GÜNÜMÜZÜN MUHTEMEL PROBLEMİ: IRK MESELESİ

Allah Resûlü'nün o gün hallettiği nice problemler var ki bugün henüz halledilmiş sayılmazlar. Gelecek ve daha uzak gelecektekiler ise, bütün bütün bir problem yumağı. Meselâ; uzak bir gelecekte, insanlığın başına musallat olacak en büyük gailelerden biri zenci-beyaz kavgasıdır. Şu anda gergin bir yay üzerinde duran bir ok gibi, vakt-i merhununu bekleyen bu büyük problem, onu sezenlerin, daha şimdiden korkulu rüyası olmuştur.

Neden mi? Çünkü 21. asra girerken bile zenci, hâlâ insan yerine konulmuyor. Güney Afrika'da renginden dolayı insanlar mahkûm ediliyor. Amerika'da zenciler hiçbir mühim mevkie getirilmiyor. Fransa ve Almanya'da zenciler tartaklanıyor ve haysiyetleriyle oynanıyor. Hâlbuki Allah Resûlü, o yumuşaklardan yumuşak mesajıyla bu işin üzerine yürümüş ve onu çözmüştür. Evet, O'nun getirdiği prensiplere göre insanlar bir tarağın dişleri gibidir.[1] Arab'ın Acem'e, Acem'in Arab'a hiçbir üstünlüğü yoktur.[2] Başa geçen Habeşli bir köle bile olsa ona itaat edilecektir.[3]

Efendimiz, değişik beyannamelerin tumturaklı ifadelerine karşılık, bu hususa öyle bir işlerlik kazandırmıştı ki, siyahî köle Bilâl (radıyallâhu anh), bir efendi kabul ediliyor ve halife Ömer (radıyallâhu anh) şöyle diyordu: "Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bizim efendimizdir. Efendimiz olan Bilâl'i de o azat etmiştir."[4]

Zeyd b. Hârise (radıyallâhu anh) de bir siyahî idi. Allah Resûlü'nün eline bir köle olarak geçmiş.. İki Cihan Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem), onu hürriyete kavuşturmuş ve ardından da evlât edinmişti. Bu, o günün insanının havsalasının alamayacağı bir inkılâp demekti. İnsanlığın En Şereflisi, bir siyahî köleyi evlât ediniyor ve kendini ona, onu da kendine mirasçı yapıyordu...[5] Sonra da onun oğlunu, içinde Ebû Bekirlerin, Ömerlerin, Alilerin ve daha nice asilzâdelerin bulunduğu bir orduya kumandan tayin ediyordu.[6] Bundan da öte, daha sonra bir peygamber hanımı olabilecek çapta soylulardan Zeynep binti Cahş'ı (radıyallâhu anhâ) onunla evlendiriyordu.[7] Hem Zeyd'e hem de oğlu Üsame'ye öyle değer veriyordu ki, bir gün halife Ömer'e (radıyallâhu anh) oğlu Abdullah: "Babacığım, Üsame'den benim ne eksik yanım veya onun benden ne

fazlalığı var ki, ona daha fazla maaş veriyorsun?" diye sorduğunda, Hz. Halife şöyle diyecekti:

"Oğlum, onun senden fazla olan tarafını veya senin ondan eksik yanını bilmiyorum. Ancak bildiğim bir şey var; o da, Allah Resûlü onun babasını senin babandan ve Üsame'yi de senden daha çok seviyordu. Ben de o sevginin hatırına Üsame'yi (radıyallâhu anh) senden üstün tutuyorum."[8]

Evet, Kureyş'in en soylu insanı Cafer b. Ebî Talib'in bulunduğu bir yerde Zeyd b. Hârise'nin (radıyallâhu anh) kumandan olması ve ordunun başına geçmesi ne müthiş bir hâdiseydi![9] Mühim olan, meselenin edebiyatını yapmak değil, o meseleyi bilfiil yaşamaktır.

Yukarıda da bir nebze temas ettiğimiz ve gelecekte bütün insanları tehdit edecek olan zenci meselesi ve onların muhtemel şiddetli saldırısına mukabil tek çare, hiç vakit kaybetmeden onlara İslâm'ın eşsiz prensiplerini öğretmektir. Ok yaydan fırlamadan insanlık mutlaka bu çareyi denemelidir.

İnsanlar analarından hür olarak doğmuşlardır, hiç kimsenin onları köleleştirmeye hak ve selahiyeti yoktur. *"Üstünlük; renk, ırk, soy ve sopla değil; takva, Allah'tan (celle celâluhu) korkma ve iyi bir insan olma ile değerlendirilir."*[10]

1 Deylemî, *Müsned* 4/300-301.

2 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/411.

3 Buhârî, *ahkâm* 4; Müslim, *imâre* 36-37.

4 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 23.

5 Buhârî, *meğâzî* 12; Ebû Dâvûd, *nikâh* 9; İbn Hacer, *el-İsâbe* 2/599.

6 İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve* 1/521.

7 İbn Hacer, *el-İsâbe* 2/600.

8 Tirmizî, *menâkıb* 39.

9 Buhârî, *meğâzî* 44; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/299.

10 Bkz.: Hucurât sûresi, 49/13.

E. HUDEYBİYE

Bir kere daha hatırlatalım: Allah Resûlü, nazarı nereye ulaştı ise kademi oraya basan, misli görülmemiş bir liderdi. Düşüncelerini pratiğe dökmede O'nun eşi ve menendi yoktu. Mevzu ile alâkalı dünya kadar hâdise sıralamak mümkündür. Ancak biz, sadece bir tek misalle iktifa edeceğiz. İbn İshak anlatıyor:

Hicretin altıncı senesi Allah Resûlü, tam bir metafizik gerilim içinde bulunan ashabını, umre için Mekke'ye götürmeye söz vermişti. Böyle bir umre, hem muhacirînin yıllardır süren sıla hasretini giderecek, hem de bütün Müslümanlara yeni bir gerilim kazandıracaktı. Ve Allah Resûlü bu mülâhaza ile 1400 kadar arkadaşını aldı, yola koyuldu.

Allah Resûlü, Müslüman olduğu Mekkeliler tarafından bilinmeyen, Huzaa oymağından birini, ihtiyat tedbiri olmak ve istihbaratta bulunmak üzere daha önceden Mekke'ye göndermişti. İstihbarî bilgilere göre Kureyş bütün kabileleri toplayarak bir toplantı yapmış ve Müslümanların Mekke'ye sokulmaması hususunda ittifakla karar almıştı.

Evet, Kureyş, silah kullanmak pahasına, Müslümanların Mekke'ye girmesine mâni olmak azmindeydi ve kararlaştırdıkları gibi de tatbik ettiler. Askerler, Belâdin mevkiini işgal etmiş, Halid b. Velid ve İkrime b. Ebî Cehil kumandasında iki yüz kişilik bir müfreze de Râbığ ile Cuhfe arasında olan Kurâü'l-Gamim'e kadar gelmişlerdi. Bu durumdan haberdar olan Allah Resûlü, hemen o tarafa doğru yürüyüş emri verdi. Halid, Müslümanların gelmekte olduğunu görünce, derhal Mekke'ye giderek, onları durumdan haberdar etti. Bu esnada Efendimiz de Hudeybiye'ye kadar gelmiş bulunuyordu.[1]

Hudeybiye, Mekke'nin 17 km batısında bir yerin adıdır. Esasen daha önceleri bu isim, orada mevcut bir kuyunun ismi iken, daha sonra, o kuyuya yakın bir köyün de adı olmuştu.

1. Su Mucizesi

Konaklanan yerde sadece bir kuyu vardı ve kuyuda da su yoktu. Susuzluk ciddî bir tehlike arz etmeye başlayınca, sahabe Allah Resûlü'ne müracaat etti ve ne yapmaları gerektiğini sordular. Allah Resûlü kendi sadağından bir ok çıkarıp ashaba verdi ve bu oku kuyunun dibine saplamalarını istedi. Derken

okun saplandığı yerden su fışkırmaya ve kuyu yükselmeye başladı. Bu başka değil, ancak bir mucizeydi. Cenâb-ı Hak, ashabın çok muhtaç olduğu bir zaman ve zeminde, Peygamberi'nin eliyle, inananlara bir mucize daha göstermişti. Herkes bu sudan içti, abdest aldı, kaplarını doldurdu ve artık su sıkıntısı kalmamıştı.[2]

2. Elçiler

Huzaa kabilesi, Müslümanlığı kabul etmemekle beraber Müslümanlarla müttefik idiler. Mekkelilerin hazırlıklarını onlar da duymuşlardı. Birkaç kişi gelip, durumu Allah Resûlü'ne haber verdiler. Heyet arasında Büdeyl b. Verkâ da vardı. Bu zat ancak Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuştu. Efendimiz, bu zata itimat ettiği için, onu Mekkelilere göndermiş ve gayesinin sadece umre olduğunu onlara bildirmesini emretmişti.

Büdeyl, Mekkelilere Allah Resûlü'nün mesajını iletti. Urve b. Mesud es-Sakafî de dinleyenler arasındaydı. Söylenenleri gayet mâkul bulmuştu. Gidip Allah Resûlü'yle görüşmek teklifini ileri sürdü ve Mekkeliler onu böyle bir vazife ile Allah Resûlü'ne gönderdiler.[3]

3. Değişen İnsanlar

Urve, Efendimiz'in yanına geldi ve O'nunla konuşurken bir aralık eliyle Allah Resûlü'nün mübarek sakalına dokunmak istedi. Bu eski bir Arap âdetiydi. İşte o anda Urve'nin eline şiddetli bir darbe indi.. darbenin sahibi, Urve'nin öz yeğeni Muğîre b. Şube'ydi (radıyallâhu anh). "Pis elini, Allah Resûlü'nün pâk sakalına sürme. Bir daha tekrar edersen elini koparırım!" dedi. Urve donup kalmıştı. Daha birkaç ay önce Muğire'nin işlediği cinayetin diyetini, o ödememiş miydi? Müslüman olunca yeğeni birden ne kadar değişmişti. Ayrıca sahabenin, Allah Resûlü'nün etrafında nasıl pervaneler gibi döndüğü de Urve'nin gözünden kaçmamıştı. Mekke'ye döndüğünde bu hayranlığını şu şekilde dile getirdi:

"Ben nice Kisralar, Kayserler ve Necaşîler gördüm. Fakat bunların hiçbirini, etrafındaki insanların Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) olan bağlılığı gibi bir bağlılık içinde görmedim. Gelin beni dinleyin ve bu adamla uğraşmayın!"

Bu görüşme neticesiz kaldı.[4] Allah Resûlü Kureyş'e Hıraş b. Ümeyye'yi gönderdi. Ancak Kureyşliler ona hücum edip devesini öldürdüler. Kendisini de

öldüreceklerdi ama, müttefiki olan bir kabile imdadına yetişti.[5]

4. Elçi Osman (radıyallâhu anh)

Bundan sonra Kureyş'e bir başkasının gönderilmesi gerekiyordu. Hz. Ömer'e (radıyallâhu anh) teklif edildi. Ancak, Mekke'de Ömer'in düşmanı çok, dostu ise hiç yoktu. Onun gönderilişinin sulh adına bir faydası olacağı şüpheliydi. O, bu kanaatini Allah Resûlü'ne bildirince, Hz. Osman'ın (radıyallâhu anh) gönderilmesine karar verildi.[6]

Kureyşliler Hz. Osman'ı yakalayıp hapsettiler. Bir ara onun öldürüldüğü şâyiası bile duyuldu. Gelmesi gecikince, bu şâyianın doğruluğu kanaatine varıldı. Bunun üzerine, Allah Resûlü, Müslümanları biata çağırdı. Kendisi bir ağacın altında oturmuştu, Müslümanlar da gelip gelip O'na biat ediyorlardı.[7] Daha sonra bu ağaca "Rıdvan ağacı" dendi. Rıdvan ağacı, Hz. Ömer döneminde kesilmişti; zira Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bu ağaca kudsiyet atfedilmesinden korkuyordu.[8]

5. Ölüme Biat

Biat sesini duyunca herkes yerinden ok gibi fırladı.. ve o uğurda ölüme kadar her şeye biat ettiler.[9] Çünkü o esnada ancak ölüm için biat edilirdi. Evet, herkes koştu, hem öyle koştular ki bir yarım insanın dışında Allah Resûlü'nün, mübarek elini sıkmadık tek fert kalmadı.[10]

Sadece bir insan kalmıştı ki, o da şu anda Mekke'deydi ve hayatta olup olmadığı da bilinmiyordu. Allah Resûlü yine, zaman ve mekânı aştığı anlardan birini yaşıyor gibiydi. Sanki zaman ve mekân önünde dürülmüş ve sanki çok ötelerdeki Osman'ın (radıyallâhu anh) elinden tutmuş gibi bir hâli vardı. Sol elini kaldırdı, *"Bu benim elim."* dedi. Ardından da sağ elini kaldırdı: *"Bu da Osman'ın (radıyallâhu anh) eli."* buyurdu. Ve ardından ilave etti: *"Şahit olun, ben Osman'ın (radıyallâhu anh) yerine biat ediyorum."*[11]

Bu ne kudsî biattı ki Allah Resûlü o biata vekâlet ediyordu..!

Mesele çok ciddiydi.. ve herkes feveran içindeydi. Sinirler iyice gerilmiş, ashab infilak etmeye hazır gibiydi.. ve sadece Allah Resûlü idi ki denge ve itidalini hiç bozmamıştı. Gerçi içi yanardağlar gibi fokur fokur kaynıyordu ama, O insanüstü iradesiyle bu yanardağların dahi patlayıp etrafa lavlar saçmasına mâni olabiliyordu. Aman Allahım! Bu ne sarsılmaz irade..!

6. “İş Kolaylaştı”

Tam bu gerginlik esnasında, Allah Resûlü ileriden bir toz belirdiğini müşâhede etti. Biraz sonra da tozlar arasından Süheyl çıkıvermişti. O, Süheyl’i çok iyi tanırdı. Yanındakilere: *“İş artık kolaylaştı. Kureyş anlaşmaktan başka bir şey yapamaz.”* dedi.[12]

Kolaylık mânâsıyla irtibatlı, Süheyl isminden tefe’ül edilmesi de ayrı bir konu. Allah Resûlü’nün insanları tanımasına bakın ki, daha Süheyl’i görür görmez hemen neticeyi söylemişti. O, Urve’yi gördüğü zaman da Kureyş’in anlaşma niyetinde olduğunu söylemişti ama, Süheyl’le bu iş kesinlik kazanacaktı. Nitekim hâdiseler Allah Resûlü’nü tasdik çizgisinde cereyan etmeye başlamıştı bile. Süheyl, anlaşmak için geldiğini açıkça ifade etti. Zaten, Allah Resûlü de böyle bir anlaşma istiyordu.

7. Anlaşma

Gerçi anlaşma maddeleri ilk bakışta, tamamen Müslümanların aleyhinde gibi görünüyordu ama, Kur’ân bunu, neticesi itibarıyla bir fetih olarak anlatıyordu.[13]

Süheyl Allah Resûlü’nden ne kadar taviz koparabilirse bunu kendisi için büyük bir muvaffakiyet sayacaktı. Onun için en küçük meseleleri dahi gündeme getirmekten çekinmiyordu. Meselâ; daha anlaşmanın başlangıcında yazılan بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ cümlesine itiraz edip, bunun yerine بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ yazılmasında diretti. Allah Resûlü de onun bu teklifini kabul etti.

Süheyl’in ikinci itirazı, “Resûlullah” ifadesine oldu. “Biz zaten senin resûllüğünü kabul etmiş olsak, böyle bir anlaşmaya lüzum kalmazdı.” dedi. Efendimiz kâtiplik yapan Hz. Ali’ye (radıyallâhu anh), orayı da karalayıp مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ yazmasını söyledi. Ancak, bu teklif, Hz. Ali’ye ağır gelmiş ve bir miktar duraklamıştı. “Resûl” kelimesini silmek içinden gelmiyordu. Bunun üzerine Allah Resûlü, bizzat kendi eliyle o ifadeyi çizdi ve مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ ifadesini yazdı veya Hz. Ali’ye (radıyallâhu anh) yazdırdı.

Anlaşma maddelerinin hemen hepsi uzun münakaşalara sebep olmuştu. Süheyl, kendi dedikleri yazılmadıkça böyle bir anlaşmaya imza atmayacağını söylüyor, Allah Resûlü de böyle bir anlaşmanın getireceği büyük neticeler itibarıyla, dış yüzündeki ürperticiliğe rağmen bu isteklerin çoğuna “Evet!” diyordu.

Bu maddelere göre:

1. Müslümanlar bu sene Mekke'yi ziyaret etmeden geriye dönecekler.

2. Ziyaret ancak gelecek sene yapılacak ve ziyaret müddeti de sadece 3 gün olacak.

3. Yanlarına hiçbir silah almayacak ve herkes sadece beline kuşanmayı âdet hâline getirdiği kılıcı ile gelebilecek, o da kınında bulunacak.

4. Mekke'den Medine'ye gitmek isteyen olursa kabul edilmeyecek; aksine Mekke'ye dönen kimselere de engel olunmayacak. Yani Müslümanlardan biri Medine'ye gitmiş olursa veya Müslümanlara sığınırsa, o derhal Kureyş'e teslim edilecekti.

5. Arap kabileleri istedikleri tarafla birleşmekte serbest bırakılacaktı.[14]

8. Hz. Ömer'de (radıyallâhu anh) Hudeybiye Şoku

Görüldüğü gibi, bu maddelerin hepsi de ilk bakışta Müslümanların aleyhine gibiydi. Hele, bir Müslümanın tekrar Kureyş'e teslim edilmesini öngören madde, Müslümanları çıldırtacak bir madde idi ki, Hz. Ömer'in (radıyallâhu anh), Allah Resûlü'nün karşısına gelerek: "Sen Allah'ın Resûlü değil misin?" diyecek kadar feveranına sebep olmuştu. Allah Resûlü bu esnada dahi sükûnetini bozmamış ve Ömer'in (radıyallâhu anh) sorularına gayet soğukkanlı şöyle cevap vermişti:

- *Evet, ben Allah'ın Resûlü'yüm.*

- Biz hak yolda değil miyiz?

- *Evet, hak yoldayız.*

- Öyleyse bu zilleti niçin kabul ediyoruz?

- *Ben Allah'ın peygamberiyim ve Allah'a isyan edemem.*

- Sen Kâbe'yi ziyaret edeceğimizi söylemedin mi?

- *Evet, söyledim. Fakat bu sene demedim.*

Ömer (radıyallâhu anh) hızını alamamış ve Hz. Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) yanına gitmiş, ona da aynı şeyleri sormuştu. O da Allah Resûlü'nün verdiği cevaplarla mukabelede bulunmuştu.

Daha sonraları Hz. Ömer, bu hâdiseyi her hatırlayışta ızdırapla iki büklüm olur ve nedamet yutkunurdu.. kim bilir, bu yolda, ne sadakalar vermiş, ne oruçlar tutmuş ve ne istiğfarlarda bulunmuştu! Evet O, dediğine binlerce defa pişman olmuştu.[15]

9. Ebû Cendel (radıyallâhu anh)

Sadede dönüyoruz: Süheyl'in İslâmiyet'i henüz yeni seçen oğlu Ebû Cendel'in, o esnada ayağındaki prangaları sürüye sürüye gelişi bardağı taşıran son damla olmuştu. Ebû Cendel bitkin bir vaziyette oraya gelmiş ve kendisini Allah Resûlü'nün önüne atıvermişti. Bu manzaraya sahabeden hiçbirinin yüreği dayanmamış ve hepsi hıçkıra hıçkıra ağlamıştı. Süheyl: "Anlaşmanın geçerli olması için ilk şart oğlumun bana iadesidir." dedi.

İşte o anda kopan çığlıklar, yavrusunu kaybetmiş bir ananın ızdırap dolu feryadı gibiydi. Allah Resûlü de gözyaşlarını tutamamıştı. Süheyl'e rica ettiler: Daha anlaşmaya imza atmadık.. Ebû Cendel muaf tutulabilir. Ancak, bu teklifler hiç mi hiç hüsnü kabul görmedi, Süheyl sözünde ve talebinde diretti. Ve Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), gözyaşları içinde Ebû Cendel'i geriye iade etti. Fakat ona, yakın bir gelecek içinde, müjdeli bir şeyler fısıldadı: *"Allah sana ve senin gibi olanlara çok yakında bir kurtuluş nasip edecektir."*...[16] Ve dediği gibi de oldu.[17]

10. Ebû Basîr ve Arkadaşları

Hudeybiye'den hemen sonra Mekke'den kaçan Ebû Basîr künyesi ile mâruf Utbe b. Esîd, gelip Allah Resûlü'ne iltica etmişti. Ardından Kureyş, Medine'ye iki adam göndererek Ebû Basîr'in iadesini istedi. Allah Resûlü onu da iade etti. Fakat Ebû Basîr, yolda bu muhafızlardan birini öldürdü; diğeri de kaçarak canını zor kurtardı.

Ebû Basîr, tekrar Allah Resûlü'nün huzuruna geldi. Ancak, İki Cihan Serveri: *"Bir peygamber verdiği sözden dönemez."* diyerek Ebû Basîr'i Medine'ye kabul etmedi. Bunun üzerine de Ebû Basîr Medine dışında, Zülmerve'ye yakın Îs'te yerleşti. Derken Mekke'deki mağdur Müslümanlar, bu sığınaktan haberdar olunca teker teker kaçıp Ebû Basîr'in yanına yerleştiler.. ve bu, Mekkelilerin korkulu rüyası oldu. Ebû Basîr ve arkadaşları, ticaret için oradan geçmek zorunda olan Mekke kervanları için artık büyük bir tehlike teşkil ediyorlardı...

Mekkeliler, bizzat Allah Resûlü'ne müracaat ederek, Müslümanların Medine'ye kabul edilmesini istediler. Böylece, Hudeybiye anlaşmasının Müslümanları en çok rahatsız eden maddesi, bizzat bu maddeyi teklif edenler tarafından ilga edilmiş oluyordu. Bu da apaçık bir zafer demekti.[18]

Zaten, Hudeybiye dönüşünde Fetih sûresi nazil olmaya başlamış ve bu anlaşma apaçık bir fetih olarak vasıflandırılmıştı.[19]

Allah Resûlü çok memnundu. Düşündüğü her şey, mevsimi gelince çözülen düğümler gibi çözülmeye başlamıştı bile... Aslında O, fettah olan kılıcını düşmanın başına ta Hudeybiye'de indirmişti ve düğüm orada çözülmüştü ama, hâricî vücud nokta-i nazarından ve âlem-i şehadet itibarı ile düğüm şimdi çözülüyordu. Bir gün Îs'in fütüvvet ruhunu temsil eden yiğitleri, evet henüz bıyıkları terlememiş, çiçekleri burnunda bu delikanlılar, Allah Resûlü'nün "Seniyyetü'l-Veda"yı aşarak Medine'ye geldiği gibi şimdi Medine'ye giriyorlardı. Ve başta Allah Rasûlü olmak üzere bütün Medine halkı da onları, Seniyye-i Veda türküleri ile karşılıyordu. Küfür miyopları, kendi elleri ile kendi şartlarını bozmuşlardı. Ve bir gün gelecekti; Allah Resûlü'nün paktına dahil olan bir kabileye tecavüz edecek, dolayısıyla da kendi ahitlerini bütün bütün nakzedeceklerdi.[20] Allah Resûlü de Hudeybiye ile blokajı atılan büyük fethi bizzat Mekke'ye girerek fiilen tahakkuk ettirecekti.

1 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/275-276; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/95.

2 Buhârî, *şurût* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/329; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/277.

3 Buhârî, *şurût* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/323-324.

4 Buhârî, *şurût* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/324.

5 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/324.

6 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/324.

7 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/283.

8 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/100.

9 Buhârî, *cihad* 110; Müslim, *imâret* 80.

10 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/283.

11 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 7; Tirmizî, *menâkıb* 18; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/59.

12 Buhârî, *şurût* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/330.

13 Bkz.: Fetih sûresi, 48/1. Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân* 16/259-260; Buhârî, *cizye* 18; Müslim, *cihad* 94.

14 Buhârî, *şurût* 15; Müslim, *cihad* 90-92; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/325.

15 Buhârî, *şurût* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/325.

16 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/325-326; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/287.

17 Buhârî, *şurût* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/331; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/292-293.

18 Buhârî, *şurût* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/331; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/291-293; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 5/448-451.

19 Buhârî, *cizye* 18; Müslim, *cihad* 94; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/289.

20 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/42 vd.

F. HUDEYBİYE'NİN GETİRDİKLERİ

Size bir vâkıayı arîz-amîk anlatarak, önemli bir hususun mukaddimesini hazırlamaya çalıştım ki, o da Hudeybiye'nin getirdikleriydi. Ne getirdi Hudeybiye? Allah Resûlü bir sulh yapmıştı, bu sulh Müslümanlara ne kazandırdı?

1. İslâm'a Koşanlar

Evvelâ, bu sulh döneminde İslâm'ın Kılıcı Halid b. Velid (radıyallâhu anh) Müslüman oldu.

Halid b. Velid, harplerde dize getirilecek bir insan değildi.. olmamalıydı da... İlerde İslâmî izzete dönüşecek gurur mevcudiyetini devam ettirdiği sürece, kılıç zoruyla İslâm'a girmesi imkânsızdı. Ayrıca, istikbalin bu eşsiz kumandanını, Cenâb-ı Hak, lütfuyla korumuş ve onun, izzetiyle İslâm'a girmesine zemin hazırlamıştı. Eğer böyle bir sulh dönemi olmasaydı, Halid'in buzları nasıl eriyecekti!

Nitekim, Mekke'de yapacak iş kalmayınca Halid, evet o kavgacı insan, hiç olmazsa biraz düşünme fırsatı bulmuştu. Hudeybiye'de Müslümanların zâhiren mağdur edilmeleri ve ikinci sene gelip yaptıkları umrenin hâl ve keyfiyeti, Halid ve Halid gibi düşünenleri derinden derine tesiri altına almıştı. Evet, sulh dönemi, onun için de bir durulma dönemi oldu. Ve bir müddet sonra da gelip Allah Resûlü'ne teslim olduğunu ilan etti.[1] Bu teslimiyet de onun "Seyfullah" olmasını netice verdi. Ve zaten, Allah Resûlü bu neticeyi beklemekteydi. Amr İbn Âs (radıyallâhu anh) da bu dönemde Müslüman olanlardandır.[2] Hudeybiye musalahasıyla gelen bu monoton, bu ülfet dolu hayat, bu yiğitleri, bu kahramanları ve harp meydanlarının küheylanlarını bıktırdı.. bıktırdı; gelip aksiyon cephesini seçtiler ve Allah Resûlü'nün tarafına geçtiler...

Osman b. Talha (radıyallâhu anh) da bu dönemde kazanılan büyüklerdendir. Osman b. Talha (radıyallâhu anh), hayatı boyunca Beytullah'ın anahtarını taşımış ve daha sonra da Allah Resûlü o anahtarları yine ona vermişti.[3] İsimleri geçen bu şahıslar, askerî ve siyasî dehalarıyla, ordular bozan insanlardı. İşte bu insanlar, sulh döneminin yumuşak ikliminde ancak kendilerini idrak edebilmişlerdi.[4]

2. Kâbe Kimsenin Tekelinde Olamaz

İkincisi: O güne kadar Kureyş, her şeye tepeden bakıyordu: "Beytullah bizim." diyor ve hiç kimseyi yanına sokmuyorlardı. Gelen herkes bâc ödüyor ve Kâbe'yi öyle ziyaret edebiliyordu. Aksi hâlde, Beytullah'ı ziyaretleri mümkün değildi.

Hâlbuki Allah Resûlü'yle yapılan anlaşmada böyle bir şart ileri sürülmemişti ki, bu da Kureyş adına çok büyük bir hata ve çok büyük bir atlamaydı. Müslümanlar ertesi yıl Kâbe'yi bâc ödemeden tavaf edince[5] diğer kavim ve kabilelerde bir uyanma oldu. Demek ki Kureyş, Kâbe'nin yegâne sahibi değildi. Öyle olsaydı, Medine'den gelen Müslümanlar, vergi ödemeden Kâbe'yi nasıl ziyaret edebilirlerdi? O hâlde kendileri niçin böyle bir hakka sahip olmasınlardı ki!

İşte herkeste bu fikir uyanmış ve Kureyşlilerin resmen, Kâbe'nin tek hâkimi olmadıkları ortaya çıkmış oluyordu. Böylece, daha sonraki yıllarda, herkes herhangi bir şeye takılmadan gelip Kâbe'yi ziyaret edecek ve şeâiri haykırabilecekti.

3. Hizmet Sulh Atmosferinde Olur

Üçüncüsü: Sulh ile, Kureyş gailesinin olmayacağı on sene garanti altına alınmış oluyordu. Bu on senelik zaman dilimi, Müslümanlar için çok mühimdi. Allah Resûlü bu dönemde yetiştirdiği irşad ekiplerini çeşitli yerlere gönderme fırsatını buldu ki, bu da, bütün Arap Yarımadası'nda İslâm'ın sesinin duyulması demekti.

Evet artık her yerde Kur'ân sesi yükseliyor ve herkes İslâm dinine koşuyordu. Kur'ân-ı Kerim'in: يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا *"Fevç fevç Allah'ın dinine girerler."*[6] diye müjdelediği an işte bu andı. 10 sene, yeni bir neslin yetişmesi demekti. Kureyş, Müslümanlara nasıl bir fırsat verdiğinin farkında değildi. Farkında olsalardı, böyle bir anlaşmaya asla yanaşmazlardı. Bu zaman diliminde Müslümanlar hem keyfiyet hem de kemmiyet planında epey mesafe katettiler. İslâm'a yeni dehaletler, bir taraftan ümidi, diğer taraftan da askerî gücü artırıyordu. İşte bu güç ile Müslümanlar bir gün Mekke'nin kapısına dayanınca Kureyş'in yapacak hiçbir şeyi kalmayacaktı.

4. Sulhta İslâm'la Tanıştılar

Dördüncüsü: Bu sulhün kazandırdığı ayrı bir avantaj da, Hudeybiye anlaşmasına kadar, iki taraftan birbirine gidip gelme olmuyordu. Karşılaşmalar hep kılıçların konuştuğu meydanlarda vuku buluyordu. Harp psikolojisi içinde, İslâmî hakikatleri karşı tarafa anlatmak da mümkün değildi. Sulh sebebiyle gidip gelmeler oldu. O güne kadar İslâm'a ait güzelliklerden habersiz yaşayanlar gidip gördüklerinde, bu güzellikler karşısında hayranlıklarını gizleyemiyorlardı... Medine'de yaşanan hayat, Cennet hayatından farksızdı.. ve onu gören büyüleniyordu. Abdest, ezan, cemaatle kılınan namaz ve o insanların namazdaki huşû ve hudûları, Mekkelilerin gönlünü, baş döndürücü bir cazibeyle kendine çekiyordu. Hudeybiye sulhü sayesinde, içine İslâm'ın sesinin, soluğunun ve Kur'ân mesajının girmediği hemen hiçbir ev kalmamıştı. Ebû Cehil'in evinde bile eğer, o güne kadar yaşasaydı, tek başına sadece kendisi kalacaktı. Onun için Hudeybiye, Mekke fethinden evvel bir fetihti.

Evet, Allah Resûlü, bir adım atarken, nasıl attığını çok iyi biliyordu. Nazarının ulaştığı yere ayağını da koyuyordu. Nazar ve ayak bütünlüğü içinde hâdiselerin üstesinden geliyor ve problemleri bir bir çözüyordu.

5. İslâm Resmen Tanınmaya Başlandı

Beşincisi: Bütün kavim ve kabileler bu sulh sebebiyle, Efendimiz ve O'nun temsil ettiği site devletinin, sağla-solla mukavele ve anlaşma yapabilecek bir devlet hüviyetinde olduğunu kabullenmeye başlamışlardı. Günümüzde nasıl, yeni kurulan veya bağımsızlığını ilan eden devletler, diğer devletlerin onları devlet olarak tanımalarıyla meşruiyet kazanıyor ve bunu devletlerarası münasebetlerinde bir referans olarak kullanıyor; öyle de Allah Resûlü onlarla böyle bir mukavele akdettiğinden dolayı tanınmış oluyordu. O'nu Kureyş tanıyınca Taifli niye tanımayacaktı ki? Evet, tanımalar, birbirini takip etti.

İşte Allah Resûlü, Hudeybiye gibi en ağır şartlar altında imza attığı bir anlaşmadan, böyle iç içe fetihler çıkaran harika bir insandı. Hiç düşünmeden, hemen karar vermek zorunda kaldığı bir atmosfer içinde, hiç akla ve hayale gelmeyen böylesi bir fethin zeminini hazırlayabilme, hiç şüphesiz beşer düşünce sınırlarını aşan ve mucize diyebileceğimiz bir muvaffakiyetti ki, bu da O'nun hak peygamber olduğuna en canlı bir şahittir. Zira hiçbir beşerin, ne kadar dâhi de olsa, böyle zâhiren hezimet gibi görülen bir anlaşmadan, bu şekilde bir fethe ulaşabilmesi görülmemiştir. Çünkü böyle bir başarı beşer takatini aşan bir güç, bir irade ve bir ilme vâbestedir.

6. Arkasında Allah Vardı

Evet, O'nun çözdüğü problemlere bakınca, O'nun arkasında bütün varlığa hükmeden Sonsuz Kudret'i görmemek mümkün değildir.

Ayrıca, O'nun, bu Kafdağı'ndan ağır meselelerin altından rahatlıkla kalkmasının arkasında, Kudret Eli'ni, O'nun sıyanetini, riayetini, hıfzını, himayesini ve O'nu korumasını, "Bu benim Peygamberimdir." demesini görüyor ve bütün benliğimizle coşarak "Muhammedün Resûlullah" (sallallâhu aleyhi ve sellem) diye haykırıyoruz.

Evet, Allah Resûlü karar verirken çok hızlı karar veriyor.. bu hızlı karar için de işin içine girebiliyor.. ve içine girdiği her işin de üstesinden gelebiliyor. Evet, nasıl oluyor da O'nun hayatında -siyer şahit- bir kerecik olsun tamir isteyen bir davranışa rastlamıyoruz, hatta başkalarına göre hezimet, mağlubiyet, sarsıntı durumlarında bile, işin bir kenarından tutar-tutmaz o hezimetten bir zafer çıkarabiliyor ve kendi hesabına idbârları ikbâl yapabiliyor!

Evet, mağlubiyetler, O'nun elinde muvaffakiyete inkılâp ediyor, hezimetler de zafere dönüşüyor.. ve bozgunlar, O'nun sayesinde, fütûhat şeklinde arz-ı endam etmeye başlıyordu.. O, âdeta eşyanın akışına, tabiatına, fıtratına zıt, ayrı bir akış, ayrı bir tabiat, ayrı bir fıtrat meydana getiriyordu.

Oysaki bunlar Allah'a (celle celâluhu) ait şeylerdi: وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ *"Sizi de sizin işinizi de yaratan Allah'tır."*[7] Allah (celle celâluhu), en ekmel, en eşref, en efdal mahlukunun eliyle kendi işlerini yaratıyor... Niçin yaratıyor?: "Bu benim kulum, bu benim peygamberim, bilesiniz." demek için ve: "Bilesiniz ki, Ben, her şeyde O'nu destekliyorum. Siz milyonlar, milyarlar olsanız; O Benim biricik kulum da bir tane olsa yine hepinize galebe çalacaktır. Neden? Çünkü Ben O'nu, nezdimdeki bütün kuvvet hazineleriyle destekliyorum. لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ O'nun arkasında Ben varım ve hiç kimse unutmamalıdır ki, arkasında Allah'ın (celle celâluhu) bulunduğu Zât'a karşı ilan-ı harp etmek, Allah'a (celle celâluhu) karşı ilan-ı harp etmek demektir."

Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) mağlup olmadı, mağlup olmayacak. O'nu mağlup etme sevdasında olanlar, akıllarıyla zıtlaşıyor, kalbleriyle de ters düşüyorlar demektir. Daha doğrusu, kendilerini olmazların kuruntularına salmış bahtsızlardır. Böylelerini Allah, ırgalar, sinyaller verir, ikaz eder, "Kendinize gelin, ey haddini bilmezler!" der.. bütün bunlardan bir şey anlamayınca da derdest eder ve işlerini bitirir.

Evet, Hz. Muhammed'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) muharebe yapılmaz, O'na karşı çıkılmaz. Müeyyidi Allah'tır (celle celâluhu) O'nun. Hatta bir yerde O'nun biricik Hâmisi, zevcelerinin dahi küçük bir tavır almalarına karşı, O'nu teselli sadedinde mealen buyuruyor ki *"Allah senin arkandadır, melekler senin arkandadır."*[8] Yani semavatın bütün ruhanî sekenesi seni teyit etmektedir. Senin orduların bunlar olunca, artık milyonlarla, milyarlarla sana karşı çıkılmaz ki! Karşı çıkan kafasını sert bir yere çarpıp kendi kafasını parçalamış olur.

Evet, Allah (celle celâluhu) belki imhal eder, ötede herhangi bir itiraz ve mazeretleri kalmasın diye, onlara on defa, yirmi defa, otuz defa mehil verebilir ve âdeta onlara şöyle der: "Görün, anlayın, doğru yola gelin, ahirette itirazınız kalmasın." Ama, hadisin ifadesiyle, *"Bir kere de yakaladı mı artık iflah etmez."*[9]

1 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/252; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/240.

2 Taberî, *Tarihu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/146; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/238.

3 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/137; İbn Hacer, *el-İsâbe* 3/371.

4 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/252; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/238.

5 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/12.

6 Nasr sûresi, 110/2.

7 Sâffât sûresi, 37/96.

8 Tahrîm sûresi, 66/4.

9 Buhârî, *tefsir* (11) 5; Müslim, *birr* 61.

Dördüncü Bölüm
ALLAH RESÛLÜ'NÜN OLUŞTURDUĞU ATMOSFER

A. ALLAH RESÛLÜ'NÜN GETİRDİĞİ İKLİM

Allah Resûlü'nün, yarınları bugün gibi, hatta avucunun içi gibi görmesi, O'na has bir keyfiyetti. Hudeybiye'den çıkardığımız o büyük ders de işte budur. Allah Resûlü öyle yeni, taze düsturlar ortaya koymuştur ki, zamanın yaşlanıp değişmesine mukabil bu düsturlar hep taze kalmakta hatta daha gençleşmektedir.

Allah Resûlü Allah tarafından bir kısım dinî disiplinler ve prensiplerle ortaya çıkmış ve kendi asrında bunları o asrın insanına tebliğ ve talim etmiştir. Onlar da bize kadar bu meseleleri ulaştırmışlardır. Bütün geçmişlerimizden Allah (celle celâluhu) ebeden razı olsun! Bir kadirşinaslık ifadesi olarak bu mevzuda Kur'ân bize şunu talim eder:

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا

"Allahım, bizi mağfiret eyle, Allahım, bizden evvel bu işe omuz vermiş, bu davayı göğüslemiş, şimdiye kadar bu işi getirmiş ne kadar selefimiz ve geçmişimiz varsa hepsini de mağfiret eyle.. ve inananlara karşı kalblerimizi gıll ü gıştan koru."[1]

Ta sahabe-i kirama kadar dillerimizde bu, bir kadirşinaslık ifadesidir. Her mezarın başında durup Fatiha okuduğumuzda bu kadirşinaslığı ifade etmeye çalışırız. Seleflerimiz bugüne kadar, tahminlerin üstünde bir performans sergileyerek, Allah Resûlü'nün arkasından birbirini takip eden bir sürü devlet kurmuşlardır. Bir Batılı diyor ki: "Hz. Muhammed çok büyüktür." Neden? Çünkü ortaya attığı düstur, prensip ve disiplinlerle, yüze yakın devlet kurulmuş,

pek çok medeniyetin mimarı olunmuş, dünyanın dört bir yanına ordular gönderilmiş ve bu ordular, başlarındaki liyakatli insanlarla her gittikleri yerden başarıyla dönmüşlerdir. Hatta bu yerlere sadece birer fatih olarak değil aynı zamanda birer ilim meşalesi gibi gitmişler ve dünyanın dört bir yanında ilim ocakları tüttürmüşlerdir.

İşte Bağdat, işte Orta Asya'da düşmanlarımızın yıkmalarına rağmen, hâlâ yıkıp bitiremedikleri mâbedlerimiz, külliyelerimiz, şifahanelerimiz, camilerimiz ve işte muhteşem Endülüs! İlim ve sanat dâhilerini hayretten hayrete sevkeden bütün kadim âsârıyla.. kültürü ve sanatıyla.. ahlâkı ve insanlığın müşterek değerlerine saygısıyla! Beş yüz senelik gaddar bir zaman cenderesinde ufalana ufalana yok edilme kertesine geldikten sonra bile bu bakiye-i mağdure karşısında ürpermemek kabil değil.

Bir de onlara sanatçı, estetiğe vâkıf münsif düşünürlerin gözleriyle bakılabilse... Kim bilir ne harika şeyler sezilecek ve ne ledünnî duygulara ulaşılacaktır!

Evet, O'ndan sonra ve O'nun izleri üzerinde binlerce ilim yuvası kurulduğu, yüzbinlerce ilim ve sanat adamı yetiştiği gibi, O'nun getirdiği sistemi temsil eden yüzlerce devlet kuruldu. Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Harzemiler, Karahanlılar ve şanlı Osmanlı Devleti bunlardan sadece birkaçı...

İslâm dini, Hıristiyanlıkla mukayese edilmemelidir. Hıristiyanlık hiçbir zaman kiliseyi aşamadı. Devlet, ya teokratik idare dediğimiz papazların kafalarından çıkan içtihatlarla veya materyalist insanların kafalarından çıkan dünyevî prensiplerle idare edildi. Ama Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mesajı ve dini öyle değildi. O, kitap ve Sünnet'in canlı, derin, âlemşümul, içtihada açık, tecdit derinlikli esasları üzerine kuruldu ve devam etti. Onun ikliminde zaman değişiyor, suret değişiyor, mânâ ve muhteva bâki kalıyordu. Bu dünyada medeniyetlerin, devletlerin biri batıyor, arkadan bir başkası doğuyor ve devamlı güneşler kol geziyordu.

Evet, meselâ, daha biri bitmeden öbürü hemen zuhur ediyor: Selçuklular kendi devirlerini, fonksiyonlarını tamamlar tamamlamaz, Allah (celle celâluhu) Söğüt'ün bünyesinde, ileride kelebek olup ışığa koşacak yeni bir Yusufçuk yetiştiriyordu. İpek böceği kelebek oluyor, kelebek üveyikleşiyor, üveyik de tavuslaşıyor ve Muhammedî semalarda şehbal açıyor, uçuyordu.. arızasız, eksiksiz; tabiatın içinde varlıkla bütünleşerek.. yeryüzünde Allah'ın halifesi olma televvün ve derinlikleriyle.

Evet, bu mânâ ve muhtevada büyük küçük yüzlerce devlet hep O'nu temsil ettiler, "Senden medet alıyoruz, medet ey Sultan-ı Rusül!" dediler. Ve Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) o semavî sofrasından istifade etti, O'nunla şekillendi, O'nunla yapılandılar...

1 Haşr sûresi, 59/10.

B. O’NUN İKLİMİNDE YETİŞEN DÂHİLER

Allah Resûlü vahiyle müeyyed ufkuyla devleti ayakta tutacak dinamikleri çok iyi tespit etmiş ve bunları israf etmeden yerli yerinde kullanmıştır. O, büyük erkân-ı harpler yetiştiren.. ilim düşüncesini coşturan ruha ve mânâya giden yollar açan sanatkâr düşüncelere yüksek gayeler belirleyen iç içe bir derinlikler menşurudur.

O, kendi döneminde bir sürü erkân-ı harp yetiştirmiştir. Kendinden sonra, cihanın fethine uzanan yolda, Halid’den Ukbe’ye, Ukbe’den Ahnef’e, ondan Tarık’a ve ondan da Muhammed b. Kasım’a kadar nice büyük erkân-ı harpler yetişmiştir ki, münhasıran bu zaviyeden o büyük oluşumun kaynak ve mimarına baktığınız zaman, O’nu yalnız askerlikle iştigal etmiş sanırsınız. Günümüzdeki Akkad gibi pek çok araştırmacı, saadet asrını, dehaya açık istidatların harmanı gibi görürler.

Evet, “Hz. Muhammed Medresesi”, istidatları alabildiğince yükseltebilen ve yükseltmiş olan biricik medresedir. O medreseye uğrayan herkes, tabiatının müsaadesi ölçüsünde, aklî, kalbî, ruhî bütün melekelerini geliştirebilmiş ve dehalaşmıştır. Hz. Ebû Bekir, askerî, idarî ve ilmî bir dâhi.. Hz. Ömer, Osman, Ali (radıyallâhu anhüm) birer böyle dâhi.. Halid, Sa’d, Ebû Ubeyde, Alâu’l-Hadramî, Ka’ka’ birer askerî dâhi... Ve daha yüzlercesiyle o ışık çağı âdeta bir deha çağı görünümündedir. Daha doğrusu, o çağ, insandaki istidat ve kabiliyet sermayesinin zerresi dahi heder edilmeden değerlendirildiği, nemalandırıldığı bir altın çağdır.. ve yüzlerce dâhi ile mamurdur.

Afrika’yı bir solukta baştan başa İslâm hâkimiyeti altına alan Ukbe b. Nâfi, dâhi değilse kim dâhi? Ukbe, on beş yaşında at sırtına sıçrar ve değişik halifeler döneminde büyük sorumluluklar yüklenir. Atlas okyanusuna kadar bütün Afrika’yı zabt u rabt altına alır.. ve meşhurdur, atını Arab’ın “Karanlık Deniz” dediği okyanusa sürer; sonra da: “Allahım, bu deniz önüme çıktı, çıkmasa idi, Senin ism-i şerifini denizler aşırı ta ötelere götürecektim!” der.[1]

Yine o medreseden yetişen Berberî bir köle Tarık b. Ziyad da, dâhi bir erkân-ı harptir. Doksan-yüz bin kişilik İspanya ordusunu, on iki bin kişilik ordusuyla bir öğleden sonra, altından vurur üstünden çıkar ve Toledo’da kralın

saraylarına ulaşır.[2] O da bir dâhidir. Alâu'l-Hadramî, o da büyük bir dâhidir.. ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh) devrinde "Bu kadar çok dâhiyi kullanacak zeminimiz yok." denmiştir. Bahreyn'de tevakkuf ve savaştan men azabına çarptırılmış bu dâhinin ibret dolu bir hayat hikâyesi vardır. Tarih yazarları derler ki: Halid'i al, Alâ'nın yerine koy, Alâ'yı al onun yerine koy, herhangi bir boşluk olmayacaktır.

Nasıl olur? Nasıl bir devirde bu kadar dâhi birden zuhur eder? Sa'd b. Ebî Vakkas bir dâhidir; İran'daki izlerini takip etsen bunu sen de anlayacaksın! Ebû Ubeyde bir dâhidir. Şurahbil b. Hasene bir dâhidir. Yezid İbn Ebî Süfyan bir dâhidir. Ve Allah Resûlü'nün arkasından daha niceleriyle bir deha silsilesi...

Başka türlü çöl aşılamaz, Öküz Nehri'ne, Sindâbâd'a, Çin seddine, Cebel-i Tarık'a ulaşılamaz.. çeyrek asır gibi kısa bir zaman diliminde, buralarda hâkimiyet tesis edilemez.. idare ve asayiş sağlanamaz.. sağlansa devam ettirilemez... Hele geçmiş dinlerin, dinî teşkilatların iğfal, tadlil, tahkir ve tecavüzlerine karşı konamazdı ve bütün dünyaya rağmen bu sistem, bunca badirelere rağmen 12 asır zirvede kalamazdı.

Evet, onlardaki nübüvvet kaynaklı bu deha idi ki, uzun asırlar, cihanın peygamberâne idaresine muvaffak olunabilmişti. Evet, sanki Allah Resûlü gurub ederken, o güneşler güneşi parçalanıyor ve arkadan gelenlere taksim ediliyordu. Ve herkes o Muhammedî fetanetle dünya çapındaki bu büyük işleri temsil ediyordu. Bilmemki böyle bir dönemin eşini tahayyül ve tasavvur etmek mümkün mü? Görmek demiyorum, tasavvur etmek, hayallerde onu bulmak, hatta rüyalarda öyle bir şey misafir etmek mümkün mü? Size bir çırpıda nakletmeye çalıştığım bu isimler ve işaret ettiğim onların misyonları başlı başına değişik araştırmalara esas teşkil edecek mahiyette muhtevalı konulardır.

Biz, İslâm'ın yetiştirdiği bu askerî ve idarî dehalardan sadece ilk aklımıza gelen ve ilklerden sadece birkaçını zikrettik. Bütününü anlatmak ciltler istiabında bir çalışma ister ki bizim bu mini fasılda o konuya ve o çapta yer ayırmamız zaten mümkün değildir. Biz bu konulara dolayısıyla girmiş olduk ve sadece Allah Resûlü'nün, risaletiyle irtibatlandıracağımız hususlar üzerinde durduk. Beklentim ve ümidim, erbabı tarafından bu konuların genişçe ele alınıp incelenmesidir. İşte o zaman, Peygamber Medresesi birkaç buuduyla daha iyi ortaya çıkacak ve o sahaların lisanıyla "Muhammedün Resûlullah" dedirtecektir.

1. O Medresenin İlim Dâhileri

Devlet adamı, idareci, erkân-ı harp kadar ilme de açık o medrese, dünya kadar ilim adamı, düşünce insanı, hukukçu, müçtehit ve müceddditler yetiştirmiştir. Raşit halifelerle başlayıp ilk üç asırda hep kıvrım kıvrım zirvelerde dolaşan bu ışıktan yolun yolcularını sayıp dökme, hem bu kitabın hacmini, hem de bizi aşar. Sadece bir dönemde Mekke'de çobanlık yapan İbn Mesud'a bakmak yeter zannederim.

Kûfe O'nunla bir ilim merkezi hâline gelmiş ve O'nun ilim, irfan ikliminde, Alkameler, Esved b. Yezidler, İbrahim Nehaîler, Hammadlar, Ebû Hanifeler gibi fıkıhta, hadiste, kelâmda yüzlerce, binlerce devâsâ kamet yetişmiştir ki hepsi de her şeyi ile o kudsî me'haze medyun ve O'nun boynu tasmalı kapıkullarıdır. Biz bu büyük gerçeği görmezlikten gelsek de, ilim tarihi bunları değerlendirip kaydetmiştir. Kaydedecektir.. ve bir kısım inatçı ruhlara rağmen, çok yakın bir gelecekte bir kere daha gürül gürül kâinatı velveleye verecektir...

a. Fıkıh Sahasında

Diğer bütün büyük ruhlar, sinelerimizdeki ihtiramla muhat yerlerinde kalsın ve bizi bağışlasınlar. Misal olarak içlerinden birini alıp kısaca onun üzerinde duracak "ve işte böyleydiler" diyerek diğerlerine de atıfta bulunacağız.

Ebû Hanife kimdir? Ebû Hanife bizim mezhep imamımız.. Türkiye'de büyük çoğunluğun mezhep imamı, ilmin, kültürün vicahî intikal döneminde etrafına topladığı dev adamlara düşüncelerini takrir ve dikte eden, ders halkasında ilk dönemlerin aydınlık topluluğuna Şeyhülislâmlık yapan İmam Ebû Yusufları, İmam Muhammedleri, İmam Hasan Şeybânîleri, İmam Züferleri ve Hz. Şafiî'nin üstadı Vekîleri yetiştiren bir üstadlar üstadıydı.. çağlara imzasını atıyor.. kendinden sonraki asırlara sesleniyor ve yüz milyonların imamı olma mevkiine yükseliyor.. onun ilk talebelerine ve hususiyle de İmam Muhammed'e dikte ettirdiği notları daha sonra Şemsüleimme Serahsî, otuz ciltlik meşhur *Mebsût*'uyla şerhetmiş.. hem de bir kuyunun, bir sarnıcın dibinde.. her gün, talebeleri sarnıcın etrafında kümelenir.. o takrir eder, talebeleri de tespit...

Latîfdir, Serahsî'ye bir gün talebeleri: "İmam Şafiî üç yüz dosya hadisi hıfzına almış." derler. Bunun üzerine koca imam gayet mütevazi bir eda ile şöyle mırıldanır: "Demek benim hafızamdaki hadisin zekâtıymış..!"[3]

Ne anlarsanız anlayın! İmam Şafiî de kendi başına ayrı bir dâhi, Everest Tepesi.. İmam Malik öyle bir zirve.. Ahmed İbn Hanbel de öyle bir şahika idi...

Şimdi bir kere daha soralım: Ebû Hanife kimdi? Ebû Hanife, Allah Resûlü'nün ashabından İbn Mesud'un (radıyallâhu anh), Alkame'nin, Yezid'in, Esved'in talebesi mi? Hayır, talebesinin talebesi. Yani Hammad İbn Ebî Süleyman'ın talebesi. Gerçi Hammad da ayrı bir fıkıh dâhisi, bir hukuk dâhisi idi ama, Allah Resûlü'nün talebesinin talebesiydi.

Evet, âlemin karanlıklar içinde yüzdüğü, cihanın doğusunda batısında yalancı şafağın dahi olmadığı bir dönemde, insanlığı ve cihanları aydınlatacak bu ilim adamları birer birer Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) medresesinde yetişmişlerdi. "Cihanları aydınlatacak ilim, irfan ve vâridatlarıyla kıymetlerüstü kıymet ifade eden bu insanlar, mebzuliyetlerine rağmen kıymetli idiler." Kıymetleri nedretten kaynaklanmıyordu. Sadece Ebû Hanife döneminde, Kûfe'de belki o çapta elli tane dâhi saymak mümkündür.

Toprak ne münbittir, zaman ne mübarektir. Daha doğrusu bütün bunlar, Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) nurunun feyezânı ve irfan deryasının dalgalanmasındandır. Evet, O'nun sayesindedir ki bedevî bir cemaatten insanlığı on dört asır aydınlatan ve kıyamete kadar da -inşâallah- aydınlatacak olan bir ilim kadrosu fışkırmış ve dünyaları nura gark etmiştir.

b. Tefsir Sahasında

Tefsir bize göre başlı başına bir derya ve O'nun deryasına nisbeten de damla.. o deryayı gösteren bir damla Hz. Ali'den İbn Abbas'a, ondan Mücahid ve Said İbn Cübeyr'e, ondan da ta İbn Cerir, Fahreddin Râzî, İbn Kesîr ve günümüzün allâme müfessirlerine kadar öyle bir dâhiler arenasıdır ki, Efendimiz'in, insanlığın efendisi olduğuna dair başka delil olmasa, şahit olarak bu zatların O'na intisapları yeter.

Meselâ bunlardan İbn Cerir, başlı başına bir harikadır. Bakarsınız, tefsirinde, o âyetleri ve hadisleri, zamanüstü yorumlarıyla, semanın yedi kat oluşundan bahseder; arzın ve semanın, bir zamanlar bütün olduğuna ve sonra mevsimi geldiğinde infilak ettiğine dikkati çeker.. yağmurların, rüzgârların temel prensiplerini ve bin sene sonra anlaşılabilecek şeylerden dem vuran bir müfessir ve başlı başına bir dâhidir. İlmî araştırmalar, İbn Cerir'in hayatının her gününe, 15 sayfa düşecek şekilde eser telif ettiğinden bahsederler. Şimdi o, dâhi değil de ya kim dâhidir?

Evet, tefsir sahasında da İbn Cerîr'den Fahreddin Râzî'ye, ondan yüzlerce tefsiri tarayıp kocaman kitaplar hazırlayan İmam Süyûtî'ye ve devrimizin

allâmelerine kadar, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) mektebinde, tefsir sahasında yetişen öyle insanlar vardır ki, eğer bir dönemde, batıda bunlardan biri zuhur etseydi, ona büyük bir âbide yapar ve onu bütün cihana ilan ederlerdi...

Bizim bir İmam Gazzâlîmiz vardır ki, pek çok ilim dalında eşi-menendi yoktur. Batılı, çok az insaflı olabilmiştir.. Bununla beraber bir insaflı ânında Gibb, onu elinde asâsıyla, insanları büyüleyen bir harika ruh olarak resmeder. İmam Gazzâlî'den İmam Rabbânî'ye ve ondan da Bediüzzaman'a uzanan çizgide, Efendimiz'in talebelerinden yüzlercesiyle karşılaşmak mümkündür.

c. Hadis Sahasında

Hadis sahasının devleri ise, apayrı birer ilim ve fazilet âbideleridir. İmam Buhârî, İmam Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İmam Ahmed İbn Hanbel, Dârekutnî, Beyhakî, Dârimî.. evet bütün bunların hepsi tek başına, kendi sahasında, dünyaya yetecek insanlardır. Tabiî ki, teker teker bu şahısların üzerinde durmamız ve onların ilmî yapılarını tahlil etmemiz, hele hedeflediğimiz şeyin hususiyetleri itibarıyla, kat'iyen mümkün değildir.

Sadece şu kadar söyleyeyim ki, bunlardan İmam Buhârî, 600 bin hadisi hafızasına aldıktan sonra, bunlardan sadece 4 bine yakınını *Sahih*'ine almıştır.[4] Almada gösterdiği titizlik ise, başlı başına bir destan. Her hadis için abdest alıp iki rekât namaz kılar.. daha sonra, ruhen Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'la münasebete geçer.. ve cevab-ı savap alınca o hadisi kitabına dercedermiş.[5]

İşte böyle bir dev imam da, Efendimiz'in herhangi bir talebesidir ve O'nun ders halkasında yetişmiştir. Günlerce yol katettikten sonra kendisinden hadis rivayet edecek olduğu şahsı, atına boş külâhını gösterip, içinde arpa varmış gibi davrandığını görünce, hiçbir şey sormadan geriye döner.. niçin böyle yaptığını soranlara da: "Hayvanı aldatan bir insanın beni de aldatıp aldatmayacağından emin değilim!" cevabını verir.. ve kim bilir, bütün hayatını böyle titizlikle geçiren daha nice dâhi hadis imamları vardır.

İşte dinin zebercet konağı, işte onun altın kanatlı hameleleri ve işte hiç yanıltmayan gümüşten yolumuz.

d. İlmin Dünya Buudu

Eski-yeni ilim tarihi adına taraflı-tarafsız ve mukayeseli o kadar muhteşem eserler yazıldı ki bunları okuyup da muhteşem geçmişimize hayranlık duymamak kabil değildir. Müslümanların altın çağı sayılan bir dönemde, tıp,

matematik, hendese ve bütün tabiî ilim dalları, fıkıhla, tefsirle, hadisle ve kelâmla atbaşıydı. el-Câbir'den (cebirin mürşidi) İbn Sinâ'ya, ondan İbn Batûta ve Harizmî'ye ve ondan, on asır yazdığı tıp kitapları Avrupa'da tedris edilen cerrahinin üstadı Zehrâvî'ye kadar, -ki bir bilim mecmuası bu zatı anlatırken, "On Asır Yaşayan İlim Adamı" diye başlık koydu- bunların hepsi, yüzlercesi ve binlercesiyle Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) mektebinin çıraklarıdır.

Bizde, niçin acaba bu büyük insanlar görülüp bilinmemiş ve bugün de çokları tarafından hâlâ tanınmıyor? Görülmemesi bir galat-ı histir. Batıda, bunlar gözden kaçmaz; zira bunlar orada, düz ovalara nisbet, ara sıra yükselen tepeler gibidirler. Çok yüksek olmasalar da göze çarpabilirler. Buna karşılık, bizdeki zirveler ise mütemadidirler, bütündürler; ölçülememezlikleri bilinmezliklerini doğurmuş. Yani onlar, zirvelerin yan yana gelmesi gibidirler. Çukuru yoktur ki; bilinebilsinler.

Bize gelince, biz vefasızlık ettik ve bu hâle geldik. Biz o âsârı değerlendiremedik. Batı onunla rönesansını tahakkuk ettirirken biz, bir kısım kuruntulardan sıyrılamadık. Kabahat bizde.. ilklerde değil, sonraki mirasyedilerde.. kabahat, deryanın içinde oldukları hâlde, deryanın kıymetini bilmeyenlerde.

"O mahiler ki deryada yaşar, deryayı bilmezler."

2. Ruh Dünyasının Kahramanları

O'nun ikinci derecede bir buudu, vilâyet.. vilâyet adına Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), öyle insanlar yetiştirmiş ve açtığı kapı ile öylelerini evc-i kemalât-ı insaniyeye yükseltmiştir ki, kimileri "Perde-i gayb açılsa yakînim artmayacaktır." der.[6] Kimileri, yerde iken Arş-ı A'zam'ı seyreder, kimileri, Hz. Cebrail'in o muhteşem heykelini (varlığını) müşâhede ile kendinden geçer.. kimileri Kur'ân ve Sünnet'in sır buudlarını didik didik eder ve işaretlerden dantelalar örer.. işte, *Celcelûtiye*, işte *Nehcu'l-belâga*, işte *Mesnevî*, işte *Fütûhu'l-gayb*, işte *Füsûs* ve *Fütûhât*!

Kadirşinaslığının depreştiği bir gün Edison şöyle der: "Ben elektriğe giden yolu Muhyiddin İbn Arabî'nin *Fütûhât-ı Mekkiye*'sinde buldum." O sırlı beyanlarıyla *Fütûhat-ı Mekkiye*, bugün de elimizde.. Kur'ân'ın bir sırlı ifadesinden, elektriği, elektronları, ampülü istinbat etmek, bazı noktalardan tenkit görse de tevili çıkmış bir hâdisenin kritiğini yapmak bir bencillik gayreti

olsa gerek. İnsan, pek çok hakikati, hem böyle vilâyet rampasıyla, hem de laboratuvarlarla, araştırma merkezleriyle ulaşabilir. Biz, ulaşamamışsak, ulaşamıyorsak, o, düşünce tutarsızlığında, muhakeme fakirliğinde; kalb zaafında, irade ve azim yetersizliğinde aranmalıdır. İbn Arabî, Mevlâna, İmam Rabbânî ve Bediüzzaman gibi çağlarını aşmış insanları anlamak şöyle dursun, onların keşfettikleri şeylere akıl erdirmek bile çok zordur. Bir Şâh-ı Nakşibend Hazretlerini, bir Mâruf-u Kerhî'yi, bir Şazilî'yi, bir Şah-ı Geylânî'yi, bir Ahmed Bedevî'yi, bir Şeyhu'l-Harrânî'yi nasıl anlayacağız ki?

İşte bütün bunlar, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) mektebinin sadece çırakları ve tilmizleridirler. Bize göre dâhi insanlardır ama, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) mektebine ve medresesine göre sadece bir düzine çıraklardır -O çıraklara ruhum feda olsun!- ve hep o şem'aya pervane olmuş, O'nun etrafında dönmüş, ışık âşıklarıdırlar. Gözleri gayba açılmışsa, (İmam Süyûtî gibi: "Ben uykuda değil; uyanıkken hayatımda 70 defa Hz. Muhammed'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) görüştüm." diyor)[7] yine Allah Resûlü'nden öğrendikleriyle açılmıştır.. ışığa koşmuşlarsa O'nun cazibesiyle olmuştur.

Bizler, derdest üç boyutlu mekânın hapisleri ve onun itibarî bir buudu olan zamanda esirleriyiz. Onlar ise zaman ve mekânı aşarak bir değişik buuda, belki her gün Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile yüz yüze ve diz dize yaşıyorlar.! Hatta onlardan biri şöyle diyor: "Eğer bir lahza O'nunla görüşmesem mahvolurum. Çünkü bütün varlığımı O'na borçluyum, günebakanın (ayçiçeğinin) açılıp kapanmasının güneşe programlandığı gibi, ben de hayatımı O'nu takip ve müşâhedeye borçluyum. O, gönlümde battığı zaman, ben de bittim demektir."

Bunlar Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) mektebinin talebeleridir ve gelecekte de aynı kaynaktan yeni oluşumlar -inşâallah- fışkıracaktır. Velilik benim saham değil. Ben veliler bezminde olsam olsam onların kitmîri olabilirim.. veya o âlemin sadece hayranı. İnşâallah bir gün içinizdeki, hususî uyanmalar sayesinde, pek çok kimsenin hakâika gözleri açılacak ve beni tasdik edeceklerdir.

Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne muhteşem bir mürşiddir ki, bugün mistisizm dünyasında, yogizm dünyasında, O'nun çırakları, boşluğun, lafazan mürşit taslaklarını öyle bir silip geçmişlerdir ki, muhalif bir rüzgâr esmezse, daha şimdiden "Geleceğin dünyası Hazreti Muhammed'indir

(sallallâhu aleyhi ve sellem).” diyebiliriz. Evet, Muhyiddin İbn Arabî bugün, batılıyı öyle büyülemiştir ki, Almanya’da hem de Alman ırkından binlerce Müslüman, Muhyiddin ve emsalinin neşrettiği nurlar sayesinde, Hz. Muhammed demektedir. Eğer bir yerde Abdülkadir Geylânî, Mevlâna, Muhyiddin, İmam Rabbânî ve Bediüzzaman, kalblere girip gönülleri Hz. Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) çevirebiliyorlarsa, bu tamamen onların üstadlarına ait bir kuvve-i kudsiyyedir.

Hz. Mevlâna bir dev insandır. (Bazılarının, onu değişik bir zaviyeden ele almaları, hatta ve hatta Peygamber Efendimiz’in yerine koymaya çalışmaları, şu-bu peygamberidir demeleri bir yana) Hz. Mevlâna nâmütenâhîliğe yelken açmış, büyük kametlerden ve melekûta açık hikmet erlerindendir. Aşkın, ızdırabın, heyecanın, samimiyetin eşsiz temsilcisi.. ve teşbihlerle temsillerle hakikat-i uzmâ’ya, mutlak hakikata ulaşmanın en büyük kâşiflerinden birisidir. Ve, Hz. Mevlâna Celâleddin Rûmî, aynı zamanda bir söz üstadıdır. Erbabına göre bir sihirli asâ da onun elinde vardır ve iklimine giren mutlaka büyülenir.

3. ... Ve Dil Erbabı

Allah Resûlü Arap söz sultanlarının şâhı, Acem bülegâsının da şehinşâhıdır.

Bu sahada da O’nun dünya kadar şahidi vardır. Hassan b. Sabit’den Ka’b b. Malik’e, Abdullah b. Revâha’dan Ka’b b. Züheyr b. Ebî Sülmâ’ya, Lebid’den Hansâ binti Züheyr’e.. ve ondan da bütün Abbasi, Emevi, Selçukî ediplerine kadar gelmiş-geçmiş ne kadar söz üstadı varsa, en değerli beyanlarını O’nunla, O’nun mesajıyla ve O’nun sözleriye alâkalı ifade etmiş ve o üstadlarına karşı tazimde kusur etmemişlerdir. Ve hele İran şairleri...

Goethe’nin bir gün Prens Müller’e şöyle dediğini Haydar Bammad naklediyor: “İslâm tarihinde özellikle Selçukluların, Abbasilerin ve İranlıların yaşadığı İran’da, çeşitli devirlerde dev şairler yetişmiştir. Fakat İslâm dünyasında bunların sadece dördü, beşi kabul edilir.”

Goethe gibi Almanya’da dile yeniden haysiyetini kazandıran ve onu yeniden keşfeden bilhassa Faust’u ile edebiyatta yeni çığır açan bu adam diyor ki:

“Bu ülkede çeşitli devirlerde, dev insanlar yetişmiştir, fakat İslâm dünyası bunların beşini alır; Mevlâna Celâleddin Rûmî, Hâfiz, Firdevsî, Enverî, Nizamî. Bunun dışında hepsini atarlar, yani diğerlerini şair saymazlar. Edip değil diye attıkları arasında öyleleri vardır ki (Goethe’nin sözü) ben onların ellerine su dökemem.”

Şaşkınlığımızla kalalım! Kimleri şişiriyor, balonlaştırıyoruz ve kimlere karşı alâkasız ve bîgâneyiz.!

Bilmiyorsak bilelim, Hâfız'ı taklit etmeyen Batılı yoktur. Osmanlı edebiyatı da büyük ölçüde Hâfız'ın dünyasıyla içli dışlıdır. Evet işte, İranîsiyle Turanîsiyle bütün bunlar, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) mektebinin çırakları ve O'nun bıraktığı malzemeyi kullanan mimarlardır.

Benim size arz etmeyi planladığım daha pek çok şey olabilirdi.. ama, tasdi' etmemek için kesiyorum; zira, O'nunla alâkalı, anlatmayı düşündüğüm daha pek çok şey var.. ve tabiî bu arada O'nun askerlik yanı...

1 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih* 3/451.

2 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih* 4/267-268.

3 Kasım b. Kutluboğa, *Tacü't-terâcim* s.183.

4 İbn Hacer, *Mukaddimetü Fethi'l-Bârî* 1/7, 489; Nevevî, *Şerh-i Sahih-i Müslim* 1/21.

5 İbn Hacer, *Mukaddimetü Fethi'l-Bârî* 1/7.

6 Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'* s.149.

7 Nebhânî, *Câmiü kerâmâti'l-evliyâ* 2/158.

Beşinci Bölüm
EFENDİMİZ'İN ASKERÎ YANI

A. ERKÂN-I HARP PEYGAMBERİ

1. Cihad ve Hedefleri

Belki bir süre Allah O'na, maddî cihad kapılarını kapalı tutmuştu. İşin tabiatı icabı veya her şeyin bir vakt-i merhûnu olması hesabıyla uzun seneler bu hep böyle devam etmişti. Neden sonra onlara Allah (celle celâluhu) meşru mücadele, muharebe ve kuvvet kullanma kapıları açmış ve: "Sen de artık hakkını, hukukunu müdafaa edebilirsin."[1] demişti.

Bu arîz ve amîk bahse girmeden evvel, bir kısım kimselerin zihinlerinde, bazı istifhamlara esas teşkil edebilecek, bir iki hususu basitleştirip arz etmek istiyorum:

Efendimiz'in fetanetinden, fetanetin sevkü'l-ceyş buudundan bahis açmadan evvel, O'nun ne zaman ve hangi dönemde cihada memur edildiğinin üzerinde durulmasında yarar var. Bir taraftan umumî mânâda cihadın anlaşılması, diğer taraftan da, maddî cihadın başlama tarihinin bilinmesi çok önemlidir. Din düşmanları cihadın mânâsını çarpıtarak, vefasız dostlar da zaman ve mevsimleri birbirine karıştırarak sürekli zihin bulandırıyorlar; her iki cepheye de bazı şeylerin doğru anlatılmasının lâzım geldiğine inanıyorum.

Efendimiz, bütün hayatı boyunca, İslâm'ın getirdiği prensiplerden kıl kadar dahi inhiraf etmemiştir. Zaten O'nun bütün hayatı, İslâm'ın pratiğe dökülme ameliyesinden başka bir şey değildir. Bu durum, cihad ve harp mevzuunda da, diğer sahalarda da böyledir.

a. Müdafaa

Evvelâ; İslâm bir millet veya ferdin, kendi varlığını tehdit eden, onu yok etmeye, öldürmeye çalışan mukabil güce karşı, nefis müdafaasını, karşı koymayı meşru kılar hatta bazı durumlarda onu emreder. Biri sizin varlığınızı,

malınızı, canınızı, dininizi, ırzınızı tehdit ediyorsa, onunla göğüs göğüse gelir, bu işin kavgasını verir ve kendisiyle hesaplaşırsınız. Meselâ, diyelim ki: Hasım bir ülke, kendisiyle sizin aranızdaki hudutları deldi ve içeriye girdi, ne yaparsınız? Ülkenizdeki bazı kimseleri yılan-çıyan hâline getirip üzerinize saldırtsa ne düşünürsünüz? Bir yerde soydaşlarınız gadre uğratıldığı zaman nasıl davranırsınız? Herhâlde bu sorulara "Hiç!" deyip geçemezsiniz!

İşte, bu noktadan hareketle, Allah Resûlü tam 14 asır evvel kuvvet kullanmayı da bir disiplin olarak kabul etmiş ve Müslümanın, Müslümanca yaşayabilmesi için, hikmetin yanında kuvvetin, irşadın yanında caydırıcı gücün bulunması zaruretine de parmak basmış ve onurlu, haysiyetli yaşama yollarını göstermiştir. Evet, kuvvetli olacak, kuvveti hakkın emrine verecek.. sözünüzü dinletecek ve kesilmesi gerekli olan sesleri keseceksiniz ki, yeryüzünde, dünya muvazenesinin temsilcisi olabilesiniz.

b. Zulmü Durdurmak

Saniyen; dünyada mazlumlar, mağdurlar vardır. Bugün biz, bunları himayemize almakla veya politika platformunda bazı başarılarla meseleyi halledebileceğimizi düşünüyoruz.. bir ölçüde bu mâkul de olabilir. Evet, soydaşlarımıza, dindaşlarımıza bağrımızı açıyor ve civanmertliğimizle bir kısım problemleri çözmeye çalışıyoruz; ama bununla, bilmem ki, problemin kaçta kaçını hallediyoruz? Yanı başımızda bir buçuk-iki milyon gadre uğrayan insan ki, mesanesinin ucundan bir parçacık derinin kesilmesine müsaade edilmeyen.. ismi değiştirilen, Müslümanca merasimlerine müdahale edilen.. evet işte bu bir buçuk milyonun yarım milyonuna bağrımızı açsak bile, bir milyonu orada inleyip duracaktır.

Bir küçük devlete karşı, çok küçük bir problemi halledemeyince, bizi yakından alâkadar eden bunca dünya meselesinin altından nasıl kalkabileceğiz ki? Öyle ise, dünyada öyle bir devlet olmalı ki, kaşını çattığı veya az öfkelendiği zaman başkaları hizaya gelmeli ve hadlerini bilmelidirler. İşte böyle büyük bir caydırıcı gücü sürekli elde tutmak, mazlumun, mağdurun imdadına koşmak ve ihkâk-ı hak etmek için mutlak lâzımdır. Bu da, o büyük güç ve aktivitenin yer yer bizzat gösterilmesiyle kolaylaşacak ve mümkün olacaktır. Ve geçmişte de öyle olmuştur.

Biz, dünya muvazenesinde bize düşen vazifeyi temsil ettiğimiz günlerde, Batılılar zulmen Hindistan'ı işgale yeltendiğinde: "Donanma-yı Hümâyûn,

şimdi Hind Denizine açılıyor." dediğimizde, tıpkı çapulcular gibi hemen kaçıyorlardı. Evet, o dönemde, dünya muvazenesinde bu kadar ağırlığımız vardı. Vardı.. ve Fransa'dan Hindistan'a kadar koskocaman bir dünyada, o müthiş hakemlik konumumuzla mazlumlar, mağdurlar bize koşuyor ve hak istirdadını, ihkâk-ı hakkı bizim kapımızda arıyorlardı.

Evet, İslâm'da, mazlumun, mağdurun, mahkûmun sahipsiz ve garibin imdadına koşmak için harp meşru kılınmıştır. Zaten mü'minler imdada koşmazlarsa başka kim koşacak? Allah (celle celâluhu) bizi yeryüzünde ihkâk-ı hakla vazifelendirmiştir. O noktayı tutmayı varlığımızın gayesi bilmeli ve elde etmeye çalışmalıyız. Yoksa zulümler devam edecektir.

c. İrşad Hürriyeti

Salisen; İslâm'da harp ve cihad, hak ve hakikati, doğruluk ve istikameti neşretme hürriyeti engelleniyorsa, o hürriyeti muhafaza etmek ve sağlama almak için yapılır. Dikkat ediniz; hak ve hakikati neşretmek için muharebe yapılmaz! Hak ve hakikati neşretme hürriyeti engelleniyorsa onun için muharebe yapılır.

Dünyanın dört bir yanında, sizin irfana açık erleriniz, varsa mürşitleriniz, harekete geçecek ve herkese İslâm mesajını ulaştıracaksınız. Şayet bunu, başkaları engellerse, o zaman da engelleri ortadan kaldırmaya çalışacaksınız. Çünkü onların böyle bir davranışları, insanların hür iradeleriyle Cennet'e gitmelerine mânidir. Siz düşünce hürriyetini korumak ve muhafaza etmek için çalışacak ve sertliklerin, karşı koymaların bertaraf edildiği ölçüde dininizi neşredeceksiniz. Bunu yaparken de -İsterseniz bunu dördüncü bir esas da sayabilirsiniz.- insanlık şeref ve haysiyetini rencide etmeyecek, çoluk çocuğa dokunmayacak, kadınlara ilişmeyecek, mâbedlere çekilen ve kendisini ibadet ü taate veren insanlara zarar vermeyecek.. harp etmeyenlerle de harp etmeyeceksiniz.

Günümüzde henüz bu noktanın ne kadar gerisinde olduğumuz malum-u âlemdir. Bilmem ki, meskun sahalarda NBC kullananların hâlini "gerisinde olma" sözü ifade edebilir mi? Zannetmiyorum. Evet, daha dün denecek kadar yakın bir tarihte, Hiroşima ve Nagasaki'de, 80 bin insanı birdenbire bir atom fırtınası önüne kattı götürüverdi.. arkada 80 binlerce de alîl hasta ve sakat bıraktı. Hem de bunu medenî bir dünya yaptı!

Şimdi bir de bize bakın! Her halife ve tabiî başta Allah Resûlü olmak üzere

etrafa asker gönderirken: *"Yaşlılara, kadınlara, çocuklara, kendisini ibadet ü taate vermiş ruhbanlara ve mâbedlere ilişmeyiniz.! Ağaçları yakmayınız.! Hayvanlara dokunmayınız.! Ve servetleri heder etmeyiniz."*[2] diye emirler veriyorlardı. Bombaların canavarca kullanılışlarını onaylayan kimselerin, bilmem ki bu disiplinlere riayet etmesi mümkün mü?

Şimdi, muvazenede, inanmış insanların bulunmamasının nasıl bir boşluk meydana getirdiğini bir kere daha müşâhede edin; sonra ister ağlayın ister inleyin! Keşke süper güçlerin birinin yerine biz olabilseydik! Herhâlde o zaman, bunca zulüm ve işkence olmazdı...

Şimdi size soruyorum: Sadece bu netice için dahi olsa cihad yapmak gerekmez mi? Evet, bunlar için yola da çıkılır, cihad da yapılır ki; Allah Resûlü de bundan dolayı hep o yolda idi.

Bu arîz ve amîk mevzuu, cihad konusunu müstakillen işlediğimiz bir kitapçıkta[3] tahlil etmiştik.. ona havale edip geçiyorum.

Efendimiz, Mekke döneminde kat'iyen maddî mukabele ve maddî mücadelede bulunmamıştı. Etrafını alan insanlara hep sükûnet, temkin ve sabır tavsiye buyurdu. Bu dönemde sadece Kur'ân'ın elmas düsturlarını kullandı. 14 sene, sinelere girip, gönülleri fethetmeye çalıştı. Evet, Efendimiz, o kömürü elmas, taşı toprağı altın yapan mübarek sözleri ile Mekke'de tam 13 sene, "Dövene elsiz, sövene dilsiz ve İslâm yolunda gönülsüz gerek." dedi. Kandan irinden deryaları geçmeye çalıştı. Gözünün önünde insanlar öldürülüyor, dövülüyor, tartaklanıyor, O, kendi büyük sıkıntılarıyla beraber bunları da sinesine çekiyordu. Meselâ; Âl-i Yâsir mezbahada kesilir gibi kesilip biçilirken yanlarından geçiyor, sadece صَبْرًا يَا اٰلَ يَاسِرٍ فَإِنَّ مَوْعِدَكُمُ الْجَنَّةُ *"Ey Âl-i Yâsir, sabır! Neticede varacağınız yer Cennet'tir."*[4] diyebiliyordu.

O, bu kadar sabırlı ve kararlıydı ama, kâfir bir türlü hıncını alamıyordu.. ve ondan sonra da yapmayı planladığı şeyler vardı: Mü'minleri bütün bütün Mekke'den uzaklaştıracak ve göçe zorlayacaklardı. Evet, doğup büyüdükleri, aziz ve şerif olarak yaşadıkları, rahat ve huzur içinde hayatlarını sürdürdükleri yuvalarından, çocuklarından koparılıp başka yerlere hicret ettirileceklerdi ve nihayet bütün Müslümanlar hicret etmeye başladı. Hz. Ömer'e kadar ilkler bütünüyle hicret ediyordu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de göç ediyordu. Ama bu, öyle acı bir göç idi ki yanında hanımı da yoktu, çocukları da; tek başınaydı bu çileli yolculukta.[5] Zira ancak, bu şekilde hicrete fırsat bulabilmişti. Hz. Ebû

Bekir (radıyallâhu anh) göç ederken -fedakârlığa bakın ki- yanında her zaman "Anamız" deyip şerefle yâd edeceğimiz Âişe Validemiz (radıyallâhu anhâ) yoktu. Oysa ki o, henüz 7-8 yaşında bir çocuktu, pekâlâ neredeydi? Bilmiyoruz; zira göç ancak bu şekilde gerçekleşebiliyordu ve başka şekilde gitmelerine de imkân yoktu.

Evet, yurt, yuva terk ediliyor ve herkes göçe zorlanıyordu. Bir gün Utbe b. Rebîa, Abbas b. Abdülmuttalip ve Ebû Cehil, İbn Cahş'ın binasının damına çıkmış, evin bu boş ve harap hâlini görünce, Utbe'nin gözleri dolmuş, Ebû Cehil ise şöyle demişti: "Senin yeğenin getirdi bütün bunları başımıza!"[6]

Hayır; bunları O yapmamıştı; zalimler, gaddarlar, hazımsızlar, onları doğup büyüdükleri yerlerden uzaklaştırıyor ve onların hayvanlarına bile zulmediyorlardı. Kâfirin gözyaşları kendi zulmünün üzerine akıyordu.

Müslümanlar 500 km'lik bir yolu zâdsız, zahîresiz ve çölün sıcağında katetme mecburiyetinde idiler: O devirde böyle bir yolu katetmek bir ay sürerdi. Bir ay, sırtlarındaki elbiselerle çölde yatıp kalkacaklardı.. haydi elbise ne ise.. ne yiyip ne içecekleri belli değildi. Medine'ye hicret ettikten sonra da hep onuruyla yaşamış bu insanlar, âdeta Medine'nin "Ensar" dediğimiz topluluğuna sığınacaklardı.

Bakın azab üstüne azaba! Ne var ki o kudsîler topluluğu, hepsine hem de seslerini çıkarmadan katlanacaklardı. Niçin? Söz Sultanı onlara diyor ki: *"Sesinizi çıkarmayın, sabredin zira neticede varacağınız yer Cennet'tir."*

Efendimiz, Allah'ın (celle celâluhu) emirleriyle hareket ediyor ve hissiliğin zerresine dahi yer vermiyordu ama, gel gör ki karşı tarafın hıncı bir türlü yatışmıyordu. Evet, Müslümanları yurtlarından, yuvalarından ettikten ve o kadar insanı boğazladıktan, tehcire tâbi tuttuktan sonra dahi, bir türlü hınçlarını alamamışlardı. Bir gün aralarında daha vahşice bir karara vardılar: "Onların mallarına, mülklerine el koyalım ve tarlalarını aramızda taksim edelim."[7]

O kadar ki 8-9 sene sonra Allah Resûlü Mekke-i Mükerreme'ye hem de muzaffer olarak teşrif buyurduğunda Hz. Üsame soruyor: "Yâ Resûlallah, hangi hanede ikamet buyuracaksınız?" O, gözleri dolu dolu şöyle cevap veriyor: *"Akîl bize ev mi bıraktı ki, gidip orada oturalım!"*[8] Yani, Allah Resûlü'nün doğup büyüdüğü bugün kütüphane olarak kullanılan o mübarek evinin bir köşesinde ârâm buyuracağı bir yer bırakılmamıştı. Akîl, Ebû Talib'in neden sonra gözünü İslâmiyet'e açacak olan büyük oğlu.. o güne kadar Allah

Resûlü'yle mücadele etmiş bir insan.. sonra da gelip Allah Resûlü'nün vârisi gibi O'nun malının üstüne oturmuş vefaya kapalı bir ruh. Herkesin malı taksim ediliyordu.

Evet, İbn Übey münafığı Mekke'deki bu gelişmeyi değerlendirecek ve bir gün bin vaveylayla Medine'nin içinde bağırıp diyecektir ki: "Müslümanlar, siz burada oturuyorsunuz ama, menkul-gayrimenkul mallarınız taksim ediliyor.. pazarda, piyasada peyleniyor. Bir gün ne orada, ne de burada hiçbir mâmelekiniz kalmayacak."

Bu da ayrı bir zulümdü. Hatta bu zulüm içinde şunu görmek mümkün (Mevsimi gelince onu Allah Resûlü'nün seriyelerinin hikmetlerine dikkat çekeceğim noktada dikkatinizi istirham edeceğim). Bir gün bütün bunlar yetmiyor gibi Müslümanların mallarını taşıyan kervan Şam'a giderken, Medine'nin kenarından geçiyor ve âdeta, "Bakın da yüreğiniz erisin!" diyorlardı... Bu arada Müslümanların deve ve koyunlarını da önlerine katıp götürmeyi ihmal etmiyorlardı.

İşte küfür çapulçuluğu ve işte ettikleri. Aslında günümüzde yapılanlar da bunlardan farklı değil. Mehmet Âkif: "Tarihe tekerrürden ibaret diyorlar, ibret alınsaydı hiç tekerrür mü ederdi!" diyor. Ve işte yine zulüm zulüm üstüne.. mü'min gadre uğruyor, mü'mine destek olan zulme uğruyor, yurdundan, yuvasından ve hayat hakkından mahrum ediliyor.. varlığına ve bekâsına imkân tanınmıyor...

Şimdi müsaade ederseniz bir kere daha sorayım: Siz olsaydınız ne yapardınız? Düşünün ki binlerce sahabi aynı hisle meşbu, aynı şeylerle mecruh bulunuyordu. Hep yaralanmış ve her gün kalbinden ayrı bir hançer yemiş ve sürekli inim inim yaşamışlardı. Eğer onların bu ızdıraplarına karşı sema daha da "mehil" deseydi, inkisara düşerlerdi. Onun için rahmet ihtizaza geldi ve konuştu.. yani, Allah'ın (celle celâluhu) beyanı imdatlarına yetişti.

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللّٰهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ۝
اَلَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ

"Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselerin de, karşı koyup savaşmasına izin verilmiştir. Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir. Onlar haksız yere ve 'Rabbimiz Allah'tır.' dediler diye yurtlarından çıkarılmışlardı."[9]

Evet, zulmün muzaafını yapmış ve onları yaşama hakkından mahrum

etmişlerdi. Şimdi de kendilerine karşı hep baskı uygulanan, her fırsatta hırpalanan ve öldürülmek istenen o insanlara hesaplaşma izni veriliyordu.. evet hüküm menatlandırılarak, *"Rabbimiz Allah, dediklerinden dolayı, haksız olarak yurtlarından, yuvalarından çıkarıldılar"*.. yani binbir mahrumiyete maruz bırakıldılar. Zevceleri, çocukları geride kaldı.. geride kalanlar da zincire vuruldu. Pek çok insan, hayatlarının 7-8 senesini orada zincir içinde geçirdiler.

İşte bu mazlumların, mağdurların, mahkûmların, kimsesizlerin hakkını korumak için bu kadar ızdırap görmüş, bu kadar sinesinden hançer yemiş Müslümanlara, hesaplaşmak üzere izin veriliyordu. Aynı zamanda bu emirle Efendimiz, cihada memur ediliyordu.

İnsafsız bir kısım kefere ve fecerenin tarif ettiği gibi, Müslümanlık bir kılıç ve kan dini değildi. Vâkıa Efendimiz kılıç kullandı.. ve O'nun böyle gönderileceği, daha O gelmeden, geçmiş peygamberler tarafından haber verilmişti: Hz. Mesih İncil'de, O'nu anlatırken şöyle der: *"O'nun elinde sopası, kılıcı vardır."*[10] İcabında hak edenlerle yaka paça olacak ve savaşacaktır. Ondan evvel bir başka peygamber de: *"Kudsîlerin bayrakları önlerindedir."* diyordu.[11] Zira onlar dünyanın dört bir yanında o bayrağı dalgalandıracak, altına toplanacak, hak ve hakikatin mücadelesini vereceklerdi. Evet, sizin bayrağınıza kadar temadi eden o mübarek ruh, o mukaddes mânâ onların elinde, o devirde dünyanın dört bir yanında bayraklaşacaktı. Bu şartlar altında Allah Resûlü, cihada memur ediliyor ve hasımlarıyla da bu şartlar altında hesaplaşıyordu.

Âdeta O, muannit muasırlarına: "Düşünce ve fikir hürriyetini engelleyemezsiniz; insanlığa giden yolları tıkayamazsınız!" diyordu. Bin bir vahşet ve dalâletler tablosu olan Fransız ihtilal-i kebîrini, hürriyete açılmış bir kapı diye hâlâ alkışlarız. Hâlbuki içinde bin bir vahşet kol gezmiş ve her gün giyotinle binlerce insanın kellesi alınmıştır. Ve ihtilal, âdeta kendi kendini yiyip bitirmiştir. Öyleki, bir gün, Danton'u astıran Robes Piyer, Danton'a sorar: "Son arzun nedir?" Danton'un cevabı: "Bir arzum yok, nasıl olsa sepette kellelerimiz bir araya gelecek!" der.

Ve, işte hürriyet kapılarını açan ihtilalin içyüzü ve işte kol gezen vahşet.! Kesmedikleri insan kalmadı. Evvelâ kral ve taraftarlarını, sonra da başkalarını...

Oysaki, tam 14 asır evvel, Allah Resûlü'nün karanlıkları yırtan o aydınlık ve ışıktan eliyle zulüm ve istibdat bertaraf ediliyor, hürriyet de getirilip insanlığın önüne seriliyordu. Mazluma, mağdura yardım edeceksiniz! Onlar orada inlerken, siz burada oturup o iniltileri ney gibi dinleyemezsiniz! Bu tıkanıklığı kuvvet sökecekse, hakkaniyet duyguları içinde onu da kullanacaksınız! Fakat biz, bugün bunu yapamıyoruz. Allah Resûlü, yapma imkânı elde ettiği zaman oturdu ve hesaplaştı. Bununla beraber öyle mâkul, öyle mantıkî hesaplaşmalar oldu ki, Allah Resûlü döneminde İslâmî cephede ölen insanların sayısı, sadece 100 küsurdu. Dikkat ediyor musunuz, sadece İkinci Cihan Harbinde, iki vahşet birbiriyle boğuşurken 40 milyonu aşkın insan ölmüştü. Rusya'da gayri insanî bâtıl bir sistemin oturması için bir çırpıda yüz küsur milyon insan öldürülmüştü. Onların kanları üzerinde âdeta gemiler yürütüldü, enkazlarından binalar yapıldı ve bu binaya da "yeni sistem" denmek istendi ki, bu sistemin adı komünizm idi.

" Yamyamları geçmişti beşer yırtıcılıkta!

Dişsiz mi bir insan, onu kardeşleri yerdi."

Batsın yerin dibine beşerî heveslere dayanan sistemler! Zaten batıyor ve batacak... Fıtrî olmayan, tabiî olmayan, hakka dayanmayan, içinde hak düşüncesine neşv ü nema hakkı vermeyen bütün sistemler batacak.

Evet, 10 senelik Allah Resûlü döneminde, dünya kadar hakikatleri gerçekleştirmek için karşı tarafla yaka paça olunuyor ve İslâmî cepheden -Diğer cepheyi bilmiyorum.- sadece 100 küsur insan vefat ediyor. Hâlbuki, yukarıda da söylediğimiz gibi İkinci Dünya Savaşında öldürülen insanların sayısı 40 milyonu aşkındı. Bu rakam içinde, yaralanan, sakat kalan ve sonra ölenler yoktur.

Saadet Asrı, insanlık duygusunun, düşüncesinin, insana saygı ve hürmetin geliştirildiği bir dönemdir ve günümüzde hümanizma bu noktaya henüz ulaşamamıştır. Ulaşması da mümkün değildir. Çünkü bu çığırı açan Hz. Muhammed'dir (sallallâhu aleyhi ve sellem). O'nun dünyasında mü'min harp eder. Harp eder ama, hiçbir zaman sulh esintileri kesilmez ve insanî değerler tezyife uğramaz. Boş yere insan öldürülmez, ülkeler işgal edilmez ve başka milletler sömürülmez.

d. İslâm'da Sulh Esastır

Büyük çoğunluğu itibarıyla Batı, ne dün ne de bugün bu ilâhî değerleri

tanımadı. Ülkeleri istila etti. O ülkenin yeraltı-yerüstü servetlerine el koydu, insanları köleleştirdi ve müstemlekeler kurdu. Bunlar için harp etti, bunlar için kan döktü ve Balkan Harbi'nin, Birinci Cihan Harbi'nin, İkinci Cihan Harbi'nin, Körfez işgalinin, Somali çıkartmasının arkasında hep bunlar vardır.

İslâm'da harp ise, yüce bir dava uğruna, fikir hürriyeti, düşünce hürriyeti adına, insanlığa giden yolları açma uğrunda yapılmıştır. Bununla beraber gerektiğinde sulha gitmeyi de ihmal etmemişlerdir. Çünkü sulh esas, harp ise tâlidir.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de yanaş ve Allah'a güven. O şüphesiz işitir, bilir."[12]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

"Ey iman edenler! Hep birden barışa girin, şeytana ayak uydurmayın, o sizin apaçık düşmanınızdır."[13]

Evet, işte bu ve benzeri âyetler, Müslümanları sulh ve barışa davet etmiş, onlara harp hâlinde dahi itidal ve istikameti göstermiştir. Onun dışındaki sistemler ise, harpleri canavarlık üstüne canavarlık, sulhları da harpten farklı olmamıştır. Adları, ne olursa olsun bu sistemler insanlığı idlâl adına ortaya attığı sistem kılıklı kargaşa düzeninden, şeytan nizamından başka bir şey değildir. O şeytan, bunları allar-pullar ve taraftarlarını aldatır. Çünkü o, insanın apaçık bir düşmanıdır. Bunu sizi kendi özünüzden, mânânızdan, tarih şuurunuzdan, tarih felsefenizden uzaklaştırmak için de yapabilir. Evet, harp ederken dahi sulh.. bazen mü'minler de mü'minlerle savaşabilirler, yine sulh, yine sulh!

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى
الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللّٰهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا
بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

"Eğer mü'minlerden iki topluluk birbiriyle savaşırsa, aralarını düzeltiniz; eğer biri diğeri üzerine saldırırsa, saldırganlarla, Allah'ın emrine dönecekleri âna kadar savaşınız; eğer hizaya gelirlerse, aralarını adaletle bulunuz, âdil davranınız. Şüphesiz Allah âdil davrananları sever."[14]

İki cemaat birbiriyle yaka paça olur.. olur da vatan, millet parçalanma durumuna gelir ve iç kargaşa başlarsa, işte o zaman, vuruşanlar mü'min de olsa, İslâm vahdeti için onların yakasından tutulup hesabı sorulmalı ve ne pahasına olursa olsun, vatan ve milletin bölünmezliği temin edilmelidir.

Bunu Kur'ân anlatıyor.. anlatıyor ama, acaba biz ne yapıyoruz? Yakın geçmişimiz itibarıyla, durumumuzun çok da iç açıcı olduğu söylenemez. "Yeis mâni-i her kemaldir." Ona düşen bir daha belini doğrultamaz.. ve bir bataklıktır, ona takılan mutlaka boğulur ama, bunca esbab-ı iftirak karşısında herkesin ümitvar olması da bir hayli zor.

Evet, mü'minler, yeryüzünde Allah'ın şahitleri, milletlerarası muvazenenin denge unsuru ve umumî âhengin de garantisidirler. Bu itibarla da, hak ve adalet istikametinde her şeye ve herkese müdahale edebilme mevkiindedirler. Kendi ülkelerinde veya başka bir devlette, işler, bütün bütün şirazeden çıkmışsa; yani müdahale edilecek kerteye gelmişse, müdahaleye de gücümüz yetiyorsa, orada yeniden âhengi temin edip huzuru sağlamak bizim vazifemizdir. Bir kere de müdahale ve muharebeye karar verdi mi, artık hedef netleşip istikamet de belirlenmiştir. Allah'a tevekkül edip doğru bildiğin yolda yürüyeceksin. Zaten, Cenâb-ı Hak da Uhud'un o hazin sonu münasebetiyle فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ diyerek bunu emretmiyor mu? Yani: "*Bir kere de karar verdin mi, artık Allah'a tevekkül et!*"[15]

Evet, şartlar ve hâdiseler sizi maddî cihada çekerse, yani siz dininizi neşrederken, neşretme hürriyeti engellenir.. veya yeryüzünde mazlumların, mağdurların, mahkûmların iniltilerini durduracak kimse olmazsa.. yahut siz hakkı neşretmek isterken birileri buna karşı güç kullanırsa.. ya da sizin vatan ve toprağınıza tecavüz ve hayatınızı tehdit ederlerse, işte o zaman, meydana çıkıp onlarla yaka-paça olma zamanı gelmiştir.

2. İyi Hazırlanma

Meydana çıkılacağı zaman da, o duruma göre en uygun şekilde hazırlanmak bir vecibedir. Ve tabiî en başta da moral gücü bakımından hazırlanmak gelir. Askerlik ilminin mütehassısları, harpte moralin ne demek olduğunu çok iyi bilirler.. bilir ve hassasiyetle üzerinde dururlar. Morale, dâyelik ve kaynaklık yapacak olan da, hiç şüphesiz imandır. İmanı olmayan bir insanın muharebe meydanında ciddî bir performans göstermesi düşünülemez.

a. Moral Gücü

Ve işte, mü'minin moral gücünü takviye edip onu ruh ve fizikî yönüyle muharebeye hazır hâle getirmeyi hedefleyen nurefşân birkaç beyan:

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ
وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

"O hâlde, dünya hayatı yerine ahireti iştira edip alanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır, öldürülür veya galip gelirse, Biz ona büyük bir ecir vereceğiz."[16]

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا
مِئَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِئَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

"Ey Nebi! Mü'minleri savaşa teşvik et! Sizin sabırlı yirmi kişiniz onlardan iki yüz kişiye galebe çalar. Sizin yüz kişiniz inkâr edenlerden bin kişiyi yener, çünkü onlar, aklı ermeyen bir güruhtur."[17]

كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ

"Nice az topluluk vardır ki, Allah'ın izniyle çoklara galebe çalmıştır."[18]

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Gevşemeyin, tasalanmayın, siz üstünsünüz, eğer mü'min iseniz."[19]

وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

"Akıbet ve netice Allah'tan korkanlarındır."[20]

Ve bu âyetlerden süzülen sarsılmaz bir prensip:

اَلْحَقُّ يَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ

"Hak daima galiptir. Ona galebe çalınamaz." [21]

Mü'min mücadele ederken bu duygu, bu düşünce ile kanatlıdır.. ve surları aşılamayan bir iman kal'asına tahassun etmiştir.

İşte Efendimiz, ordular hazırlarken evvelâ asker ve leventlerine bu iman, bu itminan, bu güven ve bu morali veriyordu.

İşte bu leventlerdi ki, karşı tarafın ölümden kaçtığı kadar ölümü kovalıyor, her yerde onu arıyor.. hatta onu Cennet kapısını açan bir sırlı anahtar biliyor ve "Acaba nerede şehadet kanıyla abdest alacağım.. alacağım da, Rabbime

kavuşacağım!” diyor ve muharebe meydanlarında âdeta şehadet rüyaları görüyorlardı.

İşte her levendin gönül ve vicdanı bu duyguların buhurdanlığı gibi kaynıyordu. Şimdi hiç, ölümü böylesine tahkir edenlerin önünde durulur mu? Zaten düşman da bunu yapıyor ve onları görünce tabana kuvvet kaçıyordu.

b. Caydırıcı Güç Olma

İkinci önemli husus ise, Hz. Muhammed Aleyhisselâm’ın, kendi ümmetini devletler arası muvazenede, en yüksek ve caydırıcı bir güç hâline getirme azmiydi. Zira siz kendi güç ve kuvvetinizi bu hâle getirmezseniz, başkaları saçınızla-sakalınızla oynar, tavır ve davranışlarıyla sizinle alay eder.. sizi hesaba katmadan size rağmen, sizin dışınızda kararlar alır ve sizi de, bu kararları tatbik etme mecburiyetinde bırakır.

Bunun önemli bir sebebi sizin, süper güçler karşısında ve devletler muvazenesinde ağırlığınızın olmamasıdır. Hâlbuki, Allah (celle celâluhu) şöyle buyurmaktadır: وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا *“Allah, kat’iyen kâfirlerin mü’minler üzerinde sulta kurmalarına yol vermez.”*[22] Yani yol yoktur ki, kâfir mü’minden üstün olsun, mü’minin üstünde olsun. Bir hıristiyan, bir yahudi veya bir hıristiyan ve yahudi topluluğu, bir putperest topluluğu, bir ateist ve komünist topluluğu, bir kapitalist topluluğu asla Müslümanlara hâkim olmamalıdırlar.. gerçek Müslümanlara zaten olamamışlardır. Zira Allah (celle celâluhu) buna kat’iyen razı değildir. Sanki, Cenâb-ı Hak: “Ben onlara bu kapıları kapadım.” demektedir.

Mü’min, başkasının baskısı altında yaşayamaz, Allah’tan (celle celâluhu) başkasına dayanarak sarmaşık gibi hayat sürdüremez. Zaten mü’mine, başkasının payandasıyla ayakta durmak yakışmaz. Mü’min, zulüm kedilerinin elinde bir fare hâline getirilemez.

Evet, ferden olsun, topluluk ve milletler hâlinde olsun, mü’minler, üstün hususiyetleri olan kimselerdir.. ve onlar hep üstte kalmalıdırlar. İşte Resûlullah, ümmetine bu hedefi göstermiş ve: “Sizin için yükselmenin sınırı yoktur, tutacağınız zirve de işte budur.” demiştir. Yeryüzünde bu ölçüde gücü elinizde tutmadığınız zaman sizi ezerler. Ebû Dâvûd ve Ahmed İbn Hanbel’in naklettiği hadisin ifadesiyle: *“Başınıza üşüşür, ağzınızdaki lokmayı alır ve sizin sofranıza iştirak ederler.”*[23]

Yani, sofraya üşüşüyor gibi, Allah’ın (celle celâluhu) size bahşettiği

nimetlere üşüşürler.

İsterseniz günümüz itibarıyla, *“Kerkük’teki, Dağıstan’daki, Suriye’deki, Libya’daki, Mısır’daki petrol ve başka cevherlere konmak için dört bir yandan üzerinize üşüşürler.”* diyebilirsiniz.

Devlet-i Âliye oraları gül gibi idare ediyordu. Kimsenin burnu kanamıyordu. O türlü idare ancak göklerde olabilirdi. Ama elinizdeki nimetlere göz diken ve sofranıza üşüşen, kefere ve fecere, ağzınızdan size ait lokmayı aldı ve sizin sofranızı kendi aralarında paylaştılar. O kadar ki, bir dönemde onlardan biri, herhangi bir yerde bir okul açınca, “Ne olur ne olmaz, çıkarlarımız adına biz de orada bir okul açmalıyız.” diye bir başka devletin de iştihası kabarırdı. Şarkta bilmem nerede hatta en küçük bir vilayette dahi üç tane ayrı ayrı devlete ait yabancı dilde tedrisat yapan okul.. ve Türkiye’de, üç yüzün üstünde böyle kültür emperyalizminin keşif kolları.. böyle değilse, bunlar Türkiye’de ne arıyorlardı? Biz kendi kendimizi yetiştirecek idrake, dirayete, kiyasete sahip değil miydik? Ve, neydi acaba, sürekli kan damarlarımızın içinde virüsler gibi dolaşmalarının gerçek sebebi, idaremizle içli-dışlı olmaları ve eğitim seferberlikleri...

Herhâlde bu kadar içli-dışlı olmak istemeleri bizi candan sevdikleri için değildi! Hayır, onlar, bizim ruh dünyamızı kemirmek ve törpülemek için gelmişlerdi!. ve çok defa da bunda başarılı oldular. Balkan Harbinde gelip üzerimize çullandılar.. Cihan Harbinde başımıza gaile oldular.. İkinci Cihan Harbini aleyhimizde değerlendirmek istediler.. ama Allah (celle celâluhu) korudu, kolladı ve derken bu milleti bugünlere kadar getirdi.

Evet, niçindir bu başa gelenler? Hz. Muhammed Mustafa’nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) gösterdiği hedefin milletçe yakalanması için gerekli olan performans gösterilmediği için! Cenâb-ı Hak, tenbih sadedinde şöyle buyuruyor: وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ *“Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın...”*[24]

İlk Müslümanlar bunu çok iyi anladılar. Mevlâna Şiblî, Hz. Ömer’in (radıyallâhu anh) hayatını tahlil ederken: “Dört bir cephede hasımlarla hesaplaşılırken, onca at ve onca devenin harbe iştirak etmesine karşılık, harbe iştirak etmeyen atlar da vardı.” der. Meselâ Medine civarında bir çiftlik vardı ki, hiç harbe iştirak etmeyen asil Arap atlarından tam 4 bin tane, Suriye

civarında da aynı şekilde 4 bin at besleniyor ve yedekte tutuluyordu.. evet, bunlar harbe iştirak etmiyor, ne olur ne olmaz diye ihtiyatta bulunduruluyordu.[25]

O gün, Allah'ın (celle celâluhu) verdiği imkânlarla ve o imkânlar ölçüsünde işte böyle bir hazırlık vardı. Aslında, âyette geçen "ribat"tan, böyle hazırlıklı ve ihtiyatlı olma mânâsını anlamak da mümkündür. Çünkü ribat, daha has bir mânâ ile, ister insan, ister hayvan, bazı elemanların bir yere adanması, bağlanması, tahsis edilmesi demektir.

İşte Kur'ân bize, böyle bir hedef gösteriyor ve âdeta şöyle diyor: Din, dil, şeref, namus, haysiyet, vatan ve bütün mukaddesatınızı, onlara kem gözle bakmak isteyen düşmanlarınıza karşı koruyun, kollayın ve bu işi gerçekleştirebileceğiniz gücü hazır bulundurmakta kusur etmeyiniz!. Düşmana fırsat, imkân vermeyiniz!. Vermeyiniz ki alaya alınan ve başkalarının elinde oyuncak hâline gelen bir millet olma durumuna düşmeyesiniz!.

c. Gerektiğinde Kılıca Başvurma

Kur'ân, yeryüzü muvazenesi adına, hikmeti kuvvetle payandaladığı gibi, icabında Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) de harp emriyle gelmiş bir nebidir. Tevrat ve İncil O'nun hakkında: صَاحِبُ الْقَضِيبِ *"Elinde silahı olan."*[26] der.. evet O, hakkı neşreder, ancak, hak ve hakikatin neşrine engel olunursa kılıcı da kullanır. O, aynı zamanda kılıç peygamberidir.

O, kılıç peygamberi olduğu içindir ki, Allah (celle celâluhu) O'na, Kur'ân'ın diliyle harp teknik ve stratejisini talim buyurmuştur. Bir âyet O'na şöyle demektedir:

إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُم بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ

"Şüphesiz Allah, Kendi uğrunda, kenetlenmiş bir duvar gibi, saf hâlinde savaşanları sever."[27]

Birbiriyle kaynaşmış, bütünleşmiş böyle bir saf tertibi, düşmanın yarıp geçmesine karşı en metanetli bir siper.. ve o güne göre en mükemmel bir sıralanış şeklidir. Evet, fertler birbirine bu denli kenetlenmelidir ki, birlik ve beraberlikleri, düşmana ayrı bir korku kaynağı olabilsin!. İşte Efendimiz, bu şekildeki harp tekniğini bizzat Cenâb-ı Hak'tan öğrenmiş ve birçok muharebede bu tekniği kullanmış ve başarıya ulaşmıştır.

Bu husus üzerinde Kur'ân ve Sünnet, o kadar hassasiyetle durur ki, bu mevzuda her gevşeklik gösteren mutlaka hırpalanır. Evet, eğer bize cephede

düşmanlarla hesaplaşma görünüyorsa gevşeklik olmamalıdır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ

"Ey iman edenler! Size ne oldu ki, 'Allah yolunda savaşa çıkın.' dendiği zaman olduğunuz yere kakılıp kaldınız? Ahireti bırakıp dünya hayatına mı razı oldunuz? Oysa dünya hayatının geçimi ahirete göre pek az bir şeydir."

إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Çıkmazsanız, Allah size can yakıcı azapla azap eder ve yerinize başka bir millet getirir. O'na bir şey de yapamazsınız. Allah her şeye kadirdir."

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Eğer O'na (Muhammed'e) yardım etmezseniz, bilin ki, inkâr edenler O'nu Mekke'den çıkardıklarında, mağarada bulunan iki kişiden biri olarak Allah O'na yardım etmişti. Arkadaşına (Ebû Bekir'e) 'Üzülme, Allah bizimledir.' diyordu. Allah da O'na güven vermiş, görmediğiniz ordularla O'nu desteklemiş, inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Ancak Allah'ın sözü yücedir. Allah Azîzdir, Hakîmdir."[28]

Evet, nasıl ki, siz yardım etmediğiniz bir zamanda, Allah (celle celâluhu), Nebisini bırakmamış ve bütün şerir güçlerin karşısında O'na yardımda bulunmuştu.. öyle de sadakat ve samimiyetiniz ölçüsünde size de yardım edecektir.

Allah Resûlü, Kur'ân'ın ışığı altında sürekli cemaatine bu yolu gösteriyordu ki, böyle bir cemaatin altta kalması, ezilmesi düşünülemezdi, nitekim kalmadı ve ezilmedi de. Öyle ise, yeryüzündeki muvazene garantörlüğü adına, Müslümanlar, her zaman hazırlıklı, tetikte, gerektiğinde ve çağrı vuku bulduğunda mutlaka cephede olmalıdırlar. Aksi davranış günahtır; tevbe ve istiğfar ister... İşte saadet çağındaki misali:

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللّٰهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللّٰهَ

هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

"Bütün genişliğine rağmen yer onlara dar gelerek nefisleri kendilerini, habire ha sıkıştırıp, Allah'tan başka sığınacak kimse olmadığını anlayan, o tevbeleri geri bırakılmış üç kişinin tevbesini de kabul etti. Allah, tevbe etmeleri için onlara teveccüh buyurmuştu. Çünkü o, tevbeleri kabul eden ve merhametli olandır."[29]

3. İtaat Şuuru

İtaat çok önemlidir. Ondan daha önemli olanı da, bedevi bir toplum içinde o itaat şuurunu geliştirmektir. Evet, o cahilî toplumda kimse kimseyi dinlemez ve kimse kimseyi kabullenemezdi. Ama O, deneye deneye onları öyle bir itaate alıştırdı ki, bir gün on sekiz yaşındaki bir çocuğu, içinde Ebû Bekirlerin Ömerlerin, Osmanların, Alilerin ve daha nicelerinin bulunduğu bir ordunun başına kumandan tayin ettiğinde, bir iki sesin dışında kimse sesini çıkarmamıştı...[30]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Ey iman edenler! Bir toplulukla karşılaşırsanız dayanın; başarıya ulaşabilmeniz için Allah'ı çok anın. Allah'a ve Peygamberine itaat edin. Çekişmeyin, yoksa korkar başarısızlığa düşersiniz. Sabredin; doğrusu Allah sabredenlerle beraberdir."[31]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا أَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُو۬لِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara da itaat edin!."[32]

Sahabe arasında itaat öylesine gelişmişti ki, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), halife olmasına rağmen, Hz. Ömer'i (radıyallâhu anh) vezir olarak yanına almak için, genç serdar Üsame'nin yanına sokularak ona şöyle demişti: "Ey Allah'ın Peygamberi'nin tayin ettiği kumandan, serdar-ı a'zam! Müsaade edersen Ömer'i yanıma alıp devlet işlerinde çalıştırmak istiyorum."[33]

Halife izin alıyordu. Niçin? Çünkü Allah Resûlü onu kumandan tayin etmişti.. artık ona itaat edilirdi.. hem de ölesiye. Allah Resûlü, hayatı boyunca itaat üzerinde durdu.. ve söz dinlememeyi, kargaşaya, anarşiye açılan bir kapı

kabul etti. Ve hiç kimseye nasip olmayacak şekilde bunda muvaffak da oldu.. öyle ki bir gün, Abdullah b. Hüzafetü's-Sehmî'nin ordusunda, komutanın: "Kendinizi ateşe atın!" direktifi duyulunca, kendini ateşe atmaya teşebbüs edenler oldu. Oysaki bu bir intihardı. Neyse ki bunlardan bazıları:

"Allah Resûlü bize böyle bir emirde bulunmadı. Çünkü bu intihardır, dolayısıyla Cehennem'e girmektir. Oysa ki, biz ateşten kurtulmak için yani Cehennem'e girmeyelim diye dine girdik. Bunu bir Resûlullah'a soralım.. soralım ki, emre bu hususta da itaat edecek miyiz?"[34]

Evet, itaat bu denli derinleşti. Üstten emir geleceği âna kadar, kılıç darbeleri başına inip kalkıyor ve sen kütükte doğranan et gibi doğranıyorsun ama, gözünü kırpmıyorsun; zira komutandan henüz geriye çekilme emri gelmemiştir. Aksi hâlde herkes kendi kafasına göre hareket ederse birlik ve beraberlik bozulur; baş ayak, ayak da baş olur, diyor Kur'ân-ı Kerim mealen:

"Nizâa düşmeyiniz, cedelleşmeyiniz; yoksa işiniz fiyasko ile neticelenir, kuvvetiniz dağılır gider, siz de ayaklar altında pâyimâl olursunuz."[35]

4. Asker Nebi ve Farklı Taktikler

Allah Resûlü iyi bir asker olarak daima değişik taktikler uygulamıştı. Bir defasında uyguladığı taktiği, âdeta bir başka defa uygulamıyordu. Onun için, hasımları, O'nun karşısında daimî bir şaşkınlık yaşıyorlardı. Günümüzde çok kullanılan, fakat o zamanlarda fazla bilinmeyen "kerr u ferr" -ki, hücum etme, saldırma, geriye çekilme, düşmana beklenmedik baskınlar yapma demektir- Kureyş'in kafasını allak-bullak etmişti.

Allah Resûlü, Bedir'de düşmanlarını böyle karşılamıştı. Doğrusu, müşrikler neyle karşılaşacaklarını bilmediklerinden daha işin başında şaşkına dönmüşlerdi. Hem de, tam tekmil ordularıyla, atlarıyla, develeriyle, malzemeleriyle hazır bulunmalarına rağmen. Müslümanlarınsa, bizim tespitimize göre o gün sadece iki veya üç tane atları vardır. Ve herkese bir mızrak ve birkaç ok ya düşüyor veya düşmüyordu. Zira onlar, farklı bir mülâhaza ile Bedir'e kadar gelmişlerdi. Bununla beraber düşman, strateji adına o güne kadar yapageldiği şeylerin hiçbirinin tatbik edilmediğini görünce paniğe kapıldı.. ve artık, takdir çizgisinde esbap onları adım adım kovalıyor ve Allah'a eş-ortak koşulmanın tokatları olup suratlarına iniyordu.

Ve, yine bir taktik.. Cephede cemaatle namaz kılıyor, düşmana karşı bir fütursuzluk sergiliyor ve etrafa güven dağıtıyordu. Karşı taraf bunu bir fırsat

olarak değerlendirmeyi düşünebilirdi. Ancak durum hiç de onların umdukları gibi değildi. Çünkü Cenâb-ı Hak, cephede kılınacak namazı Habîbi'ne şöyle talim etmişti:

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ

"Sen içlerinde olup da onlara namaz kıldırdığın zaman, bir kısmı seninle beraber namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar...

Sen namaza durduğun zaman arkanda bir kısım cemaat seninle namaza dursun. Bir diğer cemaat karşı tarafta pusuya yatsın, mevzilensin, onlar bir rekât kıldıktan sonra, onlar mevzilensin, bu defa da ilk mevzilenenler gelip namaza dursun."[36]

Düşman onları uzaktan gözetliyor; kılıçları, kalkanları, okdanlıkları yanlarında öyle namaz kılıyorlar. Tam hücum etmeyi düşündükleri zaman bir de bakıyorlar ki, namazın içinde bile strateji. Mevzidekiler namaza, namazdakiler mevziye gidip geliyor...[37]

Allah Resûlü, Rabbinin emriyle namaz içinde dahi taarruz, müdafaa ve düşmanın içine korku salma planları yapıyor.

a. Kitmânîlik: Sezdirmeden Hareket Etme

Hitler, askerlik mesleği adına: "Sezilmeme sırrını ben keşfettim." dedi. Oysaki eskilerin ifade ettiği şekliyle, "Kitmânîlik" Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından ortaya atıldı ve insanlık O'nun sayesinde kitmânîliği tanıdı. Ne taarruz ne de müdafaada O'nun hedef ve stratejisini kimsenin bilmesi mümkün değildi. Yolun bir bölümünü katetmeden evvel, şuraya buraya gidiyorum demezdi.[38] Mekke'ye bir konak mesafe kalıncaya kadar, ne müşriklerin ne de kendi ordusunun net olarak hedeften haberi yoktu. On bin yerde, tam on bin tane ateş yakınca, Kureyş'in içini bir korku sardı. Ne var ki, artık çare yoktu. O kadar burunlarının dibine sokulmuşlardı ki bir şey yapmaları mümkün değildi.[39]

b. Haber Ağları

Bu arada, o güne kadar duyulup bilinmedik öyle bir haber ağı kurmuştu ki haberler merkeze ânında ulaşıyor.. ve vakti vaktine değerlendiriliyordu. Allah

Resûlü'ne ait haberlerin düşmana ulaştığına dair tarih hiçbir şey kaydetmiyor. Hâtıb b. Ebî Beltea bir aralık, küçük bir yanlışlık yapıp, O'nun Mekke'ye doğru hareketini, Mekkelilere haber vermek istemişti ama, ulakla yolda yakalanmıştı. Tabiî ona da bir şey dememişlerdi.. hem meseleyi hallettikten sonra, niye desin ki! O zaafını ifade etmiş, belli bir boşluğunu konuşmuştu.. gerçi bu zat, Bedir'de bulunmuştu ama belli bir boşluğu vardı.. o da muvakkaten o boşluğa takılmıştı... Boşluğu olmayan Zât ise (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu bağışlamıştı.[40]

Evet, Allah Resûlü kendi hesabına bir haber ağı kurmuştu ama, O'na ait sırları elde edecek haber ağlarına fırsat ve malzeme vermemişti. O'nda öyle bir kitmânîlik vardı. "Sezilmeme"ye dair kim ne söylerse söylesin, 14 asır evvel her şeyi, O'na talim eden Zât, bunu da O'na talim etmiş ve insanlık, gerçek kitmânîliği Hz. Muhammed Mustafa'yla (sallallâhu aleyhi ve sellem) tanımıştır.

Bir devenin bütün hızıyla koşup 48 saatte ulaşabileceği bir noktaya, Efendimiz, çok daha az bir zaman zarfında haber ulaştırabiliyordu. Düşünün ki, Efendimiz, Medine'de duruyor, orduları ise, ta Suriye önlerinde savaşıyorlardı. Bu uzak mesafeyi katetmek için, durmadan gidilirse 10 gün gerekiyordu. Ama, bu 10 günlük mesafeye Efendimiz'in habercileri 8 günde haber ulaştırabiliyorlardı.

İşte böyle müthiş ve baş döndürücü bir haber ağı kurmuştu. Niye olmasın ki Allah (celle celâluhu), O'na yol gösteriyordu, O da hep Allah'ın (celle celâluhu) gösterdiği yolda yürüyordu. İlk ulak, bir konak mesafelik bir yere kadar gidiyor ve orada istirahata çekiliyordu. Haberi ikinci ulak alıyor ve bir konak ilerde duran üçüncü ulağa haberi ulaştırıyordu. Üçüncü ulak dördüncüye, o da beşinciye, derken haber en dinç bineklerle, en dinç ulaklarla, en kısa zamanda, ulaşması gereken yere ulaşıyordu. Başka türlü, Mekke'de durup da, Fizan'dan haber almanın yolu var mı?..

O günün şartları ve imkânları içinde, muhteşem fetanet, her referansıyla ayrı bir huzur, ayrı bir itminan, ayrı bir inşirah veren televvünler gösteriyor ve bize kendi risaletini ilan ve itiraf ettiriyor.

Bütün bunların yanında O, çok iyi bir asker olarak, sulh iktiza ettiği zaman hemen sulha yöneliyor ki, yukarıda bu hususa bir nebze temas etmiştik. Burada tamamlama kabîlinden, şunları da ilâve etmemizde yarar olacak:

Kur'ân O'na şöyle diyordu: *"Eğer onlar sulha yanaşırlarsa, sen de yanaş*

ve Allah'a tevekkül et!"[41] Yani esbaba riayet et ama, Allah'a (celle celâluhu) tevekkülde de kusur etme! Esbaba riayet etmeden tevekkül, tembelliğin, şuursuzluğun, idraksizliğin; esbaba riayetten sonra tevekkül ise teslimiyetin, inkıyadın, Allah'a (celle celâluhu) bağlılığın, şeriat-ı fıtriye ve âyât-ı tekvîniye prensiplerini, kanunlarını bilmenin ve onlara riayet etmenin ifadesidir.

c. Tebliğde Devreler

Bir devre de Cenâb-ı Hakk'ın, O'na emri şu idi:

أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

"Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış; doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları daha iyi bilir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilir."[42]

Kim sapıklıkta, kim hidayette, Allah (celle celâluhu) onu çok iyi bilir. Sen sadece vazifeni yap ve gerisine karışma! Bu âyet bir bakıma O'nu ve cemaatini âdeta mağarada şarj olmaya, gerilim kazanmaya davet ediyordu. Arkadan bir devir geldi ki Efendimiz, Allah'tan (celle celâluhu) aldığı şu emirlerle tebliğini açıktan ve sert bir dille yapmaya başladı. Cenâb-ı Hak bu âyetle de O'na şöyle diyordu: وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ *"Önce en yakın hısımlarını uyar!"*[43] فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ *"Artık Sana emrolunanı başları çatlatırcasına anlat ve müşriklerden yüz çevir!"*[44]

5. Hayatından Kısa Kesitler

İslâm açığa vurulunca, baskılar arttı ve bunun üzerine şehit olanlar da oldu. Sümeyye gibi, Yâsir gibi ve daha niceleri.

Kimisi açlıktan, kimisi işkenceden, kimisi sinesinden yediği bir mızrak, bir oktan.. ve derken hicretler başladı... Habeşistan'a hicret, kendi kentlerine geriye dönüş ve ileride gerçekleşecek olan Medine'ye hicret ve hüzün senesi; Hz. Hatice-i Kübrâ ve Ebû Talib'in birden vefat etmesi ve esbab açısından Allah Resûlü'nün bütün bütün desteksiz kalması... Aslında Allah (celle celâluhu), sebepler adına, O'nun dayanabileceği her şeyi koparıp O'nun elinden alıyor, O'na, sürekli Müsebbibü'l-Esbab'a teveccüh yollarını açıyordu. Zira sebepler bütün bütün sukut etmezse, fıtrat ve tabiat kanunları için mukarrabîn ölçüsünde Müsebbibü'l-Esbab'a teveccüh tahakkuk etmez.

Sebebler bütünüyle yok edilmeli ki insan o esnada fıtrî meyillerinin yanında ızdırarî ve cebrî olarak da "Allah"a yönelip tevhid nurunun sırlarını sezebilsin.. sezebilsin de vicdanında sırr-ı ehadiyet zuhur etsin.. tıpkı Yunus b. Mettâ'da olduğu gibi.. sonra da O'na yaptığı gibi sahil-i selâmete çıkarsın ve şecere-i yaktîn altında, ona görmesi gerekli olan nur-u a'zamı göstersin.

Evet, Ebû Talib'i alırken O'nun bir dayanağını alıyor, Hz. Hatice-i Kübrâ'yı (radıyallâhu anhâ) alırken ayrı bir dayanağını alıyor, böylece, arkadan gelenlere en büyük dersi vermek üzere O'nun nazarında sebepleri birer birer yok ediyor, O'nu Müsebbibü'l-Esbab'a çeviriyor ve sanki O'na şöyle diyor: "Sen daima 'Allah (celle celâluhu)' demeye namzet birisin; görmüyor musun ki, daha dünyaya gelmeden babanı, geldikten az sonra ananı, daha sonra dedeni, evet, seni kim himaye ettiyse birer birer elinden alarak daima sana şunu ihtar etti: "Habib-i Zîşânım, sakın ha, gözlerinin içine başka hayal girmesin! Her zaman Beni ara, Beni gör, Beni duy, Beni bil ve kâinatta, her çaldığın kapının arkasında Benim sesimi duymaya çalış!"

Allah'ın, O'nu yaşamaya zorladığı bu yol; ağır, çetin, zor, tahammülfersâ idi ama, Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) götüremeyeceği bir yük değildi; çünkü O, Allah'ın (celle celâluhu) gücüyle çok güçlü, Allah'ın (celle celâluhu) kuvvetiyle çok kuvvetli, acz u fakriyle kanatlı, yenilmez bir insandı.

Zâhirî sebeplerin vefasızlık ettiği yerlerden biri de Taif'ti. Allah Resûlü mesajını sunacak temiz sineler bulma ümidiyle gitmiş ve başından, vücudundan, ayaklarından, şakır şakır kanlar akarak geriye dönmüştü..[45] sonra Akabe'de ilk altı (bir rivayette yedi) kişiyle karşılaşma.. bunlar Es'ad b. Zürâre ve arkadaşlarıydı. Allah Resûlü'nün elini sıkıyor, sonra dönüp Medine'ye gidiyor ve ertesi sene on iki kişi, bir sonraki sene ise ikisi kadın olmak üzere yetmiş iki kişi olarak biat etmek üzere Allah Resûlü'ne geliyorlar.[46] Bunların içinde kadın olarak Nesîbetü'l-Mâziniye (İslâm Tarihinin daima şerefle kendisini yâd edeceği Ümmü Umâre künyesiyle andığımız büyük kadın) ve bir de Esmâ binti Amr var.[47]

Bu büyük kadınlar o günden sonra seferde-hazerde Allah Resûlü'nden ayrılmadılar. Hatta irtidat hâdiselerinde, Ümmü Ümâre, oğlu Habib'in şehit olduğu Yemame'de bizzat yine elinde kılıcı ve Uhud'dakine denk kahramanlığıyla sözünde ve vazifesinin başındaydı.[48] Medine'nin bu ilkleri

tarafından Allah Resûlü Medine-i Münevvere'ye davet edilir.. ve kumandan, ordusunun başındaydı artık.

O güne kadar kimsenin burnunu kanatmamış, kimseye bir şey dememişti. Hatta O, birine bıçağı verirken dahi onun keskin tarafını, kendine doğru tutar, sapıyla uzatırdı. Çünkü adam ürperebilir, korkabilirdi. Evet O, böylesine incelerden inceydi.. ve o güne kadar hayatında hiç kimseyi incitmemişti. Ne var ki, hak ve hakikatin intişarı ve Kur'ân'ın dört bir yanda şehbâl açması karşısında rahatsız olan, rahatsız olup engellemeye çalışan yarasalara karşı elbette O "Sahibü'l-kadîb", kılıcını kullanacak ve: "Ey yarasalar! Artık nurun önünü alamazsınız! Size gece yaşamak düşer.. savulun, gündüzün ışık ordusunun ve ışık süvarilerinin önünde durmayın!" diyecekti ve dedi de.

Lider, tebasıyla iç içe ve kumandan ordusunun başında idi. Önce içtimaî meseleleri halletti. Ashab-ı kiramı kardeş yaptı, Ehl-i Kitab'ı kendi saflarına çekti, onlarla sulh oldu ve bir anayasa hazırlayarak herkese emniyet ve güven telkin etti.

Daha sonra askerliğe yöneldi ve küçük müfrezeler teşkil etti.. derken etrafa keşif kolları çıkarmaya başladı. Keşif kollarının sayı itibarıyla on kişi ve daha az olanları ekseriyetle istihbarat ağırlıklı vazife görüyorlardı. Bunlar etrafı gözetiyor, muttali oldukları haberleri gelip Allah Resûlü'ne ulaştırıyorlardı.

Bir de sayı itibarıyla daha fazla olan müfrezeler vardı. Bunlar silahlıydılar.. eğitimli idiler. Her an vazifeye hazır bulunurlardı. Bunlara bugünkü ifadesiyle vurucu timler diyebiliriz. Allah Resûlü'nün timleri, yer yer keşif vazifesi de yaparlardı. Ama, iktiza ederse vuruşmasını da çok iyi bilirlerdi. Kendileri de dört defa bunların başında bulundu. Bazen sayıları iki yüz kişiye varan keşif kolları da olurdu. Bunlar, daha çok, düşmanı sindirme, içlerinde panik hâsıl etme gibi vazifeler görürlerdi.

6. Seriyyelerdeki Hedefleri

Müslümanlar, hesaplaşmanın her çeşidine hazır idiler. Müşrikler de var güçleriyle onları böyle bir hesaplaşmaya zorluyorlardı. Vahiy geleli on üç sene, hatta içine girilen sene itibarıyla on dört sene oluyordu. Işıktan rahatsız olan insanlar, durmadan ışığı söndürmeye çalışıyor ve her yerde iman ve Kur'ân hizmetinin üzerine yürüyor, fırsat buldukça, birer birer Müslümanları derdest ediyor ve canlarına kıyıyorlardı.

Bugün "Bulgar mezalimi, Moskof mezalimi, Hindu mezalimi" diyoruz;

diyoruz da, hiç olmazsa bugün bu tür zulmü kınayanlar var.. o gün Müslümanlara yapılan şeyleri kınayan bile yok.. kimse sesini çıkarmıyor. Kureyş ne yaparsa yapsın mâkul görülüyor ve vahşetin en utandırıcısı dahi tabiî kabul ediliyordu. Çünkü, Kureyş, Mekke'nin efendisiydi.. ne isterse yapabilirdi. O'nun bu despotizmasını yıkmak da yine Efendimiz'e düşüyordu. O'nun için seriyyeler hazırladı ve dört bir yana saldı. O, bu keşif kolları ve vurucu timlerle, belli hedeflere varmak istiyordu. Bu cümleden olarak:

a. Müslüman Varlığını Hissettirmek

Çevrede kendi mevcudiyetini hissettirerek, müşriklerin, Müslümanları Mekke'den kovmakla İslâm nurunu söndüremediklerini göstermekti.

يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُوا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ

"Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmeye çalışıyorlardı. Bilmiyorlardı ki, Allah durmadan nurunu tamamlıyor."[49]

Çölün o karanlıklı vahşeti ve birinci cahiliye içinde bile, Allah nurunun söndürülemeyeceğini Allah Resûlü onlara bu şekilde göstermek istiyordu.

b. Kuvvetin Hakka Ait Olduğunu Göstermek

Hem ispat ediyordu ki, hüküm sadece Mekke müşriklerine ve Kureyş'e ait değil.. hakkı temsil edenlerin de bir hissesi, bir payları var.. ve bir gün gelecek, kuvvet, elindeki bütün silahlarıyla Hakk'a teslim olacaktır. İşte o gün yeryüzünde söz sadece ve sadece hakkın eline geçecek.. ve işte o zaman hukukun üstünlüğü tam olarak günyüzüne çıkacak.

Allah Resûlü Kureyş'in haklı olmadığını; fakat, kuvveti ellerinde tuttuklarından dolayı yer yer ve muvakkaten hakka galebe çaldıklarını biliyordu. Bunun için de Allah Resûlü'nce hakkın kuvvetinin ilan edilmesi lâzım geliyordu ki, işte O da tertip ve teşkil buyurduğu bu seriyyeleri ile çevresine bunu anlatıyordu.. yani, Ebû Süfyanların, Ebû Cehillerin, Utbelerin, Şeybelerin, İbn Ebî Muaytlerin, Velidlerin insanlık üzerinde herhangi bir haklarının olmadığını, aksine onların insanlığın haklarını gasbetmiş istismarcılar olduğunu fiilen ortaya koyuyordu.

c. İrşada Zemin Hazırlamak

Bu seriyyeler irşad yolunun önündeki engelleri aşmaya matuftu. Evet O, çölde bu keşif kollarıyla, zabıta kuvvetini ele geçirecek, kendi mürşidlerinin, mübelliğlerinin köy, kent her yerde gezmelerini temin edecek, yolları emniyet

ve güven altına alacak, mürşidlerine çalışma atmosferi hazırlayacaktı.

Bu mülâhazalarla Allah Resûlü, hiç durmadan çevreye seriyyeler çıkartıyordu. Hicretten sonra, Bedir'de hasımlarıyla hesaplaşacağı güne kadar tam on yedi defa etrafa yıldırım birlikleri gönderdi. O, birkaç ayda varılabilecek yerlere, hatta Mekke'nin önlerine kadar, on yedi defa yıldırım hareketi tertip ederek, düşmana ruhanîler, melekler gibi göründü ve içlerine korku saldı. Onları yavaş yavaş Bedr-i Kübrâ'ya çekerken, tam felç etmiş olarak çekiyordu.

d. Emniyeti Temin Etmek

O günlerde çölde çapulculuk hâkimdi. Kim kuvvetli ise o haklıydı ve mazlumun hakk-ı hayatı yoktu.. kim kuvvetli ise, o sürekli eziyordu. Bunun karşısında Efendimiz, şunu planlıyordu; her yerde askerî müfrezeler gezecekti ama, kimsenin kılına dokunmayacak, malına el sürmeyecek, ırza, namusa ilişilmeyecek, evet; silahlı insanlar milletin kapısının önünden geçecek ama onlar, emniyet ve güvenin bekçiliğini yapacak, kimsenin burnunu kanatmayacak.. ve herkese göstereceklerdi ki, çölde çapulculuktan başka şeyler de oluyormuş. Bunu, temsil etse etse ancak ta baştan çapulculuğa karşı ilan-ı harp eden Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) temsil edebilirdi.

Bu arada herkes, şunu çok iyi duymuş, anlamış ve bilmiş olacak ki, çöl sadece Mekke müşriğinin değil, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onda bir hakkı var.. ve bu hak, zamanla, inkişaf edecek, nurun yayıldığı gibi yayılacak, her evde, her hanede, her vicdanda, her zihinde kendisini hissettirecek ve ettirdi de...

7. Seriyyeler

a. İlk Seriyye ve Hz. Hamza (radıyallâhu anh)

İşte, bütün bu maksatları tahakkuk ettirmek için Allah Resûlü, daha hicret buyurur buyurmaz, ilk yıldırım harekâtı emrini, yanına yüz kişi de katarak Hz. Hamza'ya (radıyallâhu anh) vermişti. O günlerde Allah Resûlü, çölde öyle bir haber ağı kurmuştu ki, kuş uçsa O'nun haberi olurdu. O günlerde içinde, pek çok muhacir malının da bulunduğu bir kervan, yeni Medinelilerin gözünün içine baka baka yakın bir yerden geçiyordu. Seyyidina Hz. Hamza (radıyallâhu anh), düşmanın gözüne bilinenden çok farklı göründü.. kimsenin burnunu kanatmadı

ama, düşmanın kalbine korku saldı ve onları felç etti.. öyle ki, arkalarına bakmadan kaçtılar..[50] onlar çölde kaçadursunlar, köylü-kentli herkes onlara bakıyor şöyle düşünüyordu: Demek, Mekkeliler artık değişik bir kuvveti, bir gücü de kabulleniyorlar.

Bu ruh hâletinin, insanların gönlünde nasıl bir tesir yapacağı tariften vârestedir. Mekkeli, bu hareketlerin hemen hepsinde çareyi kaçmada buluyordu. Mekkeli kaçarken, Müslüman da onu kovalarken, etraf da mütehayyir, şaşkın, hayret içinde, ne yapacağını bilemeyen ve kaderdenk çizgisinde bulunan kimselerin bulundukları kefeye Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) yumruğunu bütün şiddetiyle indiriyor ve o kombinezonu, kendi hesabına değerlendiriyordu. Halkta yaygın kanaat şu merkezde idi: Demek ki müşriklere bundan sonra kaçmak düşüyor.

Evet, Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) iyi bir erkân-ı harp olarak hasımlarını kovalıyor ve bu mânâ, bu ruh ortadakileri büyülüyor ve tesiri altına alıyordu. Her gün gönüller, İslâmiyet'e karşı daha da yumuşuyor.. ve değişik kabilelerden fevç fevç İslâm'a dehalet oluyordu. Yollar artık emniyet altına alınmış, İslâm güç ve kuvvetini göstermiş, hak temsil edilirken, ihtiyaç duyulan güç ortaya çıkmış ve herkes şimdi biraz daha farklı düşünüyordu.

b. İkinci Seriyye

Arkadan hemen ikinci seriyyeyi tertip buyurdu. Ve bunda da kimsenin burnu kanamayacaktı; çünkü maksat bir çıkartma veya indirmeydi. Her şeyde kuvveti esas alanlar kuvvetlerinin ve kuvvet fendinin bozulduğunu görsünler, kuvvetin bir şeye yarasa da her şeye yaramadığını anlasınlar, isteniyordu.. ve kuvvete, hak buudlu kuvvetle mukabele ediliyordu...

Evet, kuvveti elinde tuttuğu hâlde zulme, cebre, gadre, haksızlığa girmeme; aksine güçlü olmakla beraber âdil ve merhametli olma.. hem o kadar ki; şayet yabancı birinin koyunundan süt içecek olsalar "Bunun hakkını verelim de sizin koyununuzdan bir süt içelim." demeye kadar ukbâ referanslı.. Müslümanlar bu hâl ve davranışlarıyla öyle bir imaj hâsıl ettiler ki, bunlar çöl insanının bilmediği şeylerdi. Bunları hayret içinde seyrediyor ve ihtimal "Acaba gökten, İbrahim'in dediği melekler mi indi?" zannına kapılıyorlardı. Ne tatlı zan, ne tatlı bir düşünceydi bu!

c. Ubeyde b. Hâris Seriyyesi

Ubeyde İbn Hâris (radıyallâhu anh) Allah Resûlü'nün amcası Hâris'in oğlu ve Abdulmuttalib'in de torunuydu. Bedir'de dizleri kesilmiş kanlar içinde, Allah Resûlü'nün huzuruna götürüldüğünde henüz ölmemişti: "Yâ Resûlallah, cephede savaşırken ölmedim, söyle bana Allah aşkına, ben şehit miyim?"[51] diyen, yüreği tir tir titreyen Ubeyde İbn Hâris (radıyallâhu anh).

O da, Râbığ vadisinde düşmana bir korku saldı, bir dehşet ve bir velvele verdi.[52] Sonra da geriye döndü ki, bu da Kureyş için bir felç ve ikinci bir şoktu. Kureyş'in de Kureyş kervanlarını idare edenlerin de, çölde Kureyş'e gözcülük yapanların da bu şokların tesirinden senelerce kurtulmaları mümkün değildi.

d. Başta O Vardı

Yıldırım hareketleri birbirini takip ediyordu. Bu seriyyelerden sonra, doğrudan doğruya Allah Resûlü, iki yüz kişilik bir kuvvetin başına geçerek Şam'a giden Kureyş kervanını tehdit edecekti. İş o kadar mükemmel planlanmış ve öylesine yollar kontrol altına alınmıştı ki; eğer Allah Resûlü: "Geçin, gidin!" demeseydi, kervanın geçip gitmesine imkân yoktu.

Bu öyle bir tehdit idi ki, Kureyş'in yürekleri ağızlarına gelecek, ödleri patlayacaktı. Allah Resûlü bizzat işin başında bir nârâ atıyor, ortalığı velveleye veriyor, ormandaki aslanların ödünü koparıyor ve yine hiç kimseye ilişmeden, kimsenin kılına dokunmadan geriye dönüyordu.[53]

Benzeri bir mülâhaza ile yine Allah Resûlü, az bir kuvvetin başında Buvat'ta düşmanlarıyla karşılaşıyor, onlara gözdağı veriyor ve geriye dönüyor.[54]

Aynı çizgide Veddan'da düşmanlarıyla karşılaşıyor, yine yüreklerine korku salıyor.. ve herkese çapulculuğa karşı çöl emniyetinin garantörü olduğunu hatırlatıyor ve geriye dönüyor.[55]

e. Abdullah b. Cahş Seriyyesi

En son Abdullah b. Cahş ki, bu da halasının oğluydu ve vazifelendirdiği kimseleri hep yakınlarından seçmiş idi.. ilk emirleri de yakınlarından seçmiş ve dinî karabeti cibillî karabetle tahkim etmişti. Zira o güne kadar, Müslümanlar silah kullanarak hasımlarıyla hesaplaşmamışlardı. Akrabalarıyla kavga etmek, akrabalarını öldürmek ise çölü de, çölün kanunlarını da altüst etmek demekti. Bu itibarla "Bedr-i Kübrâ" çok önemliydi. Bedr'e giden yol da, bu seriyyelerden geçiyordu. Bedr-i Kübrâ'ya giden bu yolda O, seriyyelerin başına Hz. Hamza, Ubeyde İbn Hâris, Sa'd İbn Ebî Vakkas ve Abdullah b. Cahş

gibi yakın akrabalarını seçmiş.. ve bu çetin, çöl mantığına ters, ağır sorumluluğu yakınlarına yüklemişti. Bu arada üç-dört seriyyede de bizzat kendileri bulunmuşlardı.

Abdullah b. Cahş, Allah Resûlü'nün halazâdesiydi. Uhud'un, dillere destan bu büyük bahadırı, günümüzde bilinen şekliyle hipermetrop mu yoksa ağır bir miyop mu nasılsa gözleri görmüyordu.. ve herhâlde sadece karartıları hissediyordu. Buna rağmen, hiçbir harpten geriye kalmamıştı ve Bedir'de kıyasıya savaşmıştı. Uhud'da bozgunu görünce, bunu bir türlü hazmedememiş ve sağda-solda ölüm peylercesine savaşmıştı.

Sa'd İbn Ebî Vakkas diyor ki: "Bir aralık gözü dönmüş bir vaziyette, bir kayanın dibinde; âniden karşıma dikildi. Bana dedi ki, "Gel tam sırası, şurada sen dua et ben 'Âmin!' diyeyim, ben dua edeyim sen 'Âmin!' de!" (Tam Allah Resûlü'ne yakışır bir halazâde.. Ruhun şâd olsun.. ve makamın da firdevs... Sen bize yürünmesi gerekli olan yolu gösterdin! Sen bize, zilletle yaşamaktansa izzetle ölmeyi öğrettin! Sen Resûlullah'ın şehit edilmesi bahis mevzuu edildiği bir yerde, yaşamanın abes olduğunu canını vererek anlattın! Ruhun şâd olsun!) Gözü dönmüştü. Ukbâ ve Allah'a ulaşmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Azdan gözünü kesmiş, çoğa teveccüh etmiş, halktan Hakk'a yüz çevirmiş ve kesretten vahdete yönelmişti. Yönelmiş de: "Gel sen dua et ben 'Âmin!' diyeyim, ben de dua edeyim sen 'Âmin!' de." demişti.

Siyer kitapları ittifak ile naklediyorlar. "Oturduk, diyor, Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh). Tam muharebenin kızıştığı ve Resûlullah'ın vefat ettiği şayiasının yayıldığı bir anda, o dua edecek, ben 'Âmin!' diyeceğim, ben dua edeceğim, o 'Âmin!' diyecek. Ben dua ettim ve şöyle dedim: 'Allahım, hasımlarımızla hesaplaşıyoruz, en güçlü hasımları karşıma gönder, onunla kıyasıya yaka-paça olayım ve sonra haklarından geleyim, sonra da gazi olarak Allah Resûlü'ne döneyim.'

O, benim bu içten gelen duama 'Âmin!' dedi. Sonra o şehit namzeti başlamıştı dua etmeye ve şöyle diyordu: 'Allahım, bana çalımlı bir hasım gönder, savaşın tam hakkını vereyim, ben onu hırpalayayım; ama sonra o beni öldürsün, (çünkü benim için artık hayatın mânâsı yok. Zira Resûlullah şayet şehit oldu ise, burada artık benim için yaşamak abestir.) Sonra benim burnumu, dudağımı birer birer kessin. Sonra ben yüzümden, kulağımdan, burnumdan, dudağımdan, gözlerimden akan kanlarla Senin huzuruna geleyim. Sen bana de ki, 'Abdullah! Burnunu, dudağını, kulağını ne yaptın?' Ben de Sana diyeyim ki;

‘Allahım, ben utandım günah işlemiş uzuvlarımı Sana getirmeye, Habibinin yolunda kavga ederken döktüm geldim.’

Dua müthişti, ben bu müthiş adamın müthiş duasına ‘Âmin!’ dedim. Allah’a (celle celâluhu) yemin ederim ki Uhud bittikten sonra Allah Resûlü, halazâdesini arattırdı, buldu, ne dudağı vardı, ne burnu vardı. Karnında da mızraklar dönüp durmuş ve bağırsakları da deşilmiş vaziyette idi.”[56]

Gözleri hakikate açıldıkdan sonra; varsın dünyayı tam görmesin, varlığı buğulu buğulu seyretsin ne çıkar..!

İşte Nahle seriyyesinin başında bu Abdullah b. Cahş vardı. Allah Resûlü onu, on iki arkadaşıyla beraber, Medine’ye tam 500 km’lik mesafede bulunan, “Nahle” denilen yere göndermişti. Nahle, Mekke’nin burnunun dibinde bir yerdi. Oraya kadar gidip gelecek ve oradan Mekkelilerin durumunu tarassut edecekti. Ölümü birkaç kere göze almayan bir insanın böyle bir vazifeyi omuzlaması düşünülemezdi. Onun için Allah Resûlü, o insan seçimindeki fetanetini göstermiş ve seriyyenin başına tam adamını bulup koymuştu. Oraya, hayatı istihkar eden ve durmadan ölüm kovalayan bir yiğit gerekliydi ve Abdullah tam bu işin eriydi.

İki Cihan Serveri ona bir mektup verdi. Mektupta bu seriyyenin yapacağı işler yazılıydı. Ancak mektup hedefe varıldıktan sonra açılıp okunacaktı. Ayrıca ona şu tenbihte de bulundu: *“Sakın oraya götürmek için kimseyi zorlama! Adamlarını hep gönüllülerden seç!”* Daha önceden işi kabullenenlerden biri, mesele gönüle bırakılınca mazeret beyan edip vazgeçmişti. Diğerleri, denileni tatbik etti ve Nahle denilen yere kadar gittiler. Emirnameyi orada açtı. Allah Resûlü’nün emirlerini bir bir yerine getirdi. Derken hiç beklenmedik bir hâdisede bir müşrik öldürüldü. Kaçanların ganimetleri de alınıp Allah Resûlü’ne getirildi. Bu seriyyede yapılanlar, beklenmedik şekilde olmuştu ve kat’iyen, Allah Resûlü’nün emri dahilinde yapılmamıştı. Aniden zuhur eden bir hâdisede, istenmediği hâlde böyle bir şey olmuştu. Mekkeliler bunu büyüttü ve “Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), haram aylarında adam öldürüyor.” dediler. Daha sonra, bu mevzu ile ilgili âyetler[57] nazil oldu ve onların çıkardığı fitnenin, haram ayda adam öldürmekten daha şiddetli olduğunu beyan buyurdu.[58]

8. Seriyyelerin Neticeleri

a. Çölde Hâkimiyet Ele Geçmişti

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Medine'ye teşrif buyurduktan az sonra başlayarak, bu minval üzere yıldırım hareketleri tertip ediyor, düşmanlarını sindiriyor, onların içlerine korku salıyor; iktisadî hayatlarını tehdit ediyor, onları malî ve iktisadî bunalımlara itiyor ve hâdiseleri Bedr-i Kübrâ'ya doğru çekiyordu.

Bütün bunları yaparken de öyle bir haberleşme ağı kurmuş idi ki, o gün Kureyş, Resûlullah'ın kurduğu bu haber ağıyla evlerinin içinde olan şeylerden dahi haberdar olduğu, paniği içindeydiler. Her yerde görüşülüp konuşulan şey şu idi: Bir insan böyle bir haber ağı ile kuş değil sinek dahi uçurtmaz, hasımlarının yaptığı şeyleri bilir. İş böyle olunca paniğin buudlarını tahmin etmek oldukça zordur.

Bize askerde derlerdi ki, muharebe muhabere demektir. İyi bir muhabere teşkilatınız varsa ve iletişim mükemmel ise, bir ölçüde zaferin yarısı garantilenmiş sayılır. Hasımlarınıza haber sızdırmayacaksınız ve onlardan günübirlik sürekli haber elde edeceksiniz.. merkezi de dakikası dakikasına olanlardan haberdar edeceksiniz. Günümüzde teknik bu kadar ilerlemiş olmasına rağmen karşı cepheye sızdırmadan haber ulaştırma oldukça zor.. ve hele onlardan haber sızdırmak... Hâlbuki o ibtidaî şartlarda, Allah Resûlü nasıl bir haber ağı kurmuş idiyse haberler çok seri hem de fevkalâde bir güvenlik içinde intikal ediyordu. Kendisine vahiy nasıl güvenle, Cibril gibi, مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ *"Orada kendisine itaat edilir, O emîndir."*[59] ile serfiraz bir melek vasıtasıyla getiriliyordu.. kurduğu haber ağı da, âdeta aynı güven ve aynı hassasiyet içinde işliyordu. Allah Resûlü güvenirlilik adına, bu mükemmel haber ağıyla başarılı bir iletişim içindeydi. Hiçbir haber sızmıyor, düşman hiçbir şeyden haberdar olmuyor; O'nun ise, kaçırdığı tek haber bulunmuyordu.

Batının deha çapında kabul ettiği kumandanlar vardır. Sezar, Anibal, Napolyon ve Hitler'i bunlar arasında sayabiliriz. Ancak, tarih şahittir ki bunların hiçbiri, Allah Resûlü'nün kurduğu haber ağını kuramamış ve düşmanı yakın takibe almada, Allah Resûlü'nün topuğuna ulaşamamıştır.

Allah Resûlü'nün haberlerinden dışarıya sızan bir tek vak'a bilmiyoruz. Yoksa, bir avuç insanla o kadar kefere ve fecerenin hakkından gelinmesi mümkün değildi. Esbap dairesi içinde inayet ve tevfik; temkin ve tedbirin -inayet sahibinin inayeti ölçüsünde- derin bir buududur; kudret dairesi içinde de

temkin ü tedbir, ilâhî tevfikin sığ bir vesilesidir. O, bizim rehberimiz olma mevkiinde, esbap dairesine göre hareket ediyordu.

Sadede dönüyoruz: Cihan harplerinde gördük ki, bir ülkenin limanlarını, ithalat ve ihracatını tehdit altında bulundurmak, onları iktisadî ambargo içine almak, o ülke insanının iki ayağını bir kaba sokmak, yarınlarına karşı onları güvensiz hâle getirmek çok önemlidir. Evet, sizin kanınıza ekmek doğrayıp yemek isteyen hasımlarınızla yaka-paça olmaya doğru giderken veya onları buna doğru çekerken, elbetteki önce onları felç etmeniz gerekecek.

İşte Allah Resûlü de bu yıldırım hareketleriyle hasımlarını böyle felç ediyordu. Artık Mekke'nin güvenliği kalmamıştı ve çöldeki şaşkın adam şöyle düşünüyordu: "Bundan böyle Mekkeli müşrik bizi koruyamaz. Bizim için güvenlik kaynağı olamaz. Öyle anlaşılıyor ki, insanlığın kaderi başkalarının eline geçti. Öyle ise bizim onlara dehalet etmemiz ve uymamız daha uygun olacaktır." Evet, böyle düşünüyor ve fevç fevç Allah Resûlü'ne dehalet ediyorlardı.

Kimsenin burnu kanamasa bile, kervanlar daima tehdit altındaydı. Evet, bütün bu hareketler esnasında -arz ettiğim gibi- Nahle'de bir tali'sizin, Müslüman oklarına hedef olmasının dışında, herhangi bir insanın kılına dokunulmamıştı.

b. Artık Çöl Emindi

Allah Resûlü bu seriyyeleriyle, hedeflediği şeylerin hepsini birer birer elde etmiş bulunuyordu. Artık çölde bir değişik güç ve kuvvetle kendisini hissetirmeye başlamıştı. Mütegallip Kureyş karşısında bir Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) vardı.. ve bir Hz. Muhammed cemaati vardı. Ne var ki; sağda solda kuvveti temsil ettiği, çapulcu kuvvetleri bozguna uğrattığı hâlde, hiçbir zaman kuvveti, bir zulüm aracı olarak kullanmıyordu. Karşı tarafin elinde ise kuvvet, "Ben haklıyım." diyor, herkesin hukukuna tecavüz ediyor.. gece baskınları yapıyor.. mazlumu, zayıfı eziyor, inletiyor ve iniltileri de ney gibi dinliyordu.

Bu yeni kuvvet ise, başka bir kuvvetti. Bu, âdeta gökten inmiş bir kuvvet gibiydi; elinde kuvveti tutuyordu ama, hak karşısında da temenna duruyordu. Hukuka fevkalâde saygılıydı. Evet hak, insanlık tarihinde, bu seviyede bir kere böyle saygı ve ihtiram görüyordu. O da Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) eliyle oluyordu. Aksine, başka zamanlarda her gece gelen,

kendine göre kanunlar koydu ve “Bu hukuktur.” dedi... Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah’ın (celle celâluhu) vaz’ettiği hukukun üstünlüğüne daima saygılı oldu.. saygılı oldu ve parmağını, haramın, mahzurlunun en küçüğüne dahi uzatmadı.

İşte bütün bunları çöl, çöl insanı, onun çoraklaşmış düşüncesi, herkes ve her şey gördü. Bâdiye bunu gördü.. karanlıklar bunu gördü.. çadırların, çardakların önlerinden o müthiş timler geçiyor ama, ne kadına kıza ilişiyor, ne elin âlemin kazandığı şeylere el uzatıyor, ne de haksızlığın en küçüğünü irtikâp ediyordu.

O, bunları göstermeyi hedeflemişti ve şimdi de gösteriyordu. Artık güven, yavaş yavaş Mekke’den Medine’ye doğru kayıyor ve O’nun ufuklarında tülleniyordu. Çünkü Emin oradaydı. Emin, bir zamanlar Mekke’nin kadrini bilemediği “el-Emin” ve bizim “Muhammedün Resûlullah es-Sadıku’l-va’di’l-Emin” dediğimiz Emin artık Medine’de idi. Emniyet, eminin yanında olur. Çöl insanı böyle düşünüyor ve Medine’ye doğru kayıyordu…

Hususiyle son zamanlarda, Kureyş, bütün bütün gücünü yitirmiş, onlara hiçbir güven veremiyordu. Başkalarına güven vermek şöyle dursun kendi kervanları bile tehdit altındaydı. Bu mülâhazalar, müşrik çevrede sürekli çözülmeler meydana getiriyordu. Bunları gördükçe Mekkeliler, öfkeden patlayacak hâle geliyorlardı.

c. Vaktinden Önce Yakalamak Önemliydi

Düşmanı kızdırmak, canını sıkmak, vakitsiz, erken harekete sevketmek için önemli bir meseledir. Size yeni olmuş bir hâdiseyi arz edeyim:

Bana birkaç defa sordular, “Türkistan, Özbekistan, Gürcistan, Dağıstan gibi ülkelerde hareket var. Kırım’da bir ölçüde yine hareketler var. Bu hareketler nebilerin vaadinde, velilerin yâdında, güvercinin kanadında ve ahir zamanda beklediğimiz o mutlu günler midir acaba? Ona doğru mu gidiliyor? Yani esir milletler hürriyetlerini, hak ve hukuklarını elde edebilecekler mi?”

Doğru ona doğru gidiliyor fakat, şu andaki hareketlerin bazılarını senarize edip sahneye koyan, hasımlarımızdır. Evet, oralarda, bizim soydaşlarımıza, bizim dindaşlarımıza, bizim eski kardeşlerimize ait hareketler hep başkaları tarafından planlanıyor. Çünkü biz henüz oralarda yumurtanın içinde civciv veya tavuğun altında yumurta gibiyiz. Üç-beş tane çapulcuyu tahrik ederek sokak hareketine zorlayacaklar ve arkadan da mekanize birliklerini üzerimize sürecekler ve daha yavru iken başımızı ezecekler. Zira Gürcistan’dan üç-beş

sergerdan Bulgaristan'a gitti. Şumnu'da göründü, Sofya'da göründü ve şöyle dediler: "Biz Rusya'da başkaldırdık ve bir kısım haklar kopardık, başkaldırın, hak koparın!"

Bu önemli bir meseledir. Vakitsiz belli bir sahaya çekme ve iflahımızı kesme gayretidir. Ama bilmiyorlar: وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ[60] Hak daima galebe çalacak ve ezilmeyecektir.

اَلْحَقُّ يَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ *"Ve o, hep üstte olacaktır ve onun üstünde olunamayacaktır."*...[61] Ve inşâallah kendi oyunları kendi başlarına dolanacaktır!...[62] وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ *"Hile, komplo kim müstehaksa onun başına dolanır."*[63]

Evet, Allah Resûlü, bir bakıma sindirme hareketleriyle hasımlarını tahrik ediyordu. "Kervanlarımız tehlikede, iktisadî hayatımız tehdit ediliyor, çöl, adım adım O'na doğru kayıyor, öyle ise çıkıp Bedir'de hesabını görelim." diyorlardı. Evet, o devirde cahiliyenin şeytanı Ebû Cehil onlara, işte bunları söylüyordu. Hatta çokları yarı yoldan döneceklerdi ama o: "Hayır, bu işi burada bitirelim, bitirelim zira biz O'nun işini bitiremezsek O bizim işimizi bitirecek." diyor ve tahriklerini devam ettiriyordu.

Allah Resûlü'nün hedefi de buydu. Kur'ân da, O'na bunu talim ediyordu:

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

"Karşılaştığınızda, olacak işi oldurmak için, onları gözlerinize az gösteriyor ve sizi de onların gözünde azaltıyordu. Bütün işler, dönüp Allah'a varır."[64]

Allah (celle celâluhu) onlara sizi, sizi de onlara az gösterdi ki ummadığınız bir yerde, bir tablo, bir hâdise ve bir vak'a meydana geliversin. Zaten, Allah (celle celâluhu) hükmünü vermişti ve O'nun verdiği hüküm de kaza olacaktı. Bu itibarla başlarına gelecek akıbet muhakkaktı; bundan kaçamazlardı. Allah hasımlarını O'na doğru çekiyordu.. ve bir gün Bedr-i Kübrâ'da vakitsiz olarak kendilerini Müslümanların karşısında bulacaklardı.

Allah Resûlü'nün harp stratejisini bilmiyorlardı. Kovmuşlar, içlerinden atmışlardı.. işte şimdi de tir tir O'nun karşısında idiler... Bir seneden beri ihkâk-ı hak etmek, onların aldıkları hakkı istirdat etmek ve onların kuvve-i mâneviyelerini kırmak için seriyyeler tertip eden bu insanın nasıl bir erkân-ı

harp olduğunu belki birkaç saat sonra anlayacaklardı ama, bunun hiçbir yararı olmayacaktı. Evet, Bedir'de öyle bir erkân-ı harple karşılaştılar ve hiç bilmedikleri bir harp stratejisi ile mukabele gördüler. Derken darman duman oldular.

d. Bütün Hâdiseler Bedir'e Hazırlıktı

Evet, Bedr-i Kübrâ'ya gelinmişti ama, bu geliş basit insanların, hatta sıradan erkân-ı harplerin gelişi gibi değildi. O nereye gittiğini çok iyi bilerek "Bedr'e gidiyorum, düşmanlarımla yaka-paça olacağım!" şuuruyla oraya gelmiş, gelinceye kadar da tam 17 defa değişik yıldırım hareketleriyle düşmanın yüreğini ağzına getirmiş.. ve her evde, her ocakta, her bucakta, şok tesiri yapabilecek güç ve hareket gösterisiyle ruhen onları felç etmiş.. kendi güçleri hakkında onları şüpheye düşürmüştü. Hatta "Mekke ve Mekke civarında (Ümmü'l-Kurâ'da) artık emniyet ve güven yok." dedirtmiş.. böylece çölü, efkârının yanına çekmiştir ki, artık emniyetin, "Emin" insanın yanında olduğunu herkes kabulleniyordu. Zaten cahiliye de O'na "Muhammedü'l-Emin" deyip, O'nu emniyetin biricik temsilcisi olarak görmüyor muydu? O, gökte de Emindi, yerde de.. lisan-ı nezihinde bir gün hem bir ihtar, hem de tahdis-i nimet olarak şu inkisar-âmiz sözler dökülmüştü: *"Ben de emin olamazsam, kim emin olur ki. Ben gökte emin, yerde de eminim."*[65]

Artık çöl, emin kim, emniyet nerede bunu ayân beyan görüyordu. Evet, "Emin" şimdi beled-i emin olan, Medine'de oturuyor.. ve efendilik de Kureyş'in elinden, Medine'deki Kureyş'in efendisinin eline geçiyordu. O, Kureyş'in de efendisiydi. Benî Haşim'in de, topyekün insanlığın da, bütün bir varlığın da... O'nun yaratılışı varlığın ille-i gayesiydi. Ve لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ *"Olmasaydın, kâinatı yaratmazdım."*[66] yüksek pâyesiyle taçlanmıştı. Hadis kriterlerine takılan bu söz, o noktada vize alamasa da, mânânın vâkıa mutabakatı cevazıyla, her zaman beyan iklimlerinde serbest dolaşabilir.

Evet, O olmasaydı kâinatın mânâsı anlaşılmayacaktı. Eşyanın hakikatine nüfuz edemeyecektik. Dünya nedir, ukbâ nedir bilinemeyecek.. vicdan nedir, insan nedir anlaşılamayacak ve dünya bir mâtemhaneden farksız olacaktı. Her ölen bizi ağlatacak ve her ızdırablı hâdise, bir tortu gibi sinelerimize çökecekti. Biz karanlıklardan kurtulup aydınlıklara uyanmayı O'nun sayesinde öğrendik. Şu kendi özüne bakan yönleriyle Cehennem Cehennem üstüne dünyayı, O'nun vasıtası ile Cennetler gibi gördük. İmanın dünyada dahi bir Cennet hayatı

vaadettiğini O'nun nurlu beyanlarıyla öğrendik. İman eden herkesin, kalbinde Cennet nüvesi taşıdığını ve Cennetlere uyanmak suretiyle dünyayı dahi Cennet hâline getireceğini hep O'ndan öğrendik. Öğrendik ve huzura erdik.. zikirlerle, Allah'ı (celle celâluhu) anmakla kalblerin itminana kavuşacağına O'nunla uyandık ve أَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ *"Biliniz ki kalbler, ancak, Allah'ı anmakla itminana ulaşır."*[67] gerçeğine ulaştık.. evet, maddî refahla değil, para bolluğuyla değil, hanla apartmanla değil, yazlık-kışlık villalarla değil; imanla, vicdan huzuruyla, insanî değerlere karşı saygılı yaşamakla, itminanla kalbler oturaklaşır, arzular biter, istekler diner. Yoksa bütün dünya bir insana verilse, yine gamı, kederi dinmez. Bu hususların bütününde biricik muallimimiz O'dur.

"Medyûn O'na cemiyeti, medyûn O'na ferdi.
Medyûndur O masuma bütün bir beşeriyet.
Yâ Rabb mahşerde bizi bu ikrâr ile haşret!"
M. Âkif

Bedir'e giderken ashabının kalbinde, buğu buğu Cennet tütüyor ve gözlerinde de Cennet yamaçları tülleniyordu. Çok iyi hazırlanmış ve huzur içinde oraya ulaşmışlardı. Vicdanlar O'na yönelmiş ve artık yollar, ister Medine'den Mekke'ye, ister Mekke'den Medine'ye gitsin, bundan böyle insanlığın önünde Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) vardı. Artık Emin'in emniyet ve güven dönemi başlamıştı.

Bir gün Adiy İbn Hâtim'e şöyle demişti: *"Gün gelecek, (şimdi vahşetten, soygunculuktan, eşkıyanın ortalığı kasıp-kavurmasından şikâyet ediyorsunuz) Hadremût'tan, Hîre'den tek başına bir kadın kalkacak Mekke'ye, Medine'ye kadar gelecek ve hiçbir şeye takılmayacak."*[68]

İşte o dönem şimdiden başlamıştı bile. Çöldeki bu 20'ye yakın emniyet buudlu hareketleri, hem Bedr'in temellerini atmış, hem de bütün vahşetzedelere emniyet fısıldamıştı.

20'ye yakın bu hareketlerde hiç kimsenin burnu kanamamıştı ve hiç kimseye emniyetsizlik telkin edilmemişti. O'nun timleri yıldırım gibi her yerde kendilerini hissettiriyor; ancak geçip gittikten sonra, semadan, yıldırımı müteakip yağan yağmur gibi, rahmet olup iniyor ve sinelerde itminan hâsıl ediyorlardı. Zira geçenler, artık çölün çapulcuları değildi. Onlar Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) emin askerleriydi.. evet, bunlar güven timleriydi. Şekavete karşı, eşkiyaya karşı, anarşiye karşı, kargaşaya

karşı, huzursuzluğa karşı ve güvensizliğe karşı güven timleriydi. Geçtikleri her yer, onlardan sonra buğu buğu rahmet kokuyor ve herkes, “Bu rahmet de nereden?” diyordu...

Bu rahmet, bütün varlığa rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakikatinin semasındaki bulutlardan akıp geliyordu. Bu timler de, O’nun gök gürültüsü, O’nun şimşekleri, O’nun yıldırımlarıydı ve çıkardıkları ışıklar, O’nun adını yazıyorlardı.

1 Bkz.: Hac sûresi, 22/39-40.

2 Müslim, *cihad* 3; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/300; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ* 9/85, 90.

3 *İ’lâ-yı Kelimetullah veya Cihad,* Nil Yayınları.

4 Hâkim, *el-Müstedrek* 3/432; Beyhakî, *Şuabü’l-iman* 2/239; İbn Hişâm, *es-Sîratü’n-nebeviyye* 2/162.

5 İbn Hişâm, *es-Sîratü’n-nebeviyye* 3/227; İbn Sa’d *et-Tabakâtü’l-kübrâ* 3/271.

6 Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid* 6/63-64; İbn Hişâm, *es-Sîratü’n-nebeviyye* 2/318-319.

7 *Doğuştan Günümüze İslâm Tarihi* 1/445.

8 Buhârî, *cihad* 180; Müslim, *hac* 439.

9 Hac sûresi, 22/39-40.

10 Kadı Iyâz, *eş-Şifâ* 1/234-235.

11 Kadı Iyaz, *eş-Şifâ* 1/234. Ayrıca bkz.: *Kitab-ı Mukaddes* Eski Ahit, İş’iyâ, bab: 11-12.

12 Enfâl sûresi, 8/61.

13 Bakara sûresi, 2/208.

14 Hucurât sûresi, 49/9.

15 Âl-i İmrân sûresi, 3/159.

16 Nisâ sûresi, 4/74.

17 Enfâl sûresi, 8/65.

18 Bakara sûresi, 2/249.

19 Âl-i İmrân sûresi, 3/139.

20 A’raf sûresi, 7/128.

21 Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/140.

22 Nisâ sûresi, 4/141.

23 Ebû Dâvûd, *melâhim* 5; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/278.

24 Enfâl sûresi, 8/60.

25 Mevlânâ Şiblî, *Hz. Ömer ve Devlet İdaresi* s.302.

26 Kadı İyâz, *eş-Şifâ* 1/234-235.

27 Saf sûresi, 61/4.

28 Tevbe sûresi, 9/38-40.

29 Tevbe sûresi, 9/118.

30 Buhârî, *ahkâm* 33; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 63-64; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* 6/12.

31 Enfâl sûresi, 8/45-46.

32 Nisâ sûresi, 4/59.

33 Taberî, *Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk* 2/246.

34 Buhârî, *ahkâm* 4; Müslim, *imâre* 39.

35 Enfâl sûresi, 8/46.

36 Nisâ sûresi, 4/102.

37 Buhârî, *salâtü'l-havf* 1-3; Müslim, *salâtü'l-müsafirîn* 305-312.

38 Buhârî, *cihad* 103.

39 Buhârî, *meğâzî* 48; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/135.

40 Buhârî, *meğâzî* 46; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 161.

41 Enfâl sûresi, 8/61.

42 Nahl sûresi, 16/125.

43 Şuarâ sûresi, 26/214.

44 Hicr sûresi, 15/94.

45 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/136.

46 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/276-292.

47 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/290.

48 İbn Hacer, *el-İsâbe* 8/265-266; İbn Abdilberr, *el-İstîâb* 4/1948-1949.

49 Saf sûresi, 61/8.

50 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/140-142; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/241-246.

51 Taberî, *Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk* 2/32; Hâkim, *el-Müstedrek* 3/208.

52 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/136; Hâkim, *el-Müstedrek* 3/207.

53 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/246-247.

54 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/246.

55 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/243.

56 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/109; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 3/195; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 9/301; İbn Hacer, *el-İsâbe* 4/35-36.

57 Bakara sûresi, 2/217.

58 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/146-147; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/248-252.

59 Tekvîr sûresi, 81/21.

60 *"Güzel netice müttakîlerindir."* (A'râf sûresi, 7/128; Hûd sûresi, 11/49; Kasas sûresi, 28/83.)

61 Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/140.

62 Bu ifadeler 1989 yılında söylenmiştir.

63 Fâtır sûresi, 35/43.

64 Enfâl sûresi, 8/44.

65 Buhârî, *meğâzî* 61, Müslim, *zekât* 144.

66 Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/214.

67 Ra'd sûresi, 13/28.

68 Buhârî, *menâkıb* 25; Tirmizî, *tefsir* (1) 1.

B. PEYGAMBER EFENDİMİZ VE SAVAŞLARI

1. Bedir ve Bedir'in Sebepleri

Ve işte böyle semavî bir ihtişamla Bedir'e gelindi.. ve artık, i'lâ-yı kelimetullah yaparken, yani Allah'ın (celle celâluhu) yüce adını, en masum duygu ve düşüncelerle etrafta neşrederken, O'nu engellemeye çalışan insanlara karşı son darbesini vuracaktı ve diyecekti ki: Bundan böyle, Allah adının dört bir yanda anılmasını engelleyemeyecek ve O'na açık sineleri baskı altına alamayacaksınız.

Evet, O'nun Nam-ı Celîli bir yere takılıp kalmamalı, bütün sinelere girmeli ve bütün gönülleri huzura kavuşturmalı. Bütün engelleri bertaraf etmek için, i'lâ-yı kelimetullah maksadıyla, "i'lâ-yı kelimetullah"ı esaret altında kalmaktan kurtarmak, onun yapılmasını bütün insanlıkça prensip olarak kabul etmek, fikir ve düşünce hürriyetine giden yolları açmak için, Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisine, Mekke'de insanca yaşama hakkı tanımayan o gözü dönmüş kâfirlere son darbesini indirecekti.

Ayrıca, Müslümanların, o güne kadar kazandıkları bütün mal ve menalleri ellerinden gitmişti. Zira, Allah Resûlü ve arkadaşları Mekke'den uzaklaştırılırken, beraberlerinde fazla bir şey götürememiş, mallarını mülklerini, servetlerini Mekke-i Mükerreme'de bırakmış, öyle hicret etmişlerdi. Ve Mekkeliler, Müslümanların gözlerinin önünde, bu malları develerin sırtlarına yükleyip, Şam'a, Yemen'e götürüyor ve satıyorlardı. Şimdi Medine civarından geçecek olan kervandaki mallar onlarındı ve bunu mutlaka almalıydılar.

Bir de, sağda solda Müslümanların önlerini kesen, onları tehdit eden, Müslüman olan herkese akı-karayı seçtiren, kimilerinin mızraklarla göğüslerini delen ve ciğerlerini dışarı çıkaran, kimilerini yurtlarından yuvalarından eden düşmanlar mutlaka sindirilmeliydi.

Evet, onlara son darbeyi vurmak suretiyle diyecekti ki; kuvvet onların elinde değil, kuvvet hakkın elindedir ve kim hakka teslim oluyorsa, Allah (celle celâluhu) onu kuvvetli kılacaktır. Bugün olmasa da yarın, bütün kuvvetler, güçler hakkın eline geçecektir ve bir gün gelecektir ki, sözü hak söylecek,

gönüllere hak düşüncesi hâkim olacak; insana ve insanla gelen yüce mânâya herkes temenna duracak ve saygı gösterecektir. Ve işte Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunun kavgasını veriyordu.

Bu arada, kavim ve kabilelerden mütehayyir, ortada kalmış olanlar vardı. Bunlardan bazıları İslâm'a girmek istiyorlardı ama, Kureyş'in zulüm ve işkencesinden korkuyorlardı. Bu mütehayyir ve mütereddditler, ayaklarını kaldırıyor, fakat adımlarını atamıyorlardı.

İşte, bunlara adım attırma sırası gelmişti. Kuvvetin Allah'ın (celle celâluhu) elinde olduğunu ve kuvvet dengesinin Medine lehinde değiştiğini gösterecek ve onlara itminan verecekti. "Korkmayın, tasalanmayın, inanıyorsanız, yani mü'min iseniz, Allah (celle celâluhu), er geç size fereç ve mahreç ihsan edecek; kapıları, pencereleri sonuna kadar açacak ve siz huzura, saadete, mutluluğa uyanacaksınız!" diyordu.

O, böyle diyordu.. mütereddditler de Bedr-i Kübrâ sonunda anlayacaklardı ki, artık kuvvetler yer değiştiriyor. Mekke'deki küfür yobazlarının bize yapacağı bir şey kalmadı diyecek ve Medine'ye, medeniyetin başkentine, medeniyet düşüncesiyle gelen O yüce insan, Hz. Muhammed Mustafa'ya (sallallâhu aleyhi ve sellem) yönelecek ve "La ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" hakikatiyle yeni bir anlayışa uyanacaklardı.

a. Bedir'deki Kuvvetler

Allah Resûlü, sahih meğâzî ve siyer kitaplarının nakline göre, Bedr'e 305 insanla çıktı. Bulunup bulunmadıkları ihtilâflı olanlarla bu rakam 313'e ulaşıyor.[1] Bazı kitaplar bu rakamı Hz. Dâvûd'un arkasında, Câlût'la savaşan askerin sayısına denk tutarlar.[2]

Evet, bu iki dönemde de insanlığın kaderini değiştirme operasyonu yapılmakta, karanlığa karşı ışık ordusuyla gidilmekte, haniflik gerçeğinde, İshak zirvesiyle İsmail zirvesi temsil edilmekte olduğundan her iki ordunun sayısı da 313 olabilir.

Evet, Muhyiddin İbn Arabî'nin *Füsûs*'unda anlattığı gibi, birinin başında hilâfeti temsil eden Hz. Dâvûd, diğerinin başında ferdiyet ve gavsiyeti temsil eden makam-ı ferdiyetin sahibi, ferd-i ferîd Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) vardı.

Bedir ordusunun 2 adet süvarisi, 30-40 adet de devesi vardı. Müslümanların bu kadar az imkânlarına ve iki atlarına mukabil, karşı tarafın tam 200 atı

bulunuyordu. Bir ata karşılık 100 at. Bir süvariye karşılık 100 süvari kavga edecektir. Müslümanların 310 askerine mukabil, karşı tarafın asker sayısı 1000'e yakındı.[3] Bu, her insanın, 3-4 insanla yaka paça olması demektir.

Kureyş, o güne kadar, askerlik sanatı adına bilebildiği şeylerle donattığı bir orduyla.. yani o günün şartlarına göre tam tekmil ve musallah bir ordu nasıl olursa, işte o şekilde silahlandırılmış olarak gelmişti. Allah Resûlü ve ordusu ise, oraya kadar o beş-on devenin sırtında nöbetleşe gelmişlerdi.. hem de 200 km'lik bir mesafe katederek...

Bunları bilmekte fayda var; zira çöl, yaz, sıcak, Ramazan ayı, halk oruçlu ve 200 km'lik bir mesafenin aşılması... Çöl nedir? Bedir nerededir? Hacca gidenler bunu az çok bilirler. Bugün o yollarda benzin istasyonları var. Onları ve bazı vahamsı yerleri yok farz etseniz -ki bunlar çok yeni şeyler- gözünüzün kestiği kadar kum göreceksiniz. Yer yer fırtınalar uğuldayacak, sizi tehdit edecek ve siz bu arada iki aylık yolu birkaç güne sıkıştırmaya çalışacaksınız.. Hem de yürüyerek.

İşin bir diğer yanı da, Müslümanlar, Kureyş kervanını tehdit gayesiyle yola çıkmışlardı. Ne var ki murad-ı ilâhî başkaydı ve onlar istemeyerek bu noktaya sevk olunmuşlardı. Allah (celle celâluhu) Enfâl sûresinde kendi muradını şöyle anlatır:

وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ۝لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ

"Allah iki taifeden birini size vaad etmişti; siz kuvvetsiz olanın size düşmesini istiyordunuz. Oysa, suçluların hoşuna gitmese de hakkı ortaya çıkarmak ve bâtılı tepelemek için Allah, sözleriyle hakkı ortaya koymak ve inkârcıların kökünü kesmek istiyordu."[4]

b. Buluşma Noktasına Doğru

Allah (celle celâluhu), bunu murad ettiği için, Müslümanların arzusu, niyeti başka olsa bile, evirip çevirdi ve onları kervanla değil de muharip birlikle karşı karşıya getirdi. Müslümanlar, kervanı takip edip, kıstırıp mallarını geri almak niyetindeydiler; hâlbuki Cenâb-ı Hak onlara, bir daha ebedî olarak mallarını başkalarına kaptırmama yollarını açıyordu. Evet, Müslümanlar, kâfirin başına öyle bir yumruk indireceklerdi ki, kâfir bir daha kendine

gelemeyecek, sürekli sendeleyip duracaktı.

Artık bundan böyle işte اَلْحَقُّ يَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ fehvâsınca, Hak galebe çalacak ve hiçbir şey Hakk'ın üzerine çıkamayacaktı. Allah, bunu murad ediyordu. Kim ne murad ederse etsin مَا شَاءَ اللّٰهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ *"Allah neyi murad ediyorsa o olur. Allah'ın olmasını murad etmediği de olmaz."*[5]; وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ *"Allah dilemedikçe siz hiçbir şeyi isteyemezsiniz."*[6] esaslarına göre.. Allah (celle celâluhu), Bedir'e gidilmeyi murad buyurmuştu. O'nun Habib-i Edib'i de bunu seziyordu.

Gökler bir başka türlü bakıyordu o mübarek Ramazan'da adım adım Kadir Gecesine doğru gidilirken, zemin bir başka türlü tebessüm ediyordu. Hatta Bedr'e vardıkları zaman, orada kendi sınırları dahilinde, sekîne yağmurunun yağması, başka bir mânâ ifade ediyordu. Toz toprak yatışmış... kuyular su ile dolmuş ve yağmur damlalarıyla beraber âdeta melekler de inmişti.. vâkıa, melekler de inmiş ve mü'minlerin nişanlarını takıp, size benzemek için böyle yaptık demişlerdi. Ve o gün, mü'minlerin parolası "Ehad! Ehad!"dı.[7] Herkes "Allah bir!" deyip kükreyecekti. Urbaları bembeyaz, tıpkı kefenler gibi. Çünkü oraya gelirken; "Nerede düşmanla karşılaşırız, nerede onunla yaka-paça oluruz, ne olur ne olmaz, bizi biraz ötede huri ve gılmanlar karşılayacak." deyip, Arafat'ta hacıların elbiseleri gibi bembeyaz urbalar giymiş öyle geliyorlardı. Öyle bir geliyorlardı ki görmeye değerdi...

Bu mübeccel sefere iştirak edememe burukluğunu yaşayanlar da vardı. Rüyasında bile Resûl-i Ekrem'in yanından ayrılmayı düşünmeyen Enes b. Nadr da bunlardandı.. Bulunamamış ve bir sene bu hicranla yanıp tutuşmuştu. Hicran ki en müessir duadır. İsterseniz, ben de sizlere, ızdırap ve hicran talebinde, mâsivâ ile alâkalı hicran talebinde bulunayım: (Allah (celle celâluhu), ızdırabı, çileyi, hicranı zihinlerinize, kalblerinize saçsın ve uykularınızı kaçırsın!)

Evet, perişan milletimiz ve sizin gibi düşünen perişan milletler için ızdırap içinde yatıp kalkma, ızdırapla inleyip durma, öyle müthiş bir duadır ki, bin rekât namaz kılsanız, hatta bu namazı Kâbe'de eda etseniz bin defa tavafta bulunsanız, sonra da el açıp yalvarsanız yine ızdırap duasının ve muzdaribin duasının seviyesini tutturamazsınız. Evet ızdırapta ağzınızı açıp "Yâ Rabbî!" demediniz ama, ızdırabınız size uyumayı haram kıldı. Sabaha kadar fasılasız düşünüp durdunuz.

"Ah benim Türkistan'daki kardeşlerim, ah benim Afganistan'daki

kardeşlerim! Kim bilir yine hangi bacımın baş örtüsüne el uzatıldı? Kim bilir nerede hangi anam kıstırıldı ve ırzına tecavüz edilmek istendi? Cumâbâlâ'daki kardeşlerim, Gümülcine'deki kardeşlerim, Sofya'daki kardeşlerim, İskeçe'deki kardeşlerim!. Ve camilerin izi bile kalmayan o koca sultanların camilerle donattığı Kavala'daki kardeşlerim! Ve daha neredekiler, neredekiler..."

Evet, ızdırap öyle müthiş bir duadır ki, bu dua Allah'a doğru teveccüh ederken, bütün gök ehli "Âmin!" der. Izdırap, mü'minin kıymetler üstü kıymete ulaştığı bir andır. Ve o an mutlak duayla daha da verimleştirilmelidir. O an ki, insanın şakakları zonklar, kasıklarına sancı girer ve ellerini kasıklarına koyup ızdırapla döner. Çünkü o anda din kardeşleriyle ve kendi gibi düşünenlerle beraberdir. Zaten biz de, bunu gerçekleştirmek için varız. Bunu yapamayacaksak bizim için yerin altı da birdir, üstü de birdir. Zilletle yaşamaktansa; yani, benim insanımın, benim milletimin hakkına tecavüz edilecek de benim elimden bir şey gelmeyecekse bizim için yerin altı yerin üstünden daha hayırlıdır.

Sahabe de Bedir'e işte bu anlayışla güle oynaya gelmişlerdi. Çünkü önlerinde Cennet vardı.. ebediyet vardı ve Allah hoşnutluğu vardı. Melekler, o gün onların o tavırlarını öyle beğenmişlerdi ki, onlar "Ehad! Ehad!" dedikçe âdeta semalar deliniyor ve aşağıya tabur tabur melek iniyordu. Sanki daha Bedir başlamadan, Bedir'in zaferini kutlamak ve o zafer adına bir şehrâyin, bir donanma gecesi tertip etmek için melekler yeryüzüne iniyorlardı. Gören görüyordu; başlarında beyaz sarıklar ve sırtlarında beyaz urbalar. Niçin beyaz urbalar? Çünkü sahabe Bedir'e gelirken beyaz urbalarla gelmişti. Dillerinde parola, "Ehad! Ehad!" Evet, böyle karşılıyorlardı oraya gelirken, ruhları gibi simsiyah elbiseler içinde gelen Mekke müşriklerini ve kocamış küfür babalarını.

Bedir'e güle oynaya gelen sahabenin biri, güle oynaya bir ağacın başına çıkmış hurma yiyordu. Allah Resûlü'nün: *"Bugün kim Allah'a iman ederek ve sevabını Allah'tan (celle celâluhu) bekleyerek burada savaşıp ölürse Cennet'e girer."* bişaretini duyunca dakika fevt etmeden elindeki hurmaları savurdu ve: "Bunların eliyle ölmekle Cennet'e gireceksem, bu cana minnet!" dedi, sonra da düşman saflarına dalıverdi. O gün bu sahabi Bedir'de muradına ermişti."[8]

Esasen bu arzu, onların müşterek duygu ve düşünceleriydi. Onun için oraya şevk u tarâb içinde gelmişlerdi.. Bu, öyle önemli bir dinamiktir ki hiçbir gücün

bunu aşması mümkün değildir.. ve işte bu asker, bu ruh, bu şuur içinde hazırlanmıştır.

Böyle güle güle ölüme giden askerle savaş edilmez! Çünkü o âdeta elinde iki can taşıyor, yani dünyayı da ukbâyı da hakir görüyor ve sadece "Allah" diyor, yollara düşüyor. Başa çıkılmaz bu ihlâs ve rıza topluluğuyla..

c. Sistemli Ordu

Bedir sayesinde çöl, aynı zamanda sistemli bir ordu görüyordu. Bu ordu sayesinde çapulculuk tarihe karışacak ve dünya bir yeni sistemle tanışacaktı. Zira, bu ordunun başında, insanlığa sistem getiren, nizam getiren, âhenk getiren insan vardı.

...وَوَضَعَ الْمِيزَانَ۝أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ۝وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ

gibi âyetlerle,[9] insana bakan, onu anlatan bir sûrede üç defa mizanın, dengenin, âhengin ehemmiyetini anlatan Allah (celle celâluhu), mizan emrini, mizan disiplinini en güzel şekilde temsil eden Hz. Muhammed Mustafa'yı (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir mizan ve denge insanı olarak, düzenli bir ordunun başında Bedr'e göndermesinden daha tabiî ne olabilirdi!

Keşif kolları vardı ve cahiliye bunu bilmiyordu. Bu keşif kolları, doğrudan doğruya hayatın içinde, öylesine pişmiş, yetişmiş kimselerdi ki, böyle ikinci bir kadro göstermek mümkün değildi.

Bu keşif kolları, 20'ye yakın seferiyle çölü didik didik etmiş ve sırf bir tatbikat olsun diye değil, doğrudan doğruya hâdiselerle boğuşa boğuşa yetişmişlerdi. Hasımları ile karşılaşma, onlarla yüz yüze gelme.. açıktan açığa onlarla hesaplaşma ve yer yer en mahrem noktalara kadar sokulma.. en has toplantı yerlerinde velvele olup inleme.. evet, bütün bunların hepsi onları öyle yetiştirmiş ve öyle bilemişti ki.. aynı eğitimden geçmeyen birinin onlarla baş etmesi mümkün değildi. Düşman nerededir? Düşman haberlerini ulaştıran ulaklar nerededir? Kervan nerededir? Yol emniyeti nasıl temin edilir? Bütün bunları çok iyi biliyorlardı. İlk defa çölde, hatta belki de insanlık tarihinde, böyle yıldırım hızı ile hareket eden keşif kolları Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) sayesinde gün yüzüne çıktı.

Nasıl mı? Bakın, askerlik ve istihbaratla iştigal etmemiş o Zât, bir ordu tertip ve teşkil ediyor. Yol emniyeti sağlanıyor. 200 km'lik bir mesafeyi yaya ve deve

yürüyüşü ile katediyor. Ve bununla beraber yolda herhangi bir engelle karşı karşıya kalmıyor; çünkü O'nun o yıldırım timleri, o âna kadar çölü, 20 defa taramışlar "Rota şurasıdır, güvenli yol burasıdır-şurasıdır." tespitini yapmışlar ve bu sayede bir yabancı kuşa, kendilerine ters bakan bir kartala dahi rastlamadan Bedir'e kadar emniyet içinde gelmişlerdir. Ve bu çok önemli bir meseledir.

d. Kuyuların Bulunduğu Noktaya Doğru

Ordunun ârâm edeceği yer, Bedir kuyularının başıdır. Düşman da orayı yakalamak isteyecektir. Düşman, iki yüz atlısı ile, hızla oraya doğru gelmektedir. Ama, firaset ve akıl almaz hız, mü'minleri onların önüne geçirmiştir. O havalide Bedir, suyun bulunduğu tek yerdir. Ve bu suyun başı Müslümanlar tarafından tutulmuştur. Böylece Kureyş, bir kere daha felç edilmiş oluyordu.

Bu esnada keşif kolları, kervan nerede, onu da iyi takip ediyorlar. Burada işi hallederlerse, onun hakkından da gelmeyi düşünecekler; zira o kervanda, Mekke'de bıraktıkları mallar var. Onu mutlaka istirdat etmelidirler. İşin hukukî gereği olarak mallarını, gasbedenlerin ellerinden geriye almalıdırlar.

Mü'minler, bu mülâhaza ile planlar yapıyorlardı ama, Allah (celle celâluhu), başka bir şey murad etmişti. Küfür, bütünüyle sindirilecek ve bir daha başkaldıramayacaktı.

Allah Resûlü, ordusunu, sağ-sol-merkez birliklerine ayırmıştı.. ve bu, o güne kadar bilinen şeylerden de değildi. Bunlardan merkez, muhacirîn ve ensarın ileri gelenlerinden teşkil edilmişti ki bunlar, Allah Resûlü'ne ölümüne biat etmiş kimselerdi. Tek başlarına da kalsalar, verdikleri sözden dönmeleri mümkün değildi. İşte, merkez kuvvetine böyle insanlar yerleştirilmişti.

Bu insanların başına da yine birçok defa rüşdünü ispat etmiş Hz. Ali ve Sa'd b. Muaz (radıyallâhu anhümâ) getiriliyordu. Bunlardan biri muhacirînin, diğeri de ensarın başına getirilmişti.[10]

Hz. Ali ki, hususî faziletle sahabenin en büyüğü idi. Umumî fazilette ilk üç halifenin, ondan üstün olduğuna dair umumî kanaat ve ittifak vardır. Fakat hususî durumu, Allah Resûlü'ne cibillî yakınlığı, o haneye ait bazı esrara vukûfiyeti, Allah Resûlü'nün neslinin ondan devam etmesi ve bütün evliyânın sertâc-ı ibtihâcı olması.. evet, bütün bu durumlarda, onun bir eşi daha yoktu. Yedi yaşında Müslüman olmuştu. Küfrün tozu toprağı onun eteklerine asla

bulaşmamıştı. 9 yaşlarındaydı ki, Allah Resûlü, Kureyş'in ileri gelenlerine: *"Bana içinizde yardımcı olacak kim var?"* dediğinde elindeki su testisini bırakıp, eliyle göğsüne vuran ve: "Ben varım yâ Resûlallah!" sözleriyle kükreyen bir yiğitti.[11]

Yaşı 17'ye ulaştığında ve Allah Resûlü hicret edeceği zaman ona, kendi yerine yatmayı, yani ölmeyi teklif etmişti.. etmişti de bu çiçeği burnunda delikanlı, bu teklifi Cennet'e davet gibi, sevinerek kabul etmişti.[12] Evet, Hz. Ali, hayatında hiç tereddüt soluklamamış bir insandı ve bu koçyiğit, Bedir'de muhacirînin başında bulunuyordu. İsabetine kurban olayım. Allah Resûlü nasıl da adam seçmesini biliyordu!

Sa'd b. Muaz'a (radıyallâhu anh) gelince, o da ayrı bir fazilet âbidesiydi. Sadakati herkesçe müsellemdi. Ve daha sonra aldığı yara sebebiyle ölüm yatağına düşünce, söylediği sözler, bunun en güzel şahidiydi. O gün şöyle demişti: "Allahım, eğer Senin uğrunda bir savaşa daha iştirak edeceksem beni yaşat. Yoksa beni hemen huzuruna al!"[13] Ve o hastalığında vefat etmişti. Cenazesi teşyî edilirken, Allah Resûlü, parmaklarının ucuna basa basa yürüyordu. "Niye yâ Resûlallah?" diye soranlara da: *"Bütün gök ehli, bu cenazeyi teşyi için indi, yere basmaya utanıyorum!"* cevabını veriyordu. Bu ne seçme, bu ne yerinde intihapdır!

Ve işte bunlar, merkezi tutuyorlardı. Kumandan, zilletle yaşamaktansa izzetle ölümü tercih edecek insan olursa, asker kaçar mı? Onun, kellesini verdiği yerde asker vermez mi? Zaten, asker de şehitlik arayarak gelmişti oraya kadar! Allah Resûlü de bu merkezin içinde yani bu etten kemikten kalede muhat bulunuyordu. O'nun kılına bile dokundurmazlardı vallahi! Çevresindeki bu ölüm idealli insanlar, bütünüyle bertaraf edilmeden O'na ulaşmak mümkün değildi.

İşte O, böyle bir merkezin başında bulunuyordu. Merkezin umumî bayrağını Mus'ab b. Umeyr taşıyor.[14] Bu ne müthiş manzara, bu nasıl seçmedir! (Uhud'da inen bir kılıç, sağ kolunu götürüyor, sancağı sol eliyle tutuyor. Bir kılıç da o kolunu götürünce, "Allah Resûlü'ne karşı, tek kalkanım kaldı, vur, bir de boynuma vur!" diyen[15] ukbâya göre programlanmış bir ruh, Mus'ab (radıyallâhu anh), elinde bembeyaz bayrakla merkezde duruyor. Sağ cenah, sol cenah güzelce tabyelenmiş ve az ileride öncü kuvvetler yerlerini almış emir bekliyorlar. Arkadan da redif takımlar geliyor. Başlarında Kays İbn Ebî Sa'd (radıyallâhu anh).. teker teker tırnaklarını sökseniz "Of!" demeyecek kadar

mukavim ve kararlı bir insan...

Öyle bir sistemle geliniyor ki o güne kadar, o günün erkân-ı harpleri, böylesini ne görmüşler, ne de biliyorlar! Zaten Kureyş'in belini kıran hususlar da işte bunlardı.. Allah Resûlü'nün, oraya değişik bir sistemle gelmesi, daha baştan onların köhne sistemlerinin hiçbir işe yaramadığını ilan ediyordu. Allah Resûlü, farklı bir sistemle; onlar ise, darmadağınıklık ve eski usullere mukayyet idiler.

Ayrıca Allah Resûlü, ordusunun içinde bulunuyordu ki, bu da Müslümanlar için ayrı bir güç, ayrı bir dinamizm kaynağıydı. Zaten: *"Ölürsek beraber ölürüz. Kanım kanınızın; canım da canınızın önündedir!"*[16] demişlerdi. İmamın, raiyetine emniyet ve güven telkin etmesi çok önemlidir. Ve Allah Resûlü bunu en iyi şekilde yapmıştı: "Canım canınızın önünde; kanım kanınızın önünde, size ilişirlerse bana ilişmiş sayılırlar!" demişti.. diyordu ve bu sözler onların kulaklarında çınlarken, O da, onların aralarında dolaşıyor ve aralarında yürüyordu. Zaten oraya kadar develere nöbetleşe binerek gelmişlerdi. (Canım çıksın, keşke ayağını başımıza bassaydı!) iki kişi de, O'nun bindiği deveye binerek oraya ulaşmıştı. Bu zatlar fevkalâde üzülüyor ve: نَحْنُ نَمْشِـي عَنْكَ "Senin namına biz yürüyebiliriz, Sen bin!" diyorlardı; ama, Allah Resûlü, onlara şöyle cevap veriyordu: مَـا أَنْتُمْ بِـأَقْوَى مِنِّي وَمَـا أَنَـا بِـأَغْنَى عَنِ الْأَجْرِ مِنْكُمَا *"Siz kuvvet bakımından Benden daha kavî değilsiniz. Ecr ü sevaba ihtiyaç bakımından da ben, sizden daha müstağni değilim."*[17]

Evet, bunu zaman ve mekânın Efendisi söylüyordu: *"Siz benden daha kavî değilsiniz. Ecr ü sevaba ve Cennet ihtiyacına karşı ben de sizden daha müstağni değilim."* Bu Emirler Emiri, öyle insanlar içinde insanlardan bir insan olmuştu ki, onlarla oturup kalkıyor ve yanlarından hiç ayrılmıyordu. Onlarla aynı sofraya oturuyor, aynı yemeğe kaşık çalıyor ve aynı yeri paylaşıyordu.

Eşitlik ve müsâvât, Fransız ihtilalinden beri insanların dillerine pelesenk ettikleri bir kelime. Acaba o günden beri eşitlik denen, müsâvât denen şeyi hiç gören var mı?!. Onu sadece Saadet Asrı'nın insanı tanıdı, hem de Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) vasıtası ile.

Hayatının en sıkıntılı döneminde, gökler bütün kapılarını O'na açtı ve O'nu bağrına bastı. Evet O, miraca çıktı, Cennet hûrileri teşrifatçı gibi yollara döküldü, melekler başlarını kaldırım taşları gibi ayaklarının altına koydular ve

Nizamî'nin dediği gibi: "Yarım hilâl, atının ayakları altında nal hâline geldi." Cennet: "Kal, gitme!" dedi; fakat O, yine de dönüp insanların arasına geldi. Büyük veli Abdülkuddüs bu hâdiseyi zikreder ve yeminle şöyle der: "Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), kimsenin, ulaşamadığı yerlere ulaştı, Allah'a yemin ediyorum ki, ben oralara çıksa idim bir daha geriye dönmezdim!" Ve bunu bir başka veli değerlendiriyor: "İşte nebi ile veli arasındaki aşılmaz, büyük mesafe!"

Nasıl aşacaksın ki, O, Hz. Muhammed Mustafa'dır (sallallâhu aleyhi ve sellem). Evet O, Allah katında bu durumda, görüldüğü gibi, kendisini insanlardan bir insan saymakta ve her hâlinde insanlarla beraber olmaktadır.

İnsanlık, müsâvâtı O'nunla gördü. Ve bir gün bulacaksa yine O'nunla bulacaktır. Bu beklenti, hukukun kendi özünden kaynaklanıp gelişen kaçınılmaz bir realitedir. Ve işte çöl, bu orduyu, çok önemli bu yanıyla da görüyor. Çöl için bu büyük şeref.. o gün çölün etekleri mücevherlerle doluyor ve bu çöl o gün Cennet bahçeleri kadar izzet ve şerefe ulaşıyordu.

Allah Resûlü, orduyu bizzat kendisi tanzim edip mevzilerine yerleştirdi. Ardından merkezde büyükçe bir kuyu kazdırdı. Bu kuyuya, harp müddetince yetecek kadar su dolduruldu. Daha sonra da diğer kuyuların hepsi körletildi.[18] Düşman kuyulara güvenip, hazırlıksız gelecek ve kuyuların durumunu görünce de tamamen kolu-kanadı kırılacaktı ve öyle de oldu…

Ordunun tanzim şekli mükemmel olduğu gibi, hareket tarzı da fevkalâdeydi. Askerler, nerede ok, nerede mızrak ve nerede kılıç kullanacaklarını çok iyi biliyorlardı. Sağ cenah ne zaman, sol cenah ne zaman harekete geçecek, arka kuvvetler ne zaman müdahalede bulunacaklar, hepsi zamanlama açısından çok güzel ayarlanmıştı.

Hele Efendimiz'in kendi otağını kurduğu yer, o kadar üstün bir firasetle seçilmişti ki, en büyük erkân-ı harp -ki bu O'ydu- ancak bu kadar isabetli bir yer seçebilirdi. Bütünüyle harp sahasına hâkim bir yere otağını kurdurdu. Sağ cenah, sol cenah, arka kuvvet, olduğu gibi görünüyordu. Ayrıca göndereceği haberler ve askerlere ulaşması gereken taktikler ânında duyurulabilecekti. Artık, her şey tamam, az sonra harp başlayacak.. ve müşriklerin o musallah kuvveti karşısında, 5-10 şehitle, kendilerinden 3-4 kat daha fazla düşmanı hâk ile yeksân edip geçecek. Daha önce de işaret edildiği gibi, Efendimiz o gün askerlerine parola da vermişti. Herkes "Allah bir!" mânâsına "Ehad! Ehad!" diyecekti. Ehad, Allah'ın (celle celâluhu) ismidir. Allah'tan (celle celâluhu)

başkasına “Ehad” denmez. Ehad zâtında birdir.

قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ ki, tevhid-i ulûhiyet ve tevhid-i rubûbiyeti ifade eden bu mübarek sûrede: *“De ki Allah birdir.”*[19] denilmektedir. O, öyle birdir ki, ikincisi yoktur. “Vâhid”in ikincisi, “İsneyn”dir. Ama “Ehad”in ikincisi yoktur. Ehad, rakamlar içinde tektir. İkincisi, üçüncüsü olmaz. Yani Allah isneyniyeti muhal birdir. O gün parola “Ehad! Ehad!”dır. Ve onlar “Ehad! Ehad!” dedikçe, sanki verâların verâsından bir ses onlara; “Lebbeyk kullarım!” demektedir. “Ehad” isminin parola olarak seçilişinde bir hikmeti bu ise;

İkincisi de, parola, Mekkeli tarafından o güne kadar bilinmeyen bir husustu. Mü’minler bu sayede hem birbirleriyle irtibat sağlıyor, hem de hep bir ağızdan ve tek ses hâlinde, öyle gür bir sadâ çıkarıyorlardı ki müşriklerin kalbi korkuyla çarpıyordu. Zaten hepsinin üzerinde kefen bezleri gibi beyaz elbiseler, onlara ayrı bir dehşet salıyordu. Hak cephesi ise “Ölümü hangi köşede yakalayabiliriz?” düşüncesi içinde idiler. Evet, mü’minler sadece bunun hesabını yapıyorlardı.

e. İlk Mübareze

Genel tanzim mahfuz, teker teker her strateji için ânında kararlar veriliyor ve Allah Resûlü tarafından tatbike sunuluyor ve bunlarda hiçbir falso olmuyordu. Önce üç mübariz çıkardı Allah Resûlü. Ensardan olan bu üç mübariz, çok önemli kimselerdi. Ölüme susamış ve durmadan şehadet arayan bu insanlar, değil o anda karşılarına çıkacak müşriklerle, Herküllerle, Gılgamışlarla bile savaşabilirlerdi. Fakat Kureyşliler gururla: “Biz Medine’nin rençberleriyle, çobanlarıyla savaşmayız!” deyip kendilerini helâk edecek kibre sığındılar.

Allah Resûlü’nün beklediği de buydu. Bilemeyiz, belki taktiği de oydu. Bunu siyer yazmıyor ama, zihninde hazırlamış olduğunda şüphe yok. O, قُمْ يَا حَمْزَةُ *“Kalk yâ Hamza!”* قُمْ يَا عُبَيْدَةُ *“Kalk yâ Ubeyde!”* قُمْ يَا عَلِيُّ *“Kalk yâ Ali!”* diyecektir.

Bu ordular kadar büyük üç insanın, ikisi amca çocuğu, birisi de amcası. Ölüme ilk gönderdiği insanlar kendisine neseben en yakın olanlar!.. Karşı taraftan da üç mübariz çıkmıştır: Utbe, Şeybe ve Utbe’nin oğlu Velid. Ve düşman son şokla karşı karşıyadır. Bu en güçlü kabile reisi, iki kardeş ve oğulları Bedr’in ortasında kılıçtan geçirilince, düşmanda moral kalmayacak ve bozguna sürükleneceklerdi.. ve mübareze esnasında öyle de oldu. Karşı tarafın üç mübarizi de, birer bozgun imzası gibi Bedr’in ortasında cansız yatıyorlardı.

Müslümanlar şehit namzedi Ubeyde'yi, moral bozma mevkiinden alıp, amcazâdesi Cennet Rehberi'nin huzuruna getirmişlerdi.[20]

Düşmanın morali bozulmuş; dövüşmeden daha çok dövünüyor.. harp edeceğine çapulculuk yapıyordu. Bir kere, aralarında Utbe'nin, Şeybe'nin ve Velid'in gayretiyle harekete geçen insanlar vardı.. bunların ölmesi, diğerlerini paniğe ve öfkeye sevk etmişti.

Hedefler farklıydı

Her ağızdan bir ses çıkmaya başlamış.. ve orduda âhenk tamamen bozulmuştu.. bu ise onları, Müslümanların ok ve mızraklarına, sonra da kılıçlarına hedef olmaya doğru sürüklüyordu. Allah Resûlü, onlara, şuurlarını alt üst edecek şekilde öyle bir darbe vurdu ki, şaşkın şaşkın sağa-sola koşuyor ve ne yapacaklarını bilemiyorlardı.. zaten, oraya gelirken de bir mefkûreleri yoktu. Kitle ruh hâleti değerlendirilmiş ve kinin, nefretin, öfkenin önünde sürüklene sürüklene oraya gelmişlerdi. Allah Resûlü ise Bedr'e, yüksek bir mefkûre, yüksek bir gayeyi takiben gelmişti: İ'lâ-yı kelimetullah.

Evet, mefkûre çok önemlidir. Ebû Cehil'in, Şeybe'nin, Utbe'nin, İbn Ebî Muayt'ın, Ümeyye İbn Halef'in, niçin savaştıkları belli değildi. Onlar bir hınçla orada insan öldürmeye gelmişlerdi. Yapacakları bu şeyle Kâbe'nin izzeti yükselmeyecek, çevrelerindeki insanlar arasında itibarları artmayacaktı. Eskiye göre hiçbir kazançları yoktu.. olamazdı da, zira oraya bir kinle, bir nefretle, bir gayzla gelmişlerdi.

Mü'minler ise, yüksek bir gayeyi tahakkuk ettirmek için oradaydılar: Evet, Allah'ın (celle celâluhu) yüce adını, cihanın dört bir yanında bayraklaştırma düşüncesi, onların varlık gayesiydi. Herkesin kalbi bu duygu ile atıyordu ve böyle bir dava için ölünse idi değerdi. Çünkü Allah (celle celâluhu) için ölüyorlardı. Allah (celle celâluhu) için ölünce de gidip Allah'a (celle celâluhu) ulaşacaklardı. Allah'ı (celle celâluhu) bulan, hiçbir şey kaybetmemiş, aksine pek çok şey kazanmıştır.

İşte her mü'min, böyle bir düşünce ve böyle bir mefkûre ile savaşıyor ve bu mefkûre ile hayatı istihkar edip hafife alabiliyordu. Karşı taraf ise, hayatı en önemli şey sayıyor ve âdeta yaşamak için yaşıyordu. Şayet Bedir, onlar için zafer olsaydı, Ebû Cehil yemin etmişti: İçki içecek, kadın oynatacak ve eğlenecekti.[21] Oysa Müslümanlar orada namaz kıldı, dua etti, Allah'a (celle celâluhu) kurbiyet yollarını araştırdılar.

İşte iki topluluk arasındaki fark, biri âdeta semalarda ve huzur içinde, diğeri ise çukurların en derininde ve ızdırapla kıvrım kıvrım.

f. Ümmetin Firavunu Yıkılıyor

Abdurrahman b. Avf (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bedr'in tam kızıştığı andı. Allah Resûlü'nün bir avuç kum alıp düşmanın yüzüne saçtığı ve *"Yüzleri kararsın!"* buyurduğu anda âdeta kelle alınıyor, kelle veriliyor ve her şey kelleler üzerinde dönüyordu. Tam o sırada yanıma sülün gibi iki delikanlı süzülüverdi. Belki de, boyları tutsun diye, Bedr'e gelirken parmaklarının uçlarına dikilenlerdi. 15-16 yaşında iki delikanlı.. biri, sağımdan sokuldu ve bana şöyle dedi; 'Bana Ebû Cehil'i gösterir misin amcacığım?' Sordum: 'Ne yapacaksın?' Cevap verdi: 'Allah'a (celle celâluhu) söz verdim. Allah Resûlü'nün bu düşmanını görürsem öldüreceğim!' (Şimdiye kadar imanın, iman nurunun önünü engelleyen, Kur'ân nurunun neşredilmesine mâni olan bu karanlık ruhu, yemin ettim, vallahi görürsem öldüreceğim!) Öbürü ondan saklıyordu durumunu, sol kulağıma eğildi, O da 'Amca! Bana Ebû Cehil'i gösterir misin?' diye soruyordu. Ona da aynı soruyu sordum, ondan da aynı cevabı aldım.

Derken, bir aralık Ebû Cehil'i gördüm.. Parmağımla işaret ettim.. Elimi daha indirmemiştim ki, bir küheylân gibi Ebû Cehil'in yanında bitivermişlerdi.. az sonra da, birkaç kılıç darbesi ile onu yere indirmişlerdi." İçlerinden biri ciddî yaralanmıştı. Koca yiğit yaralanmıştı ama, insanlık tarihinde küfrü temsil edenlerden biri ve Allah Resûlü'nün *"Bu ümmetin firavunudur."* dediği en büyük kâfir de yıkılmıştı.[22]

Bu yiğitler, Avf İbn Hâris, Muavviz İbn Hâris ki, iki kardeşti. Daha net tanımak isterseniz, bunlar, Uhud vak'asında, oğullarını, kocasını, kardeşini şehit verdikten sonra, Allah Resûlü'nün cübbesine dudaklarını koyup da كُلُّ مُصِيبَةٍ بَعْدَكَ جَلَلٌ "Senden sonra bütün musibetler çok hafiftir!" diyen Sümeyra'nın (radıyallâhu anhâ) oğullarıydı.[23]

Ana oydu, oğullar da bunlar… Bir cehalet tepesini aşmış, öbür tarafa geçmişlerdi. Uhud'da umduklarını bulmuş ve Allah'a (celle celâluhu) gidip ulaşmışlardı. Aslında onlar, Bedr'e gelirken de işte bu yüksek idealle gelmişlerdi.

Sözün özü: Allah Resûlü kendisine bütün bir hayat boyu kötülük yapan, insanlığa, hakikate, ilme ve irfana, bunlardan öte iman ve İslâm'a karşı tavır

alan işte bu küfür yobazlarına karşı ilan-ı harp ediyor ve onlarla hesaplaşıyordu. Ama, hesaplaşmada, son sözü söyleyeceği âna kadar, adımlarını öyle isabetli, öyle dengeli atıyordu ki, ne bir arıza, ne bir kusur, ne bir falso, ne de fiyasko. Sanki Bedr'e 50 defa gidilmiş; düşmanla 50 defa karşılaşılmış ve sanki o tatbikat, o stratejiler 50 defa tatbik edilmiş gibiydi. Evet, hiçbir yanlışlık yapılmamıştı. Gül bahçesinde yürüyor gibi oraya kadar gelinmiş.. Allah'ın (celle celâluhu) inayet ve keremiyle de zaferyâb olunmuştu.

Zafer, ayrı bir zaferi doğurur. Zira, salih daire içine girilmiştir. (Bu tabir, bazıları tarafından yadırganabilir. Herkesçe bilinen, "fasit daire" tabiridir. -Şimdi de ona, kısır döngü diyorlar.- İsterseniz, biz de bunun zıddına olarak, "salih daire"ye "velûd döngü" diyelim..) Salih daire, iyiliğin iyilik doğurması, fasit daire ise, kötülüğün kötülük doğurmasıdır. Yaptığımız bir yanlışlık, karşımıza değişik komplikasyonlar ve yeni yanlışlıklar çıkaracak, o da bir başka komplikasyon, bir başka yanlışlık, o da daha bir başka komplikasyon, başka yanlışlık.. derken sürüp gidecek.

Evet, silahlar çok iyi hazırlanmış, iyi tabyelenmiş ise, karşınıza hep iyi şeyler çıkaracaktır. *"İyilikler, yine iyi şeyler doğurur."* hikmeti, Allah Resûlü'nün ifadesidir.[24] Bedir zaferi, bir iyiliktir. Ruhta, gönülde, düşüncede iz bırakacak müthiş bir iyilik ve bir hayırdır. Bu yolda, can pazarında canını pazara çıkarıp mücadele edenlerin, Allah (celle celâluhu), önlerine bin hayır yolunu birden açtı. Sanki onlara: "İstediğinizden yürüyün. Yürüdüğünüz her yoldan zafere gideceksiniz!" diyordu ve öyle de oldu.

g. ...Ve Hezimet

Müşrikler, yedikleri bu darbeyle, artık belleri kırılmış ve Allah Resûlü, her an âdeta bir balyoz gibi tepelerinde idi. Uzun zaman bu korku onlara yetti. Eğer, bazı Ebû Cehil taraftarları, yoğun bir tahrik ve propagandaya girmemiş olsalardı, Uhud'da Müslümanların karşısına çıkmaya hiç kimsenin ne cesareti ne de isteği vardı. Kureyş'in Uhud hareketi, bir intikam, bir hınç çıkışıydı. "Ya devlet başa ya kuzgun leşe!" "Ne olursa olsun bunlarla bir kere daha savaşalım!" diyorlardı. Hind'in Ebû Süfyan'ı tahrikleri, bunun en çarpıcı örneğidir. O, şöyle diyordu: "Benim babam öldü, amcam öldü, kardeşim Velid öldü. Sen böyle avrat gibi içeride oturuyorsun; bir avratla beraber oturacağıma, gider annemle otururum!"

Kadınlar, her gün ağlıyor, elbiselerini yırtıyor, avurtlarına bıçak atıyor,

yüzlerinden kan akıtıyor ve erkekleri tahrik ediyorlardı. Bir senelik bu tahrik, gözü dönmüş bir sürü müşriki tahrik etti ve Uhud'da Müslümanların karşısına çıktılar. O fasla ayrıca döneceğiz.

Evet, Allah Resûlü, Bedir'de öyle bir balyoz indirmişti ki kafalarına, bir daha Müslümanlarla karşılaşmayı hiç mi hiç düşünmüyorlardı ama, içlerinde öyle bir kin, bir nefret hâsıl olmuştu ki, hiçbir şey onu yatıştıramıyordu. Vâkıa, Allah Resûlü, Bedr'in sonunda onlara bir cemilede bulunmuş, onların kırılan gururlarını, rencide edilen onurlarını tamir etmek istemişti. Meselâ; bütün esirler, zincirler içinde Allah Resûlü'nün huzuruna getirildiğinde o güne kadar Müslümanlara kötülük yapmış bu insanların hepsi kılıçtan geçirilebilirdi. Oysaki Efendimiz, o derin şefkatiyle bunları affetmeyi yeğlemiş ve "Bunları bağışlayalım." demiştir. Vâkıa Cenâb-ı Hak, esirlerin bağışlanmasındansa, bedelle bırakılmalarını tavsiye edecekti; ama, Resûlullah'ın tavrı böyle incelerden inceydi. O gün bir kısım esirler de okuma-yazma bilmeyen on Medineliye okuma-yazma öğretip salıverileceklerdi. Allah Resûlü'nün bu davranışı da neticesiz kalmayacaktı...

h. Esirlerin Bağışlanmasındaki Hedefler

Evet, bu bir cemileydi... Bir kere, ölüm bekleyen bu insanlara fidye teklifi, onları seve seve fidye vermeye sevk etmişti. Zaten verdikleri; bir zaman Müslümanların Mekke'de kalan mallarından alıp-çaldıkları şeylerin karşılığıydı.

İkincisi: O güne kadar Medine'de, okuma-yazma oranı çok düşüktü. Hâlbuki bu insanlar, ilmin ve dinin neşrine namzettiler. Onun için okuma-yazma öğrenmeye herkesten daha çok ihtiyaçları vardı. Ayrıca, Mekkeli ile Medineli arasındaki kültür farkı, bu sayede Medinelilerin lehine değişecekti.

Üçüncüsü: Medine'de okuma-yazma öğretmek için kalan bu insanlar, İslâmiyet'i yakından görüp inceleme fırsatını bulacaklardı.. ve Mekke'ye döndüklerinde de, hepsi, Allah Resûlü adına, kendi hanelerini fethedebileceklerdi. Zira Allah Resûlü, o müthiş civanmertliğiyle onların hepsinin gönlüne girmiş sayılırdı.

Düşünün ki, Ebû Cehil'in kardeşi İbn Hişam, Müslüman olacağı güne kadar, bir daha Allah Resulü'ne karşı hiçbir muharebeye iştirak etmedi. O, Efendimiz'den öyle bir mürüvvet ve insanlık görmüştü ki, artık O'nun karşısına çıkmaktan utanıyordu. Ve bu durum, hemen hepsinde müşterek bir duyguydu.

Dördüncüsü: Bu esirlerin yakınları ve akrabaları, her gün hayatlarından endişe edip durdukları bu insanları, kıllarına dahi dokunulmadan birdenbire karşılarında görünce, onların gönüllerinde de ılık bir muhabbet havası esmeye başlamıştı. Çünkü, kendileri Müslümanlara neler yapmış ve neler yapmak istemişlerdi ama, işte O, şimdi küfür babalarına böyle davranıyordu. Bir Mekkeli bunu kendi öz evlâdına dahi göstermemişti ve gösteremezdi de.

Bu civanmertlik, hem Mekkelileri, hem de civardaki müttefikleri iyiden iyiye büyülemiş ve eritmişti. Gönüller öyle fethedilmişti ki, eğer Bedir'den sonra, Ebû Cehil kalsaydı, Benî Mahzûm'da Ebû Cehil hanesinde kâfir olarak sadece o kalacaktı. Zira o hane içinde bile herkesin sinesi yumuşayıvermişti. Benî Ümeyye'nin sert siması Ebû Süfyan bile, artık yumuşak davranıyordu. Hind gibi, babasını, amcasını ve kardeşini kaybetmiş bir hanımı olmasına rağmen, bu akıllı ve zeki adam Uhud'da kararlaştırılan ikinci Bedr'e çıkmamıştı. Eğer bir yumuşama söz konusu olmasaydı, daha ciddî kötülükler söz konusu olabilirdi.

Evet, Allah Resûlü, Bedir'le bir salih yola girmiş bulunuyordu. Zira o gün, zalim zalimdi. Hâkim olduğu kuvvetin hakkını eda etme noktasını yakaladığı zaman, beyinleri eziyor, ciğerleri de dişleri arasında çiğniyordu. Nitekim böyle bir fırsatı yakaladığı zaman Hind, Hz. Hamza'nın (radıyallâhu anh) ciğerlerini yamyam gibi çiğnemişti.[25] Fırsat bulsaydı Bedir'de de aynı şeyi yapardı. Ama Müslümanın eline böyle bir fırsat geçince, Müslümanca davranıyor ve yüksek insanlık örnekleri veriyordu. Herkesin, nefret ve antipati toplayacağı bir yerde o sempati topluyordu. Bu, bir Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) fetanetiydi. Ve biz zaten cephelerde O'nun iyi bir erkân-ı harp olmasını yine bu fetanetinin bir buudu olarak ele alıyoruz.

ı. Zaferi Getiren Sebepler

Sebepler açısından, Allah Resûlü'nün Bedir zaferini, şu sebeplerle irtibatlandırıp inceleyebiliriz:

Bir kere Allah Resûlü, askerlik adına çok iyi tabyelenmişti. Tek kumandanın emri altında, beraber ve müşterek hareket eden, tek ağıza bakan, tek komutla harekete geçen bir orduyla Bedir'e gelmişti. Bu orduda, fevkalâde bir moral ve müthiş bir iman gücü vardı. Bu iman gücüyle, Cennet yamaçlarını açıkça dünyada bile görüyorlardı. Hatta bu asker, Bedr'in tepelerinde gezerken, adımını, Cennet'in yamacına mı atıyor, yoksa Bedr'in yamacına mı, bunun farkında değillerdi.

Bedir'e işte böyle bir iman ve moral gücüyle gelinmişti. Ayrıca, bu askerlerin hepsi de emre itaatteki inceliği kavrama şuuruyla dopdoluydular. Bazılarının kelleleri gitse bile, bu şehitlerin yanındaki insan, emir almadan o mevzuda bir şey yapmayacaktı. Herkes, Allah Resûlü'nün emirlerine kulak kesilecek ve dikkat edecekti.

Evet, emrin bir merkezden çıkması, muharebenin gelişme seyri içinde çok önemlidir. Bunun için Allah Resûlü gerekli olan şeyi yapmış ve bu merkezî otoriteyi çok sağlam bir blokaj üzerine oturtmuştu. Ayrıca, çok mükemmel bir haber ağı kurmuştu. Otağını kurduğu yerden her tarafı rahatlıkla gözetliyor.. yer yer iniyor, askerlerinin arasında dolaşıyor.. ve cephede kendine göre gevşeklik gördüğü yerlerde bizzat bulunuyordu ki bunu Hz. Ali (radıyallâhu anh), وَنَحْنُ نَلُوذُ بِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَهُوَ أَقْرَبُنَا إِلَى الْعَدُوِّ "Biz Resûlullah'a sığınıyorduk; O, düşmana en yakın idi."[26] sözüyle anlatmaktadır.

Ama, hele bir O'na dokunmaya görsünler, etten kemikten bu kaleye toslar ve dağılır giderlerdi. Evet O, hep onların arasında bulunuyor ve onlara moral veriyordu. Aralarında geziyor ve: *"Allah (celle celâluhu) sizinle beraberdir ve sizi teyit edecektir."* diyordu. Bu moral gücüyle, bu itaat ve inkıyat anlayışıyla herkes dimdikti. Cennet'e gidiyor gibiydiler.

Zaten, o günün şartlarına göre tam bir askerî düzen vardı. İyi tabyelenme, sağ cenah nedir, sol cenah nedir, merkez nedir, merkez kuvveti nedir, ihtiyat kuvveti nedir? Bunlara verilecek cevap, askerliğin ta kendisidir. Ve o gün, Allah Resûlü, bütün bu unsurları yerli yerince yönlendirmiş bir askerdi. Meselâ; askerlik itaattir; bütün acemi eğitimi süresince askeri itaate alıştırırlar.

Evet, emre itaatteki incelik çok önemlidir. "Yat!" yatacaksın, "Kalk!" kalkacaksın. Allah Resûlü, askerlerini oraya gelinceye kadar zaten itaate alıştırmıştı. Orada da komutan otağ-ı hümâyûnu Bedr'in bir tepesine yerleştirmiş her şeyi oradan gözetliyordu. O, emir veriyor ve onlar da emre itaat ediyorlardı. Zaten askerini oraya kadar öyle bir imanla yetiştirmiş ki, âdeta bu savaş, hayatı istihkar edenlerle, hayata talip olanlar arasında yapılmaktaydı.

Birileri, gül bahçesinden gül koparmak istiyor, öbürü de kanını döküp gül büyütmek, gül yetiştirmek istiyor. Biri: "Hayatın şu yükünü sırtımda taşıdığım yeter, açılsa da Cennet kapıları girsem ve onun yasemenliklerinde reftâre yürüsem!" Öbürü de: "Ah bir sapasağlam geriye dönebilsem, bir içki içsem,

bir rakkâselere raksettirsem ve hayattan kâm alsam!" diyordu.. evet, burada, hayatı istihkar edenlerle hayatın kulları savaşıyordu. Bu, cemaat karşısında, darmadağınık yığınların savaşıydı.. ve savaşın neticesi daha baştan belliydi. Çünkü burada nizamla-nizamsızlık savaşıyordu.

Arz ettiğim gibi, ordunun içinde bir gedik açılır ya da bir yerde bir diş kırılır veya bir yaralanma olursa, Allah Resûlü, hemen orayı takviye buyurur ve askerler, Allah Resûlü'nü önlerinde görünce daha bir civanmerdâne savaşırlar ve o gedik hemen kapanıverirdi. Zaten sürekli taktik farklılığı kudsîlerin en belirgin vasfı. Öyle ki Bedr'e gelirken de, çok farklı taktikle gelinmişti. O bunları çok fazla yazıya da dökmüyordu; zira yazıya dökülen taktiklerin, karşı tarafça elde edilmesi her zaman muhtemeldi.

Allah Resûlü, kafasında olanları öyle planlıyordu ki, en hassas ölçüleri dahi nazardan kaçırmıyordu. Bugün, haritalar üzerinde yazılıp çizilen.. ve taslak planlarla ancak ifadesi mümkün olan manevraları O, hep kafasında kuruyor, ânı ve zamanı gelince de, kafasında kurup planladığı hususları takbik ediyordu. Bedr'e öyle bir strateji ile gelmişti ki, düşman düşünüyor, taşınıyor, 50 tane casus gönderiyor ve bir şey koparamıyordu. Harbin sonuna kadar, Allah Resûlü nasıl hareket edecek, ne yapacak, nasıl davranacak, sırdaşları ve has kumandanları müstesna, kimsenin bundan haberi yoktu. Oysaki, düşman hep karambole savaşıyordu. Allah Resûlü'nün ordusu ise, gözü açık, nereye ok atacak, mızrağı nereye salacak her hususta bilerek hareket ediyordu.

Evet, strateji çok önemlidir.. ve ben, günümüze ait bazı hususlar istisna edilecek olursa, bunca ilerlemiş olmamıza rağmen henüz bu seviyede bir stratejiye vâkıf olduğumuz kanaatinde değilim!

i. Cepheden Ayrılma Mü'minin İşi Değildir

Önemli bir diğer husus da, kendisinden emir geleceği âna kadar fertlerin, hissî hareket etmemeleri ve ölesiye oldukları yerde kalmalarıydı. Hatta bozgun mukadder olsa bile, "Kuzgun leşe" deyip yerlerinden ayrılmamalarıydı. Zaten, Kur'ân da onlara:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ

"Ey iman edenler! Savaş için ilerlerken, inkâr edenlerle toplu hâlde karşılaştığınızda, onlara arkanızı dönüp kaçmayın!"[27] demiyor muydu?

Bir tek kişi bile kalınsa kaçılmayacaktı. Ben, ne zaman Viyana bozgununu hatırlasam, yüreğim sızlar ve kendi kendime şöyle derim:

Keşke, Merzifonlu'nun etrafındakiler, son neferine kadar orada ölseydi de hiçbirisi kaçmasaydı. Kim bilir belki de orada idbâr, ikbâle dönebilirdi. "Kızıl elma" tarih boyunca alınamadı; belki de alınabilirdi. Ama, hayat tatlı görülünce ve ölüm de endişe edilen bir husus hâline getirilince, hatta Cennet ve iman, mü'minin nazarında ikinci, üçüncü mesele hâline gelince; dahası dünya, mü'minin gözünde büyüyünce Allah (celle celâluhu), mü'minin mehâbetini aldı.. mü'min, mehâbetsiz kalınca da kâfir gelip galebe çaldı. Artık, mü'mini görseler dahi ondan korkmuyorlar, gözünün içine baka baka onu aldatıyor ve onunla alay ediyorlar.[28]

Mü'mine, harp meydanından kaçmak yakışmaz. O, orada doğranabilir ama, yine kaçmaz. Tarih bunun binlerce misaliyle doludur. Ve hepsi de bu civanmertliği ve gözüpekliği âdeta Bedr'in aslanlarından öğrenmişlerdir. Bu savaş, ileride geleceklere de örnek olması bakımından çok önemlidir.

Yermuk'te 20 bin kahraman, 200 bin Bizanslıya karşı savaşmıştı. O da Bedir gibidir. Tabiî ki bu zafer aynı ruh ve şuuru paylaşan insanların omuzunda bayraklaşmıştı. Düşünün ki o gün, Yermuk'te, binlercesi gibi oldukça farklı bir kahraman daha vardır. Adı, Hayyâş b. Kays... Öğle vakti ayağı bir kılıç darbesiyle kopar da bundan hiç haberi olmaz. İkindi vaktine doğru, zafer mü'minlerin lehinde neticelenmiştir ve bu bahadır, attan inmek istemektedir. Her zaman olduğu gibi ayağını yere doğru atarken boşluğa gider ve yere yuvarlanır. Ne olduğunu anlamak için doğrulup ayağa kalkmak isteyince, işi anlar; o gün ayağı kendinden önce Cennet'e gitmiştir.[29]

Öyle savaşıyorlardı ki ne dünya, ne de ukbâ umurlarında değildi. Onlar, Yunus'un diliyle, "Bana Seni gerek Seni!" diyor, her yerde O'nu solukluyorlardı.

Savaşta kaçmak, büyük bir cürümdür. Bu mevzuda Cenâb-ı Hak, bir ölçü getirmiş ve geri çekilmeler, ancak bu ölçü çerçevesinde değerlendirmeye tâbi tutularak tecviz edilmiştir. Ve hiç kimse bu ölçüyü kendi heva, heves ve düşüncesine göre yoruma tâbi tutamaz. Ölçü şu âyetle çerçevelenmiştir:

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

"Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmek veya bir başka topluluğa katılmak maksadı dışında, o gün arkasını dönüp kaçan kimse, Allah'tan bir

gazaba uğramış olur. Onun varacağı yer de Cehennem'dir. Bu ne kötü bir dönüştür!"[30]

Mute'nin kahramanları, geriye döndüklerinde, Allah Resûlü'nün huzuruna çıkamamışlardı. Hepsi de hicap içindeydi. Kendilerini harp kaçağı şeklinde mütalâa ediyor ve saklanıyorlardı. Efendimiz ise, onları bağrına bastı ve yukarıdaki âyetle onlara teselli verdi. *"Siz kaçmadınız. Bana dehalet ettiniz. Toparlanıp yine gideceksiniz."*[31] dedi. Evet, eğer geriye çekilme olacaksa komutanın emriyle ve bu mülâhaza içinde olacaktı.

Burada diğer önemli hususlardan biri de, kumandanın her an askerinin başında olmasıdır. Tarih şahittir ki, ne zaman İslâmî bir devletin başındakiler, ordularının başında bulunmuşlarsa, ekseriyetle hep muzaffer olmuşlardır. Ve belli bir dönemde Osmanlılar'da olduğu gibi, ne zaman da padişahlar sarayda oturmaya başlamışlarsa gerileme, gevşeme ve çözülme baş göstermiştir. Kanunî, 46 senelik saltanatını hep at sırtında ve cepheden cepheye koşarak geçirmiştir. Devleti zirvede tutabilmesinin en büyük sırrı da -Allah'ın inayetiyle- işte budur.

Yukarıdan beri arz etmeye çalıştıklarımızla gördük ki, Bedir de diğer zaferlerimiz gibi, Allah yolunda, Allah'a güvenilerek ve şartlarına riayet edilerek, yani sebeplere tutunarak elde edilmiş bir zaferdir. Evet, Allah Resûlü, bütün fiilî duaya ait hususları tamamladıktan sonra, orada da ellerini açmış ve Rabbine dua dua yalvarmıştı. Bu iki dua birleşince de, Cenâb-ı Hak, mü'minlere parlak bir zafer nasip etmişti.

Arîz ve amîk olmasa da, siyer ve meğâzînin bize intikal ettirdiği ölçüde, size Bedr'i intikal ettirmeye çalıştım. O, mükemmel bir askerdi. Bu mükemmel asker bir avuç serdengeçtisiyle, falsosuz, fiyaskosuz, Rabbinin takdir buyurduğu noktaları tutuyor ve biz, O'nun başarılarının alnında hep: "Muhammedün Resûlullah" gerçeğini okuyoruz.. evet, O niçin başarılıdır?

Çünkü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah'ın (celle celâluhu) Resûlü'dür. O, Cenâb-ı Hakk'ın talimiyle, terbiyesiyle ve Allah'ın iyi bir asker kılmasıyla iyi bir askerdi. Evet O, dersini Allah'tan (celle celâluhu) alıyordu. Çünkü O, bir vazifeliydi. Bu mevzuda O'na bahşedilen en büyük mazhariyetlerden biri, Allah'tan (celle celâluhu) gelen emirleri, bütün incelikleriyle anlayıp değerlendirebilecek olan "Fetanet-i A'zam"dı. Bu, akıllara durgunluk veren akıl; (Cerbeze yapan, kendine göre bir yol tutup giden

değil) ilâhî maksatları, Allah'ın (celle celâluhu) emir ve isteklerini arızasız, kusursuz anlayan akıl demekti.

Evet, İnsanlığın İftihar Tablosu, ferman-ı ilâhî olan Kur'ân'la, kâinat kitabındaki gerçekleri telife muvaffak olan tek insandır. Evet, Kur'ân ne diyorsa, daha evvel Allah'ın (celle celâluhu) ilim pergeline göre işlenmiş, kudret ve irade ile ortaya konmuş, meşîet-i ilâhî ile meydana getirilmiş kâinat kitabı da, aynı şeyleri anlatmaktadır. Bu iki kitabı tevfîk etmede, daha doğrusu, bu tevfîki kavrayıp ifade etme ve hayata geçirmede Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) tektir, müstesnadır ve eşi-menendi yoktur.

2. ...Ve Sarp Yokuş Uhud

Şimdi de, Allah'ın (celle celâluhu) inayetiyle, Uhud'a dönerek, bir de Uhud zaviyesinden, O muhteşem asker, O Büyük İnsan ve O menendi olmayan Nebi'nin, Uhud'da ortaya koyduğu firaset ve fetaneti beraber takip etmeye çalışalım. Mü'minin münafıktan ayrıldığı Uhud, vefalının vefasızdan ayrıldığı Uhud, yiğidin kalleşten ve korkaktan ayrıldığı Uhud, Nebi'ye gerçekten bağlı olanın, yüreğinde zaaf olandan ayrıldığı Uhud... O hep ürpertilerle anılacaktır.

Allah Resûlü, bir gün Uhud'un eteklerinden geçerken, uzun uzadıya bu dağa bakmış ve أُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ *"Uhud öyle bir dağdır ki o bizi sever biz de onu!"*[32] buyurmuştu.

Yukarıda da arz ettiğim gibi, bu söz, 14 asır öteden, Uhud'a karşı kalbinde bir küskünlük duyabileceklere, sanki Uhud'un müdafaası gibidir. Allah Resûlü, bir yanlış anlayışla, Uhud'a vefasızlık ve uğursuzluk isnadında bulunulmasın diye, gönüllere su serpmiş ve rencide olan Müslüman onura, başka sebep ve sâiklerin bulunduğuna işarette bulunmuştur.

Evet, Asr-ı Saadet'te, Müslümanların onuru, Uhud'da olduğu kadar, başka hiçbir karşılaşmada kırılmamıştır. Bu doğrudur; fakat sebep, Uhud değildir. Hatta Uhud, Müslümanların paniğe kapıldığı saatlerde onları himaye bile etmiştir. Esbap planında ona sığınmışlar ve mutlak bir mağlubiyetten kurtulmuşlardır.

Netice itibarıyla, Allah Resulü'nün bir başka derinliğini ortaya çıkaran hezimet görüntülü muvakkat sarsıntıda asıl sebep, bazı münafıkların, işin başında ordudan ayrılarak, Müslümanları arkadan vurmaları.. ve yine daha işin başında, Müslümanların kuvve-i mâneviyelerini sarsmaları.. bu arada, ashabın, kendi seviyelerine denk emre itaatteki inceliği tam kavrayamamış olmaları..

meşru da olsa, bazılarında ganimet arzusu belirmesi gibi şeyler sıralanabilir.

Her ne sebebe bağlı olursa olsun, Uhud'da küçük bir sarsıntı geçirildiği muhakkaktır. Ve bunu Uhud'a bağlamak hiç de doğru değildir. Onun içindir ki, Allah Resûlü, Uhud'u sevdiğini ifade buyurmuş.. ve bu vehmi zihinlerden silmiştir.

Şimdi, evvelâ Uhud'a nasıl gelindi, Uhud savaşına sebep olan sâikler nelerdi? Bundan kaçınılması mümkün değil miydi? Söze buradan başlayarak, önce Uhud'un bir tahlilini yapmaya çalışalım ki, bu mağlubiyet gibi görünen savaşta dahi Allah Resûlü, eşsiz bir erkân-ı harp ve nazîrsiz bir askerî deha -O'nun için bu tabiri kullanma caizse- olduğu ortaya çıksın.

Bedir hezimeti, Mekke müşriklerinin gayz ve kinini iyice körüklemişti. Bilhassa, Bedir'de yakınları ölenler, durmadan Mekkelileri harbe kışkırtıyor ve tahrik ediyorlardı.

Bu tahrikler; Mekkelilere de münhasır kalmadı. Ka'b b. Eşref vasıtasıyla, Medine içinde de fitne ateşi tutuşturulmaya çalışılıyordu. Ka'b b. Eşref, şiirleriyle Müslüman kadınlara iftiralar atan ve mü'minleri birbirine düşüren tipik bir yahudiydi. Hatta o yılan dilini, Allah Resûlü'ne bile uzatmaktan çekinmezdi. Tabiî, Müslümanlar bu durumdan çok rahatsız olurlardı ama, her defasında Resûlullah'ın tedbir, temkin ve sabrına takılırlardı.

Seriyye tertibini, onlar da öğrenmişti. Yaptıkları saldırı ve yağmalarla Medine halkının kuvve-i mâneviyesini kırmaya çalışır ve yer yer bunda muvaffak da olurlardı.

İşte Bedir'den sonra, bir sene boyunca hep böyle tahribat yapıldı. Vücuda musallat zararlı mikroplar gibi, Mekkeliler de artık Medine'ye musallat olmuşlardı. O emin ve medeniyetin beşiği olmaya namzet beldenin, bütün zararlı mikroplardan korunması gerekiyordu.. ve Allah Resûlü de işte bunu yaptı.

İslâm'ın en azılı düşmanı Kâ'b b. Eşref, bu dönemde öldürüldü. Çünkü O, büyük bir ihanet şebekesinin başındaydı. Öldürülmesi mutlak bir zaruret hâline gelmişti. Muhammed b. Mesleme bu zarureti yerine getirdi.[33]

Benî Kaynuka yahudileri, gemi azıya almış, sürekli serkeşlik yapıyorlardı. Bu arada bir Müslüman kadına sarkıntılık yaptılar; sonra çıkan kavgada karşılıklı adam öldürmeler oldu. Bu da yetmiyormuş gibi, kalelerine güvenip, Allah Resûlü'ne meydan bile okudular. Küstahça, “Sen harp bilmeyen

Kureyşlilerle savaştın, eğer bizimle savaşırsan, harbin ne olduğunu, o zaman görürsün!" dediler.

Allah Resûlü de, her zaman Müslümanlara saldıran ve daha büyük saldırılar planlayan bu nâmertlerin üzerine yürüdü. Yaptıklarına pişmanlık duyup teslim oldular ama, güven vaat etmediklerinden Allah Resûlü de onları Medine'den sürdü.[34]

Medine artık, yavaş yavaş Emin Belde hâline geliyordu. Bu arada Mekke, bütün şiddetiyle kaynamaya devam ediyordu. Ebû Süfyan, Müslümanlardan intikam alıncaya kadar yıkanmayacağına yemin etmişti. Hatta bir ara Benî Nadîr yahudilerinin bulunduğu mıntıkaya kadar gelmiş, Müslümanlara ait bir iki yeri de kundaklamıştı. Müslümanların geldiğini duyunca da Mekke'ye kaçmıştı...[35]

Allah Resûlü'nün kurduğu haber ağı, kesintisiz işliyor ve bütün olup bitenleri saati saatine merkeze ulaştırıyordu. Bu arada bir haber daha geldi. Kureyş, çoluk-çocuk, kadın-erkek kim varsa hepsini, hatta bazı kabilelerden yandaşlarını da alarak Medine'ye doğru ilerlemekteler.

Allah Resûlü, kurultayını toplayarak istişare etti. Kendi düşüncesi, Medine'de kalıp müdafaa harbi yapma merkezindeydi. Çünkü, Bedir'de nasıl Kureyş, hiç beklemediği bir strateji ile karşılaşmıştı, şimdi de öyle olacaktı. Kureyş, Bedir'deki tecrübeleriyle, kendini bir meydan muharebesine hazırlayarak geliyordu. Eğer Medine'de kalınıp müdafaa yapılsaydı, durumları uzun süre muhasaraya müsait olmayan Kureyş, ümitsiz bir bekleyişten sonra geldiği yere dönüp gidecekti. Allah Resûlü, bu düşüncelerini, yaklaşık olarak şöyle izah buyurdu: *"Çocuk ve kadınları emniyet içinde kalabilecekleri yerlere yerleştirelim. Sonra da Medine'nin kenar mahallelerinde Kureyş'e karşı müdafaada bulunalım."*[36]

Efendimiz, bu strateji ve taktik ile şu hususları düşünüyordu:

a. Müslümanların esas gaye ve hedefi harp değildir. Onlar, emniyetin temsilcileridir.

b. Ancak, hak ve hakikati neşretmelerine mâni olmak istendiğinde, onlar bu mâniayı ortadan kaldırmak için her şeyi göze alır ve harp ederler.

c. Müslümanlar, saldırıya uğradıklarında dini, vatanı, ırzı, namusu müdafaa için savaşırlar.. ve gerekirse, bunun için can verir ve can alırlar. Bu da onların en meşru haklarıdır.

Etrafta, mütehayyir, hâdiseleri izleyen insanlara verilecek bu tür imajlar çok mühimdir ve Allah Resûlü, bu imajı yerleştirmek için müdafaa harbini tercih etmekte idi...

a. Uhud Öncesi Meşveret

Allah Resûlü, müdafaa harbi yapacaktı.. düşünceler bu noktada temerküz ediyordu. Bu arada bir de rüya görmüşlerdi: O, *"Kendi zırhının içine girmiş ve bir kısım sığırlar boğazlanıyor, mübarek kılıcının ağzı bir diş atıyor."* Bu rüyayı kelimesi kelimesine şöyle tabir buyurdular:

"Bu zırh bizim için Medine'nin içidir, müdafaa harbi yapalım. Onlar saldırsınlar, biz onları burada karşılayalım. O boğazlananlar, benim ashabımdır. Oraya gitmeyelim. Kılıcımın ağzından bir parçanın kopması ve diş atması, yakınlarımdan birisinin ölmesi demektir."

Evet, Allah (celle celâluhu), göstermiş, tenbihte bulunmuş ve Habib'ine bir sinyal vererek âdeta; "Onlara müdafaa harbi yapın." demiştir. Rüyada Resûlullah'ın kılıcının ağzından bir parça kopmuştu ki, bu, Hz. Hamza'nın şehadetine işaretti. Evet, Allah'ın Aslanı Hamza, bu muharebede şehit olacaktı.[37]

Bu sırada Bedir'de bulunmayanlar da vardı ki, bunlar da şehit olmak için hep dua ediyorlardı. Allah (celle celâluhu), onların dualarını da kabul buyuracaktı.

Meselâ, Enes b. Nadr "Allah beni müşriklerle bir karşılaştırırsa!" diyor ve şehitlik arıyordu. Yani Enes ve emsali: O hangi gündür, o günün adı nedir ki, ben o gün şehit olur, şehadet kanı ile abdest alır ve bu hâlimle Allah'ın huzuruna çıkarım mülâhazası içindeydi.. ve onlar bunu ciddî bir istek ve önü alınmaz bir arzu ile bekliyordu. Bütün bir sene hep bunu heceleyip durmuşlardı. Elbet böyle bir dua reddolunmazdı ve olmadı.[38]

Kim bilir daha niceleri aynı arzu ve istekle yanıp tutuşuyor ve dua dua Allah'a (celle celâluhu) yalvarıp bir meydan muharebesi talep ediyordu ki, O'na da şehitlik kapısı açılsın.

Abdullah b. Cahş, Amr İbn Cemûh, Sa'd İbn Rebî, hepsi de şehitlik bekleyen ukbâ buudlu insanlardandı. Keza, Sümeyra Hanımın (radıyallâhu anhâ) çocukları da şehitlik bekleyen kimseler arasındaydı. Şehitlik onların her gece rüyaları ve hülyaları olmuştu. O gün bunlar, orada, meşverette ağır bastılar.

Allah Resûlü, meşveretle meseleleri topluma mâl ediyordu. O öyle

davranacaktı ki, harekete iştirak eden her fert, fikren o işe sahip çıksın. Böylece, her fert, içinde kendi düşünce ve görüşü de olan meseleye daha çok omuz verecekti. Çünkü o da, fikren o düşünce örfanesine iştirak etmiş oluyordu. Gerçi Allah Resûlü vahiyle müeyyetti. Ama, bazı kimseler, daha sonra kadere taş atmasın, "Şöyle olsaydı, böyle olsaydı..." demesinler diye, evvelâ meşveret ediyor, sonra meşverette kendi içtihatlarını da ortaya koyuyordu.

Gençler: "Yâ Resûlallah! Bedir'de olduğu gibi yapalım: Dışarı çıkalım, 'Hodri meydan!' diyelim, yüz yüze, göğüs göğüse vuruşalım. Bizi bu şerefli mücadeleden mahrum etme!" diyorlardı.[39]

Evet, bunlar, Bedr'i örnek alıyor ve böyle harp etmek istiyorlardı. Hâlbuki Allah Resûlü, tatbik ettiği bir stratejiyi, ikinci muharebede tatbik etmeye taraftar değildi. Düşman daima sürprizlerle karşılaşmalıydı. Ne var ki gençler, alternatif düşüncede ısrar ediyorlardı. Büyükler meseleye muttali olduklarında ise, Allah Resûlü, çoktan zırhını giymiş, kılıcını kuşanmış bulunuyordu. Bunların gelip, gençlerin ısrarlarından vazgeçtiklerini bildirmeleri, meseleyi artık değiştiremezdi. Zira o zaman da bir kısım fikir ayrılıkları ve değişik mahzurlar doğuracaktı.

Evvelâ, karar verdikten sonra karardan dönülmesi, başka kimselere de baskı yapma ve fikirleri istikametinde zorlama düşüncesi verecekti ki, bu da fasit bir daire içine girilme demekti. Hâlbuki verilen karardan dönmek ve fertlerin duygu ve düşüncelerine göre durmadan karar değiştirmek, sıradan bir liderin dahi yapmayacağı bir yanlışlıktı. Elbetteki liderler lideri İki Cihan Serveri, böyle bir yanlıştan müberra ve münezzehti.. müberra ve münezzeh kalacaktı.

İkincisi: Eğer müdafaa harbi yapılır ve ezkaza bazı arızalar zuhur ederse, baştan bu işe gönüllü olmayanlardan çeşitli uygunsuz sözler duymak.. en azından böyle bir düşünce her zaman ihtimal dahilindeydi.

Üçüncüsü: Yapılacak müdafaa harbinde, elde edilecek her türlü ganimet, -kazanılacak şeref ve izzet de dahil- hiçbir zaman bir meydan muharebesindeki kadar olmazdı, olamazdı da. Bu da yine, gayr-i memnunların çıkış yapmalarına sebep olabilirdi.

İşte bütün bu ve benzeri sebeplerden dolayı Allah Resûlü şöyle buyurdu: *"Bir nebi zırhını giydikten sonra, Allah onunla düşmanları arasında hükmünü vermedikçe, ona zırhını çıkarmak yakışmaz!..."*[40] Çünkü Allah O'na: فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ *"İstişare ile karar verip azmettiğinde, Allah'a*

güven ve O'na tevekkül et!"[41] buyurarak kararlılığı emrediyordu.

Evet, yoldaki her tereddüt, arkadakilerin kalbine korku ve tereddüt salar. Her yeni hareket halkı değişik fikirlere sevk eder ve teşettüt-ü ârâ (görüş dağınıklığı) olur. Bu da dağılıp çözülmelere yol açardı.

Gerçi Allah Resûlü, Medine'de kalıp müdafaa harbi yapmak istiyordu. Fakat meşverette, meydan muharebesi yapma fikri ağır basınca, istişare istikametinde karar verdi ve bir daha da kararından dönmedi. Bunun akıbeti ne olursa olsun dönmezdi de. Zira, millet ve devlet hayatında "meşveret" gibi çok önemli bir esasın tespit edilmesi uğrunda, 70 değil 70 bin şehit de olsaydı Allah Resûlü, o yolda yürüyecekti…

Bedir, doğrudan doğruya bir fetihti, Uhud da en az Bedir kadar fetihtir.

b. Uhud'a Doğru

Allah Resûlü, derhal Uhud'a doğru hareket emri verir. Asker Uhud'u tutacak ve böylece düşmanın Medine'ye taarruzu önlenecekti. Kadın ve çocuklar emin yerlere yerleştirildi. Eğer düşman Medine'ye girmiş olursa, arkadan kıskaca alınacak ve böylece düşman hareketsiz hâle getirilecekti. Anında karar verilmişti ama, alternatif stratejiler de vardı.

Uhud'un eteğine varıldığında harp vaziyeti alındı, Müslümanlar, bütünüyle 700 kişiydi. Daha önce orduya iştirak etmesine rağmen Abdullah b. Übey b. Selûl, 300 adamını alarak, kendi dediğinin olmadığını ileri sürmüş ve ordudan ayrılmıştı.[42] Müslümanların arasında zırhlıların sayısı 100 kadardı. Sancak yine Mus'ab b. Umeyr'e (radıyallâhu anh) verilmişti.[43] Süvarilerin başında ise Zübeyr b. Avvam (radıyallâhu anh) vardır. Zırhsız askerlerin başında da Hz. Hamza (radıyallâhu anh) bulunuyordu..

... Ve okçular... Düşmanın arkadan gelmesine mâni olmak üzere önemli bir yere yerleştirilen bu okçuların başında Abdullah b. Cübeyr (radıyallâhu anh) vardı. Allah Resûlü, o gün okçulara ısrarla şöyle demişti: *"Siz, bizim arkamızı koruyun.. ve zinhâr yerinizden ayrılmayın. Bizi ganimet paylaşıyor görseniz bile yerinizi terk etmeyin. Ve yine bizim cenazelerimizi kartallar kapıp götürüyor olsa bile bulunduğunuz yerde kalın!."*[44]

Allah Resûlü tam tekmil kendisine düşen şeyleri yapmıştı. Bu defa saf şeklinde değil de değişik bir taktik uygulayacaktı. Ordusunu Uhud'un bağrına çekecek, düşmanı kıskaç içine alacak ve onları okçularla kıstıracaktı. Sonra bir kısım ölüm fedailerini; İbn Cahşları, ölüm arayan Mus'ab İbn Umeyrleri, Ebû

Dücâneleri ve aslanlar aslanı seyyidina Hz. Hamzaları düşmanın bağrına salacaktı…

Bedir'de parola "Ehad! Ehad!"tı. Uhud'da ise "Öldür! öldür!" mânâsına "Emit! Emit!"di.[45] Burada taktik de parola da değişmişti; Müslümanlar, Allah ve Resûlü aşkına, kendilerini koruyacak ve düşmanı öldüreceklerdi.

Savaş planı düşünüldüğü gibi hazırlanmış.. ve Allah Resûlü elinde tuttuğu kılıcı göstererek: *"Hakkını vermek şartıyla bu kılıcı isteyen var mı?"* buyurmuşlardı. Bütün sahabe coşmuş ve herkes bu kılıcın kendisine verilmesini istemişti ama, herkesi herkesten daha iyi tanıyan Allah Resûlü, gözleriyle kılıcın asıl sahibini arıyordu. Derken kılıcın asıl sahibi Ebû Dücâne sordu: "Yâ Resûlallah! Bu kılıcın hakkı nedir?" Allah Resûlü: *"Eğilip bükülünceye kadar harp etmektir."* buyurdu. O da: "Hakkını vermek üzere bu kılıcı bana ver yâ Resûlallah!" dedi.. ve artık kılıçla gerçek sahibi buluşmuştu. Ölüm sarığını başına sardı ve düşman saflarına daldı.

Ensar, Ebû Dücâne'yi (radıyallâhu anh) çok iyi bilirlerdi. O, al renkli sarığı sardığı zaman, artık ölüme gidiyor demekti.. ve bu esnada kimse Ebû Dücâne'nin (radıyallâhu anh) karşısında bulunmak istemezdi ve bulunamadı da. Biz, yukarıda geçen konuşmayı sadece Ebû Dücâne (radıyallâhu anh) ile Allah Resûlü arasında geçmiş bir konuşma olarak biliyoruz.[46] Hâlbuki Uhud'un sonunda görülecekti ki, Ebû Dücâne (radıyallâhu anh) gibi daha niceleri var!

Abdullah b. Cahş (radıyallâhu anh), kendisini öldürecek bir hasımla karşılaşmak için Allah'a (celle celâluhu) dua etmektedir. Aman Allahım, bu nasıl ukbâ ve ebediyet mülâhazasıdır! Hamza'nın (radıyallâhu anh) kükreyişleri, aslanların ödünü koparacak gibidir. Ve bu ölüm fedailerini düşmanın bağrına salmak, hiç beklenmedik bir stratejiydi ki, Ebû Süfyan, Bedir hesapları yaparken, yeni bir şaşkınlık yaşıyordu. Evet, Uhud'da karşılaştıkları hiç de Bedir'dekilere benzemiyordu. Hele, "Ölüm! Ölüm!" nârâları, Kureyşlileri sıtmalılar gibi tir tir titretiyordu.

Evet, müşrikler böyle bir şey beklemiyorlardı. Beklemedikleri için de birdenbire bozguna uğramışlardı ki, işte Uhud'un birinci safhası buydu. Bu birinci safhada, Allah Resûlü Medine ile Uhud arasında, sırtını Uhud'a vererek okçularını uygun bir yere yerleştirmiş, onlara: *"Sakın yerinizden kıpırdamayın!"* demiş, sonra da aslanlarını düşman ordusu üzerine salmış ve düşmanı bozguna uğratmıştı.. hem öyle bir bozguna uğratmıştı ki, kaçanlar

kendilerini bir anda kadınların çadırlarında buldular. Bu arada Ebû Dücâne (radıyallâhu anh) ta merkezde korunan, Ebû Süfyan'ın hanımı Hind'in yanına kadar gidip ulaştı; hatta kılıcını kaldırıp tam başına indireceği zaman "Allah Resûlü'nün kılıcını bir kadının kanı ile kirletmeyeyim." mülâhazasıyla geriye döndü.[47]

Bütün sahabe, bu kadar başarı ile, kendilerine verilen rolü çok iyi oynamış, vazifesini bihakkın yerine getirmiş ve mücadele etmenin hakkını vermişlerdi. (Allah (celle celâluhu) ebeden onlardan razı olsun.)

Âl-i İmrân sûresi, sanki Uhud'da mücadele veren bu insanları destanlaştırmaktadır. Geçmiş peygamberlerden misallerle, onların etrafını alan yiğitler tablolaştırılıp tasvir edilirken Allah Resûlü'nün etrafındaki bu bahadırlara da telmihler yapılmış ve şöyle denmiştir:

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ۝ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ۝ فَاٰتَاهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"Nice peygamberlerin yanında Rabb'e kul olmuş savaşan rabbanîler vardır ki, Allah yolunda başlarına gelenlerden ötürü gevşememişler, yılmamışlar ve boyun eğmemişlerdir. Allah sabredenleri sever. Onların dedikleri ancak şu idi: 'Rabbimiz! Günahlarımızı, işimizdeki aşırılıklarımızı bize bağışla, sebatımızı artır, inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!' Bu yüzden Allah, onlara dünya nimetini de ahiret nimetini de fazlasıyla verdi. Allah işlerini iyi yapanları sever."[48]

Âyet, rabbanîleri anlatıyordu. Ama tarihî tekerrürler zaviyesinden anlatılanlar, Uhud'da kavga veren insanlardı. Zaten bu âyetler Uhud münasebetiyle nazil olmuştu.

c. Uhud'un Safhaları

Uhud'da üç ayrı tablo vardır:

ca. Birinci tablo:

Allah Resûlü'nün alelacele verdiği kararların başarı ve muvaffakiyetle neticelenmesi tablosudur. Gerçi bu bölümde de birkaç şehit verilmişti. Ama Seyyidina Hz. Hamza, Ebû Dücâne, İbn Cahş (radıyallâhu anhüm) düşmanı ekin

biçer gibi biçip geçmişlerdi. Ve açık bir zafer kazanılmış, düşman da bozguna uğratılmıştı. Bu esnada kadınlar, yollarda kaçışanların ayaklarından tutup, kaçmayı önlemeye çalışmış ve “Bu size yakışmaz!” diye yalvarmışlardı ama, kaçmaya yüz tutmuş Mekke ordusunu durdurmak mümkün değildi.

Bu karşılaşmada, Müslümanların sayısının, münafıklar ayrıldıktan sonra 700 kişi kadar olduğunu mevsuk tarihler söylüyor. Karşı tarafın gücü ise üç bine yakındı. Bu da takriben Müslümanların beş katı demekti. Yani her fert, beş insanla savaşmak zorundaydı. Kureyş, kadınlarını, çocuklarını da getirmişti. Bunlar def çalıyor ve askeri coşturuyorlardı. Müşrik ordusu tam tahkim edilmiş, hazırlıklı idi, ama, Müslümanın fendi karşısında, Bedir’de olduğu gibi, burada da yine bozguna uğramışlardı. İşte tam bu esnada emir dinlememe gibi bir tali’sizlik oldu ki, biz buna “zelle” diyoruz. Zira, onlar mukarrabîn, yani Allah’a (celle celâluhu) çok yakın ve sanki O’nu görüyor olma mevkiinde bulunuyorlardı.

Bizler, İslâm ve iman mevkiinin insanlarıyız. İman ediyor, İslâm’ı yaşıyor ve ötesinde daha derinliklere akıl erdiremiyoruz. Onlar ise, Allah’ı (celle celâluhu) görüyor gibi ibadet etme mevkiinde bulunuyor ve her şeyi bizden çok farklı görüyorlar; hatta çok defa kemmiyetsiz, keyfiyetsiz lâhûtî derinlikler müşâhede ediyorlardı. Bu kadar yakın olduklarından dolayı, kalblerinden ve kafalarından geçecek şeylerden dahi muaheze olabilirlerdi. İşte orada hafif bir çözülme.. ve Allah Resûlü’nün hezimette zafer çıkarma stratejisine giden yoldaki sarsıntı bir mukarrabîn okşanmasıydı.

Evet, zaferden sonra da Allah Resûlü, Uhud’da başarılıdır. Bir kısım tarihlerin yazdığı gibi, Uhud, hezimet değildir. Ben şahsen burada “hezimet” tabirini çok ağır buluyorum. Ruhen bu kelimeden rahatsız oluyor ve onun yerine “Uhud’da bir aralık sarsıntı oldu.” diyorum.

cb. İkinci tablo:

Düşman hezimete uğramıştı. Kaçan kaçana bir bozgun vardı. Müslümanlar ister istemez Bedr’i hatırladılar. O zaman da düşman ordusu böyle kaçmıştı. Derken işin bittiğine hükmettiler. Sıra ganimetleri toplamaya gelmişti. İşte şurada develer, atlar, sığırlar onları bekliyordu. Düşman, bütün mal varlığını bırakıp öyle kaçmıştı ki, zâhiren gidip ganimet toplamada hiçbir mahzur görülmüyordu. Bu itibarla da, ganimet toplamaya okçular da iştirak etmişlerdi. Her ne kadar Abdullah b. Cübeyr (radıyallâhu anh) onlara Allah Resûlü’nün

emrini hatırlatmış idiyse de emrin son sınırındaki espriyi kavrayamamışlardı. Zira ayrılanlar, bu emri, "Savaşın sonuna kadar sebat edin!" şeklinde yorumlamışlardı.. ve işte savaş sona ermişti. Ayrıca onlara göre böyle bozguna uğramış bir ordunun toparlanıp geri dönmesi muhaldi. İşte Uhud'un ikinci tablosu.!

cc. Üçüncü tabloya gelince:

Okçuların yerlerinden ayrılması, cephede bir gedik açmak demekti ki, hayatında hiç yenilgi görmemiş askerî deha Halid'in bunu değerlendirmemesi düşünülemezdi. Ve şimdi firsat onun eline geçmişti.

Bu esnada Müslümanlar, kılıçlarını kınlarına sokmuş, toplanan ganimetlerle meşguldüler. Kimisi de çadırlarına çekilmiş istirahat ediyorlardı ki; Halid, yıldırım gibi ilerledi, ve kalan birkaç okçuyu da şehit ederek arkadan saldırdı. Müslümanlar tamamen hazırlıksız yakalanmışlardı. Hatta onlar, harbi bitti kabul ettiklerinden, harp esnasında olması gereken gerilimlerini kaybetmişlerdi. Bu da yine Halid'in işine yarayacaktı. Fırsatı değerlendirdi ve o müthiş taarruzunu gerçekleştirdi…

Burada, bir noktaya daha temas etmekte fayda var. Esasen, Uhud'a gelinirken bir gedikle geliniyordu. Efendimiz Medine'de kalalım demişti, onlar dinlememiş ve dışarıya çıkmada ısrar etmişlerdi. Bu, onlar adına bir fasit daireye girmek demekti. Şimdi bu fasit daire, başka bir fasit daire daha doğurmuştu. Allah Resûlü, "Şurada sebat edin, ayrılmayın!" demişken onlar yerlerini terk etmişlerdi ki, bu da onlar için yeni bir zelle ve bir sürçmeydi. Bu sürçmeleri Kur'ân şöyle ele alıyor: إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا *"Yaptıkları bazı şeylerden dolayı şeytan onların ayağını kaydırdı."*[49]

Yani, işin başında onlara "Kalın!" dendi, onlar: "Medine dışına çıkıp harp edelim!" dediler. Harp esnasında onlara, "Yerinizden ayrılmayın!" dendi. Onlar ise yerlerinden ayrılıp, ganimet toplamaya, daha doğrusu, bu mevzuda diğerlerine yardım etmeye koyuldular. Birinci söz dinlemeyiş, onlar için bir fasit daireye girişti. Birinci fasit daire, ikincisini doğurdu. Eğer Cenâb-ı Hak, rahmetiyle bu fasit dairelerin devam etmesine mâni olmasaydı, yanlışlıklar birbirini takip edip gidecekti... Rahmetin gazaba sebkat edişi bir kere daha ayân-beyan zuhur etmiş ve o mukarrabîn topluluğuna kanat açmıştı.

Bir de orada, harp bitti diye, ganimet toplamaya koyuldular. Gerçi bu, harbe iştirak eden ve muvaffak da olan muharipler için gayet normal bir hareketti.

Ancak, mukarrabîn için bu dahi bir kayma sayılırdı. Nitekim Cenâb-ı Hak, Bedir'de elde edilen ganimetler sebebiyle Habibi'ni dahi ikaz etmişti..[50] Hatta Allah Resûlü ve Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bu ikaz karşısında hıçkıra hıçkıra ağlamış ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh) onları ağlar görünce, o da aynı şekilde gözyaşı dökmeye başlamıştı.[51]

Onlar, dünyaya meyledemezdi.. aksine ona karşı tavır belirlemeleri lâzımdı. Ganimeti, alalım, götürelim düşüncesi, bize göre mahzursuz olsa bile, o cephede, o meydanda, şehitlerin kanları ile yıkanmış o zeminde mukarrabînin buna tenezzül etmesi daha sonra onları vicdanlarında yakıp bitireceğinden, Allah te'dib-i âcilesiyle bu acı akıbetten onları sıyanet buyurdu. Ama, bir gedik daha açılmıştı. Musibet, musibeti unutturur gerçeği çizgisinde her yeni musibet, bir öncekini unutturacak kadar âdeta katlanarak geliyordu. Meselâ; en sonunda bütün musibetleri unutturacak olan, Efendimiz'in kuşatıldığı, hatta şehit edildiği şâyiası onlara, her şeyi unutturmaya yetti.. bereket versin, tam Efendimiz'in bulunduğu yere kadar ulaşıldığı esnada, Efendimiz etrafında, sesini duyurabileceği kimselere sesini duyurmuş ve o ilk tahşidat ile çevresinde etten kemikten bir kale teşekkül etmişti.

Nice kadınlar ellerinde sargılar, bellerinde mataralar, yaralılara su vermek ve yaralarını sarmak için oraya gelmişlerdi.. tabiî başlarında da Ümmü Umâre (radıyallâhu anhâ), tarihin şerefle yâd edeceği büyük kadın.. beyini ve oğullarını göndermişti, onlar savaşacaklardı. Kendisi de belinde matara, elinde sargılar, yaralıları tedavi için orada bulunuyordu.

Gördüğü manzara dehşet vericiydi. Allah Resûlü'nün etrafında etten kemikten bu kale parça parça olup devriliyor ve hain eller adım adım O'na doğru yaklaşıyorlardı. Aslında bütününü doğramadan hatta onları kütükte doğranan bir et hâline getirmeden, Allah Resûlü'nün semtine sokulmaları mümkün değildi. Orada artık, her gayz ile bilenen kılıç, O'nun için bileniyor, her nefretle atılan ok, O'nun için atılıyor, her kalkan mızrak, O'na doğru kalkıyor, ama bütün bunlar gidip bir mü'minin bağrına saplanıyordu. Bir an gelmişti ki kırılmadık kol, kesilmedik baş kalmamıştı.

Tam bu esnada Allah Resûlü, üzerine gelmekte olan bir grup gözü dönmüşü göstererek: *"Bunlara karşı kim çıkacak?"* deyince Nesibe (radıyallâhu anhâ) elindeki sargıları, belindeki matarayı atarak: "Ben yâ Resûlallah!" cevabını vermiş ve müdafaa hattında yerini almıştı. Artık şimdi o, bir dişi aslan gibi elindeki kılıçla sağa sola saldırıyor ve Resûlullah'a yaklaşanları biçip

geçiyordu.

Oraya sargı sarmak, yaralıları tedavi etmek için gelmişti ama, iş başa düşünce âdeta aslan kesilmişti. O, Allah Resûlü'nün önünde mücadelesini devam ettirirken oğlunun kolunun bir kılıç darbesiyle kesildiğini görür, koşar onu sargı ile sarar ve elini sırtına vurarak: اِذْهَبْ فَقَاتِلْ أَمَامَ رَسُولِ اللّٰهِ "Git, Resûlullah'ın önünde savaş evlâdım!" der ve savaş mevkiine döner. O kadar yakın savaşıyordu ki, âdeta Allah Resûlü'nün fısıltılarını duyuyordu. Sırtında, elin içine girip saklanacağı kadar derin bir yara açılmış, kanlar içinde, O, Allah Resûlü'nün fısıltılarını, Allah Resûlü de onun fısıltılarını duyacak kadar birbirlerine yakınlar.

O çocuğunu savaşa gönderdikten sonra Allah Resûlü ona şöyle buyuruyor: مَنْ يُطِيقُ مَا تُطِيقِينَ *"Senin şu yaptığına kim takat getirebilir ki, kim dayanabilir ki!"* Bunu yakalayan (duyan) büyük kadın: اُدْعُ اللّٰهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مَعَكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ "Allah'a dua et, beni Cennet'te seninle beraber eylesin!" der. Ve Allah Resûlü ellerini kaldırarak, yüzünden, sırtından, kolundan kanlar akan bu kadına dua eder: *"Allahım, Cennet'te onu benimle beraber kıl!"*[52] Şerefli kadın bu duayı işitince: "Gayri kıyamete kadar O'nun önünde savaşabilirim." der.

Bütün hayatı, şeref tablolarıyla âdeta bir danteladır: Akabede Efendimiz'e biat edip Medine'ye davet etmesi.. bütün aile efradıyla İslâm'ın emrine girmesi.. Peygamberimiz'in önünde Uhud'u göğüslemesi; en babayiğitlerin önünde bir performans sergilemesi.. tesettür âyeti nazil olunca, fiilen cihada iştirak edememe üzüntüsüyle sarsılması.. yalancı peygamberler döneminde, yeniden sahneye çıkıp, Yemame'de savaşması; savaşıp kolunu ve oğlunu orada bırakıp geriye dönmesi gibi bir kadın mukavemetini aşan çok televvünlü ve dolu dolu bir hayat yaşamıştır.[53]

Uhud'daki ölüm fedailerinden biri de Enes b. Nadr'dı.. Enes b. Mâlik'in amcası.. Enes b. Nadr (radıyallâhu anh), hem savaşıyor hem de "Allah Resûlü'nün öldüğü yerde siz ne diye ölmüyorsunuz?" diye haykırıyordu.[54]

İlk tahşidat burada olmuştu ve düşman ordusu da burada bozguna uğratılacaktı. Artık, sarsıntı durmuş ve Allah Resûlü, emre itaatteki inceliği anlayamayan arkadaşlarına her şeye rağmen yeni emirler veriyor, yeni stratejiler sunuyordu. Bu arada, Sa'd İbn Rebî (radıyallâhu anh) Uhud'un bir köşesinde ölümünü beklerken yanına giden sahabiye şöyle gürlüyordu:

“Allah Resûlü’ne selâm götürün, Uhud’un arkasından buram buram Cennet kokularının geldiğini duyuyorum. Ve cemaatime de selâm götürün, nefes alıp verdikleri sürece Allah Resûlü’ne bir şey, olursa Allah (celle celâluhu) huzurunda yakalarını kurtaramazlar!.”[55]

... Ve tabiî şehitlik için dua edenlerin duası da kabul olmuştu: Enes b. Nadr dua etmiş, İbn Cahş dua etmiş, Hamza dua etmiş ve bunların duaları kabul olunmuş, olunmuş da kanatlanıp göklere uçmuşlardı. Uçan uçup gitmiş, kalanlar kan seylapları önünde sürüm sürüm.. ve sanki Uhud da herkes gibi ağlıyor; ama kan ağlıyordu.. bir de yüreklerin kan ağlaması vardı ki, o da Allah Resulü’nün vefatı şâyiasıyla feverana başladı; başladı ve çoklarının kuvve-i mâneviyesini sarstı.. ve işte bu esnada, Müslümanlardan bir kısmı Medine’ye gelip yeni bir tabye planlamak, kimi başka mülâhazalarla sağa-sola koşuşup durmaya başlamışlardı.. ve tam mânâsıyla panik içindeydiler ki; tam bu esnada Ka’b b. Mâlik’in o gürül gürül sesi duyuldu: يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ! أَبْشِرُوا، هٰذَا رَسُولُ اللّٰهِ “Ey Müslümanlar! Size müjdeler olsun, işte Resûlullah (hayattadır)!”[56]

Uhud bu sesle; yeniden bir “ba’sü ba’de’l-mevt”e uyanır gibi cana geldi ve herkes O’na doğru koşmaya başladı. İkinci tahşidat, Resûlullah’ın içinde bulunduğu çukurun etrafında yapıldı. Yeniden, etten-kemikten bir sur teşekkül etmişti. Kimisi O’nun etrafında pervane gibi dönüyor, kimisi mübarek yüzüne saplanmış miğfer parçalarını çıkarmaya çalışıyor ve kimisi de halkın orada toplanmasını temine çalışıyordu. Ama hepsi de O’nun üzerine tir tir titriyordu. Zaten, O’nun bir tek dişine zarar gelmemesi için canını vermeyecek tek bir sahabi yoktu. İşte bu, Allah Resûlü’nün etrafındaki ikinci tahşidattı.! Bir kere daha ölmeye söz verecek ve O’ndan ayrılmayacaklardı.

İnsanlığın İftihar Tablosu, büyük asker, yeniden zimamı eline aldı. Artık okçuların yerlerini terk etmesi, başkalarının gidip uzak cephelerde savaşması, O’nun yeni harp stratejilerine mâni olmayacaktı. Etrafında toplananlarla O, sessizce Uhud’un arkasına çekilmiş, orada tekrar bir güç olma planları hazırlıyordu. Yani, Allah Resûlü, muvaffakiyetle neticelenecek olan üçüncü tabloyu hazırlamaktaydı.[57]

d. Hezimetten Zafere

Bu üçüncü tablodaki yine mutlak bir zaferdi.. zaferdi, zira, düşman ric’at etmiş, Müslümanlar da onları kovalamışlardı. Vâkıa, Ebû Süfyan yeni bir taarruza niyetlenmişti ama, Safvan b. Ümeyye: “Yâ Ebâ Süfyan, geri dönelim.

Zira Muhammed'e onların hepsini öldürmeden ulaşmamız mümkün değildir. Şimdi bir zafer kazandık. Bunu hezimete çevirmeyelim!" diyerek onu bu akıbeti şüpheli hareketten vazgeçirmişti. Aslında, o da aynı kanaatte idi. Ve, Mekke'ye doğru yola koyuldular.[58]

Mağlubiyet gibi görünen bir durumdan sonra Allah Resûlü, âdeta yeniden parlak bir zafer kazanmıştı. Bununla da kader, sanki sahabeye şöyle bir ders veriyordu: Allah (celle celâluhu), Habibi'ne doğrudan doğruya kendi inayet ve keremiyle muvaffakiyetler bahşetmektedir. Sizin kılıçlarınız sadece birer sebeptir ve zevahir açısından vardır. Yoksa, Resûlü'nü zaferden zafere ulaştıran sadece ve sadece Allah'tır (celle celâluhu).

İşte, Uhud'un hem başında ve hem de neticesinde elde edilen zaferler, Efendimiz'e verilsin diye, arada öyle muvakkat bir sarsıntı yaşanmıştı. Fakat Allah (celle celâluhu) bu en zor şartlarda dahi Efendimiz'i yalnız bırakmamış ve O'na vaad ettiği nusreti vermiştir ki, âyet bu hususu şöyle dile getirmektedir:

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ۝إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

"Andolsun ki, Allah size verdiği sözde durdu. O'nun izniyle kâfirleri kırıp biçiyordunuz ama, Allah size arzuladığınız zaferi gösterdikten sonra gevşeyip bu hususta nizâa düştünüz ve isyan ettiniz, sizden kimi dünyayı, kimi ahireti istiyordu; derken denemek için Allah sizi geri çevirip bozguna uğrattı. Andolsun ki O sizi bağışladı. Allah'ın mü'minlere nimeti boldur. Peygamber arkanızdan sizi çağırırken, kimseye bakmadan kaçıyordunuz. Kaybettiğinize ve başınıza gelene üzülmeyesiniz diye, Allah sizi kederden kedere uğrattı. Allah işlediklerinizden haberdardır."[59]

Allah ile sizin aranızda mukavele vardır. O: وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ *"Siz Bana verdiğiniz sözde durun Ben de sözümü yerine getireyim."*[60] buyurmaktadır. Bu mukavele asla Allah (celle celâluhu) tarafından bozulmaz. Şayet siz, bu mukaveleyi bozarsanız Allah da bozar.. ve deniyor ki; Uhud'da da Allah size verdiği sözünü tuttu. O'nun emri, izni ve meşîeti ile işin başında

kâfirleri biçip geçiyordunuz.

“Sonra hiç beklenmedik bir anda ve yok yere fiyaskoya girdiniz. Beş dakika sonra gelmeniz gerekirken, ganimete beş dakika evvel geldiniz ve emri beklemediniz. Evet, Sultanlar Sultanı, kumandanlık otağında emir vereceği anı bekliyordu. Fakat siz acele ettiniz.. derken aranıza nizâ girdi.

Evet, cephe bozulup da bir tabyede tutunamayınca nizâ çıkar. Zaten her yeni karar teşettüt-ü ârâ’ya sebebiyet verir ve düşünce farklılıkları meydana getirir.. ve her düşüncenin sâliki olur.. derken birlik ve vahdet bozulur. Allah (celle celâluhu) size gösterdiği şeyi gösterdikten sonra baş kaldırdınız, siz mukarrabînsiniz. Bu, başkalarına göre günah olmayabilir; ama siz, huzur-u risaletpenâhîye mazhariyet cihetiyle insibağa mazhardınız. Sürekli vahiy ile, Allah Resûlü’nün ilhamlarıyla ve O’nun sohbeti ile boyanıyordunuz. Siz daha önceden baştan ayağa Allah’ın (celle celâluhu) memnun olacağı hüviyeti kesbetmiştiniz. Sevdiğiniz bir kısım şeyleri görünce –Dünya idi bu ve çok önemli değildi.. Olsa da olurdu olmasa da olurdu– Allah (celle celâluhu) onu da sizin elinizden aldı. Arzuladığınız o şeyden de sizi mahrum etti. Çünkü siz ukbâya talip olsaydınız, dünya nasıl olsa arkadan gelecekti.

Bir ölçüde dünyaya talip oldunuz. Hâlbuki dünya talebi için sarfedilen enerji kadar bir enerjiyle, ukbâ talep edilemez. Ukbâ, daha himmetlice, dünya daha aşağıdan takip edilmeliydi. Ayrıca siz, ukbâyı talep etseydiniz, dünya koşa koşa arkanızdan gelecekti. Unutmayın, kasem olsun Allah (celle celâluhu) sizi affetti.”

Allah Resûlü, o korkunç sarsıntıdan sonra bir bakıma yeni bir zafer elde etmişti. Ebû Süfyan ordusu Mekke’ye, Allah Resûlü de onların içine ciddî bir korku saldıktan sonra Medine’ye döndüler.

3. Hamrâü’l-Esed’e Doğru

Tam Medine’ye geldikleri an, Nuaym İbn Mesud -ki o esnada henüz yolunu bulamamış, henüz şikârına okunu atamamış, henüz ışığa, gündüze uyanamamış bir tali’sizdir. Onu tanıyanlar, ona şeytan derlerdi. Evet, öyle bir dehaya sahipti. Uhud’da da bu şeytaniyetini bütün derinlikleriyle kullandı- Allah Resûlü’ne geldi ve: “Ebû Süfyan yeniden kuvvetler tertip etmiş geliyor. Beyhude savaşmayın, teslim olun!”[61] dedi. Ne var ki hiçbir mü’min buna pabuç bırakmadı.

Allah Resûlü, Medine’nin içine henüz girmiş ve yaralı olanlar, yaralarına

sargı sarma fırsatı dahi bulamamışlardı ki, Ebû Süfyan'ın ordusuyla dönüp geriye geldiği haberini aldılar. Oysa ki pek çoklarının ölümü bekleniyordu. Çünkü aralarında, yürüyemeyecek derecede yaralı insanlar vardı. Buna rağmen hepsi kalktılar ve Hamrâü'l-Esed'e doğru yola çıktılar. Bu da, Allah Resûlü ve Müslümanlar adına yeniden bir sindirme hareketi olacaktı. Buyuracaktılar ki: *"Dün Uhud'da bizimle kim var idiyse yarın yine falan yerde toplansın. Kureyş ordusunu takipe çıkacağız!"*[62]

Üzerlerinde örtüler, ölümleri intizar edilen o insanlar, birdenbire mezardan diriliyor gibi hepsi dirildi ve denilen yerde toplanıverdiler. Evet Allah, Resûlü'nün hayatbahş olan mübarek sesi ile ölüler bir kere daha diriliyordu. Yaralıların O'nun sesiyle dirilmesi de bir şey mi! Bûsîrî'nin dediği gibi:

لَوْ نَاسَبَتْ قَدْرَهُ اٰيَاتُهُ عِظَمًاأَحْيَي اسْمُهُ حِينَ يُدْعَى دَارِسَ الرِّمَمِ

"Eğer getirdiği mucizeler O'nun yüce şahsı kadar büyük olsa idi, / Mübarek adı çürümüş kemikler üzerine okunduğu an, o kemikler bile dirilirdi!"

Artık her yanda, Resûlullah'ın yâd-ı cemili duyuluyordu.. duyuluyor ve dört bir yan velveleyle sarsılıyordu. Sanki İsrafil sûra üflemiş ve herkes mezardan kalkıp koşuyor gibiydi.

Bu hâdise münasebetiyle tarih bize bir tek insanın dahi arkada kaldığından bahsetmiyor. Aralarında kolu kopanlar, bacağını sürüye sürüye yürüyenler vardı ama, geriye kalan yoktu. Hatta, Abdurrahman b. Avf diyor ki: "Öyleleri vardı ki, yürüyemiyordu da sırtımızda taşıyorduk." Kılıç tutmaya tâkati olmayanlar da vardı.. ve bu ordu gidip hedefine ulaştı.[63]

Haber, hareketin önündeydi ve Kureyş sarsım sarsımdı. Asker, etrafta panik hâsıl etmeyedursun, daha haber ulaşır ulaşmaz Ebû Süfyan kurtuluşu kaçmakta buldu. İslâm ordusu zâhiren hezimet gibi görünen bir durumdan sonra, âdeta zafer nârâlarıyla Hamrâü'l-Esed'e kadar gitti.. Orada bir gün kaldı.. dinlendi ve maddî-mânevî yaraları sarılmış olarak geriye döndü.

Bu son yürüyüşte, hiç kimsenin burnu dahi kanamamıştı. Hâlbuki Ebû Süfyan, sözde bir zafer elde etmiş gibiydi ama, Allah Resûlü'nün, ordusuyla gelmekte olduğunu duyunca paniğe kapılıp geriye dönmüş ve kimsede ümit bırakmamıştı.[64]

Şimdi soruyorum: Uhud'da kim galip, kim mağlup?. Kaçan Kureyşliler mi, kovalayan İslâm ordusu mu..?

İşte, böyle kritik bir anda, mutlak bir mağlubiyeti eşi görülmemiş bir galibiyete çeviren ikinci bir erkân-ı harp göstermek herhâlde mümkün değildir. Ve bu galibiyette, Allah Resûlü'nün inayet buudlu muhteşem fetanetinin mührü ve damgası vardır.

Değerli okur! Belli bir çizgide Bedir ve Uhud'u Allah Resûlü'nün stratejisi adına değerlendirmeye çalıştım. Bir avam insanın, avamca ifadeleriyle, bir erkân-ı harbe düşen vazifeyi anlatma mecburiyetinde kaldığımdan dolayı kulak tırmalayacak, muhakemelerinize takılacak ve ruhen sizi rencide edebilecek ifadeler kullanmış olabilirim. Allah (celle celâluhu) beni affetsin, siz de bağışlayın.

a. Devamlı Değişen Strateji

Şimdi de Allah Resûlü'nün Bedir'deki durumunu ve Uhud'daki başı zafer, sonu zafer, ortadaki sarsıntı ve bu sarsıntılara götüren hususları gayet kısa ve ana başlıklar hâlinde arz etmeye çalışacağım:

Allah Resûlü Bedir'de başka bir strateji, Uhud'da başka bir strateji, Hendek'te başka bir strateji, diğer bulundukları seferlerde de başka başka stratejiler uygulayarak daima düşmanlarını yanıltmış, şaşırtmış ve cephesi hesabına zayiat vermeden (Bütün Saadet Asrında, kendi cephesinde 100 küsur insan şehit ve kurban verildiğini düşünün!) o mübarek devreyi, bahtiyarlık ve mutlulukla kapamış eşi-emsali olmayan bir liderdir. Düşünün ki, hasım koca bir dünyaya karşı, amcasından sarı ırka, ondan siyah ırka kadar ilan-ı harp ettiği hâlde O, bu kadarcık az zayiatla çok önemli işler başarmış ve çağlara imzasını atmıştır.

Evet, Uhud'da ayrı bir strateji, Bedir'de ayrı bir strateji uyguladılar. Uhud da, hususî fedailer seçip önemli sorumluluklar yüklediler.. bir yere okçular yerleştirip düşman taarruzunu önlediler. Ve bizzat, safların arasına girip, safları kendi elleri ile tanzim buyurdular. Teşvikte bulundular.. müsabaka hissini coşturdular. Yani bazı sahabeyi gıptaya sevk edebilecek davranışlara çektiler. Meselâ, Ebû Dücâne'ye (radıyallâhu anh), bir kılıç verip şahlandırdılar. Hatta latifdir, Ebû Dücâne'nin (radıyallâhu anh) çalımlı çalımlı yürüyüşünü görünce buyurdular ki: *"Senin bu yürüyüşünden Allah hoşlanmaz.. hoşlanmaz ama, burada düşmana karşı böyle yürünür!"*[65] Hatta, bu düşünceden hareketle bazı fukahâ harpte palabıyık bırakmayı, cephede düşmana karşı mehîb görünme bakımından tasvip etmişler.. ve "İnsan cephede, ne kadar çalımlı ve ölümü

istihkar ediyor havası içinde görünürse o kadar makbuldür.” demişlerdir.

Allah Resûlü, Bedir’de kullanmadığı bu taktiği Uhud’da kullanmış ve sahabeyi yarışa sevk etmiştir. Elinde gösterdiği kılıca herkes talip olmuş; ama O, bu kılıcı Ebû Dücâne’ye (radıyallâhu anh) vermiştir. Kılıç ona verilince diğer bütün fedailer, birer Ebû Dücâne (radıyallâhu anh) kesilmiş ve onun gibi yiğitlikler göstermişlerdir.

Bedir’de kullanılmayıp da Uhud’da kullanılan bir taktik de, Uhud’da kadınların da bulunmuş olmasıdır. Nesibe’nin (radıyallâhu anhâ) nasıl kahramanca savaştığına az da olsa yukarıda temas etmiştik.

Hz. Fatıma Validemiz (radıyallâhu anhâ), bizzat savaşa iştirak etmiş miydi, bilemiyoruz. Ne var ki, savaşın sonunda, Babasının yüzündeki kanı elleriyle sildiği ve kanı durdurmak için hasır yakıp yaralanan yere bastırdığını muteber kitaplar kaydediyor.[66] Demek ki yaralılara yardım, onların kuvve-i mâneviyelerini takviye ve askerleri teşvik gibi maslahatlar gözetilerek, Allah Resûlü Uhud’a kadınları da götürmüştü.

b. Uhud’daki Muvakkat Mağlubiyetin Sebepleri

Uhud’da, iki zafer tablosu arasında bazı çatlaklıklar olduğu kabul edilmelidir. Buna sebep olarak da şu hususları zikredebiliriz:

Birincisi: Allah Resûlü, daha işin başında dışarıya çıkmayıp, müdafaa harbi yapmak niyetine ve olumlu bir strateji uygulama teklifine karşılık, sahabenin heyecanı, onların emre itaatteki bu inceliği kavramalarına mâni olmasıydı ki; böyle bir hususta onlara düşen mutlak itaatti. Harp esnasında okçular için de aynı değerlendirmeyi yapmak mümkündür. Bu muhalefet, geçici de olsa böyle bir mağlubiyete vesile sayılabilir.

İkincisi: Dünyaya karşı meyil ve muhabbetleri olmayan.. ve bunu hicret esnasında her şeylerini bırakıp Medine’ye göç etmeleriyle ispat eden bu insanlar, kendi fıtrat ve ruh dünyalarıyla bir zıtlaşma ve çatışmaya girmişlerdi. Ahirete en yakın oldukları o hengâmede, ganimet ve dünya malıyla meşgul olmaları, mukarrabîne göre gaflet sayıldığından, Cenâb-ı Hak da O “akrabu’l-mukarrabîn”in cismanî taraflarını darbelemekle bir nevi cezalandırdı. Ne var ki bu, sahabe seviyesini yakalamış insanlara has bir cezaydı. Evet, bizim gibiler için bazen sevap sayılabilecek durumlar, onlar için günah sayılabilir ve bundan dolayı da muaheze görebilirler. “Hasenât-ı ebrar, seyyiât-ı mukarrabîndir.”

Üçüncüsü: Karşı cephede Halid gibi bir askerî dehanın mevcudiyeti de

sarsıntı sebeplerinin mühimlerinden sayılabilir. İleride büyük hizmetler yapacak olan Halid'in yenilmezlik unvanını Cenâb-ı Hak, Uhud'da da korumuş ve muhafaza etmiştir ki, bu da onun hasenât-ı âcilesine bir mükâfat-ı âcile demektir. Çünkü Halid, ileride bu unvanın verdiği cesaret ve sapasağlam moraliyle, hem Bizans'ın hem de Sasaniler'in başına bir balyoz gibi inecekti. Eğer Halid iştirak ettiği bu ilk savaşta mağlup olsaydı, ihtimal o yüksek moralle, İslâm'a altın sayfalar yazdıramazdı.

Dördüncüsü: Bedir'e iştirak edemeyenlerin yana yakıla yaptıkları dualar vardı. Bunlar, hep şehit olmak için Cenâb-ı Hakk'a dua dua yalvarıyorlardı.. ve işte bu dualar, Allah (celle celâluhu) tarafından kabul edilmişti ki, Allah pek çoğunu o köprüden geçirmişti. Uhud'da geçirilen sarsıntı esnasında Enes b. Nadr, gözlerini semaya dikmiş ve panik içinde bulunanları göstererek: "Allahım, bunların yaptıklarından özür diliyorum!" demiş.. sonra da en gür sesiyle: "Allah Resûlü'nün öldüğü yerde siz niye yaşıyorsunuz!" sitemleriyle kendini düşman saflarına çalıp vefat ettiğini zannettiği Efendimiz'e kestirmeden kavuşma yollarını araştırıyordu.[67]

Evet, şehit namzetlerinin yaptıkları duaların hemen hepsi kabul olmuştu. Zaten, insan, onu istemiş de ne zaman mahrum kalmıştır ki! İşte aradan onca asır geçtikten sonra Murad Hüdavendigâr Hazretleri'nin duası: "Allahım, ümmet-i Muhammed'i aziz, beni de şehit eyle!" Sırpsındığı, hem onun duasının hem de şehadetinin şahidi. Müslümanlar zafer kazanır, aziz olurlar. Biraz sonra ölüler arasında dolaşırken "Miloş"un hançeriyle o büyük insan da duasının ikinci şıkkına mazhariyetle şehit olur ve Rabbine kavuşur. Cân-u gönülden yapılan bu duaları Cenâb-ı Hak kabul buyurmaktadır. İşte sahabenin şehit olmak için yaptıkları bunca dua, Uhud'un ortasında kabul olmuş ve bunca insanın şehadeti de zâhiren mağlubiyet gibi görünmüştür.

Beşincisi: Uhud'da savaşanlar, bir büyük zatın dediği gibi, ekseriyetle "hâl"in sahabileri ile istikbalin sahabileriydi. Yani, Uhud'da, bizzat sahabe olanlarla, ileride sahabe olacak olan Amr b. Âslar, İkrimeler, Halid b. Velidler, İbn Hişâmlar savaşıyorlardı. İşte istikbalde İslâm fütuhatının mühim bir rüknü olmaya namzet ve fıtraten mağlubiyete tahammülleri mümkün olmayan bu insanlar, onurları rencide olmadan İslâm'a girsinler diye, Uhud'da geçici bir mağlubiyet yaşanmıştır.[68]

Altıncısı: Uhud'da meydana gelen o sarsıntıda, aynı zamanda bir tevhid

dersi vardır. Bedir'deki muvaffakiyet, bazılarında belki sebep buudunu havalandırmış olabilir.. gerçi düşmana karşı aziz ve onurlu olma masum bir duygudur ama, yukarıda da ısrarla arz ettiğimiz gibi, böyle bir duygunun -anlık dahi olsa- onların içinden geçmesi, onların ölçüsünde bir kurbiyeti paylaşanlar için bir seyyie ve bir günah sayılabilir.

Galibiyet ve mağlubiyet, tamamen Allah'ın (celle celâluhu) hükmü altındadır. Bedir'de galip eden O'dur. Eğer O'nun kaza ve hükmü düşünülmeden, fertler kendilerine bir galibiyet isnad ederlerse, bu gizli bir şirk olabilir. Onlar, şirkin en hafifinden de fersah fersah uzaktırlar. Düşünce planında ve fikir bazında bunu herkes böyle kabul etmekle beraber, müşahhas bir misalle, Cenâb-ı Hak, sahabenin bu hususta hakka'l-yakîn ölçüsünde bir imana ermesini murad etmiş ve Uhud'un ortasında, mutlak bir zaferden sonra Müslümanları geçici de olsa mağlup duruma düşürmüştür. Sonra da hiç beklemedikleri bir anda onlara zafer bahşetmiş ve yine kendi meşîet ve hâkimiyetini hatırlatmıştır.

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"De ki, ey Allahım, mülk sahibi Sensin. İstediğine verir, istediğinden alırsın. İstediğini azîz ve istediğini zelîl edersin! Hayır, bütünüyle Senin elindedir. Sen her şeye kadirsin."[69] mealindeki âyet Uhud'da bütünüyle tezahür etmiş ve Müslümanlar bu ilâhî icraatı gözleriyle bizzat görüp, bizzat yaşamışlardı. Belki zâhiren küçük zararları olmuştu ama, iman adına kazanılan bu nur-u tevhid ve onun içinde hissedilen sırr-ı ehadiyet o zararları hiçe indirmiştir.

Elbette, kılıcın da, tabyelenmenin de bir hakkı vardır.. ve bunlar muvaffakiyete götürücü sebeplerdir. Fakat esas olan ancak ve ancak Cenâb-ı Hakk'ın irade ve meşîetidir. Çünkü her şeye kadir olan sadece O'dur.

Evet, sanki Cenâb-ı Hak, Uhud'daki geçici bozgunun diliyle mü'minlere şöyle demekteydi: Allah'ın (celle celâluhu) gücünü hesaba katmadan hiçbir yere varamazsınız. İşte görüyorsunuz ki, mutlak bir zaferden sonra, insanlar, mağlup da olabiliyor. Öyle ise Allah (celle celâluhu) dilemedikçe zafer elde edilemeyeceği gibi, mağlubiyetten kurtulmak da mümkün değildir.

Esasen her mü'minin, pratikten böyle bir tevhid dersi almaya ne kadar da çok ihtiyacı var. Belki de sahabe, bize verilmek istenen bu büyük dersin

temsilcileri oldular.!

Ayrıca, Allah Resûlü'ne muhalefete verilen bu geçici ceza ile mü'minler tam bir teyakkuza geçmiş ve bundan böyle, Efendimiz'e karşı fikir beyan ederlerken dahi kılı kırk yaran bir inceliğe ulaşmışlardı. Onların elde ettiği bu edep de, elbette az bir kazanç değildi…

O gün ve daha sonra, günler Allah'ın (celle celâluhu) kudret elinde evrilip çevrilmektedir.[70] Ancak netice, hemen her zaman inananlar lehinde olagelmiştir ve olagelecektir. Onun içindir ki Kur'ân-ı Kerim: وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ *"Güzel netice müttakilerindir."*[71] diyerek bu türlü durumlarda bizi hâlin kaoslarından kurtararak geleceğin ferahfeza iklimlerinde dolaştırmaktadır. Nitekim Uhud'da bu durum aynen yaşanmış ve netice, yine mü'minlerin zafer ve galebesiyle noktalanmıştır.

Evet, çeşitli hikmetlere mebnî, küçük bir arıza söz konusu olsa bile, Uhud kat'iyen bir yenilgi değildir. Hayır.! Uhud, çok yönlü, gizli bir zaferdir.

c. Mağlubiyet Psikolojisinin Giderilmesi

Uhud'dan dönen Allah Resûlü, ordusuna yaptırdığı bu son manevra ile de onları eski moral gücüne kavuşturmuş olduğu hâlde Medine'ye avdet etmişti. Artık Müslümanlar eskisinden daha tecrübeli ve Allah Resûlü'nün sözlerindeki inceliği anlamakta daha titizdiler. Ancak harp esnasındaki geçici mağlubiyet, civarda hemen duyulmuş hatta bazı Arap ve Yahudi kabilelerin iştahlarını bile kabartmıştı. Uhud'da rencide olan onurun derhal giderilmesi; ve Müslümaların esas güç ve kuvvetlerinin hissettirilmesi, kaçınılmaz bir zaruretti ve bu işin, gecikmeye de tahammülü yoktu.

Hicrî 4. sene, Allah Resûlü, Mekke müşrikleriyle işbirliği yapan Nadîroğulları üzerine yürüdü. Bu Yahudi kabilesi, Allah Resûlü'ne karşı çok küstahlaşmış ve iki defa da onu öldürme teşebbüsünde bulunmuşlardı. Münafıkların ve Mekke müşriklerinin yardım talebine kanan ve Allah Resûlü'ne harp ilan eden Nadîroğulları, muhkem surların arkasına gizlenmekle her şeyi halledeceklerini zannediyorlardı...

Hâlbuki 15 günlük bir muhasaradan sonra derhal teslim oldular. Teslim oldu ve taşınabilir mallarını yanlarında götürmek şartıyla, yurt ve yuvalarını terk edip başka yerlere göç etmeye razı oldular. Ölümden kurtuldukları için bayram yapıyorlardı. Giderken yaptıkları şenlik, Medine'de misli görülmemiş bir şenlikti. Bu nasıl bir zillet idi ki, yuvalarından ayrılırken üzülme yerine gülüp

oynuyorlardı.[72]

4. Bedr-i Suğrâ

Ebû Süfyan, Uhud'dan ayrılırken: "Bir sene sonra Bedir'de buluşalım!" deyip meydan okumuş ve Allah Resûlü de, onun bu teklifini kabul etmişti...[73] Ve ertesi sene tam vaktinde ordusuyla Bedr'e geldi. Fakat müşriklerden hiçbir ses yoktu. Efendimiz, orada bir iki gün bekledi ve ardından Medine'ye döndü ki; buna İslâm tarihinde "Bedr-i Suğrâ" denir. Daha önceki Bedr'e benzer küçük bir zafer kazanılmış ve müşriklerin kalbine korku salınmıştı. Nuaym b. Mesud, Allah Resûlü'ne gelip, Kureyş'in büyük bir ordu toparlayıp Bedr'e doğru gelmekte olduğunu söyleyerek Müslümanları korkutmak istemişti. Hâlbuki onun verdiği bu haber, sadece mü'minlerin imanını artırmıştı. Kur'ân-ı Kerim bu hâdiseden bahsederken şöyle der:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

"İnsanlar onlara: 'Düşmanınız olan kimseler size karşı bir ordu topladılar, onlardan korkun!' dediler. Bu onların imanını artırdı da: 'Allah bize yeter. O, ne güzel vekildir!' dediler."[74]

Bu ikinci Bedir'den de gayet itminan içinde dönmüşlerdi ve çölde tekrar emniyet esintileri duyuluyordu. Artık, bir kere daha iyiden iyiye bütün kabilelerde, Allah Resûlü'nün emniyet atmosferi duyulmaya başlamıştı.

5. Zâtu'r-Rikâ' ve Müreysî

Hicretin 4. senesinde de bu tür manevralar devam etti. Bu arada, Enmâr ve Sa'lebe kabileleri Medine'ye taarruza karar vermişlerdi ki, hâdiseden haberdar olan Allah Resûlü, yanına aldığı 400 kişiyle Zâtü'r-Rikâ' denilen yere geldi. Ancak Enmâr ve Sa'lebe kabileleri, Müslümanların geldiğini duyunca kaçıp inlerine sığınmışlardı.. dolayısıyla da harp olmamıştı.[75] Ancak bu da Müslümanlar adına zafer hanesine işlenen gazalardan biriydi.

Hemen bu hâdiseden sonra Müreysî veya Mustalikoğulları Gazası vukû buldu. Müreysî, Medine'ye 9 konak mesafede bir yerin adıdır. Burada oturan müşrikler, Mekke müşriklerinin iğfaline kapılarak, Medine'ye hücum etmeye karar vermişlerdi. Allah Resûlü, Büreyde b. Husayb ile haberin doğruluk derecesini tetkik etti. Gelen haber, Büreyde tarafından da tasdik edildi.

Bunun üzerine Efendimiz, bunların üzerine bir sefer düzenledi. Müşrikler, Müslümanların gelişinden haberdar olunca kaçtılar. Sadece bir kısmı toparlanarak Allah Resûlü'nün karşısına çıktı ve yapılan savaşta Müslümanlar tarafından mağlup edildiler. Bu karşılaşmada, bir kişi dışında Müslümanlardan kimseye bir şey olmamış, karşı taraftan ise 10 kişi ölmüştü. Medine'ye dönülürken de 600 esir, 2000 deve ve 5000 küçükbaş hayvanla dönülüyordu. Böylece Allah Resûlü, zaferler zincirine birini daha eklemişti.[76]

Bu gazadan dönüşte, bazı münafıklar, hem ganimetten istifade etmek, hem de Müslümanların arasına nifak sokmak için Müslümanların içine sızdılar. Hatta bir kuyudan devesini önce sulamak hakkı kendisine ait olduğunu iddia eden, ensar ve muhacirînden iki kişi arasında çıkan küçük bir kavgadan istifade etme yolunu bile denemek istediler. Ve yine bu münafıklar, iffeti âyet ile sabit ve huriler kadar afîfe Âişe Anamız'a (radıyallâhu anhâ) malum iftirayı, bu gazadan dönerken attılar.[77] Ve yine bu gazadan dönerken Abdullah b. Übey b. Selûl -ki münafıkların reisidir- "Medine'ye döndüğümüzde azîzler zelîlleri oradan çıkaracak!" demiş, kendisini azîz, Efendimiz'i ve Müslümanları ise -hâşâ- zelîl olarak vasıflandırmıştı.[78] Ancak bu münafığın oğlu büyük sahabi Abdullah (radıyallâhu anh), tam Medine'ye girileceği zaman, "Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) azîz ben ise zelîlim, demedikçe seni Medine'ye sokmam!" demiş, babasına, Efendimiz'in, izzetini ikrar ettireceği âna kadar onu Medine'ye sokmamıştı.[79]

6. Seferlerde Gece Faktörü

Allah Resûlü, bütün seferlerine gece çıkıyordu. Gecede ayrı bir sır vardı. Zaten Kur'ân-ı Kerim de, dolaylı yollarla O'na hep gece yolculuğunu tavsiye etmiyor mu? Hz. Musa (aleyhisselâm) inananları, geceleyin alıp götürmüştü. Cenâb-ı Hak, O'na: فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ *"Kullarımı geceleyin yola çıkar; şüphesiz takip olunacaksınız."*[80] buyurmuştu. Hz. Lut'a (aleyhisselâm) da aynı emir verilmiş ve: فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ *"Geceleyin bir ara, ailenle beraber yola çık!"* denmişti.[81]

Nebiler Sultanı, Cibril'i çok geride bırakan o semavî seyahatini de gece yapmış ve miraca gece çıkmıştı. İşte, bu gök yolculuğunu anlatan âyet:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي
بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"Kulu Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece Mescid-i Haram'dan, kendisine bir kısım âyetlerimizi göstermek için, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şanı ne yücedir! Muhakkak O, Semî'dir, Basîr'dir."[82]

Hemen her peygamberin bir gece yolculuğu vardır. Zira menziller, geceleri katedilir. Rabb'e vâsıl olma geceleri olur. Cenâb-ı Hak birçok âyetinde gece üzerine yemin eder. Karanlığın bağrında yapılan aydınlık işler, geceleri gündüzlerden daha nurlu kılmıştır.

Hz. Hakkı:

"Ey dîde nedir uyku, gel uyan gecelerde
Kevkeblerin et seyrini seyrân gecelerde!" der.

Mesafe alan, gece alır, alnı geceleri, seccade ile tanışan ve seccadesi gözyaşıyla ıslanan tali'li, geceleri âdeta mesafelerle yarışır. Evinin duvarları onun âhına âşina olan, geceleri merdiven merdiven yükselir ve mesafeler üstü âlemlere ulaşır. Alanlar, mesafeyi gece aldılar; gece yatanlar ise hep yolda kaldılar. Berzah azabından kurtulmayı düşünüyorsanız, gecelerinizi teheccütsüz bırakmayınız. Bırakmayınız; zira Allah Resûlü hiç bırakmamıştı.

Doktor İkbal diyor ki: "Birkaç sene Londra'da, o sisli dünyada kaldım, bir gece olsun teheccüdü terk ettiğimi hatırlamıyorum."

Evet, Kur'ân'ın ifadesiyle, hiçbir sesin olmadığı, söylediğiniz her sözün, vicdanınızda mâkes bulduğu gecelerin sessizliğini değerlendiren mesafe alır. Allah Resûlü, maddî-mânevî mesafeleri, geceleri yumak gibi sarıyor ve mesafe üstüne mesafe alıyordu. Evet O, seferlerini geceleri yapıyor, gündüzleri de dinleniyordu. Böylece birdenbire O'nu karşısında gören herkes şaşırıyor ve ne yapacağını bilemiyordu. فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ âyeti[83] bu ürperten görünüşten bir kesidi resmediyor.

Evet onlar, bir cemaatin sahasına, alanına, meydanına kondu mu, yani o ordusunu getirip bir yere kurdu mu, artık onların işleri bitikti. Onlar için çirkin ve üzücü bir sabah vardı. Ayrıca Allah Resûlü, hücumlarını da hep fecir vakti yapıyordu.[84] Fecir vakti, namazlarıyla, ezanlarıyla, o yer ahalisinin düşüncesini ortaya çıkarıyordu ve fecir vakti, bâd-ı tecellînin estiği zamanlardı. Yine Hz. Hakkı der:

"Seherlerde eser bâd-ı tecellî
Uyan ey gözlerim vakt-i seherde!"

Bâd-ı tecellînin estiği, mü'minin metafizik gerilime geçtiği ve sabah namazına kalkmaya alışan bir mü'min için seher vakti çok önemlidir. Bu itibarla o, hep fecri kollardı. Düşman esneye esneye, yatağından kalktığı dakikalarda, birdenbire mü'mini, bütün gerilimiyle karşısında bulurdu. Resûlullah'ın yolu büyük ölçüde buydu. Hayber surlarının dibinde:

اَللّٰهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ *"Allahu Ekber, Hayber harab oldu."*[85] dediği zaman Hayber Kalesi sarsılıyordu, ama kimsenin, bu ordunun oraya kadar geldiğinden haberi yoktu. Tabiî O, bütün bu seferlerini yıldırım hareketiyle yapıyordu. O, fevkalâde seri ve askerî tabirle, "muttasıl" yürüyordu. Öyle bir yürüyordu ki hecîn deveyle dahi O'na yetişmek mümkün değildi.

Mustalikoğulları Seferi, bu seri seferlerden biriydi. Seferden dönüşte nifak çıkmıştı ki, bu nifağın yayılmasına meydan vermemenin yolunu, fetanet-i a'zam, muttasıl yürüyüşte buldu ve seri yürüyüş emri verdi. Hiç durmadan, öyle yüründü ki, münafıklar durup fitneyi büyütme fırsatı bulamadılar.[86] Übey İbn Selûl, içinden kurup duruyordu ama, içinde kurup durduğu şeyleri, oturup olgunlaştırma fırsatını bulamıyordu. Âdeta herkes koşa koşa yürüyordu. Gidiş de öyle oldu, geliş de.. ve öyle bir yoruldular ki dinlenme izni verilince de yatıp kaldılar. O gün güneş doğuncaya kadar uyumuşlardı. Ve belki de ilk defa sabah namazını kuşluk vaktinde kılıyorlardı.[87]

Hicretin 5. senesine kadar hep böyle gelindi.. Allah Resûlü karşısında teker teker tutunamayacaklarını anlayan kavim ve kabileler, bir araya gelip yek vücut olmaya karar verdiler. Bu defa bütün güçleri bir merkezde toplayacak ve Medine'ye öyle hücum edeceklerdi.

7. Hendek

Daha önce sürgün edilen Nadîroğulları, Hayber'e yerleşmiş ve Hayberlileri sürekli Allah Resûlü'ne karşı kışkırtıyorlardı. İleri gelenlerinden bazılarını Kureyş'e, bazılarını da Gatafan kabilesine gönderdiler. Her iki taraf da, zaten Müslümanları yok etme planına, teklif kimden gelirse gelsin teşne ve hazır bulunuyorlardı. Bunlara Esed ve Selimoğulları da iştirak edince, manzara aynen Çanakkale'yi andırıyor ve Âkif'in: *"Kimi Hindû, kimi yamyam kimi bilmem ne belâ!"* mısraını hatırlatıyordu. Bütün yahudi ve müşrik kabileler, âdeta Allah Resûlü ve ashabını imha etmede ittifak içindeydiler.

Nihayet, karşı cephe, 24.000 askeriyle Medine'ye yürümeye karar verdiler.

Efendimiz, o müthiş haber alma sistemiyle, durumdan çoktan haberdar olmuştu. Ashabını topladı, harp tekniği hakkında onlarla istişare etti. Herkesin değişik teklifleri yanında, Selman-ı Farisî'nin teklifi ashabca hüsnü kabul gördü. Düşmanın taarruz etmesi muhtemel yerlere hendekler kazılacak ve hendek içinde müdafaa harbi yapılacaktı.

Bu taktik, o güne kadar hiç görülmemiş bir taktikti. Kureyş ve müttefikleri, Uhud veya Bedir gibi bir muharebe bekliyorlardı. Oysaki bu defa onları, yine hiç düşünmedikleri bir sürpriz ve farklı bir strateji bekliyordu. Efendimiz'in, etrafa yerleştirdiği askerlerle yapılan bu işlemden, çevredekilerin haberdar olması önlenmiş oldu. Zira askerler Medine ve civarında, kuş uçurtmuyordu. Hendek kazımı, dikkatli bir gizlilik içinde yerine getirildi. Nitekim küffar ordusu, Medine'ye gelip de karşılarında böyle bir hendek görünce şaşırıp kalmışlardı.

Efendimiz yanına 3000 insan almış, kendisi de bizzat işin içinde olmak üzere bu 3000 insanla hendek kazmaya başlamıştı. Kişi başına bir arşın hendek kazılacaktı. Onları, onar onar gruplara ayırmış ve böylece yine meseleye bir yarış havası vermişti. Derinlik, atıyla oraya düşen bir insanın, bir daha çıkamayacağı şekilde ayarlanacaktı. Genişlik ise, en mahir süvarinin dahi geçemeyeceği ölçüde planlanmıştı.[88]

Günümüzde bu hendek tamamen kapanmış durumda. İçinde bizzat Allah Resûlü'nün de kazma sallayıp, manivela kullandığı bu hendeği aslî hüviyetle görmeyi ne kadar arzu ederdik. Bugün hendeğin izleri olarak gösterilen yerler ne derece doğrudur, bilemeyeceğim. Ancak, bir erkân-ı harp buraları inceler ve gösterilen yere "Evet, burası olabilir." derse, hendek diye gösterilen yerlerin üzerinde durulmaya değer.

Evet, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hendek kazımında bizzat çalıştı.. ve O'nun bu davranışı, askerlere apayrı bir güç kaynağı oldu. Bazen onları yarışa sevk ediyor, bazen de hem ensara hem de muhacirîne iltifatta bulunuyordu.

Asker, açtı. Herkes karnına taş bağlamıştı. Allah Resûlü ise, onların önünde, iki taşla bu açlığı aşmaya çalışıyordu.[89] Aslında ne açlık ne de susuzluk onların azim ve gayretine hiç mi hiç tesir edemiyordu. Coştukça coşuyorlar ve hep bir ağızdan şunları mırıldanıyorlardı:

نَحْنُ الَّذِي بَايَعُوا مُحَمَّدًاعَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِينَا أَبَدًا

"Bizler o kimseleriz ki, Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) biat ettik. Hayatta kaldığımız sürece cihad edeceğiz."[90] ve arkasından da:

وَاللّٰهِ لَوْلَا اللّٰهُ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا

"Allahım, kasem olsun Sen olmasaydın, Biz asla hidayete eremezdik.. tasadduk edemez, namaz kılamazdık.

Sekîne indir üzerimize! Ve eğer düşmanla karşılaşırsak ayaklarımızı sabit kıl."[91]

Efendimiz de onların bu sözlerine bazen iştirak ediyor ve şöyle diyordu:

اَللّٰهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْاٰخِرَهْ فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَهْ

"Allahım, ahiret hayatından başka hayat yoktur.
Sen ensar ve muhacirîne mağfiret eyle!"[92]

Resûl-i Ekrem, safları tanzim ederken "Sel" tepesini arkasına almış, kadınları da sağlam sığınaklara göndermişti.[93] Ben asker değilim ama, anladığım kadarıyla, Efendimiz'in bu taktiği bizzat yerinde ve uzun uzun tetkik edildiğinde en isabetli kararın, O'nun sırtını "Sel" tepesine vermede olduğu görülecektir. Bütün bu kararları Allah Resulü çok âni ve hiç beklemeden vermişti.. vermişti ve hepsi yerli yerindeydi.

Medine'yi müdafaa ile alâkalı bu tedbirler alınırken, Kureyzaoğulları'nın; muhtemel saldırısı da göz önünde tutulmuştu. O cepheyi de, başlarında Seleme b. Eslem, bir grup sahabe ile koruma altına almıştı.[94] Evet, bütün ihtimaller nazara alınıyor ve hiçbir hâdise tesadüfe bırakılmıyordu.

Hendeğin dar bir yeri vardı. Usta bir binici ve iyi bir at, buradan zor da olsa atlayıp karşıya geçebilirdi. İlk bakışta, bu bir ihmal gibi görülebilirdi; hâlbuki orada da yine Allah Resûlü'nün akıllara durgunluk veren fetanetine bir geçit vardı. Zira en güçlü ve en kuvvetli olan müşrikler, bu dar yerden atlamayı deneyecekler ve teker teker Müslümanların ortasına düşeceklerdi. Bu da bir yoldu ama mevsimi geleceği âna kadar bunu kimse fark etmeyecekti...

Derken hâdiseler döndü dolaştı, sonunda gelip Resûlullah'ın dediğine ulaştı. Evet, hâdiseler, aynen Allah Resûlü'nün düşündüğü şekilde cereyan etti. Civarın en meşhur muharipleri, şanslarını denemeye başladılar ve bir bir telef oldular.

Hendeği ilk geçen Amr b. Abdivüdd oldu. Çok yaşlı olmasına rağmen 100 muharibe denk kabul ediliyordu. Bir mübariz talep etti. Karşısına Hz. Ali (radıyallâhu anh) çıktı. Amr, karşısında bir çocuk görünce onunla istihza etti. Ona karşı at üzerinde savaşmayı gururuna yediremediği için de atından indi ve bir kılıç darbesiyle atını yere serdi, sonra da Hz. Ali'nin karşısına dikildi.

İlk darbeyi Amr yaptı. Darbenin şiddetinden Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh) kalkanı parçalandı ve kılıcın ucu yüzünü hafif yaraladı. Hz. Ali mukabele etti. Salladığı kılıç Amr'ın tam omuzuna isabet etmişti. Bu esnada Hz. Ali (radıyallâhu anh) tekbir getirince, Müslümanlar da bir ağızdan tekbir getirmişlerdi. Eğer Amr, kılıç darbesiyle ölmeseydi, zaten bu tekbir seslerinin şiddetinden yine ölecekti. Amr'ın ölümü müşrikler arasında müthiş bir sarsıntı meydana getirdi. Mü'minler ise o nispette sevinmiş ve moral kazanmışlardı.[95]

Amr'la beraber hendeği geçen Dırâr ve Hübeyre isimli muharipler onun öldürüldüğünü görünce korkup kaçmışlardı. Son olarak da Nevfel b. Abdillâh, hendeği atlayıp karşıya geçmeyi başarmıştı. Onu da Hz. Zübeyr (radıyallâhu anh) karşıladı. Hz. Zübeyr'in darbesiyle hendeğe yuvarlandı. Ardından da Müslümanlar, attıkları taşlarla işini bitirivermişlerdi. Nevfel: "Beni şerefli bir ölümle öldürün!" diye yalvardı. Hz. Ali (radıyallâhu anh) indi ve kılıçla onun da işini bitirdi.[96]

Muhasaranın en şiddetli günü de buydu. Bir ay kadar süren muhasara artık eski şiddetini kaybetmeye yüz tutmuş; kimsede, onu devam ettirme arzu ve isteği kalmamıştı. Zaten 24.000 insana bakmak da pek kolay değildi.

Kureyzaoğulları, müşriklerin hendeği geçemediğini, geçenlerin de bir bir öldürüldüğünü görünce, kadınların bulunduğu sığınağa hücum etmeyi kararlaştırdılar. Taarruzdan evvel de içlerinden birini casus olarak gönderdiler. Hz. Safiyye (radıyallâhu anhâ) sığınağın etrafında dolaşan yahudiye ansızın hücum etti ve onu orada yere serdi ve silahlarını alıp sığınağa getirdi. Yahudiler, gönderdikleri adamın öldürüldüğünü anlayınca, orada bir askerî birlik var zehâbına kapıldılar ve saldırı düşüncelerinden vazgeçtiler.[97]

İslâm düşmanları bu harbe, kendilerinden gayet emin olarak gelmişlerdi. Hemen birkaç gün içinde Müslümanların işini bitirip döneceklerdi. Ancak, tahminlerinde çok yanılmışlardı ve bunu anladıkları zaman da, artık bozgun içinde geriye dönüyorlardı.

Bu muhasarada şartlar, hep kâfirlerin aleyhine işlemişti. Kış bastırmak

üzereydi. Mekke insanı, Medine'nin kışına dayanamazdı. Zaten kış için de hiçbir hazırlıkları yoktu. Günlerden beri esip duran rüzgâr, rüzgâr olmaktan çıkmış, çadırları söküp götürecek şiddette bir kasırga hâline gelmişti. Müşriklerin daha fazla dayanmaları mümkün değildi. Nitekim öyle de oldu. Bir müddet sonra Ebû Süfyan, istemeye istemeye ric'at emri verdi.[98]

a. Kur'ân'da Hendek Günü

Kur'ân-ı Kerim, Hendek savaşından tafsilatıyla bahseder. İsterseniz şimdi de, onun satır aralarından muharebeyi takip edelim. Daha sonra da, Efendimiz'in Hendek savaşında gösterdiği askerî dehaya bir işarette bulunalım:

Bu hâdise münasebetiyle Kur'ân:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا

"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın! Üzerinize ordular gelmişti, Biz de onların üzerine kasırga ve göremediğiniz ordular göndermiştik. Allah, yaptığınız her şeyi görüyordu."

إِذْ جَاؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا

"Onlar size yukarınızdan ve aşağınızdan gelmişlerdi. Gözler dönmüş, yürekler de ağızlara gelmişti. Allah için çeşitli tahminlerde bulunuyordunuz."

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا

"İşte orada inananlar denenmiş ve çok şiddetli sarsıntıya uğratılmışlardı."

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا

"İkiyüzlüler ve kalblerinde hastalık olanlar: 'Allah (celle celâluhu) ve peygamberi bize sadece kuru vaadlerde bulundular.' diyorlardı."

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا

"İçlerinden birtakımı da: 'Ey Medineliler! Tutunacak dalınız yok, geri dönün!' demişti. Bir diğerleri de, peygamberden: 'Evlerimiz düşmana

açıktır.' diyerek izin istemişlerdi. Oysa evleri açık değildi, kaçmak istiyorlardı."

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا

"Eğer Medine'nin etrafından üzerlerine varılmış olsa, sonra da kendilerinden fitne çıkarmaları istense, hemen buna teşebbüs eder ve derhal yapmaktan geri kalmazlardı."

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْؤُلًا

"Andolsun ki, daha önce sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen ahd, sorulacaktır."[99]

Mü'minlerin moral ve iman gücü de aynı sûrede şu şekilde anlatılır:

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا

"Mü'minler, düşman birliklerini gördükleri zaman: 'İşte bu, Allah ve Peygamberi'nin bize vaad ettiğidir. Allah ve peygamberi doğru söylemiştir.' dediler. Bu, onların ancak iman ve teslimiyetlerini artırdı."[100]

Prensip olarak, siyere ait tafsilata girmeyeceğim. Zaten, bu türlü mevzulara temasımız, dolayısıyla oluyor. Bizim esas hedefimiz, naklettiğimiz hususlarda, Efendimiz'in risalet yönünü görüp gösterebilmektedir. O, öyle bir fetanete sahiptir ki, bu fetanetinin çeşitli buudları vardır. Ve bu buudlardan birisi de O'nun erkân-ı harpleri aşan bir erkân-ı harp olma buududur. Nasıl ki Bedir ve Uhud muharebelerinde Allah Resûlü'nün eşsiz bir erkân-ı harp olduğunu -tabiî bizim sınırlı malumatımız çerçevesinde ve işin ehli olmadığımızı da itiraf ederek- isbata çalıştık. Hendek harbinde de aynı ölçüde birkaç söz söylemeye gayret edeceğiz.

Evet O, eşsiz bir kumandandır.. Ve Hendek savaşı da, bizim bu hükmümüzü tasdik edip doğrulamaktadır.

Hendek savaşı en zor şartlar altında kazanılmış muhteşem bir zaferdir. Bu zaferi hazırlayan şartlar, bizzat Cenâb-ı Hakk'ın, Allah Resûlü'ne talim ettiği çerçevede gelişmiş.. ve o müthiş fetanet, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine vahiy ve ilham yoluyla talim buyurduğu bu şartları anlamış, anladıklarını, tatbike koymuş.. ve işte bu zafer de böyle gerçekleşmişti.

Evet, beşerî sınırlar içinde o kadar çetin ve aleyhte şartlar altında, böyle bir

muvaffakiyete ermek çok zordu. Hatta imkânsızdı. Şimdi biz, teker teker, Efendimiz'in bu muharebede kullandığı taktikleri görmeye çalışalım ki, bir kere daha Hendek bize "Muhammedün Resûlullah" dedirtsin…

b. Hendek'in Perde Arkası

1. Düşman ordusu 24.000, Müslümanlar ise 3.000 kadardı. Yani düşman, Müslümanların tam sekiz misliydi.. ve her Müslüman, 8 kişiyle yaka-paça olacaktı.. Böyle bir muharebenin, meydan savaşı değil de bir müdafaa harbi olarak tatbike konulması evvelâ müthiş bir fetanet ifadesiydi.

Yukarıda da söylediğimiz gibi, Allah Resûlü, düşmanlarının karşısına çıkmış ve tatbik ettiği bir taktiği bir daha kullanmamıştı. İşte Hendek'te gördüğümüz de budur.

2. O gün için hendek, düşmanı durdurmada, önemli bir faktördü. Zira ne Kureyş ne de müttefikleri böyle bir tablo ile karşılaşmayı hayallerinden bile geçirmemişlerdi. Karşılaştıkları bu sürpriz, bir kere daha onları şaşkına çevirmişti.

3. Hendeğin küçük bir yerinin, mahir süvarilerin geçebileceği kadar dar bırakılması da apayrı bir deha örneğidir. Böylece, en güçlü ve kuvvetliler, teker teker ele geçirilip öldürülecek ve bu durum, düşman cephede büyük bir inkisar kaynağı, mü'minlerde ise, ümit ve inşirah vesilesi olacaktı.

4. Hendek kazımında Allah Resûlü bizzat çalışmış ve mü'minlerin arasında bulunmuştu. Bu da sahabe için ayrı bir moral kaynağı oluyordu. Ayrıca bu esnada, kırılamayan bir taş, Efendimiz'e müracaat mevzuu olunca, İki Cihan Serveri gelmiş, elindeki manivela ile taşa vurmuş ve birinci vuruşta etrafı aydınlatacak kadar kıvılcımlar çıkmış.. ardından da Allah Resûlü, tekbir getirerek, etrafındakilere İran'a ait saltanatın yıkılıp mülkün kendisine verildiği müjdesini duyurmuştu. İkinci vuruşta da aynı şekilde kıvılcımlar çıkmış.. bu sefer de Allah Resûlü yine tekbir getirerek Roma saltanatının yıkılacağını haber vermişti.[101]

O esnada söylediği bu sözler, askere öyle moral kazandırıyordu ki, değil sadece 24.000 insan, bütün dünya üzerlerine gelse gözlerini kırpmadan savaşabilecek bir kuvve-i mâneviye ile şahlanıyorlardı.

5. Hendeği atlayan muhariplere karşı Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh), hem de gönüllü olarak (emirle değil) seçilmesindeki isabet de şâyân-ı dikkattir. Böylece Allah Resûlü, kimi nerede ve nasıl kullanacağını mucize çapında bir

firasetle bildiğini cihana bir kere daha göstermiştir.

6. Bu arada, ordu içindeki münafıkları, göz açtırmayacak şekilde kontrol altında tutması ve istemelerine rağmen hiçbir kötülüğe muvaffak olamamaları, fetanetin engelleyici ayrı bir buudu.

7. Efendimiz, muharebeyi elinden geldiği kadar uzatma yanlısı idi. Bunda muvaffak da oldu. Muharebeyi uzatması pek çok yarar sağlamıştı ki; birkaçını sıralayabiliriz:

Birincisi: Mevsim olarak kışa giriliyordu. Kureyş ve müttefikler, kışa karşı hazırlıksız gelmişlerdi.. az daha kalsalardı kış işlerini bitirecekti.. muhasarayı kaldırıp gidince de yıkılmış olarak gideceklerdi.

İkincisi: Her gün 24.000 insana bakmak mecburiyetinde olan düşman, sürenin uzamasıyla malî kriz içine giriyordu. Açlık ve susuzluk, bir de soğukla birleşince, artık çekilmez olmuştu...

Üçüncüsü: Düşman cephesinde meydana getirilen sun'î ittifakın uzun ömürlü olması düşünülemezdi. Çünkü onların bu dostlukları, Allah Resûlü'ne olan düşmanlıklarından kaynaklanıyordu. Geçen her zaman dilimi, bu dostluğu aşındırıyor ve yıpranmasına sebep oluyordu. Hâlbuki İslâm cephesi gün geçtikçe birbirlerine daha çok kenetleniyorlardı.

Dördüncüsü: Düşman cephede birçok lider vardı. Bunların hiçbiri, diğerinin emrine girecek durumda değildi. Âdeta haçlı çapulcularını andırıyorlardı. Sözde bütün orduya Ebû Süfyan kumanda ediyordu; ama, bu sadece görünüşte böyleydi.. zaman geçtikçe misiller arasında uzaklaşma baş gösteriyor.. nizâlar oluyor ve tearuzların, tesakutların ağında âdeta eriyorlardı.

8. Nuaym b. Mesud (radıyallâhu anh), gizlice Müslüman olmuştu. Allah Resûlü, ona bir müddet daha Müslümanlığını gizlemesini söylemiş.. ve onu bu muhasara esnasında, çok mühim işlerde kullanmıştı.

Nuaym, hem Kureyş'in hem de Yahudiler'in itimat ve hürmet ettikleri bir insandı. Efendimiz, ona harbin bir taktik olduğunu söylemiş ve idare-i kelâm etmesine de izin vermişti. Nuaym, bu ruhsat üzerine Yahudiler'e giderek: "Kureyş sizi terkedecek ve Muhammed'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) baş başa bırakacak. Düşünün o zaman hâliniz nice olur.? Eğer bu durumda kalmak istemiyorsanız, onların ileri gelenlerinden birkaçını rehin olarak yanınızda alıkoyun." dedi. Onlar Nuaym'a olan itimatlarından dolayı bu sözlere kesin olarak inandılar.

Nuaym daha sonra Kureyş'e gitti. Onlara da: "Yahudiler Muhammed'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) gizlice anlaştılar. Sizin ileri gelenlerinizden birkaçını rehin edip ona teslim edecekler. O da onlara ilişmeyecek. Sakın, sizden böyle bir talepte bulunurlarsa onların dediğini yapmayın!" dedi. Kureyşliler de Nuaym'a itimat ettiklerinden, onun bu tekliflerinden zerre kadar şüphelenmediler.

Kureyş ileri gelenleriyle Yahudi liderleri, bir gün bir araya geldiler. Her iki taraf ta birbirinden şüpheleniyordu. Evvelâ Yahudiler sözü açtı ve: "Siz başınız sıkışınca çekip gidecek ve bizi bu adamla baş başa bırakacaksınız. Teminat için bize birkaç rehin vermezseniz biz savaşı bırakacağız." dediler. Kureyş, zaten böyle bir teklif bekliyordu. Nuaym'ın sözünü hatırladılar ve tabiî bu teklifi reddettiler. Onların reddi, Yahudilere de Nuaym'ı tasdik ettirdi. Böylece ittifak bozulmuş oldu ve Yahudiler harp sahnesinden çekilmeye başladılar.[102]

Nuaym Müslüman olalı birkaç gün olmuştu. Allah Resûlü'nün insanları tanımadaki isabetine bakın ki, hemen Nuaym'ın becerebileceği bir işi ona teklif etmiş, o da arızasız bu işi yerine getirivermişti.

9. Fırtına ve kasırga karşı tarafı kasıp kavuruyordu. Bu arada acaba Kureyş ne durumdaydı? Allah Resûlü onlardan bir haber almak üzere, Huzeyfe'yi (radıyallâhu anh) karşı tarafa gönderdi. Bu iş için de Huzeyfe seçilmişti. O Allah Resûlü'nün sır kaynağıydı. Aynı zamanda emir dinlemedeki nezaketi çok iyi bilenlerdendi. Allah Resûlü, onu gönderirken *"Sakın orda bir iş çıkarma, sadece durumlarını öğren ve gel!"* demişti.

Huzeyfe karşı tarafa geçti. Bir ara sırtı ona dönük duran Ebû Süfyan'ı görüverdi. Aklından, bir okla onun işini bitirmek geçti ama, Allah Resûlü ona, *"Bir iş çıkarma!"* demişti. O da böyle bir hareketten vazgeçti. Ebû Süfyan durmadan "er-Rahîl! er-Rahîl!" diye bağırıyordu. Belli ki artık Kureyş hüsran içinde geriye dönüyordu.[103]

Kur'ân-ı Kerim onların bu elim, hazin durumlarını şu âyetiyle hulâsa eder:

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا
وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيزًا

"Allah, inkâr edenleri kinleriyle geri çevirdi, bir hayra ulaşamadılar; savaşta, inananlara Allah'ın yardımı yetti. Allah Kavî'dir, Azîz'dir."[104]

Huzeyfe, orada gördüklerini anlatmak üzere geri dönüyordu ki, beyaz sarıklı, beyaz elbiseli, süvariler gördü. Bunlar, küffar ordusu arasında gidip-geliyorlardı. Onlardan birisi Huzeyfe'ye yanaştı ve: "Sahibine selâm söyle, düşmanın hakkından geldik!" dedi. Huzeyfe, bu hâdiseyi Allah Resûlü'ne nakledince: *"Onlar meleklerdir. Orada olan şeylere nezâret etmektedirler."* cevabını aldı.[105]

10. Allah Resûlü, kumandayı daima elinde tuttu.. ve muhasara müddetince bir saatliğine dahi cepheden ayrılmadı. İnsanlardan bir insan gibi davrandı ve her sıkıntıda, ordusuyla beraber oldu. Bu da, O'nun kumandanlık seviyesinin nasıl zirveler üstü bir zirvede olduğunu göstermektedir.

11. Bu kadar çetin muharebede verilen şehit sayısı sadece altıydı.[106]

12. Efendimiz, muharebenin sonunda şöyle buyurmuştu: اَلْاٰنَ نَغْزُوهُمْ وَلَا يَغْزُونَنَا *"Artık bundan böyle, biz onların üzerine gideceğiz, onlar gelemeyecekler."*[107]

Zaman ve hâdiseler, O'nun verdiği bu haberde O'nu doğrulamıştır.

Hendek savaşı denince zikredilmeden geçilmeyecek iki mühim hâdise daha var:

Bunlardan biri, bu savaş esnasında Allah Resûlü'nün dört vakit namazının kazaya kalması hâdisesidir.[108]

İkincisi ise, ensarın efendisi, şerefli sahabi Sa'd b. Muaz'ın (radıyallâhu anh) vefatı.[109]

Bu vak'ada, Sa'd b. Muaz (radıyallâhu anh), kolundan yaralanmıştı. Durmadan kan kaybediyordu. Allah Resûlü onunla bizzat meşgul oluyor ve mescidin içinde kurdurduğu çadıra gelip-gidip onu ziyaret ediyordu. Hatta herkes de ziyaret edip yakınında bulunabiliyordu. Zaten O, İslâm'a girdikten sonra hep Allah Resûlü'nün yakınında olmuştu ve O'nun nazarında müstesna bir simaydı. Bir kere Sa'd b. Muaz meclisten geçerken, İki Cihan Serveri: قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ *"Efendiniz için ayağa kalkın!"* demiş ve orada bulunanları, Sa'd b. Muaz'a (radıyallâhu anh) hürmeten ayağa kaldırmıştı.[110] O da, Allah Resûlü'ne karşı sadakat ve vefada hiç kusur etmedi.. sadakat içinde yaşadı ve öyle öldü.

Nasıl, bir gün Allah Resûlü'ne hitaben; "Yâ Resûlallah, işte malımız, istediğin kadar al. İşte canımız istediğini kurban et!" demişti.[111] Öyle de son

demlerinde Cenâb-ı Hakk'a şöyle dua edip yalvarmıştı: "Allahım, eğer bir daha Resûlullah'ın safında yer alıp savaşmam mukadder ise beni yaşat, yoksa emanetini benden al!"[112] Ve, Hendek savaşında aldığı bir yara ile şehit olmuştu. Harbe iştirak için acele etmiş, giydiği zırh vücuduna küçük geldiğinden ötürü de omuzu açıkta kalmıştı. Ve oraya isabet eden bir tali'siz okla yaralanmış ve sinelerimizde bu yara ile de Rabbisine yürümüştü.[113]

Savaş henüz sona ermiş ve Allah Resûlü, hane-i saadetlerine adımını atmıştı ki, Cibril geldi ve Efendimiz'e hitaben: *"Yâ Resûlallah! Siz silahınızı bıraktınız mı? Hâlbuki biz melekler henüz bırakmadık. Şimdi hemen Kureyzaoğullarının üzerine yürüyün!"* dedi.[114] Bunun üzerine Efendimiz derhal hareket emri verdi. *"İkindiyi ancak orada kılın!"* diyerek de bu gidişin ne kadar süratli olması gerektiğini ifade buyurdu.[115]

Kureyzaoğulları, bilhassa Hendek vak'ası esnasında ihanet etmiş ve Müslümanları arkadan vurmak istemişlerdi. Müslüman kadınların bulundukları yeri tespit edip, onlara saldırmak istemişlerdi ama, bunu gerçekleştirme fırsatını bulamamışlardı. Hâlbuki daha önce Allah Resûlü'yle anlaşma yapmışlardı. İkinci olarak bu anlaşmayı çiğnemiş ve Müslümanlarla açıktan harbe girmişlerdi.

Suçları bu kadarla da kalmıyordu; siyasî sürgün Huyey b. Ahtab ve benzeri İslâm düşmanlarına bağırlarını açmış ve onlara resmen siyasî sığınma hakkı tanımışlardı. Hâlbuki anlaşmaları gereği bu yaptıkları, anlaşmayı bozmak demekti...[116]

Bütün bunlara rağmen, Allah Resûlü üzerlerine yürüdüğünde, hüsnü kabul gösterip af dileselerdi affolunabilirlerdi. Zira Allah Resûlü, onlarla hep iyi geçinme taraftarıydı. Ne var ki, kötülüğe programlanmış bu ruhlar, Müslümanlara karşı açık tavır aldılar ve Efendimiz'e karşı da mukavemete kalkıştılar. Ancak burunları kırılınca teslim oldular ve tek şartları vardı: Hakem, Sa'd b. Muaz (radıyallâhu anh) olsun istiyorlardı. Efendimiz de bu şartı kabul etti.

Sa'd b. Muaz (radıyallâhu anh), hasta yatağından kalktı bir merkebe binerek olay yerine geldi ve hükmünü Tevrat'a göre verdi. "Eli silah tutan erkekler öldürülecek, kadın ve çocuklar esir edilecek, bütün malları da ganimet sayılacaktı." Her iki taraf da verilen bu hükme razı oldu. Ve böylece Medine bir fitneden daha kurtuldu.[117] Evet, yavaş yavaş Medine, civarıyla beraber

"Emin Belde" hâline geliyordu.

8. Diğer Gazveler

Buraya kadar, Allah Resûlü'nün iştirak ettiği 18 gazveden sadece 3 tanesini, kuşbakışı anlatmaya ve bu gazvelerde Efendimiz'in, bir erkân-ı harp olarak askerliği üzerinde durmaya çalıştık.

Şimdi de ana başlıklar hâlinde diğer gazvelerine süratli bir göz atalım. Ve O büyük fetanetin deha televvünlerini görmeye çalışalım:

Hudeybiye'yi incelerken, Allah Resûlü'nün, üstün idareciliği faslında, müşkilleri nasıl çözdüğünü bir ölçüde tahlil etmiştik. Hudeybiye'de bir harp olması muhakkaktı. Ancak Allah Resûlü, kuvvet dengesi olmadığı bir yerde -ki karşı tarafta, on bin müsellah (silahlı) insan, başında Halidler, İkrimeler ve daha gözü dönmüş bir sürü insan.. beri tarafta da, sahabenin rivayet ettiğine göre bin altı yüz silahsız insan.. sırtlarında ihram, umre düşüncesiyle oraya kadar gelmişler- Allah Resûlü, bir tek insanın burnunu kanatmadan -hezimet muhakkak olan böyle bir karşılaşmayı- Cenâb-ı Hakk'ın inayet ve keremiyle zaferle ve muvaffakiyetle noktalamıştı.

Hudeybiye.. Hicret-i Seniyyenin tam altıncı senesi... Sıla hasreti sahabenin içini yakıyor.. Bilâl-i Habeşî Mekkeli değildi. Habeşistan'dan gelmişti ama, Mekke'yle öylesine bütünleşmişti ki, Medine-i Münevvere'ye hicret edip, biraz da hummâyla hırpalanınca: "Ah Mekke! Acaba sana bir kere daha kavuşabilecek miyim? Ah Nur dağı! Seni bir daha seyredebilecek miyim?" diye yanıp inlemişti. Hz. Ebû Bekir gibi büyük bir irade bile, sarsılmış, kendisini Mekke'den atan ve uzaklaştıran insanlara beddua etmişti.[118]

Aşağı-yukarı dâussıla herkesin içini yakıyordu. Yerin göbeği Mekke.. onunla göbek bağı olanlar, yerin göbeğine ne zaman seyahat yapacaklarının rüyasını görüyorlardı. Altı sene geçmişti aradan, Kâbe'yi tavaf edememişlerdi. Oysaki, Kâbe'yi, en son, onların babaları Hz. İbrahim (aleyhisselâm) onarmış ve tamir etmişti.

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ

"Doğrusu insanlar için konulan ilk mâbet, elbette ki Mekke'de bulunan, o çok mübarek ve bütün âlemlere hidayet rehberi olan evdir."[119] âyet-i kerimesiyle anlatılan Kâbe, Hz. Âdem'in (aleyhisselâm) eliyle yapılan yeryüzünde ilk binaydı. İlk peygamberin yaptığı ve Halilurrahmân'ın onardığı

bu binadan, evet işte bu binadan O'nun en şerefli evlâdı Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) sökülüp atılıyor ve altı sene gibi uzun bir süre içinde gelip orayı ziyaret edemiyordu.

İşte O da sıla hasreti ile yanıp kavruluyordu. Önlerine düşüp, ashabına İslâm'a göre bir tavaf yaptırmak istiyordu. O gün Kâbe, putlarla doluydu. Kâbe'nin etrafında da bir sürü put vardı. O güne kadar Kâbe'yi tavaf edenler, tavaf yerine maskaralık yapıyorlardı. Onların yaptıklarına tavaf denmezdi. Onların Kâbe etrafındaki tavaflarına Kur'ân-ı Kerim "مُكَاءً –mükâ" ve "تَصْدِيَةً–tasdiye" diyor.[120] Islık çalıyor ve ellerini çırpıyorlardı. Bilhassa geceleri, günahkâr elbiselerle Kâbe tavaf edilmez diye, kadınlar bütün urbalarını atıyor ve Kâbe'nin çevresinde öyle dolaşıyorlardı.[121] Kadınıyla-erkeğiyle, bir değişik dönemin, değişik esaslarına bağlı olarak, bir değişik tavaftı ki, anlamak, izah etmek çok zordu.

İşte Allah Resûlü, Kâbe nasıl tavaf edilir, umre nasıl yapılır, bunu göstermek istiyordu ve birinci maksadı bu idi. İkinci olarak da gösterecekti ki, Kâbe sadece Mekkelilerin veya Kureyşlilerin değil onlar kadar onda başkalarının da hakkı var. Hele Kâbe'ye şerefini, şanını iade edecek Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun kudsî cemaatinin herkesten ziyade hakkı vardı.

Aslında Kâbe, çoktan minberinden ayrılmış bir mihrap gibiydi. Allah Resûlü, Medine'de kurduğu minberini, mihrabın yanına çekmek istiyordu. Kâbe, bizim ebedlere kadar mihrabımızdır ve başta da Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mihrabıydı. İçinde putlar olduğu için muvakkaten o, Mescid-i Aksâ'ya dönüp bir süre öyle namaz kılmıştı. Kılmıştı ama, gözleri daima semadaydı ve Kâbe'den, yüzünü dahi çevirmeye tahammül edememişti. Allah (celle celâluhu):

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا

"Yüzünü semaya çevirip durduğunu görüyoruz. Yakında seni, hoşnut olacağın kıbleye çevireceğiz."[122] diyor ve O'nu teselli ediyordu. Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kıldığı süre, O'nun için hep hicran oldu. O hatibin mihrabı, Kâbe; minberi de Medine idi. Medine yalnızdı. Mihrabın yanına götürülünce, imamın imamlığı tamam olacaktı. Esasen O'nun imamlığı tamdı. Ancak pratikte de böyle olması için; mutlaka Kâbe'nin mü'minlerin elinde olması lâzımdı.

Bu kapıyı da ilk defa bir umre ile zorlayacaktı. Onun için; “Hele bir umre yapalım!” diyordu. İslâm esaslarına, İslâm düşüncesine, İslâm anlayışına ve İslâm ruhuna göre bir umre... Henüz hac farz kılınmamıştı. Hac, O’nun hayatında ilk ve son bir kere oldu. Evet, Efendimiz, farz olarak hayatında bir defa hac yaptı. Ve ona Kur’ân-ı Kerim “Hacc-ı Ekber” dedi.[123] Umreye de “Hacc-ı Asgar.”

Avam halk arasında “Hacc-ı Ekber” Arafat’ın cumaya rastlamasına denmektedir. Ama aslında böyle bir anlayış daha çok halk kaynaklıdır. Mübarektir, güzeldir Arafat’ın cuma gününe rastlaması ama, Hacc-ı Ekber, haccın, hac mevsiminde yapılanına; “Hacc-ı asgar” da (küçük hac) umreye denir.

Üçüncü olarak da, bütün kabilelere kudsîler ordusunu götürüp gösterecekti. Böyle bir birlik geçerken kimsenin burnu kanamayacak, kimsenin bir gülüne dokunulmayacak, kimsenin bağ ve bahçesine girilmeyecek ve çapulculuk yapılmayacaktı.

Evet, bu ordunun böyle şeylerden uzak olduğu herkese gösterilecekti. Hâlbuki o güne kadar çölden böyle bir güçle geçenler hep çapulculuk yapmışlardı. Onlar ise, sekîne ve itminan ordusu olarak gelip-geçeceklerdi. Bu hac, hac içinde İslâm’ı temsil ve bu temsilin bütün Araplara gösterilmesi, evet, bunun temin edilmesi çok mühimdi. Bu aynı zamanda İslâm’a ait bir mesaj mânâsını da taşıyordu. Zira onları görenler şöyle diyeceklerdi: “Biz yeryüzünde şimdiye kadar böyle insanlar görmedik, olsa olsa bunlar, melek olabilirler!”

İşte Efendimiz bu mülâhaza ile yollara dökülmüştü; başka düşüncesi de yoktu. Onun için sahabe, sadece kılıçlarını almış, bu yolculuğa öyle çıkmışlardı.. Hudeybiye mevkiine kadar da hiçbir engele rastlamamışlardı. Hudeybiye’ye gelip ulaşınca, Kureyş’in hazırlıklarından haberdar olan bazı kimseler dediler ki: “Kureyş, bütün güç ve kuvvetiyle size karşı koyacak ve sizi engelleyecek…”[124]

Sükûnet ve sekîne insanı, vuruşmak, çatışmak istemiyordu. Zaten vuruşmak ve çatışmak için de gelmemişti. Karşılaştığı şeyden ötürü fevkalâde mahzundu. Zira, ashabına verdiği söz vardı: “Size umre yaptıracağım!” demişti. Onlar da, İslâmî ölçüler içinde yapılacak bu yeni ve orijinal umreyi, hem de Allah Resûlü’yle beraber yapmanın müjdesiyle coşmuş ve buraya kadar o duygu ve

düşüncelerle gelmişlerdi. O güne kadar yaptıkları, ne hac ne de tavaf… İslâm esaslarına göre, vahiyden kaynaklanarak sistemleştirilmiş bir umre yapacaklardı.. hem de bunu Allah Resûlü yaptırtacaktı. Böylece, hem onlar hem de herkes umrenin nasıl yapıldığını görüp öğrenecekti.

Allah Resûlü Hudeybiye'de mecburi duruş yaptı ve sahabeyi de durdurdu. Ashabına ve kendisine inananlara; kendi cesaretine, kendi müthiş imanına rağmen bunu yapıyordu. Biliyordu ki, Rabbine sığınarak bir kavgaya girse yine onları mağlup edecektir. Ancak O bunu yapmayıp bekleyecekti. Engelleme, belirgin hâle gelince, ashabıyla biat yenilemesi yaptı. İslâm uğrunda, ölmeye kadar her şeylerini feda etmek üzere biat aldı.[125] Ve işte bu biata, yüce dergâhtan hoşnutluk sesi:

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا۝وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

"Allah inananlardan, ağaç altında sana baş eğerek el verirlerken, and olsun ki hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı da bilmiş, onlara güvenlik vermiş, onlara yakın bir zafer ve ele geçirecekleri bol ganimetler bahşetmiştir. Allah güçlü olandır, Hakîm olandır."[126]

Andolsun ki, Allah (celle celâluhu) mü'minlerden razı oldu. -Ki onlar ağaç altında Peygambere biat ettiler. Biatlar üstü bir biat- Onların kalblerinden geçenleri Allah (celle celâluhu) çok iyi biliyordu ve kalblerinden şu geçiyordu: Allah Resûlü "Öl!" derse öleceğiz, "Kal!" derse kalacağız, bize "Yürüyün Kâbe'yi tavaf edin!" derse tavaf edeceğiz, "Silahınız yok ama şu çelik orduya kendinizi çarpın!" derse çarpacağız.

Duygu yumakları bu olabilir ve daha fazlasını söylemek de bizi aşar.

Bu arada Allah (celle celâluhu) onlara sekîne inzal buyurdu.. ve onların bu civanmertliğine mukabil çok yakın bir gelecekte, O da, onlara apaçık bir fetih ihsan vaadetti. Evet Cenâb-ı Hak onlara, Kur'ân'da bunu vaadediyordu.

Hudeybiye'de, Allah Resûlü'nün düşündüklerinden sadece bir tanesi olmamıştı. O da bir sene sonra olacaktı ve oldu: Geldiler, İslâmî ölçülere göre Kâbe'yi tavaf edip Hacerü'l-Esved'e yüz sürdüler. Bunun dışında düşünülenlerin hemen hepsi olmuştu. Gösterdiler ve çöl gördü ki, çölün çapulcularından başka, ona emniyet getirecek, orada emniyet ve güveni temsil

edecek bir kudsîler ordusu var ki geçtiği her yere emniyet tohumları ekmektedir ve 2-3 sene sonra da bunlar... duygularda yeşerip çimlenecek.

Evet işte, bu görünümü sergileye sergileye ta Medine'den Mekke'ye kadar gelmişler; köye, kasabaya, çadıra hasılı bâdiyede her yere uğramışlar, çeşitli kimselerle görüşmüş ve çeşitli kimselerle karşılaşmışlardı. Bu uğrayıp-görüp geçtiği yerlerdeki insanların hemen hepsi 2-3 sene sonra gelip O'na iltihak edecek ve Kâbe'nin fethi için O'nunla beraber yerin göbeğine doğru sefer yapacaklardı. Keza, Kureyş'le beraber bütün müşrikler de anlamışlardı ki, Kâbe sadece Kureyş'in değil, O'nda bütün insanların hakkı vardır. Hususiyle de, İnsanlığın İftihar Tablosu Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun cemaatinin...

Aslında Kureyş, böyle bir hakkı Hudeybiye'deki muahedede kabullenmiş ve Allah Resûlü'nün imza attığı kağıda onlar da imza atmışlardı. "Siz de Kâbe'yi ziyaret edebilirsiniz. Bu sene bize ait, gelecek sene size ait. Bundan sonraki yıllarda her sene gelir Kâbe'yi tavaf edersiniz." demişlerdi.[127]

Bu aynı zamanda Müslümanların mevcudiyetini kabul etmek demekti. Oysaki o güne kadar yapılan propaganda, Mekke ve Kâbe'nin sadece müşriklere ve bilhassa Kureyş'e ait olduğu şeklindeydi.. ve bir ölçüde başkaları da bunu kabullenmiş bulunuyordu.

Herkes, orada müşriklerin göstereceği töre ve sisteme uyardı. Kimse hususî bir merasim icat edemezdi. Oysaki Hudeybiye'de kabullenilen muahede şartlarına göre, Mekke'ye gelecek ve kendi töreleriyle Kâbe'yi tavaf edeceklerdi. Allah Resûlü, on binlik bir ordunun karşısında silah olarak sadece kılıcı bulunan 1600 kişi ile böyle bir zafer elde ediyordu.. kendini herkese kabul ettirme ve kalblerin kapılarını aralama zaferi.

Meselâ Urve İbn Mesud, Süheyl İbn Amr, murahhas olarak oraya kadar gelmiş Allah Resûlü ile görüşmüşler, ashabın O'na bağlılıklarına şahit olmuş ve Allah Resûlü'nün davranışlarından, O'ndaki Allah'a (celle celâluhu) imanın, O'ndaki mehâfetullahın ve O'nun üzerindeki peygamberâne hallerin çok tesirinde kalmışlardı. Derken içlerindeki buzlar erimiş, bakış zaviyeleri başkalaşmıştı. Ve bu insanlar çok yakın bir gelecekte inanıp İslâmiyet'e girmeye namzet idiler. Hatta, daha o zaman bile Mekke'ye döndüklerinde, oradaki sertlikleri kırmış ve Müslümanların lehine havayı yumuşatmışlardı.[128]

Bu arada Müslümanlıktaki yumuşatıcılık ve müşriklerdeki sertlik, yer

değiştirmelere bile sebep olabiliyordu ve bunun canlı misalleri de vardı.[129]

Evet, mütereddit ve mütehayyirler, bir bir Allah Resûlü'nün safına geçiyorlardı. Belki zâhiren Hudeybiye, bir geriye dönüştü, ama, pek çok ganimeti olan bir gerilim dönüşüydü. Ayrıca bunun ötesinde Kureyş'ten de emin olunacaktı. Artık arkadan saldırmayacaklardı. Tabiî bu arada bir de pakt teşekkül etmişti: Benî Bekir'le Kureyş, Benî Huzâa ile de Müslümanlar ayrı ayrı birer pakt kurmuşlardı... Ve bunlar, birbirlerine saldırmayacaktı. Bundan dolayı Allah Resûlü, çok seviniyordu. Zira, tam 10 sene çölde, birçok kabileye İslâm'ın sesini, soluğunu duyurabilecekti.

a. Çıban Başı Hayber

Hudeybiye dönüşünde Allah Resûlü, bir çıban başı olan Hayber'in üzerine yürüdü. Yahudiler burada daima fitne kaynatıyorlardı. Bazen, Gatafan'la kafa kafaya veriyor, bazen Benî Nadîr'le anlaşıyor, bazen de Kureyş'e çanak tutuyor; ama mutlaka ve her zaman Müslümanların aleyhine oyunlar planlıyorlardı. Zaten Kureyş'i tahrik eden ve onlara cesaret veren de bunlardı. Bedir'de, Uhud'da ve Hendek'te hep onların kışkırtması vardı.

Artık onları te'dip etme vakti de gelmişti. Allah Resûlü, yine bir yıldırım harekâtı düzenledi. Hudeybiye'ye gelenler, umre yapamamışlardı ama, cihad yapıp umrenin boşluğunu doldurabileceklerdi. Efendimiz, sahabeden bir kısmını Gatafan üzerine gönderdi.[130] Çünkü Gatafan, Hayber'in dostuydu. Bu durumda Gatafan, esas hedefin kendileri olduğunu zannederek kendi başlarının derdine düştüler.. ve böylece Hayber'le olan irtibatlarında bir kopukluk oldu. Oysaki, Allah Resûlü'nün hedefi Hayber'di... Onlar, "Ha geldiler-ha gelecekler." diye korkulu rüyalar göredursunlar, Allah Resûlü, yine bir gece yürüyüşü ile, kimseye hissettirmeden, Hayber'e ulaştı.

Hayberliler için bugünün diğer günlerden hiçbir farkı yoktu.. herkes mutat işine gitmek üzere ellerinde ziraat aletleriyle bağ, bahçe ve tarlalarına gideceklerdi. Ancak, kaleden adımlarını dışarıya atar atmaz donakaldılar. Karşılarında müsellah bir ordu ve başlarında da Allah Resûlü. Yeniden gerisin geriye kaçmaya başladılar. O esnada Müslümanlar da en gür sadâ ile اَللّٰهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ *"Allahu Ekber! Hayber harab oldu."*[131] diye haykırıyorlardı. Artık Hayber'in işi bitikti.. yollar teslim olmaya doğru kayıyordu. Ne var ki Hayber'e yine de bir Haydar-ı Kerrar lâzımdı, lâzımdı ki Hayber kalesinin kapısını alsın ve bir kalkan gibi kullansın.. kullansın ve İslâm ordusunu

şahlandırsın.[132]

Öyle de oldu; Hayber, Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh) eliyle fethedildi. O gün sancak ona verilmiş ve Allah Resûlü, onun hem sevilen hem de seven olduğunu müjdelemişti ki; bu Allah ve Resûlü tarafından sevilen, Allah ve Resûlü'nü seven ondan başkası değildi.[133] Ve, Hayber, en kısa zamanda, en az zayiatla İslâm'ın yed-i beyzasına teslim oluyordu.

Hayber'de esir alınanlar arasında Hz. Safiyye Validemiz (radıyallâhu anhâ) de vardı. Allah Resûlü'nün nikâhı altına girme bahtiyarlığına eren bu büyük kadının ayrı bir meğâzî buudu vardır... Bu büyük kadınla Allah Resûlü, bir de Hayber'i içinden fetheder. Çünkü Safiyye Validemiz, bundan böyle bütün nüfuzunu Hayber'de İslâm adına kullanacaktır.

b. Mute Destanı

Efendimiz'in yokluğuna terettüp eden boşluklarla beraber, kendi içinde dolu dolu bir destan. Evet kendisi iştirak edememekle beraber, İslâm'ın âfâk-ı âleme yayılmasına sebep olan Mute destanını zikretmeden geçemeyeceğiz. O Mute ki, orada Allah Resûlü'nün en çok sevdiği insanlar şehit düşmüş ve orada gömülmüşlerdi. Zeyd b. Hârise (radıyallâhu anh), ardından Cafer b. Ebû Talib ve onun da ardından Abdullah b. Revâha (radıyallâhu anh) Cennet'e Mute'den uçmuşlardı.. ve Mute, aynı zamanda bir askerî dehanın günyüzüne çıkmasının da destanıdır. Allah'ın (celle celâluhu) kılıcı Halid, ilk defa İslâm saflarında kendini Mute'de ispatlamıştır.[134]

Sulh esnasında Allah Resûlü, dünya hükümdarlarını İslâm'a davet etmiş.. bunlardan bazılarından müspet cevap alırken;[135] bazıları da red cevabı vermiş.. hem de bütün bütün edep sınırlarını çiğneyerek ve kendi karakterlerini sergileyerek küstahça davranmış ve küstahça cevaplar vermişlerdi.[136]

Busra Emiri Şurahbil de bu son gruba dahildi. Şurahbil b. Amr, esasen Arap olmasına rağmen, Hıristiyanlığı kabul etmiş ve bu yeni dinine olan taassubunu da gelen elçi Hâris b. Umeyr'i öldürtmekle göstermişti. Allah Resûlü'nün gönderdiği elçinin öldürülmesi affedilecek gibi değildi. Ayrıca, diğer hükümdarlara fikir vermesi açısından da tahribi oldukça büyük sayılırdı.

Efendimiz, derhal 3000 kişilik bir ordu hazırladı ve başlarına da azatlı kölesi, mânevî evlâdı -ki İslâm, sonradan böyle evlât edinmeyi kaldırmıştır- Zeyd b. Hârise'yi (radıyallâhu anh) geçirdi. Ardından da: *"Zeyd'e bir şey olursa kumandayı Cafer, ona da bir şey olursa, Abdullah b. Revâha alsın!"*

ferman etti.. ve: *“Eğer ona da bir şey olursa, kumandayı Allah kılıçlarından bir kılıç alsın!”* buyurdu. İsim zikredilmemişti ama, hâdiseler onun Halid olduğunu ortaya çıkaracaktı.[137]

İslâm ordusu, Mute’ye vardığında 200.000 kişilik beklenmedik bir orduyla karşılaştı. İki sayı arasında ürperten bir farklılık vardı: İkiyüzbine karşı, üçbin insan...

Buna rağmen, “Zafer elde edemesek de şehitlik elde ederiz!” deyip savaşmaya karar verdiler.. ve ilk üç kumandan birbiri ardınca şehit oldu. Derken, o âna kadar değişik yiğitlerin göğsünde taşınan sancak, sonunda gelip Halid’e ulaştı. O gün Halid’in elinde tam 9 kılıç kırılmıştı.[138]

Halid (radıyallâhu anh), bir taraftan savaşırken, diğer yandan da, bir kısım ustaca manevralarla, zayiat vermeden orduyu Medine’ye götürebilmenin yollarını araştırıyordu ki harp tekniği açısından bu büyük bir başarıydı. Gerçi, geriye çekilmeye kapalı sahabi ruhu bundan çok rahatsız olacaktı ama, Kur’ân’ın ölçüleri içinde bunun böyle olmasında zaruret vardı. Buhârî ve Ahmed İbn Hanbel, baştan sona vak’ayı şöyle naklederler:

“Allah Resûlü, ashabı arasında oturuyor ve Mute’de cereyan eden hâdiseyi aynen anlatıyordu: *İşte bayrağı Zeyd İbn Hârise (radıyallâhu anh) aldı, atını sürdü âdeta budadılar ve düştü, şehit oldu.. işte şimdi sancağı Ca’fer İbn Ebî Talib (radıyallâhu anh) aldı, işte onu da şehit ettiler.. işte Abdullah İbn Revâha (radıyallâhu anh) aldı ve o da Cennet’e uçtu. Ve şimdi de Allah (celle celâluhu) kılıçlarından bir kılıç aldı, idbâr ikbâle dönüyor!”*[139]

Ve bir başka kaynağa göre biraz sonra da şöyle buyuracaklardır: *“Ben üç şehidi, Cennet’te yürürken gördüm. İkisinin boynunda bukağı vardı. Başlarını sağa sola döndürmelerine mâni oluyordu. Ca’fer’in (radıyallâhu anh) boynunda bir şey yoktu ve o dümdüzdü. Çünkü o, düşmana karşı saldırırken, gözünü kırpmadan, başını sağa sola çevirmeden, dümdüz gitmişti.”*[140]

Sahabe dahi olsa bazılarında ölüm endişesi olabilir.. ve onlarınki hiçbir zaman mahzur buudlarına ulaşmaz… Tabiî, Allah Resûlü’nün gördüğü, berzah âlemine ve misal âlemine ait tablolardı.

Benî Asfar’ın gözü korkmuştu... Evet, üç bin kişilik bir ordu. Halid (radıyallâhu anh), usta manevralarıyla kimsenin burnunu kanatmadan Medine’ye kadar gelebilmişti. İbn Hişâm’ın rivayetine göre bu muharebede verilen şehit

sayısı 12'dir.[141] Mute'nin neticesinde etrafa, İslâm'ın varlığı kabul ettirilmiş.. ve artık Benî Asfar da İslâm'ın adından bahseder olmuştu. Onlar arasında da Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yâd-ı cemîli dillerdeydi. İnansınlar, inanmasınlar herkes مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ "Muhammed Allah'ın resûlüdür." tabirini kullanıyordu.

Bu umumî mânâdaki hazırlıklar yapıldıktan sonra, rüyanın gerçekleşme zamanı gelmişti.

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ۝ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا

"And olsun ki Allah, Peygamberi'nin rüyasının gerçek olduğunu tasdik eder. Ey inananlar! Sizi Allah dilerse, güven içinde, başlarınızı tıraş etmiş veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bilir. Size, bundan başka yakın zamanda bir zafer verecektir. Bütün dinlerden üstün kılmak üzere, Peygamberini, doğruluk rehberi, Kur'ân ve hak din ile gönderen O'dur. Şahit olarak da Allah yeter."[142]

c. Mekke'nin Fethine Doğru

Allah Resûlü'nün gördüğü rüyalar, sadık rüyalardır. Nübüvvetin ilk altı ayında gördüğü rüyaların, sabah aydınlığı kadar açık olduğunu ve gece ne görürse, gündüz onun aynen çıktığını, Âişe Validemiz nakleder.[143]

İşte Efendimiz'in gördüğü rüya! O, Mescid-i Haram'a, Kur'ân'ın tasvir ettiği şekilde girecekti. Cenâb-ı Hak, Habîbi'ne gösterdiği bu rüyayı, yukarıda zikrettiğimiz âyetiyle artık gerçekleşmiş gösteriyordu.

Efendimiz'in rüyaları, vahiyle içli-dışlı olmakla beraber, buradaki "rüya", "rü'yet" kökünden "görme" mânâsına da gelebilir. Yani nasıl Cenâb-ı Hak, bazen O'na, Cennet'i, Cehennem'i, Arş'ı, Levh'i göstermiştir; ve nasıl bazen kıyamete kadar olacak hâdiseleri gözünün önüne sermiştir; aynen öyle de, bir gün Mescid-i Haram'a emniyet ve güven içinde gidilip, hac ve umre yapılacağını da göstermiştir.

Bu görme, rüyada da olabilir açıktan açığa da; bu da bir tevcih.. ister

kelimenin zâhirine göre rüyayı kendi mânâsında, isterse “rü’yet” mânâsında kabul edelim, netice değişmeyecektir. Mühim olan, Allah Resûlü’ne gösterilen o tablonun aynen cereyan etmiş olmasıdır. O tabloda Mekke’nin fethi vardır; ve daha şimdiden hâdiseler, Müslümanları böyle bir zemine doğru çekmektedir.

Hudeybiye anlaşmasından sonra, Kureyş’e bağlı kabilelerle, Müslümanlara taraftar kabileler arasında bir pakt kurulduğunu, yukarıda söylemiştik. Kureyş’e bağlı, Benî Bekr kabilesi, Müslümanlara bağlı Benî Huzâa’ya saldırıp katliamda bulununca, Hudeybiye anlaşması ihlâl edilmiş ve anlaşma maddeleri hükümsüz hâle gelmiş oluyordu. Durumun vehametini anlayan Ebû Süfyan, derhal Medine’ye geldi. Anlaşma maddelerinin aynen geçerliliğini temine çalıştı; fakat onun teklifleri kabul görmedi.[144]

Artık, ok yaydan çıkmıştı.. ve Allah Resûlü, bir harp hazırlığı içindeydi. Her zaman yaptığı gibi niyet ve gayesini fevkalâde gizli tutuyordu. Bu defa sırrını vezirleri ve hayat arkadaşlarından da gizli tutmuştur. Öyle ki, Hz. Ebû Bekir, bir gün kızı Âişe’nin (radıyallâhu anhâ) evine gidip de, onu yol hazırlığı yaparken bulunca, Resûlullah’ın nereye gitmeyi düşündüğünü sormuş ve Hz. Âişe Validemiz’den (radıyallâhu anhâ): “Vallahi babacığım ben de bilmiyorum!” cevabını almıştı.[145]

Evet, hareket bu denli mahrem tutuluyordu. Hz. Ebû Bekir ki O’nun en yakını ve en çok sevdiği insandı. Hicrette dahi yol arkadaşı olarak onu seçmişti. Buna rağmen yapılmakta olan sefer hazırlığının hedefi ondan dahi gizli tutulmuştu. Bu da, Allah Resûlü’nün nasıl ulaşılmaz bir erkân-ı harp olduğunun bir başka buudu. Allah Resûlü’nden bu dersi alan Fatih, bir gün şöyle diyecektir: “Sırrımı sakalım bilse, onu dahi keser atarım!” İşte Allah Resûlü’nün sır vârislerinden bir kutlu serdar!.

Allah Resûlü sır adına askerî harekâtında hep tevriye yapmıştır. Esas hedefi daima saklamış ve başka şekilde anlaşılmasını sağlayacak karineleri nazara vermiştir. Zannediyorum modern erkân-ı harpler de farklı düşünmüyorlar. Şayet, bir yerden çıkartma yapacaklarsa, çıkartmanın meydana getireceği gürültünün on katını başka yerlerde çıkarırlar. Daima alternatifli hareket ederler ve gerçek hedefi hep saklarlar. Nerden çıkartma yapacaklar? “A” bayırından mı, “B” bayırından mı, “C” bayırından mı bilinmez. Fakat bunlar 14 asır sonra gelişen harp tekniğiyle alâkalı şeyler... Bunların gerçek kâşifi Hz. Muhammed Mustafa’dır (sallallâhu aleyhi ve sellem). Mektep görmemiş, medrese görmemiş, öğrendiklerini bütünüyle Cenâb-ı Hak’tan öğrenmiş bir

ümmî, fakat
a'lemü'l-ulemâdır. Ve O'nun için bize bir daha "Muhammedün Resûlullah" dedirtmektedir.

Evet, yine hedefini saklıyor, yine çölde kuş uçurtmuyordu.. ve kurduğu haber ağıyla kim ne götürüyor, kim ne getiriyor, hepsini bir bir tespit ediyordu. Bunlar, ister vahiy yoluyla, ister o büyük firasetin, fetanetin, firaset ve fetanetiyle olsun; fark etmez; O, çölü avucunun içi gibi takip edebiliyordu.

İşte bir misal: "Bedir'de bulunmuş bir sahabi, yanlış bir içtihadla, harekâtın son anlarında, Mekke'ye doğru gidildiğini anlayınca, bu durumu haber veren bir mektup yazıp gönderiyor. Bu mektubu su taşıyan saka bir kadın götürmektedir. Allah Resûlü hemen Hz. Ali ile Zübeyr b. Avvam'ı çağırarak durumu onlara bildiriyor ve onlar da yıldırım hızıyla gidip kadından bu mektubu alıp getiriyorlar."

Bu gizlilik, ta Mekke'ye bir konak mesafe kalıncaya kadar devam ediyor ve kimsenin, ordunun gelişinden haberi olmuyor.

Hz. Abbas Ebû Süfyan'ı Efendimiz'e getirdiğinde artık Mekkeli için yapacak bir şey kalmamıştı.[146] En hızlı at ve develerle kaçmak isteseler dahi kurtulamayacaklardı.. gayri Mekke o kadar kıskıvraktı.

Ancak Allah Resûlü, yine de çok hassas davranıyordu. Hassasiyeti her iki cephe için de geçerliydi. Ne kendi askerlerinden ne de Mekkelilerden zaiyat verilmesini istemiyordu. O'nun bu hassasiyeti sayesindedir ki, koskoca Mekke fethinde Müslümanlardan şehit olanların sayısı sadece 3 kişiydi. Hâlbuki hâlâ Allah Resûlü'yle harp etme düşüncesinde olan bir sürü gözü dönmüş Mekkeli vardı.. ve bunlar "Her çibâd âbâd!" diyecek türden insanlardı.

Efendimiz, tam 10 bin askerle gelmişti.. evet, iki sene evvel 1600 kişiyle gelip geriye döndüğü Mekke'ye şimdi 10.000 insanla girecekti. Ancak O, bu gücü, onların içlerindeki gerçek kuvvet ölçüsünde değerlendirmiş ve Mekkelilerin görebildiği bir yerde, kişi başına bir ateş yakılmasını emretmişti. Mekkelilerin bildiği, her çadır için bir ateş yakılmasıydı.[147] Dolayısıyla onlar 10.000 ateşi görünce en az 30.000 insan tarafından muhasara edildiklerini sandılar.. ve bu durum, onları bütünüyle felç etti. Öyle ki artık teslim olmaktan başka çareleri yoktu. Zaten Ebû Süfyan da Mekke'ye döndüğünde, sadece bunu tavsiye ediyordu. Çünkü gökteki yıldızları seyreder gibi, yanan bu ateşleri seyretmiş ve bütün bütün mukavemetini yitirmişti. Zira artık o da biliyor ki bu

gece, cahiliyenin son gecesidir ve fetihle Müslümanların arasında, sadece bir gece kalmıştır.

Allah Resûlü'nün alternatifli stratejisi devam ediyordu. Mekke'ye girerken orduyu altıya taksim etti ve Mekke'ye altı koldan girildi. Sadece başlarında Halid b. Velid'in (radıyallâhu anh) olduğu kol, İkrime ve yanındakilerle çatışma zorunda kalmıştı. Diğer birlikler hiçbir engelle karşılaşmadan Mekke'ye girmişlerdi.[148]

O gün için Mekke'de mesele çıkarabilecek tek insan Ebû Süfyan'dı. Hâlbuki Allah Resûlü bir cümleyle onu da yumuşatmıştı: *"Ebû Süfyan'ın evine sığınanlar korunmuştur!"*[149] Evet, Ebû Süfyan'a verilen bu kadarcık bir pâye dahi, onun elini kolunu bağlamaya yetmişti. Hatta ondan sonra Ebû Süfyan, teslim olmayı teşvik eden en hararetli insan hâline gelmişti. Elbette ki bütün Mekkeliler Ebû Süfyan'ın evine sığacak değillerdi. Allah'ın (celle celâluhu) evi, Ebû Süfyan'ın evinden korunmaya daha lâyıktı. Ve Allah Resûlü şöyle buyurdu: *"Kâbe'ye sığınanlar da korunmuştur!"* Ve, bir süpriz karar, tarihte ilk defa, dışarı çıkma yasağı konuluyordu. Bu, can güvenliği için gerekli olduğu kadar, ordunun rahat hareket edebilmesi için de gerekliydi. Bu mülâhaza ile Allah Resûlü: *"Kendi evine girip saklananlar korunmuştur!"* diyordu.[150] Böylece Mekkelilerden gelmesi muhtemel bütün direnişler önlenmiş oluyordu.

Efendimiz'in iştirak ettiği diğer gazvelerden sarf-ı nazar, sadece şu Mekke fethi ve burada tatbik ettiği askerî ve siyasî strateji dahi zannediyorum O'nun ne büyük bir askerî deha olduğunu göstermeye kâfidir. Evet, Mekke'nin fethi tek başına, bütün insaf ehline مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ dedirtecek büyük bir hâdisedir.

Sanki O, Mekke'yi birkaç kere fethetmiş gibi planın her safhasında, gayet rahat hareket etmiştir. Kafasında planladığı hususlar noktası, virgülüne kadar aynen çıkmış, O da ne yapılması gerekiyorsa onu yapmıştır. Tabiî, fethin ardından ilan ettiği umumî af ve gösterdiği engin mürüvvet, Mekke insanını derhal O'na teslim olmaya ve İslâm'a girmeye çekmiştir. Bu, ne şirin bir zorlamadır ki, bir gün içinde bütün Mekkeliler Müslüman olmuştur.

Şimdi sıra, bu yeni potansiyeli aksiyona çevirmeye gelmiştir. Aman Allahım! Bu ne müthiş bir inkılâptır ki, dün O'na düşmanlıkta canlarını verenler, bugün O'nun düşmanları karşısında canlarını vermeye hazırlanmaktadırlar! Evet, Allah Resûlü'nün bakışları kime isabet ettiyse o, kömür iken birden elmas hâline geliverdi. Başka teşbih ve benzetmelere ne gerek var? O, kendi ashabını

gökteki yıldızlara benzetmemiş miydi?[151]

Evet, Allah Resûlü, dün çukurlarda yuvarlanan, ruhları çamurlaşmış bu insanları, bir gün gibi kısa bir zaman içinde, semaya perçinlemiş ve ışık saçan birer yıldız hâline getirmişti. Getirmekle kalmamış, onlara ebedlere kadar misal olma ruhunu da üflemişti.

d. ...Ve Huneyn Bâdiresi

Mekke'nin fethiyle, ortada duran ve hangi taraf galebe çalarsa o tarafa meyletmeye kararlı bulunan kabileler, teker teker İslâm'a dehalet etmeye başladılar. Bu gelişme Sakîf ve Havâzin kabileleri arasında hazımsızlığa sebebiyet vermişti. Daha fazla gelişmeye fırsat vermemek için hemen harekete geçtiler ve çölde buldukları çapulcularla beraber 20-30 bin kişilik bir ordu kurdular.[152]

Allah Resûlü, istihbarat için Abdullah b. Ebî Hadred'i (radıyallâhu anh) bu kabilelerin arasına göndermişti. Abdullah, elde ettiği bütün malumatla Allah Resûlü'ne geldi ve durumu rapor etti. Sakîf ve Havâzin kabileleri, büyük bir ordu ile Huneyn'de mevzilenmişlerdi.

Bu her iki kabile de cesaret ve atıcılıkları ile meşhurdu. Ok atmada hepsi de usta sayılırlardı. Bunlara karşı, ekseriyeti yeni Müslüman ve genç bir orduyla mukabele etmek icap ediyordu. Öyle de oldu. Allah Resûlü, derhal Huneyn'e doğru yürüyüş emri verdi. Yoksa, her şey Müslümanların aleyhine dönebilirdi. Zira, bu kabileler şayet Mekke'ye kadar gelme fırsatı bulurlarsa, Mekke'de bozgunculuk için fırsat bekleyenlere, bekledikleri fırsat verilmiş olacaktı. Aynı zamanda, çokları itibarıyla onurları rencide olmuş Mekke'nin yeni Müslümanları, düşmana karşı kavga verirlerse, bu hem onların, uzak ihtimal de olsa, sarsıntı geçirmelerini önleyecek hem de kalblerinde İslâm'ın oturaklaşmasını hızlandıracak ve onları iyiden iyiye İslâm'a perçinleyecekti.

Huneyn'e 12.000 askerle gidildi. Bunlardan 2.000 kadarı yürekten Müslüman değildi. Diğerlerinin ise çoğu genç ve tecrübesizdi. Bu gençlerin başında da Halid b. Velid (radıyallâhu anh) vardı. Düşman "U" şeklinde mevzilenmişti. İslâm ordusunun öncü kuvvetleri ya farkında olmadan ya da bilerek bu "U"nun içine girdiler. Ansızın gelen ok yağmuru sebebiyle de geri çekilmek zorunda kaldılar. Zira çoğunlukla zırhları yoktu, oklar da çok şiddetli ve isabetli geliyordu. Eğer "U"nun içine bilerek girildi ise, geri çekiliş, bir harp oyunuydu. Nitekim okçular, Müslümanların kaçtığını görünce, sevinç

çığlıkları atarak yerlerinden çıkmış ve kaçanları takibe koyulmuşlardı. Tabiî farkına varmadan, bir kıskaç içine girmiş oldular. Ve, taarruz eden bu güçler ric'ate mecbur kaldılar. Derken, birkaç saat içinde ölenler ölmüş, kaçanlar da Taif'e sığınmak zorunda kalmışlardı.[153]

Huneyn'in başında da, aynen Uhud'un ortasında olduğu gibi zâhiren bir hezimet yaşanmıştı. Ancak Allah Resûlü, bu en zor durumda dahi fıtrî cesareti ve müthiş fetanetiyle hâdiselerin akışını değiştirmiş ve Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla mutlak bir mağlubiyeti, parlak bir zafere çevirmesini bilmişti.

Peygamberimiz, tam İslâm ordusundaki panik esnasında ileriye atıldı. Öyle ki, Hz. Abbas (radıyallâhu anh), Allah Resûlü'nün bindiği hayvanın gemini zor zabtediyor ve O'nun düşman safları arasına girmesine mâni olmaya çalışıyordu. O ise en gür sesiyle: أَنَا اَلنَّبِيُّ لَا كَذِبْ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبْ *"Ben nebiyim, bunda yalan yok. Ve ben Abdülmuttalib'in torunuyum..."* diyordu.[154]

Bunun üzerine Efendimiz'in emrine binaen Hz. Abbas (radıyallâhu anh), Huneyn'de sesini, yükseltebildiği kadar yükseltip o gür sesiyle "Ey Semure ağacının altında biat etmiş sahabiler! Neredesiniz?!" diyerek nida etti.

Daha sonra Hz. Peygamber'in sesini ve çağrısını duyan bütün Müslümanlar, Allah Resûlü'nün etrafında toplandılar.. mağlubiyet aşıldı ve zafere ulaşıldı.[155]

Burada bir noktaya işaret etmeden geçemeyeceğim: Allah Resûlü, 18 gazâya iştirak etmiş ve hepsinde de büyük zaferler kazanmıştı. Ancak, benim kanaatim odur ki, Uhud ve Huneyn, O'nun askerî dehasını gösterme açısından diğerlerinden daha parlak, daha muhteşem zaferlerdi. Çünkü diğerlerinde, O'nun hafızasında planladığı şeyler aynen tahakkuk etmiş olduğundan, Allah Resûlü, hiç zorlanmamış, neticeye gayet rahat ulaşmıştı. Hâlbuki, bu iki muharebede beklenmedik hâdiseler zuhur etmiş, O'nun ilk planları çarpıtılmış, düşmana fırsat verilmiş, ama buna rağmen, netice yine zaferle noktalanmıştır. Beklenmedik hâdiselerde O'nun hiçbir dahli yoktur. Öyleyse, mutlak bir hezimetten kurtulup, parlak bir zafer elde ettiği Uhud ve Huneyn, O Kumandan-ı Zîşân'ın askerî dehasının en parlak bir buududur.

e. Tebük

Allah Resûlü'nün gerçekleştirdiği yıldırım harekâtından birisi de Tebük Seferi'dir. Bir aralık, Bizans İmparatorluğunun, büyük bir ordu hazırlayıp Medine'ye gelmekte olduğu şâyiası yayıldı. Bu durum, Müslümanları tedirgin ederken, etraf kabilelerden düşman olanları da ümitlendiriyordu. Zaten

Gassaniler'in çevirmek istedikleri entrikalar da herkesçe bilinmekteydi.

Her seferini gizlilik içinde gerçekleştiren Allah Resûlü, bu seferini açıktan ilan etti ve etraf kabilelere adam göndererek onlardan asker ve malzeme yardımında bulunmalarını istedi. O sene civarda ve Medine'de çok zor günler yaşanıyordu. Hava alabildiğine sıcak ve kuraklık ortalığı kavuruyordu. Bir de meyvelerin hasat vakti girmişti. Ama Allah Resûlü, seferberlik ilan etmiş ve yol hazırlıklarına başlamıştı bile. Herkes bu sefere iştirak etmek için âdeta birbiriyle yarışıyordu.[156]

Sefere iştirak heyecanıyla Allah Resûlü'ne gelip de, binek bulunamadığı için kabul edilemeyen nice Müslüman vardı ki, O'nun yanından çocuk gibi ağlayarak ayrılıyorlardı. Kur'ân onların bu hâlini bir ibret levhası olarak âbideleştirmiştir.[157]

Bu arada, münafıklar da boş durmuyordu. Müslümanları seferden alıkoymak için ellerinden gelen her türlü hile ve oyuna başvuruyorlardı. Nihayet Allah Resûlü, 30.000 kişilik bir orduyla Tebük'e doğru hareket etti. 20 gün kadar Tebük'te kaldı. Bizans, kendisinde cesaret göremediği için bu orduya karşı mukabelede bulunamadı. Dolayısıyla da Tebük'te harp yapılmadı; ama duyup işitenler üzerinde müthiş tesiri oldu. Zira düşmana öyle bir gözdağı verildi ki, ancak büyük bir meydan muharebesinde aldığı hezimetle düşman bu kadar sinebilirdi. Etrafta bulunan nice Hıristiyan kabileler, Allah Resûlü'ne cizye vermeyi kabul ederek, inkıyatlarını bildirdiler. Niceleri de, din olarak İslâm'ı seçtiler.[158] Bu yönüyle de Tebük'ü İki Cihan Serveri'nin zaferlerinden biri olarak görmek mümkündür.

Şimdiye kadar bazı vak'aları naklederek O'nun nasıl bir erkân-ı harp olduğunu görmeye çalıştık. Şimdi de umumî mânâda bir erkân-ı harpte olması gereken hususiyetleri zikrederek, Allah Resûlü'nün askerî dehasına, daha doğrusu, fetanetinin bu yöndeki buuduna temas etmek istiyorum.

1 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/261; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/268.

2 Taberî, *Câmiu'l-beyan* 2/631; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* 1/268.

3 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/260.

4 Enfâl sûresi, 8/7-8.

5 Ebû Dâvûd, *edeb* 100.

6 İnsan sûresi, 76/30; Tekvir sûresi, 81/29.

7 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/182; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/274.

8 Buhârî, *meğâzî* 17; Müslim, *imâre* 145.

9 Rahmân sûresi, 55/7-9.

10 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/159; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/260.

11 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/159; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 19/122; el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve* 2/179-180.

12 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/8; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/176.

13 Buhârî, *meğâzî* 30; Müslim, *cihad* 67.

14 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/159; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/120; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/260.

15 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/120.

16 Müslim, *cihad* 86; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/538.

17 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/411; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 5/258.

18 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/168; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/267.

19 İhlâs sûresi, 112/1.

20 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/173; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/273.

21 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/166; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/266.

22 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/183; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/287-289.

23 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/50; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/46-47.

24 Buhârî, *cihad* 37; *rikak* 7; Müslim, *zekât* 121-123.

25 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/463; İbn Ebî Şeybe, *Musannef* 7/371.

26 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/86; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/372.

27 Enfâl sûresi, 8/15.

28 Ebû Dâvûd, *melâhim* 5; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/278.

29 Belâzurî, *Fütûhu'l-büldan* 1/142-143; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 15/377; İbn Hacer, *el-İsâbe* 2/187; *Tabsîru'l-müntebih* 1/397.

30 Enfâl sûresi, 8/16.

31 Ebû Dâvûd, *cihad* 106; Tirmizî, *cihad* 36.

32 Buhârî, *zekât* 54; Müslim, *fedâil* 11.

33 Buhârî, *meğâzî* 15, 16; Müslim, *cihad* 119; İbn Hişâm *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/121.

34 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/311-313; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/3-5.

35 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/310-311; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/344.

36 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/351; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/8-9; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/11.

37 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/8; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/11-12.

38 Müslim, *imâre* 148.

39 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/9; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/11-12.

40 Dârimî, *rüya* 3; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/351.

41 Âl-i İmrân sûresi, 3/159.

42 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/9-10; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/13-14.

43 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/12; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/15.

44 Buhârî, *cihad* 164; Ebû Dâvûd, *cihad* 116; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/25.

45 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/15.

46 Müslim, *fedâilü's-sahabe* 128; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/123; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/15.

47 Bezzâr, *Müsned* 3/193-194.

48 Âl-i İmrân sûresi, 3/146-148.

49 Âl-i İmrân sûresi, 3/155.

50 Enfâl sûresi, 8/67-68.

51 Müslim, *cihad* 58; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/31-32.

52 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/30-31; İbn Hacer, *el-İsâbe* 8/140, 266.

53 İbn Hacer, *el-İsâbe* 8/140, 266.

54 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/32; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/34.

55 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/44, Hâkim, *el-Müstedrek* 3/221-222.

56 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/32; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/35.

57 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/32; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/35.

58 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/54-55; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/51.

59 Âl-i İmrân sûresi, 3/152-153.

60 Bakara sûresi, 2/40.

61 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/54, İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/50.

62 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/52, İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/48-49.

63 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/52, İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/49.

64 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/55, İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/51.

65 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/13; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/15.

66 Buhârî, *meğâzî* 24; Müslim, *cihad* 101; Tirmizî, *tıp* 34.

67 Buhârî, *cihad* 12; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/32; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/31-32.

68 Bediüzzaman, *Lem'alar* 7. Lem'a.

69 Âl-i İmrân sûresi, 3/26.

70 Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/140.

71 A'râf sûresi, 7/128; Kasas sûresi, 28/83. Az farkla bkz.: Hûd sûresi, 11/49.

72 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/134-136.

73 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/34; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/38.

74 Âl-i İmrân sûresi, 3/173.

75 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/61.

76 el-Vâkidî, *Megâzî* 1/404-410; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/63-64.

77 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/260-274; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/160-164.

78 Buhârî, *menâkıb* 8; Müslim, *birr* 63.

79 Humeydî, *Müsned* 2/520; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân* 18/129; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 9/317-318.

80 Duhân sûresi, 44/23.

81 Hûd sûresi, 11/81.

82 İsrâ sûresi, 17/1.

83 Sâffât sûresi, 37/177.

84 Müslim, *salât* 9; Tirmizî, *siyer* 48.

85 Buhârî, *salât* 12; *ezan* 6; Müslim, *cihad* 120.

86 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/252-256; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/157-158.

87 Müslim, *mesâcid* 309-312; Ebû Dâvûd, *salât* 11.

88 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/172.

89 Tirmizî, *zühd* 39; et-Taberî, *Tehzîbü'l-âsâr* 1/274.

90 Buhârî, *menâkıbü'l-ensar* 9; Müslim, *cihad* 130.

91 Buhârî, *meğâzî* 29; Müslim, *cihad* 123-125.

92 Buhârî, *menâkıbü'l-ensar* 9; Müslim, *cihad* 127.

93 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/177; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/102.

94 Vâkidî, *Megâzî* 2/460; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/67.

95 Vâkıdî, *Megâzî* 2/470-471; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/182; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/105-107.

96 Vâkıdî, *Megâzî* 2/470-472; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/105-107.

97 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/187; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/108-109.

98 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/191; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/112-113.

99 Ahzâb sûresi, 33/9-15.

100 Ahzâb sûresi, 33/22.

101 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/83-84; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/100-101.

102 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/188-190; Taberî, *Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk* 2/96.

103 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/190-191; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/114-115.

104 Ahzâb sûresi, 33/25.

105 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/117.

106 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/214; Vâkıdî, *Megâzî* 2/496.

107 Buhârî, *meğâzî* 29; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/262.

108 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/375.

109 Buhârî, *meğâzî* 30; Müslim, *cihad* 65, 68; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/213-214.

110 Buhârî, *isti'zân* 26; Müslim, *cihad* 65.

111 İbn Ebî Şeybe, *Musannef* 7/353; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/162.

112 Buhârî, *meğâzî* 30; Müslim, *cihad* 67.

113 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/185.

114 Buhârî, *meğâzî* 30; Müslim, *cihad* 65.

115 Buhârî, *meğâzî* 30; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/192.

116 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/200-201.

117 Buhârî, *meğâzî* 30; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/199.

118 Buhârî, *menâkıbü'l-ensar* 46.

119 Âl-i İmrân sûresi, 3/96.

120 Bkz.: Enfâl sûresi, 8/35.

121 Müslim, *tefsir* 25; Nesâî, *menâsik* 161.

122 Bakara sûresi, 2/144.

123 Bkz.: Tevbe sûresi, 9/3.

124 Buhârî, *meğâzî* 35.

125 Müslim, *cihad* 132.

126 Fetih sûresi, 48/18-19.

127 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/192-193.

128 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/329-330; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/196.

129 Misal olarak bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/279-280.

130 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/299-300; Taberî, *Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk* 2/135.

131 Buhârî, *salât* 12; *ezan* 6; Müslim, *cihad* 120.

132 İbn Hacer, *el-İsâbe* 4/567.

133 Buhârî, *meğâzî* 38; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 32.

134 Buhârî, *fedâilu ashabi'n-Nebi* 25; *meğâzî* 44; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/256.

135 Müslim, *cihad* 27; Tirmizî, *isti'zan* 23; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/262-273.

136 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/271.

137 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/22-30; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/128; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/255.

138 Buhârî, *meğâzî* 44.

139 Buhârî, *meğâzî* 44; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/204.

140 Abdurrezzak, *el-Musannef* 5/266, Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/121.

141 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/46; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/259.

142 Fetih sûresi, 48/27-28.

143 Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 3; Müslim, *îmân* 252.

144 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/42-52.

145 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/52.

146 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/58-60.

147 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/58-59; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/289.

148 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/66-67.

149 Ebû Dâvûd, *harâc* 24; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/292.

150 Ebû Dâvûd, *harâc* 24; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/292.

151 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 3/62; Deylemî, *Müsned* 4/160.

152 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/322-326.

153 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/326 vd.

154 Buhârî, *cihâd* 52, 61, 97, 167, *meğâzî* 54; Müslim, *cihâd* 78-80.

155 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/326 vd.

156 Buhârî, *tefsir* (9) 18; Müslim, *tevbe* 53.

157 Bkz.: Tevbe sûresi, 9/92.

158 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 5/9 vd.

C. BİR LİDERDE OLMASI GEREKEN HUSUSİYETLER

Bir erkân-ı harp, askerî derinliklerinin yanında, aynı zamanda bir liderdir. Onun için bir liderde olması gereken bütün hususiyetler, bir erkân-ı harpte de olmalıdır. Biz bu hususiyetleri birkaç madde içinde özetlemeye çalışacağız:

1. Her lider, seri ve sıhhatli karar verme özelliğine sahip olmalıdır.

Karar verme, yapılacak işlerin esası mesabesindedir. Ancak, her karar isabetli olmadığı gibi, vakitsiz de olabilir. İster gecikme isterse erken verilen kararlar, asla isabetli kararlar değildir. Onun için, bir liderin aldığı kararı, sıradan bir karar olmaktan kurtaran hususiyet, zamanında ve isabetli alınmış olmasında aranmalıdır.

Çok âni karar verilmesi gereken hayatî anlar vardır. Lider, bu anlarda, sıradan insanlardan ayrılır ve kendi buudunu yaşar. O keskin zekâsıyla âniden karar verir, verdiği karar da tam isabetlidir. Hâlbuki ekseriyetle acele verilmiş kararlar isabetten uzak olurlar. Çünkü, isabet ve acele birbirinin zıttıdır. İki zıt ise bir arada zor bulunur. İşte bu zor ânın adamı liderlerdir. Onlar bu zıtları çok kolay bir araya getirebilirler.

2. Her lider, fıtrî ve yaratılıştan bir şecaat ve cesarete sahip bulunmalıdır.

Cesur olmayan lider olamaz. Lider, gözü kara, yüreği de pek olmalıdır. Zaman gelir o, tek başına kalabilir. Fıtrî cesareti, onu işte o anda zilletten kurtarır. Davasını ve idealini yalnız göğüsleme zorunda bulunduğu böyle bir anda lider, arkasında binlerce insan var gibi davranabilmelidir ki, varılması gereken hedefe ulaşabilsin.

Evet, lider asla ölümden korkmamalıdır. Her şeyden korkan, ürken, saklanmada lider olabilse de, sevk ve idarede asla lider olamaz...

3. Lider asla gevşemeyen bir irade insanıdır. O'nun, kararından dönmesi veya inancından taviz vermesi kat'iyen düşünülemez. Ümit onun ayrılmaz dostu, yeis ise, rüyalarına dahi misafir etmeyeceği baş düşmanıdır. Karşısındaki engel, ancak sonsuzlukla ifade edilebilecek Cehennem dahi olsa, lider onu rahatlıkla atlayıp geçebilecek bir metafizik gerilime sahip olmalıdır. Zaten başka türlü kitleleri nasıl cezbedip arkasından sürükleyebilecektir ki? Evet, lider, tersyüz edilemeyecek bir irade insanıdır.

4. Lider, mesuliyetinin şuurunda olan insandır.. ve sorumluluk duygusu onun ayrılmaz bir parçasıdır. Etrafındakiler teker teker dağılsa, o yine bu sorumluluk duygusuyla tek başına ideali olan o ağır yükü omuzlayıp götürmeye çalışır. Evet o, kendisinin bu denli mesul olduğuna inanır. Hiçbir engel ondaki bu inancı zaafa uğratamaz. Öyle ki mesuliyet duygusu âdeta onda, bir fikr-i sabittir.

5. Lider, ileri görüşlü ve zaman üstü olmak zorundadır. O, seneler sonra vuku bulacak istikbale ait bütün hâdiseleri, mazide olmuş hâdiseler berraklığıyla gören sezen ve vereceği hükümleri bu anlayış içinde veren insan demektir. Yoksa bugün söylediklerini yarın ve yarınlar nakzediyorsa, o, aklı başında insanlar için hiçbir zaman inandırıcı olamaz.

Lider, ileriyi görmelidir ki, vereceği kararlar da nihaî olsun. Yoksa, hâdiselerin yelpazesine göre karar vermek mecburiyetinde kalır ki, o da müntesipleri arasında daima fikir ayrılıklarına ve düşünce farklılıklarına sebep olur. Bu ise, sürekli yıkım getirir. Daha önce bir araya gelmiş ve bir cemaat meydana getirmiş insanlar, her an değişen kararlar karşısında cemaat olma keyfiyetini kaybederse, ayrı ayrı fikir ve düşüncenin bağlısı fertler durumuna düşerler. Öyle ise lider, firaset ve basiretin süt kardeşi olmalıdır...

6- Lider, ruhunda istikrarlı olan insandır. O hiçbir hâdise karşısında vaziyet değiştirmeyecek kadar sağlam karakterlidir. En büyük muvaffakiyetlerinde mağlup bir insanın ruh hâletini sergiler, yenilgilerini de nefis muhasebesi adına değerlendirir.

Lider, nefsaniyet çeperini aşmış ve işin başındaki sadeliğini, hayatının sonuna kadar sürdürebilmiş bir bahtiyardır. O, hayatını âdeta bir musikî âhengi içinde yaşar ve başladığı her işi başladığı perdede bitirir. Hatta -Mustafa İsmail'in, Kur'ân tilavetinde yaptığı gibi- iyi bir lider, hayatını daha bir üst perdede noktalar. Merhum Mustafa İsmail, Kur'ân-ı Kerim okumada eşine az rastlanan böyle bir performans gösterirdi. Çok defa başladığı perdenin üstünde okumasını bitirirdi; ki zannediyorum az insana nasip bir mazhariyettir.

Şüphesiz bir liderin bu özelliğe sahip olabilmesi için onda, çok engin bir tevazu anlayışının bulunması gerekir. Böyle olmalıdır ki, ilk günlerini ve ilk arkadaşlarını unutmasın!

7- Lider, insan sarrafıdır. O idaresi altındaki insanları herkesten çok daha iyi tanır. Kimi nerede, ne kadar ve ne maksatla kullanacağını; kime hangi işi

gördüreceğini bilmeyen ve bunda isabet kaydetmeyen insan, kat'iyen iyi bir lider olmak şöyle dursun, sıradan bir idareci bile değildir.

Lider bir işe en lâyık kim ise.. onu en iyi tespit eden ve vazifelendirdiği insanları sonuna kadar aynı işte tutabilen.. yaptığı bu icraatında geriye adım atmaya zorlayacak herhangi bir pürüzle karşılaşmayan insandır ki, o, âdeta istidat ve kabiliyetleri tartan bir mihenk taşıdır ve yanılma payı da beşer olduğunu hatırlatacak kadar azdır.

8- Lider, raiyyetinin her ferdi, kendini ona en sevgili bilecek kadar insanları seven ve onlar tarafından da aynı ölçüde sevilen seçkin ruhtur. Hem onun raiyyetine, hem de raiyyetinin ona güveni tamdır.

9- Lider, hayatının hiçbir devresinde töhmet örsüne yatmamıştır. Onun için, onun istikbalinde tenkit çekicinden sızlanacağı tek hâdise yoktur. Onun mazisi yaşadığı gün kadar aydınlıktır.. evet, kim hangi garaz veya iyi niyetle araştırırsa araştırsın, onun mazisinde, yüzünü kızartacak bir tablo bulamaz. Bütün dünya hasım kesilse -iftira veya yalana başvurmadıkça- onun iffet ve ismetine toz konduramazlar; onun hayatı hep istikamet içindedir.

10- Lider, çok yönlü bir insandır. Ve her yönüyle de cemiyet içinde temayüz etmiştir. Onun karakter dünyasında zaaftan eser yoktur. Bütün irdelemeler sadece onun bu yönünü göstermeye hizmet eder...

Cihan tarihinin kaydettiği efsanevî liderler vardır. Fakat bunların hiçbirinde, yukarıda sıraladığımız hususiyetlerin bütününü görmek mümkün değildir. Hatta birkaçını dahi, kendinde toplamış lider sayısı oldukça azdır.

Büyük İskender, Anibal, Napolyon, Hitler ve bizim cephemizden Fatih, Yavuz, Yıldırım, Celâleddin Harzemşah, Selahaddin Eyyubî, Tarık b. Ziyad ve kırk yıl Rus'a karşı kavga veren Şeyh Şâmil gibi büyük dâhi ve liderler, elbette kendi çaplarında büyüktürler; ancak, yukarıda sıraladığımız maddeler zaviyesinden bir değerlendirmeye tâbi tutulacak olurlarsa, bunlardan hiçbirinin Liderler Lideri Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ın sözü edildiği yerde, isimlerinden bile bahsedilemez.

Evet, yeryüzünde bütün hususiyetleri ve onda bulunması gereken bütün özellikleri en üst seviyede ve eksiksiz nefsinde toplayan tek bir lider ve bir tek önder vardır; o da hiç şüphesiz Hz. Muhammed Mustafa'dır (sallallâhu aleyhi ve sellem). Öyledir, çünkü O Resûlullah'tır. Yaptığı bütün icraatı, Cenâb-ı Hakk'ın teyidi altında gerçekleştirmektedir.

1. Hayatına Kısaca Bir Bakış

O'nun verdiği bütün kararlar, gayet süratli ve isabetliydi. Hayatında, hiçbir kararı fiyasko ile neticelenmemişti. Nitekim yukarıda bunun müşahhas misallerini uzun uzadıya anlatıp naklettik. Bilhassa Uhud ve Huneyn'de, nasıl süratli ve isabetli kararlar aldığını ve ordusunu mutlak bir hezimetten kurtarıp şanlı bir zafer kazandığını altını çizerek ifade etmeye çalıştık.

O, fitraten cesur ve şecaat sahibiydi. Tek başına bütün insanlığa meydan okurcasına, uzun, çetin ve çetrefilli bir yola çıkmıştı. Ne fertlerden ne de cemaatlerden korkmadan, çekinmeden yoluna devam etmişti. Hatta, bazen orduda bir bozgun olunca O atını mahmuzlar, düşmanın üzerine yürür ve bunu yaparken de zerre kadar korku alâmeti göstermezdi.[1] Hatta, Hz. Ali (radıyallâhu anh) gibi bir şecaat kahramanı, "Biz harp meydanında korktuğumuz zaman Allah Resûlü'nün arkasına sığınır ve itminana kavuşurduk." diyor.[2]

O, bir gün, bir ağacın altında istirahat ediyordu. Cesur bir düşman, O'nun yanına kadar sokuldu ve kılıcını kaldırdı, tam vuracaktı ki Allah Resûlü gözlerini açtı. Bu cüretkâr adam Allah Resûlü'ne: "Şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?" dedi. Efendimiz ise, kılını dahi kıpırdatmadan gayet sakin: *"Allah!!"* dedi. Adam, Allah Resûlü'nün bu büyüleyici cesaretinden ürperdi ve farkına varmadan elindeki kılıcı yere düşürdü. Bu defa kılıcı Allah Resûlü aldı ve aynı soruyu ona sordu. Adamın, aman dilemekten başka çaresi yoktu.[3]

İşte Allah Resûlü'ndeki cesaret buudu ve işte baş döndüren o büyük teslimiyet!

Medine'de bir gürültü işitilmişti. Herkes heyecan ve korku içinde, yollara dökülmüş gürültünün mahiyetini anlamaya çalışıyordu. Biraz sonra gözler beliren bir toz bulutuna ilişti. Toz bulutu yırtılınca arasından süzülüp çıkan İki Cihan Serveri'ydi. *"Korkulacak bir şey yok!"* diyerek herkesi teskin ediyordu.[4]

İlk defa sesi O işitmiş ve herkesten evvel Ebû Talha'nın (radıyallâhu anh) atına binip süratle sesin geldiği yöne gitmiş.. tespit etmiş ve dönmüştü. Hatta Ebû Talha'nın o yürümeyen atı, üzerine Allah Resûlü binince o gece sevincinden âdeta rüzgâr kesilmişti.[5] Tek başına, herkesi titreten bir gürültünün üzerine yürüyen Allah Resûlü, normal insan normlarını aşan bir harikulâdelik sergilemektedir.

Mağarada Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), O'nun adına endişelenince *"İki*

kişi hakkında zannın nedir ki, onların üçüncüsü Allah'tır (celle celâluhu)!" demiş.. kendi hakkında endişelenen bir sinenin çıldırtan endişelerini teskin etmişti.[6] Zaten evinden ayrılıp, gözü dönmüş düşmanların arasından çıkıp gidişi de apayrı bir cesaret destanı değil miydi?

O'nda, her zaman sarsılmaz ve sağlam bir irade vardı. Bu iradenin ters yüz edilmesi mümkün değildi. Çünkü O'ndaki iradeyi Cenâb-ı Hak, gizli meşîetiyle biledikçe bilemişti.

2. Ulaşılamayan Ululuk

O, daha doğmadan babası vefat etmiş ve yetimliği ta anne karnından başlamıştı. Dolayısıyla da babadan gelecek destek ve bu desteğin insan üzerinde hâsıl edeceği gevşeklik, O'nun için hiçbir zaman söz konusu değildi. Zaten O'nun davası bir yönüyle iradeye fer kazandırma davasıydı.

Altı yaşında da annesi vefat etmişti. Hâlbuki bir insana, annesi kadar destek olan veya bir insanda uzun süre kendi desteğini, anne kadar hissettiren ikinci bir varlık yoktur. Şimdi, bu mübarek destek de O'nun elinden alınmıştı. Hâdiseler O'nu törpülüyor ve İki Cihan Serveri'nin iradesi, her geçen gün biraz daha kuvvet kazanıp ışıldıyordu.

Sekiz yaşında da dedesini kaybetti. Öyle bir dede ki, o bütün Mekke'nin ve Mekkelinin de desteğiydi. Şimdi o da bir seher yıldızı gibi kaybolup gitmişti.

Bütün bu hâdiselerle Allah (celle celâluhu), O'na güven kaynağı olarak sadece Zât'ını nazara veriyor.. ve buna gölge düşürecek her şeyi çekip elinden alıyordu. Evet O'nu, O destekleyecek ve semavî teyidatıyla O terbiye edecekti. Belki her destek ve kaide çekildikçe, Allah Resûlü, beşeriyetinin gereği bir sarsıntı geçiriyordu; ancak ileride yükleneceği o büyük vazifeyi yüklenebilmesi için, irade yönüyle de O'nun bilenmesi gerekiyordu. Ta ki bir gün bütün dünya, O'nun altından çekilse ve O boşlukta kalsa zerre kadar irkilme ve tereddüt geçirmesin!.. Eğer O, bu olmamış şeye maruz kalsaydı, hiçbir şey olmamış gibi O yine yerli yerinde olacaktı.. şayet böyle olmasaydı, Uhud'daki o sarsıntılı dönemden sonra, O'nun düşmanı takip emrini vermesi nasıl mümkün olacaktı ki? O öyle bir iradeye sahipti ki hem kendisi, hem de ashabı, o derece yaralı ve yorgun olmasına rağmen düşmanı takip ediyor ve kendisi en önde gidiyordu...

O'nun hayatının tek lahzasında dahi panik yoktur. Her biri başlı başına birer aslan, en cesur sahabenin dahi sağa sola kaçıştığı devrede O, yerinden bir adım dahi kımıldamamıştır. Evet, O'nda öyle çelikten bir irade vardı.

Mekke'de çekmediği sıkıntı kalmamıştır ama, O, sarsılmamış.. hanımı, amcası peşi peşine vefat etmiş -ki her ikisi de O'nun en büyük destekçisiydi- O'nda yine zerre kadar bir ümitsizlik ve kararsızlık olmamıştır.

Taif'de taşlanmış, başı-gözü yarılmış ve bu esnada, melekten bir teklif almış: Eğer Allah Resûlü müsaade ederse, Cibril, dağı Taiflilerin başına geçirecektir. İşte o esnada bile, mübarek vücudunu kan içinde bırakan bu insanlara karşı iradesinde bir gevşeme olmamış; aksine "Hayır!" demiş ve meleğin teklifini reddetmiştir.[7] Aman Allahım! Bu nasıl iradedir ki, bu kadar zor durumda dahi, kararlılığından kıl payı inhiraf etmemektedir.

İşte bu liderle ölüme gidilir ve işte bu lider için her şey feda edilir. Çünkü insan böyle bir liderle yolda kalmayacağını çok iyi bilir. Darda kaldığı zaman arkadaşlarını terk edebilen, dün, uğruna binlerce insanın öldüğü karar ve prensipler, şimdi aynı fedakârlığı ondan beklediğinde bu prensip ve kararlardan tavizler verebilen iradesi küflenmiş insanlar nasıl lider olabilir ve bunların arkasından nasıl gidilir ki! Zaten günümüz insanını da sukut-u hayale uğratan, bu türlü -sözüm ona- liderler değil mi?

O, sapsağlam mesuliyet insanıydı, dipdiri bir irade kahramanıydı; O'na inen Kur'ân, dağlara inseydi, onları paramparça ederdi. O, müthiş bir sahib-i iradeydi.

Tebliğ vazifesiyle vazifelendirilmişti. Teker teker insanlara Allah'ı (celle celâluhu) anlatacaktı. Bu, âdeta yumurta kabuğu ile okyanusları boşaltmak kadar zor bir işti. Fakat Allah Resûlü, tereddüt etmeden bu işin altına girmiş.. fertleri insanî melekeleri ile yakalamış ve onların gönüllerine yıkılmaz tahtlar kurmuştur.

İslâm'ı tebliğ, O'nun varlık gayesi olmuştu. O, âdeta, ne dünya ne de ukbâ endişesi taşımıyordu. Cennetleri seyretme, kâb-ı kavseyne ulaşma dahi O'na vazife mesuliyetini unutturmamıştı. Yıldızların kaldırım taşı gibi ayağının altına serildiği o yerlerden, çile ve mihnet dolu bu dünyaya dönmüş ve bizimle olmuştu. Çünkü, O, mesuliyetini vücudunun bütün zerreleriyle duyan, hisseden bir insandı. O'nda öyle bir mesuliyet anlayışı vardı ki, insan olmanın yüklediği mesuliyetin ağırlığıyla her zaman inim inimdi.

Sözü uzatmaya ne hacet! O daha henüz bezleri arasında bir çocukken "Ümmetî, ümmetî!" diyecek kadar kendi vazifesine göre programlanmış bir insandır. O'nun mahşerdeki iki büklüm hâli de bu sorumluluğun bir uzantısı.

Zaten böyle bir mesuliyeti yüklenmeye O'ndan başka kim tâkat getirebilirdi ki! O, ilk insandan son insana kadar âdeta bütün insanlığın mesuliyetini yüklenmiş gibi idi.

Allah Resûlü, zaman ve mekânın dar buudlarını aşan bir görüş ve firasete sahipti. Bu da bir şey mi? O'nun bakışları her zaman ebedî âlemin yamaçlarını seyrediyordu. Daha dünyada iken Cennet'i, Cehennem'i, Sırat'ı ve Mahşer'i bütün teferruatıyla anlatan O değil miydi? Görüyor ve gördüklerini söylüyordu. Ayrıca, O'nun sıdkını konu edindiğimiz yerde de ısrarla üzerinde durduğumuz gibi, istikbale ait söylediklerinin hiçbiri, O'nu, sözlerinde yalancı çıkarmamıştı. O ne dediyse vakti ve saati geldikçe hepsi zuhur etmiş bir kısmı da zuhur etmeyi bekliyordu.

O'nun ileri görüşlü oluşunu anlatma bakımından Hudeybiye çok mühimdir. Ve biz bu hususa yukarıda tafsilâtıyla yer verdik zannediyorum.

3. Değişmeyen İnsan

İki Cihan Serveri, işe nasıl başladı ise hayatının seyrini hep aynı ölçü ve aynı disiplin içinde geçirmiştir. Mekke'de etrafında sadece bir köle, bir kadın, bir çocuk ve bir hür insanın bulunduğu devrede, O'nun tavır ve hareketleri ne ise, Veda Haccı'nda yüz bini aşkın insanın gözünün içine baktığı devredeki tavır ve hareketleri aynıdır. Hatta tevazuu, fetih ve muzafferiyetlerin, sağanak sağanak O'nu ıslattığı dönemlerde daha da enginleşmiş ve tevazu kanatlarını yerlere kadar indirmiştir.

Hayatı boyunca değişmeyen tek lider O'dur. Bakın ki, başından bu kadar sıkıntılar geçmiş ve bu sıkıntıların çoğuna da, doğrudan doğruya etrafındakiler sebebiyet verdikleri hâlde, O, kat'iyen yeni bir tavır belirleme zaafına düşmemiş, onlara karşı hep ilk davrandığı ölçüde davranmıştır.

Dost halkasına yenilerin ilhâkı ve bunların arasında hakikaten emsalsiz insanların da bulunması, O'na eski dostlarını ve dostluklarını kat'iyen unutturmamıştı. O başta nasıldı ise, hep öyle kaldı.

4. Eşsiz Mahviyeti

Bir gün ashabıyla oturmuş, yemek yiyordu. Oradan geçmekte olan bir kadın, O'na laf attı: "Oturmuş da köle gibi yemek yiyor!" dedi. Ve Allah Resûlü tavrını değiştirmeden cevap verdi: *"Evet, benden güzel köle mi olur! Ben, Allah'ın (celle celâluhu) kölesiyim."* Sonra bu kadın aynı yüzsüzlüğüne devam

ederek: “Kendisi yiyor da bana yedirmiyor!” dedi. Allah Resûlü onu da sofraya buyur etti. Kadın: “Hayır!” dedi, “Ben senin ağzındaki lokmayı istiyorum!” Allah Resûlü ağzındaki lokmayı çıkardı ona verdi.. orada bulunanlar yemin ederek söylüyor ki, o kadın ağzına bu lokmayı koyduğu andan itibaren Medine’nin en iffetli kadınlarından biri hâline geldi...[8]

Yine bir gün karşısında titreyen adama baktı ve şöyle buyurdu: *“Kardeşim titreme! Ben de senin gibi kuru ekmek yiyen bir kadının çocuğuyum...”*[9]

Melek geldi ve sordu: “Kul peygamber mi, melik peygamber mi olmak istersin?” Cibril kulağına fısıldadı: “Rabbine karşı mütevazi ol!” Ve, Allah Resûlü cevap verdi: *“Bir gün aç yatıp tazarru eden, diğer gün tok olup şükreden bir kul peygamber olmak isterim...”*[10]

Bütün bunlar olurken, dünyanın dört bir yanından gelen ganimet ve hediyeler O’nun ayaklarının altına seriliyordu. Fakat O, şahsı adına bunların bir zerresinden bile istifadeyi düşünmüyor, gelenlerin hepsini ashabına dağıtıyordu. O’nun bu tavrı; bütün bir hayat boyu hiç mi hiç değişmemişti. Daha ne diyeyim, Mekke fethinde başını o kadar eğmişti ki, Arş’a değen baş, orada semerin kaşına değecek kadar eğilmişti...[11]

Sa’d b. Muaz (radıyallâhu anh) gelirken, yanındakilere: *“Efendiniz için ayağa kalkın!”*[12] diyordu. Hâlbuki sahabe ne zaman O’nu görse ve ayağa kalksa: *“Acemler gibi ayağa kalkmayın!”*[13] hitabıyla karşılık veriyordu.

Miraç esnasında bütün peygamberlere imam olmuş ve onlara namaz kıldırmıştı.[14] Ancak bu mazhariyet, O’nu yine değiştirmemiş.. ve: *“Beni, Musa b. İmrân’a (aleyhisselâm) tafdîl etmeyin!”*[15] demişti. Ve bir başka seferinde de: *“Beni, Yunus b. Mettâ’ya (aleyhisselâm) tafdîl etmeyin!”*[16] diyecekti...

Gayb âlemine ait perdeler, nice kere O’nun gözünün önünden kalkmış ve O verâların verâsını müşâhede etmişti. Ancak Hz. Âişe’nin (radıyallâhu anhâ) odasında ilâhî söyleyen cariyeler: “Bizim aramızda öyle bir Nebi var ki, yarın ne olacağını bilir.” dediklerini duyunca, onları derhal susturmuş: *“İlle de bir şey söyleyecekseniz, doğruyu söyleyin!”*[17] buyurmuştu.

Evet, bir ömür boyu âhenk ve tavırlarını değiştirmeyen tek bir insan, tek bir lider vardır; o da hiç şüphesiz, Hz. Muhammed Mustafa’dır (sallallâhu aleyhi ve sellem).

5. Kabiliyetleri Keşfetmesi

İdaresi altındakileri tanımasında da O'nun eşi-menendi yoktu. Habeşistan'a hicret edileceği zaman, hicret edecekleri ve başlarında onları idare edecek şahsı seçmesinde müthiş bir isabet vardı. Cafer b. Ebî Talib (radıyallâhu anh), Necaşî'nin huzurundaki hizmetleriyle bu isabetin âdeta mührü gibidir.[18]

Medine'ye ilk gönderdiği mürşid, Mus'ab b. Umeyr'di (radıyallâhu anh). Mus'ab icraatıyla Allah Resûlü'nün değişik iş ve vazife için insan seçimindeki isabetini tasdik eden bir sadık şahittir. O gün Medine'de Mus'ab gibi ince bir insan gerekliydi ve Allah Resûlü onu göndermişti.[19]

Hicret esnasında, O'nun yatağına birisi yatmalı ve müşrikleri oyalamalıydı. Belki o esnada Allah Resûlü'ne gelecek darbeler ona gelecekti. Böyle bir durumda oraya Hz. Ali gibi bir kahraman gerekliydi ve o seçildi.[20]

Mağarada O'na kim arkadaş olacaktı? Medineliler ilk defa O'nu kiminle görmeliydiler. O hep ikinci adam olma durumunu muhafaza eden Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) olmalıydı ve öyle oldu.[21] Allah Resûlü işin başında Ebû Bekir'i (radıyallâhu anh) hangi makam ve mevkie yerleştirdiyse, hayatının sonuna kadar Ebû Bekir (radıyallâhu anh) orada oturdu. Çünkü ilk seçim, çok isabetli ve yerinde yapılmıştı.

Zaten, teker teker bütün Raşid Halifelerde, O'nun yaptığı seçimin ve yerleştirmenin izi vardır. Birinci halife Ebû Bekir, İkinci Ömer, üçüncüsü Osman ve dördüncüsü de Ali (radıyallâhu anhüm) olmalıydı. Çünkü kaderin çizdiği ömür sınırı, böyle olmasını gerektiriyordu. Belli ki, bu sıralama ilâhî bir tasnifle yapılmıştı.

Ebû Dücâne'ye (radıyallâhu anh) verdiği kılıçtan tutun da[22] Nuaym b. Mesud'a (radıyallâhu anh) verdiği Kureyş ile Yahudilerin arasını bozma misyonuna kadar[23] bütün icraatında O, hep işi ehline verme prensibiyle hareket etmiş ve bunda da muvaffak olmuştu.

Huzeyfe'ye sır verilirdi ve O, sırlarını ona verdi.[24] Mekke'de istihbarat adına amcası Hz. Abbas'ı (radıyallâhu anh) kullandı ve Hz. Abbas bu işi lâyıkıyla başardı.[25]

Kumandan tayin ettiği şahıslardan, ellerine mektup verip krallara gönderdiği murahhaslara, ilim adamı olsunlar diye Suffe'ye kabul ettiği talebelerden zekât âmillerinin intihabına kadar hâdiseler hep O'nu doğruluyordu.

Evet, bir lider için vazife ve sorumluluk yüklenecek insanları tanıma çok mühimdir. Tarih, bu mevzuda liderlerin yaptığı nice hatalardan bahseder.

Yanına yaklaştırıp en yakını yaptığı insanlardan ihanet gören liderlerin sayısı hiç de az değildir.

Erkam b. Ebi'l-Erkam'ı (radıyallâhu anh), Allah Resûlü daha ziyade malî işlerde kullanıyordu. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh) devrinde de o aynı işlerde istihdam edildi. Hz. Osman (radıyallâhu anh), kendi malından yaptığı infakla biraz yakın akrabasını gözetiyordu. Ne var ki onun bu cömertliği, başkaları tarafından yanlış tevil ediliyor ve Ümeyyeoğulları beytülmâldan destekleniyor zannediliyordu.

Böyle bir töhmet altında kalmamak için Erkam b. Ebi'l-Erkam (radıyallâhu anh), Hz. Osman'a (radıyallâhu anh) müracaat ederek hazinelerin anahtarını teslim etti. "Halk senin kendi malından verdiğini yanlış anlıyor, ben böyle bir itham altında maliye işlerine nezaret edemem." dedi ve ayrıldı.. kendi isteğiyle ayrılıncaya kadar da tam çeyrek asır aynı görevde kaldı.[26]

6. Gönüllerdeki Sevgili

O, seven ve sevilen bir liderdi. Öyle ki, her fert kendini O'na en sevgili sanırdı. Yine her fert kendini O'nu en çok seven insan olarak kabul ederdi.

Seviyordu.. vefatına yakın kaç defa mescitte ashabına dönmüş ve onları teker teker süzerek hıçkıra hıçkıra ağlamıştı. Çok iyi biliyordu ki, bir müddet sonra yine onlarla beraber olacak, ama; şu şehadet âlemine ait beraberlik yakında sona erecekti. O'nun Refîk-i A'lâ'ya yükselme vakti gelmişti ve sema ehli, sabırsızlık içinde O'nu bekliyordu. O ise bir vefa âbidesi olarak, ashabından ayrılacağı için gözyaşı döküyordu.[27]

Ashabını seviyor ve mahremlerini koruduğu gibi koruyordu. *"Sakının ashabımdan ve onlara uygunsuz söz söylemeyin!"*[28]; *"Benim ashabım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uysanız hidayeti bulursunuz."*[29] Ve daha nice sözleri, bu sevginin, bu korumanın deliliydi.

Aynı zamanda seviliyordu. Hem de delicesine seviliyordu. Zaten O'nu sevmek, imanın kemaline delil değil mi? En kâmil imana sahip olan sahabe de, O'nu en mütekâmil seviyede seviyordu.[30]

İdam sehpasında Hubeyb'e sorarlar: "Şu anda senin yerinde O'nun idam edilmesini ister miydin?" "Evet!" dese kurtulacaktı. Ama o, bir sahabidir ve kendisine yakışan cevabı verir: "Hayır, vallahi. Değil benim yerime O'nun idamı, benim kurtuluşuma mukabil, O'nun ayağına bir dikenin batmasına dahi

razı değilim!”[31]

Sa’d b. Rebî (radıyallâhu anh), aldığı yaralarla şehit olmak üzeredir. Son anını yaşarken, sözleri şunlardan ibaret: “Allah Resûlü’ne selâmımı söyleyin. Yemin ederim şu anda Uhud’un ardından Cennet kokusunu duyuyorum. Kavmime de söyleyin, onlardan bir fert hayatta kaldığı müddetçe, Resûlullah’a bir şey olursa, Allah (celle celâluhu) karşısında bunun hesabını veremezler, bunu çok iyi bilsinler!”[32]

Sümeyra (radıyallâhu anhâ) harp meydanında delicesine O’nu arıyor ve أَيْنَ رَسُولُ اللّٰهِ “Resûlullah nerede?” diyordu. O’nu görünce de, atının terkisinde kocasının ve iki çocuğunun nâ’şı olduğu hâlde dönüyor ve: “Bundan sonra bütün musibetler bana çok hafif gelir, değil mi ki sen hayattasın yâ Resûlallah!” diyordu.[33]

Nesîbe (radıyallâhu anhâ), elinde kılıç Allah Resûlü’nü müdafaa ederken gözü kimseyi görmüyordu. Efendimiz ona oğlunu gösterip: “Oğlunun yardımına koş!” deyince, bir oğlu olduğunu hatırlıyor, hemen koşup oğlunun yarasını sarıyor, ardından da oğlunun sırtına vurup “Haydi yavrum, Resûlullah’ı müdafaa et!” diyordu.[34]

Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), Allah Resûlü’nü müdafaa ederken dayak yiyor, komaya giriyor. Başucunda annesi, oğlunun gözlerini açacağı ânı bekliyor.. bekliyor ama, o gözlerini açar açmaz sevdiğini arıyor ve soruyor: “Resûlullah’a ne oldu?” Anası bir kaşıkla çorba içirmek isteyince de o büyük dost, elinin tersiyle çorba dolu kaşığı itiyor ve: “Bana Resûlullah’tan bir haber getirmedikçe ağzıma bir lokma almayacağım!”[35] diye yemin ediyor.

Daha yüzlercesiyle bütün bu misaller göstermektedir ki, Allah Resûlü, ashabı ve bütün ümmeti tarafından ölesiye sevilmektedir.

İşte O, bu sevgi hâlesi içinde etrafındakilere fevkalâde güveniyordu. O’nun kapısında nöbetçi, O’nun kapısında inzibat yoktu.[36] Çünkü herkes O’ndan, O da herkesten emin bulunuyordu.

7. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), Daha Baştan Masumdu

Allah Resûlü’nün mazisi tertemizdi. Resûlullah’tan kendisini töhmet altında bırakacak tek davranış sâdır olmamıştı. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), Efendimiz’in çocukluk arkadaşıydı. Eğer O’nda, ayıp ve kusur kabul

edilebilecek bir fiil ve hareket görseydi, daha o, nübüvvetini ilan eder etmez, hiç ilk inanan insan olur muydu? Ve O'nun bu tertemiz ahlâkına vurulmuş olan Hz. Hatice Validemiz (radıyallâhu anhâ) de, kendisini isteyen o kadar talipli varken, Allah Resûlü'ne talip olmuştu. وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ *"Temizler temizlere*."[37] âyetinin de anlattığı gibi, tâhire olan anamız Hz. Hatice (radıyallâhu anhâ), tâhir ve tertemiz olan Allah Resûlü'ne denk bir zevce olmak için çırpınıp durmuş ve hayatının sonuna kadar da sadakat içinde yaşamıştır.

O'nun ahlâk ve fazileti, daha kendi devrinde dillere destandı. Mekkeli bi'setten evvel de O'nu "Emin" insan olarak tanıyordu.[38] Doğruluğu ve ahde vefası herkesçe müsellemdi. Bunu Ebû Cehil de, Ebû Leheb de biliyor ve itiraf ediyordu.[39] Onların aşamadıkları noktalar başkaydı. Yoksa, bütün düşmanları biliyorlardı ki, O doğru söylüyordu.

Günahsızlık O'nun ayrılmaz bir parçasıydı ve O hep masumdu. Hiç günah işlememeşti. O'nun bu sıfatına ismet bölümünde temas edildi.

Sir William Muir diyor ki: "Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) üstün bir şahsiyet ve mümtaz bir fazilet âbidesiydi. Hayatında bir kere olsun, seviyeli insanların bayağı göreceği bir davranışta bulunmadı. Hâlbuki O, devlet kurdu, devletler yıktı. Bunca hengâme içinde dahi hep edep âbidesi olarak yaşadı ve nezih bir hayat sürdü..."

O, insanî zaaflardan münezzeh ve müberra idi. Çok yönlü ve mükemmel bir istidat ve kabiliyete sahipti. Bu kadar mükemmel bir istidat ve kabiliyet ise, ancak peygamberde olurdu. Çünkü, diğer pâyelerin hiçbiri için O'ndaki istidat ve kabiliyetler -bu çapta olmak şartıyla- gerekli değildi. Meselâ O, sadece bir ticaret adamı olsaydı. O'nun ticarete olan yatkınlığı, en üst seviyede bir tüccar olmasına yeterdi. Bu durumda ise, O'nun siyasî ve askerî dehası, zemin bulamadığından dolayı kullanılmamış olacaktı. Hâlbuki O, iyi bir tüccar olmanın yanında, aynı zamanda mükemmel bir idareci ve seçkin bir erkân-ı harpti. Meseleyi sadece bu gibi meslek dallarıyla sınırlandırmak da doğru değildir. O, bütün insanlığı bağrına basacak çapta yaratılmıştır. Böyle bir istidat ise ancak peygamberlerde olur. Yoksa O'ndaki istidat ve kabiliyetlerin abes ve boş yaratıldığını kabul etmek icap eder ki, Allah (celle celâluhu), abesten münezzehtir.

O, her meselede zirvede olmuştur. Zaten öyle de olmalıdır ki, kendisine intisap eden insanların istidat ve kabiliyet yönünden en yüksekleri dahi, hep

rehberlerinin altında kalsın. O'ndan sonra en müstaid insan Hz. Ebû Bekir'di (radıyallâhu anh). Ama o, yine Allah Resûlü'nü herkesten daha çok kabulleniyor ve O'na bağlılığı en büyük pâye biliyordu.

8. Netice

Bir liderde olması gereken vasıflar açısından Efendimiz'in kısaca bir değerlendirmesini yapmak istedik.. yapabildikse anladık ki, bütün bu özellikleri kendisinde toplayan sadece ve sadece O'dur. Evet, bu yönleriyle, Efendimiz'e yaklaşmış bir tek insan yoktur ki, onu bir vâhid-i kıyasî kabul edelim.

Buradan şu neticeye varıyoruz: Allah Resûlü'nün bütün hasletleri bizzat mükemmel ve bizzat en üst seviyededir. O'nun bu mükemmelliği ve üstünlüğü, başkalarına kıyasla değildir. Çünkü Cenâb-ı Hak, O'nu bir beşer için mukadder en zirve noktada yaratmıştır.

O, mükemmel ve kusursuz bir erkân-ı harpti. O'nun, fetanetinin bu yönünü, sadece "deha" kelimesiyle anlatmak yanlış olur. Ancak lafız darlığı (üzülerek itiraf edelim ki) bizi de bazen hata yapmaya zorluyor ve farkına varmadan biz de, O'na askerî dehalık isnat ediyoruz. Hâlbuki Allah Resûlü'nün askerî yönünü bu kelimeyle izah etmek mümkün değildir. Çünkü O'nun askerliği de vahiyle müeyyettir ve Allah Resûlü'nün fetanetiyle irtibatlıdır. Zaten ısrarla üzerinde durduğumuz husus da, O'nun bu yönlerinin, nübüvvetine delil olması keyfiyetidir. Biz Efendimiz'le alâkalı bütün meselelere bu düşünce ile yaklaşıyoruz. Bazen söz ile ifade etmesek bile, temelde yatan ana düşüncemiz budur.

İşte bu temel düşünceden hareketle, şimdi de öz ve hulâsa hâlinde O'nun erkân-ı harpliğinin, nübüvvetine delil olan yönlerine, hızla dokunup geçeceğiz. Çünkü, sayacağımız bütün özellikler, ancak çok müstesna ve hayatını hep harp sahalarında geçirmiş çekirdekten asker insanlarda bulunabilecek özelliklerdir.

Şu kadar var ki, Allah Resûlü'nün askerî deha üstü durumu, yeryüzündeki bütün askerî dehalara askerî malumat dilendirecek bir durumdadır. Öyleyse O'nun askerlik yönü de kendisinden değildir. Çünkü O ümmî bir zâttı. O güne kadar mahalle kavgası durumundaki Ficâr harbinden başka da harp görmemişti. O harpte de sadece amcalarına ok taşımış ve bir ok dahi atmamıştı.[40] Hâlbuki, şimdi bu insan, değme kumandanlara parmak ısırtacak derecede, taktik ve stratejilerle yüklü muharebelere kumandanlık yapıyor ve bunların hepsinde de

galip geliyordu. O, hayatında tek bir satır dahi okumamıştı ki, bu sahaya ait kitaplardan edindiği malumatla kendisini yetiştirmiş olsun. Öyle ise, O'nun erkân-ı harpliği bir peygamber sıfatı olan fetanetini, fetaneti de O'nun nübüvvetini ispat ediyordu.

O, eşsiz bir kumandandı. Yeryüzüne O'nun kadar büyük bir erkân-ı harp gelmedi. Eşsizdi, büyüktü, çünkü:

Evvelâ: O, Allah'ın emriyle bir dava ve bir gaye belirlemişti. O'nun mefkûresi, kesin ve netti: Hak neşredilecek; buna mâni bütün engeller de ortadan kaldırılacaktı. Bütün hayatı boyunca bu gayeyi takip etti. Her geçen gün, hem kendisinde hem de etrafındakilerde, bu gayeye götürücü yol ve yöntemleri idrak ve anlayışta süratli gelişmeler oldu; ama, asla değişme olmadı. Bu yüce ve yüksek gayeden uzaklaşıp çapulculuk yapması, O'ndan ve O'nun necip ashabından fersah fersah uzaktı. 23 senelik nübüvvet hayatını tetkik edenler, O'nun, işin başında ne dediyse sonunda da aynı şeyleri söylediğini müşâhede edecekler.

Savaşmak hemen hiçbir devrede O'nun için gaye olmamıştır. Savaş O'nun en son başvurduğu çaredir. Zira karşı cepheye daima alternatifli gidilmiş ve harp en son olarak zikredilmiştir. İlk ikisi ise, İslâm'a girme veya cizye verme şeklindedir.[41] Bu ilk iki maddeden birini kabul edene İslâm'da savaş açmak doğru değildir. İslâm, böyle bir davranışı asla tasvip etmez.

Hatta Efendimiz bir prensip hâlinde, kesinlikle çocuk, kadın ve eli silah tutmayacak durumda olanlara dokunulmamasını kayıt altına almış ve dört bir yana ordular sevkederken bu durumu daima askerlere ve kumandanlara hatırlatmıştır.[42] Halid b. Velid (radıyallahu anh), Efendimiz'in kendisini gönderdiği kavmin, Müslümanlıklarını doğru ifade edememeleri sebebiyle;[43] Hz. Üsame b. Zeyd (radıyallahu anh) ise, korkudan iman etti gerekçesiyle[44] öldürdükleri şahıslardan dolayı Allah Resûlü'nden itap görmüş ve haşlanmışlardır.

Evet, O öyle bir hedef belirlemiş, öyle bir hedef tayin etmişti ki, değil kendisi ve ashabı, O'ndan asırlarca sonra gelenler dahi, asla bu hedefi şaşırmamış.. ve bütün gayretlerini o istikamette değerlendirmişlerdir. İşte, bu kadar tahribe uğramasına rağmen hâlâ ayakta kalabilen o devrin günümüzdeki uzantısı devletler, bunun en çarpıcı misalidir. Şu anda istenen keyfiyette olmasalar bile, yine de Allah Resûlü'yle olan bağlantıları inkâr edilemez..

İkincisi: Allah Resûlü, “En güzel müdafaa taarruzdur.” prensibiyle hareket ediyordu. Gerçi O’nun yer yer müdafaa harbi ettiği de olmuştur. Fakat bunların hepsi de taarruza zemin hazırlamak içindir.

Üçüncüsü: O’nun harekâtı hep basiret üzere olmuştur. Hiçbir hareketini şansa bırakmamıştır. Efendimiz’in attığı her adım, en küçük teferruatına kadar hesaplanıp öyle atılmıştır ki, hayatında bir kere dahi olsa, geri adım atmaması, bunun apaçık delilidir.

Meselâ, bir defasında düşmana ait istihbaratta bir aksama olmuştu. Düşman ordusu adet olarak ne kadardı? Bu bir türlü tespit edilemiyordu. Keşif kolu oralarda bulduğu bir adamı, yakalayıp getirmiş ve zorla konuşturmak istemişti. Ancak adam doğru söyledikçe dövülüyor, yalan söyleyince bırakılıyordu. Bu duruma muttali olan Allah Resûlü, derhal adamı serbest bırakmalarını söyledi. Sonra da adama, gelmekte olan ordunun günde yaklaşık kaç deve kestiğini sordu; adam da bildiği adedi söyledi. Efendimiz, bir deveyi kaç kişinin yiyebileceğinden çıkış yaparak, karşı cephenin asker adedini tespit etti ve stratejisini ona göre ayarladı.[45]

Görüldüğü gibi, Efendimiz, attığı adımını gelişigüzel atmıyordu. Düşmanın durumunu tetkik ve takip ediyor, askerini ona göre hazırlıyordu. Bu da bir erkân-ı harp için kaçınılmaz bir haslettir.

Dördüncüsü: O’nda bir harekât disiplini vardı.. ve O, bu disiplini hiç elden bırakmadı. Nereye ne zaman gidilecek, düşmana hangi vakitte taarruz edilecek, O, bunları çok iyi planlıyordu. Hayber’e gidişi de bu prensibin açık bir örneğidir. Gatafan’a gider gibi yapar, Hayber’in üzerine yürür. Gatafan, kendisine gelinmekte olduğunu zannederek, surları arkasına çekilir. Hayber ise, harbi kendisiyle ilgisiz gördüğü için hazırlıksız ve rehavet içindedir. Hele sabah vakti gözleri mahmur mahmur ve bütün uyuşuklukları üzerlerinde iken, sabah namazını eda etmiş, dua ile metafizik gerilime geçmiş Müslümanlar, onları kıskıvrak yakalamaları.. yakalayıp derdest etmeleri, hep O’nun o müthiş plan ve disipliniyle, kahve içme kolaylığında halloluyordu.[46]

Mekke’ye de aynı harekât disipliniyle gidilmişti. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) dahi nereye ve niçin gidileceğinden habersizdi, hem öyle gidilmişti ki, Mekkeli durumdan haberdar olduğunda, kaçmaya dahi fırsat kalmamıştı.[47] Yukarıda O’nun harplerinden misaller verirken anlattığımız ve bizim anlatmayıp da siyerin kaydettiği bütün muharebeler, aynı ölçüde bu disiplinle

gerçekleştirilmiştir.

Beşincisi: Efendimiz, düşmanlarıyla öyle bir anda yaka-paça olurdu ki, böyle durumlarda hep zaman ve zemin düşmanın aleyhinde, Müslümanların da lehinde tecellî ederdi. Bu durum da yine Allah Resûlü'nün o baş döndürücü fetanetinin eseridir. Bedir'de Müslümanların yerleştiği zemin, suların bulunduğu yerdir. Müşrikler ise, susuz bir yerde kalmışlardır.[48]

Altıncısı: Zamanı kendi hesabına çok iyi değerlendirirdi. Meselâ, Hendekte, zamanı uzattıkça uzatmış, kış bastırmış ve Mekkeliler gerisin geriye dönmek zorunda kalmışlardır.[49] Zaten zemin tamamen Müslümanların lehindeydi.

Huneyn'in zamanlaması da aynı şekilde mucizelik arzeder. Eğer kısa bir gecikme olsaydı, Müslümanlar taarruz etme fırsatını bulamayacaklar ve tamamen müsait olmayan şartlar altında müdafaa savaşı vermek zorunda kalacaklardı. Ama Allah Resûlü, ânında hareket emri verdi ve Huneyn'de zamanı Müslümanların lehinde değerlendirdi. Yine bu muharebede, düşman okçularını, yerleştikleri siperlerden çıkarıp ortaya çekmesi de, aynı taktiğin, harp içinde uygulanışıdır. Öncü kuvvet, hareketine ric'at süsü vererek geri çekilmiş, okçular da onları takibe koyulmuşlardı. Hâlbuki onların en güçlü silahları oklarıydı; mevzilerinden çıkıp ortaya dökülünce okçuların okları işe yaramaz oldu. Çünkü artık yakın dövüş içine girmişlerdi. Burada kılıçlar konuşacaktı ve tam vaktinde verilen hücum emri, zamanlama bakımından en isabetli bir vakitte olmuştu.

Yedincisi: Bir ordu için savaşta en mühim ihtiyaçlardan biri de şüphesiz, erzak ve mühimmattır. Allah Resûlü'nün yaptığı muharebelerden hiçbirinde erzak ve mühimmat bittiğinden dolayı savaşı terk etme gibi bir durum ârız olmamıştır.

Zaten Kur'ân-ı Kerim, yüzlerce âyetiyle inananları infak etmeye ve cömertlikte bulunmaya hazırlamış, Allah Resûlü de onlardaki bu dinamiği en güzel şekilde kullanmasını bilmiştir. Zaten İslâm'da cihad anlayışı da, hem malla hem de canla gerçekleşmektedir.

9. Hz. Peygamberin Yetiştirdiği Çıraklar

Buraya kadar saydıklarımız doğrudan Allah Resûlü'nün harp tekniği ile alâkalı ve O'nun icraatından bazı bölümlerdi. Hâlbuki O, aynı zamanda eşsiz bir ordu kurmuş ve bu ordu çok kısa bir zaman içinde dünyanın dört bir yanını

fethe muvaffak olmuştu. Allah Resûlü yetiştirdiği askerleri ve kurduğu ışık ordusu itibarıyla da eşi-menendi olmayan tek ve yekta bir erkân-ı harpti. Zira İslâm ordusunun tekevvünü O'nun elinde başlamış ve O'nun elinde gelişmişti. Yani O, diğer askerî erkân gibi hazır bulduğu bir orduya komuta etmiş değildi.

Allah Resûlü'nün yetiştirdiği orduda şu üç önemli özellik bilhassa dikkat çekmektedir.

1- Mükemmel bir eğitim.

2- Mazbut bir ahlâk ve örnek bir terbiye.

3- Akıl üstü bir iman, itaat ve teslimiyet şuuru.

Efendimiz, *"Kuvvet, atmaktır."*[50] buyurmakla kıyamete kadar gelecek harp sanayiine işarette bulunmuştur. Bu ifade, O'na ait mucizevî sözlerden biridir. Ancak kendisi de bizzat o devirde bu sözün pratiğini göstermiş ve atıcılığa çok önem vermiştir. Atıcılığı teşvik eden birçok hadis-i şerif vardır.[51] Hele, birisi var ki, çok enteresandır. O da bizzat harp esnasında Sa'd b. Ebî Vakkas Hazretleri'ne: *"Anam babam sana feda olsun yâ Sa'd, ok at!"*[52] buyurmasıdır. Efendimiz birçok insana, sadece *"Anam sana feda..."* veya *"Babam sana feda olsun..."* demiştir; ancak bu ikisini birden söylediği tek şahıs Sa'd b. Ebî Vakkas'tır (radıyallâhu anh). Çünkü Sa'd, çok mahir bir atıcıdır...

Allah Resûlü, askerlerini bizzat pratik olarak yetiştiriyordu. Harp olmadığı devrelerde de sahabe, hep sportif faaliyetlere teşvik edilmiş ve aralarında bazı müsabakalar düzenlenmiştir.[53] Hatta Efendimiz de, bu müsabakalardan bazısına bizzat iştirak etmiştir.[54] Ayrıca yaşı tutmadığı hâlde askere alınmak isteyen gençler arasında düzenlenen güreş müsabakaları, o devrede sportif faaliyetlere verilen ehemmiyete ışık tutan müşahhas delillerdendir.[55]

O devirde İslâm ordusu, hem fertlerin fizikî gücü hem de ordunun teknik gücü itibarıyla mükemmeldi. Tabiî ki, bunların yanında askerlerin moral gücünü de unutmamak gerektir.

İslâm Ordusunda, melekleri gıptaya sevk edecek kadar mazbut bir ahlâk vardı. Allah Resûlü, öyle askerler yetiştirmiştir ki, bunlar gittikleri her yere emniyet ve güven götürüyorlardı. Sahabenin eliyle fethedilen hiçbir yerde, ırz ve namusa tasallutla alâkalı, en küçük bir hâdiseden bahsetmek bile mümkün değildir.

Evet, ordunun iffet anlayışı bu derecede gelişmişti. Elbetteki bu iffet, onların iman ve akidelerinden kaynaklanıyordu. Onlar arasında akideye muhalif hareket

eden tek bir insan dahi göstermek mümkün değildi. Bu da, onların imanının bir gereği ve tezahürüydü. Kur'ân onların bu durumunu anlatırken şöyle demektedir:

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا اٰبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولٰئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Allah'a ve ahiret gününe inanan kavimde, Allah ve Resûlü'ne karşı gelen; babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa onlara sevgi beslediklerini göremezsin. İşte Allah, imanı bunların kalblerine yazmış ve katından bir nur ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları Cennetlere koyar. Allah onlardan hoşnut olmuştur, onlar da Allah'tan hoşnutturlar. İşte bunlar, Allah ordusudur. İyi bilin ki felâh ve kurtuluşa erecek olanlar da ancak Allah ordularıdır."[56]

Onlar, öyle bir imana sahiptirler ki, karşılarına çıkan engel ne olursa olsun onları hedeflerinden alıkoyamazdı. Harp sahalarında mücadele verirken, bazen karşılarına kardeşleri, bazen de öz baba ve amcaları çıktı ama, insanı felç edecek bu kabîl tablolar karşısında sahabe tereddüt etmeden kendisine verilen emri yerine getirdi ve gösterilen hedefe yürüdü.

Evet, Allah Resûlü, öyle bir ordu teşkil etmişti ki, dünya o güne kadar hayallerinden dahi geçirmedikleri bir manzara ile karşı karşıya kalmıştı. Bazen bunların kaldırdıkları kılıcın altında can verecek kimseler, kendi babaları, kendi kardeşleri ve kendi yakınları olabilirdi. Bu öyle önemli bir mesele idi ki küçücük bir tereddüt ordunun bozulmasına ve iş yapamaz hâle gelmesine sebep olabilirdi. Allah Resûlü'nün ordusunda, tek bir fert, tek bir saniye tereddüt geçirmemiştir.

Ebû Ubeyde b. Cerrah (radıyallâhu anh), Bedir'de babası Cerrah ile karşılaştı. O, babasından kaçtıkça babası da hışımla onu takip ediyordu. Nihayet babasıyla çarpışmak zorunda kalınca da: "Al Allah aşkına!" deyip onu yere indirmesini bildi.[57]

Evet, orada karşısına babasının çıkması, onu, dava adına verdiği karardan döndüremiyordu. Dava davadır; onun karşısına kim çıkarsa çıksın, mülayemet isteyen bazı durumlar müstesna, o, mutlaka bertaraf edilmelidir. Öyle ise, Ebû

Ubeyde de başkaları da hep aynı davranacaklardı.. ve Cerrahlar bir daha karşılarına çıkmayacaktı.

Abdurrahman, babası Ebû Bekir'e (radıyallâhu anh): "Seninle Uhud'da kaç defa karşılaştım. Fakat her defasında senden kaçtım, seninle dövüşmek istemedim!" der. Hz. Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) cevabı kesin ve nettir: "Eğer ben seni görmüş olsaydım, muhakkak seninle vuruşurdum ve asla görmezlikten gelmezdim!"[58]

Abdullah (radıyallâhu anh), babası Übey b. Selûl'ün yaptıklarından çok rahatsızdır. O bilmektedir ki, babası, ölümü çoktan hak etmiştir. Ancak babasına karşı da aşırı bir saygısı vardır. Ve gelir Allah Resûlü'ne şu teklifte bulunur: "Yâ Resûlallah! Eğer babamı öldürtmek istiyorsan, ne olur o vazifeyi bana ver! Çünkü bütün Medine bilir ki babasına benim kadar düşkün ikinci bir insan yoktur. Eğer onu benden başkası öldürürse, babamı öldüren o insana kalbimde bir burkuntu duyabilirim. Fakat ben, bir mü'mine kalben rahatsızlık duymak istemem. Onun için müsaade ederseniz bu işi ben göreyim."[59]

Abdullah (radıyallâhu anh) şanlı bir sahabiydi. O şanlı sahabiydi ama, babası da münafıkların reisiydi. İslâm'a bunca zararı olan bu insanı Allah Resûlü'nün öldürme arzusu yoktu. Abdullah'a (radıyallâhu anh) babasına karşı saygılı davranmasını emir buyurdu ve savdı. Zaten onun babasına *"Ben zelîlim, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise azîzdir."* demedikçe seni Medine'ye sokmam dediğini daha evvel arz etmiştik. Abdullah b. Übey b. Selûl: "Medine'ye vardığımızda, azîzler, zelîlleri oradan çıkaracak!" demiş ve kendisini azîz; Efendimiz ve ashabını da zelil olarak vasıflandırmıştı.[60] İşte oğlu, babasına durumun tam aksi olduğunu böyle ispatlıyordu.

"Hiçbir nefis Allah'ın (celle celâluhu) izni olmadan ölmez."[61] Allah Resûlü'nün ashabı bu hükme öyle inanmışlardı ki harp meydanlarında yasemenlikte gezer gibi reftâre dolaşırlardı. Ebû Dücâne'nin (radıyallâhu anh) o pervasızlığını[62] başka türlü izaha imkân var mıdır?

Hz. Ali (radıyallâhu anh), çok hastalanan bir insandı. Bazen başında bulunanların, onun hayatından ümitlerini kestikleri olurdu. Fakat o, gayet emin bir hâlde, henüz ölmeyeceğini söylerdi. Çünkü senelerce evvel Allah Resûlü ona, boynunun kanıyla sakalının boyanacağını söylemişti.[63] O da buna tereddütsüz inanmış ve iman etmişti. Artık aksini hayalinden bile geçirmiyordu.

Ammar b. Yâsir, kulağı kopmuş, durmadan kan kaybediyordu. Etrafında

endişe ile dolaşanlara henüz ölümünün gelmediğini söylüyordu; çünkü ona da Allah Resûlü: *"Seni bağî bir kavim öldürücek ve senin dünyadan son nasibin bir bardak süt olacak!"* demişti.[64] O buna kat'iyen inanmış ve bu söze teslim olmuştu.

Zaten onlardaki bu teslimiyet ve imandı ki, düşmanın bütün fendini, oyununu bozuyor, onları tersyüz ediyordu. Önüne çıkan okyanus karşısında bile, atını mahmuzlayıp ilerleyecek kadar gözü karalığın mânâsı, işte onlardaki bu iman, bu teslimiyet ve bu mâneviyat yüksekliğindendi.

Onların Allah (celle celâluhu) ve Resûlü'ne itaat ettiklerini bilmem ki burada zikretmeme gerek var mı? Sahabe demek, tepeden tırnağa itaat demektir. Ancak başlı başına müstakil bir mevzuu burada işlemek, mevzuu uzatmak olacağından, şimdilik o kapıyı açmıyorum.

Allah Resûlü'nün askerî eğitime verdiği ehemmiyete yukarıda dikkatinizi çekmiş ve bu mevzuda meselenin pratik buuduna da kuşbakışı temas etmiştim. Mevzuu bitirirken "hitâmuhu misk" olması düşüncesiyle bir iki hadis ve bir âyet-i kerimenin sadece meallerini takdimde fayda ve bereket mülâhaza ediyorum.

Efendimiz buyuruyor: *"Çocuklarınıza atıcılık ve yüzücülüğü öğretin."*[65]

Ve yine buyuruyor: *"Kim ki atıcılığı öğrenir -ki bu ona Allah'ın bir nimetidir- ardından da unutursa, o insan Allah'a karşı nankörlük yapmış olur."*[66]

Ve Rabbimiz emrediyor:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

"Ey iman edenler! Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunun dışında Allah'ın bilip sizin bilmediklerinizi yıldırmak üzere kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Allah yolunda sarfettiğiniz her şey, size hiçbir haksızlık yapılmadan tamamen ödenecektir."[67]

Efendimiz'le alâkalı bu mevzuu bitirmeye gönlüm hiç razı olmuyor. Sanki O'ndan bahsederken, O'nunla beraber olmanın havasını yaşıyor gibiydim. Böyle mukaddes bir beraberliği bırakmaya da şimdi razı değilim. Fakat elden ne gelir? Gelip sözün sonuna dayandık.. ve artık sükut düğümünü bağlamak

zorundayım. Sözümü, sonu güzel olsun, güzel koksun diye, bir Söz Sultanı'nın şu nur ve mânâ yüklü ifadeleriyle bitirmek istiyorum:

"Evet, o burhanın şahs-ı mânevîsine bak: Yeryüzü bir mescit, Mekke bir mihrap, Medine bir minber.. O, Rabbini apaçık gösteren ve Rabbine delil olan Peygamberimiz Alayhissalâtü Vesselâm, bütün ehl-i imana imam; bütün insanlara hatip; bütün nebilere reis; bütün velilere seyyit.. ve nebilerden, velilerden meydana gelmiş zikir halkasının serzâkiri…

O, öyle nuranî bir ağaçtır ki, nebiler o ağacın hayat fışkıran kökleri, veliler ise, terütaze meyveleridir. Her bir davasını, mucizelerine istinat eden bütün nebiler ve kerametlerine itimat eden bütün veliler tasdik edip imza basıyorlar. Zira O, "Lâ ilâhe illallah" der, dava eder. Bütün sağ ve sol, yani mazi ve müstakbel taraflarında saf tutan, o nuranî zâkirler, aynı cümleyi tekrar ederek, icmâ ile mânen "Doğru söyledin ve hakkı konuştun!" derler. Hangi vehmin haddi var ki, böyle hesapsız imzalarla teyit edilen bir davaya parmak karıştırsın.

O nuranî tevhid delili, nasıl ki, iki tarafın icmâ ve tevatürüyle teyit ediliyor. Öyle de, Tevrat ve İncil gibi, semavî kitaplarda yer alan yüzlerce işaret, peygamberliğinden evvel vâki olan bir o kadar bişaret, gaybtan haber veren hâtif ve kâhinlerden gelen nice şehadet ve binlerle ancak ifade edilebilecek sayıdaki mucizelerle de teyit ve tasdik edilmektedir. Bunun yanında getirdiği dinin hakkâniyeti de O'nu teyit eden başka bir delildir. Ayrıca, Zâtında gayet kemaldeki övünülecek ahlâkı; vazifesiyle alâkalı o güzellerden güzel seciye ve karakteri, bu cümleden olarak, kuvvetli imanını, sağlam itminanını ve son derece güvenilirliğini gösteren fevkalâde takvası, fevkalâde ubûdiyeti, fevkalâde ciddiyeti, fevkalâde metaneti; davasında son derece sadık olduğunu güneş gibi ve apaçık göstermektedir.

İstersen gel, Asr-ı Saadet'e, Arap Yarımadası'na gidelim. Hayalen olsun O'nu vazife başında görüp, ziyaret edelim... İşte bak: Fizyonomisiyle, yaşantısıyla, güzelliğin doruk noktasında seçkin bir Zât'ı görüyoruz ki, elinde mucizeler gösteren bir kitap, lisanında hakikatleri açıklayan bir hitap, bütün insanoğluna, belki cin, melek ve daha başkalarına belki bütün varlığa karşı ezelî bir hutbeyi tebliğ ediyor. Âlemin yaratılış sırrı olan acip muammayı, hall ve şerhedip, kâinatın sırrı olan kapalı tılsımı açıp, keşfederek, herkese sorulan, bütün akılları hayret içinde meşgul eden üç müşkil ve müthiş büyük sual olan: "Necisin?", "Nereden geliyorsun?", "Nereye gidiyorsun?" suallerine ikna

edici, makbul cevap veriyor...

İşte bak: Şu geniş adada vahşi, âdetlerine mutaassıp ve inatçı çeşitli kavimleri, ne çabuk o kötü âdet ve vahşi ahlâklarını onlardan söküp atarak, ne kadar güzel ahlâk varsa onları böyle güzel ahlâkla donatıp, medenî milletlere ve bütün âleme muallim ve üstad eyledi. Bak, değil zâhirî bir tasallut, belki akılları, ruhları, kalbleri, nefisleri fetih ve teshir ediyor. Kalblerin sevgilisi, akılların muallimi, nefislerin terbiyecisi ve ruhların sultanı oldu!."[68]

Ey Ruhlarımızın Sultanı! Sen ruhlarımıza sultan oldun, ruhlarımız da Sana kurban olsun! Lütfeyle, kabul buyur...!

1 Buhârî, *cihad* 52; Müslim, *cihad* 28.

2 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/86; İbn Ebî Şeybe, *Musannef* 6/426, 7/354.

3 Buhârî, *cihad* 84; *meğâzî* 31.

4 Buhârî, *edeb* 39; Müslim, *fedâil* 48.

5 Buhârî, *edeb* 39; Müslim, *fedâil* 48.

6 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 2; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 1.

7 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/137.

8 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/200.

9 İbn Mâce, *et'ime* 30; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 2/64.

10 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/231; Ebû Ya'lâ, *Müsned* 10/491.

11 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/63; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 6/120.

12 Buhârî, *isti'zan* 26; Müslim, *cihad* 64; İbn Hacer, *el-İsâbe* 3/85.

13 Ebû Dâvûd, *edeb* 152; İbn Mâce, *dua* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/253.

14 Taberî, *Câmiu'l-beyan* 15/3; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/110.

15 Buhârî, *enbiyâ* 31; Müslim, *fezâil* 159-160.

16 Buhârî, *enbiyâ* 35; Müslim, *fezâil* 166-167.

17 Buhârî, *meğâzî* 12; Tirmizî, *nikâh* 6.

18 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/201-202.

19 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/281.

20 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/8-9.

21 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/13.

22 Müslim, *fedâilü's-sahabe* 128; Ahmed İbn Hanbel *el-Müsned* 3/123.

23 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/188.

24 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 20.

25 İbn Hacer, *el-İsâbe* 3/631.

26 İbn Hacer, *el-İsâbe* 1/43.

27 Bezzâr, *Müsned* 5/395.

28 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 5; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 221-222.

29 Deylemî, *Müsned* 4/160.

30 Buhârî, *iman* 8; Müslim, *iman* 69-70.

31 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/66.

32 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/39.

33 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/50.

34 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 8/414-415.

35 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/30.

36 Buhârî, *cenâiz* 32; Müslim, *cenâiz* 15.

37 Nûr sûresi, 24/26.

38 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/19.

39 Bkz.: Buhârî, *tefsir* (111) 1; Müslim, *iman* 355-356; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/65.

40 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 1/326.

41 Müslim, *cihad* 3; Tirmizî, *siyer* 48; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/352.

42 Buhârî, *cihad* 147-148; Müslim, *cihad* 3, 24-25; Tirmizî, *siyer* 48; Ebû Dâvûd, *cihad* 82.

43 Buhârî, *meğâzî* 58, *ahkâm* 3; Nesâî, *kudât* 17.

44 Buhârî, *meğâzî* 45; Müslim, *iman* 158.

45 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/164.

46 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/299-300; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/106; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/181-182.

47 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/55.

48 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/167-168.

49 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/189-192.

50 Müslim, *imâre* 167; Ebû Dâvûd, *cihad* 23.

51 Misal olarak bkz.: Buhârî, *cihad* 78; *enbiyâ* 12; *menâkıb* 4; Müslim, *imâre* 167, 169; Tirmizî, *fedâilü'l-cihad* 11; Ebû Dâvûd, *cihad* 23.

52 Buhârî, *cihad* 80; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 42.

53 Bkz.: Buhârî, *salât* 41; *cihad* 56-58; Müslim, *imâre* 95; *cihad* 132.

54 Bkz.: Buhârî, *cihad* 59; Ebû Dâvûd, *edeb* 8.

55 İbn Hacer, *el-İsâbe* 3/178.

56 Mücadele sûresi, 58/22.

57 İbn Hacer, *el-İsâbe* 3/587.

58 el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/539.

59 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/255-256; et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/110.

60 Buhârî, *menâkıb* 8; Müslim, *birr* 63; *münafikûn* 1.

61 Âl-i İmrân sûresi, 3/145.

62 Bkz.: Müslim, *fedâilü's-sahabe* 128; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/123.

63 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/102; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 7/324-325.

64 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 4/134.

65 Beyhakî, *Şuabü'l-iman* 6/401.

66 Müslim, *imâre* 169; Ebû Dâvûd, *cihad* 23.

67 Enfâl sûresi, 8/60.

68 Bediüzzaman, *Sözler* 19. Söz, 1, 2, 3 ve 7. Reşhalar (mealen).

SÜNNETİN TESBİTİ VE TEŞRİDEKİ YERİ

Mukaddime

Hadis, Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) akvâl, ef'âl ve ahvâlini (söz, fiil ve davranışlarını) bildiren ilimdir. Çokları, sünnetin takrîrî kısmını da ef'âli içinde zikretmişlerdir. Öyle veya bu şekliyle, bizim arz etmeyi düşündüğümüz hususu çok alâkadar etmediğinden üzerinde durmayacağız.

Efendimiz'in akvâlinden murad; Kur'ân'ın (vahy-i metlüv) dışında olan mübarek sözleridir. Fiillerinden murad ise, Zât-ı Risâletpenâhi'lerinden sâdır olan ef'âldir ki, büyük bir kısmı itibarıyla bunlara uymakla mükellef sayılırız. Bu arada, Sultanü's-Sekaleyn Efendimiz'in âdet kabîlinden olan işleriyle, şahsı ile alâkalı sünnetlere uymak mecburiyeti olmasa bile, bunlara dahi hâlis bir niyetle ittiba, âdetleri ibadet hâline getirmesi ve O'nun mübarek davranışlarıyla hedeflenen noktalara yönelmeyi netice vermesi bakımından sevap ve bereket kaynağı olacağında şüphe yoktur.

Fıkıh ilminde bu ikinci nevi fiiller bahis mevzuu değil ise de, hadis ilminde her zaman üzerinde durulagelmiştir. Efendimiz'in ahvâli, hadisçilerce hadis muhtevasına dahil, ama, fıkıhçılarca hariçtir. Fakihler derler ki: "Efendimiz'in ahvâli, ihtiyarî fiiller nevinden ise o, ef'âl-i nebeviyyeye zaten dahildir. Yok, Şeref-i Nev-i İnsan'ın, şemâil-i şerifleri, mîlâd-ı nebevîleri, O'nun zaman ve mekânı gibi siyer kitaplarında zikredilen ve şer'î hükümlere esas teşkil etmeyen hususlardan ise, o, fukahânın maksadının dışında kalır ve teşrîde de esas değildir."[1] Oysaki, hadisçilere göre, Efendimiz'e (aleyhi ekmelüttehâyâ) izafe ve isnad edilen her şey hadistir ve hadisçinin iştigal sahası içine girer.[2]

Sünnete gelince, Hazreti Ferîd-i Kevn ü Zaman Efendimiz'e izafe olunan söz, fiil ve takrîrlerin umumuna denir ki, usûl-ü fıkıh ulemâsına göre hadisin müradifi sayılır.[3]

Biz, burada şimdi, bu çok geniş ve şümullü mevzu üzerindeki söylenmesi gerekli olan hususları, işin mütehassıslarına bırakarak sünnetin tesbitiyle alâkalı bir-iki önemli meseleyi kuş bakışı arz etmeyi düşünüyoruz.

Sünnet: Allah Resûlü ve O'nun nurlu ashabının yaşadığı çağdan günümüze kadar, Kitab'ın yanında korunup kollanan ve her asırda yüzlerce devâsâ insanın, kabullenip hemen her meselede müracaat ettiği tertemiz ilâhî bir kaynak ve teşrîde de ikinci esastır.

Kur'ân-ı Kerim, pek çok âyetiyle Hazret-i Seyyidü'l-Beşer ve O'nun sünnetine uymayı emrettiği gibi,[4] pek çok sıhhatli ehâdîs-i şerîfe de, yine sünnete ittibaın önemi ve onun teşrîdeki yeri üzerinde durmaktadır.[5] Denebilir ki, hemen her devirde aklının altında kalıp ezilmiş bir-iki nasipsiz istisna edilecek olursa, sünnet, din ve dinî hayata esas teşkil etmesi bakımından bugüne kadar hep Kur'ân'la beraber mütalâa edilmiştir. O, Kur'ân'la o kadar içli-dışlı ve o kadar beraberdir ki, ne onu Kur'ân'dan, ne de Kur'ân'ı ondan tecrit etmek mümkün değildir.

Sünnet, Kur'ân'ın mübhem kısımlarını tefsir, mücmel yerlerini tafsîl, mutlak olan hükümlerini takyîd, âmm olan kısımlarını da tahsîs etme gibi Kur'ân'a ait hizmetleriyle âdeta onunla bütünleşmiş gibidir.

Namazlar, rükünleri, şartları, sıhhat ve fesadı, sünnet ve âdâbıyla; hac, ifradı, kıranı, temettuu ve bütün teferruatıyla; zekât, nisabı, nevileri ve eda keyfiyetiyle, Kur'ân'da mücmel olarak zikredilip de, sünnetle ayrıntılı bilgi verilen meselelerin sadece birkaçıdır. Kur'ân-ı Kerim'de miras âyetlerinin âmm olarak zikredilmesine rağmen, peygamberlerin mallarının miras olmayacağı,[6] birbirine mirasçı olanlar arasında vuku bulan katlin, mirastan mahrumiyete sebebiyet vereceği,[7] sünnetle tahsîs edilen ahkâmdandır. Bundan başka, Kur'ân-ı Kerim'de mutlak olarak zikredilen pek çok hüküm vardır ki, onlar da yine sünnetle takyîd edilmiştir. Bu arada, Kur'ân-ı Kerim'in bir tek kelime ile dahi temas etmediği ve müstakillen sünnetle ele alınan meseleler de az değildir. Ehlî eşeklerin[8] ve yırtıcı hayvanların etlerinin[9] haram edilmesini, hala ve teyze üzerine yeğenlerin izdivacının yasaklanmasını[10] bu cümleden sayabiliriz.

Bu itibarladır ki, ilk asırdan bugüne kadar, Kur'ân'ın yanında sünnet de aynı ihtimama mazhar oldu; "Kitap" gibi kaydedildi; üzerinde müzakereler yapıldı ve eslâfdan ahlâfa kitaplar ve kitapçıklar hâlinde intikal etti.

Allah Resûlü, hayat-ı seniyyelerinde, kendine itaat etmeyi ve sünnetine uymayı dinin bir parçası sayıyor; söylediği her sözün arkadan gelecek nesillere ulaştırılmasına teşvikte bulunuyor... Hatta ashabına uzak yerlerden hadis dinlemeye gelenlere mülâyim ve yumuşak davranmayı emrediyor ve söylediği sözlerin mutlaka dinlenip-bellenmesi için tahşidat yapıyor... Muhataplarının anlayıp ezberlemelerine yardımcı olmak için yerinde, konuştuğu şeyleri birkaç defa tekrar ediyor ve yerinde de mübarek sözlerinin kaydedilmesini tavsiye buyuruyorlardı.

Beri taraftan ashab-ı kiram efendilerimiz de, bütün bir hayatı talim etme vazifesiyle gönderilmiş olduğuna inandıkları bu Şeref-i Nev'-i İnsan ve Ferîd-i Kevn ü Zaman'ın, değil dinin esaslarına taalluk eden söz ve davranışları, O'nun tabiî hâl ve hareketlerini dahi, hassasiyetle takip ve tesbit ediyor; sonra da duyup-işittiklerini tekrar ber tekrar aralarında gözden geçirip ya hafızalarına alıyor veya defterlerine işliyorlardı. O'ndan intikal eden her şeyi en mübarek bir hatıra, en muhterem bir emanet sayarak tek kelimesinin dahi zayi olmasına gönülleri razı olmayan bu müstesna cemaat, hayatlarını bu mukaddes emanete karşı hep emniyet duygusu içinde sürdürdüler.

Ayrıca, O'ndan gelen her beyan ve mesajı, sabah akşam gökten gelmiş semavî sofralar kabul eden ve ilâhî emirlere karşı arzuyla dolu, alabildiğine kadirşinas bu topluluk, duyup işittiği bu ışıktan fermanları âdeta, âb-ı hayat gibi içiyor ve tek damlasını da zayi etmiyordu. Aslında düşünceler, olabildiğince saf, gelen mesajlar çok yeni ve taze, sineler iştiyakla buhur buhur, anlatılan şeyler de ebedî mutlulukla alâkalı, hatta onun altın anahtarı mesabesinde olunca, ne sünnete karşı lâkayt kalınabilir, ne yıllanan şeyler hafızalardan silinir, ne de onun içine başka şeyler karıştırılabilirdi. Ve öyle de oldu. Zaten, hayatını, doğruluğu ikameye vakfetmiş ve yalanın her çeşidine kapalı bu ruh insanları, doğrunun tek zerresinin dahi zayi olmasına gönülleri razı olmadığı gibi, yalan ve hilâf-ı vâkiye karşı da tavırları tamdı. Muhalfarz, içlerinden biri yalana tenezzül edecek olsaydı, yüzlerce ağızdan yükselen protesto sesi, bu yalancı solukları boğacak ve teşebbüs edecek başka kimselerin içine de korkular salacaktı. Böyle bir tavır ve tutum az da olsa, bir kısım cüretkârlara karşı yapılmadı da değil...

Evet, ashab-ı kiram, hem sünnetin tesbiti vazifesini, hem de muhafazasını tekeffül etmiş bulunuyorlardı. Bu hususta muhkemâta tevfîkan geliştirdikleri bir kısım tahkik metotlarıyla, duydukları her şeyi kritiğe tâbi tutabiliyor, raviyi

istintak edebiliyor, rivayet edilen her şeye şahit istiyor ve çeşit çeşit mihenklerden geçirerek hadisi öyle kayd ve tesbit ediyorlardı.

Bu arada, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) duyduğu şeyleri yazan sahabenin sayısı da az değildi. Aslında hadisler de tıpkı Kur'ân-ı Kerim gibi şeref-vürûduyla beraber kaydediliyordu; ama, gayr-ı resmî ve hususî defterlere. Hadisin kayd ve tesbitinin Ömer b. Abdülaziz'le başladığını söylemek, doğru olsa bile eksiktir. Zira Ömer b. Abdülaziz döneminde yapılan şey devlet emirnameleriyle resmî tedvîndir. Bu da tıpkı, Hz. Ebû Bekir döneminde, hafızların hafizasında, değişik cisimler üzerinde yazılı bulunan Kur'ân âyet ve sûrelerini bir araya getirme gibi bir resmî cem' ve tedvîndi.

Yoksa, Hazreti Sahib-i Risâletpenâhi'leri zamanında, O'ndan sâdır olan her şey yazılıyordu ki, bunlar arasında, daha sonra çok iştihar eden Abdullah b. Amr b. Âs'ın, *"es-Sahîfetü's-sâdıka*"sı, Hemmam b. Münebbih'in *"es-Sahîfetü's-sahîha"*sı Zeyd b. Ali b. Hüseyin'in "*Mecmû*"u çok meşhur olmuş ve tedvînin resmîleşip yaygınlaştığı dönemde de sonraki müdevvenâta birer kaynak teşkil etmişlerdi.

Ashab-ı kiram, hadislerin kayd ve tesbitine hassasiyet gösterdikleri ölçüde orijinalini muhafaza mevzuunda da fevkalâde titiz davranıyorlardı. Âişe Validemiz, hadisleri kelimesi kelimesine nakle alabildiğine hassasiyet gösteriyor, İbn Ömer bir harf bile değiştirmeden rivayet etmeye çalışıyor, İbn Mesud ve Ebû'd-Derdâ gibi kibâr-ı ashab, hadis rivayeti denince sıtmaya tutulmuş gibi tir tir titriyor ve neden sonra ağzından birkaç kelime çıkıyor ve "kendimden kelime karıştırırım" endişesiyle bazıları da hiç mi hiç rivayete yanaşmıyordu.

Tâbiîn-i kiramın da bu meseleye aynı titizlikle yaklaştıklarını söylemek mübalâğa olmasa gerek. Said b. Müseyyeb, Şâ'bî, Alkame, Sevrî bu hassasiyetin büyük temsilcilerinden sayılıyorlar. Zaten daha sonraki dönemlerde, hem senet ve metnin tahkiki, hem de ricâl kitaplarının tedvîni, silik sözlerin hadis cevherleri arasına girmesini bütün bütün zorlaştırıyor idi ki, zannediyorum dinî metinleri bu ölçüde hassasiyetle kritiğe tâbi tutan, İslâm ümmetinden başka bir ümmet de yoktur.

Giriş

On dört asırdır, O'nun arkasında bulunabilmemiz, frekanslarımızın O'na ayarlı, alıcı cihazlarımızın açık ve O'na dönük olması ölçüsünde her lahza O Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ı, vicdanlarımızda duyuyor ve ruhlarımızda hissediyoruz. Bu öyle bir duyuş ve hissediştir ki, bir adım daha atsak, sanki O'nunla yüz yüze geliverecek de o diriltici soluklarını ciğerlerimize kadar çekecekmişiz gibi oluruz.

Dünyanın süratli bir değişimin içine girdiği, beşer fıtratına ters sistemlerin işe yaramaz çer çöp hâlinde tarihin çöplüğüne atıldığı ve insanlığın yeniden dine yöneldiği günümüzde, Ortodokslar kendi kiliselerine, Budistler kendi mâbedlerine, Brahmanlar kendi inançlarına yönelirken; yönelmekten de öte koşarken, uzun zaman sağda solda ve yâd ellerde gezen Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) cemaatinin de yeniden O'na dönmeye niyetlendiği apaçık müşâhede edilmektedir.

Evet, yirminci asrın ikinci yarısına kadar hep aleyhimize işleyen hâdiseler zembereğini, Allah (celle celâluhu) sanki yeniden kurdu ve Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) teveccühle birleştirdi. Artık, dünyanın dört bir bucağında, düşünce dünyamızın yamaçları, rahmet ilinden gelen yağmurlarla bahar esintilerine açık ve üfül üfül.. karın, buzun yerinde de goncalar kemer kuşanmış salınıyor. Evet, bugün artık ak karadan, ışık da zulmetten ayrı; herkes yollu yolunca.. ve karanlıklar köşeye kıstırılmış olmanın paniği içinde.

Bir yanda, bir zamanlar dünyanın dört bir yanına ışık götüren, gittiği her yerde Muhammedî ocaklar tüttüren ve Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) nisbetin şerefiyle şahlanmış ışık ordusu, bir iki asırdır neredeyse terk ettiği kendi mâbedine hem de mehter tarrakalarıyla dönerken; öte yanda, buna mâni olmak ve karşı koymak isteyenlerin cılız, çelimsiz ve fakat hoyratça çığlıkları.

Evet, bugün artık beşerî sistemlerin ve hususiyle de bir zamanlar büyük bir debdebeyle gelen ve şimdilerde lânetlenerek terk edilen komünizmin yerine alternatif sistemler hazırlanmaktadır. Bir zaman, mâneviyat adına, peygamberlik âleminin sultanları Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. Muhammed'in (aleyhimüsselâm) yerine Paskal'ı, Bergson'u çıkarıp kullanmak isteyenler, bugün de dine güya alternatif olarak ispritizmayı, ruh çağırmayı, reenkarnasyonu ve tenasüh düşüncelerini çıkarmaya çalışmaktalar...

İnsanlık tarihinde -şair-i şehîrimizin ifadesiyle- oluklar hep çift yönlü akmıştır zaten; bir yanda nur, diğer yanda kir... Evet durum, bugün hiç de dünkünden farklı değil. Dinin yerine uydurma ve sahte inanç sistemlerini ikame etmeye çalışanlar, kendilerince bir şeyler yapmaktadırlar.. ve onların böyle yapmaları da tabiatlarının gereğidir. Ancak, bizim içimizden bazılarının bunlara, hususiyle de müsteşriklere alet olmalarını, alet olup sünneti sorgulamalarını anlamak zor.

Evet, bir hayli zamandan beri sahabe-i kiramı, bilhassa Hz. Ebû Hüreyre, Hz. Enes, Hz. Abdullah İbn Ömer gibi sünneti bize nakleden tertemiz kaynakları sorgulamakla başlayan ve Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) dayanan bu hareketin yarın nerelere varacağını kestirmek kehanet olmasa gerek... Vahyin hameleleri, aksettirici mirât-ı mücellâsı da sorgulanınca, bir bâtıl mezhebin nokta-i nazarı olarak Cibril (aleyhisselâm) niye sorgulanmasın ki?!

Hâlbuki, hayatımızın nuru, ziyası, cilâsı.. şaşırmayalım diye yolumuzun iki yanına konan reflektörler ve işaret taşları mesabesindeki sünnet-i seniyye öyle mühimdir ki, onsuz en büyük velilerin rehberliği bile, gidip Cennet yamaçlarına, Cemalullah'ı müşâhede rasathanelerine dayanan bu upuzun yolda yetmez ve çok fazla bir şey vaad etmez.

İmam Rabbânî gibi pek çok büyük zevat şu kanaatı izhar ederler: "Seyr u sülûk-i ruhanîde görüyoruz ki, sünnet-i seniyyeye ait nurlarda bir farklılık, bir başkalık var. Evet semalarda pervaz eden en büyük velilerin rehberlik ve kuvve-i kudsiyeleri dahi, sünnet-i seniyyenin en küçük meselesi kadar parlak ve emniyet vaad edici değildir."[11] Zira, sema-i vilâyette ne kadar büyük insan varsa, hepsi Hz. Muhammed Güneşi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) etrafında birer peykten ibarettir. Güneşin etrafındaki peyklerin ışığının güneşe nisbeti ne ise, velilerin nurunun da, "feyz-i akdes" ve "feyz-i mukaddes"in ilk aksettiricisinin nuruna nisbetleri odur.

" Fazilet güneşidir sanki O, ötekiler yıldızları;
Karanlıklarda insanlar için ışık saçarlar."
(Bûsîrî)

Zeminde yaşarken zeminin hakkını bile vermekten uzak zavallıların, güneşe balçık atıyor gibi semaya ait hakâiki ve ötelere ait cevherleri kritiğe tâbi tutmaları, sadece kendi densizliklerini gösterecektir.. gösterecektir de, sünnet

hep gürül gürül sözünü söyleyecek, soluklarını vicdanlarımıza duyuracak ve gelecek yıllar, “sünnet yılları”, “Hz. Muhammed yılları” ve “Kur’ân yılları” olacaktır.

1 Zekiyyüddin Şaban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü’l-fıkh)* s.100; M. Sibâî, *es-Sünne ve mekânetühâ fi’t-teşrî’i’l-islâmî* s.61.

2 Bkz.: M. Accâc el-Hatîb, *Sünnetin Tesbiti* s.35.

3 Bkz.: Zekiyyüddin Şaban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü’l-fıkh)* s.71.

4 Örnek için bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/31; Nisâ sûresi, 4/59, 65, 80; Mâide sûresi, 5/92; Nûr sûresi, 24/54; Haşr sûresi, 59/7.

5 Örnek için bkz.: Buhârî, *i’tisam* 2; Müslim, *cuma* 43; Ebû Dâvûd, *sünnet* 5.

6 Buhârî, *farzu’l-humus* 1, *i’tisam* 5; Müslim, *cihad* 49-52.

7 Tirmizî, *ferâiz* 17; Ebû Dâvûd, *diyât* 18.

8 Buhârî, *farzu’l-humus* 20; Müslim, *sayd* 26.

9 Buhârî, *zebâih* 28-29; Müslim, *sayd* 12-15.

10 Buhârî, *nikâh* 27; Müslim, *nikâh* 33-40.

11 İmam Rabbânî, *Mektubat* 1/240 (260. Mektup); Bediüzzaman, *Lem’alar* 11. Lem’a, 2. Nükte.

Altıncı Bölüm
SÜNNET VE SÜNNETİN FONKSİYONU

A. SÜNNET NEDİR?

Sünnet, lügat mânâsı itibarıyla, "gidişat, -iyi ya da kötü- takip edilen yol" demektir. Bu mânâyı ifade eden bir hadis-i şerifte:

مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ

"Kim, İslâm'da güzel bir yol, bir çığır açarsa, onun ecri ve daha sonra o yolda gidenlerin ecri, yapanlardan eksiltilmemek üzere onundur. Kim de İslâm'da kötü bir yol, bir çığır açarsa, onun ve o yolda gidenlerin vebali, yapanlardan eksiltilmemek üzere onun sırtına yüklenecektir." [1] buyrulmaktadır.

Muhaddisler, usûlcüler ve fukahâ, ıstılâhî mânâsı itibarıyla sünneti, aşağıdaki ifadelerle tarif etmeye çalışmışlardır:

Muhaddislere göre sünnet: "Ahkâma ve amele esas teşkil etsin etmesin, yaptıkları ve içtinap ettikleriyle Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) -Hanefiler'in nokta-i nazarınca farz, vacip, sünnet, müstehap ve âdâp- bize intikal eden her şeydir." Yani, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şemâilidir, hayat tarzıdır, sîretidir.

Usûlcülerin sünnet anlayışı biraz daha farklıdır. Onlara göre sünnet: "Resûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) söz, fiil ve takrîr olarak sâdır olan her şeydir." Yani, Resûlullah Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözleri, davranışları ve ashabında görüp de men etmediği veya sükutla tasvip buyurduğu hareketlerdir.

Fukahâ ise, sünnete bid'at mukabilinde ve teşrie, yani farza, vacibe, harama

esas teşkil etmesi açısından bakarlar. Bu mânâda sünnet, hadisin müradifi ya da müteradifi sayılır.

Hadis; tahdîs masdarından, haber vermek mânâsına bir isimdir. Daha sonraları, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) nisbet edilen her söz, fiil ve takrîre hadis denmiştir. İbn Hacer: "Şeriat örfünde hadisten maksat, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) isnat edilen her şeydir."[2] der.

Bazı fuhûl-u ulemâ, hadis sözünden, kadim, özlü ve ilâhî olanı sezmişlerdir ki, Kur'ân-ı Kerim'le sünnetin ilk ayrılma noktalarına işaret etmesi bakımından oldukça önemli bir tevcihtir. Sünen-i İbn Mâce'deki bir hadis de bunu teyit eder mahiyettedir. İbn Mesud, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir keresinde şöyle buyurduklarını nakleder:

إِنَّمَا هُمَا اِثْنَتَانِ: اَلْكَلَامُ وَالْهُدَى، فَأَحْسَنُ الْكَلَامِ كَلَامُ اللّٰهِ وَأَحْسَنُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ

"Onlar başka değil ikidir: Biri kelâm, diğeri de hidayet buudlu yoldur. Kelâmın güzeli Allah (celle celâluhu) kelâmı, hidayetin güzeli de Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hidayetidir."[3]

Evet, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendi sözleri hakkında hadis demeyi tercih etmiştir. Böyle demekle, kendine ait sözlerle, kendine ait olmayan sözleri birbirinden ayırdığı gibi, hadis ıstılahı olarak da, bu kelimenin nerede kullanılacağı hususunu hatırlatmada bulunmuştur.

1. Sünnetin Çeşitleri

Bütün bu tariflerden anladığımız hususları şu üç kısma irca edebiliriz:

a. Kavlî Sünnet

Sünnet, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek sözleridir; yani sünnetin bir bölümünü O'nun nurlu sözleri teşkil eder ki, bunlar, Kur'ân'da yer almayan, fakat bütün fukahâca fıkıh kitaplarına alınıp, pek çok hükme esas kabul edilen O'na ait nurefşan beyanlardır ki, misal olarak şunları zikredebiliriz:

a. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): لَا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ *"Vârise vasiyet yoktur."*[4] buyururlar. Yani, miras bırakan kimse, kendisine vâris olacak biri için mirasından vasiyette bulunamaz; şu vakfa veya bu hayır müessesesine vasiyette bulunabilir ama ayrıca kendi mirasçısına mirasından vasiyette

bulunup da, “Mirasımın şu kadarı ona verilsin.” diyemez.

b. Yine, usûl-i fıkıhta, fıkhın prensipleri arasında yer alan bir başka mübarek sözlerinde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ *“Zarar verme ve zarara zararla mukabele etme yoktur.”*[5] buyurmuşlardır. Yani, kimseye zarar verilemeyeceği gibi, birine zarar veren kişiye de zararla mukabele edilemez.

c. Allah Resûlü’nün bir diğer mübarek sözlerinde ise şöyle buyrulmaktadır: فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ الْعُشْرُ، وَمَا سُقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ *“Yağmurların ve akarsuların suladığı arazide öşür (onda bir), hayvanlar ile sulanan arazide öşrün yarısı (yirmide bir) zekât vardır.”*[6]

d. “Deniz suyuyla abdest alabilir miyim?” diye soran bir sahabisine Allah Resûlü, dünya kadar fetvalara esas teşkil edecek şu mübarek sözüyle karşılık verir: هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مَيْتَتُهُ *“Onun suyu temiz, ölüsü de helâldir.”*[7]

b. Fiilî Sünnet

Resûl-i Ekrem’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davranışları ve hareketleriyle ortaya koyduğu sünnettir ki, Kur’ân’da sarihen zikredilmemiştir. Meselâ; Kur’ân-ı Kerim’de namaz emredilmiş olduğu ve bazı yerlerinde *“Rükû edin, secde edin.”* gibi emirler bulunduğu; hatta umumî bazı vakitler zikredildiği hâlde, kesin olarak hangi vakitlerde ve kaç defa namaz kılınacağı.. namazın nasıl eda edileceği.. onun farzları, vacipleri.. ve nelerin namazı bozduğu açıklanmamıştır.

Bütün bu hususlarda, sünneti nazara veren Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي *“Beni, nasıl namaz kılıyor görüyorsanız, siz de öyle kılın.”*[8] buyurarak, sünnetin hususî teşrî’ine işaret etmişlerdir. Yine, menâsik-i hac mevzuunda; pek çok âlimler bile bu hususta yanılırlar. Ve yanılmışlardır da. Hatta, hac menâsikine dair risaleler yazan âlimler dahi onu delilsiz, rehbersiz yerine getirememişlerdir. Hatta Hz. İmamu’l-Hümam’ın bile bu hususla alâkalı bir menkıbesini naklederler… İşte, oldukça karışık haccın menâsiki de, tıpkı namaz gibi, yine Efendimiz’in uygulamalarıyla belirlenmiştir.

c. Takrîrî Sünnet

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabında gördüğü bazı hoşuna gitmeyen davranışları usûlünce tenkit buyururlardı. Meselâ minbere çıkar ve isim tasrih etmeden, perdeyi yırtmadan: *“Cemaate ne oluyor ki, falan şöyle*

yapıyor?!" diye ikaz ve tembihde bulunurlardı.[9] Âişe Validemiz'in ifadeleriyle: Şahsına karşı yapılan kötü muamelelerde son derece müsamahakâr olmasına rağmen, hakkın çiğnendiği yerde, kükremiş aslan gibi, ihkâk-ı hak edinceye kadar kendisini durdurmak mümkün olmazdı.[10] Bu arada, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bazen de gördüğü davranışları men etmez ve sükutuyla onları tasvip buyururlardı ki, bu da sünnetin takrîrî kısmını teşkil etmektedir.

a. Meselâ; bir defasında iki sahabi sahrada su bulamadılar ve teyemmümle namaz kıldılar. Bunlardan biri, daha sonra aynı namaz vakti içinde su buldu ve abdest alıp, yeniden namaz kıldı.. diğeri namazını iade etmedi. Sonra ikisi de gelip, durumu Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlattılar. Allah Resûlü: "Suyu bulduğum hâlde, ben namazı iade etmedim." diyene: أَصَبْتَ السُّنَّةَ *"Tam sünnete göre hareket ettin."*; "Suyu bulunca, abdest alıp, namazı iade ettim." diyene de: لَـكَ الْأَجْرُ مَرَّتَيْنِ *"Sana da iki mükâfat var."*[11] buyurdular. İşte bu, takrîrî sünnete girmektedir.

b. Yine, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Benû Kureyza'yı tedibe giderken: *"Acele edin, namazı orada kılacağız!"* buyurdular. "Acele" sözünden bazı sahabi: "Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), acele edip Kureyzaoğulları yurduna varmamızı ve namazı orada kılmamızı istiyor…" mânâsını çıkarıp, hemen yola çıktılar ve namazı orada kıldılar. Diğer bir kısım sahabi ise, "Hayır, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), acele etmemizi istiyor; yoksa namazı burada da kılabiliriz." mânâsını çıkararak, namazlarını kılıp da gittiler.[12] Mesele Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) götürüldüğünde, her iki grubun yaptığını da tasvip buyurdular. İşte, bu ve benzeri hâdiseler de takrîrî sünnete misal olarak zikredilirler.

2. Kur'ân'da Sünnet

Sünnet, hayatımızın hayatı ve ruhumuz içre de bir ruhtur. Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyan da sünneti desteklemekte, desteklemekten de öte, onun İslâm'daki esaslı ve vazgeçilmez yerini tesbit ve tasrih buyurmaktadır. İşte, bu tesbit ve tasrihle alâkalı âyetler:

1. Kur'ân-ı Kerim'de birkaç yerde, birbirinin aynı veya çok az değişiği lafızlarla şöyle buyrulur: هُـوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ *"O (Allah) ki, ümmîler içinde

kendilerinden bir Resûl ba's buyurdu. (O Resûl), onlara Allah' ın âyetlerini okuyor, onları temizliyor ve onlara kitabı ve hikmeti öğretiyor..."[13]

Hemen hemen büyük çoğunluğu itibarıyla muhaddisîn ve müfessirîn-i kiram, âyette geçen 'hikmet' kelimesinden 'sünnet'i anlamışlardır. Çünkü, mucize olan Kur'ân-ı Kerim'in içinde gelişigüzel sıkıştırılmış kelimeler, maksada kapalı ifadeler ve gereksiz itnab, yani yok yere kelime dökme ve sözü uzatma olamayacağından, söz konusu âyet-i kerimede, hikmetten kasıt, kitap veya kitabın bir kısmı olamaz; zira o zaman, hikmet, kitap üzerine atıf yapılmazdı. Evet, burada kitaptan maksat, çok âyetlerde de geçtiği üzere Kur'ân-ı Kerim'dir. Hikmet ise, kitabın icmâlini tafsîl, mübhemini tefsîr, umumî olanını tahsîs ve mutlakını takyîd bâbında, Allah Resûlü'nden şerefsüdûr olan sünnet-i seniyyedir.

2. Bir başka âyet-i kerimede, Allah (celle celâluhu), peygamberlerini onlara itaat edilsin diye gönderdiğini ifade buyurur: وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللّٰهِ *"Biz gönderdiğimiz her peygamberi, başka değil, ancak -Allah'ın izniyle- kendisine itaat edilmesi için gönderdik."*[14]

Allah, kendisine itaat edilsin diye peygamber gönderir. Peygambere itaat ise, onun zatından dolayı değil, ferdî-içtimaî, maddî-mânevî aydınlığa vasıta ve vesile olması hasebiyle, Allah'ın memuru bulunması itibarıyladır.

Evet: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا أَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ *"Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin ve Resûlüllah'tan yüz çevirmeyin."*[15]

أَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ *"Allah'a itaat edin; Resûl'e itaat edin."*[16]

Âyetlerde ifade olunan Allah'a itaatle, Resûlullah'a itaat aynı şeyler değildir. Allah'ın emir ve nehiylerinde Allah'a, Resûlullah'ın emir ve nehiylerinde, yani O'nun sözlerinde, fiillerinde ve takrîrlerinde de O'na itaat açıkça Kur'ân-ı Kerim'in emridir. Çünkü, Allah'a itaat adına Kur'ân-ı Kerim'in ortaya koyup ve Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) tebliğ buyurdukları emir ve nehiylerin dışında, bir de, müstakillen sünnet eksenli emirler-yasaklar, terğibler-terhibler, teşvikler-tavsiyeler var ki, bütün bunları ifade sadedinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ *"Şüphesiz, bana kitab ve onunla birlikte bir benzeri, bir misli verildi."*[17] buyurmaktadır.

Ayrıca, yukarıda misal olarak getirdiğimiz âyet-i keri-melerde, Allah'a ve Resûlü'ne ayrı ayrı itaat emredildikten sonra: *"Resûlullah'tan yüz*

çevirmeyin!" deniliyor ki, bu da, sünnete ittiba etmemenin, hatta onu hafife almanın ve sorgulamanın bir nevi irtidat olduğunu ifham etmektedir.

3. Bu mevzuyla alâkalı olarak, Kur'ân-ı Kerim'de geçen âyetlerden bazıları da şunlardır:

a. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا أَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ *"Ey iman edenler; Allah'a itaat edin, Resûl'e itaat edin ve sizden olan ulü'l-emre de (içinizden çıkan, inanç, duygu ve düşüncelerinizi paylaşan, acıda, sevinçte, kederde sizinle beraber olan büyüklerinize de) itaat edin."*[18]

Âyet, Resûlullah'tan sonra gelen emir sahiplerine ve büyüklere itaati bile emrederken, insanlık adına büyükler büyüğü, kendilerine itaat edilmesi emrolunan büyüklerin de büyüğü, melcei, mencei Resûlullah'a itaat etmemek.. Kur'ân dışında O'nun sünnetini, yani mübarek sözlerini, fiillerini kâle almamak ve O'na ayrı bir emretme, yasaklama hakkı ve selahiyetini vermemek, acaba hangi insafla telif edilir?

b. وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا *"Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin ve nizâa düşmeyin. Aksi hâlde gevşer, zaafa dûçâr olursunuz; kuvvetiniz, nusretiniz, devletiniz gider; sabredin ha!"*[19]

Bu ilâhî beyan, Allah'a ve Resûlullah'a itaati, nusretin, kuvvetin, birliğin ve devletin kaynağı saymaktadır. Resûlullah'a itaatten uzaklaşıldığı zaman, yani imam bilinmediği veya kâle alınmadığı zaman, tıpkı namaz imamında olduğu gibi, kimin hangi kıbleye döneceği belli olmaz; o hâlde, nizâa düşmemenin yolu, Resûlullah'a itaat ve iktidadır; nitekim, bir başka âyette: *"Kendi aranızda nizâa düştüğünüz zaman, Allah'a ve Resûlü'ne götürün!"*[20] buyrulmaktadır.

Hakikat bu iken ve bizi birleştirecek, içtimaî vahdetimizi sağlayacak mercî O ve O'nun sünneti iken, O'nun kudsî âsârını sorgulamanın neye müncer olacağı, acaba hiç düşünülmüş müdür?

c. قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ *"De ki: 'Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin.' "*[21]

Allah'ı sevmek, Resûlullah'ı sevmek; Resûlullah'ı sevmek de Allah'ı sevmek demektir. Resûlullah sevilmeden Allah sevilemez ve O'nun sünnetine ittiba etmeden, Allah'ı sevme davasında bulunmak, boş bir iddiadır.

ç. لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ

وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيرًا *"Allah'ı ve ahiret gününü uman ve Allah'ı çok zikredip, Allah'la irtibatını kavî tutan ehl-i iman için, doğrusu Resûlullah misal alınacak insandır; O'nda, misal edinme adına çok güzel şeyler vardır."*[22]

Değişik yönlere giden yollarda istikameti bulabilmek ve sırat-ı müstakîmde istikamet üzere yürüyebilmek için, istikameti temsil eden insana ittiba etmek, O'nun sünnetine uymak, yapılması gerekli olan biricik iştir.

d. فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ *"Hayır, asla! Rabbine andolsun ki, aralarında nizâa bâdî her meselede seni hakem olarak kabul etmedikten sonra, onlar iman etmiş olamazlar."*[23]

İşte, Peygamber'i en yakından tanıyan bir sahabinin bu mevzudaki anlayışı! Bir gün bir kadın İbn Mesud'a gelerek: *"Sen, dövme yapıp yaptıran, yüz tüylerini yolan ve yolduran, dişlerini seyrekleştiren ve güzel görünmek için dişlerinin arasını yontan ve Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara lânet etmişsin."* der. İbn Mesud Hazretleri de: "Bu Allah'ın kitabında var." buyurur. Kadın: "Yemin olsun ki, ben Mushaf'ın iki kapağı arasında ne varsa okudum, böyle bir şey görmedim!" deyince, İbn Mesud (radıyallâhu anh), Allah'ın: وَمَا اٰتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا *"Resûl size ne getirdiyse, onu alın ve sizi neden nehyettiyse, ondan kaçının!"*[24] buyurduğunu okumadın mı?" cevabını verir. Evet, Efendimiz: *"Takma saç kullanan, saçına başkasının saçını ekleyen, vücuduna dövme yapan ve yaptıran kadınlara lânet etmiştir."*[25]

3. Hadis-i Şeriflerde Sünnet

Peygamber Efendimiz'in hadis-i şeriflerinde de sünnetin yerine ve ehemmiyetine işaret olunmuş ve bu mevzu üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Meselâ, Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Hz. Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) rivayet olunan bir hadis-i şerifte: مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللّٰهَ *"Bana itaat eden, şüphesiz Allah'a itaat etmiştir; bana isyan eden de, hiç şüphesiz Allah'a isyan etmiştir."*[26] buyrulmaktadır.

Peygamber'in yolu, Allah'ın yoludur; Peygamber'in izinde bulunmak demek, ilâhî mesajların aydınlık ikliminde yürümek demektir. Dolayısıyla sünneti kabul etmemek, onu hayattan dışlamak veya ona başkaldırmak, Allah'a isyanla aynı mânâya gelir.

Allah, insanlar içinden bir insanı seçiyor; ve her şeyi reşha gibi kusursuz ve

arızasız aksettirecek nezih bir Ruh'u intihap edip, insanlara mesajını O'nunla gönderiyor; O da, getirdiği bu mesajı yorumlarıyla açıklıyor, önümüze seriyor. Buna karşılık bazı densizler kalkıp, o Musaffâ Elçi'ye karşı tavır alıyorsa, o zaman bunun adı, ancak ve ancak Allah'a isyan, O'na başkaldırma ve Cehennem'e istihkak kesbetme olur. Çünkü, yine Buhârî'nin rivayet ettiği bir başka hadis-i şerifte Efendimiz bizzat:

كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبَى. قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَنْ يَأْبَى؟ قَالَ: مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى

"Girmemekte direten müstesna, ümmetimden herkes Cennet'e girer." buyurmuşlar. Ashab-ı kiramın: "Girmemekte direten kimdir, yâ Resûlallah?" diye sorması üzerine de: *"Bana itaat eden Cennet'e girer; bana isyan edense Cennet'e girmemek için inat ediyor demektir."*[27] cevabını vermişlerdir.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin, Irbâd İbn Sâriye'den rivayet ettiği bir başka hadis-i şeriflerinde ise Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem):

فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اِخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ

"İçinizden benden sonra yaşayanlar pek çok ihtilaf ve herc ü merç göreceklerdir. Siz sünnetime ve doğruya götüren Raşid Halifelerin (yani Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin) sünnetine sarılın, yapışın. Bunlara dişlerinizle sımsıkı tutunun!" buyurmuşlardır.

Hadisin devamında, yine sünnetin her şey olduğuna ve her şeyi aşan ehemmiyetine işareten: وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ *"Zinhar, sonradan ortaya çıkma işlerden (bid'at) sakının; çünkü, her bid'at dalâlettir."*[28] buyrulmaktadır.

Yine, Taberânî'nin rivayet ettiği meşhur bir hadiste:

اَلْمُتَمَسِّكُ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ *"Ümmetimin fesadı zamanında (dinin esaslarının sarsıldığı, ümmetin dağılıp parçalandığı ve İslâmî düşüncenin hedmine çalışıldığı bir dönemde) sünnetime, (yol adına getirip ortaya koyduğum disipline) sımsıkı sarılan, hatta onun esaslarından bir tanesini bile ihya eden, şehit sevabı kazanır."*[29] Hadisin tenkide maruz rivayetinde ise *"yüz şehit sevabı kazanır"* buyrulmaktadır.[30]

Kur'ân'ın ve Resûlullah'ın apaçık ifadeleri karşısında hâlâ kendilerine

başka yollar arayanlara, Kur'ân'ın dediği gibi desek, zannediyorum fazla bir şey söylemiş olmayız: فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ *"Öyle ise nereye gidiyorsunuz?"*[31]

1 Müslim, *zekât* 69; Tirmizî, *ilim* 15. (Lafız Müslim'den)

2 Bkz.: İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar* s.37; Ali el-Münâvî, *el-Yevakît ve'd-dürer* 1/228.

3 İbn Mâce, *mukaddime* 7.

4 Tirmizî, *vesâyâ* 5; Ebû Dâvûd, *vesâyâ* 6.

5 İbn Mâce, *ahkâm* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/326.

6 Buhârî, *zekât* 55; Tirmizî, *zekât* 14.

7 Tirmizî, *tahâret* 52; Ebû Dâvûd, *tahâret* 41.

8 Buhârî, *ezan* 18; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/53.

9 Bkz.: Buhârî, *salât* 70; Müslim, *nikâh* 5.

10 Buhârî, *hudûd* 10; Müslim, *fedâil* 77-79.

11 Ebû Dâvûd, *tahâret* 126; Dârimî, *tahâret* 65.

12 Buhârî, *meğâzî* 30; *havf* 5.

13 Cuma sûresi, 62/2.

14 Nisâ sûresi, 4/64.

15 Enfâl sûresi, 8/20.

16 Nisâ sûresi, 4/59; Nûr sûresi, 24/54...

17 Ebû Dâvûd, *sünnet* 5; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/130.

18 Nisâ sûresi, 4/59.

19 Enfâl sûresi, 8/46.

20 Nisâ sûresi, 4/59.

21 Âl-i İmrân sûresi, 3/31.

22 Ahzâb sûresi, 33/21.

23 Nisâ sûresi, 4/65.

24 Haşr sûresi, 59/7.

25 Buhârî, *tefsiru'l-Kur'ân* (59) 4; Müslim, *libâs* 120.

26 Buhârî, *ahkâm* 1; Müslim, *imâre* 32-34.

27 Buhârî, *i'tisâm* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/361.

28 Tirmizî, *ilim* 16; Ebû Dâvûd, *sünnet* 5; İbn Mâce, *mukaddime* 6.

29 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/315.

30 Deylemî, *Müsned* 4/198; Beyhakî, *Kitabü'z-zühdi'l-kebîr* 2/118.

31 Tekvir sûresi, 81/26.

B. SÜNNETİN FONKSİYONU

Sünnetin Kur'ân-ı Kerim'den ayrı bir teşrî kaynağı olmasının ve Kur'ân gibi bazı şeyleri helâl, bazı şeyleri de haram kılarak, farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, âdâp, mekruh, müfsid adına ölçüler koymasının yanı sıra, Kur'ân-ı Kerim'in mücmelini tafsîl, mübhemini tefsîr, umûmunu tahsîs ve mutlakını takyîd fonksiyonu da vardır. Şimdi, bazı misallerle bu hususu da kısaca açıklamaya çalışalım:

1. Sünnetin Kur'ân'ı Tefsîri

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ

"İman ettiler ve imanlarına zulüm karıştırmadılar: İşte, emniyet onlar içindir ve onlar, hidayete ermişlerdir." [1] âyeti nazil olunca, ashab, had bilmemezlik ve insanın, hak ve hakikatin dışına taşması demek olan zulmün mânâsını çok iyi bildiklerinden endişeye düştüler ve Resûlullah'a gelerek: "Hangimiz var ki, zulmetmemiş olsun?" dediler. Bunun üzerine de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), şu açıklamada bulundular: "O sizin zannettiğiniz gibi değil; O, Hz. Lokman'ın oğluna dediği gibidir.": لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ "(Oğulcuğum) *Allah'a şirk koşma; muhakkak ki şirk, büyük bir zulümdür."*[2]

Allah Resûlü'nün bu yorumundan anlıyoruz ki, buradaki zulüm, mücerret bir haddini bilmemezlik, bir tecavüz değil, o şirk buudlu bir haksızlık. Eğer Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), âyete böyle bir yorum getirmemiş olsalardı, biz buradaki bu mübhemin altından ebediyen kalkamayacaktık.

Âişe Validemiz ve İbn Mesud Hazretleri: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلَاةِ الْوُسْطَى *"Namazlara devam edin (namazları hassasiyetle takip edin ve kusursuz kılın); salât-ı vustâyı da."*[3] âyetindeki "salât-ı vustâ" (orta namaz)'dan maksadın 'ikindi namazı' olduğuna kâildirler. O kadar ki, Âişe Validemiz, âyeti âdeta: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلَاةِ الْوُسْطَى وصَلَاةِ العَصْرِ وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ şeklinde kabul etmektedir. Hizmetçisine, kendisi için bir mushaf yazmasını emretmiş ve "Bu âyete geldiğinde beni haberdar et!" diye de tembihde bulunmuştu. Sıra o âyete gelince: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ şeklinde yazdırmış ve: "Resûlullah'tan böyle işittim."[4]

buyurmuştu. “Salât-ı vustâ” konusunda değişik tefsirler varsa da, Hz. Âişe ve İbn Mesud, bunun kesinlikle ikindi namazı olduğu kanaatindedirler.

2. Sünnetin Mücmeli Tafsîl Etmesi

Sünnet-i seniyye, pek çok mübhemi tefsîr etmesinin yanı sıra, pek çok mücmel meseleleri de tafsîl etmiştir.

1. Meselâ Kur’ân-ı Kerim’de: أَقِيمُوا الصَّلَاةَ *“Namazı ikâme edin!”* diye emredilir; fakat, namazın nasıl kılınacağı açıklanmadığı gibi, ne zaman kılınacağı da açıklanmaz. Vâkıa, bazı müfessirîn-i kiram, (Allah’ın rıdvânı üzerlerine olsun):

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

“Gündüzün iki tarafında ve gecenin (gündüze) yakın saatlerinde namaz kıl. Çünkü güzel işler, kötülükleri giderir.”[5] âyetinden beş vakti istinbat etmekteyseler de: إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا *“Namaz, mü’minler üzerine muayyen vakitlerde yazılı bir farzdır.”*[6] âyetinde ifade olunduğu üzere, mü’minler üzerine belli vakitlerde farz kılınan namazın hususî vakitlerini sünnet-i seniyye tayin etmiştir. Bununla alâkalı bir hadis-i şerifte, vakitlerin belirtilmesinin semavî ve Cibril (aleyhisselâm) vasıtasıyla olduğunu öğreniyoruz:

“Cibril (aleyhisselâm) bana Kâbe’nin yanında iki defa imam oldu. Birincide, zeval vaktinde gölge, na’linin tasması kadar olduğu zaman öğleyi, her şeyin gölgesi kendi boyu kadar olunca ikindiyi, oruçlu orucunu bozduğu vakitte akşamı, şafak kaybolduğunda yatsıyı ve oruçluya yemek içmek haram olduğu vakitte ise sabah namazını kıldı. İkincide ise, öğle namazını her şeyin gölgesi kendisinin bir misli olduğunda, ikindi namazını iki misli olduğunda; akşamı evvelki vaktinde (yani daha önce kıldığı vakitte), yatsıyı gecenin sülüsüne (üçte biri) doğru ve ortalık iyice aydınlandığı vakit de sabah namazını kıldı. Sonra da bana dönüp, ‘Yâ Muhammed, senden önceki enbiyânın vakti budur ve namaz vakti, işte bu iki vakit arasıdır.’ dedi.”[7]

Allah Resûlü, namaz vakitlerini bu şekilde ümmetine talim buyurduğu gibi, namazın farzları, vacibleri, müstehabları, mekruhları, müfsidleri, rükûu, sücûdu, kıraati, tahiyyâtı ve selâmla namazdan çıkılmasında biricik kaynaktır. Evet, mücmel olarak gelen, *“Namazı ikâme edin!”* emrinin mufassılı ve müfessiri O’dur. O bu büyük ve bu arîz tafsilâtı yaptıktan sonra, Buhârî’nin

rivayet ettiği hadiste şöyle buyurur: صَلّوا كَمَا رَأيْتُمُونِي أصَلّي *"Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsanız, işte öyle kılın."*[8] Eğer Kur'ân-ı Kerim, sünnetteki şekliyle namazın tafsîline girişseydi, sadece namaza ait meseleler şimdikinin birkaç katı şişerdi. Kur'ân, bunları ilâhî maksatları gerektiği gibi anlayacak O Büyük Fetanet'e bırakmış ve O da, vahy-i gayr-i metlüvle bize gereken tafsîlde bulunmuştur; aklın aklı aşmışlığı, akla kapalı olan yerleri ilhamla aydınlatmışlığı demek olan fetanetiyle yapmıştır bunları.

Namaz gibi, hac menâsikini tafsîl eden de yine sünnettir. Vâkıa Kur'ân-ı Kerim, bir iki yerde meseleyi ele almış ve bir hayli izah etmiştir ama, bu yerlerde anlatılan, menâsik-i haccın sadece bir kısmıdır. Hac menâsiki büyük çoğunluğu itibarıyla, sünnetle tafsîl edilmiştir ve bu menâsikin hadis yörüngeli olanı, Kur'ân'la anlatılanın kat katıdır. O, hayatında bir defa hac yaptı. "Veda veya Vida Haccı" denilen ve ashabıyla müvâdeayı (vedalaşmayı) ifade eden bu haccında O, bizzat bindiği merkûbun üzerinde ve herkesin görebileceği şekilde menâsiki îfâ buyurdu. Rehber-i Küll ve Mukteda-yı Ekmel olarak, her şeyi hem söyledi hem de fiilen gösterdi. O kadar ki, oruçlu olup olmadığını iş'âra varıncaya kadar, haccın bütün menâsikini gözler önüne serdi. Sonra da: خُذُوا مَنَاسِكَكُمْ *"Menâsikinizi alın."*[9] diyerek söz ve davranışlarının teşrîdeki yerine dikkati çekti. Şüphesiz, Kur'ân-ı Kerim, eksik gelmemişti ama, Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile, yani tebliğcisi ve müfessiri ile kendisini insanlara takdim edecek, anlatacak, haşiyelere açık bir derinlikle gelmişti.

3. Sünnetin Bazı Hükümleri Tahsîsi

Kur'ân-ı Kerim'de mirastan umûmi olarak bahsedilir ve:

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ *"Allah size çocuklarınız hususunda vasiyette bulunuyor." (Hakikî mânâsı itibarıyla, farz kılıyor): Erkeğe, iki kadının payı kadar vardır (yani, erkeğe iki, kadına bir hisse verilir)."*[10] buyrulur.

Umûmî mânâda, nebi olsun veli olsun, safiy olsun mukarreb olsun, herkes bu âyetin şümûlüne dahildir. Ancak, Efendimiz'in rihletlerinde, kızı Hz. Fatıma, Hz. Ebû Bekir'den babasının mirasını almaya geldiğinde, Resûlullah'ın Halifesi (radıyallâhu anh) kendisine, Resûlullah'tan duyduğu şu hadis-i şerifi okudu: إِنَّا مَعْشَرَ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُوَرِّثُ، مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةٌ *"Biz peygamberler topluluğu*

geriye miras bırakmayız. Bizim bıraktığımız, ancak sadakadır."[11] Bu hadis-i şerifiyle Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kur'ân'ın umûmî bir hükmünü tahsîs etmiş olmaktadırlar.

Aynı şekilde: اَلْقَاتِلُ لَا يَرِثُ *"Kâtil mirasçı olamaz."*[12] hadisi de, kâtilin mirasçı olamayacağını, meselâ, babasını öldürenin babasından, amcasını öldürenin amcasından, dayısını öldürenin dayısından, kardeşini öldürenin de kardeşinden miras alamayacağını hükme bağlayarak, Kur'ân-ı Kerim'in mirasla alâkalı umumî hükmünü bu noktadan tahsîs etmiştir.

4. Sünnetin Bazı Ahkâmı Takyîdi

Sünnet, Kur'ân-ı Kerim'in mutlakını takyîd eder. Meselâ, Kur'ân-ı Kerim'de: وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللّٰهِ *"Erkek ve kadın hırsızın, yaptıklarının karşılığında bir ceza ve Allah'tan ibret verici bir ukûbet olmak üzere ellerini kesin!"*[13] buyrulur.

Bu mutlak bir emirdir. Ancak, hangi şartlarda ve ne miktarda hırsızlığın böyle bir ceza ile tecziye edileceği açık olmadığı gibi, elin neresinden kesileceği de açıkça belirtilmemektedir. Kur'ân-ı Kerim'in abdest âyetinde: *"Ellerinizi dirseklerinize kadar yıkayın."*[14] buyrularak, kolun en azından dirseklere kadar olan kısmı "el" kelimesinin şümûlüne dahil edilmektedir.

İşte, hırsızlık suçu karşısında elin neresinden kesileceğini bize anlatan ve bu şekilde Kur'ân-ı Kerim'in mutlak bir hükmünü takyîd eden de yine sünnet-i mütahharadır: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), tecziye için kendisine bir hırsız getirildiğinde, elini mafsaldan keserek, "el kesme" şeklinde gelen mutlak emri takyîd etmiştir.

Keza: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ *"Mallarınızı aranızda (çalıp çırparak, ihtikârla, irtişâyla, riba ile) bâtıl bir surette yemeyin; ancak anlaşma ve karşılıklı rızaya dayalı ticarî mübadeleyle yiyin."*[15] âyetini de, yine sünnet-i mütahhara bir hususta takyîd etmiş; *"Meyveleri, tam belirli hâle gelinceye kadar satmayın."*[16] diyen Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), âyette anlatılan hususa ayrı bir kayıt daha getirmiştir.

Başta da ifade ettiğimiz gibi, sünnet-i seniyye Kur'ân'da bulunmayan hükümler koyma noktasında müstakil teşrî'e esas olduğu gibi ki; ehlî merkeplerin etinin haramlığı, yırtıcı hayvanların etlerinin yenemeyeceği ve bir

kadının halası veya teyzesi üzerine nikâh edilemeyeceği gibi şer'î hükümler, bu cümledendir.

Kitabın yanında, başlı başına müstakil bir teşrî kaynağı olarak sünnet, Kur'ân-ı Kerim'in inmeye başladığı andan itibaren fonksiyonunu icraya başlamış ve hep Kur'ân'la içli dışlı olmuştur. Ne var ki, dünden bugüne cumhur-u ümmet ve ulemâ tarafından böyle kabul edilegelmiş olan sünnet, Yunan felsefesinin tesiriyle Nazzam gibi birtakım Mutezile imamları ve daha sonra da garazkâr ve İslâm'ı temelinden dinamitlemeye çalışan bir kısım batılı müsteşrikler, bu dupduru kaynağı kendilerince hep bulandırmaya çalışmışlardır. Ne yazık ki, bir iki asırdır batı ve müsteşrikler karşısında aşağılık duygusuna kapılan birtakım Müslüman ilim adamları da, meseleye böyle bir kompleks içinde yaklaşarak, kısmen müsteşriklerin oyununa gelmiş ve hatta sünneti sorgulamaya kalkışmışlardır. Ancak, din-i mübin-i İslâm adına, Kitab ve Sünnet adına selef-i salihînin çalışmaları ve çalışmalarının semeresi sayılan bıraktıkları eserler, o kadar muhteşem ve parlaktır ki, sünnete bulaştırılmaya çalışılan lekelerin, bu dupduru kaynak üzerinde hiçbir tesiri olmayacaktır.

1 En'âm sûresi, 6/82.

2 Lokman sûresi, 31/13; Buhârî, *tefsir* (31) 1.

3 Bakara sûresi, 2/238.

4 Tirmizî, *tefsiru'l-Kur'ân* 2.

5 Hûd sûresi, 11/ 114.

6 Nisâ sûresi, 4/103.

7 Tirmizî, *mevâkît* 1; Ebû Dâvûd, *salât* 2.

8 Buhârî, *ezan* 18; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/53.

9 Nesâî, *menâsik* 220; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/318, 366.

10 Nisâ sûresi, 4/11.

11 Buhârî, *i'tisâm* 5, *humus* 1; Müslim, *cihad* 49-52; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/463.

12 Tirmizî, *ferâiz* 17; Ebû Dâvûd, *diyât* 18.

13 Mâide sûresi, 5/38.

14 Bkz.: Mâide sûresi, 5/6.

15 Nisâ sûresi, 4/29.

16 Buhârî, *büyû* 82; Müslim, *büyû* 49-56.

Yedinci Bölüm
SÜNNETİN TESBİTİ

İslâm'ın iki muhteşem esasından biri olarak sünnet-i seniyye: *"Şüphesiz Zikri Biz indirdik ve şüphesiz Biziz onun koruyucuları. Biziz onu koruyacak."* âyet-i celîlesinin[1] şümullü mânâsına dahil olarak, Kur'ân'la birlikte tesbit edilmiş, yazılmış, ezberlenmiş ve hiçbir tağyîr ve tebdîle uğramadan günümüze kadar da gelmiştir. Şimdi, bu kutlu hâdiseyi sebep, seyir ve hususiyetleri içinde ele almaya çalışacağız:

A. SÜNNETİN TESBİTİNİN ZARURÎ OLUŞU

Sünnet, Allah Resûlü'nün hayatıdır; İslâm'ın yaşanma şekli, Allah'ın ve Resûlü'nün ahlâkıyla ahlâklanma modelidir. Allah (celle celâluhu), habîbi ve Resûlü Hz. Muhammed Mustafa'ya (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sözü sen söyle, sikkeyi sen bas, turrayı sen kes, mührü sen vur ve insanların önünde sen dur!" demiş ve O'nu, yolların ayrımında, bütün insanlara doğruyu göstermekle tavzif buyurmuştur. O da, bunu sözleri, fiilleri ve takrîrlerinden müteşekkil sünnet-i seniyyesiyle yapmıştır ve yapmaktadır.

Sünnet, Resûlullah'a açılan bir penceredir.. ve o her asırda her şahsa uzanan ve üzerinde yürünmekle İslâm'ın yümn ve bereketine ulaşılan kutlu ve mübarek bir yoldur. Nerede samimî bir kalb "Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)!" derse, tıpkı bir televizyon ekranı gibi O'nun mir'ât-ı ruhuna Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) temessül eder ve "Nedir istediğin, söyle?" der. Evet O, hadisinin, sünnetinin takrir edildiği, halkalar teşkiliyle müzakere olunduğu her yerde ruhen hazırdır.

1 Hicr sûresi, 15/9.

B. SÜNNETİN TESBİTİNE TESİR EDEN ÂMİLLER

Sahabe, sünnetin ehemmiyetini çok iyi kavramıştı. Çünkü, Kur'ân-ı Kerim, Allah Resûlü'ne iniyor, O'nun tarafından tebliğ ediliyor, açıklanıyor ve yaşanıyordu ki, anlamanın bütün faktörleri mevcuttu.

1. Kur'ân'ın Sünnete Teşviki

وَمَا اٰتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ *"(Farz, vacib, sünnet, müstehab, âdâb adına) Resûl size ne getirmişse onu alın ve sizi neden menediyorsa, ondan da kaçının."*[1] buyuruyordu.

Âyette geçen ve meçhul şey ifade eden مَا ism-i mevsûlüyle ister vahy-i metlüv adına Kur'ân olsun, isterse vahy-i gayr-i metlüv adına kudsî hadis ve hadis olsun, Resûl'ün getirip tebliğ ettiği her şeyi, ف edatıyla da, bunlara behemehal ittiba ve itaatin vacib olduğunu ortaya koyuyordu. Aynı şekilde, ister Kur'ân yoluyla, isterse içtihatları, yorumları ve tefsirleriyle Allah Resûlü'nün nehyettiği her şeyden de kaçınılması gerektiği sarâhatini veriyordu ki, âyetin devamında: *"Allah'tan korkun!"* diyerek, bunun bir takva meselesi olduğunu ve kılı kırk yaran bir hassasiyetle görülüp gözetilmesi gerektiğini hatırlatıyordu.

Sahabe bunu çok iyi anlıyor ve Resûlullah'ın her sözüne, her fiil ve takrîrine uymakla takvanın kazanılabileceğini, yani Allah'ın vikayesine girilebileceğini düşünüyor ve hayatını hep O'nun vesâyetinde sürdürüyordu. Zaten, âyetin sonu ki: *"Şüphesiz, Allah'ın ikâbı çok şiddetlidir!"* tehdidini de gündeme getirdiğinden, sahabi gibi kurbet kadrosunun böyle bir riske girmeleri asla söz konusu olamazdı.

Keza: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْأٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيرًا *"Şüphesiz, Resûlullah'ta sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü uman ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir misal vardır."*[2] âyet-i nurefşânı, şu eğri büğrü yollarda, şu binbir badire içinde, şu iç içe handikaplar ağında ve gaileli yürüyüşte ancak Resûlullah'ın sünnetine temessükle sahil-i selâmete çıkılabileceğini ilan ediyordu ki, O'nu bulan ve uğrunda seve seve can veren sahabe-i kiram hazeratı, ancak O'nun gemisine binmekle

kurtulunacağını ve ötelerde O'nun gözlerinin içine bakılıp, O'nun işaretlerine göre hüküm verileceğini, kendisine: "Bunlar için sen ne diyorsun yâ Muhammed?" diye sorulduğunda, O'nun, başını yere koyup: *"Ümmetî! Ümmetî!"* diye onları isteyeceğini ve kendisine Huzur-u İzzet'ten hitap tecellî edip: يَا مُحَمَّدُ اِرْفَعْ رَأْسَكَ، وَسَلْ تُعْطَهْ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ *"Yâ Muhammed, kaldır başını, iste verilecek, şefaat et kabul olacak!"*[3] denileceğini çok iyi biliyorlardı ve âdeta, ellerindeki Cennet'e girme varakalarını O'na vize ettirir gibi, O'nun kapısına yöneliyor.. berzahta, mahşerde, sıratta O'nun tanımadığı kişilerin takılıp yollarda kalacağından derin endişe duyuyorlardı.

Bu itibarla, O'nun attığı her adımı, her hareketi, söylediği her sözü yüz işmizazlarına, tebessümlerine ve el işaretlerine varıncaya kadar takip ediyor, belliyor, yaşıyor ve naklediyorlardı. Zaten, bizzat O'nun fem-i mübarekinden şu müjdeyi de işitmişlerdi ki, başka türlü hareket etmeleri de mümkün değildi:

نَضَّرَ اللّٰهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ غَيْرَهُ *"Allah, bizden bir söz işitip onu muhafaza edenin ve sonra da bir başkasına tebliğ edenin yüzünü (bazı yüzlerin ağarıp, bazılarının kararacağı günde) ak etsin ve güldürsün!"*[4]

Bir başka rivayette ise: نَضَّرَ اللّٰهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاهَا ثُمَّ بَلَّغَهَا عَنِّي *"Allah, benim sözümü işitip, belledikten, (ruh ve vicdanının kültürü hâline getirip, mahiyetiyle bütünleştirdikten) sonra, onu tebliğ edenin yüzünü ak etsin ve güldürsün!"*[5]

2. Resûlullah'ın Teşviki

Yukarıdaki hadisinde de görüldüğü üzere Efendimiz, sünnetinin bellenmesini ve başkalarına tebliğ edilmesini teşvik ediyor ve böyle yapanlara da duacı oluyordu. Çünkü, vazifesinin ve getirdiği dinin temâdisi ancak bununla mümkün olabileceği gibi, insanların kurtuluşu da buna bağlıydı.

Mekke'nin fethinden az önce, Rabîa kabilesinden Abdü'l-Kays heyeti Resûlullah'a gelerek: "Yâ Resûlallah, biz sana çok uzak mesafelerden geliyoruz. Aramızda Mudar kâfirlerinden falan kabile var. Bu yüzden de haram ayların dışında sana gelmemiz mümkün değil. Bize kısaca bir şeyler emret de, arkada bıraktıklarımıza haber verelim, verelim de o sebeple biz de Cennet'e girelim!" dediler.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onlara bazı şeyler emretti, bazı şeyleri de yasakladı ve sözlerini şöyle bağladı: اِحْفَظُوهُ وَأَخْبِرُوا بِهِ مَنْ وَرَاءَكُمْ

“Bunları hıfzedin ve arkanızdakilere de haber verin!”[6]

Yine, Veda Hutbesi’nin sonunda: *“(Sözlerimi) Burada bulunan, bulunmayana tebliğ etsin.”*[7] buyurdukları gibi, sahih bir hadislerinde de, bildiği bir şeyi gizleyip tebliğ etmeyeni: مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ ثُمَّ كَتَمَهُ أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ *“Bir kimseye bildiği bir şeyden sorulur da, o da bunu gizlerse, kıyamet günü kendisine ateşten bir gem vurulur.”*[8] şeklinde tehdit etmişlerdi.

Sahabe-i kiram, sünnetin kıymetini takdir ettikleri gibi, onu tebliğ ve nakletmenin ehemmiyet ve lüzumuna da çok iyi inanmışlardı. Onlar Efendimiz’in teşvikleri karşısında coşup, tehditleri karşısında ürpermenin yanında bizzat Kur’ân-ı Kerim’in, bildiğini ketmedenlere tehditlerini de öyle anlıyor ve bu değişik saiklerle sünnetin neşrine fevkalâde ihtimam gösteriyorlardı.

Evet onlar: إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ *“Şüphesiz, Allah’ın kitabdan indirdiğini gizleyen ve onu az bir paha karşılığı satanlar var ya, işte onlar, karınları dolusu ateşten başka birşey yemezler.”*[9] gibi âyetlerin şiddetli tehditlerini de iliklerine kadar duyuyor, hissediyor ve kitabı da sünneti de hakkıyla belleyip, hakkıyla eda etmeye ve başkalarına tebliğe çalışıyorlardı.

Ayrıca Efendimiz, Kur’ân’ı talim ettiği gibi, kendi sünnetini de aynı titizlikle talim buyururlardı. İbn Mesud Hazretleri: “Bize, Kur’ân âyetlerini talim eder gibi, Tahiyyât’ı da talim ederdi.”[10] bir başka sahabi de: “Kur’ân âyetlerini talim eder gibi, istihâre duasını talim ederdi.”[11] demektedir.

Allah Resûlü, söylediklerini herkes bellesin diye ağır ağır konuşur ve söylediği şeyleri ekseriya üç defa tekrar ederdi... Bu hususta Hz. Âişe Validemiz (radıyallâhu anhâ): “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), sözü -sizin birbirinize zincirleme söylediğiniz gibi değil- ayıra ayıra söylerdi; saymak isteyen, O’nun kelimelerini sayabilirdi.”[12] der.

O, bununla da kalmaz, ashabına sunduğu her şeyin, bir araya gelinip karşılıklı gözden geçirilmesini ve müzakere edilmesini teşvik ederlerdi. Bu mevzu ile alâkalı bir hadis-i şeriflerinde meselenin ehemmiyetine parmak basarak şöyle buyururlar:

وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللّٰهِ، يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلَّا

نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللّٰهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ

"Herhangi bir cemaat, Allah'ın evlerinden bir evde toplanır, Allah'ın kitabını tilâvet eder ve aralarında onu müzakere mevzuu hâline getirirlerse, şüphesiz üzerlerine huzur ve sekîne iner, rahmet kendilerini kaplar, melekler onları kuşatır ve Allah Teâlâ onları nezdindeki hayırlı topluluk arasında zikreder."[13]

Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu şekilde değişik hadisleriyle ashabını Kur'ân ve Kur'ân'ın tefsiri mahiyetindeki sünnetini belleme ve müşterek mütalâa etme mevzuunda devamlı teşvik buyurmuşlardır.

3. Sahabe-i Kiramın İştiyakı

Allah Resûlü'nün ashabı, gerek kitabı, gerekse sünneti öğrenme, müzakere etme ve nakletme hususunda alabildiğine hâhişkâr idiler. Evet, onlar, kendilerini bir ateş çukurunun kenarında yakalayıp, berd ü selâma çıkaran Allah Resûlü'nün, hayat veren o nurlu sözlerini, fiillerini, takrîrlerini belliyor ve bunları sürekli aralarında müzakere ediyorlardı. Bu hususta Enes b. Mâlik:

كُنَّا نَكُونُ عِنْدَ النَّبِيِّ * فَنَسْمَعُ مِنْهُ الْحَدِيثَ فَإِذَا قُمْنَا تَذَاكَرْنَاهُ فِيمَا بَيْنَنَا

"Biz, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında otururken, O'ndan bir söz işitir, yanından ayrılınca da, onu aramızda anar ve müzakere ederdik."[14] demektedir. Aynı şekilde, bilhassa Suffe Ashabı, gecelerini namaz kılarak, Kur'ân okuyarak ve ders yaparak geçirirlerdi; o kadar ki, bazen yetmişinin birden, bir muallimin etrafına toplanıp, sabaha kadar ders gördükleri olurdu.

Bir de bu ışık topluluğu Efendimiz'den aldıkları:

مَنْ جَاءَ مَسْجِدِي هٰذَا، لَمْ يَأْتِهِ إِلَّا لِخَيْرٍ يَتَعَلَّمُهُ أَوْ يُعَلِّمُهُ،
فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ

"Benim bu mescidime gelen hayır için, hayrı öğrenmek veya öğretmek için gelir. Böyle bir kişi, Allah yolunda mücahede eden kişi mevkiindedir."[15] gibi teşviklerle, O'ndan öğrenip bellediği her şeyi, bir ibadet neşvesi içinde başkalarına taşıyor ve bu kevserden herkesin yararlanmasını istiyorlardı. Hem de sadece erkekler değil, kadınlar bile aynı hâhişkârlığı gösteriyor ve

erkeklerden geri kalmamaya çalışıyorlardı.

Kadınlar, namazda erkekler ve çocuklardan sonra saf bağladıklarından, çok defa Efendimiz'in söylediklerini duyamıyorlar, hatta mescidi bütünüyle erkekler doldurunca da dışarıda kalıyorlardı. Bundan ötürü kaç defa gelip: "Yâ Resûlallah, sözlerini dinlemek için, erkeklerden bize yer kalmıyor. Bize ayrı bir gün tahsis buyursanız."[16] diye ricada bulunuyorlardı. Efendimiz de bunların ricasını kırmıyor ve onların herhangi bir günde, herhangi bir yerde toplanmalarını emir buyurarak, kendilerine gerekli hususları talim ediyorlardı.

Ezvâc-ı tâhirât, kadınlık âleminin muallimeleriydiler. Sabah-akşam Resûlullah'la beraber olan bu nezih kadınlar, Kur'ân'dan, sünnetten öğrendikleri şeyleri, kadınlık âlemine intikal ettiriyorlardı. O'ndan duyduklarını, gelecek nesillere intikal ettirmek için, Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), mübarek solukları sürekli onların ruh ciğerlerine doluyordu. Bu soluklar, Hz. Safiyye Validemiz'le ta Hayber'e, Meymûne Validemiz'le Âmir İbn Sa'saaoğulları'na, Ümmü Seleme ile Mahzumoğulları'na, Ümmü Habîbe ile Emeviler'e, Hz. Cüveyriye ile de Mustalikoğulları'na gidip ulaşıyordu.

Bu pâkize kadınlar, Allah Resûlü'nden her gün öğrendikleri yeni yeni şeyleri kendi kabileleri arasında naklediyorlar ve mevkilerinin gerektirdiği mürşidelik, muallimelik vazifelerini bihakkın yerine getiriyorlardı. Bu değişik kabileler de, Efendimiz'in hane-i saadetlerinde bulunan "Ezvâc-ı Tâhirât" nam temsilcileriyle şeref duyuyor ve iftihar ediyorlardı.

4. İz Bırakan Sözler ve Unutulmayan Hâdiseler

Resûl-i Ekrem, çok defa öylesi hâdiseler münasebetiyle ve öyle şartlar altında irad-ı kelâmda bulunuyorlardı ki, o şartlarla koordinatlanan sözlerin bellenmemesi ve bellendikten sonra da unutulması mümkün değildi. Hâdiseler, her zaman hatırlanacak ve kendilerini hissettirecek ağırlıkta idi.. ve her hatıra gelişlerinde de onlar vasıtasıyla irad edilen sözlerin tahatturuna vesile oluyorlardı.

Şimdi, bu hususla alâkalı birkaç misal arz edelim:

1. Allah Resûlü'nün mânevî kardeşi Osman İbn Maz'un vefat etmişti. Allah Resûlü, herhangi bir cenaze için fazla ağlamazdı ama, Hz. Hamza (radıyallâhu anh) gibi, Osman İbn Maz'un için de çok ağlamıştı. Hatta denebilir ki; onu su ile yıkamadan önce, Cennet kevserlerinden daha değerli olan kendi

gözyaşlarıyla yıkamış ve aynı zamanda eğilip, mübarek dudaklarını onun alnında gezdirmişti. Bütün bunları gören bir kadın: "Ne mutlu sana Osman, Cennet'te bir kuş oldun!" deyince de, hemen tavrını değiştirmiş ve o kadına dönerek: *"Ben peygamberim, kendime ne olacağını bilmiyorum; sen ne biliyorsun?"* demişti ki, insan üzerinde şok tesiri yapan böyle bir hâdisenin ve hele bu hâdise münasebetiyle Allah'a karşı birini temize çıkarmanın kimseye düşmeyeceği: "Vallahi, bundan böyle kimseyi tezkiye etmem!"[17] diyen o kadın ve orada bulunan diğer sahabilerin unutmasına imkân var mıdır.

2. Hem meselâ; Uhud Savaşı'nda Kuzman, çok iyi savaşmış ve kendini bomba gibi müşrik topluluklara çarpmış ve çarptığı her topluluğu da darmadağın etmişti. Onun böyle civanmertçe savaştıktan sonra öldüğünü görenler, şehit olduğuna hükmetmişlerdi. Buna karşılık Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise: *"Hayır, o Cehennem'dedir!"* buyurmuşlardı. Neden sonra yanına gelen biri, yaralarının acısına dayanamayarak intihar ettiğini; veya ondan: "Ben, dinim için değil, sadece soy gayretiyle savaştım." sözlerini işitecek ve işin perde arkasını anlayacaktı. Şimdi, Uhud Savaşı anıldıkça bu hâdiseyi ve Resûlullah'ın bu münasebetle irad buyurdukları: *"Allah, bu dini bir fâcirle de teyit eder."*[18] sözünü hatırlamamak mümkün mü?

3. Emîrü'l-mü'minîn, halife-i rûy-i zemin Hz. Ömer İbnü'l-Hattab naklediyor:

لَمَّا كَانَ يَوْمُ خَيْبَرَ أَقْبَلَ نَفَرٌ مِنْ صَحَابَةِ النَّبِيِّ * فَقَالُوا: فُلَانٌ شَهِيدٌ، فُلَانٌ شَهِيدٌ. حَتَّى مَرُّوا عَلَى رَجُلٍ فَقَالُوا: فُلَانٌ شَهِيدٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ *: كَلَّا، إِنِّي رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ، فِي بُرْدَةٍ غَلَّهَا أَوْ عَبَاءَةٍ. ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ *: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ! اِذْهَبْ فَنَادِ فِي النَّاسِ أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ

"Hayber günü, Resûlullah'ın ashabından birkaç kişi gelerek: 'Falan şehit, falan şehit.' dediler. Sonra, (vurulup yere düşmüş) birine rastlayıp, 'Falan da şehit olmuş.' diye söylendiler. İşte o zaman Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) müdahele etti ve: 'Hayır, ben onu ateşte gördüm; çünkü o, daha taksim edilmeden ganimet malından bir bürde almış.' açıklamasında bulundu ve sonra da bana: 'Ey Hattaboğlu, halkın arasına gir ve: 'Cennet'e mü'minlerden başkası; yani inanan, iman ve emniyetin temsilcisi olanlardan başkası giremez.' diye seslen.' buyurdu."[19]

Evet, şehit dendikçe, Hayber'den söz açıldıkça, ganimetlerden bahsedildikçe

ve Cennet'e gireceklerin vasıfları söz konusu edildikçe, sahabe, hep bu vak'ayı ve bu vak'a münasebetiyle irad buyurulan hadis-i şerifi nasıl hatırlamamazlık eder ki?

Evet, hadis-i şerifler ve sünnete ait kudsî hakikatler, hâdiselerle öylesine, zihinlere, ruhlara perçinleniyordu ki, aradan yıllar ve yıllar geçse de onların hafızalarından silinmesi mümkün değildi. Evet onlar, duyduklarını unutmadılar. Aksine ruhlarının derinliklerine işlediler, dimağlarına nakşettiler ve hiçbir şey eksiltmeden gelecek nesillere aktardılar.

4. Sahabe-i kiram, Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı fevkalâde edepliydi.. ve bu edepleri de mârifetleriyle mebsûten mütenasipti. Bazen O'na birşey sormaya bile hayâ ederlerdi de O huzurun edebini bilmeyen birisi gelsin, bir şey sorsun diye beklerlerdi.

Derken bir gün, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzurunda otururlarken bir bedevî, (Dımam b. Sa'lebe) içeri girdi ve bir hayli kabaca: "Hanginiz Muhammedsiniz?" dedi. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabı arasında sırtını bir yere dayamış oturuyordu ve sahabe: "İşte, şu sırtını duvara dayamış olan beyaz tenli insan!" diye karşılık verdi. Adamcağız, bu defa: "Ey Abdülmuttalib'in oğlu!" diye hitab etti. Efendimiz: *"Seni dinliyorum."* buyurdular. Adam: "Sana bazı şeyler soracağım; ama, soracaklarım pek ağırdır, sakın gönlün benden incinmesin!" dedi. Efendimiz de: *"Aklına geleni sor!"* buyurunca, Dımam: "Senin ve senden evvelkilerin Rabbi aşkına söyle: Allah mı seni bütün bu halka peygamber olarak gönderdi?" Efendimiz: *"Evet!"* buyurdu. "Allah aşkına söyle, bir gün bir gece içinde beş vakit namaz kılmayı sana Allah mı emretti?" Efendimiz: *"Evet!"* cevabını verdi. Adam, orucu, zekâtı da aynı şekilde sorup, hep *"Evet!"* cevabını aldıktan sonra: "Sen Allah'tan ne mesaj getirdinse, ben ona iman ettim. Kavmimin geride kalanlarına da elçiyim. Ben, Sa'd b. Bekr kabilesinden Dımam b. Sa'lebe'yim." açıklamasında bulundu.[20]

Şimdi, bu vak'ayı ne Dımam b. Sa'lebe'nin, ne kavminin, ne de o gün mecliste bulunup da, önce onun saygısızlığını, sonra da gözleri yaşartacak imanını gören sahabe-i kiramın unutması mümkün mü? Hayır; asla ve kata. Bunca şok hâdise ile zihinle bütünleşen bir şeyin unutulması mümkün değildir.

5. Bir gün Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Übey b. Ka'b'ı çağırdılar ve: *"Sana Beyyine sûresini okumamı, Allah bana emretti."* buyurdular. Übey b. Ka'b Hazretleri: "Allah sana benim ismimi de andı mı?"

diye sordu. Efendimiz'de: *"Evet, andı."* cevabını vermesi üzerine gözleri yaşla doldu ve: "Demek, Rabbülâlemîn katında anıldım!"[21] dedi.

Bu hâdise, Übey ve ailesi için öyle bir şerefti ki, aradan bir asır geçtikten sonra torunu: "Ben, Allah'ın, kendisine Beyyine sûresini okumasını Resûlü'ne emrettiği zatın torunuyum!" diyecekti.. Bunu unutmak, ne Übey için, ne ailesi, ne de çocukları ve torunları için mümkün değildi.

5. Sahabenin Dikkat ve Ciddiyeti

Bunlardan başka sahabe-i kiram, o işe programlanmışçasına, Kur'ân'ın ve sünnetin bir harfinin bile zayi olup gitmesine tahammülleri yoktu. Aslında, Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu mevzuda aynı tehâlükü gösteriyordu. Vahyi yakalamak, bir tek harfini olsun zayi etmemek için dilini dudağını oynatıyor ve değişik tavırlara giriyordu. Bu O'nun, henüz tam teminat almadığı günlere ait, vahiy emanetine karşı gösterdiği beşer üstü gayretti. Bu sebeple, *"Onu hemen yakalayayım diye acele edip, dilini oynatmana ve bu şekilde kendine eziyet etmene gerek yok; onu senin sinende toplamak da, okutmak da Bize aittir."*[22] mealindeki âyet inmiş ve O'nun temiz tabiatının derinliklerinde yatan, O'na mahsus itminan üstü itminanı ortaya çıkarmıştı.

Evet, nasıl ki Efendimiz, vahiy mevzuunda bu denli tehâlük gösteriyordu; öyle de sahabe-i kiram hazerâtı da, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ağzından çıkacak tek bir harfin bile zayi olup gitmemesi için ölesiye bir tehâlük gösteriyorlardı. Onlar bütünüyle: "Bu, bir daha ele geçmez bir fırsattır; insan hayatta bazı şeyleri değerlendirme turnikesine bir sefer girer; girer ve onun karşısında bir hedef konur ve bu hedefe bir defa ok atma fırsatı verilir. Aman, okumuzu iyi atalım, isabet ettirelim ve bu büyük fırsatı zayi etmeyelim." düşüncesindeydiler. Çünkü, Allah Resûlü kendilerine dinlerini açıklıyor ve öğretiyordu. Onlara Kur'ân'ın tefsirini sunuyor ve ebedî hayatı kazandıracak düsturları talim ediyordu. Dolayısıyla onlarda, kapalı hiçbir şey kalmasın istiyorlardı.

Emevi hilâfetinin daha ilk yıllarında, İslâm askerleri İstanbul surları önünde savaşıyorlardı. Bu arada, bir yiğit, yalın kılıç ortaya atılmış, sağa sola koşuyor ve düşman saflarına saldırıyordu. Onu böyle gören askerler bağırıyor ve: "Sübhanallah, kendi eliyle kendini tehlikeye atıyor!" diyorlardı. Bunun üzerine, o güne kadar Allah Resûlü'ne karşı hep vefalı davranmış.. Medine'yi ilk teşriflerinde mübarek evini O'na açmış.. gül devrinde hep O'nunla olmuş..

O'ndan sonra da yolundan milim ayrılmadan hep aynı çizgide yürümüş.. ve en yaşlı döneminde de kendini atın sırtına bağlattırarak, Konstantiniyye'nin fethine, Anadolu misafirliğine ve ötelere yürümüş, peygambere birkaç ay mihmandarlık yapmasına bedel gibi, birkaç asırdan beri, mihmandarlığını yaptığımız Ebû Eyyub el-Ensarî Hazretleri (radıyallâhu anh) hemen öne atıldı ve:

"Ey insanlar, siz, bu *'Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın!'* âyetini yanlış tevil ediyorsunuz. Bu âyet, biz ensar topluluğu hakkında nazil olmuştur. Allah, İslâm'ı kuvvetlendirip de, onun yardımcıları çoğalınca, biz de kendi aramızda, 'Allah, İslâm'ı güçlendirdi ve İslâm'ın yardımcıları çoğaldı. Artık, biraz da ziyan olan mallarımızın telafisine çalışsak; kaybettiğimiz dünyalığımızı yeniden kazanmaya baksak iyi olacak.' dedik. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah, işte bu âyeti inzal buyurdu ve bize şunları hatırlattı: 'Varınızı, yoğunuzu Allah yolunda harcamamak, infak etmemek suretiyle kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. Asıl tehlike, malların üzerine oturmak, gazayı terk etmek ve dünyalığa dalmaktır.' "[23]

İşte, sahabi, Resûl-i Ekrem'den dinini doğru olarak böyle öğreniyor, tahkik ediyor ve en ufak bir yanlış anlamaya meydan vermiyordu.

6. Kur'ân ve Sünnetin Oluşturduğu Orijinal Ortam

Sonra, ilk halleri itibarıyla o ibtidaî topluluk içinde İslâm adına, Kur'ân adına gelen her şey çok orijinaldi. Kitab ve Sünnete ait her şey onlara çok orijinal geliyordu. O günün insanı her şeyi o kadar yeni, o kadar cazip buluyordu ki, inançlarını, zihniyetlerini, tavır ve davranışlarını değiştiriyor ve akıl almaz bir farklılık gösteriyorlardı. Daha doğrusu çölde çadırda yaşıyan bu bedevi kavim, çok kısa bir zamanda hem de kıyamete kadar gelecek insanlığın mürebbileri olmaya hazırlanıyordu.

Evet, her gün semadan yeni yeni sofralar iniyordu onların önlerine. O saf, o duru, o hiçbir şeyden haberdar olmayan cemaat, her gün yeni bir şeylerle karşılaşıyor yeni yeni şeylere muhatap oluyordu. Onlar, fıtraten son derece zeki ve hafızaları alabildiğine kuvvetliydi ki; bir defa söylenileni bile beller ve bir daha da unutmazlardı. Hafıza fonksiyonunun bilgisayara devredildiği ve nesillerin hafıza mâlulü olduğu şu zamanda bile öyle hafıza dâhileri çıkmaktadır ki, Kur'ân-ı Kerim'i iki ayda, üç ayda hıfzedebilmektedir. Hâlbuki, o bâdiyenin sade ve safdil insanlarının her biri birer hafıza dâhisiydi.

Duydukları şeyi hemen ezberliyorlar ve bir daha da unutmuyorlardı.

Hudeybiye Musalahası'ndan sonra, Allah Resûlü, hem Arap kabilelerine, hem de dünya devletlerinin liderlerine nâmeler gönderdi. Dört bir yana dağılan bu elçiler, elçilerle beraber muallimler, gittikleri her yerde Kur'ân ve Sünnetten bilip öğrendikleri şeyleri başkalarına da anlattılar. Müsâlaha sonrası barış ortamını çok iyi değerlendirip kabileler arasına girdiler ve her ocağı, her bucağı bir medrese hâline getirerek herkese Kitab'ı ve Sünneti anlattılar. Öyle ki daha Mekke'nin fethinde Resûlullah'ı dinleyenlerin sayısı on bini aşıyordu.

Bu ilim-irfan seferberliğinde, erkeklerin yanında kadınlar, onların arasında da Efendimiz'in pâk zevcelerinin hizmeti başlı başına bir destandı. Böyle hızlı bir tempo ile sürdürülen irşat ve tebliğ, talim ve terbiye sayesinde bir iki sene sonra Veda Haccı'na gidilirken Efendimiz'in etrafında yüz bini aşkın insan vardı. Bu hac esnasında, değişik yerlerdeki hutbeleri ve fetvaları büyük ölçüde sünnet yörüngeliydi ki, başlı başına bir telife esas teşkil edebilirdi.

Evet O, bu hac esnasında etrafındaki halka halka insanlara mirastan bahsetti.. kan davalarının kaldırıldığını anlattı.. kadın haklarından söz etti.. faizin haram olduğunu duyurdu.. ümmetin gelecek hayatıyla alâkalı nasihatlarda bulundu.. ve bütün bunları orada bulunanların bulunmayanlara tebliğ etmesini istedi. Artık, din kemale ermiş, nimetler tamamlanmış ve Allah, mü'minler için İslâm'dan hoşnut olduğunu beyan buyurmuştu. Bütün bunlar hoş şeylerdi; ama biraz poyraz gibi esiyordu. Zira sahabe bunlardan, biraz da, Efendimiz'in nübüvvet vazifesinin hitama erdiğini ve maddeten aralarından ayrılacağını anlıyordu. Bu itibarla da, bir yandan hıçkırıklara boğulurken, bir yandan da can kulağıyla O'nu dinliyordu.[24] Zaten, belli bir süre sonra, Kur'ân'dan en son inen: وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ *"Allah'a döneceğiniz bir günden sakının ki, o gün herkes kazandığının karşılığını görür ve kimseye zulmedilmez."*[25] âyeti de dine sahip çıkma meselesinin ehemmiyetini bir kere daha anlatıyor ve sahabe-i kirama vazifelerinin ağırlığını.. Resûlullah'a ve O'nun 23 yıl boyunca tebliğ ettiği dine vefanın ne derece mühim olduğunu âdeta son bir defa daha ihtar ediyordu.. ediyordu ve sahabe, bunun farkındaydı.

Dinlediler, bellediler, tahkik ettiler, yaşadılar ve naklettiler... Böylece sünnet de, Kitab gibi o pâk kanallardan başlayarak, yine pâk kanallardan geçe geçe bugünlere geldi ulaştı.. ve tabiî kıyamete kadar devam edecek "ani'l-merkez" gücüyle...

1 Haşr sûresi, 59/7.

2 Ahzâb sûresi, 33/21.

3 Buhârî, *tefsîru sûre* (2) 1, *tevhid* 36; Müslim, *îmân* 322, 326, 327.

4 Tirmizî, *ilim* 7; Ebû Dâvûd, *ilim* 10.

5 İbn Mâce, *mukaddime* 18.

6 Buhârî, *iman* 40; Müslim, *iman* 24.

7 Buhârî, *ilim* 9, 10, 37; Müslim, *hac* 446; *kasâme* 29.

8 Tirmizî, *ilim* 3; Ebû Dâvûd, *ilim* 9.

9 Bakara sûresi, 2/174.

10 Buhârî, *isti'zan* 28; Müslim, *salât* 59.

11 Buhârî, *teheccüd* 25; Tirmizî, *vitr* 18; Ebû Dâvûd, *vitr* 31.

12 Buhârî, *menâkıb* 23; Müslim, *zühd* 71.

13 Müslim, *zikir* 38; Tirmizî, *kırâât* 10; Ebû Dâvûd, *vitr* 14.

14 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' liahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* 1/363-364.

15 İbn Mâce, *mukaddime* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/418.

16 Buhârî, *ilim* 35; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/34.

17 Buhârî, *cenâiz* 3, *menâkıbü'l-ensâr* 46; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/237, 6/436.

18 Buhârî, *cihad* 182; Müslim, *iman* 178.

19 Müslim, *iman* 182; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/30, 47.

20 Buhârî, *ilim* 6; Nesâî, *sıyâm* 1.

21 Buhârî, *tefsir* (98) 1-3; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 121-122.

22 Kıyâmet sûresi, 75/16-17.

23 Tirmizî, *tefsîru sûre* (2) 19; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/299.

24 Müslim, *hac* 147.

25 Bakara sûresi, 2/281.

C. SAHABE-İ KİRAMIN SÜNNETE İTTİBADA GÖSTERDİĞİ HASSASİYET

Kur'ân-ı Kerim, nasıl Efendimiz'in risaleti ve sunduğu mesaj mevzuunda hassasiyet gösteriyor, sahabe-i kiram da, aynı şekilde O'ndan gelen her şeyi kemal-i hassasiyetle kabulleniyor, korumaya alıyor ve neşrediyorlardı. Ne Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirdiği esâsâta muhalif bir şey ortaya koymayı düşünüyor, ne de O'na muhalif bir beyanda bulunmayı akıllarının köşesinden geçiriyorlardı. Kur'ân-ı Kerim'in tabiriyle, O'ndan gelen her şeyi "içiyor" gibi alıyor ve belliyorlardı. Evet, İsrailoğulları'nın ruhuna buzağı sevgisi içirildiği gibi, onların ruhuna da hakikat sevgisi, hakikatin yeryüzündeki tek temsilcisi Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) sevgisi öyle içirilmişti.

Dolayısıyla, sünnet mevzuunda çok titizdiler. Nasıl titiz olmasınlar ki, Kur'ân-ı Kerim, meseleyi bir iman mevzuu olarak ele alıyor ve: فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا *"Hayır hayır; Rabbine andolsun ki, aralarında anlaşmazlığa bâdî meselelerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde en ufak bir burkuntu duymadan ve tam bir teslimiyetle sana teslim olmadan iman etmiş olmazlar."*[1] buyuruyordu.

Onların yaşadıkları hayatın saniyeleri, saliseleri, âşireleri hep bu hassasiyet içinde geçiyordu. Hayatlarını bu ölçüde bir hassasiyet içinde geçiren insanların, O'nun sünnetine karşı lâkayt kalmaları düşünülemez.

Şimdi, bir-iki misalle bu hususu biraz daha açalım:

1. Üsame Seriyyesi

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyelerinde teşyî' buyurdukları en son seriyyeleri, Üsame Seriyyesi olmuştu. Mübarek hayatlarının son günlerinde, Roma üzerine göndermeyi kararlaştırdığı ordunun kumandanlığına, "Evlâdım!" deyip evinde büyüttüğü Mute kahramanı Zeyd İbn Hârise'nin o çok sevdiği ve kucağında büyüttüğü oğlu Üsame'yi getirmiş ve kendisine: *"Allah'ın ismi ve bereketiyle babanın öldürüldüğü yere kadar git ve oraları atlarına çiğnet!"* buyurdu.[2]

Üsame'nin emrine verilen bu ordu içinde, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman gibi namlılar da vardı. Ordu hareket etmeden önce Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) rahatsızlanmışlardı. Medine dışında hareket hazırlıkları yapılıyordu ki, hastalığın ağırlaştığı duyuldu...

Bunun üzerine, Üsame sancağı getirip O'nun kapısının önüne dikti ve huzura girdi. Efendimiz artık konuşamıyordu. Üsame diyor ki: "Ellerini semaya kaldırdıktan sonra üzerime indirdi. Bana dua ediyor olduğunu anladım." Bu esnada Efendimiz'de biraz iyileşme emareleri belirince, Üsame yola çıkmak üzere ayrıldı. Ama, tam orduya hareket emrini verdiği sırada idi ki, Güneş'in, İki Cihan Güneşi'nin gurubu haberiyle her yan inledi.[3]

Evet, Üsame'yi Mute'ye gönderen artık gitmişti. Gitmişti ama, arkasında, davasını, eserlerini, mirasını bihakkın, arızasız, kusursuz temsil edecek insanlar bırakıp öyle gitmişti. Hz. Ebû Bekir halife seçilince, o yanık sinelerin iniltileri arasında hemen bu işi ele aldı. Öyle kritik bir andı ki, vefat haberi sağda-solda duyulur duyulmaz, bazı yerlerde irtidat hâdiseleri baş göstermişti. Müseylimetü'l-Kezzab, Esvedü'l-Ansî ve daha niceleri Efendimiz henüz hayatta iken, peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmışlardı. Bunlar, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat haberini alınca, her tarafta fitne ateşlerini körüklemeye başladılar.

İşte İslâm ordusu tam bu hengâmede, her zaman Medine üzerine gelebilecek olan Bizanslılara karşı gönderilecekti. Orduyu Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hazırlamış; sonra da: *"Üsame ordusu'nu gönderin."* buyurmuştu. Sahabe ve başta Hz. Ebû Bekir, başka mülâhazalarla O'nun emrinden kıl kadar sapamazlardı. Halife-i Müslimîn: "Vallahi, canavarlar dört bir yandan üzerimize saldırsalar, Resûlullah'ın dalgalandırdığı bu bayrağı indirmek istemem." diyerek, orduya hareket emri verdi. Hem de o ordunun teşyî'ine hususî bir önem vererek; öyle ki, genç komutan at üstünde giderken, kendisi yaya olarak, onu teşyî' ediyordu.

Evet, işte sahabe, bu idi; en hassas dönemlerde dahi, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelen emirlere bu ölçüde hassasiyetle uyarlardı.

2. Fedek Arazisi ve Hz. Fatıma (radıyallâhu anhâ)

Medine, Efendimiz'in vefatının ardından nisbî bir şok yaşıyordu. Sahabe, hususiyle de Hz. Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) içi cayır cayırdı. Bu esnada, Peygamberimiz'in biricik kızı, ciğerpâresi, Ehl-i Beyt'in annesi Hz. Fatıma

Validemiz: “Babamın Fedek’teki mirası...” diyerek Halife-i Müslimîn’in kapısına dayandı.

Şimdi o, çok sevdiği, herkese ve her şeye tercih edeceği Hz. Fatıma’ya ne cevap verecekti? Onu incitemezdi; Resûlullah’ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) hâtırası olan bu ince, bu müstesna anamızı incitmeyi gönlünden bile geçirmezdi. Ama, Resûlullah’ın sünneti, kendi mirası mevzuunda bıraktığı sünneti en kıymetli şahıslar için bile feda edilmezdi. “Ben, Resûlullah’ın yaptığı hiçbir şeyi terk edemem.”[4] diyen İslâm’ın bu Yüce Halifesi, Hz. Fatıma Validemiz’e Resûlullah’tan duyduğu: *“Biz peygamberler topluluğu miras bırakmayız; bizim bıraktığımız, sadakadır.”*[5] hadisini nakletti. O’ndan kalan, O’nun sağlığında sarfettiği yere sarfedilecekti. Evet, bu en nazik anda bile sünnete muhalefet düşünülmüyordu.

3. Zekât Vermek İstemeyenlere Karşı Tavır

Yine aynı günlerde, namaza karşı tekâsül gösterenler ve “Zekât vermeyiz!” diyenler vardı. Hatta, Hz. Ömer Efendimiz’in (radıyallâhu anh), dehasına esen değişik ilham esintilerinin tesiriyle, “Şimdilik zekâta müsaade etsek?” dediği rivayet olunur. Bu mevzuda sahih rivayetlerle gelen:

أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذٰلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللّٰهِ

“Ben, Allah’tan başka ilâh olmadığına, (O’ndan başka Mâbud-u bi’l-Hak, Maksud-u bi’l-İstihkak bulunmadığına) ve Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah’ın kulu ve Resûlü olduğuna şehadet edinceye ve namazlarını eda edip, zekâtlarını tastamam verecekleri âna kadar insanlara karşı savaşmak ve yaka-paça olmakla emrolundum. Bunu yaptıkları takdirde, mallarını ve canlarını bana karşı korumuş olurlar; şu kadar ki, İslâm’ın bir hakkı vardır (zekât verecekler, sadaka verecekler, öşür verecekler...). Hesapları, (bu mevzudaki samimiyetleri) ise Allah’a kalmıştır.”[6] hadis-i şerifinden haberdar olan Hz. Ebû Bekir Efendimiz (radıyallâhu anh):

وَاللّٰهِ لَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ، فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ، وَاللّٰهِ لَوْ مَنَعُونِي عَنَاقًا كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ * لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهَا

“Allah’a yemin olsun ki, kim namazla zekâtın arasını ayırırsa, onunla harbederim. Şüphesiz zekât, malın hakkıdır. Resûlullah’a verdikleri bir dişi oğlağı bile benden esirgerlerse, vallahi onlarla harbederim!”[7] buyurarak, her mevzuda olduğu gibi, bu mevzudaki hassasiyetini de ortaya koyuyordu.

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallâhu anh) de, şüphesiz ondan daha az hassas değildi. O, sünnetin hükümleri karşısında öylesine titizdi ki, konuşurken, talimat verirken, hutbe okurken, konuşmasının en can alıcı noktasında kendisine Kitabullah’tan ve Sünnet-i Resûlullah’tan bir hüküm hatırlatıldığında hemen dururdu. Bu yüzden onun için: اَلْوَقَّافُ عِنْدَ الْحَقِّ (el-Vakkâf inde’l-hak) “Hak mevzuubahis olunca hemen durup inkıyat eden.” derlerdi. Hadis ve tarih kitaplarında: “Ömer hata etti, kadın doğruyu söyledi; bir kadın bile senden daha fakih ey Ömer; çarşılarda rızık peşinde dolaşmak, Ömer’i Resûlullah’ın meclislerinden, dinini öğrenmekten alıkoydu.”[8] şeklinde, bizzat onun ifadesi olan ve o yüce kametini daha da yücelten pek çok misaller vardır. O dev insan, hak karşısında en ufak itirazda bulunmaz, bulunmayı aklının ucundan bile geçirmezdi.

4. Sünnete İttibadaki Hassasiyet

a. İşte bu büyük mantığın, büyük firasetin, büyük kiyâsetin ve büyük dehanın temsilcisi zat, bir gün el parmaklarının diyeti mevzuunda içtihatta bulunmuştu. Sahabeden biri ona itiraz edip: “Ey Mü’minlerin Emîri! Ben Resûl-i Ekrem’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) duydum, buyurdular ki: Bir elin beş parmağı, iki elin on parmağı, el için kararlaştırılan diyet ne ise onu eşit olarak bölüşürler. İki el tam bir diyet, bir el de onun yarısıysa, tek tek her parmağa on deve düşer.”[9]

Hz. Ömer, beyninden vurulmuşa dönmüştü ve: “Ey Hattaboğlu! Resûl-i Ekrem’in eserinin olduğu yerde, sen nasıl içtihat edersin?” demişti. Evet, sünnet, sünnet insanında kendisini bütün ağırlığıyla hissettiriyordu.

b. Sahabenin, İbn Ümmi Mektûm gibi, Sevbân gibi, binek üstündeyken ellerinden kamçı düştüğünde dahi, “Ver!” dememek için inip kendileri alacak kadar istemekten hayâ ve hazer eden fakirlerinden Abdullah İbn Sa’dî naklediyor: “Hz. Ömer ganimetlerden bana bir pay ayırdı. Ben: ‘Ey emîre’l-mü’minin, beni bu mevzuda zorlama!’ dedim. Bana dedi ki: ‘Vallahi, ben de senin gibiydim. Bir defasında, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bana bir şey vermek istediğinde istiğna gösterdim. Buyurdular ki: ‘Al bunu, mal edin

kendine, istersen tasadduk edersin. Sen istemeden, beklemeden, dileyip dilenmeden sana bu dünya malından gelirse al, bunda beis yoktur.' Ben, sana Resûlullah'ın sözünü tekrar ediyorum. Onun, hakkımızda bu mevzuda verdiği hüküm budur.' "[10]

c. Yine bir defasında, Hz. Ömer (radıyallâhu anh), şerefli sahabi Zeyd İbn Halid el-Cühenî'nin mescitte ikindi namazından sonra namaz kıldığını gördü. Namaz mü'minin miracıdır, nurudur, sefine-i dinin direğidir. Namazla nâmütenâhiye yürünür, namazla sonsuzluklara yelken açılır. Ama, namazın da kılınacak vakti vardır, kılınamayacak vakti vardır; o, sünnete uygun kılındığında ibadet olur. Yoksa bid'at olur. Cumhura ve cumhur-u sahabeye göre ikindiden sonra nafile namaz kılınmaz; bu yüzden Ömer, elindeki kılıçla Zeyd İbn Halid el-Cühenî'ye vurur ve sünnet mevzuundaki hassasiyetini ortaya koyar. O'nun bu hassasiyetine karşı, Hz. Zeyd de aynı hassasiyetle cevap verir: "Başımı parça parça da etsen, Allah Resûlü'nü ikindiden sonra nafile namaz kılarken gördüğüm için, bu iki rekâtcığı asla terk etmeyeceğim."[11]

Bu mevzuda Ümm-ü Seleme Validemiz'den gelen bir rivayet vardır: Efendimiz, evrâdını, nafilelerini, hatta âdet edindiği ibadetlerinin hiçbirini terk etmezdi. Şayet geceyi ihya edememişse kalkar, namazla-niyazla gündüzü nurlandırırdı. Bu cümleden olarak, bir gün misafir heyetler bastırdı ve öğlenin son sünnetini kılamadı. Derken ikindi oldu ve mescidde ikindi namazını eda ettikten sonra hücre-i saadete çekilip, öğlenin geçen son sünnetini kıldı. Ümmü Seleme Validemiz: "İkindiden sonra namaz var mı?" diye sordu ve şu cevabı aldı. *"Gelen heyet, beni meşgul etti. Öğlenin son iki rekâtını kılamadım; eksik kalmasın diye şimdi kıldım."*[12]

İhtimal, Zeyd İbn Halid el-Cühenî'nin, Efendimiz'den gördüğü de, bu veya buna benzer bir vak'aydı. Evet, bu fıkhî meselenin menşei her ne olursa olsun, önemli bir hususu hatırlatmakta ki o da, sahabe-i kiramın her ferdinin sünnet mevzuunda gösterdiği derin hassasiyettir.

Sünnet mevzuunda son derece hassas olan Hz. Ömer (radıyallâhu anh), secdedeyken hançer yemiş ve öyle bir yolla Rabbisine yürümüştü. Son dakikaları ki O'nun o vaziyetini en iyi anlatan *"Nabzıma el vurdu binbir tabîbân / Dediler, derman yok buna, ne çâre?"* mısralarıydı. İşte, o esnada: "Yâ emîre'l-mü'minin, yerine birini tavsiye eder misin?" dediklerinde, verdiği cevaplar, onun nasıl bir sünnet kahramanı olduğunu göstermesi bakımından çok

mânidardır: “Eğer yerime birini bırakacak olursam, gerçek şu ki, benden hayırlı olanı da bırakmıştı; bırakmayacak olursam, benden hayırlı olan da bırakmamıştı.”[13]

Resûlullah Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bırakmadığını, Hz. Ebû Bekir’in (radıyallâhu anh) ise bıraktığını ve her ne şekilde davranırsa davransın, sünnete muhalefet etmiş olmayacağını ifade ediyordu. Ancak, Resûlullah’la (sallallâhu aleyhi ve sellem), -Hz. Ebû Bekir de olsa- bir başkası bahis mevzuu edildiğinde, tercih, Resûlullah’ın sarîh yolu istikametinde olacaktı.

İşte, Hz. Ömer de böyle yapmakla beraber, ümmetin salâhı adına orta bir yol tutmuş: Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ederken kendilerinden razı olduğu Cennet’le müjdelenmiş on sahabiden altısı o gün henüz hayattaydı ve oğlu İbn Ömer’i hakem, Ka’ka’ayı da kapılarında nöbetçi yaparak: “Daha benim cenazem kalkmadan bu işi aranızda halledin!” deyip, meseleyi onlara havale etmişti. Zira, ümmet-i Muhammed’in çok kısa bir süre için bile olsa, başsız kalmasını istemiyordu.

d. Yine, Hz. Ömer, devr-i hilâfetpenâhîlerinde Kâbe’yi tavaf ederken geçmiş peygamberlerin bûselerine mazhar olmuş bulunan Hacerü’l-Es’ad’e (Saadetli Taş) yaklaştı. Bu her ne kadar Allah’ın sırrını ve nurunu ihtiva ediyor da olsa bir taştır. Cihanı idare eden o muhteşem dimağ, yaklaştı ona ve şöyle dedi:

إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ * يُقَبِّلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ

“Biliyorum ki, sen bir taşsın; fayda da vermezsin, zarar da. Eğer, Resûlullah’ı seni öperken görmemiş olsaydım, ben de seni öpmezdim.”[14] Evet, Hz. Ömer’in o mübarek taşı öpmesine sebep, sünnete olan bağlılığıydı.

e. Sünnet, sahabe-i kiram için mukaddes bir emanetti ve ona riayet ölçüsünde Allah’a ve Resûlullah’a kurbiyet kazanacaklardı. -Allah korusun!- riayet etmezlerse, belki de hain muamelesi göreceklerdi. İşte, Hz. Ali (radıyallâhu anh), Meysere İbn Yakub’un rivayetine göre, Kûfe’deyken bir defasında ayakta su içti. Meysere: “Ayakta su mu içiyorsun?” diye sorunca da şu cevabı verdi: “Ayakta içmişsem, Resûlullah’ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta içerken gördüğümdendir; otururken içersem, Resûlullah’ın oturarak içtiğini gördüğümdendir.”[15]

Sınırları korumak gerekiyordu; evet o nasıl yapmışsa öyle yapmak ve aynı şekilde gelecek nesillere intikal ettirmek iktiza ediyordu. Gerçi, Efendimiz’in

oturarak içme hususunda tavsiyeleri ve buna terettüp eden birtakım faydalar varsa da, bu bir vecibe değildi ve "Ayakta hiç su içilmez." diye, âdâb-ı nebevî'yi farz yerine koyup herkesi bir noktaya zorlamanın mânâsı da yoktu.

f. Abd İbn Hayr naklediyor: "Hz. Ali, mestlerin üstünün meshedilmesi mevzuunda şöyle buyurur: 'Resûlullah'ı mestlerin üstünü meshederken görmemiş olsaydım, bana göre onların altını meshetmek daha uygun olurdu.' "[16]

Onun bu ferdî görüşü sünnete teslim olmanın ve sünnetin olduğu yerde içtihada tevessül edilemeyeceğinin ifadesiydi; ve işte onlar, sünnet mevzuunda bu kadar hassas idiler.

g. Hz. Ali olsun, Hz. Osman olsun, Hz. Ebû Bekir veya Hz. Ömer olsun, ya da bütün sahabiler olsun, ne zaman kendi görüşlerinin aksine sünnetten bir hüküm rivayet edilse, hemen o anda sünnete ittiba eder ve çevreye yayılmış da olsa, kendi görüşlerini derhal terk ederlerdi.

İşte, yine Hz. Ömer; İslâm'da bilhassa hatâen öldürmelerde diyet, âkıleye düşer; yani, bir kişi hatâen birini öldürse, öldürülenin diyetini vermek, öldürene değil: بِحَسَبِ الْمَغْرَمِ الْمَغْنَمُ 'Borç ve harç ölçüsünde fayda' kaidesi gereği, öldürenin mirasçılarına düşer ve bunlara 'âkıle' denir. Hz. Ömer Efendimiz, bu mevzuda kadının kocasının diyetine mirasçı olamayacağı kanaatinde idi. Fakat, Dahhâk İbn Ebî Süfyan kendisine: "Yâ emîre'l-mü'minîn, siz böyle hüküm veriyorsunuz ama, Eşyem İbn Dıbâbî vefat edince, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun diyetinden zevcesine miras verdi." deyince, Hz. Ömer kararını değiştirmiş ve: "Bundan sonra, kadınlar kocalarının diyetinden miras alacaklardır."[17] diye ilanatta bulunmuştur.

h. Ümmetin emîni Ebû Ubeyde İbn Cerrah (radıyallâhu anh), Hz. Ömer'in en çok sevdiği dostlarından biriydi. O kadar ki, ölümle pençeleştiği demlerde: "Ebû Ubeyde hayatta olsaydı, yerime onu tavsiye ederdim." buyurmuştu.[18] Evet, onca sıkıntıdan sonra Müslümanlara yönelen dünya, Ebû Ubeyde'de en ufak bir değişiklik yapmamıştı. Bir defasında, Hz. Ömer, bu şerefli sahabenin çadırına girdiğinde, fatih ordulara kumanda eden bu büyük zatı, kumların üzerinde okunu hazırlayıp, yayını gererken bulmuş ve: "Dünya herkesi değiştirdi ama, seni değiştiremedi yâ Ebâ Ubeyde!" diyerek ağlamıştı.[19]

Evet, Hz. Ömer onu o kadar seviyordu. Ebû Ubeyde (radıyallâhu anh) başkumandanken, Amvâs'ta İslâm ordusuna veba musallat oldu. Hz. Ömer, Amvâs'a kadar gelmiş ve vefakâr dostu Ebû Ubeyde'yi ziyaret etmek istemiş

ama, salgın vebadan dolayı Amvâs'a girmesi uygun görülmemişti. Görülmemişti ama, askerlerini ve hele Ebû Ubeyde'yi görmeden oradan ayrılmayı hazmedemiyordu. O, bu düşünceler içindeyken, Abdurrahman İbn Avf geldi ve: "Yâ emîre'l-mü'minîn, ben Resûlullah'tan şunu işittim, buyurdular ki: إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونِ فَلَا تَدْخُلُوهَا، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا *"Bir yerde vebâ çıktığını duyarsanız, oraya adımınızı atmayın; bulunduğunuz yerde vebâ başgösterirse, o zaman oradan çıkmayın."*[20]

Hz. Ömer Efendimiz (radıyallâhu anh), Yezid İbn Ebî Süfyan (radıyallâhu anh) ve Muaz İbn Cebel (radıyallâhu anh) gibi sahabenin büyüklerinin de içinde bulunduğu, o güzîdeler güzîdesi kudsîler ordusundan pek çoğunu önüne katıp götüren vebâlı şehre girmedi ve sünnet hatırına vefakâr dostunu göremeyerek, içi yana yana bulunduğu yerden geri döndü.

İşte sünnet, bu hassas ruhlar meşcereliğinde, şok seviyesindeki hâdiselerle beslene beslene ve hayatla yoğrula yoğrula hadis muhakkiklerinin kitaplarına aktı... Ve gelip bize ulaştı.

1 Nisâ sûresi, 4/65.

2 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/190-191.

3 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/191; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/301.

4 Buhârî, *ferâiz* 3; Müslim, *cihad* 52.

5 Buhârî, *humus* 1; *meğâzî* 14; Müslim, *cihad* 52.

6 Buhârî, *iman* 17; Müslim, *iman* 36.

7 Buhârî, *zekât* 17; Müslim, *iman* 32.

8 Beyhakî, es-*Sünenü'l-kübrâ* 7/233; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 4/284.

9 Abdürrezzak, *el-Musannef* 9/383, 385.

10 Buhârî, *ahkâm* 17; Müslim, *zekât* 111.

11 Abdürrezzak, *Musannef* 2/431; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/115; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 5/228.

12 Buhârî, *mevâkît* 33; Tirmizî *salât* 21.

13 Buhârî, *ahkâm* 51; Müslim, *imâret* 11.

14 Buhârî, *hac* 50; Müslim, *hac* 248-251.

15 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/134.

16 Ebû Dâvûd, *tahâret* 63.

17 Tirmizî, *ferâiz* 18; Ebû Dâvûd, *ferâiz* 18.

18 İbn Ebî Şeybe, *Musannef* 6/391; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ* 3/343.

19 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 6/206.

20 Buhârî, *tıp* 30; Müslim, *selâm* 92, 94, 98.

D. RİVAYETLERDE GÖSTERİLEN HASSASİYET

Sahabe-i kiram olsun, ihsanla onlara ittiba eden tâbiîn-i izâm ve tebe-i tâbiîn-i fihâm olsun, hepsi de duyduklarını hemen kabul ediveren insanlar değildi. Bunlar kalben çok safi olmakla beraber, bu mevzuda titiz ve ehl-i tahkik idiler. Sünneti büyük bir titizlik içinde hafiza ve kitaplarına aldılar; rivayetleri çok büyük bir titizlikle tahkik ettiler ve yine aynı titizlikle naklettiler. Bunun misalleri pek çok ise de, biz bunlardan sadece birkaç tanesini zikredeceğiz.

1. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tahşidatı

Her şeyden önce şu husus iyi bilinmelidir ki, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz: مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ *"Kim benim üzerime yalan uydurursa, Cehennem'deki yerini hazırlasın!"*; bir rivayette: مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ *"Kim kasden benim üzerime yalan uydurursa, Cehennem'deki yerini hazırlasın!"*[1] buyurmuşlardı.

Doğruyla yalanın arasındaki farkın, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Müseylimetü'l-Kezzâb veya gökle yer arası kadar birbirinden uzak bulunduğu o dönemde, en büyük ve en mühim hususiyetin doğruluk olduğu düşünülecek olursa, o ışık asrında her mü'min, hele bu mü'min sahabe ve sahabeyi takip eden tâbiînden ise, bırakın Efendimiz'e karşı yalan söylemeyi, Efendimiz'i hevâ ve hevesleri istikametinde konuşturmayı, en ufak bir yalanı bile söylemeleri mümkün değildi. O kadar ki, Hz. Ali Efendimiz (radıyallâhu anh): "Ben, size Resûlullah Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir şey söylerken, (öyle dikkat eder, öyle söylerim ki,) gökten yere düş(üp parça parça ol)mak benim için, O'nun üzerine yalan söylemekten daha ehvendir."[2] buyururlardı.

Yine, bizzat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu hususta: *"Kim yalan olduğunu bile bile benden bir söz rivayet ederse, o da yalancılardan biridir."*[3] buyurarak, tahşidat üstüne tahşidat yapıyordu.

Şimdi, doğrulukları cihanı tutmuş ve çok kısa bir zamanda İslâm'ı dört bir

yana yayıp, beşeriyetin mürebbileri olmuş böyle bir cemaatten bu tehdide mâsadak olacak bir davranışı beklemek, nasıl kabul edilebilir ki?

2. Sahabe ve Tâbiînin Temkini

Meselenin bu denli hassasiyet istemesi, sahabeyi öylesine titiz ve temkinli yapmıştı ki, pek çoğu hadis rivayet etmekten âdeta ürkerlerdi. İlk Müslümanlardan olup hakkında sahabe-i kiramın: "Biz, onu tanıdığımız andan itibaren Ehl-i Beyt-i Resûl'den bir fert olarak bilirdik." diyecek derecede hane-i saadete teklifsiz girip çıkan ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh) devr-i hilâfetpenâhîlerinde Kûfe'ye âmil olarak gönderilirken: "Ey Kûfeliler, sizi nefsime tercih etmeseydim, İbn Mesud'u size göndermezdim."[4] dediği Abdullah İbn Mesud Hazretleri, kendisinden bir hadis rivayet etmesini istediklerinde:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ "Resûlullah buyurdu ki" diye başlar ve sonra gözleri dolar, başını eğer, yukarı kaldırır, derin bir soluk alır, düğmelerini çözer, göğsü açılır nihayet hadisi rivayet eder, sonra da: أَوْ دُونَ ذٰلِكَ، أَوْ فَوْقَ ذٰلِكَ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذٰلِكَ، أَوْ شَبِيهًا بِذٰلِكَ "(Bak, ben hafızamdan birşey söylüyorum ama bilin ki, Resûlullah) bunun üç aşağı-beş yukarı veya buna yakın yahut da buna benzer birşey buyurdu."[5] şeklinde ikazda bulunmayı da ihmal etmezdi.

Resûlullah'ın havarisi ve kahraman halası Safiyye'nin oğlu, ilk Müslümanlardan, Aşere-i Mübeşşere arasında bulunmakla serfiraz Hz. Zübeyr İbn Avvam, o kadar az hadis rivayet etmiştir ki, bir gün oğlu kendisine: "Baba, sen neden hadis rivayet etmiyorsun?" diye sorduğunda: "Bir kelimede bile Resûlullah'a muhalefet ederim diye ödüm kopuyor. Çünkü O: 'Benim üzerime yalan söyleyen, Cehennem'deki yerini hazırlasın!' buyurmuştur."[6] şeklinde cevap vermişti.[7]

Tam on yıl bilâ-fasıla, Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) hizmet etmiş bulunan Hâdim-i Nebevî Hz. Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh), bir gün: "Eğer hata ederim endişesi ve korkusu olmasaydı, Resûl-i Ekrem'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha çok şeyler anlatırdım."[8] buyurmuştu.

Beş yüz sahabiyle görüştüğü söylenen ve bir beldeye vardığında: "Beş yüz sahabi görmüş bir insan geliyor." denen, tâbiînin büyüklerinden.. ve İmam Ebû Yusuf'a, hatta İmam Ebû Hanife'ye Kûfe'de büyük tesiri olan Abdurrahman İbn Ebî Leylâ: "Yüz yirmi sahabi tanıdım ki, -bir mescitte aynı anda yüz yirmisi de oturuyor olabilir- kendilerine bildikleri bir şey sorulduğunda hep birbirlerinin

yüzlerine bakarlar; konuşurken, Resûlullah'ın sözlerine bir kelime karıştırıveririm korkusuyla başkasının cevap vermesini beklerlerdi." demektedir.[9] Kimse cevap vermeyince de nihayet bunlardan biri dişini sıkar ve Allah'a dayanarak, -İbn Mesud gibi- أَوْ دُونَ ذٰلِكَ، أَوْ فَوْقَ ذٰلِكَ، أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذٰلِكَ، أَوْ شَبِيهًا بِذٰلِكَ hatırlatmasıyla rivayette bulunurlardı.[10]

Efendimiz'i gördüğü gibi, Hz. Ebû Bekir'le diz dize, Hz. Ömer'le omuz omuza yaşamış bulunan ve üzerine aldığı vazifesinde kılı kırk yaran o hazinedâr-ı hulefâ, yani halifelerin maliye nâzırı Zeyd b. Erkam (radıyallâhu anh), Hz. Osman'ın hazineye bıraktığı malından alıp da akrabasına dağıttığını görünce, anahtarları getirerek Hz. Osman'a teslim etmiş ve: "Yâ emîre'l-mü'minîn, halk hakkında suizan edecek ve benim hakkımda da suizanda bulunacaklar. Müsaade ederseniz, ben bu işi daha fazla yapamayacağım." deyip sonra da istifa etmişti.

İşte bu büyük sahabi, Abdurrahman İbn Ebî Leylâ, kendisinden bir hadis rivayet etmesini isteyince irkilmiş ve: "Evlâdım, yaşlandık.. unuttuk. Resûlullah'tan hadis rivayeti çok ağır, çok zor bir iştir." cevabında bulunmuştu.[11]

a. Aynen Rivayette Hassasiyet

Ravinin lisana tam mânâsıyla vâkıf olması, mânâyı ifade için kullandığı kelimenin siyak ve sibak arasında yabancı bir kelime olduğu imajını uyandırmaması ve hadisin lâfzının unutulmuş olması gibi belli şartlarla hadis bi'l-mânâ, yani, hadisi Efendimiz'den sâdır olmayan bir lafızla rivayet etmek caiz olmakla beraber, sahabe-i kiram, hadisin bir kelimesi, hatta bir harfi mevzuunda bile alabildiğine titizdi.

Meselâ, bir gün Ubeyd İbn Umeyr, Abdullah İbn Ömer'in (radıyallâhu anh) yanında şu hadisi rivayet eder: مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الشَّاةِ الرَّابِضَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ *"Münafığın durumu iki sürü arasında gidip gelen bir koyuna benzer."* Yani münafık, kâfirlerle mü'minler arasında gidip gelen ve birinde karar kılamadığı için iki tarafça da kabul görmeyen bir tiptir. Mü'minlerle düşüp kalktığı için kâfirler nazarında hor ve hakir görülür; bir mü'minin iç bütünlüğüne ulaşamadığı ve tam mânâsıyla iman edemediği için de mü'minlerin nazarında hor ve hakir olur.

İbn Ömer celâllenir ve: "Hayır, öyle demedi!" diye mukabelede bulunur. Ubeyd: "Ya nasıl dedi?" diye sorar ve İbn Ömer: "Ben Resûlullah'tan böyle

duydum” diyerek, hadisi şu şekilde okur: مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ[12]

Aradaki fark, sadece اَلرَّابِضَةِ ile اَلْعَائِرَةِ farkıdır. Bu hâdise *Müsned*’deki başka bir rivayette ise şu şekilde kaydedilmiştir: Ubeyd b. Umeyr:

إِنَّ مَثَلَ الْمُنَافِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَالشَّاةِ بَيْنَ الرَّبِيضَيْنِ مِنَ الْغَنَمِ، إِنْ أَتَتْ هَؤُلَاءِ نَطَحَتْهَا، وَإِنْ أَتَتْ هَؤُلَاءِ نَطَحَتْهَا

“Münafığın durumu iki sürü arasındaki koyuna benzer ki, sürünün birine katıldığında onu boynuzlarlar, diğerine katıldığında yine boynuzlarlar.” diye rivayet eder.

Abdullah İbn Ömer: كَالشَّاةِ بَيْنَ الرَّبِيضَيْنِ yerine: كَالشَّاةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ olacağını söyler. Zira kendisi Efendimiz’den bu şekilde işitmiştir.[13]

Sahabenin gösterdiği bu hassasiyeti, aynıyla tâbiîn ve tebe-i tâbiîn de göstermiştir. Meselâ, meşhur Süfyan İbn Uyeyne şu hadisi rivayet eder:

نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ * عَنِ الدُّبَّاءِ وَالْمُزَفَّتِ أَنْ يُنْتَبَذَ فِيهِ

“Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kabaktan elde edilen ve ziftli kaplarda (koruk, üzüm, hurma usâresi gibi) şıra kurmaktan menetti.” Daha sonra bu hadis Süfyan’ın yanında: أَنْ يُنْبَذَ فِيهِ şeklinde rivayet edildi. Bunun üzerine Süfyan: “Ben Zührî’den öyle duymadım. O, bu hadisi şöyle rivayet ediyordu.” diye itiraz eder ve hadisi yukarıdaki şekliyle okur.[14]

Aradaki fark, birinde fiilin sülâsî, diğerinde ise humâsî iftiâl babından olmasıdır ve mânâ olarak da önemsiz bir nüans söz konusudur. Ama, sahabe olsun, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn olsun, hadisin aynen Efendimiz’den geldiği şekliyle rivayet edilmesi mevzuunda bu derece hassas idiler. Bu hassasiyet karşısında dün ve bugün, “Sahabe ve tâbiîn, Allah Resûlü’nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) duydukları şeyleri kendi kelimeleriyle ifade ediyorlardı; dolayısıyla, bu şekilde intikal eden hadislerin teşrie esas teşkil edebilecek bir ağırlığı yoktur.” şeklinde yapılan boş ve mesnedsiz iddiaların ne değerde olduğunu ve olacağını size bırakıyorum...

Buhârî’nin daavât bölümünde Berâ b. Âzib anlatıyor: “Resûlullah bana: ‘Yatacağın zaman namaz abdesti gibi abdest al ve sonra sağ yanına yatarak şu duayı oku.’ buyurdu:

اَللّٰهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً

إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ اٰمَنْتُ بِكِتَابِكَ الّذِي أنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الّذِي أَرْسَلْتَ

Ben bu duayı Resûlullah'ın huzurunda iyice ezberleyip tekrar etmek istedim de: وَبِرَسُولِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ dedim. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ diye düzeltti."[15]

Görüldüğü gibi, Resûlullah Efendimiz, sezebildiğimiz veya sezemediğimiz bir mânâdan ötürü, "Resûl" değil de "Nebi" denmesi lâzım geldiğini hatırlatıyor.

Evet, insan, uykuya ve rüyalara girerken, nübüvvetin kırk altıda birine yelken açmış olur. Zira, uyku ve rüya bir bakıma nübüvvetle alâkalıdır; fakat risaletle değil; risalet, hâlet-i sahv, yani göz ve kalb açıklığı ister. İşte, Efendimiz'in gösterdiği bu hassasiyeti, aynıyla sahabe de gösterip, hadisleri fevkalâde hassasiyet içinde aldılar ve aynı hassasiyet içinde başkalarına naklettiler.

b. Müzakere

Sahabe-i kiram, Resûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) aldığını nakletmekle kalmıyor, aynı zamanda öğrenip belledikleri şeyleri aralarında müzakere de ediyorlardı. Kendileri müzakere ettikleri gibi, daha sonra talebelerinin de bu meseleleri müzakere etmelerini istiyorlardı. Meselâ, sahabi efendilerimizden Ebû Said el-Hudrî ve İbn Abbas, talebelerine şöyle derlerdi: "Bu hadisleri belleyin ve aranızda müzakere edin. Onların bazısı bazısını hatırlatacaktır; dolayısıyla, bunları aranızda devamlı mütalâa etmelisiniz."[16]

Hadisin, sünnetin ehemmiyetini çok iyi kavramış bulunan ve yine hadis-i şerifte ifade olunduğu üzere, meleklerin ehl-i ilmin ayakları altına kanatlarını serdiğini[17] bilen sahabe, hadislere dört elle sarılıyor, onları hafızasına yerleştiriyor, müzakere ediyor ve sonra da nakilediyordu.

İşte, böyle bir vasatta hadisler hafızalara yerleşti, nakşedildi, hayata hayat yapıldı ve bize kadar geldi..

3. Sahabe ve Tâbiînin Tahkiki

Sahabe, hadisleri müzakere etmesinin yanı sıra, herhangi bir dinî meseleyle karşılaştıklarında, o meselede sünnetin bir hükmü olup olmadığını araştırır; hepsi de yalana kapalı, adalet ve istikamet insanları olmalarına rağmen, sünnetin o büyük ehemmiyeti ve teşrîdeki yerinden ötürü, duydukları her şeyi

hemen kabul etmeyip, tahkik ederlerdi. Evet onlar, zekâ ve hafıza dâhileri oldukları kadar, ehl-i tahkiktiler de.

Bir defasında bir kadın, torununun mirasından pay almak için Hz. Ebû Bekir'e (radıyallâhu anh) müracaatta bulundu. Resûlullah'ın Halifesi: "Kitabullah'ta sana bir şey verileceğine dair bir âyet görmediğim gibi, Resûlullah'ın da (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mevzuda bir şey buyurduklarını hatırlamıyorum." cevabını verdi. Bunun üzerine Muğîre b. Şu'be (radıyallâhu anh), ayağa kalkıp: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), nineye altıda bir hisse verirdi." dedi. Hz. Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh): "Senden başka bunu bilen var mı?" sorusu üzerine, Muhammed b. Mesleme (radıyallâhu anh), Muğîre b. Şu'be'yi tasdik ederek: "Ben de aynı şeyi Resûl-i Ekrem'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) duydum." diye şahitlikte bulundu. O zaman, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), o kadına altıda bir hisse verdi.[18]

Resûlullah'ın zayıf bir hadiste: *"Dininizin yarısını şu hümeyrâdan alın!"*[19] buyurduğu büyük zekâ ve fetanet sahibi, her şeyi inceden inceye tahkik eden Hz. Âişe Validemiz, bir gün Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hesaba çekilen, muhakkak azaba maruz kalmıştır."* buyurması üzerine: "Böyle diyorsun ama, Allah, Kur'ân'ında bazıları için: فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا *'Sonra, hesapları görülür de, yumuşak-kolay bir hesaba çekilirler.'*[20] buyurmuyor mu?" diyerek, açıklama istedi.

Bunun üzerine Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), şu tavzihte bulundular: *"Yâ Âişe, senin dediğin "arz" dır. Herkesin hesabı Allah'a arzolunacak. Fakat, hesapta Allah bir insanla münakaşaya tutuştu mu, kul, yaptıklarını inkâr edip de, Allah onun yaptıklarını bir bir sayıp döktü mü, işte o zaman insanın işi bitmiştir."*[21]

Sahabenin duyduğunu tahkik etmesi sadedinde, burada bizi alâkadar eden ve Kur'ân'ın değişik vecihlerle inmesiyle alâkalı, pek çok tariklerle anlatılan bir hususu daha nakletmek istiyorum:

Değişik nakillerin yanında, Buhârî'nin rivayetinde, Hz. Ömer Efendimiz (radıyallâhu anh), vak'ayı şöyle anlatmaktadır: "Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatında, Hişam b. Hakîm'in Furkan sûresini okuduğunu işittim. Resûlullah'ın bana okumadığı bazı harflerle okuyordu. Namazı bitirip de selâm verinceye kadar sabrettim. Selâm verir vermez, ridâsının yakasına yapışıp çektim ve 'Bu sûreyi sana bu şekilde kim okuttu?' dedim. 'Resûlullah

(sallallâhu aleyhi ve sellem)!' diye cevap verince de 'Yalan söylüyorsun. Resûlullah bunu bana senin okuduğun şeklin dışında okuttu.' dedim ve kendisini sürükleyerek Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna getirdim. 'Yâ Resûlallah, bu adam, Furkan sûresini senin bana okutmadığın harflerle okuyor.' dedim.

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem): *'Sal onu!'* buyurdu ve Hişam'a dönüp: *'Yâ Hişam, oku bakayım!'* diye emretti. Hişam, benim kendisinden duyduğum şekilde okudu ve Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *'Evet, böyle nazil oldu.'* buyurdular. Sonra, *'Sen oku, yâ Ömer!'* diye emrettiler. Ben de, bana okuttuğu şekilde okudum; o zaman da, *'Evet, bu şekilde nazil oldu.'* buyurdu; sonra da ilâve ettiler: *'Muhakkak bu Kur'ân, yedi harf üzere nazil olmuştur. Siz, kolayınıza geleni okuyun.' "*[22]

Yine, bir gün Ebû Musa el-Eş'arî, Hz. Ömer'i ziyarete gelmişti; kapıyı üç kere çaldığı hâlde, girmesi için müsaade çıkmayınca geriye döndü. Hz. Ömer, meşguliyeti bitince: "Abdullah b. Kays'ın sesini işitmiştim; izin verin, girsin." diye emretti. "Gitti." dediler. Bunun üzerine, adam gönderip çağırttı ve Ebû Musa'ya: "Neden gittin?" diye sordu. O da: "Resûlullah bize, *'Bir yere girmek istediğinizde üç defa kapıyı çalıp, izin isteyin. İzin verilmezse geri dönün.'* diye emretti." dedi. Hz. Ömer: "Ben bunu duymadım. Böyle olduğuna dair muhakkak bir beyyine getirmelisin." diye gürledi.

Ebû Musa, hemen Mescid-i Nebevî'ye koştu ve meseleyi oradakilere açtı. Übey b. Ka'b: "Bunun için büyüklerin şehadeti gerekmez; küçüklerimiz de bilir bunu." diyerek, Ebû Said el-Hudrî'yi Hz. Ömer'e gönderdiler. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), bu şekilde davranmasının sebebini şöyle açıkladı: "Vâkıa, ben seni itham etmek istemedim. Fakat, rastgele insanların Resûlullah'a yalan isnat etmelerinden korkarım."[23]

a. Tahkik Yolunda Rihlet

Ashab-ı kiram, hadisler mevzuunda böylesine hassasiyet gösterdiği gibi, tek bir hadis için 'rihlet' denilen seyahatler düzenleyecek kadar da sünnete ihtimam gösteriyordu. Tâbiînin büyük fukahasından ve nice büyüklerin, önünde diz çöktüğü siyâhî Atâ b. Ebî Rebah'ın nakline göre, Ebû Eyyub el-Ensarî'nin kafasına bir hadis takılır ve: "Bunu Resûlullah'tan duyanlardan sadece Ukbe b. Âmir kalmıştır." der, hayvanına binip Ukbe b. Âmir'in yaşadığı Mısır yolunu tutar.

Tek bir hadis için, hem de bildiği bir hadisi tahkik için Medine'den Mısır'a yapılan bir seyahattir bu. Mısır'a varınca, emir Mesleme İbn Mahled'in evine uğrar ve yanına bir rehber alarak Ukbe'ye varır. İki dost sokakta karşılaşır, sarmaş dolaş olurlar. Ebû Eyyub Ukbe'ye: "Bu hadisi Hz. Peygamber'den işiten senden ve benden başka kimse kalmadı." diyerek: مَنْ سَتَرَ مُؤْمِنًا في الدُّنْيَا عَلَى خِزْيِهِ سَتَرَهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ *"Her kim dünyada bir mü'minin ayıbını örterse, Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter."* hadisini okur. Ukbe'nin hadisi aynı şekilde tekrarlaması üzerine: "Ben bunun için gelmiştim." der ve âdeta "Geliş gayemin içine başka bir şey karıştırmak istemem." dercesine bineğine atlayıp hemen geri döner.[24]

Yine, Buhârî'nin rivayetine göre, ensarın ulularından Câbir b. Abdillah (radıyallâhu anh), Abdullah İbn Üneys'in rivayet ettiği bir hadisi, bizzat onun ağzından işitmek için, bir ay süren bir yolculuğa çıkmış ve: "Hz. Peygamber'den bizzat işitmediğim bir hadisi senin rivayet ettiğini öğrendim. Onu işitmeden ikimizden biri ölür diye korktum ve sana geldim." diyerek, hadisi Abdullah b. Üneys'ten dinlemiş ve gerisin geriye Medine'ye dönmüştür.[25]

b. Tâbiînin Rihleti

Hadis uğruna seve seve girişilen bu rihletler yalnızca sahabeyle sınırlı da kalmamış; daha sonraki devirlerde de aynı şekilde devam etmiştir. Said İbnü'l-Müseyyeb'in "gerektiğinde bir tek hadis için günlerce yol katettiğini söylemesi"[26]; Mesruk İbnü'l-Ecda'ın, "tek bir harfi için bile yolculuk etmesi";[27] Kesir İbn Kays'ın rivayetine göre, Ebû'd-Derdâ'dan tek bir hadis almak için bir ilim âşığının Medine'den Şam'a gelmesi[28] ve daha pek çok seyahatler, bu mevzuda zikre değer misallerdir.

Hadis rivayeti mevzuunda sahabenin gösterdiği titizlik, aynıyla tâbiîne de intikal etmiştir. İleride ayrıca temas edileceği üzere, bu ilme öyle insanlar vâris olmuştur ki, A'meş'in ifadesiyle, hadise bir 'vav' (و), bir 'elif' (ا) veya bir 'dal' (د) ziyade etmektense, göklerin başlarına yıkılmasını tercih ederlerdi.[29] Rivayetlerin Efendimiz'den geldiği şekle, yani aslına uygun olması hususunda öylesine hassastılar ki, 'vav' (و) ve 'fe' (ف) harflerinin dahi yer değiştirmesine müsaade etmezlerdi.

Sahabe-i kiramın her biri 'âdil' olmasına ve yalana kapalı bulunmasına rağmen, tâbiîn imamları, duydukları bir hadisi başka sahabilerden de tahkik

ederlerdi. Bu hususta tâbiînin büyük imamlarından Ebû'l-Âliye: "Biz, (Basra'da, Bağdat'ta, Horasan'da, Mâverâünnehir'de, yani) nerede olursak olalım, Resûlullah'ın ashabından bir şey işittiğimiz zaman, onunla kanaat etmez, oradan göç eder, (Mekke'ye, Medine'ye gelir, işi kaynağından araştırır) kendi ağızlarından duyar, (başka sahabilere de sorar ve böylece itminana ererdik)." demektedir.[30]

Müslim'in rivayetinde Muhammed İbn Sîrîn: "Biz isnaddan sormazdık; (birisi bize bir hadis rivayet ettiğinde, kimden aldığını araştırmazdık) ne zaman ki fitne çıktı, o zaman isnaddan sormaya başladık." der.[31]

İlk dönemlerde isnaddan sorulmazdı; yani, Resûlullah'tan bir hadis rivayet edildiğinde, bunun kimden alındığı tahkik edilmezdi. Ama, fitneye karşı kapı sayılan Hz. Ömer'in şehadetinden sonra Hz. Osman'ın katline ve Hz. Ali dönemindeki hâdiselere müncer olan fitneler baş gösterince, az da olsa hadis uydurmalar başladı. Hz. Osman'ın aleyhinde hadis uyduruluyor, buna karşılık, bazı safderûn kimseler de, Hz. Osman'ın ihtiyacı varmış gibi, onun lehine hadis uyduruyorlardı.

Aynı şekilde, Hz. Ali aleyhinde uydurulan hadislere mukabil, o Bâlâ Kamet'i senâ maksadına matuf hadis imal edenler de vardı. İşte, bu tür uydurmalar başlayınca, sıdkı kendilerine şiâr edinen büyük imamlar, artık "isnad"dan sorar ve duydukları her hadisi tahkik eder olmuşlardı. Evet, Şu'be gibi, Şa'bî gibi, Sevrî gibi kimseler, artık bu işi yakın takibe almış ve takip eder olmuşlardı.

Yine Müslim'in, tâbiînin büyük imamlarından Mücahid b. Cebr'den rivayetinde, benzer bir vak'ayı görürüz: Büşeyru'l-Adevî, İbn Abbas'ın yanına gelerek hadis rivayetinde bulundu ve İbn Abbas, kendisine hiç iltifat etmedi. Bunun üzerine, Buşeyrü'l-Adevî şöyle dedi: "Sana ne oluyor ki, ben sana hadis rivayet ediyorum, sense hiç kulak vermiyorsun?" İbn Abbas, şu cevabı verdi: "Biz, önceden bir kimse 'Resûlullah buyurdu ki' dedi mi, yüreklerimiz hoplar, gözlerimiz ona döner ve hemen kulak kesilirdik. Fakat, insanlar serkeş yahut uysal atlara binip de sağa sola rihlete başlayınca, artık bildiklerimizden başka şeyler almaz olduk."[32]

Endülüs'ün büyük âlimi, İbn Abdi'l-Berr, tâbiînin dev imamlarından Âmir b. Şerâhil eş-Şa'bî'den rivayet ediyor: Rabî İbn Huseym: *"Kim, on defa:* لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ *derse, bir köle azat etmiş sevabını alır."* hadisini rivayet eder. Şa'bî,

derhal: “Bunu sana kim söyledi?” diye sorar. “Abdurrahman İbn Ebî Leylâ” cevabını alınca, şedd-i rihal eder ve tâbiînin bir başka dev imamı, dev fakihi İbn Ebî Leylâ’yı bulur. Ona sorar ve rivayetin sahih olduğunu anlar... İbn Ebî Leylâ da, bunu büyük sahabi Ebû Eyyub el-Ensarî’den duymuştur.[33]

4. Yalan ve Yalancının Takibi

Gerçekten o dönemde yalana karşı âdeta ilan-ı harp edilmişti. İbn Şihab ez-Zührî, İbn Sîrîn, Süfyan es-Sevrî, Âmir b. Şerâhil eş-Şa’bî, İbrahim İbn Yezîd en-Nehaî, Şu’be, Ebû Hilâl, Katade İbn Diâme, Hişam ed-Destevâî, Mis’ar İbn Kudâm, evet, hepsi de yalana karşı harp ilanında bulunmuşlar ve birer hisbe memuru gibi yalanı ve yalancıyı takip ediyor ve yalanları doğrulardan ayıklıyorlardı.

Ebû Hilâl, Şu’be, Said b. Ebî Sadaka, Katâde b. Diâme’den rivayet ettikleri bir hadiste: “Şöyle mi demişti, böyle mi demişti?” diye tereddüte düştüklerinde, hakem olarak Hişam ed-Destevâî’ye müracaat ederlerdi. Şu’be ile Sevrî, herhangi bir meselede tereddüde düştüklerinde ise Mis’ar İbn Kudâm’a müracaat ederlerdi.[34]

Bunlar, mezhep taassubu içinde bulunan şahısları adım adım takip ederler; nerede olursa olsun yalan söylemeye müsait her şahsın karşısına dikilir ve söyledikleri her hadisi “Kimden duydun?” diye sorarlardı.

a. Hıfz Misyonu

Bu arada dev hafızlar, hafıza dâhileri de durmadan hadis ezberliyorlardı. Ahmed İbn Hanbel’in, değişik kanal, değişik sened, farklı metin, yani muhteva aynı olsa bile, sahihi, haseni ve zayıfıyla bir milyon hadis ezberlediği söylenir ki; kırk bin hadis ihtiva eden meşhur Müsned’ini üç yüz bin hadisten seçerek meydana getirdiğinde şüphe yoktur. Vâkıa, bu kırk binin içinde mükerrerler ve oğlu Abdullah’ın ‘Zevâid’i vardır.

Bütün hayatını hadise, Allah Resûlü’nün mübarek sözlerine hasreden Yahya İbn Maîn, mevzû hadisleri de ezberlerdi. Bir keresinde, Ahmed İbn Hanbel, neden böyle yaptığını sorduğunda: “Yanıma gelen insanlara, bu mevzûdur, şu mevzûdur; bunların dışında kalanlardan alabildiğini alırsın, derim.” cevabını vermişti.[35] İmam Zührî’den Yahya b. Said el-Kattan’a, Buhârî ve Müslim’den Dârekutnî ve Hâkim’e uzanan çizgide daha dünya kadar nekkâd ezberciler yetişti...

b. Hakperestlik Duygusu

Yalanın takibi, yalana karşı tavır, derken hakkın hatırını âlî tutma.. ve doğru olmayanın konuşulmasına meydan vermeme. Meselâ; bir gün Hz. Ömer hutbe irad ederken: "Kadınlarınızın mehirlerini kırk ukıyyenin üstüne çıkarmayın!" demişti ki, maksûrenin ardından bir kadın: "O da niye ey mü'minlerin emîri? Allah, Kur'ân-ı Kerim'de *'Onlara kantar kantar verdiğiniz altın ve gümüşten, onları boşayacağınızda hiçbir şey geri almayın!'* derken, siz 'kırk ukıyye diyorsunuz.' " şeklinde karşılık vererek, koca halifeye: "Adam hata etti; kadın isabet etti!" veya "Yâ Ömer, sen dinini bir kadın kadar dahi bilmiyorsun!"[36] dedirtiyordu.

Bu türlü durumlarda, tâbiîn imamları da aynı şekilde davranıyorlardı. Meselâ, Zeyd İbn Ebî Üneyse: -Kardeşinin dikkatsizliğinden mi, vehminden mi, mezhep taassubundan mı, yoksa başka bir sebepten mi- "Kardeşimden hadis almayın!" diyordu.[37]

Sahabe adına ilk telifte bulunan ve Buhârî, Müslim seviyesindeki büyük hadisçilerin imamı Ali İbnü'l-Medînî'ye: "Baban nasıldır?" diye sorulduğunda: "Bana değil, onu başkasına sorun!" cevabını veriyor; ısrar edilince de: "Hadis dindir, babamsa zayıftır."[38] şeklinde konuşuyordu.

Ebû Hanife Mektebi'nde yetişip, İmam Şafiî'ye üstadlık yapan ve: "Duyduğum bir şeyi unuttuğumu hatırlamıyorum; duyduğum bir şeyi ikinci defa tekrar ettiğimi de hatırlamıyorum." diyen İmam Şafiî'nin ona, su-i hıfzından şikâyette bulunduğunda: "Günahlardan sakın; çünkü ilim nurdur ve Allah'tan olan bu nur, âsiye hediye edilmez." cevabında bulunan meşhur Vekî' İbn Cerrah, babasından hadis rivayet ederken onu başka rivayetlerle destekleme ihtiyacı hissederdi. "Neden böyle yapıyorsun?" dediklerinde, şu cevabı verirdi: "Babam devletin hazine memurlarındandır. İhtimal, memuru bulunduğu devlet hesabına bazı sözleri yumuşatabilir."[39]

c. İlel Kitapları

İşte bu büyük zatlar bir de bu mevzuda dünya kadar ilel kitapları yazdılar; yani, hadislerin senet veya metinlerindeki arızaları, tam bir hekim hazâkat ve hassasiyetiyle ortaya koyan eserler tedvîn ettiler. Zuafâ ve Metrûkîn kitapları yazdılar; zayıf ravileri, kendilerinden hadis alınmayan ve hadisleri terkedilen ravileri birer birer teşhir ettiler.

Onlar bu mevzuda o denli hassas idiler ki, biri "Babam hazine memurudur."

diye, babasından rivayetlerini başka rivayetlerle desteklerken.. bir diğeri, babasını soranlara, onun hadis rivayetinde itimat edilemeyecek derecede zayıf olduğunu söyleyerek ondan hadis rivayet etmelerini engelliyordu.[40]

Yine hadisin dev imamlarından Abdurrahman İbn Mehdî, Şu'be, Sevrî, İbn Mübarek ve İmam Malik'e: "Bu insanların çoğu yalanla itham ediliyorlar. (Biz de bunlar yalancıdır diye kitaplara alıyoruz. Bunları fâşetmek nasıl olur?) diye sordum. Dördü de: 'Hadis dindir, daha önemlidir; çünkü onda hakikat-i Ahmediye gizlidir.' şeklinde konuştular."[41] demektedir.

Hadis hususunda alabildiğine sert, tavizsiz ve arkadaşlarının: "Bunu çocukluğundan beri tanıyoruz; rüyalarına bile günah misafir olmamıştır." dediği Yahya İbn Said el-Kattan'a: "Sen milletin bu kadar şeref ve haysiyeti ile oynuyorsun; şu hadis uydurur, şu zayıftır, şu metruktur diyorsun. Bir gün, Allah bütün bunları sana sormaz mı?" dendiği zaman, o, şu cevapta bulunur: "Onların Allah katında hasmım olmasını, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) hasmım olmasına tercih ederim."[42]

Evet, işte sünnet, bu fevkalâde hassasiyet içinde tesbit edildi. Buna rağmen, bir kısım hadisler uydurulmadı da denemez; uyduruldu ama, uydurulan hadisler, sahabe ve tâbiînin hadis sarraflığına çarptı ve karakolları çok iyi tutmuş bu hassas nöbetçileri aşamadı. Aşanlar da zamanla ayıklandı ve sahih hadis külliyatına girmeye yol bulamadı. Bu mevzuda, ayrıca şu yollar da takip ediliyordu:

5. Mevzû Hadislerin Ayıklanması

a. İtiraf

Çok defa yalan hadis uyduranlar, ömürlerinin sonunda, ölmeden önce veya bâtıl mezheblerinden rücû, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e iltihak edince uydurdukları hadisleri itiraf ediyorlardı.

b. Yalan Takip Altındaydı

Ayrıca yukarıda izahına çalıştığımız yollarla yalancılar çok iyi takip ve tespit ediliyordu. Hayatında bir defa yalanına rastlanan bir zattan artık hadis alınmıyor, hatta sika olmakla birlikte zamanla vehme düşenlerden de rivayette bulunulmuyordu. Burada tipik bir misal vereceğim:

Ebû Dâvûd'un Sünen'inde ismine çok rastlanan İbn Ebî Lehîa adlı biri vardır. Zühdde, takvada çok ileri olan bu zat, hafızasından değil, kitaplarından

rivayette bulunurdu. Bir aralık kitaplarını zayi edince, birdenbire hadis rivayeti hususundaki kadr ü kıymetini yitirdi. Artık bundan sonra kendisinden hadis alma mevzuunda o kadar hassas davranılıyordu ki; meselâ İmam Buhârî, ondan yalnızca başka hadislerle teyit edilen hadisleri veya sadece fetvaları alıp kaydetti.

c. Üslûp Ele Veriyordu

Edebiyatta üslûp diye bir mevzu vardır. Söz gelimi, Moliere'i otuz defa okumuş bir insan, Shakespeare'i, Tolstoy'u, Dante'yi, Necip Fazıl'ı, Nurettin Topçu'yu, Sezai Karakoç'u defaatle gözden geçiren bir insan, yığınla söz arasında onların sözlerini rahatça ayırt edebilir. Bu bir üslûp âşinalıktır. Hatta çok defa otuz defa okumaya bile gerek yoktur. Oysaki, yukarıda isimlerini verdiğim hadis imamları hayatlarını hadise vakfetmiş, Efendimiz'in sözlerine vâkıf söz sultanı, dil üstadı ve hafıza kahramanı insanlardı. Her gün, sabahtan akşama kadar, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözleriyle haşr ü neşr oluyorlardı. Dolayısıyla, Efendimiz'in lâl ü güher sözlerini, O'na ait olmayanlardan çok rahat ayırabiliyor ve ağızlarında bir iki defa söyledikten sonra, çok rahatlıkla, "Bu hadistir veya değildir…" diyebiliyorlardı.

d. Mikyas, Kur'ân ve Mütevatir Hadisler

Hadisler, çoğu muhaddisçe "mütevatir" ve "âhad" diye ikiye ayrılmıştır. Bir hadis, yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayan bir cemaat tarafından rivayet edilmişse, bu hadis "mütevatir hadis"tir ve Ehl-i Sünnetçe ilmin üç sebebinden biridir. Bunun dışındaki hadislerse, "âhad hadis" yani tek bir nâkilden gelen hadistir. Bazıları, sahabe asrında âhad olmakla birlikte, tebe-i tâbiîn döneminde iştihar etmiş olanlarına "meşhur hadis" demişlerse de, asıl ayrım "mütevatir" ve "âhad" olarak yapılmıştır.

İşte, âhad hadisler çok defa Kur'ân'ın ve sünnetin muhkemâtına vurulur ve onlara uyarsa kabul edilir, uymazsa "fîhi nazar" denilip tartışmaya açık tutulurdu.

e. Zaman ve Mekân Üstü Mülâkat

Her ne kadar usûl-i hadiste yer verilmese de, bu rabbânî insanlar arasında, zaman ve mekânı aşarak, doğrudan doğruya Fem-i Güher-i Nebevî'den hadis alanlar vardı. Meselâ, Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri, sahih hadis kitaplarında rastlanılmayan ve kendisine sağlam hadis diyemeyeceğimiz: *"Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, kâinatı yarattım."*[43] sözünü: "Ben bizzat

Resûlullah'tan aldım." demektedir.

Aynı şekilde, büyük imam Celâleddin es-Süyûtî'nin, defalarca Efendimiz'le hem de yakazada görüştüğü menkuldür.[44] Yine, İmam Buhârî, kendi kanallarıyla tespit ettiği her bir hadis için, abdest alır, iki rekât namaz kılar ve meseleyi Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a havale eder: "Doğru mu yâ Resûlallah?" der; kendince aldığı bir işarete göre de o hadisi kitabına kaydederdi.[45]

Ruhun zaman-mekân üstü bir yanı vardır. Zaman-mekân adına bildiklerimiz henüz kesin şeyler olmadığı gibi, bu mevzuda bilinen şeyler de çok fazla değildir. Mevcut fizik kanunları ve mu'talarıyla (verileriyle) isbat edilmemişse de, Einstein, mekânın üç buuddan sonra bir dördüncü buudunun da var olabileceğini söylemiştir. Ehlullah, öteden beri bu mesele üzerinde durmuş ve zamanüstü, mekânüstü hâlleri, varlığın iç nizamının tecellîleri olarak görmüşlerdir. Bu mevzuda yeri gelmişken, çok objektif olmamakla birlikte, yakın tarihte yaşanmış bir hâdiseyi nakletmekte fayda mülâhaza ediyorum:

Son zamanlara kadar İstanbul'un çeşitli camilerinde hadis, fıkıh, tefsir, kelâm gibi dinî ilimler okutulurdu. İşte, Fatih Sultan Mehmed Han Camii'nde hadis takrir veya imlâ eden mühim bir hocaefendi, bir gün evinde eline bir sopa alıp, canını sıkan kedisinin ayağını kırar. Ertesi gün şafak vakti camiye geldiğinde her günkü mekânda bir başka buuda girer ve zamanüstü bir noktaya ulaşır.

Bakar ki, âlî bir divan kurulmuş; bir tarafta bir mustantik, yanında hâkim, bir de kedisi ve kendisi. Mahkeme heyeti hocaefendiye: "Bu kedi senden davacıdır, ayağını kırmışsın. Şimdi kısas uygulayacak ve senin de ayağını kıracağız!" der. O anda lütf-u ilâhî olarak hocaefendinin hatırına bir hadis-i şerif gelir ve: "Hayır, bana kısas uygulayamazsınız!" diye itiraz eder. "Neden?" diye sorduklarında, şu cevabı verir: "Efendimiz, Batnü'n-Nahl'de cinlerden biat aldığı zaman onlara: 'Başka mahlukatın suretine girerek, temessül ederek, değişik şekil ve kılıkta ümmetime görünmeyin!' buyurmuştu. Hâlbuki bu, bizim evde temessül ederek veya başka bir mahlukun içine girerek, ya da perisprisi bir başka canlıyla bizim eve gelerek, bana öyle göründü."

Hoca, delil olarak ileri sürdüğü hadis-i şerifin senedini de verir ve o çok sıkışık anında, hadisi rivayet eden sahabi, çiçek gibi caminin kubbesinde açarak: "Ben, bizzat kulaklarımla bu hadisi Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dudaklarından dökülürken duydum." der. Ve, mahkeme, hocanın

beraetine karar verir.

Bundan sonra hoca, belki yüz arkadaşına: “Ben tâbiîndenim.” der ve “Nasıl olur?” diye soranlara da: “Ben, sahabiyi hakikaten gördüm.” diye cevap verirmiş.

f. Ravilerle İlgili Eserler Yazılmıştı

Ravileri, sahabeyi, tâbiîni ve tebe-i tâbiîni daha iyi ve yakından tanımak için, bunlara dair mufassal eserler yazılmış; kim nerede doğdu, nereye hicret etti, nerede ikamet etti, nerede yaşadı, nerede öldü, nerede ilmini neşretti, kimlerle görüştü, kimlerden ders aldı, bu eserlerde tek tek açıklanmıştır.

Bu mevzuda ilk eser veren İbn Medînî’dir. O’nun hangi sahabenin Mekke’den, Medine’den ayrılıp nereye gittiği, Taif’te mi, Şam’da mı, Kûfe’de mi, Basra’da mı, Mâverâünnehir’de mi, nerede kalıp, kimlere ders verdiği ve kimlerle görüştüğünü anlatan *Kitabü mârifeti’s-sahabe*’sinden sonra, İbn Abdi’l-Berr’in *el-İstîâb*’ı, İbn Hacer’in *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahabe*’si, İbnü’l-Esîr’in *Üsdü’l-gâbe*’si, İbn Sa’d’ın *et-Tabakât*’ı, İbn Asâkir’in *Tarih*’i, Buhârî’nin *Tarih*’i ve Yahya İbn Maîn’in *Tarih-i kebîr*’i bu sahada yazılmış mühim eserlerdendir.

Bunlardan kiminde üç bin, kiminde beş bin, kiminde onbin sahabinin hayatı anlatılmaktadır. Bu kitaplara ve meselâ Zehebî’nin *el-Kâşif*’ine baktığımızda, her zat hakkında: “Bu zat şu, şu, şu şahıslardan hadis rivayet etmiştir; kendisinden de şunlar şunlar hadis rivayetinde bulunmuşlardır.” şeklinde bilgiler verildiğini görür; böylece kimlerin kimlerden hadis alıp almadığını öğrenir ve senet açısından hadislerin değerlendirmesini yapabiliriz.

g. Hadis Kitapları Süzgeçten Geçirildi

Daha sonra, bütün bu kadar tahkik ve titizliğe rağmen, sahih hadisleri muhtevi hadis külliyatına, belki tek tük mevzû hadis sızmıştır diye, hadisler yeni baştan elekten geçirilerek bir kere daha, inciler sun’î incilerden tefrik edilerek, ayrı ayrı telifler meydana getirildi.

Bu mevzuda ilk defa Makdisî, *Tezkiratü’l-kübrâ*’sında mevzû hadisleri bir araya topladı. O ve diğerleri bu hususta insafsız denilecek ölçüde öylesine hassas ve hakperestçe davrandılar ki, meselâ İbnü’l-Cevzî, kendi mezhep imamı olmasına rağmen, Ahmed İbn Hanbel’in kırk küsur bin hadis ihtiva eden *Müsned*’indeki bir hayli hadisin mevzû, zayıf veya metrûk olduğuna hükmetti. Daha sonra gelen İbn Hacer el-Askalânî, İbnü’l-Cevzî’nin mevzû, zayıf veya

metrûk hükmünü verdiği hadisleri yeniden elden geçirdi ve on üçü dışında geri kalanların hepsinin değişik kanallarla sıhhatini tespit edip, on üçünü sağlam bir esasa dayayamadığını *'el-Kavlu'l-müsedded fi'z-zebbi an Müsned-i Ahmed'* isimli eserinde belirtir.[46]

Burada şu noktayı ifade etmek gerekiyor ki, hadisçiler, İbnü'l-Cevzî için, fazla dikkatli olmadığından pek çok sahih hadise mevzû veya metrûk damgası vurması sebebiyle "mütesâhil" derler.[47] Onun mevzû olduğuna hükmettiği hadisleri İbn Hacer gibi, hâtimü'l-huffâz ve Resûlullah'la yetmiş küsur defa vicahî görüşen Celâleddin es-Süyûtî de yeniden tetkikten geçirmiş ve: "Ben bunların içinde mevzû hadis görmedim; belki zayıf olabilir." demiştir.[48] Süyûtî, ayrıca İbnü'l-Cevzî'nin "*el-Mevzûâtü'l-kübrâ*"sını da tetkik ederek, 'yapma inciler' mânâsına gelen meşhur "*el-Leâliü'l-masnûa*"sını yazmış ve İbnü'l-Cevzî'nin mevzû dediği hadislerden hangisinin gerçekten mevzû, hangisinin metrûk ve hangilerinin sahih olduğunu göstermiştir.

Bunlardan başka ayrıca bir kısım müstedrekler yazılmıştır ki, bunlarda, Buhârî ve Müslim'in hadisin sıhhati konusunda kendi koydukları ölçülere uyduğu hâlde, *Câmiu's-Sahih*'lerine almadıkları hadisler ayrı kitaplar hâlinde bir araya getirilmiştir. Bunlardan en meşhuru Hâkim'in *Müstedrek*'idir. Daha sonra gelen ve hakkında İbn Hacer'in: "Hayatımı ona hayranlıkla geçirdim. Hafiza dualarını yazıp yutardım ki, Allah bana Zehebî'ninki gibi bir hafiza versin." dediği[49] Hafız Zehebî, Hâkim'in *Müstedrek*'ini inceden inceye kritiğe tâbi tutmuş.. tespit etmiş, tahlil etmiş ve her şeyi bir kere daha aydınlatmıştır.

Daha sonraları, halk arasında hadis diye meşhur olmuş sözler hakkında da kitaplar yazılmıştır. Sehâvî, "*el-Makâsıdü'l-hasene*"sinde, Aclûnî, "*Keşfü'l-hafâ*"sında bunları tek tek ele alıp ve hangilerinin hadis, hangilerinin hadis olmadığını ortaya koymuşlardır. Meselâ, ilmi teşvik eden onca hadisin yanı sıra halk arasında iştihar etmiş bulunan: *"İlim Çin'de de olsa öğrenin."*; *"İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır."* gibi sözleri hadis terazilerinde tartarak, bunların hadis adına öyle pek fazla bir ağırlıkları olmadığı gerçeğini ortaya koymuşlardır.[50]

Şimdi, bu kadar tahkik, bu kadar ince eleyip sık dokuma ve rivayet hususunda gösterilen bu kadar titizlikten sonra, sahih hadis külliyatı ve sahih hadis mecmuaları hakkında hâlâ şüpheler irad etmek ve İslâm'ın ikinci büyük ve mühim kaynağına leke sürmeye çalışmak, acaba neyle izah olunabilir?

1 Buhârî, *ilim* 38; Müslim, *zühd* 72.

2 Buhârî, *istitâbe* 6; Ebû Dâvûd, *sünne* 28.

3 Tirmizî, *ilim* 9; İbn Mâce, *mukaddime* 5.

4 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 9/86.

5 İbn Mâce, *mukaddime* 3; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/452.

6 Buhârî, *ilim* 38; Müslim, *mukaddime* 1-4; *zühd* 72.

7 İbn Mâce, *mukaddime* 3.

8 Dârimî, *mukaddime* 25.

9 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ* 6/110.

10 İbn Mâce, *mukaddime* 3; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/452.

11 İbn Mâce, *mukaddime* 3.

12 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/88.

13 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/68.

14 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye* s.177.

15 Buhârî, *daavât* 6.

16 Dârimî, *mukaddime* 51.

17 Tirmizî, *ilim* 19; Ebû Dâvûd, *ilim* 1; İbn Mâce, *mukaddime* 17.

18 Tirmizî, *ferâiz* 10; İbn Mâce, *ferâiz* 4; Muvatta, *ferâiz* 4.

19 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/129; Aliyyü'l-kârî, *el-Masnû'* s.98; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/449-450.

20 İnşikak sûresi, 84/8.

21 Buhârî, *ilim* 35, Müslim, *cennet* 79.

22 Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 27, *husûmât* 4, *tevhid* 53; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 270.

23 Buhârî, *isti'zân* 13; Müslim, *âdâb* 33-37; Ebû Dâvûd, *edeb* 127-128.

24 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/153, 159; Humeydî, *el-Müsned* 1/189.

25 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/495; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* s.337; Hâkim, *el-Müstedrek* 2/475.

26 Hatîb el-Bağdâdî, *er-Rihle fî talebi'l-hadîs* s.127; *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye* s.127; Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz* 1/56.

27 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 5/285; Hatîb el-Bağdâdî, *er-Rihle fî talebi'l-hadis* 198.

28 Tirmizî, *ilim* 19; İbn Mâce, *mukaddime* 17; Dârimî, *mukaddime* 32.

29 Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye* s.177.

30 Dârimî, *mukaddime* 47; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 7/113; Hatîb el-Bağdâdî, *er-Rihle fî talebi'l-hadîs* s.93; İbn Abdilberr, *et-Temhîd* 1/56.

31 Müslim, *mukaddime* 5.

32 Müslim, *mukaddime* 5.

33 Râmehürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl* s.208; İbn Abdilberr, *et-Temhîd* 1/43.

34 İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 2/395; Râmehürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl* s.395.

35 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* 2/192; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 31/557; Bâcî, *et-Ta'dîl ve'l-cerh* 1/290.

36 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 7/233; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/317.

37 Müslim, *mukaddime* 5.

38 İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* 5/153; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn* 2/15.

39 Sehâvî, *el-İ'lân bi't-tevbih li-men zemme ehle't-tarih* s.66.

40 Sehâvî, *el-İ'lân bi't-tevbih li-men zemme ehle't-tarih* s.66.

41 İbn Abdilberr, *et-Temhîd* 1/47.

42 Hâkim, *el-Medhal ile's-Sahîh* s.111; Bâcî, *et-Ta'dîl ve'l-cerh* 1/282; Ebû Nuaym, *el-Müsnedü'l-müstahrec* 1/53.

43 el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât* s.218; es-Suyûtî, *ed-Düreru'l-müntesira* s.15.

44 İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb* 4/54; en-Nebhânî, *Câmiu kerâmâti'l-evliyâ* 2/158.

45 Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 24/443; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* 2/9; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 12/402.

46 İbn Hacer, *el-Kavlü'l-müsedded fi'z-zebbi an Müsned-i Ahmed* s.1-45.

47 Suyûtî, *Tedrîbü'r-râvî* 1/278, 279; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl* 1/131.

48 Suyûtî, *el-Leâliü'l-masnûa* 1/2; *Tedrîbü'r-râvî* 1/278-279.

49 Ebu'l-Mehâsin ed-Dimaşkî, *Zeyl-ü Tezkirati'l-huffâz* 1/348; Suyûtî, *Tabakâtü'l-Huffaz* 1/522.

50 Bkz.: Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/154, 472.

E. BAZI MEVZÛ HADİSLER VE GÜNÜMÜZDE MEVZÛ DAMGASI VURULAN SAHİH HADİSLERE MİSALLER

Yukarıda izahına çalıştığımız gibi, başlangıçtan bugüne muhaddisîn-i izâmın gösterdikleri o takdire şâyân ceht, gayret ve hadis mevzuunda sergiledikleri hassasiyet sayesinde neyin sahih, neyin mevzû olduğu apaçık ortaya çıkmış olmasına ve Kur'ân gibi, onun tefsiri, mühim bir buudu ve hikmet-i televvünü olan sünnet de: إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ *"Şüphesiz, Zikri (Kur'ân'ı) Biz indirdik; ve onun koruyucuları da elbette Biziz."*[1] âyetinin şümulü içine girmekle ilâhî sıyânet altında bugünlere gelmiş bulunmasına rağmen, günümüzde maalesef bu mevzu, müsteşrikler ve onların tesiri altında kalan bazı tali'sizlerce tenkit mevzuu hâline getirilmiş ve pek çok sahih hadise ve sünnete dil uzatılır olmuştur.

Bu sebeple, şimdi biraz da mevzû hadislerden bazılarına temas edecek ve dile dolanan bazı sahih hadisleri ele alacağız.

1. Mevzû Hadisler

Meselâ, hadis diye rivayet edilen bir sözde: أَبُو حَنِيفَةَ سِرَاجُ أُمَّتِي *"Ebû Hanife, ümmetimin kandilidir."*[2] denmektedir. Vâkıa, Ebû Hanife, ümmet-i Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) için gerçek bir kandil olmuş ve ashab-ı kiramdan sonra onun ayarında dine hizmet eden pek az kişi çıkmıştır. Ama gel gör ki, Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle bir söz şerefsüdûr olmamıştır. Zannediyorum bu, mezhep taassubuyla uydurulmuş bir sözdür.

Hadis diye uydurulan bir diğer söz de: اِتَّخِذُوا الدِّيكَ الْأَبْيَضَ *"Beyaz horoz edinin."*dir.[3] Horoz, hele beyaz horoz halk tarafından pek sevilir ve "Kerameti vardır." denilir. Fakat, hadis nakkâdı zatlar, bu sözün kezzablar tarafından rivayet edildiğini tespit edip, hadisle alâkasının olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu da, her hâlde horoz ticareti yapan bir yalancının uydurduğu sözdü...

Halk arasında yaygın olan bir başka söz daha vardır:

اِتَّقِ شَرَّ مَــنْ أَحْسَـنْتَ إِلَيْهِ *“Kendisine iyilikte bulunduğun kişinin şerrinden sakın.”*[4] Bir defa bu sözün hadis olamayacağı bir yana, mantığa ve akla uygunluğu da yoktur. Eğer, uydurma caiz olsaydı ben: أَحْسِـنْ إِلَى مَنِ اتَّقَيْتَ شَرَّهُ *“Şerrinden korktuğun kimseye iyilikte bulun.”* derdim. Çünkü iyilik, insanı yumuşatır ve iyiliği yapana köle eder. Nitekim, bu hakikati ifade eden bir sözde: *“İnsan, ihsanın kölesidir.”* denmiştir. Diğeri ise, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) isnadı mümkün olmayan korkunç bir yalandır.

Yukarıdaki sözün akla ve mantığa uygun olmadığından da bahsetmiştim. Evet, İslâm, aklîdir, mantıkîdir; ancak onun aklî ve mantıkî olması ile akla ve mantığa dayanması farklı şeylerdir. İslâm, insanüstü bir hakikattir. Bu hakikat, Allah ve Resûlü'nün tayin ve tespit ettiği şeydir. İnsana düşen, bu hakikati bulmaktır; yoksa tek tek her akıl, hiçbir zaman hakikatin kaynağı olamaz.

Hakikat bu iken, bugün maalesef bir kısım ilim mahfillerinde bu husus da ayrı bir mecraya çekilerek suiistimal edilmek istenmektedir. Meselâ: "Bendendir diye bir söz naklettiğinizde, onu kendi aranızda müzakere edin. Eğer o söz hakka muvafıksa, tasdik edin ve dininize bir esas olarak kullanın. Ben, onu konuşmuş olayım olmayayım, fark etmez; yeter ki, söz hakka muvafık olsun."

Bu söz, kesinlikle hadis değildir ve olamaz da. Çünkü, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, hakkı tayin ve tespit eden Allah ve Resûlü'dür; yoksa, kişilerin ölçü ve değerlendirmeleri, Resûlullah'ın sözleri için asla kıstas olamaz. Tam aksine, insanlar, kendi söz ve davranışlarını Resûlullah'ın sünnetine, yani söz ve davranışlarına uydurmak mecburiyetindedirler.

Bunun gibi hadis diye uydurulmuş bir diğer söz de: وُلِدْتُ فِي زَمَنِ الْمَلِكِ الْعَادِلِ *“Ben, âdil bir melik zamanında doğdum.”*[5] ifadesidir. Bu, bizim "Nûşirevan", İranlılar'ın ise "Enûşirvan" dedikleri kişiyi yüceltmek için uydurulmuş bir sözdür. Allah Resûlü'nün, bir başkasının kazandıracağı şerefe asla ihtiyacı yoktur; bilakis, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), zamana ve mekâna şeref getirmiştir. Zamana ve mekâna şeref verdiği zamanda âdil bir hükümdarın yaşamış olması, O'nun şerefine şeref katmaz; zaman ve mekânın etekleri, O'nun dünyaya teşrifleriyle şerefle dolmuştur.

Akıl ve mantığa çok ters düşmemekle birlikte halk arasında çok meşhur olmuş, kitaplarda görüp, minberlerden dinlediğiniz, hadis diye rivayet edilen

bir başka söz de: اَلنَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ *"Temizlik imandandır."* [6] ifadesidir. Bu sözün mânâsı doğrudur ama, böyle bir söz, asla ve kata Resûlullah'tan sâdır olmamıştır. "Mânâsı doğrudur." dedim; çünkü sahih hadiste Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): اَلطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ *"Tuhûr, (yani, maddî temizlik ve tevbe, istiğfar, münâcât, murâkabe, muhasebe ve ubûdiyetle gerçekleştirilecek mânevî temizlik) imanın yarısıdır."* [7] buyurmuştur.

Bir diğer aldatan söz de: تَخَتَّمُوا بِالْعَقِيقِ *"Akikten yüzük takının."* Allah Resûlü'nden böyle bir söz sâdır olmuş değildir. Şu kadar ki, Âişe Validemiz'den rivayet edilen: تَخَيَّمُوا بِالْعَقِيقِ *"Akik'te çadır kurun."* hadisi vardır. Akik, Medine'den ayrılıp da Mekke'ye giderken kendisine uğranılan bir vadinin adıdır. İlk dönemlerde yazıda nokta kullanılmadığından, تَخَيَّمُوا ihtimal تَخَتَّمُوا olmuş ve Akik vadisi, akik taşı ile karıştırılmış ve ortaya böyle bir söz çıkmıştır. Bir de bunun sonuna: فَإِنَّهُ يَنْفِي الْفَقْرَ *"Çünkü o, fakirliği giderir."* yalanı eklenmiştir.[8]

اَلنَّظَرُ إِلَى الْوَجْهِ الْجَمِيلِ عِبَادَةٌ *"Güzel yüze bakmak ibadettir."* sözü de, hadis diye uydurulmuş sözlerdendir. "Güzele bakmak sevaptır." şeklinde, Türk halkının ağzında çok yaygındır. Hâlbuki bu söz, bir dalâlettir, bir sapıklıktır.[9]

Bunun gibi, yukarıda geçtiği üzere: اُطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّينِ *"İlim, Çin'de de olsa talep edin."* [10] sözü de, -günümüzde ilim adına yeni bir şeyler söylemek ve İslâm'ın ilme verdiği değeri güya ortaya koyma adına ne kadar söylenirse söylensin- yalandır, uydurmadır ve asla hadis değildir.

İlme ait Kur'ân'da ve hadiste o kadar senâ, terğip ve teşvik vardır ki, kâhinlerin secalarına benzeyen böylesi sözlere ihtiyaç yoktur. Meselâ, Kur'ân-ı Kerim'de: إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ *"Kullarından ancak âlim olanlar Allah'tan haşyet duyar."* [11] buyrulmuştur; yine Kur'ân-ı Kerim'de:

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" [12] âyeti vardır. Ayrıca sahih hadiste:

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا لِطَالِبِ الْعِلْمِ *"Melekler razı olmalarından dolayı ilim talep edenlerin (ayaklarının altına) kanatlarını gererler."* [13] buyrulmuştur. Böyle onlarca âyet ve hadis varken, hadis diye uydurulmuş sözlere hiç ihtiyaç yoktur.

2. Mevzû Damgası Vurulan Sahih Hadisler

Misal olarak getirdiğimiz bunlar ve daha bunlar gibi yüzlerce mevzû hadise dokunulmaz, hatta konuşmalara konu edilirken, bugün Buhârî, Müslim ve Kütüb-i Sitte'den diğer dört kitapta geçen ve muhaddisîn-i kiramca sahih kabul edilen pek çok sahih hadise dil uzatılmaktadır.

a. Tevrat'ın Müjdesi

Muselâ, bunlardan biri, Buhârî'nin rivayet ettiği şu hadistir:

فِي التَّوْرَاةِ: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَحِرْزًا لِلْأُمِّيِّينَ، أَنْتَ عَبْدِي وَرَسُولِي، سَمَّيْتُكَ الْمُتَوَكِّلَ، لَيْسَ بِفَظٍّ وَلَا غَلِيظٍ وَلَا سَخَّابٍ فِي الْأَسْوَاقِ، وَلَا يَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ، وَلٰكِنْ يَعْفُو وَيَغْفِرُ، وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللّٰهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعَوْجَاءَ بِأَنْ يَقُولُوا: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ فَيَفْتَحَ بِهَا أَعْيُنًا عُمْيًا وَاٰذَانًا صُمًّا وَقُلُوبًا غُلْفًا

Tevrat'ta (Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında) şu âyet vardır: "Ey Nebi, seni şahit, (ümmet-i Muhammed'in imanlarına, İslâmlarına şehadet ve nezaret edici), (doğru yolu, doğru yolun encâmı Cennet'i) müjdeleyen (eğri yolun encâmından) sakındıran, şu ümmî cemaate bir zırh, bir kale olarak gönderdik. Sen, Benim kulum ve Resûlümsün. Ben, seni mütevekkil, (her nebi tevekkül etmişse de, hususiyle seni hakkıyla tevekkül eden) olarak isimlendirdim. O, haşin, kaba, öfkeli, hiddetli, şiddetli ve sokaklarda gezerken bağıran bir insan değildir. Kötülüğü kötülükle savmaz. Fakat affeder, bağışlar. Şu bin bir puta tapan, eğri (büğrü yollara sapmış) kavmi 'Lâ ilâhe illallah' diyerek doğrultuncaya ve bununla, görmeyen gözleri, duymayan kulakları ve kapalı kalbleri açıncaya kadar, Allah O'nun ruhunu kabzetmeyecektir."[14]

Müsteşrikler ve İslâm dünyasında onların çizgisini takip edenler, bu hadisi tenkit, hatta onun mevzû olduğu iddiasında bulunmaktadırlar. Sebep ise basit, gayr-i ilmî ve gayr-i mantıkî.. hadisin ravisinin Abdullah İbn Amr İbn el-Âs olması ve İbn Abbas, Enes, Ebû Hüreyre gibi onun da, rivayetlerinde Ka'bu'l-Ahbâr kaynaklı hadislerin olması.

Evvelâ, bu hadisin Efendimiz'in sıfatlarına, tarihî vâkıalara ve Kur'ân-ı Kerim'in Efendimiz'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) alâkalı ifadelerine zıt hiçbir yönü, hiçbir harfi yoktur. İkinci olarak, Tevrat ve İncil'de hem de bunca

tahriften sonra, hâlâ Efendimiz hakkında dünya kadar işaret ve bişaretin var olduğunu söyleyebiliriz. Zaten Kur'ân-ı Kerim'de, Resûlullah'a inanan Tevrat ve İncil ehli hakkında:

اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ

"Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları (sıfatlarını ve geleceğinin müjdelendiğini okudukları) bu ümmî, nebi Resûl'e ittiba ederler."[15] buyurmuyor mu?

Yine, Kur'ân-ı Kerim, Fetih sûresinin son âyetinde: ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ *"Onların Tevrat'taki misali buna benzer; İncil'deki misallerine gelince..."*[16] diyerek, Tevrat'ta ve İncil'de Resûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun ashabından nasıl bahsedildiğini haber vermiyor mu?

Hatta günümüzde bile, allâme Hüseyin el-Cisr, mevcut Tevrat ve İncil nüshalarında, 100 yerde Efendimiz'le alâkalı işaret tespit etmiştir ki;[17] doğrusu, onca tağyirden sonra buna hayret etmemek kabil değil.

Bir gün gereken tetkikler yapıldığında -inşâallah- sahih olduğu ortaya çıkacak olan Barnabas İncili'nde zaten apaçık Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) isminden bahsedilmektedir. Evet, kendinden sonra gelecek peygamberi ismiyle haber vermesi Hz. Mesih'in (aleyhisselâm) en önemli meselelerinden biriydi.

Üçüncü olarak, İslâm'a giren çoğunluk ya müşrik ya Hıristiyan veya Yahudi idi. Ka'bü'l-Ahbâr da Yahudilikten gelme bir Müslümandı. Asrımızın dev mütefekkirinin ifadesiyle: "Malumatı da kendisiyle beraber Müslüman olmuştu."[18] Kur'ân ve sünnete ters düşmeyen ve hakkında Kur'ân ve sünnetin sükut ettiği mevzularda İsrailiyat'a ait bazı şeyler naklediyordu. İddia edildiği gibi, katı, mutaassıp, İslâm düşmanı ve sert biri de değildi. Onu Hz. Ömer'in katliyle alâkalı göstermek ise, daha sonraki asırlarda uydurulmuş bir hezeyandır. İbn Abbas, Ebû Hüreyre, Enes b. Mâlik ve Abdullah İbn Amr gibi büyük sahabiler, onun Tevrat'tan yaptığı nakilleri dinlerlerdi; ama ne Ka'bü'l-Ahbâr yalan söylerdi ne de bu büyük sahabiler. Abdullah İbn Amr ki, kılı kırk yaran, âbid, zâhid bir sahabiydi. Evlendiğinde: "Bu kadın benim ibadetime mâni olacak." diye beş-on gün hanımının yanına varmamış ve ancak

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hanımının da senin üzerinde hakkı vardır."*[19] diye zorlamasıyla gitmişti. Yalan, onun rüyalarına bile girmemişti.

Tarihî vak'alar böylesine berrak ve açıkken, son derece indî mütalâalarla sahih hadislere ve bu hadislerin ravisi sahabilere dil uzatmak, İslâm'ın ikinci büyük rüknü olan sünneti yıkma gayesinden başka bir şey değildir.

b. Tevessül

İtirazda bulunulan sahih hadislerden bir ikincisi de şudur:

Hz. Enes'in (radıyallâhu anh) rivayetine göre, Hz. Ömer Efendimiz (radıyallâhu anh), kaht ve kuraklığın ortalığı kasıp kavurduğu bir dönemde Hz. Abbas'ın (radıyallâhu anh) elinden tutar ve onunla tevessülde Allah'tan yağmur ister ve şöyle der:

اَللّٰهُمَّ إِنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا * فَتُسْقِينَا وَإِنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فَاسْقِنَا

"Allahım! Peygamberimiz hayattayken, O'nunla tevessülde bulunur, yağmur isterdik, Sen de bize yağmur verirdin. Şimdi, Peygamberimiz'in amcasıyla tevessülde bulunuyoruz, bize yağmur ver!"[20]

Bu hâdise, İbn Ebi'd-Dünya'nın kitabı ve meşhur Câhız'ın,*"el-Beyan ve't-tebyin"*inden delil getirilerek inkâr edilmek istenmektedir. Meşhur Mutezile imamı ve sahih hadisleri bile inkâr etmeyi meslek edinmiş, materyalist Nazzam'ın talebesi olan Câhız, adı geçen kitabında: "Hz. Ömer'e yağmur duası adına isnad edilen şeylerin hepsinde ızdırap[21] vardır. Çünkü, kâh 'minbere çıkıp dua etti', kâh 'namazın arkasında dua etti', kâh 'kürsüde dua etti' denmektedir. Öyleyse, bu hadisler doğru olamaz." demektedir.

Bir kere Câhız, hadisçi değildir; hadisle alâkası, sıradan bir insan kadar ya vardır veya yoktur. İbn Ebi'd-Dünya'ya gelince, kendisi mübarek bir kişi olmasına rağmen, kitabının yalanlarla dolu olduğunu, hadisten haberi olanlar söylüyor. Şimdi, bunlara dayanılarak hadis hakkında nasıl hüküm verilir ki? Hatta, o kadar büyük ve İslâm tarihinin kendisiyle iftihar edeceği şahıslardan biri olmasına rağmen, bir hadis hakkında "İmam Gazzâlî rivayet ediyor." dense insana gülerler; çünkü, İmam Gazzâlî de muhaddis değildir. Nitekim, *İhyâ*'sında naklettiği hadisleri, hadiste müceddit sayılan Zeynüddin Irâkî, tek tek ele almış ve: "Şu sahihtir, şu hasendir, bu da zayıftır." demiş ve kritiğe tâbi tutmuştur. Tabipten mühendislikle, kimyacıdan tabâbetle alâkalı mevzular

sorulmaz. Demek ki, bu hadise olan itirazın, sağlam ve ilmî bir dayanağı yok.

İkinci olarak, tevessül yadırganacak bir şey değildir. Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim'de يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُٓوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve O'na vesile araştırın."*[22] buyrulmaktadır. Sonra, sahabe-i kiram, Efendimiz'den dua isterlerdi ki, bunda da yine apaçık o mülâhaza vardır. Meselâ, bir defasında bir bedevî gelmiş ve: "Yâ Resûlallah, kaht u galâ var. Dua etmez misin?" demiş, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırarak: اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا *"Allahım, bize bol bol, bereketli yağmurlar ihsan et!"* demiş, hemen o anda yağmur inmeye başlamış ve günlerce devam etmiş. Ancak zarara yol açtıktan sonradır ki, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelerek, yağmurun kesilmesi için dua etmesi istirhamında bulunmuşlar ve o anda yine minberde bulunan Allah Resûlü'nün duasıyla yağmur kesilivermişti. O kadar ki, bulutlar Medine'nin üstünde taç gibi bir hal almış ve halk, güneşin altında evlerine gitmişti. Hatta o anda bu hususî muamele karşısında Allah Resûlü de (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüzünde pırıl pırıl tebessüm, şöyle buyurmuşlardı:

أَشْهَدُ أَنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنِّي عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ

"Şehadet ederim ki, Allah her şeye kadirdir. Yine şehadet ederim ki ben Allah'ın kulu ve Resûlüyüm."[23]

Yine, sünnet-i sahihada, mağaraya girince, düşen bir taşın mağaranın ağzını örtmesiyle içerde mahsur kalan üç Müslümanın amelleriyle nasıl tevessülde bulunduklarını görüyoruz. Biri, anne ve babasına yaptığı iyiliği.. diğeri, sevdiği amca kızına tam yaklaşacakken, Allah'tan korkup geri durduğunu.. üçüncüsü de, kendine hizmet eden, fakat hizmetinin karşılığını almadan giden bir zatın bu hakkını nasıl nemâlandırıp, daha sonra ona teslim ettiğini anlatıyor ve bu amelleriyle Allah'a tevessülde bulunuyorlardı.[24]

Resûlullah zamanında da vesilede bulunanlar oldu. Allah Resûlü de bunu tasvip buyurdu ve ayrıntılarıyla anlattı. Meselâ, görme kusuru olan bir zat, Allah Resûlü'ne gelerek şikâyette bulundu. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisine güzelce abdest alıp, iki rekât namaz kılmasını ve sonunda da, aşağıda arz edeceğimiz duayı okumasını tavsiye buyurdu. Tavsiye buyurulan duada şu hususlar vardı:

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ!

إِنِّي تَوَجَّهْتُ بِكَ إِلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي هٰذِهِ لِتُقْضَى لِي، اَللّٰهُمَّ فَشَفِّعْهُ فِيَّ

"Allahım! Peygamberin, rahmet peygamberi Muhammed'le (sallallâhu aleyhi ve sellem), Sana yöneliyor ve Senden istiyor, Sana dehalette bulunuyorum. Yâ Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem): Seninle, senin hürmetine bu hâcetim için Rabbime teveccüh ettim ki, hâcetim yerine gelsin. Allahım, O'nun, hakkımdaki şefaatini kabul et!"[25] O zat, gidip kendisine söylenenleri yapınca gözleri açıldı.[26]

Şimdi, Kur'ân-ı Kerim, Allah'a vesile araştırılmasını emir buyurur,[27] Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kur'ân'la tevessülü tavsiye eder, hatta kendisiyle tevessüle cevaz verir; keza sahih hadislerinde kişinin güzel ameliyle tevessülü salıklarsa, bilmem ki, terslik, tevessül yapmanın neresinde ve Hz. Ömer Efendimiz'in (radıyallâhu anh), tevessülle yağmur duasında bulunması neden yadırganır?

Evet, buna, dense dense hakikat karşısında temerrüt denir ve bunun altında sünneti yıkma gaye ve gayreti aranır.

c. Köpeğin Yaladığı Kap

Yine Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve İbn Hanbel'in rivayet ettikleri bir hadis-i şerif daha var ki, müsteşrikler ve onların İslâm dünyasındaki takipçileri, akıllarına sığdıramadıklarından veya sadece Ebû Hüreyre, ya da Abdullah İbn Ömer rivayet ediyor diye onu da bir türlü kabul edemiyorlar. Bu hadis şu: طُهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أُولَاهُنَّ بِالتُّرَابِ *"Birinizin kabını köpek yaladığında, o kabın temizliği, birincisi toprakla olmak şartıyla onu yedi defa yıkamasıdır."* Hadisin bazı rivayetlerinde ise: "Birinizin kabından köpek içtiğinde..." şeklindedir.[28]

Hadis-i şerifteki 'yedi' ifadesi, bizzat 'yedi' defayı ifade ettiği gibi, çokluktan kinaye de olabilir. Bu sebeple, Hanefî fukahâsı, üç defa yıkamayı yeterli görmüşlerdir. Eğer, temizleme üç defa ile mümkün oluyorsa, üç defa yıkanır.[29]

Hakkında bir kitap yazılabilecek kadar muhtevalı bu hadis-i şerif, esasen nübüvvetle alâkalı önemli ip uçları vermektedir. Evet, ancak şimdilerde anlaşılmıştır ki, köpekten insana geçebilecek bazı hastalıklar var. Hıfzıssıhha adına üzerinde hassasiyetle durulması gereken bu mesele, köpekte ve insanda

müşterek bazı hastalıkların bulunabileceğine dikkati çekmesi açısından ve hem köpekte, hem insanda hastalık yapan müşterek virüs ve mikropların her iki bünyede de yaşayabildiğini tembih bakımından mucize buudlu bir haberdir. Ve bu mevzuda, ilmî mecmualarda dünya kadar yazı çıkmıştır. Aslında çıkmasa ne olur! Bugün, köpeğin tenyasının insana nasıl geçtiğini ve insanda teşekkül eden bazı kistlere köpeğin kaynaklık ettiğini ve köpek dışkılarının gömülmesi lâzım geldiğini artık bilmeyen mi var?

Hakikat bu iken, bu hadisi serrişte edip, sünnete ilişen müstağripler ve müsteşrikler, gün gelip de zaman, bu hadisin ifade ettiği muazzam hakikati ortaya koyduğunda, acaba bu erken iddialarından dolayı hicap duymayacaklar mı?

d. Sinek Hadisi

Buna benzer bir başka sahih hadis daha var ki, Maurice Bucaille gibi, eserlerini takdirle tercüme edip yayınladığımız zatlar bile, acele edip, hadisi hemen tenkide tâbi tutmuş ve âdeta Müslümanların bilgisizliği veya zuhulü gibi göstermek istemişlerdir; ancak neticede yine hadis ve hadisi rivayet eden Ebû Hüreyre'lerin yüzleri ak, müsteşriklerle onların takipçilerinin yüzleri de kara çıkmıştır.

Hadis şudur:

إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ كُلَّهُ ثُمَّ لْيَطْرَحْهُ

"Sinek herhangi birinizin (yeme veya içme) kabına konarsa, onu tamamen kabın (yiyeceğin veya içeceğin) içine batırsın ve sonra çıkarıp atsın."[30]

Hadisi sened yönünden tenkit mümkün değildir; çünkü Buhârî ve yanı sıra Ebû Dâvûd, Nesâî, Dârimî ve İbn Hanbel rivayet etmişlerdir. Sahabe ve ümmet telakkî bi'l-kabulle karşılamış; hadis mütehassısları da herhangi bir şüphe îrâsında bulunmamışlar; bulunmamışlar ve hadis bugünlere gelmiş ulaşmış. Hadis, ilk kez, Mutezile imamlarının o günkü ilimlerine çarpmış ve inkâr edilmiş. Aynı şekilde, kriterlerine uymadığı için yirminci asır müsteşrik ve ilim adamlarının tenkidine de uğramış. Oysa ki, bu hadis de başlı başına bir mucizedir. Çünkü, her şeyden önce Allah Resûlü, sineğin mikrop taşıyıcı olduğuna dikkat çekmekte ve hadisin devamında: فَإِنَّ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ شِفَاءً وَفِي الْآخَرِ دَاءً *"Çünkü, sineğin bir yanında şifa, diğer yanında ise hastalık vardır."* buyurmaktadır.

Bizim burada ‘yan’ diye tercüme ettiğimiz ‘cenâh’ kelimesi “kanat” mânâsına da gelmektedir. Hadis, her iki mânâ ile ayrı iki mühim hakikate parmak basmaktadır. Sineğin bir yanında mikrop, diğer yanında ise, o mikrobu sterilize edecek stoplazma içinde bir ilaç taşıdığı, günümüz tıp araştırmalarının ortaya koyduğu bir hakikattir. İkinci durumda, yani ‘cenâh’ kelimesini ‘kanat’ diye tercüme ettiğimizde ise, -lafzın her iki şekilde de yorumlanması mümkün- karşımıza şu gerçek çıkmaktadır:

Sinek bir yere pike yaparken, yeniden kalkabilmek için kanatlarından birini ihtiyaten çok dikkatli kullanır. Pek nadir olarak, yeniden kalkamayacağı bal gibi bir zemine konar. Onun o, miniminnacık kafasında kendi hayatı adına bütün plan ve programı hazırdır ve kusursuzdur. Sinek bir kanadı üzerinde herhangi bir yere veya yiyecek ve içeceklere, insanın ağzına-gözüne konar kalkar ve tabiî tifo, kolera, dizanteri gibi hastalıkların mikroplarını da taşır.

İşte, ilmin kendisini asırlarca geriden takip ettiği Allah Resûlü, sineğin bir kanadıyla taşıdığı mikroba karşı diğer kanadının ilaç olarak kullanılmasını emir ve tavsiye buyurmaktadır ki, hıfzıssıhha adına tıbbın bugün keşfedebildiği bu gerçeği, O, asırlar ve asırlar önce iki kelime ile ifade buyurmuştur.

Muhaddislerin, ashab-ı kiramın ve ümmetin on dört asırdır telâkkî bi’l-kabul buyurdukları bu hadis-i şerifi, Ebû Hüreyre rivayet ediyor diye veya akla sığmıyor gerekçesiyle karşı çıkmak, ilim ve hakikat adına ne kadar aceleden bir karar!.

Bir yanında hastalık, diğer yanında şifa taşıması, yalnız sineğe has bir özellik de değildir. Aynı şey, akrep için de, arı için de bahis mevzuudur. Akrebin soktuğu yere, akrebi ezip sararlar; arı ise bir yanıyla bal yaparken, kuyruğuyla zehir akıtır.

e. Üç Mescide Şedd-i Rihal

Yine, sünnetin temellerine dinamit koyma adına, Ka’bü’l-Ahbâr’dan nakillerde bulunan sahabelerin rivayetinden ötürü veya Yahudilik adına Mescid-i Aksâ’yı takdis ediyor gerekçesiyle şu sahih hadis de tenkide uğramıştır:

لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِ الرَّسُولِ *
وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى

“(Yolculuğa ve sefer meşakkatlerine katlanıp, ibadet ve sevap arzusuyla)

şu üç mescit dışında başka bir mescit için yolculuğa çıkılmaz. Onlar da: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ." Bazı rivayetlerde önce Mescid-i Aksâ, sonra Mescid-i Nebevî zikredilir.[31]

Bir defa, mü'minler arasında, hadiste Mescid-i Aksâ takdis edildiği için rahatsızlık duyacak kimse yoktur. Mescid-i Aksâ, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraca çıkarken uğrayıp, enbiyâ-i izâmın ervâhına imamlık yaptığı ve Kur'ân-ı Kerim'in: بَارَكْنَا حَوْلَهُ *"Çevresini mübarek kıldık."*[32] buyurduğu mescittir. Mescid-i Aksâ, mukaddes bir mescit olmasının yanında, yeryüzünde din-i mübin-i İslâm'ın hâkimiyetinin remzidir. Mescid-i Aksâ'yı içine alan mübarek belde, Hz. Musa'nın cemaati kıvama geldiği zaman, o büyük nebinin fetâsı
Yûşâ b. Nûn'un eliyle fethedildiği bir buk'adır. Mescid-i Aksâ'nın ve çevresinin fethi, daha sonra Hz. Ömer'e (radıyallâhu anh), bilâhare de İslâm'ın büyük ve şerefli kumandanlarından Selahaddin Eyyubî'ye nasip olmuş ve inşâallah son olarak da, âhir zamanın Hakk'a en yakın kudsîlerine bağrını açacaktır.

Mescid-i Aksâ, bir remizdir; elden çıkışı mânevî mağlubiyetin, kapısını mü'minlere bir kere daha açması da, hakikî mü'minlerin yeniden kendini bulmasının remzidir. Eğer Mescid-i Aksâ, Kitap'ta ve Sünnette tartılara gelmeyen bir ağırlığa sahipse, Allah Resûlü de bunu ifade buyurmuşsa, o zaman bu hadisi yalanlamak niye? Ama onun, Mescid-i Nebevîye rüçhâniyetine gelince, o, münakaşa edilebilir. Mescid-i Aksâ gibi yerlerdeki ibadete gelince, oraya ait hususî bir ibadet yoktur. Zaten, ibadetlerdeki zaman-mekân tayini de Şâri'e aittir. Nitekim, İbn Abbas Hazretlerinden gelen bir rivayette bir kadın, tutulduğu bir hastalıktan kurtulursa, gidip Mescid-i Aksâ'da namaz kılmaya nezreder. Hastalıktan kurtulur ve yolculuğa çıkmak üzere hazırlandığında Hz. Meymûne Validemiz'e gelip, meseleyi açar. Meymûne Validemiz de ona şöyle buyurur:

اِجْلِسِي فَكُلِي مَا صَنَعْتِ وَصَلِّي فِي مَسْجِدِ الرَّسُولِ * فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ * يَقُولُ: صَلَاةٌ فِيهِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا مَسْجِدَ الْكَعْبَةِ

"Otur da yaptığın yemeği ye (burada kal ve işine bak), namazını da Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidinde kıl! Çünkü ben,

Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu işittim: 'Bu mescitte kılınan namaz, Kâbe Mescidi dışındaki mescidlerde kılınan bin namazdan efdaldir.' "[33]

Evet, ibadet ü taatte Cenâb-ı Allah (celle celâluhu), hususî bir zaman ve hususî bir mekân intihap etmediğinden, namaz her yerde kılınabilir. Burada kurban nezreden, gidip onu başka bir yerde kesebileceği gibi, başka bir yerde nezreden de, gelip burada kesebilir. Meymûne Validemiz meseleyi bu zaviyeden ele aldıkları gibi, ayrıca Mescid-i Nebevî'de kılınan namazın efdaliyetini de tebarüz ettirmiş oluyordu. Maamafih, fukahâ-i kiramdan bazıları, her zaman ibadete açık olması, namazın yanı sıra tavaf da yapılabilmesi gibi hususiyetlerinden dolayı, Mescid-i Haram'ı bu umumî kaideden ayrı mütalâa etmiş ve Mescid-i Haram için yapılan nezrin Mescid-i Haram'da îfâsının lüzumuna kâni olmuşlardır. Ne bu fıkhî meselenin, ne de Meymûne Validemiz'in sözünün, Mescid-i Aksâ veya bir başka mescidin kıymet ve derecesine dokunur herhangi bir yanı yoktur.

f. Dine Sahip Çıkan Cemaat

Tekzip edilmekle, tekzip edenlerin tutarsızlığını gösteren bir diğer sahih hadis de şudur:

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَذٰلِكَ

"Dünyanın ömrü olduğu sürece, Allah'ın emri gelinceye (kıyamet kopuncaya) kadar, ümmetimden hak üzere galip ve daima dine omuz veren bir cemaat bulunacak; bulunacak ve dine sahip çıkacaktır. (Yani din, hiçbir zaman yeryüzünden bütünüyle silinmeyecektir.) Kendilerine muhalefet edenler, onlara hiçbir zarar da veremeyecektir."[34]

Bu hadise, hangi gerekçe ile karşı çıkarlar anlamak zordur. On dört asırlık İslâm tarihinde, din-i mübin-i İslâm'ın yeryüzünden, insanların kalbinden silindiği, desteksiz ve muavenetsiz kaldığı bir dönem hiç olmamıştır ki! Evet tarih, ona omuz veren bir cemaatin bulunmadığı dönemlerden bahsetmiyor.

Geçmişi bırakalım; dinin ve ona sahip çıkanların en çok ve en şiddetli hücumlara maruz kaldığı şu yirminci asırda bile din ortadan kaldırılabilmiş midir ki; hadisin tutarsızlığına hükmediliyor. Komünist ülkelerde baskı altına alındığı, bazı ülkelerde şiddetle takip edildiği ve silinmek üzere olduğunun

sanıldığı dönemlerde bile, yine ona sahip çıkanlar bulunduğu gibi, bugün, insanlık, çeşitli dalâlet ve küfür bataklıklarında bunca yıl yüzdükten sonra, kurtulmak için el attığı yine dindir, 'din-i mübin-i İslâm'dır; çünkü o ilâhî bir şem'adır; bir şem'a ki, Allah yaka, üflemekle sönmez.

Hadiste sözü edilen 'cemaat' hakkında değişik yorumlar yapılmıştır. Buhârî, bir yerde: "Bunlar, Şam ehlidir."[35] diyor. Çünkü, onun yetiştiği dönemde Şam, ilmin merkeziydi. Hilâfet, vâkıa Şam'dan Bağdat'a taşınmıştı ama, Şam ondan sonra da, uzun asırlar merkez olma hususiyetini devam ettirmişti. Evzâî, Leys b. Sa'd ve İmam Malik gibi âlimler, talebelerini Şam'a gönderiyor, bunlar da orada ümerânın etrafını alıp, ilim neşrediyorlardı. Bazıları, bu hadisteki 'cemaat'ten kastın muhaddisler olduğunu, bazıları da müfessirler olduğunu söylemiştir.

Maamafih, bu 'cemaat'i belli bir gruba ve zamana hasretmemek, mânâya daha uygun olsa gerek. Her zaman bulunmuştur bu cemaat. Bir zaman Şam'da.. bir zaman başka bir yerde.. bir zaman Ömer İbn Abdülaziz'in etrafında.. bir zaman İmam Gazzâlî Hazretleri'nin çevresinde bir zaman İmam Rabbânî'nin, bir zaman Mevlâna Halid-i Bağdâdî'nin ve bir zaman da bir başkasının arkasında bulunmuştur ve bulunmaya da devam edecektir.

g. Uykudan Kalkınca Elleri Yıkamak

Anlamayan veya mânâsına vâkıf olamayanlar tarafından tekzip edilen bir diğer hadis-i şerif de şudur:

إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلَا يُدْخِلْ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ، أَوْ أَيْنَ كَانَتْ تَطُوفُ يَدُهُ

"Sizden biriniz, uykusundan uyandığı zaman elini üç kere yıkasın ve yıkamadan elini (yiyecek veya içecek) kabına daldırmasın. Çünkü o, geceleyin elinin nerelerde gezip dolaştığını bilemez."[36]

"İnsan, elinin gezip dolaştığı yerleri bilmez mi?" diye, *Fecru'l-İslâm, Duha'l-İslâm, Zuhru'l-İslâm* kitaplarının sahibi Ahmed Emin, bu hadisi alaya alır.. Ebû Reyye de onunla alay eder ve bunların üstadı müsteşrik Goldziher de. İnsan, geceleyin elinin nerelerde gezdiğini bilir mi gerçekten? Bence bu hadis-i şerif de, yukarıdaki benzerleri gibi zamanları aşan bir beyan ve hıfzıssıhha adına bir mucizedir ve mühim hakikatleri ifade etmektedir.

İnsanın alerjisi olur, kaşıntısı olur ve geceleyin bilmeden bazı yerlerini

kaşıyabilir. Yine bugün, tırnak altında milyonlarca mikrobun barındığı, tıbbın bildiği gerçeklerdendir. Öyleyse, bedenini kaşıyan ve buradaki mikropları eline bulaştıran veya tırnak altlarına yerleşmesine sebep olan bir insan, sabah ellerini yıkamadan yemeğe oturur, elini yemek veya su kabına daldırırsa, şurasına-burasına bulaşan mikropların vücuduna girmesine sebep olmayacak mıdır?

Şimdi, ümmetin öteden beri telakkî bi'l-kabulle karşıladığı ve ilmî tespitlere de ters düşmeyen; ters düşmek bir yana, onlarla mütesânit olan böyle bir haber veya tembihi, bir kısım müsteşrikler veya onların İslâm dünyasındaki takipçileri müstağriplerin hoşlanmadıkları sahabiler rivayet ediyor diye ya da onların yaşadığı dönemde ilmî seviye henüz o noktaya ulaşmadığı için hadisi tekzibe kalkışmaları ancak kendilerini utandıracak bir davranıştır.

h. Miraçta Hz. Musa ile Mülâkat

Tekzibine çalışılan hadislerden biri de, miraçta Resûlullah Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetine günde 50 vakit namaz farz olmuşken, Hz. Musa'nın, irşad ve ikazıyla, bunun beş vakte indirilmiş olmasıdır.[37] Bu hadisi, Buhârî ve Müslim gibi en sahih kaynaklar rivayet etmektedir.

Evvelâ, bu bir mülâkattır, müracaat değildir. Kaldı ki, Peygamberimiz'in Hz. Musa'ya müracaatının da, yadırganacak bir yanı yoktur. Bir kere Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), yeni miraca çıkıyor; Hz. Musa (aleyhisselâm) ise, çoktan o âlemlerin tavusu olmuş bir nebi. İkinci olarak, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) edeb timsalidir; hem Allah'a karşı tavrında hem de Hz. Musa'ya karşı tavrında. Ayrıca, O hep ümmeti hakkında yüsr (kolaylık) yolunu araştırmış ve ona vesileler aramıştır. Hz. Musa ile mülâkatı da böyle bir vesile olarak değerlendirmiş olabilir. Sonra, bu bir müracaatsa, O'nun Hz. Musa'ya müracaatının, İsrailoğulları veya Yahudi kavmi nazarında umumî havayı yumuşatıcı olması bakımından taşıdığı psiko-sosyolojik durum da çok önemlidir.

Bundan başka Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bütün peygamberleri tasdikle gelmiştir. Bu kabîl muhtevasıyla böyle bir mülâkat, bu yüce mânâyı ifade bakımından çok önemlidir. Evet, O'nun peygamberleri kabulü âdeta dâsitâniydi. O kendisinin, önceki peygamberlerden üstün görülmesine ve önceki peygamberlerin -hâşâ- hafife alınmasına asla izin vermemişti. Hatta bir defasında bir sahabinin Hz. Musa'nın kadrine gadrettiğini görünce O, hemen

müdahale edip: *“Beni Musa b. İmrân’a tercih etmeyin. Zira, ben onu mahşer gününde Arş’ın kavâimine tutunmuş olarak göreceğim.”* buyurmuştur.[38] Burada da hak çizgisi mahfuz, böyle bir kadir bilirlik, dolayısıyla da yumuşatma söz konusu olabilir.

Sonra, biz mekânın bütün buudlarını tam olarak bilemiyoruz. Dolayısıyla bazı hâdiseler hangi buudda cereyan ediyor, ondan da habersiziz. Meselâ, yine Ahmed İbn Hanbel, Müslim ve İbn Mâce gibi sahih hadis kaynaklarının rivayet ettiği ve Hıristiyanken Müslüman olan Temîmü’d-Dârî’nin, bilmediği bir adada gördüğü son derece kıllı bir yaratığı (Cessâse) ve mağaradaki, kendisini “Deccal” olarak takdim eden bir insan azmanını anlatan hadis-i şerifi[39] “Temîmü’d-Dârî Hıristiyandı; bunu Hıristiyanlıktan getirmiştir.” veya “Böyle bir şey mümkün değildir.” diye hemen inkâr yoluna mı gitmek gerek? Bu hadisi, en azından, bazılarının trans hâlinde gördükleri bazı şeyler kabîlinden anlayamaz mıyız? (Öyle anlayalım demiyorum.) Kaldı ki, Temîmü’d-Dârî’nin bu hâdiseyi, hangi mekân buudunda gördüğünü de bilmiyoruz.

Yine, Hz. İsa’nın -keyfiyeti ne olursa olsun- nüzulüyle alâkalı pek çok hadis var;[40] bütün bunlara Hıristiyanlar tarafından uydurulmuş gözüyle mi bakacağız? Hz. İsa (aleyhisselâm), peygamberliğine iman ettiğimiz ve Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) de geleceğini müjdelemiş olduğu ulü’l-azm peygamberlerden değil midir? O da bizim peygamberimizdir; Hz. İbrahim, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman, Hz. Musa gibi.

Denizler altında, telepati yoluyla yapılan konuşmaları, ruh çağırmayı, insanların uyutulmasını, telefonla hipnoz hâdisesini kabul edip de zikrettiğimiz hadisleri -ki hangi buud ve keyfiyette cereyan etmiş olursa olsun- Allâme Kadı Iyaz’ın *Şifâ*’sından ve Ebû Nuaym İsbehânî’nin *Delâil*’ine, ondan da İbn Kesîr’in *Şemâil*’ine kadar bütün şemâil kitaplarının kaydettiği “şakk-ı sadr” (Efendimiz’in göğsünün yarılması) hâdisesini akıl ve pozitif ilimlere göre izah edemiyoruz diye inkâr mı edeceğiz?

Evet, sahih hadisleri inkârla sünneti yıkmaya çalışanlar, zannediyorum, yıkamayacakları bu şeyi yıkma kuruntularıyla harap olup gidecekler; ama, sünnet ebedlere kadar dimdik ayakta kalacaktır..

1 Hicr sûresi, 15/9.

2 Suyûtî, *Tedrîbü’r-râvî* 1/278; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/33.

3 Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/36.

4 Aliyyülkârî, *el-Masnû’* 1/45; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/44.

5 Aliyyülkârî, el-Masnû’ 1/204; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 2/454.

6 Aliyyülkârî, el-Masnû’ 1/78; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/341.

7 Müslim, *tahâret* 1; Tirmizî, *daavât* 86.

8 İbn Adiyy, *el-Kâmil* 7/147; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/356-357.

9 Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 2/421.

10 Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/154.

11 Fâtır sûresi, 35/ 28.

12 Zümer sûresi, 39/9.

13 Tirmizî, *ilim* 19; Ebû Dâvûd, *ilim* 1.

14 Buhârî, *tefsir* (48) 3; *büyû* 50; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/174; Dârimî, *mukaddime* 2.

15 A’raf sûresi, 7/157.

16 Fetih sûresi, 48/29.

17 Hüseyin el-Cisr, *Risale-i hamîdiye* (Türkçe tercümesi) s.52-94.

18 Bediüzzaman, *Muhâkemât* s.56.

19 Buhârî, *savm* 55; *edeb* 84; Müslim, *savm* 182.

20 Buhârî, *istiska* 3; *fedâilü’l-ashab* 11.

21 “Hadis ilmine göre, birbiriyle çelişir durumdaki rivayetler arasında uzlaştırıcı ya da tercih ettirici bir faktörün bulunmayışı demektir.”

22 Mâide sûresi, 5/35.

23 Buhârî, *cuma* 35, *istiska* 6, 14, *menakıb* 25; Müslim, *istiska* 8; Ebû Dâvûd, *istiska* 2.

24 Buhârî, *büyû* 98, *hars* 13, *icâre* 12, *enbiyâ* 53, *edeb* 5; Müslim, *zikir* 100.

25 Tirmizî, *daavât* 118; İbn Mâce, *ikâme* 189.

26 el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/707.

27 Bkz.: Mâide sûresi, 5/35.

28 Buhârî, *vudû* 33; Müslim, *tahâret* 90-91; Tirmizî, *tahâret* 68; Ebû Dâvûd, *tahâret* 37; Nesâî, *tahâret* 50; İbn Mâce, *tahâret* 31; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/245, 253, 460.

29 Serahsî, *el-Mebsût* 1/48; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’* 1/64; Merğînânî, *el-Hidâye* 1/23.

30 Buhârî, *tıp* 58; *bedü’l-halk* 17; Ebû Dâvûd, *et’ime* 48; Nesâî, *el-fera’ ve’l-atîra* 11; İbn Mâce, *tıp* 31; Dârimî, *et’ime* 12; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/229, 246.

31 Buhârî, *fazlü’s-salâti fî mescidi Mekke ve’l-Medine* 1, 6; *savm* 67; cezâü’s-*sayd* 26; Müslim, *hac* 511.

32 İsrâ sûresi, 17/1.

33 Buhârî, *fazlü’s-salâti fî mescidi Mekke ve’l-Medine* 1; Müslim, *hac* 510; Tirmizî, *mevâkît* 126; Nesâî, *menâsik* 124; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/333.

34 Buhârî, *i’tisam* 10; *tevhid* 29; Müslim, *imâre* 170. (Lafız Müslim’den)

35 Buhârî, *tevhid* 29.

36 Buhârî, *vudû* 26; Müslim, *tahâret* 87-88; Ebû Dâvûd, *tahâret* 50; Tirmizî, *tahâret* 19. (Lafız Ebû Dâvûd’dan)

37 Buhârî, *salât* 1; Müslim, *iman* 263; Tirmizî, *salât* 45; Nesâî, *salât* 1.

38 Buhârî, *husûmât* 1, *enbiyâ* 31, *rikak* 43, *tevhîd* 31; Müslim, *fezâil* 157.

39 Müslim, *fiten* 119; Ebû Dâvûd, *melâhim* 15; İbn Mâce, *fiten* 33; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/373, 374, 413.

40 Bkz.: Buhârî, *büyû* 102; *enbiyâ* 49; Müslim, *iman* 242-247; Ebû Dâvûd, *melâhim* 14; Tirmizî, *fiten* 21, 54; İbn Mâce, *fiten* 33; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/240, 394, 538, 4/6-7.

F. HADİSLERİN SAYICA ÇOKLUĞUNA TESİR EDEN ÂMİLLER

Hadis hakkında söz söyleyen birtakım müsteşrikler ve onların İslâm dünyasındaki takipçileri, hadislerin sayısının çok yüksek olduğunu ve bilhassa bazı sahabilerin çok fazla hadis rivayet ettiklerini ileri sürerek, sahih hadislere ve sünnet-i sahihaya gölge düşürmeye çalışmakta ve bu kadar çok sayıda hadisin Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sâdır olmasının imkânsızlığını iddia etmektedirler.

1. Hadisin Ehemmiyeti

Benzeri iddialar gibi böyle bir iddianın da mesnetsizliği ve tutarsızlığı ortadadır. Bir defa, yeri geldikçe izahına çalıştığımız üzere, hadisin İslâm dinindeki yeri ve Müslümanın hayatındaki ehemmiyeti çok büyüktür. Sahabe-i kiram (aleyhimürrahmetü verrıdvan) her zaman bunun şuurundaydı.

Evet, dünya ve ukbâ saadetini O'nun söz ve davranışlarının deşifre edilip hayata geçirilmesinde gören sahabi-nâm kudsîler topluluğu, O zâtın mübarek dudaklarından dökülecek her incinin en harîs talibiydiler. Bu itibarla da O'nun mübarek sözlerinin, fiil ve takrîrlerinin bir tekini bile kaçırmıyor, belliyor, müzakere ediyor ve hafızalarına nakşettikten sonra hayatlarına düstur ediniyorlardı.

Evet, tam yirmi üç yıl aralarında kalan Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) her hareketini yakından takip ediyor, O'nu hayatlarının her safhasında, her faslında, her dönemecinde aynen taklit ediyorlardı. O da, hayatları ve ukbâları için her şeyi, hem onlara hem de kıyamete kadar gelecek bütün mü'minlere, anlayacakları şekilde ve bir bir anlatıyordu. Ebû Zeyd Amr b. Ahtab'ın ifadesiyle:

"Bazen, sabah namazını kıldırıp minbere çıkıyor ve öğleye kadar konuşuyordu. Öğle ezanı okununca, minberden inip öğle namazını kıldırıyor, tekrar minbere çıkıyor ve ikindi vaktine kadar konuşuyordu. İkindi ezanı okununca, inip ikindi namazını kıldırıyor; ardından tekrar minbere çıkıyor ve akşama kadar konuşuyordu. O, bütün bu konuşmalarında, kâinatın var edildiği andan kıyamete, ondan haşr ü neşrin meydana geleceği âna, ondan da Cennet ve Cehennem'in sergileneceği, teşhir edileceği âna kadar gelip geçen ve ileride

meydana gelecek olan her şeyi şerhediyor ve gözler önüne seriyordu."[1]

Ve bir mânâda 23 yıl O'nunla beraber bulunan sahabe, bütün bunları belliyor ve yine O'nun ifadesiyle, bunlara âdeta "dişleriyle tutunuyordu." Sahabenin önünde namaz kıldırıyor, sonra dönüp: *"Beni nasıl kılıyor görüyorsanız, siz de öyle kılın."*[2] buyuruyordu. Ashabının önünde haccediyor ve: *"Menâsikinizi benden alın."*[3] buyuruyordu.

Bu durumda, elbette sahabe, O'nun her adımını, her sözünü takip edip belleyecek, hıfzedip hayatına hayat yapacak ve tabiî ki onları aynı zamanda gelecek nesillere de nakledecek…

Evet, ashab, hadisleri hıfzedecek, hayatına hayat yapacak ve nakledecekti. Çünkü, Allah Resûlü'ne çok bağlıydılar. O'nun her söz ve davranışının, Cennet'e açılan birer kapı olduğuna inanıyor -Biz de yürekten onun öyle olduğunu kabul ediyoruz- O'nu içten seviyor ve değil hadisini, saçının, sakalının mübarek bir telini bile kapıp kaçırıyor ve muhafaza mevzuunda âdeta birbirleriyle yarış ediyorlardı. O'ndan intikal eden her şey mübarek bir hatıra ve sonsuzdan gelmiş gibi telakki ediliyordu. Ben şahsen, gözümde büyüttüğüm bazı zatların benimle alâkalı, iltifatkâr veya ırgalayıcı sözlerini, terğîb ve terhîbe dair ifadelerini hiç unutmamış ve değirmen taşları gibi beni defaatle aralarında öğüten hâdiselere rağmen, onları hafızamda hep muhafaza etmişimdir. İhtimal, her Müslüman için de durum aynıdır.

2. İz Bırakan Hatıralar

Şimdi, her bir mü'min, gözünde büyüttüğü zatların, hem de Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) kapısının ancak kıtmîri olabilecek zatların, kendisiyle alâkalı sözlerini unutmaz ve hele onlardan kalan bazı hatıraları mukaddes birer emanet gibi ipeklere sarıp saklarsa, kendilerini birden vahşetten medeniyete, cehaletten insanların mürebbileri olmaya çıkaran Allah Resûlü'nün, her biri birer lâl ü güher olan sözlerini, davranışlarını hem de sahabe gibi temiz ve mert fıtratların unutmalarına imkân var mı? Yoktur ve unutmadılar da.

Siz, Ramazanlarda lihye-i saadeti görmek için koşuşur, tabir caizse, kıran kırana mücadele verirsiniz; O'nu bu kadar yakından tanıyanların, O'nun hatıralarına hürmetsizlik edeceklerine nasıl ihtimal verebilirsiniz?

Enes, O'ndan kalan mestleri göğsüne bastırırken, biri kapıverir diye ödü

kopuyordu. Şam'da, mü'minlerin emîri Muaviye'nin, birisinde Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait bir cübbe bulunduğunu duyunca o cübbeyi almak için o kişinin ağırlığınca altın teklif etmesi tabiî değil miydi? O'nun matarasını bile senelerce muhafaza ettiler. Oku, yayı ve daha bazı hatıraları bugün hâlâ Topkapı Sarayı'nda gözlerimize neş'e ve sevinç salıyor. Yavuz, getirip Topkapı Sarayı'na yerleştirdiği o mukaddes emanetlerin başında, bir lâhza ara vermeden gece gündüz Kur'ân okuttu ve bu müstahsen âdet, yakın tarihe kadar da devam etti ki, bunu içimizdeki yaşlılar çok iyi bilirler. Yedi değil, belki yetmiş düvele hükmeden ve üç kıt'ada hükümran olan Devlet-i Osmaniye'nin sultanı Sultan Ahmed, O'nun mübarek ayağının bastığı çamur kalıbını tacına sorguç yapmayı düşünüyor ve: "N'ola tâcım gibi başımda gezdirsem kadem-i pâkini" diyerek tebcilde bulunuyordu.

Şimdi, asırlarca sonra gelenler O'nun mübarek hatıralarına böyle saygı gösterir de, O'nunla birlikte yaşamış sahabe-i kiram, O'na hiç hürmetsizlik eder mi? Asla! Kaldı ki, hatıra dediğimiz şeylerden hiçbirinin, mü'minin hayatı noktasında sünnetin bir meselesine denk olamayacağı açıktır. O'nun hatıraları böyle korunur ve temcid edilirken, hadisleri, sünneti elbette daha bir dikkatle korunacaktı ve öyle de oldu.

Ahmed İbn Hanbel naklediyor: Hz. Ömer Efendimiz (radıyallâhu anh), cuma namazına giderken, Hz. Abbas'ın evinin duvarının dibinden geçiyordu ki, o esnada, damdaki suyu savan oluktan iki damla kan Hz. Ömer'in cübbesine damladı. Emîrü'l-mü'minînin canı sıkıldı ve: "Kim bu damın üstünde hayvan boğazlıyor da, kanı oluktan aşağı damlayıp, üstümü kirletiyor!" diye, elinin ucuyla dokunup, oluğu aşağı düşürdü. Sonra da cübbesini değiştirip mescide geldi.. hutbesini irad buyurdu.. sonra da, gördüğü yanlışlıklar mevzuunda her zaman yaptığı gibi, cemaati ikaz sadedinde:

"Cemaat, yanlış şeyler yapıyorsunuz. Gelirken, falan duvarın dibinden geçiyordum. Bir oluktan üzerime kan damladı; ben de elimin tersiyle itip, o oluğu düşürdüm." dedi. Onun sözü henüz bitmişti ki, Hz. Abbas, beyninden vurulmuş gibi yerinden fırladı ve: "Yâ Ömer, sen ne yaptın? Ben bu gözlerimle gördüm; o oluğu oraya bizzat Resûl-i Ekrem kendi elleriyle koymuştu." dedi ve durdu.

Bu sözler Ömer'in ayaklarının bağını çözmeye yetmişti.. develerin boynunu büküp altına alan koca Ömer, minbere yıkılıverdi ve Hz. Abbas'a (radıyallâhu anh) and verdirdi: "Vallahi, ben başımı o duvarın dibine koyacağım. Sen de,

ayağınla başımın şurasına basacak ve çıkıp, elinle o oluğu yerine koyacaksın. Koyacağın âna kadar da başımı yerden kaldırmayacağım!”

... Ve gittiler.. dev halife, cihanın başına taç o mübarek başını Hz. Abbas’ın ayaklarının altına koydu; bir tarafta Allah Resûlü’nün koyduğu oluk, diğer tarafta, en yakın arkadaşı, mü’minlerin emîri, halife-i rûy-i zemin, mülhemûndan büyük bir velinin başına basma arasında kalan Hz. Abbas. Bastı halifenin başına ve Allah Resûlü’nden geriye kalan oluğu yerine koydu.[4]

Evet, O’ndan kalan en küçük hatıraya bile bu denli duyarlı, bu denli titiz olan bir cemaatin ve bu denli uyanık bir neslin, O’nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) hadislerine gözlerini kapaması herhâlde düşünülemez. Çünkü, hadis, din demektir; hayat demektir; Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakikati, sufîlerin ifadesiyle “Hakikat-i Ahmediye” ve bizim de “dünya-ukbâ saadet köprümüz” demektir.

3. Efendimiz’in Teşvikleri ve İlme İştiyak

Ayrıca, yerinde ele alındığı gibi, bu mevzuda Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mühim teşvikleri vardı. O: *“Ehl-i ilmin ayaklarının altına meleklerin kanatlarını serdiğini”*[5] ifade buyuruyor ve çıraklarına yüksek ufuklar gösteriyordu. Günümüzde, bazı istisnalar dışında ilim, mevki, makam ve geçim için tahsil edilirken, o zaman sırf Allah rızası için tahsil ediliyordu ve ilmî hayat aynı zamanda çok canlıydı. O kadar canlıydı ki, Süfyan İbn Uyeyne gibi bir zat, on yaşında içtihat yapacak seviyeye ulaşabiliyordu.[6] Daha önce açıklandığı gibi, müzakereye, bilhassa Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hadislerini müzakereye büyük teşvik ve aynı derecede arzu ve iştiyak vardı. Dârimî’nin rivayetine göre, Ebû Said el-Hudrî ve İbn Abbas, talebelerine: “Bu hadisleri belleyin ve aranızda müzakere edin. Bazısı bazısını hatırlatacak, bazısı bazısını çağrıştıracaktır.”[7] diyorlardı.

Sahabe dönemindeki canlılık, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn döneminde, hatta ilk beş asırda hep aynı seviyede devam etmişti. O kadar ki, hadis hafızlarının sonuncularından olan beş-altı asır önce yaşamış İbn Hacer el-Askalânî gibi bir zat: *“Müslim-i Şerif*’i birkaç celsede okudum.” diyor, yani, Müslim’in *el-Camiu’s-Sahîh*’ini birkaç oturuşta bitirdiğini ifade ediyordu.

O dönemde, Kur’ân ve Sünnet ilimleri adına derin bir aşk u şevk vardı onlarda.. ve herkes yaptığı şeyleri bir ibadet neşvesi içinde yapıyordu ve bu

anlayış dört-beş asır böyle devam etti. İmam Nevevî, çoluk çocuk maişeti kendini meşgul eder diye evlenmemiş ve hayatını bütünüyle ilme tahsis etmişti. Büyük âlim Serahsî, otuz ciltlik *Mebsût*'unu kuyu dibinde ve hafızasından talebelerine dikte ettirmişti.[8] Hatta, onun hakkında şöyle latîf bir şey de naklederler:

Talebeleri bir gün, bu dev insana: "İmam Şafiî, üç yüz klasör hadisi ezbere biliyormuş." derler. Bunun üzerine koca İmam: "Benim bildiğimin zekâtını biliyormuş." karşılığında bulunur.[9]

İçlerindeki aşkla yoklukta varlık cilvesi gösteren bu dev insanların yazdıklarını sayfa sayfa saysanız, yani kitaplarının yapraklarını tek tek çevirseniz, -meselâ İbn Hacer'in eserlerini, İbn Cerir'in kitaplarını, Suyûtî, Fahreddin Râzî ve emsallerinin yazdıklarını- bir haftada bitiremezsiniz.

Yukarıda verdiğimiz isimler bir ölçüde son döneme ait. Sahabe ve hemen onlardan sonrasına döndüğümüzde, karşılaştığımız manzara ise özetle şöyledir:

4. Düşünce Ufkumuzu Aşan İlim İştiyakı

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) on yıl hizmetinde bulunan şerefli sahabi Enes İbn Mâlik'in azadlısı ve tâbiînin rabbânî, büyük imamlarından Muhammed İbn Sîrîn ve bir de kendisi gibi rabbânî, efendisi Hz. Enes'in adını taşıyan kardeşi Enes İbn Sîrîn... Bu zat diyor ki: "Kûfe'ye geldiğimde, Kûfe camilerinde hadis derslerine dört bin insanın devam ettiğini gördüm."[10] Bir şehrin camilerinde dört bin (4.000) talebe hadis okuyor. Aynı şekilde, Şam'da bin beş yüz (1500) insan Ebu'd-Derdâ'nın ilim halkasında.. Kûfe'de, Enes İbn Sîrîn'in verdiği bilgiye göre 400 de fakih vardı.[11]

Ne demektir fakih; ve dört yüz fakih? Bugün, bir milyarlık İslâm âleminde 400 fakih yoktur. Fakih, Kitap, Sünnet ve icmayı malzeme olarak kullanıp, dinin emirlerini istinbat gücüne sahip olan kimse demektir. Ebû Hanife fakihtir; İmam Ebû Yusuf fakihtir; İmam Muhammed fakihtir; İmam Şafiî fakihtir; İmam Mâlik fakihtir. Bir milyon hadisin hâfızı Ahmed İbn Hanbel hakkında bu tabiri rahat kullanamamışlar. Kullanmayanlardan biri olan Ebû Cafer Taberî, "Ahmed İbn Hanbel fakih değildir." deyince Hanbelîler evini taşlamışlardı. Ahmed İbn Hanbel, fakihtir veya değildir ama, Taberî'nin bu sözüyle, fakih olmanın keyfiyeti hakkında bize anlattığı bir gerçek var.

İşte, tâbiîn döneminde Kûfe camilerindeki hadis derslerine devam eden dört

bin kişinin içinde, dört yüz fakihin bulunması da bence bu zaviyeden ele alınmalıdır.

O dönemde ilim iştiyakı bu derecedeydi ve hadis maz-har olduğu alâka ve iştiyak ile her şeyin önünde idi ve bir teki için, beldeler aşırı seyahatler tertip edilecek derecede önemliydi. Hadis imamlarının bir tek hadis için yaptıkları göçler, ona karşı duydukları alâka dillere destandı. Onlardaki bu derin alâka ve iştiyak zamanla sarrafın altına vukûfu ölçüsüne dönüşecekti ve dönüştü. Bu vukûfiyet, yalnızca hadislerin metniyle alâkalı da değildi; hadislerin sıhhati bakımından pek mühim olan senedlerini de içine alıyordu.

Burada önemli bir misal olarak imam Buhârî'yi hatırlayabiliriz. Buhârî, Bağdat'a geldiğinde, ilmî derecesini, hıfzını ve hadise olan vukûfiyetini ölçmek için, çok kalabalık bir ders meclisinde, orada bulunan on zat, kendisini imtihan eder. Her biri, on ayrı hadis okur, ama senedleri alt-üst edilerek, ravilerin yerleri değiştirilerek, yani senedin birindeki ravinin yerine başka birini koyarak, yüz hadisi birbirine karıştırıp ona okurlar.

Söz gelimi; meşhur niyet hadisini Yahya b. Said el-Ensarî, Muhammed b. İbrahim et-Teymî'den, Teymî, Alkame b. Vakkasi'l-Leysî'den, o da Hz. Ömer'den rivayet eder. Fakat bu hadis, Buhârî'ye, Yahya b. Said'in yerine başkası, Alkame'nin yerine bir başkası ve Teymî'nin yerine başka bir ravi geçirilerek arz olunur.

Evet, tam bunun gibi yüz hadis, senetleri karıştırılarak Buhârî'ye okunur. İmam Buhârî, yüzüncü hadisin sonunda: "Birinci hadiste falan zatın yerine falanı koymuşsunuz; o hadisin sağlam olan senedi sizin söylediğiniz gibi değil, şöyledir." diyerek, birinciden yüzüncüye kadar her hadisi asıl senedleriyle okur ve orada bulunan âlimler, onun hıfzını ve faziletini ikrar ederler.[12] Ayrıca İbn Huzeyme de İmam Buhârî hakkında: "Şu arz, şu sema, bu konuda senin kadar vukuf sahibi ikinci bir kişiyi görmemiştir!" diyerek takdir ve tebcilde bulunur.[13]

O Buhârî ki, ilmin şerefini korumuş ve onu dünya metaı hâline getirmemiş kadri celîl âlimlerimizdendir. Ona Buhâra emîri: "Gel, benim çocuklarıma hadis takrir et." dediğinde koca Buhârî: "İlim, hükümdarın ayağına gitmez; eğer hükümdarın ilme merakı varsa kendisi gelir, çocukları gelir, ders alırlar." cevabını verir. Bunun üzerine emir: "Çocuklarıma ayrı bir gün tahsis etsen." teklifinde bulunur. Büyük İmam: "Ben Ümmet-i Muhammed'e ders verirken,

senin çocukların için hususî zaman zayi edemem.” karşılığını verince, hayatının sonunu tecritte geçirir ve Allah, onu yalnız başına, gurbette ölmekle serfiraz kılar.[14]

Yine büyük bir hadis imamı, birisinden hadis almaya gider. O zatın yanına sokulduğunda bakar ki, külahını açmış, bir ata doğru uzatmış ve böylece atı yakalamaya çalışıyor. Atı yakaladığında büyük imam: “O külahın içinde bir şey var mıydı?” diye sorar. “Hayır!” cevabını alınca: “Atı kandıran, insanları da kandırır !” diyerek, ondan hadis almadan geriye döner.

İşte sünnet, bu tahkik ve titizlik içinde tesbit edilmiştir. Hadislerin sayıca çok ve dolayısıyla içlerine pek çok uydurmanın karışmış olduğunu iddia edip, sahih hadis kaynaklarına ve sünnete dil uzatanlar, izahına çalıştığımız ilim aşkını, sünneti takip edenlerin nazarında sünnetin önemini ve sünnetin hangi şartlar altında ve kimler tarafından tesbit edildiğini görmezlikten gelerek, kendi çerik çürük düşüncelerine, ruh aynalarına göre hüküm verirlerse yanılmış ve yanıltmış olurlar.

5. Ortam Müsaitti

Bir başka sebep de, sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn zamanında hadis ezberlemek için vasat çok müsaitti. Bir kere o zamanın insanları dile oldukça hâkimdiler. Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirdiği Kur’ân-ı Kerim, her şeyden evvel bir lisan mucizesiydi ve Araplar’da da o zaman en yaygın olan sanat, dil ve edebiyattı. Muallaka şairlerinde de görüldüğü üzere, âdeta gerçek söz sultanları o dönemde yaşamıştı. Mamafih, Kur’ân-ı Kerim ve Allah Resûlü’nün sözleri karşısında dilleri tutulan bu dil ve beyan üstadları, Kur’ân ve hadisler karşısında kalemlerini kırıp, secdeye kapanmışlardı.

Meselâ, bunlardan biri olan Hansâ, başlı başına bir şiir üstadıydı. Cahiliye döneminde ölen kardeşi Sahr için söylediği mersiye, öylesine içtendir ki, bugün bile hâlâ gözlerimizi yaşartır. Bu kadın, gerçek beyan sultanı Allah Resûlü’ne öylesine bağlanmıştı ki, Kadisiye’de dört oğlu da, sinelerinden yedikleri mızraklarla arka arkaya şehit olurlarken, bulunduğu yerde bunu hissetmiş ve insanî yönleriyle bir taraftan kıvranırken, diğer yandan da: “Allahım, bana dört oğul vermiştin. Dördünü de Habîb’inin yolunda kurban ettim; Sana binlerce hamd olsun!”[15] deyip iman, Kur’ân, İslâm ve Hazret-i Sahib-i Kur’ân’a mazhariyetin şükrünü eda etmişti.

Bu kadın, şiir ve söz söylemede de öylesine mahirdi ki, kâfirleri hicvedip

İslâm'ı yücelttiği için Resûlullah'ın, kendisi hakkında: *"Allahım, onu Ruhu'l-Kuds'le destekle!"*[16] diye dua buyuracağı Hassan b. Sabit'in, Cahiliye'de dört mısralık bir şiirinde sekiz yanlış bulmuş ve bir söz üstadı olduğunu ortaya koymuştu.

İşte böyle söz sultanı bir kadın bile, Kur'ân ve Allah Resûlü'nün nurlu sözleri karşısında şiir söylemeyi bırakmış, kendini O'nun söz zemzemesi içine salmıştı. Sadece o değil, o dönemin insanları büyük çoğunluğu itibarıyla söz ustalarıydı ve söz sultanlarıydı. Kur'ân-ı Kerim karşısında, hadis-i şerifler karşısında söz söylemeyi bırakmış, bütünüyle kendilerini Kur'ân'ı ve hadisi terennüme salıvermişlerdi. Bunlar ve bunlardan sonra gelenler, birer söz kimyageri, hadis kimyageri olarak Resûlullah'ın sözünü başka sözlerden çok rahat tefrik edebiliyorlardı.

6. Hafızada Dâhi İdiler

Bir başka sebep de, o kutlu zamanın kutlu insanları birer hafıza dâhisiydiler. Bugün, Kur'ân'ı dört ayda ezberleyene dâhi gözüyle bakılıyor; Elmalılı Hamdi Yazır Efendi gibi bir kabiliyetin Fransızca'yı altı ayda öğrenmesi harikulâdeden sayılıyor. Hâlbuki o günün insanları bunların çok çok ötesindeydi.. ve pek çoğu itibarıyla harikulâdeydi.

Bunlardan, müsteşriklerin boy hedefi sayılan ve bu sağlam sütunu yıkarak, dinin önemli bir temelini dinamitlemeye çalıştıkları Hz. Ebû Hüreyre, duyduğu bir şeyi ikinci bir defa tekrar etmeye lüzum görmeden ezberleyen bir hafıza dâhisiydi.

Zeyd İbn Sabit, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine, *"Sen biraz İbranice'yi belle."* dediği zaman, 15-20 gün içinde mektup yazıp, mektup tercüme edecek kadar İbranice'yi öğrenen ayrı bir dâhiydi…[17]

Sahabenin ünlü hadis hafızlarından Hz. İbn Abbas, daha sağlığında, "Ümmetin âlimi" mânâsına "Hıbrü'l-Ümme" ünvan-ı âlîsini almıştı… Âişe Validemiz, aynı şekilde bir hafıza kahramanıydı.

Evet, duyduklarını bir defada ezberleyen ve bir daha da unutmayan insanlardı bunlar; ve sahabe içinde daha bunlar gibi yüzlerce insan vardı.

Tâbiîn-i izam da bunlardan hiç geri değildi; meselâ, yine müsteşriklerin baş düşmanlarından olup, Ömer İbn Abdülaziz döneminde ilk defa tasnif şeklinde, kalemi eline alıp, hadis telifine girişen İbn Şihab ez-Zührî.. Ebû Hanife ile

karşılaştığında: “Ben, duyduğumu hiç unutmadım.” diyen âmâ Katâde İbn Diâme.. meşhur Şa’bî.. Ebû Hanife mektebinin imamlarından İbrahim İbn Yezid en-Nehaî ve: “Duyup da unuttuğum bir şeyi hatırlamıyorum.” diyen İmam Şafiî, hep birer hafıza dâhileriydiler.

1 Müslim, *fiten* 25; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/341; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr* 17/28.

2 Buhârî, *ezan* 18; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/53.

3 Nesâî, *menâsik* 220; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/318.

4 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/210; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-safve* 1/285.

5 Tirmizî, *ilim* 19; Ebû Dâvûd, *ilim* 1.

6 Şa’rânî, *et-Tabakâtü’l-kübrâ* 1/209; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ* 8/459.

7 Dârimî, *mukaddime* 51; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 5/285.

8 Bkz.: es-Serahsî, *Usûlü’s-Serahsî* (mukaddîme) s.5; ez-Ziriklî, *el-A’lâm* 5/315

9 Kasım b. Kutluboğa, *Tacü’t-terâcim* s.183.

10 Râmehürmüzî, *el-Muhaddisü’l-fâsıl* s.560.

11 Râmehürmüzî, *el-Muhaddisü’l-fâsıl* s.560.

12 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh-i Bağdâd* 2/20-21; İbn Hacer, *Hedyü’s-Sârî* s.487.

13 Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz* 2/556; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb* 9/45.

14 Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ* 12/464-465.

15 Bkz.: İbn Abdilberr, *el-İstîâb* 4/1829; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe* 7/101.

16 Buhârî, *salât* 68; Müslim, *fedâilü’s-sahabe* 151-152.

17 Tirmizî, *istizan* 22, Ebû Dâvûd, *ilim* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/186.

G. RİVAYET Bİ'L-MÂNÂNIN ŞARTLARI

Bu arada, bazı âlimler, rivayet bi'l-mânâyı belli şartlarda tecviz etmişlerdir ki, bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

a) Ravi, lisana tam mânâsıyla vâkıf olmalıdır. Lisana vâkıf olmayan, lisandaki nüansları bilmeyen bir insanın, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) intikal eden beyanları, sözleri anlayabildikleriyle: "Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), şöyle demişti." deyip rivayet etmesi caiz değildir. Aslında ravi, mânâya da vâkıf olmalıdır.

b) Ravinin mânâyı karşılamak üzere koyduğu kelime, siyak ve sibak arasında, hadise ve dile vâkıf, hüşyâr üstadlar tarafından, farklılığı sezilmeyecek kadar yerinde olmalı ve asıl kelimenin müradifi olup, aynı mânâya delâlet etmelidir.

c) Hadisin lafzı bütün bütün unutulmuş olması hâlinde ancak böyle bir şeye başvurulmalıdır ki, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait hazine hiç olmazsa özü itibarıyla zayi olmaktan kurtulsun ve: مَا لَا يُدْرَكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ كُلُّهُ "Hepsi elde edilmiyor diye bütünü de terk edilmez." fehvâsınca, sünnetten istifade edilebildiği kadar istifade edilsin.

1. Hadislerdeki Lafız Farklılıkları

Burada şu hususu da belirtmeliyiz ki; "rivayet bi'l-mânâ" sahasına girmemekle beraber, bazı hadis-i şerifler, değişik lafızlarla da rivayet edilmiştir. Meselâ, günde beş vakit namazda, en azından farzlarda yirmi defa okuduğumuz "et-Tahiyyât" bunlardan biridir.

Bir sûre gibi sahabe-i kirama belletilmiş dualardan biri olan ve Hanefilerin, pek çok Kûfelilerle birlikte, İmam Evzâî'nin, Süfyan-ı Sevrî'nin, İbn Mesud'dan gelen rivayetle okudukları ve cumhur-u ulemâya göre en faziletli Tahiyyât'tan[1] başka; İmam Şafiî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiği az değişik bir "Tahiyyât" ki, bunda, "et-Tahiyyât"tan sonra araya "el-Mübarekât" girmiş ve aradaki 'vav' (و)lar düşmüştür.[2] Ayrıca Hz. Ömer'in minberden irad buyurdukları bir üçüncü Tahiyyât[3] ve zayıf rivayetlerle gelen daha başka Tahiyyât'lar da vardır.[4]

Buradan hareketle bazıları: "Demek ki sahabe, Efendimiz'den duyduğu her şeyi kelimesi kelimesine bellemiyor.. ve belleyemediği ya da unuttuğu bu

kelimelerin yerine kendince uygun kelimeler koyuyor.” şeklinde bir iddiada bulunabilirler. Fakat işin gerçeği hiç de öyle değildir. Çünkü, namaz, bir rivayete göre hicretten üç, bir başka rivayete göre ise beş sene önce farz olmuş ve Hz. Ömer gibi, İbn Mesud gibi sahabenin ilkleri, en az on yıl günde beş defa Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkasında namaz kılmışlardır.

Böyle bir iddia, bu hafıza dâhilerini -el-İyâzu billah- ahmak insanlar derekesine düşürmek olur. Allah Resûlü’nün arkasında bu kadar yıl namaz kılan, 23 yıl O’nunla beraber olan bu insanlara, bugün bile beş yaşındaki bir çocuğun ezberleyip, ölünceye kadar hafızasında tuttuğu bir şeyi “iyi belleyememe” ve “unutma” gibi bir ithamda bulunmak, tımarhanedeki delilerin bile ihtimal vermeyeceği bir hafifliktir.

Kaldı ki, Hz. Ebû Bekir döneminde Kur’ân resmen bir kitap hâlinde toplanırken, bu insanların hafızalarına da müracaat edilmiş; hafızalardaki ile yazılanlar karşılaştırıldığında, hiçbir farklığın olmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, hadisle alâkalı böyle bir iddia, neticede Kur’ân’ın sıhhatine de halel getirecek mahiyettedir.

Bu meselenin aslı şu olsa gerektir: Kur’ân-ı Kerim, hadis-i şeriflerde de ifade olunduğu gibi: *“Yedi harf üzere nazil olmuştur.”*[5] Burada, bu yedi şeklin münakaşasını yapacak değilim. Ancak, Kur’ân, Allah’ın o ümmî kavme, ilâhî rahmeti olarak, yedi şekilde edaya müsait bir tarzda inmiştir.

Aynı durum, hadis-i şerifler için de vâriddir. Allah Resûlü, kendisine inen âyetleri bir defasında bir vecihle okumuşsa, bir başka defasında bir diğer vecihle okumuştur. Tahiyyât’ı da aynı şekilde İbn Mesud’a bir vecihle talim buyurmuş, Hz. Ömer’e bir başka vecihle, İbn Abbas’a da üçüncü bir vecihle talim buyurmuştur. Öyleyse, Kur’ân-ı Kerim için “seb’atü ahruf” denilen yedi vecihle eda caiz olduğu gibi, hadis-i şerifler için de, değişik şekillerde O’ndan şerefsüdur olma söz konusu edilebilir. Bu itibarla da denebilir ki; Tahiyyât’ların ve onları ifade eden lafızların hepsi Allah Resûlü’ndendir.

2. Cevâmiü’l-Kelim

Bu derin mevzuun bir diğer yönü daha var: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ‘cevâmiü’l-kelim’ sahibidir;[6] yani, bir sözle pek çok mânâlar ifade eden öyle hadisleri vardır ki, bunlardan bir tanesi tam bir cilt kitaba mevzu olabilir. Bu kabîl hadislerin tahlilinde, Arap dilinin grameri, kaideleri, usûlleri ve meânînin, beyanın, bedîin prensipleri dahilinde, her defasında karşımıza

yeni yeni mânâ buudları çıkabilir. Allah Resûlü'nün bu türden sözlerini okuyanlar, ister istemez: "Bunları, değil sahabe-i kiram gibi öğrendikleri her şeyi O'ndan öğrenen ümmîler, cihan çapında ilimlere uyanmış dâhiler dahi söyleyemezler." hükmünü verecektir. Kıyamete kadar bin bir mânâ buudu içinde kıymetini, geçerliliğini koruyan söz cevherleridir bunlar âdeta.

Öyleyse, bu sözler, vahiy ile teyit edilen bir Zât'ın sözleridir ve meselenin hafife alınmaya hiç mi hiç tahammülü yoktur. Bu itibarla, sayıları bazılarına çok da gelse, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize kadar intikal eden o mübarek sözlerin bütününe, çok rahatlıkla O'nun fem-i mübareklerinden çıkmış sözler olarak bakabiliriz.

1 Buhârî, *ezan* 148,150; Müslim, *salât* 55-59.

2 Müslim, *salât* 60; Ebû Dâvûd, *salât* 182; Tirmizî, *mevâkît* 100.

3 Muvatta *nidâ* 53-55; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 1/261; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/398.

4 Bkz.: Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 2/141-144.

5 Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 27, *husûmât* 4, *tevhid* 53; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 270.

6 Buhârî, *tâbir* 11; Müslim, *mesâcid* 5.

H. SÜNNETİN RESÛLULLAH (sallallâhu aleyhi ve sellem) ZAMANINDA KAYDEDİLMESİ VE BİLÂHARE TEDVÎNİ

Sünnetin, Ömer İbn Abdülaziz döneminde tedvîn edildiği doğru olmakla birlikte eksik bir görüştür.. ve bu hususta gözden kaçırılan önemli bir nokta vardır ki, Resûlullah'ın sağlığında bazı sahabiler tarafından Kur'ân gibi sünnetin de yazılıp kayda geçirildiğidir.

1. Kur'ân'la Gelen Okuma-Yazma Seferberliği

Devr-i Risaletpenâhî'de Araplar büyük ölçüde okuma-yazma bilmiyorlardı ama, bilhassa Mekkelilerin etraf kabilelerle sürekli münasebetleri olduğundan içlerinde okuyup-yazanlar hiç de az değildi. Ayrıca, Kur'ân'ın inmeye başlamasıyla okuma-yazma kapıları da bütün bütün açıldı; zira her Müslüman Kur'ân'ı, Kur'ân'ın ahkâmını din adına bellemek mecburiyetindeydi. Bu itibarla da âdeta Kur'ân'ın inişiyle beraber bir ilim, kültür seferberliği başlamıştı.

Tabakat kitaplarının kaydettiğine göre, Allah Resûlü'nün etrafında kırk civarında vahiy kâtibi vardı.[1] Bunlar, sıradan okuma-yazma bilen insanlar değildi.. vahiy kâtibi demek, kendisini Kur'ân'ı yazmaya adamış insan demekti ki; bugünkü tabirle, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) özel kalem müdürleri, sekreteri ve bu işe tahsis edilmiş kâtipleriydi.

O günlerde okuma-yazma o derece teşvik ediliyordu ki, Bedir Muharebesi'ni müteakip esirlerin (kurtuluş) fidyesi olarak, bir esirin on kişiye okuma-yazma öğretmesi kararlaştırılması önemli bir hâdiseydi[2] ve o güne göre çok ileriydi.

Evet, o gün herkes okuma-yazmaya koşuyordu; zira hayatlarını alâkadar eden, yepyeni ve orijinal bir şey vardı ortada. Bu, dindi, Kur'ân'dı. Dine susamış insanlar onu her yönüyle alacak, belleyecek, hazmedecek ve hayatlarına hayat yapacaklardı. Köylüsü-şehirlisi; evinde, bağında, bahçesinde Kur'ân için kalemi kulağında bekliyordu ki, daha sonra, hadisle iştigal edenler, 'kalemin kulakta olmasını' bu işin âdâbından sayacaklardı. Böylece, belki de

insanlık tarihinde ilk defa ilâhî bir kitap, kıyamete kadar kalacak, geçerliliğini koruyacak ve korunacak şekilde tesbit ediliyordu.

Kur'ân-ı Kerim bu şekilde kayıtlara geçip, yazıldığı, tesbit edildiği gibi, onun müfessiri, açıklayıcısı, anahtarı.. icmalini tafsîl, mübhemini tefsîr, mutlakını takyîd ve umumunu tahsîs eden ve ayrıca ikinci bir teşrî' kaynağı olan sünnet de kaydediliyor, korunmaya alınıyor, küllî, umumî ve resmî tedvîne hazır hâle getiriliyordu.

2. Tedvîne Zıt Deliller

Bu mevzuda, önce sünnetin Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok sonraları yazılıp kayda geçirildiğini ileri süren müsteşriklerin ve onların tesirindeki Müslüman yazarların kendilerine delil edindikleri hadislere bir göz atalım:

Takyîdü'l-ilm'de Ebû Said el-Hudrî naklediyor:

اِسْتَأْذَنَّا النَّبِيَّ * فِي الْكِتَابَةِ فَلَمْ يَأْذَنْ لَنَا

"Biz, kitabet mevzuunda peygamberden izin istedik de, bize izin vermedi."[3]

Goldziher ve takipçilerinin delil diye ileri sürdükleri bu rivayeti hadis mütehassısları kayda değer bulmamışlardır. Tabiî bu arada, *Müslim-i Şerif* gibi sıhhatli bir kaynakta, yine Ebû Said el-Hudrî'nin rivayet ettiği şu hadis de var: لَا تَكْتُبُوا عَنِّي، وَمَنْ كَتَبَ عَنِّي غَيْرَ الْقُرْاٰنِ فَلْيَمْحُهُ *"Benden bir şey yazmayınız. Kim, benden Kur'ân dışında bir şey yazmışsa, onu imha etsin."*[4]

Yine, *Takyîdü'l-ilm*'de, hadise çok önem veren ve hadisin kaydını şiddetle arzu eden, fakat kayda lüzum görmeden duyduğu şeyi bir defada ezberleyen hafıza dâhisi Hz. Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) şu rivayet nakledilmektedir:

"Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza geldi. Bazı arkadaşlarımız, hadisle alâkalı bir şeyler yazıyorlardı. *"Ne yazıyorsunuz?"* diye sordular. Onlar da; "Sizden duyduğumuz hadisleri yazıyoruz." diye cevap verince Resûlullah şöyle buyurdular: أَتَدْرُونَ مَا ضَلَّ الْأُمَمُ مِنْ قَبْلِكُمْ إِلَّا بِمَا اكْتَتَبُوا مِنَ الْكُتُبِ مَعَ كِتَابِ اللّٰهِ *"Sizden önceki ümmetlerin, Allah'ın kitabının yanı sıra başka kitaplardan da bir şeyler yazdıkları, (başkalarının sözlerini de kayda geçirdikleri) için sapıttıklarını biliyor musunuz?"*[5]

Naklettiğimiz rivayetlerde yasağın mantığı bellidir: Kur'ân olsun, Tevrat

veya İncil olsun, Allah'ın kitabının başka yazı ve sözlerden tecrit edilmesi; etrafına, nebilerin veya daha başkalarının sözlerinin yazılmaması gerekirken, buna uyulmamış; neticede de Tevrat'a kenarlarından çok şey sızmış, İncil birken, birkaç yüz yıl sonunda kabarmış, mücelletlere ulaşmış.. ve derken her iki cemaatin büyük çoğunluğu da bu şekilde sırat-ı müstakîmden ayrılıp, dalâlet yollarına sapmışlardır.

Bu hakikat, bilhassa hadisin yazılmasına müsaade eden, hatta emreden ve yasaklayan hadislerden çok daha fazla, tesbit üzerinde duran sahih rivayetle bir arada mütalâa edildiğinde daha iyi anlaşılacaktır.

Yukarıda kendisinden "yazma"yı nehyeden hadisin rivayetini aldığımız Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), şöyle demektedir: "Ashab-ı Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında benden daha fazla hadis sahibi kişi yoktur, ancak Abdullah b. Amr İbn el-Âs müstesna; çünkü, ben yazmazdım, o yazardı."[6]

Gerçekten, bizzat Abdullah b. Amr Hazretlerinin ifadesine göre, o, Resûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) duyduğu her şeyi yazardı. Kendisine "Sen, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ağzından çıkan her şeyi yazıyorsun; hâlbuki, o da bir beşerdir. Öfkelendiği zaman da olur, hoşnut olduğu zaman da." diyenler oldu. (Bu sözleri kimlerin söylediğini edeb açısından ve gerekmediği için hadis ravileri ketmederler.) Abdullah İbn Amr, bunun üzerine yazmayı bıraktı ve meseleyi Allah'ın Resûlü'ne arz etti. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini fem-i mübareklerine götürerek şöyle buyurdular:

أُكْتُبْ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلَّا حَقٌّ! *"Yaz; hayatım elinde olan (Allah)'a yemin ederim ki, buradan haktan başkası çıkmaz!"*[7]

O, bir beşer de olsa, yine nebi idi; gazaplanması da, hoşnutluğu da Allah içindi ve her hâlukârda hakkı söylerdi. Evet, O'nun hiçbir sözü hevasından değildi ve beşerî arzularından kaynaklanmıyordu.. daha doğrusu O, kendinden konuşmuyor; ancak kendine vahyolunanı söylüyordu.[8] Fıtratı, vazifesiyle bütünleşmiş ve her şeyiyle peygamberâne idi. Sadrı açılarak şeytanın ve nefsin payı her ne ise o çıkarılmıştı ve artık fıtrat-ı beşeriye ve tabiatın, O'nun nurlu nübüvvet hayatına müdahaleleri söz konusu değildi. O'nun söylediği her şey dindi; dolayısıyla *"Yaz!"* buyurmuşlardı.

3. Hadislerin Tedvîn Edildiğini Gösteren Deliller

Kaynaklarda yine yazma ile alâkalı olarak şunu görüyoruz:

Bir adam, Huzur-u Risaletpenâhî'ye gelerek: "Yâ Resûlallah, ağzınızdan çok şey duyuyoruz; ama bunları anında ezberleyemiyoruz. Bu hayatî şeyler, çok defa kaçıp gidiyor…" diyerek hıfzından şikâyette bulundu. Bunun üzerine Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), ona: اِسْتَعِنْ بِيَمِينِكَ *"Elinden yardım iste!"*[9] yani yazarak, hıfzına yardımcı ol buyurdular.

Yine, *Takyîdü'l-ilm*'de şunu okuyoruz:

Râfi' İbn Hadîc, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem):

يَا رَسُولَ اللّٰهِ، إِنَّا نَسْمَعُ مِنْكَ أَشْيَاءَ فَنَكْتُبُهَا؟

"Yâ Resûlallah, sizden çok şey işitiyoruz, yazalım mı?" diye sordu. Allah Resûlü de ona şu cevabı verdiler:

اُكْتُبُوا وَلَا حَرَجَ *"Yazın, hiç mahzuru yok!"*[10]

Bunlardan ayrı olarak İmam Dârimî ve İbn Hacer'in kitaplarında, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kısas, diyet ve şerâia dair yazdırdığı bazı hükümleri, Yemen'de Amr İbn Hazm'a gönderdiğini ve ayrıca Vâil b. Hucr'e ahidnâme yazdığını okuyoruz.[11]

Bazı kaynakların zikrettiği üzere, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): قَيِّدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابِ *"İlmi yazarak, kaydedin.!"*[12] buyurmuşlardır.

Yine, sahih hadis kaynaklarının, Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) rivayetine göre, Mekke'nin fethinde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir münasebetle hutbe irad buyururken, Yemenli Ebû Şâh isimli bir zat ayağa kalkarak: "Yâ Resûlallah, bunları benim için yazınız!" der, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: اُكْتُبُوا لِأَبِي شَاهٍ *"Ebû Şâh için yazınız!"*[13] buyururlar.

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) irtihalinden birkaç gün önceydi ki, hastalığının ağırlığına rağmen ümmetinin selâmeti adına: *"Bana bir kalem kâğıt getirin; veya defter gibi bir şey getirin; size bir şey yazayım da, benden sonra dalâlete düşmeyin!"* buyurdular.

Bunu söylediklerinde ızdırapları çok fazlaydı; o esnada Hz. Ömer: "Elimizde Allah'ın kitabı var, o bize yeter!" dedi.. dedi ve bu bir sahabi içtihadıydı. Buna karşılık İbn Abbas ise: "Resûlullah'la yazacağı şey arasına girildi, yazık oldu!"[14] dedi. O, buna ömrü boyunca üzülecekti; fakat yine ömrü boyunca,

araya giren Hz. Ömer'e karşı da içinde hiçbir şey hissetmeyecekti.. hissetmek şöyle dursun onun hep yakınında olacaktı.. Hz. Ömer, nerede hutbe irad edecek olsa, Mekke'de ise Mekke'den, Basra'da ise Basra'dan kalkar ve oraya gelirdi. Bu itibarla denebilir ki, bu mevzu ile alâkalı, Hz. Ömer hakkında kalblerde en ufak birşey hâsıl olmamıştı.. olamazdı da; zira Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), o sözünü bir daha yenilemediler.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetinin dalâlete düşmemesi için yazmak istediği, ister kendinden sonraki halifeyle alâkalı olsun, ister başka konularla alâkalı.. bilinen bir hakikat varsa o da kendinden sonraki halifeye -bir kişi dışında- herkesin biat etmesiydi. Daha sonra aynı makama gelen Hz. Ömer'e ilk başta itiraz edenler olduysa da, bilâhare biat etmeyen kalmadı. Hz. Osman ve Hz. Ali zamanında ise ayrılıklar baş gösterdi... Yoksa, Hz. Ebû Hüreyre'nin: "Resûlullah'tan iki kap dolusu ilim belledim; bunlardan birini saçtım, neşrettim; diğerini neşretseydim, bu başım kesilirdi!"[15] sözüyle ifade ettiği ilim miydi? Veya Hz. Huzeyfe'ye (radıyallâhu anh) verdiği sırlar mıydı?

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yazacağı şey gizli kaldı ama, burada esas bizi alâkadar eden husus, devr-i risâletpenâhîlerinde hadislerin yazıldığı, bizzat kendisinin yazdırdığı ve yazdırmak istediği gerçeğidir.

Abdullah İbn Amr b. el-Âs'dan başka Efendimiz'in hadislerinden hiç olmazsa bazılarını yazan başka sahabiler de vardı. Meselâ, Seyyidinâ Hz. Ali (radıyallâhu anh), içinde yaraların diyeti, Medine'nin hürmeti, kâfir karşısında mü'minin öldürülmeyeceği ve daha başka hususlarla alâkalı hükümler bulunan bir sahifeyi kılıcının bir yanında asılı taşırdı. Şîası: "Sende Resûlullah'ın bizzat sana tevdi ettiği, hususî bir şey var mı?" diye sorduğunda: "Hayır, umuma ait emirlerden bir kısmı var." demiş ve yukarıda zikrettiğimiz şekilde, nelerin bulunduğunu söylemişti.[16]

Yine, Hz. Ömer'in kılıcının bir yanında, içinde sevâim, yani kırda yayılan hayvanların zekâtıyla ilgili hükümler bulunan bir sahife vardı.[17] Aynı şekilde, İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ında kaydedildiğine göre, İbn Abbas, vefatında geriye bir deve yükü kitap bırakmıştı ki, bunlar umumiyetle Allah Resûlü'nden ve ashab-ı kiramdan duyduğu şeyleri ihtiva ediyordu.[18] İbn Hişam'ın naklettiğine göre, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye teşriflerinde Yahudilerle bir anlaşma akdetmiş ve bazılarınca hukuk açısından İslâm'ın ilk anayasası kabul edilen bu anlaşma kayda da geçmişti.

Bu anlaşma: *"Bu, Kureyş'ten mü'minler ve Müslümanlarla -ihtimal, mü'minlerin içinde henüz imanı içlerine tam sindiremeyenler ve münafıklar da bulunduğundan, ayrıca 'Müslümanlar' lafzı da kullanılmıştı- ehl-i Yesrib ve onlara tâbi olanlar, katılanlar ve onlarla beraber mücahede edenler arasında kavl-i fasl olarak Resûlullah Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yazdırdığı belgedir."* diye başlıyordu.[19]

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Amr İbn Hazm'a Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) gönderdiği diyet ve kısas gibi hükümlerle alâkalı yazısı,[20] torununun torunu Ebû Bekir b. Muhammed'e.. aynı şekilde, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem), azadlısı Ebû Râfi'e geçen bir tomar kâğıt ise, tâbiîn döneminde Ebû Bekir İbn Abdurrahman İbn Hâris'e intikal ediyordu.[21] Tâbiînin en büyük fakihlerinden olan bu zat, bu klasörü hayatında eline geçmiş en büyük ganimet olarak telakki ederdi.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında aynen Kur'ân gibi yazılan, ağaç parçaları, kemikler ve deriler üzerine kaydedilen hadisler, aynen tâbiîn ve tebe-i tâbiîne intikal ediyor, onlar da bunu muhafaza ve naklediyorlardı. Aynı şekilde tâbiînin büyük imamlarından Mücahid İbn Cebr, Abdullah İbn Amr İbn el-Âs'ın *"es-Sahîfetü's-sâdıka"* denilen, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) duyduğu hadisleri topladığı kitabı görmüştü. Mücahid, onu: "Abdullah b. Amr'ın önünde gördüm, hatta elimi uzattım ama, elimi dokundurtmadı." diyordu.[22]

Evet, bin bir ihtimam içinde saklıyor ve koruyordu onu. İbnü'l-Esîr'in verdiği bilgiye göre, bu klasörün içinde bin kadar hadis vardı.[23] Bu hadisler, daha ziyade, "an Zeynilâbidîn, an Hüseyn, an Ali b. Ebî Talib" gibi, bir kesime göre hadiste "silsiletü'z-zeheb" (altın silsile) denilen senede benzer şekilde, İbn Amr'ın kendisi, oğlu ve torunundan müteşekkil "an Amr İbn Şuayb, an ebîhi, an ceddihi" senediyle kaynaklara geçmiştir.[24] Bu silsileyle gelen 500 kadar hadis vardır sahih hadis kaynaklarında.

4. Değerlendirme

Evet, hadisler, müsteşriklerin iddia ettikleri gibi, Efendimiz'den yüz sene sonra Ömer İbn Abdülaziz'in emriyle kaydedilmedi; aksine bizzat ta Efendimiz zamanında kaydedildi, kaydedildi ve ezberlendi.. ve bu metinler daha sonra da gerek yazılı gerekse sözlü olarak arkadan gelen nesillere aktarıldı. Akabe'nin

yiğitlerinden Câbir b. Abdillâh da, vefatında İbn Abbas gibi, arkaya büyük bir miras, yani Allah Resûlü'nün hadislerini kaydettiği büyük bir kaynak bırakmıştı.[25]

Bütün bunlardan ayrı olarak, Hemmam b. Münebbih'in *"es-Sahîfetü's-sahîha"*sı da aynı dönemden kalma en mühim hadis kaynaklarından biri olma imtiyazını taşır. Hemmâm, Ebû Hüreyre'den hiç ayrılmaz, bu hafıza dâhisi büyük sahabinin naklettiği her hadisi yazardı. O kadar ki, bir defasında bizzat üstadından duyduğu bir hadisi kendisine okuduğunda, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh): "Ben bunu pek hatırlamıyorum." deyince, bizzat hadisi kaydettiği defteri getirip göstermiş ve üstadını ikna etmişti.

Bu sahifeler, günümüzde Muhammed Hamidullah tarafından neşredilmişti. Ayrıca, ne enteresandır ki, bu hadisler aynen İbn Hanbel'in *Müsned*'inde bulunmakta, yine mühim bir kısmı itibarıyla Buhârî, Müslim gibi sahih kaynaklarda da yer almaktadır. Bu da, hadislerin, daha Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında kaydedildiğini gösterdiği gibi, O'ndan sonra da eksiksiz, yanlışsız ve tam olarak sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn kanallarıyla hadis külliyatına geçtiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu tarihî vâkıalar ve serdettiğimiz hadisler karşısında, hadis yazmayı yasaklayan haberler, son dönemin büyük hadis âlimlerinden Mısır'da yaşamış Ahmed Muhammed Şâkir'in yerinde tespitiyle, ya sonradan neshedilmiştir; ya da yukarıda izahına çalıştığımız gibi, Kur'ân'ın yanı başına yazılmaması ve hadis de olsa Kur'ân'a hiçbir şeyin karıştırılmaması içindir.[26]

Bu mevzuda Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hassasiyeti, aynen Hz. Ömer'de de vardı. Çünkü, ilk nazil olduğu dönemde Kur'ân'ın iyice bellenmesi, anlaşılması, ehemmiyet ve fonksiyonunun kavranması ve Allah'ın kelâmı olması ölçüsünde ona ihtimam gösterilmesi gerekiyordu. Aksi hâlde, hadis Kur'ân'a karışır, Kur'ân kendine has keyfiyet ve hususiyetini kaybeder ve önceki ümmetlerde yaşanan durum aynen tekrarlanırdı.

Bu sebeple, Hz. Ömer'in bu mevzuda gösterdiği tehâlük, bizzat Efendimiz'in de tehâlüküydü. Daha sonra, ashab-ı kiram, her şeyi apaçık görüp kavradıktan ve her şey yerli yerine oturduktan, hatta "Kur'ân nedir, hadis nedir?" belli olduktan sonra, -izahına çalıştığımız üzere- hadisler de Kur'ân gibi ayrıca tedvîn edildi.

Hadislerin daha ilk dönemde bu şekilde kaydedilmesinden sonra,

tarihlerimizde İkinci Ömer diye anılan Ömer İbn Abdülaziz zamanında ise resmen tedvîn edildi. Değişik yerlerde, değişik şahısların ellerinde sahifeler vardı. Çok defa da bu hadisler, ağızdan ağıza naklediliyordu. Hatta, bu yüzden ve ayrıca ezberlenip öğrenilmeleri için, nasıl Hz. Ömer, İbn Abbas, Ebû Musa el-Eş'arî, Ebû Said el-Hudrî ve Zeyd b. Sabit gibi sahabeler, hadislerin hafızalarda kalması ve ezberlenmesi gerektiği üzerinde durdukları gibi, Şa'bî, Nehaî gibi hadiste yed-i tûlâ sahibi, hafıza dâhisi tâbiîn âlimleri de ilk başta yazmaya taraftar olmamışlardı.

Bununla birlikte, hem kaydedilen, hem de ağızdan ağıza nakledilen hadisler, Ömer İbn Abdülaziz döneminde resmen tedvîn edilmeye başlandı. Nasıl Yemame'de çok sayıda Kur'ân hafızının şehit olması, Kur'ân'ın resmen toplanması hususunda Hz. Ömer'in bu mevzudaki tehâlükünü çekmişse, aynı şekilde hadislerin tedvîn işi de Ömer İbn Abdülaziz Hazretleri'nin sünnete ait gayretini coşturmuştu.

Çoklarınca birinci müceddit kabul edilen ve Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnsanların bozduğunu düzeltenler."*[27] müjdesine on üç asır önce bihakkın liyâkat gösteren Ömer İbn Abdülaziz (radıyallâhu anh), Emevi sarayında yetişmişti. Hadiste, tefsirde, nakd-i ricâlde söz sahibiydi. İki buçuk yıllık hilâfeti süresince, çok genişlemiş İslâm memleketlerinde çok yönlü tecdit işini gerçekleştirmiş ve İslâm memleketleri sanki melekler tarafından idare edilir bir havaya, bir görünüme bürünmüştü.

İşte bu büyük zat, onca hizmetlerine, bir de hadislerin resmen tedvîni gibi, bütün hizmetlerine taç olacak bir büyük hizmeti ekledi. Vaktiyle Resûlullah'ın kendisine diyetler ve kısas gibi mevzularda bir sahife yazıp verdiği Amr b. Hazm'ın torunu, Medine Valisi Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr İbn Hazm'a bu mevzuda emir gönderdi. Vali de, tâbiînin gençlerinden, fart-ı zekâ (yüksek zekâ) sahibi Muhammed İbn Şihab ez-Zührî'yi bu işle vazifelendirdi.[28]

Zührî, "resmî tedvîn" diyebileceğimiz bu mühim işe hemen koyuldu.. ve İslâm hadis tarihinde ilk resmî "müdevvin" olma şerefini kazandı. Vali Ebû Bekir b. Hazm, aynı işle bizzat kendisi de uğraşmasına rağmen, derlediklerini gönderemeden Ömer İbn Abdülaziz Hazretleri vefat etmişti.

Ömer İbn Abdülaziz Hazretleri'nin başlattığı bu tedvîn faaliyeti, yalnız Medine'de İmam Zührî ile de sınırlı kalmamış, Mekke'de Abdülmelik İbn Abdülaziz İbn Cüreyc, Irak'ta Said İbn Ebî Arûbe, Şam'da Evzâî, yine

Medine'de Muhammed b. Abdirrahman, Kûfe'de Zâide b. Kudâme ve Süfyan es-Sevrî, Basra'da Hammad b. Seleme ve Horasan'da Abdullah b. Mübarek, bu işi sürdürmüş ve kendilerinden sonra geleceklere dünya kadar malzeme bırakmışlardı.[29]

Tedvîn döneminden sonra, hadisleri mevzularına göre sınıflandırmak suretiyle kitaplar "telif etme" mânâsında "tasnif" başlamış ve bu dönem, İslâm hadis tarihinin altın dönemi olmuştur. Bir yandan, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Müsedded b. Müserhed, el-Humeydî ve Ahmed İbn Hanbel gibi mümtaz simalar "*Müsned*"lerini meydana getirirken; diğer yandan da Abdürrezzak b. Hemmam gibi kimseler "*Musannef*"ler telif ediyorlardı. İbn Ebî Zi'b ve İmam Malik *Muvatta*'ını ve Yahya İbn Said el-Kattân ve Yahya İbn Said el-Ensarî'nin "telifat-ı güzide"leri de yine bu altın döneme rastlar.

Bu zâtlar, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Yahya İbn Maîn gibi büyük muhaddislerin şeyhleridirler. Nihayet, Kütüb-ü Sitte'nin telif vakti gelmiş ve İslâm hadis külliyatının en mevsûk altı kitabı kabul edilen bu eserlerin müellifleri, bir zebercet çağın kapısını aralamışlardır.

Hemen hemen aynı zamanlarda yaşayan bu devâsâ kametler, aynı zamanda modern telifin de üstadlarıdırlar. Zaten, Buhârî ile Müslim arkadaştı.. Tirmizî, Buhârî'den ders almış bir muasırdı.. Nesâî ve Ebû Dâvûd da aynı dönemin hadis pîrleriydi. Bunlarla Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında ancak üç-dört nesil vardı.. ve bu nesillerin altın silsilelerini teşkil eden halkalar, yalanın rüyalarına dahi girmediği büyük zatlardan meydana geliyordu.

Dinin yarısını teşkil eden sünnet, bu şekilde, şek ve şüpheye mahal bırakmayacak ölçüde, en mevsûk kanallardan, alabildiğine hassas ve kılı kırk yaran muhakkik zatlar tarafından, hem de ta sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn döneminden başlayarak kaydedilmiş, ezberlenmiş, muhafazaya alınmış ve sonra da harfi harfine nakledilmiş, kitaplara geçmiş ve bu günlere gelip ulaşmıştır.

Evet, sünnet, sahabe tarafından, bir dinî kaynak, önemli bir rehber, bereketli bir Kur'ân tefsiri olarak değerlendirildiği, sahip çıkıldığı gibi, tâbiîn, tebe-i tâbiîn döneminde de, daha da artan bir iştiyakla sahip çıkıldı ve daha sonraki çağlara taşındı.

1 M. Accâc el-Hatîb, *es-Sünnetü kable't-tedvîn* s.298.

2 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/22.

3 Tirmizî, *ilim* 11; Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdü'l-ilm* 32,33.

4 Müslim, *zühd* 72; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/12, 21; Dârimî, *mukaddime* 42.

5 Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdü'l-ilm* s.34.

6 Buhârî, *ilim* 39; Tirmizi, *ilim* 12; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/248.

7 Ebû Dâvûd, *ilim* 3; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/162, 192; Dârimî, *mukaddime* 43.

8 Bkz.: Necm sûresi, 53/3.

9 Tirmizî, *ilim* 12; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/169.

10 Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdü'l-ilm* s.73. Benzer rivayetler için bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/215; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 1/151.

11 Dârimî, *diyât* 1,3,11,12; İbn Hacer, *el-İsâbe* 6/228; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/294.

12 Dârimî, *mukaddime* 43; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 5/313; Hâkim, *el-Müstedrek* 1/188.

13 Buhârî, *ilim* 39; *lukata* 7; Tirmizî, *ilim* 12; Ebû Dâvûd, *menâsik* 89; *diyât* 4.

14 Buhârî, *ilim* 39, *merdâ* 17; Müslim, *vasiyet* 22.

15 Buhârî, *ilim* 42; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/362, 4/331.

16 Buhârî, *ilim* 39, *cihad* 171, *diyât* 24, 31; Tirmizî, *diyât* 16.

17 Ebû Dâvûd, *zekât* 5; Tirmizî, *zekât* 4.

18 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ* 5/293.

19 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/31 vd.

20 Dârimî, *diyât* 12; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/294; İbn Hacer, *el-İsâbe* 6/228, 596.

21 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* s.330.

22 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 3/350.

23 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 3/349; Subhî Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları* (Türkçe tercümesi) s.22.

24 San'ânî, *Tavzîhu'l-efkâr* 1/91.

25 İbn Ebî Hâtim, *Takdimetü'l-cerh* s.46; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye* s.354.

26 Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâisü'l-hasîs* s.132-139.

27 Tirmizî, *iman* 13; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/73.

28 Buhârî, *ilim* 34.

29 İbn Hacer, *Hedyü's-Sârî* s.4; M. Accâc el-Hatîb, *es-Sünne kable't-tedvîn* s.337.

Sekizinci Bölüm
SAHABE-İ KİRAM ve TÂBİÎN-İ İZÂM

A. SAHABE-İ KİRAM

Sünnet-i Nebeviye'nin ve hatta Kur'ân-ı Kerim'in nakilcileri, sahabe-i kiramdır. Mü'min ve Müheymin olan Allah'tan (celle celâluhu), emîn olan Cibril (aleyhisselâm) vasıtasıyla, insanlığın en emîni Muhammedü'l-Emîn'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelen 'emanet-i kübrâ'yı aynıyle bize nakleden emanetçiler, ashab-ı kiram efendilerimiz olmuştur.

Sünnet, Kur'ân'ın kendilerinden senâkârane bahsettiği..[1] Tevrat ve İncil'in kendilerine methiyeler çektiği..[2] kâhinlerin kendilerinden söz ettiği.. kılı kırk yararcasına cihanpesendâne bir hayat yaşayan.. ve yalnızca Bedir, Mute, Yermuk destanlarıyla değil, hayatlarının her safhasıyla dillerde destanlaşan ve hayatlarını ukbâya göre ayarlayıp, adımlarını hep rıza-yı ilâhî mülâhazasıyla atan bu insanüstü insanların elleriyle bize intikal etmiştir.

Dolayısıyla, mevzumuz açısından bir nebze de sahabe-i kiramdan ve onlara ihsanla tâbi olan tâbiîn-i izâmdan söz etmek istiyorum:

1. Sahabe ve Tabakât-ı Sahabe

Sahabenin tarifi ve kime sahabi deneceği mevzuunda en tercihe şâyân görüş Hafiz İbn Hacer'e ait olanıdır. Ona göre sahabi: "Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) görüp, az dahi olsa sohbetine eren, O'nu dinleyen ve bu ahd ü peymân içinde vefat eden mü'min insandır."[3]

Bazıları, Allah Resûlü'yle (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yıl hatta iki yıl birlikte olma şartını ileri sürmüşlerse de, cumhura göre, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek atmosferi içine giren ve o atmosferden kalbine ve ruhuna ilhamlar akseden, az buçuk O'nun nurlu ikliminden istifade edip ve vade vefa içinde ölüp giden her mü'minin, sahabi sayılacağında ittifak vardır. Kâfir, Resûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) elli bin defa da görse,

sahabi olamaz.

Şüphesiz, her sahabi aynı derecede değildir. Sahabinin de kendi aralarında tabakaları vardır. Yolların bütünüyle sarpa sardığı dönemde Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) iman edenlerle, hicretten ve en nihayet fetihten sonra iman edenler, herhâlde aynı kategori içinde mütalâa edilemezdi.

Mesele Kur'ân'da ve sünnette de böyle ele alınmıştır. İlgili âyetlerde muhacirlerin ve ensarın ilklerinden bahsedildiği gibi[4] fetihten önce infak edip savaşanların, fetihten sonra infak edip savaşanlardan daha üstün bir dereceye sahip oldukları da yine Kur'ân'da anlatılan gerçeklerdendir.[5] Ayrıca, bu farklılığı Efendimiz'in tercihlerinde görmek de mümkündür.

Meselâ, bir defasında Hz. Halid, Hz. Ammar b. Yâsir'i incitince, Allah Resûlü, Hz. Halid'i ciddî azarladı.[6] Hz. Halid, sâbikûn-u evvelûndan bir başkasıyla arasında benzer bir hâdise vuku bulduğunda da yine aynı muameleye maruz kaldı ve: *"Benim ashabıma ilişmeyiniz!"* sözünü işitti.[7] Bir başka defasında, Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'i incitince, bu defa Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Ömer'e kaşlarını çatarak; *"Hepiniz beni inkâr ettiğiniz zaman o beni tasdik etti. Ashabımı bana bırakmalı değil miydiniz?"* ikazında bulundu. Hz. Ebû Bekir, dizleri üzerine çöküp: "Suç bendeydi yâ Resûlallah!" demesi ise, Ebû Bekir'ce bir davranıştı ve genel havayı tadile matuftu.[8]

Sahabenin tabakalarıyla alâkalı en iyi taksim ve tespit, *Müstedrek* sahibi Hâkim en-Nîsâbûrî'ninkidir. Ona göre, sahabe, on iki tabakaya ayrılır:[9]

1. Raşid Halifeler ve onlarla beraber ilk iman edenler; bilhassa Aşere-i Mübeşşere'den geriye kalan altı sahabi.
2. Dârü'l-Erkam ashabı, yani Hz. Ömer'in Müslümanlığından önce iman etmiş olup, imanlarını gizleyen ve Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın hanesinde bir araya gelenler.
3. Habeşistan'a hicret etmiş olanlar.
4. Birinci Akabe Bey'atında bulunanlar.
5. İkinci Akabe Bey'atında bulunanlar.
6. Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kuba'dan Medine'ye teşriflerinden evvel mülâki olan ilk muhacirler.
7. Bedir Ashabı.

8.Bedir'le Hudeybiye vak'ası arasında hicret edenler.

9.Bey'atü'r-Rıdvan Ashabı.

10.Halid b. Velid ve Amr İbnü'l- Âs gibi, Bey'atü'r-Rıdvan ile feth-i Mekke arasında hicret edenler.

11.Fetih'ten sonra Müslüman olanlar.

12.Fetih'te, "ashabıyla vedalaşması" mânâsında "Vida Haccı" ve son haccı olması hasebiyle "Veda Haccı" denilen hacda ve sair yerlerde Efendimiz'i görmüş olan çocuklar.

2. Sahabenin Büyüklüğü

Sahabe, enbiyâdan sonra, ittifakla insanlığın en büyükleridirler. Mutlak fazilet enbiyâya aittir ve onlara kat'iyen yetişilmez. Onlardan sonra sahabe gelir, bununla birlikte, hususî bazı faziletlerde, -mutlak fazilette değil- Benî İsrail peygamberlerinden bazılarının seviyesine erişen sahabilerin varlığından söz edilebilir.

Tekrar ediyorum bu, bazı sahabinin bazı faziletlerde, bazı peygamberlere ulaşması demektir. Aynı şekilde, hususî bazı faziletlerde Şah-ı Geylânî, İmam Rabbânî, Muhammed Bahauddin Nakşibend gibi zatlar, bir kısım hususî fazilette, "mercûhun râcihe rüçhaniyeti" esasına binaen, sahabiyle omuz omuza olabilir. Ancak, dünden bugüne, her zaman din adına sözleri hüccet, akılları kalbine yâr, kalbleri de akıllarına yâr, sineleri ulûm-i dîniye, akılları fünûn-u medeniye ile aydınlanmış, her asırda İmam Ebû Hanife ve İmam Şâfiî gibi müeddeb zatlardan müteşekkil cumhurun ittifakıyla, enbiyâdan sonra mutlak fazilet, sahabe-i kirama aittir.[10]

O kadar ki, çoklarınca ilk müceddit kabul edilen ve hususî bazı faziletlerde çok önde olan Ömer İbn Abdülaziz Hazretleri bile, bu hususta sahabenin en küçüğüne yetişemez. En büyük velilerden İmam Rabbânî de mutlak fazilette: "Ömer İbn Abdülaziz, Vahşî'nin ancak atının burnundaki bir toz olabilir." hükmünü vermiştir.[11]

3. Sahabeyi Yücelten Âmiller

Nereden gelmektedir sahabenin büyüklüğü?

a. Risalet Cihetiyle Beraberlik

Birincisi sahabe, Allah Resûlü'nün peygamberliğiyle ve risaletiyle

münasebettardır. Allah Resûlü'nün vefatıyla nübüvvet kapısı kapanmış olduğundan, daha sonra gelen veliler, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak vilâyetiyle münasebet içindedirler. Dolayısıyla, nübüvvet ve risalet, vilâyetten ne kadar üstünse, sahabe de, en büyük velilerden o kadar üstündür.

b. İnsibağ Keyfiyeti

İkincisi, "Sohbette insibağ vardır." Büyük bir zatın eserlerini defalarca okumak, onun huzurunda birkaç dakika durmanın kazandıracağı şeyi kazandıramaz. Huzurda bulunma ve sohbetten doğrudan doğruya istifade etme, hele Allah mehâbeti altında yaşayan insanın sözlerinde, bakışlarında, yüz işmizazlarında, dudak ve el hareketlerindeki ruhu, mânâyı yakalama ne yazılır, ne de kitaplarda okunur.

Allah Dostu'nun namazını, O'nun ayakta nasıl durduğunu, nasıl rükû ve secde ettiğini kitaplar yazar ama, sinesinin ızdırabını, Allah karşısında iki büklüm olmasını, kıvrım kıvrım kıvranmasını, ancak ve doğrudan doğruya onun atmosferine girme, onunla arkadaş olma, diz dize gelme ve huzurda bulunma verebilir.

İşte, sohbetteki bu insibağı anlamayan, sahabeyi anlayamaz ve onun büyüklüğünü kavrayamaz. Sahabe olmak için, mekânın üstüne çıkmak, 1400 sene öteye gitmek ve o uzak noktadan, ötelerde bir yerlerden yıldızları seyreder gibi onları seyretmek, bizzat Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna dehalet edip "Dahîlek yâ Resûlallah!" demek lâzımdır.

c. Doğruluğun Peşinde Olmaları

Üçüncüsü, sahabenin hayatında, şakacıktan da olsa yalan yoktur. En doğru söyleyenin bile birkaç yalanının olduğu günümüzde, bunu anlamak oldukça zordur. Onlar o gün yeni Müslüman olmuştular. Müslüman olmuş, yalandan ayrılıp doğruya gelmiş, ahlâksızlıktan ayrılıp ahlâka ulaşmış, karanlıktan uzaklaşıp ışığı yakalamış ve kendilerine vaad edilen güzelliğe ermek için mallarını ve canlarını seve seve feda etmişlerdi.

Çok pahalıya satın aldıkları bu değeri, öyle ucuza satıp, feda edecek değillerdi. Sâdık-ı Masdûk Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) makamı olan sadakat etrafında kümelenmiş bu insanlar, Müseylimetü'l-Kezzâb'ın makamı olan yalana asla tenezzül etmez ve böyle süflîlerden süflî bir makama düşmek istemezlerdi.

Binaenaleyh, sahabiyi düşünürken, o müthiş inkılâp içinde, ayın kürre-i arzdan kopup, son hızla uzaklaşması ve her geçen gün biraz daha uzaklara gitmesi mülâhazasıyla bakılmalıdır ki, bu mesele anlaşılabilsin.. evet, sahabe, yalandan, yalancı bir dünyadan kopup son hızla uzaklaşmış ve bir daha da o çıyan yuvası, yalanın, dolanın, aldatmanın ve her türlü lâahlâkîliğin yaşandığı anlayışa dönmemişti.

Siyasetin yalana revaç verdiği, ahlâkın yanında ahlâksızlığın, yümnün yanında yümünsüzlüğün ticaretinin yapıldığı günümüzde, bunu duyup hissetmek çok zordur zannediyorum. Bunu duyup hissetmeyince de sahabe-i kiramı kendimiz gibi sanacak ve gökteki melekleri ya da yıldızları, yerdeki yıldız böcekleriyle bir tutmak gibi bir garabet içine gireceğiz.

d. Vahyin Oluşturduğu Canlılık

Dördüncüsü, Asr-ı Saadet'te birbiri ardına sahabe üzerine semavî sofralar iniyordu. Göklerin ve yerin Mâliki'nden, Meliki'nden her gün yeni yeni mesajlar geliyor ve sahabe, her gün bu mesajlarla âdeta yıkanıp arınıyordu.

Bir gün ezanın teşrîi.. öbür gün kâmetin teşrîi.. bir başka gün nikâhın teşrîi ve bilâhare dört kadınla sınırlandırılması, sonra da şarta bağlanması.. içkinin yasaklanıp eldeki kadehlerin yere çalınması.. ta ruhlarının derinliklerine işleyen ilâhî ve semavî sofralardan sadece birkaçıydı.

Ayrıca, bu sofraların, bu mesajların bir yanında, her zaman kendileriyle alâkalı bir hususu ve bazen gizli, bazen açık kendi isimlerini bile yakalayabiliyorlardı. Meselâ; مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ dan sonra وَالَّذِينَ مَعَهُ denirken gözler çok defa Hz. Ebû Bekir'e, أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ denince Hz. Ömer'e, رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ denince de[12] Hz. Osman'a dönüyordu. مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ okununca[13] bakışlar, Enes b. Nadr'ın kahramanlığı ve şehadetinin etrafında geziniyor; hatta Enes İbn Mâlik de mezarında amcasına bakıyordu. Sonra, Allah Resûlü, Übey b. Ka'b'ı çağırıyor ve *"Beyyine sûresini sana okumamı Allah bana emretti."* diyor, Übey: "Adımı da söyledi mi yâ Resûlallah?" diye soruyor ve: *"Adını da söyledi."* cevabını alıyordu.[14] Yine Allah:

فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا âyetinde[15] Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) azatlısı, ilklerin ilklerinden Zeyd b. Hârise'nin adını anıyordu.

Evet, Allah onları, onlar da hep Allah'ı anıyorlardı. Gölgesini olsun rüyalarımızda yakalamamızın bize bir hafta yettiği Allah Resûlü (sallallâhu

aleyhi ve sellem) vasıtasıyla, O'nun azamet ve kudsiyetine münasip bir şekilde sürekli Allah'la münasebet içindeydiler. Onların hayatları, bu seviyede yakaladıkları anlayış, idrak, basiret ve mârifet içinde sürüp gidiyordu.

İşte, Kur'ân'ı ve Sünneti bize nakledenler, bu seviyedeki insanlardı; yalana tenezzülleri asla mümkün olmayan bu insanlar... İşte Kur'ân ve Sünnet de böyle sağlam insanlarla, öyle sapasağlam perçinlenmişti ki artık onlardan sonra da bu durumu değiştirmek mümkün olmayacaktı.

e. Zor ve Çetin Dönemde Sahip Çıkmaları

Sahabe-i kiram, İslâm'a sahip çıkmanın çok pahalı olduğu bir zamanda sahip çıktı. Bugün de pahalıdır bu iş ama çok daha pahalı olduğu öyle zamanlar olmuştur ki, bir beldede bu meseleye sahip çıkan bir mü'min, Âkif'in:

" Nerde yârânım diyorken ben, bülend âvâz ile

Nerde yârânım diyor vâdi, beyâbân, kûhsar."

beytinde ifade ettiği yalnızlık içindeydi.

Sahabe-i kiram, bundan da öte bir yalnızlık ve bir vahşet içinde Allah'ın dinine ve peygamberine sahip çıktılar. Hem öyle bir zamanda ve öyle şartlar altında sahip çıktılar ki,

Muhyiddin İbn Arabî'nin *Muhâdaratü'l-ebrâr ve müsâmeretü'l-ahyâr*'ında naklettiğine göre, Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Ebû Ubeyde İbn Cerrah'a, Hz. Ali'ye ulaştırması için söylediği şu sözler, onu tasvire yeter zannediyorum:

"Yâ Ali, sen çocuktun; sağını solunu daha bilmiyordun. Biz, ölümü birkaç defa göze almadan sokağa çıkmaya cesaret edemezdik; çıkarken de başımızda kılıçların kavis çizeceğini düşünürdük. Zağlanmış hançerlerin bağrımıza saplanmasını hesaba katmadan kimseye 'Allah birdir.' diyemezdik."[16]

Bu seviyede, bu buudda İslâm'ı tanımış ve yakalamıştı onlar.. ve bir hamlede gözleri açılmıştı ötelere. Meselâ, bir defasında Hâris b. Mâlik, mescitte yatıyordu. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisini ayağıyla dürtüp uyandırdı. Her sahabinin dediği gibi: بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللّٰهِ "Anam, babam sana feda olsun, bir emriniz mi var yâ Resûlallah?" dedi. كَيْفَ أَصْبَحْتَ *"Nasıl sabahladın?"* diye sordu Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona.

Hâris (radıyallâhu anh): "Hak mü'min olarak sabahladım; hak mü'min olarak kendimi idrak ediyorum." cevabını verdi. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her hakkın, bir hakikati vardır; peki senin bu imanının hakikati*

nedir?" sorusuna da:

"Gündüz oruç tuttum; gece de sabaha kadar Rabbimin karşısında kemerbeste-i ubûdiyet içinde büklüm büklüm oldum yâ Resûlallah... Şu anda öyle bir ruh hâleti içindeyim ki, Rabbimin Arş'ını, ehl-i Cennet'in ferih-fahûr Cennet'te sağdan sola gidip gelişini görür gibiyim." karşılığında bulundu.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, şöyle mukabele etti ona: *"Sen öyle bir insansın ki, tepeden tırnağa iman kesilmişsin!"*[17]

İşte onlar, Allah'a (celle celâluhu) bu derece yaklaşmıştı ve Allah da, bir kudsî hadisinde ifade ettiği gibi onların, gören gözleri, işiten kulakları, konuşan dilleri, tutan elleri olmuştu.[18]

4. Kur'ân-ı Kerim'de Sahabe

İmam İbn Hazm, kendisi gibi pek çok müçtehit ve eimmenin kanaatine tercüman olarak: "Sahabe-i kiramın bütünü ehl-i Cennet'tir."[19] der. İçlerinde Aşere-i Mübeşşere gibi bazılarının hayatta iken Cennet'le müjdelenmesi,[20] onların Cennet'te de belli bir pâyeye sahip olmalarından dolayıdır. Kur'ân'da ve sünnette bu görüşü destekleyen pek çok deliller vardır.

Evvelâ, Kurân-ı Kerim, Fetih sûresinin son âyetinde sahabeyi şöyle tavsif eder:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ *"Muhammed Allah'ın Resûlü'dür."* İman-ı billâhtan sonraki en büyük hakikat; Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'la insanlar arasında mukaddes bir vesile ve vasıta oluşudur.

وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ *"O'nunla beraber bulunanlar ve O'nun maiyyetinde olanlar ise, küfre ve kâfirlere karşı çok çetindirler."*; (bükülmez kol, bükülmez bel ve temenna durmaz kamet).

رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا *"Kendi aralarında yumuşaklardan yumuşak ve rahîm mi rahîmdirler." (Hayatları namazdan ibarettir, denecek derecede o kadar çok namaz kılarlar ki), sen onları rükû ve secdede görürsün."*

يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا *"Allah'tan fazl ve razılık diler dururlar."* 'Allahım! Cennet bizden uzak ama, Senin fazlınla ayağımızın ucu, burnumuzun ucu, iki kaşımızın arası kadar yakındır. Allahım! İman ışığını eğer Sen yakmazsan, o bizden çok uzak; fakat Senin fazlınla yakınlardan daha yakın bir meşaledir. Allahım! Razılığını isteriz; Sen verirsen her şey olur; vermez,

mahrum edersen, insan her şeyden mahrum kalır.' der ve bunu vird-i zebân ederler.

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ *"Secde emaresi, alınlarında bellidir."* Onların alınlarında nûrefşân bir nişan sezer.. ve secdeden meydana gelmiş izler görürsünüz. Onları hiçbir şeyden tanımasanız bile, yüzlerindeki secde izlerinden, yüzlerinin behcet ve beşâşetinden tanırsınız. Onların nâsiyeleri, pırıl pırıl, dırahşân ve şûlefeşândır...

ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ *"İşte, Tevrat, onları böyle anlatmaktadır."*

وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ *"İncil ise, onlardan şöyle bahseder."*: كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ *"Bir ekin ki, ruşeym hâlinde başını taştan, topraktan dışarı çıkardı."* فَاٰزَرَهُ *"Derken, hemen büyüdü ve boy attı."* فَاسْتَغْلَظَ *"Ve ardından da kalınlaştı."* فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهِ *"Ve gövdesi üzerine doğruldu (ve salınmaya durdu.)"* يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ *"Öyle ki, ekini ekeni, tohumu saçanı bile hayrette bırakacak derecede (çabuk büyüdü, küfre, dalâlete baş kaldırdı, bütün dünya ile hesaplaşacak seviyeye ulaştı.) Küffârı gayz içinde bıraksın diye."*:

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا *"Allah onlar gibi iman edip makbul ve güzel işler yapanlara bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."*[21]

Nedir Allah'ın vaad ettiği büyük mükâfat? Kur'ân, bunu tasrih etmiyor; çünkü, sürpriz yapacak Allah; gözlerin görmediği, kulakların işitmediği mükâfatlarla mükâfatlandıracak onları;[22] Cennet'ine koyup, Firdevs'iyle serfiraz etmesi ise, onlara bir unvan-ı eltafı.

Bir gün, çocuğu şehit olmuş bir kadın, Allah Resûlü'ne gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, eğer Hârise şehit olduysa ve eğer Cennet'e girdiyse ağlamayacağım; yok, böyle değilse, kıyamete kadar üstümü başımı yırtacak ve ağlayacağım." dedi. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu kadına şu hayatbahş cevabı verdiler: *"Cennet bir değil ki! Senin oğlun, Cennet'in en yükseği olan Firdevs'tedir."*[23]

Bu, sonradan iman etmiş genç bir sahabiydi. Sonradan iman etmiş sıradan bir sahabi, Cennet'in en yükseğine giderken, sünneti bize nakleden ve hakikat-i Ahmediye'yi günümüze taşıyan büyük sahabilere yalan isnadında bulunmanın, bulunup ehl-i Cehennem görmenin, insanı nereye götüreceğini düşünmek gerekir!

Yine, Kur'ân-ı Kerim buyuruyor: وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ *"Muhacirlerden ve ensârdan o ilkler, o önde gidenler ve bir de ihsan şuuruyla onlara tâbi olanlar var ya, Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan razıdırlar."*[24]

Allah, onlardan her nefse:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۝ اِرْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۝ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۝ وَادْخُلِي جَنَّتِي

"Ey itminana ermiş tertemiz nefis, sen Allah'tan, Allah da senden razı olarak Rabbi'ne dön. Kullarımın içine katıl ve gir cennetime!"[25] der.

Evet, bazıları sahabeden razı olmasa da, Allah onlardan razıdır; bazıları, Cennet'i onlara çok görse de: وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ *"Allah, onlara altlarından ırmaklar akan Cennet'ler hazırlamıştır."* خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا *"Hem, orada ebedî kalacaklardır."* ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ *"Ve bu büyük bir mükâfat, büyük bir kazançtır."*[26]

Muhacirler, yurtlarını yuvalarını bırakmış.. ve tabiî ondan önce de beşerî arzularından, nefsanî isteklerinden hicret etmiş.. mâsiyetten itaate, nefsanîlikten ruhanîliğe ve Mekke'den Medine'ye göç etmiş insanlardır.

Ensar ise, onlara bağırlarını açan, onları kucaklayan ve onları barındıran kutlulardır. Bu öyle bir kucak açma ve barındırmadır ki, sadece şu kesitten rasat, yeter insana: Sa'd İbn Rebî, Allah Resûlü'nün, onunla aralarında kardeşlik kurduğu Abdurrahman İbn Avf Hazretleri'ni götürür evine ve iki hanımını göstererek: "Bak kardeşim, sen hicret ettin; fedakârlık yaptın. Şu iki hanımdan hangisini istersen boşayayım, iddetini beklesin, sonra da onunla evleniverirsin." der. İbn Avf ise: "Kardeşim, Allah sana zevcelerini mübarek kılsın. Sen bana bir ip ver ve pazarın yolunu göster." der ve Mekke'nin tüccarı Medine pazarlarında hamallığa yürür...[27]

Evet bu, öyle bir kucak açma ve barındırmadır ki, Devs'ten gelip Müslüman olan ve Resûlullah'ın yanından ayrılmama uğruna, sünneti gelecek kuşaklara aktarma adına gündüzleri sâim, geceleri kâim; aç sabahlayıp, aç geceleyen ve çok defa açlıktan sar'a tutmuş gibi yerlerde kıvranan Ebû Hüreyre Hazretleri, kendi gibi açlığa müptelâ olmuş birini anlatır; bu zat Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna gelir ve: "Yâ Resûlallah, günler var ki, ağzıma bir lokma bir şey koymadım!" der.

Bunun üzerine, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) süt halalarından olduğu söylenen Ümmü Süleym'in ikinci kocası, o müthiş insan ve en çok sevdiği hurma bahçesini Allah yolunda infak eden Ebû Talha, onu alır ve evinde misafir eder. Ne var ki, evde yiyecek öyle fazla bir şey de yoktur. Zevcesi Ümmü Süleym'e: "Çocukları akşamdan yatır ve ne varsa sofraya koy. Mumu da daha iyi yakayım derken söndürüver. Karanlıkta kimin ne yeyip ne yemediği belli olmayacağından, ben kaşığımı tabağa boş götürür getiririm; böylece misafirimiz de karnını doyurur." der.

Öyle yaparlar.. ve derken misafir de karnını doyurma fırsatı bulmuş olur. Sabah namazında her ikisi de Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkasında yerlerini alırlar ve namaza dururlar.. namazı müteakip, Allah Resûlü geriye döner, gülümser ve: *"Bu gece ne yaptınız? Hakkınızda şu âyet nazil oldu."* der ve âyeti okur:

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ
وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ
وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Onlardan (muhacirlerden) evvel orasını (Medine'yi) yurt ve iman ocağı edinmiş olan (ensar-ı kiram), kendilerine hicret edip gelenlere sevgi beslerler, severler onları. Onlara verdiklerinden dolayı kalblerinde en ufak bir hâcet, talep, elem, pişmanlık da duymazlar. Kendileri fakr u hâcet içinde bile olsalar, onları öz canlarından daha üstün tutar, öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte böyleleridir muradlarına erenler, onlardır kurtulanlar."[28]

Evet, bugünün insanının hayallerinin bile ulaşamayacağı bir insanî seviyeyi ihraz etmişti onlar. Kalbleri dupduruydu.. en ufak bir eğrilik yoktu içlerinde ve Allah, onlardan razı olduğunu daha hayatlarındayken ilan ediyordu. Razı olmuştu Allah onlardan.. tastamam mü'mindi onlar ve Allah, O mü'minlerden razı olmuştu.. hem de şüphesiz razı olmuştu.

İşte, mini bir mealle, onların mânâlandırılmaları: "Ey Resûlüm, seni Mekke'ye sokmadıkları zaman, canlarını ve mallarını yolunda vermek, her şeylerini uğrunda feda etmek ve sen ne dersen onu yapmak üzere ellerini ellerinin üzerine koyup sana biat ettikleri zaman Allah onlardan razı olmuştu.. razı olmuş ve kalblerindekini de bilmişti.. niyetlerindeki ihlâsı, samimiyeti ve

duruluğu bilmişti de onlardan razı olmuş ve üzerlerine sekîne, itminan, temkin indirmişti. Öyle ki, bütün dünya karşısında tek başlarına da kalsalar, itminan içindeydiler.. çok yakın bir gelecekte de, Hudeybiye gibi bir fetih ve o âna kadar kapalı kalmış yolların açılmasını, mâniaların bertaraf edilmesini ihsan etmişti onlara.”

Sahabe-i kiram, Resûlullah’a verdiği sözden, O’nunla yaptığı biattan, Allah’la olan anlaşmalarından hiç dönmemişti. Allah’a verdikleri sözde hep sâdık çıkmış ve her hâdisede sadakatlerini ortaya koymuşlardı. Kur’ân, onları bu yönleriyle de yani sadakatleri, söz ve ahdlerine bağlılıklarıyla da destanlaştırmakta ve medh ü senâ etmektedir. İşte Kur’ân’dan bir meal daha:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

“Mü’minlerden öyle mert oğlu mertler, öyle yiğit oğlu yiğitler vardır ki, Allah’a verdikleri sözü yerine getirip sadakatlerini ispat etmiş; onlardan kimisi ahde vefa gösterip canını vermiş; kimisi de beklemedeydi. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir.”[29]

Evet, onlar, Allah’la Cennet karşılığında, O’nun rızası karşılığında mal ve canlarını seve seve feda edeceklerine dair ahidleşmede bulunmuşlardı.. ve sonra da bu ahidlerine sadakat göstermişlerdi. Cephelerde bir bir doğrandılar; dökülüp dökülüp gittiler; ekin biçilir gibi biçildiler de, bir adım olsun geriye dönmediler.

İşte Hamza, Uhud’da şeb-i arûsunu yaşadı! İşte Enes b. Nadr, yine Uhud’da ölümle sarmaş dolaş Allah’ına kavuştu. İbn Cahş, Mus’ab b. Umeyr ve daha onlarcası Uhud’da, Bedir’de ölümle zifaf oldular. Ahidlerini yerine getiren bu kutlu yiğitlerden başka daha bazıları da vardır ki, onlar da şeb-i arûslarını beklemekte ve cephelerde ölüm aramaktaydılar.

Ebû Akîl bunların başında gelir: Uhud’da bekledi, feth-i Mekke’de bekledi; Mute’de bekledi; nihayet Yemame’de beklediğine erdi. Ve bu yiğitler, Allah’a verdikleri sözü hiç değiştirmediler. İlk gün nasıl idilerse, son gün de öyleydiler. Dünya onları hiç mi hiç değiştiremedi.. cismaniyetleri asla onlara galebe çalamadı.. karanlıkların yırtılacağı, nurun ortalığı kaplayıp, karanlık ordularının aydınlık ruhlar tarafından bozguna uğratılacağı âna kadar, hiç değişiklik göstermeden hep yiğitçe davrandılar...

5. Hadis-i Şeriflerde Sahabe

Kur'ân, sünneti bize intikal ettiren ve tertemiz kanal olan sahabeyi böyle destanlaştırmaktadır. Şimdi bir de ashap hakkında şerefsüdûr olan hadis-i şeriflerin nurefşân ikliminde temâşâ edelim onları.

a. İmam Buhârî ve Müslim'in yanında, kütüb-ü sahiha rivayet ediyor; ravi-i hadis de, ashabın gençlerinden ve kendisini Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) gibi Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) vakfedenlerden Ebû Said el-Hudrî:

لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ

"Ashabım hakkında uygunsuz sözler söylemeyin! Eğer, sizden birinin Uhud Dağı kadar altını olsa ve bunun tamamını Allah yolunda infak etse, bu, onların bir-iki avuçluk infakına, hatta yarısına bile mukabil gelmez."[30]

Zira onlar, İslâm davasına en çetin günlerde sahip çıktılar. Dolayısıyla, ashab-ı kirama dil uzatmak, bir Müslümanın yapacağı iş değildir.

Dün bir kısım bâtıl mezhep taraftarlarına, bugün de İslâm'a cibilli düşman müsteşriklere uyan ve batının sanayi şoku, teknoloji şoku karşısında şaşkın; hatta onları İslâmî ilimlerde de mihrap edinen birtakım zavallı Müslümanların yaptığı gibi, biz, ashab hakkında asla uygunsuz sözlerde bulunmayız ve de bulunmamalıyız.

b. Tirmizî, Ahmed İbn Hanbel ve İbn Hibban, Abdullah b. Mugaffel'den rivayet ediyor:

اَللّٰهَ اَللّٰهَ فيِ أَصْحَابِي، اَللّٰهَ اَللّٰهَ في أَصْحَابِي. لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي، فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ، وَمَنْ اٰذَاهُمْ فَقَدْ اٰذَانِي، وَمَنْ اٰذَانِي فَقَدْ اٰذَى اللّٰهَ، وَمَنْ اٰذَى اللّٰهَ فَيُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ

"Allah Allah! Aman ashabım hakkında söz söylemekten sakının! Allah Allah! Aman ashabım hakkında söz söylemekten sakının! Zinhâr, benden sonra onları hedef almayın! Onları seven, beni sevdiği için sever; onlara buğzeden, bana buğzettiği için buğzeder. Onlara eziyet veren, bana eziyet vermiş, bana eziyet verense Allah'a eziyet etmiş sayılır. Allah'a eziyet vereni de, Allah hemen cezalandırır."[31]

c. Yine, İmam Müslim rivayet ediyor:

اَلنُّجُومُ أَمَنَةٌ لِلسَّمَاءِ، فَإِذَا ذَهَبَتِ النُّجُومُ أَتَى السَّمَاءَ مَا تُوعَدُ.
وَأَنَا أَمَنَةٌ لِأَصْحَابِي فَإِذَا ذَهَبْتُ أَتَى أَصْحَابِي مَا يُوعَدُونَ،
وَأَصْحَابِي أَمَنَةٌ لِأُمَّتِي، فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَتَى أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ

"Yıldızlar, sema için emniyet sebebidir; (yani, semanın emniyetini, nizam v e intizamını sağlayan, yıldızların kendi aralarındaki nizam ve intizamlarıdır.) Yıldızların nizam ve intizamı bozulduğu zaman, semanın düzeni bozulur.. ve sema için vârid olan tehdit zuhur eder. Ben de, ashabım için bir emniyet ve güven kaynağıyım. (Hayatta kaldığım sürece, ashabım arasında nizam, intizam ve güven devam edecektir.) Ben gittiğim zaman, ashabım için vârid olan tehdit, onların başlarına gelecektir. Ashabım da, umum ümmetim için bir emniyet ve güven kaynağıdır. Ashabım gidince de, ümmetimin başına çok şey gelecek ve çeşitli gaileler açılacaktır."[32]

Kıyametin vukûu, yıldızların tesbih taneleri gibi etrafa saçılmalarıyla meydana gelecektir. Aynı şekilde, Efendimiz, ashabı için; ashabı da ümmeti için, tesbihin imamesi gibidirler. Allah Resûlü, ashabının nizam ve intizamı adına kendini; içinde ebrâr, evliyâ, asfiyâ ve mukarrabînin bulunduğu ümmeti için de ashabını nazara vermektedir.

d. Buhârî, Müslim ve daha başka kütüb-ü sahihanın rivayet ettiği bir diğer hadis-i şerifte de Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır:

خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِين يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَتَخَلَّفُ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ
تَسْبِقُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ، وَيَمِينُهُ شَهَادَتَهُ

"İnsanların en hayırlıları, benim şu içinde bulunduğum asırda yaşayanlardır. (Ak Çağ bu aydınlık çağdır) sonra onların peşinden gelenler (tâbiîn), daha sonra da onların peşinden gelenler (tebe-i tâbiîn). Onlardan sonra (kötü) bir nesil gelecek. Birinin şehadeti yeminini, yemini de şehadetini geçecektir."[33] Sonra, yalan asrı gelir. Şehadetleri yeminlerinin, yeminleri de şehadetlerinin önüne geçen hulfulvaad asrı; yalan, yalan yere yemin ve yalancı şahitlik çağı.

"Sahabe, Tâbiîn ve Tebe-i Tâbiîn Asrı" yalanın olmadığı ve yalandan alabildiğine uzak ve müberrâ kalındığı asırdır. Tebe-i tâbiînden sonra yalan zuhur etmiş, Mutezile imamları, Mürcie imamları, Müşebbihe imamları yalana çanak tutmuşlardır. Ve artık herkes, yalan söylemektedir.

Müsteşrikler yalan söylemekte, sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîne yalan isnad edenler yalan söylemekte ve ilimde batıyı mihrap edinen; batı karşısında başı dönmüş, şoke olmuş zavallılar da bu yalana ortak olmaktadırlar.

e. Taberânî ve İbnü'l-Esîr'in, Kûfe'ye gönderirken Hz. Ömer'in, kendisi hakkında: "Ey Kûfeliler, sizi nefsime tercih etmeseydim, İbn Mesud'u size göndermezdim."[34] dediğini rivayet ettikleri Abdullah İbn Mesud'dan hadis kitapları şunu naklediyorlar:

إِنَّ اللّٰهَ * نَظَرَ فِي قُلُوبِ الْعِبَادِ فَاخْتَارَ مُحَمَّدًا * فَبَعَثَهُ بِرِسَالَتِهِ ثُمَّ نَظَرَ فِي قُلُوبِ النَّاسِ بَعْدَهُ فَاخْتَارَ لَهُ أَصْحَابَهُ فَجَعَلَهُمْ أَنْصَارَ دِينِهِ وَوُزَرَاءَ نَبِيِّهِ *

"Allah, kendisine kullukla serfiraz olanların kalblerine baktı, baktı da, Hz. Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) seçti ve mahlukatına nebi olarak gönderdi. Sonra da insanların kalblerine baktı (ve O'na ümmet olabilecek, kendisi gibi ısmarlama insanlar olarak) O'nun ashabını seçti; (Ebû Bekir'i seçti, Ömer'i seçti, Osman'ı, Ali'yi, Zübeyr'i, Talha'yı, Abdurrahman İbn Avf'ı, Ebû Ubeyde İbn Cerrah'ı seçti) onları dininin yardımcıları ve peygamberinin vezirleri yaptı."[35]

f. Yine, Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Abdullah İbn Ömer'den naklediyor:

مَنْ كَانَ مُسْتَنًّا فَلْيَسْتَنَّ بِمَنْ قَدْ مَاتَ، أُولَئِكَ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ * كَانُوا خَيْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ، أَبَرَّهَا قُلُوبًا وَأَعْمَقَهَا عِلْمًا وَأَقَلَّهَا تَكَلُّفًا، قَوْمٌ اِخْتَارَهُمُ اللّٰهُ لِصُحْبَةِ نَبِيِّهِ * وَنَقْلِ دِينِهِ، فَتَشَبَّهُوا بِأَخْلَاقِهِمْ وَطَرَائِقِهِمْ فَهُمْ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ * كَانُوا عَلَى الْهُدَى الْمُسْتَقِيمِ وَاللّٰهُ رَبُّ الْكَعْبَةِ

"Kim dosdoğru bir yol tutup gitmek istiyorsa şu ölüp gidenlerin yolunu tutsun. Zira onlar Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabıdır: Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı, O'nun ümmetinin en hayırlılarıdır. (Ümmet içinde büyük insanlar gelebilir, evliyâ, asfiyâ gelebilir ama, mutlak hayır ve fazilet ashab-ı kirama aittir.) Onlar ümmet içinde kalbleri en temiz, en duru, ilimleri en derin ve (kulluk adına) tekellüften (yapmacıklıktan) en uzak olanlardır. Onlar, Allah'ın, Nebi'sine dost olarak seçtiği, dinin tebliği, insanlara ulaştırılması için ihtiyar ettiği kimselerdir. Ahlâkınızı ahlâklarına, gidişatınızı gidişatlarına benzetmek için çaba sarf edin! Onlar, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabıdır. Allah'a, o Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, Allah Resûlü'nün ashabı dosdoğru bir

hidayet üzereydiler."[36]

g. Yine *Hilye*'de İbn Mesud'un şöyle buyurduğu rivayet edilir:

أَنْتُمْ أَكْثَرُ صِيَامًا وَأَكْثَرُ صَلَاةً وَأَكْثَرُ اجْتِهَادًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ * وَهُمْ كَانُوا خَيْرًا مِنْكُمْ. قَالُوا: لِمَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ قَالَ: هُمْ كَانُوا أَزْهَدَ فِي الدُّنْيَا وَأَرْغَبَ فِي الْاٰخِرَةِ

"Sizin orucunuz, namazınız ve ibadet adına cehdiniz, sahabeninkinden ileri olabilir. (Bu hususî yönlerinizle ashab-ı Resûlullah'ı geride bırakabilirsiniz. İçinizde Mesruk b. Ecdâ gibi, hiç yatağa girmeyen ve her geceyi, Kâbe'nin yanında secdede geçiren insanlar bulunabilir. Tavus b. Keysan gibi, kırk sene yatsı abdestiyle sabah namazını eda edenler olabilir. Esved b. Yezid en-Nehaî gibi sabaha kadar Allah karşısında kemerbeste-i ubûdiyet içinde el pençe divan duranlar da olabilir.) Ama sahabe-i kiram, sizden daha hayırlıdır; çünkü dünya, umurlarında değildir. (Yani dünya onların ellerinden gitse idi 'Ah!' çekmez; bütün dünyayı kazandıklarında da 'Oh!' demezlerdi.) Bütün rağbetleri, (bütün çalışmaları) ahiret içindi, (yani yalnızca ahiretin peşindeydiler.)"[37]

6. Müksirûn-u Sahabeden Bazıları

Müsteşriklerle, onların İslâm dünyasındaki takipçilerinin hücum oklarına en fazla maruz kalan sahabiler, hadis ıstılahında "Müksirûn-u Sahabe" denilen, çok hadis rivayet etmiş olan ashab-ı Resûl (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve bunların başında da Ebû Hüreyre Hazretleri'dir.

Dinimiz bize sahabe-i kiram vasıtasıyla intikal etmiştir; dolayısıyla da onlara dokunan her şey, dinimize dokunmuş sayılır. Yaşayan Müslümanlar olarak bugün emanet, artık bizim üzerimizde olduğu için, dinimizi ona dokunacak her şeyden korumak da bize düşer.

Sahabe-i kiram, vazifelerini şerefle yapıp gittiler; hayatları ta'n u teşniin ulaşamayacağı bir kuşakta geçti. Aslında, onların korunmaya ihtiyaçları da yoktur; ancak, o pâk dâmenler bahane edilerek, temelde dinimiz hedef alındığı için, bu bahanenin yersizliğini, tutarsızlığını göstermek gerekmektedir.

İslâm tarihinde ilk asırlar çok duru ve çok pâk geçti. Ne zaman yabancı düşünce ve felsefî akımlar Müslümanların arasına girdi, ondan sonra Mutezile, Cebriye, Mürcie, Müşebbihe gibi değişik bâtıl mezhepler zuhur etti. Bu mezheb erbabı, kendi heva ve heveslerini okşamayan meselelerde hadis uydurma

yoluna girdiler ve kendi heveslerine muhalif hadisleri rivayet eden sahabileri de tenkit oklarına hedef aldılar. O ilk dönemlerde Ebû Hüreyre gibi, hadisin direği büyük ve şerefli sahabileri tenkit eden ve karalamak isteyen, ya Nazzam gibi Mutezile imamları, ya da Ebû İshâk gibi Şîa imamlarıydı. Aslında her sahabi gibi Ebû Hüreyre de şerefiyle yaşayıp gitmiş, yüzümüzün akı şahsiyetlerdir.

Bu itibarla konunun ehemmiyetine binaen, şimdi de, Hz. Ebû Hüreyre başta olmak üzere, İbn Abbas, İbn Ömer ve İbn Mesud gibi, hadisin direği ve pek çok hücuma maruz kalmış sahabileri, kısa da olsa tanımaya çalışalım:

a. Ebû Hüreyre

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), Yemen'in Devs kabilesindendir. Hicret'in yedinci yılı başında Müslüman olup Medine'ye hicret etmiş ve Allah Resûlü'yle dört yıl bir arada kalma şerefine nail olmuştur. Kabilesinin reisi olan Tufeyl b. Amr, Müslüman olduktan sonra gerilmiş yaydan fırlayan bir ok gibi Devs'in içine girmiş ve mukaddes bir alev, bir ateş hâlinde herkesin kalbini tutuşturmuştur. İşte, Ebû Hüreyre, bu zatın elinde Müslüman olup Medine'ye hicret eden muhacirlerdendir.

Hz. Ebû Hüreyre, Medine'ye geldiğinde, Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hayber seferindeydi. Bu itibarla da Ebû Hüreyre, hemen Hayber'e koşmuş ve en seri şekilde Efendimiz'e mülâki olmuştu. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisine adını sormuş, "Abdüşşems" cevabını alınca da: *"İnsan ayın, güneşin kulu olamaz; sen Abdurrahman'sın."* diyerek, adını "Abdurrahman" koymuştu. Ama o, daha çok Ebû Hüreyre diye mâruftu.

Bir gün, Allah Resûlü onu kucağında taşıdığı kedilerle görünce, ona "Ebâ Hirr" (kedi babası) diye hitap etmişti ki, ondan sonra hep Ebû Hüreyre diye anıldı. O da, daha çok "Ebû Hirr" diye anılmayı severdi. Zira, fakir, mütevazi ve bir mahviyet insanı olarak o, kendine en çok yakıştırdığı, "kedi babası" tabiriydi. Ayrıca, Resûlullah, sevdiği bir anda, sevdiği bir noktada ona "Ebû Hirr" demişti o da kendisinin bu adla çağrılmasını istiyordu.[38] Sırf bu bile, onun Resûlullah'a ne derece bağlı olduğunu göstermeye yeter.

Ebû Hüreyre Müslüman olmuştu ama, bir derdi vardı.. ve ona göre bu, büyük bir dertti.. annesi henüz Müslüman olmamıştı. Bu büyük sahabi, kendisini yetim büyüten annesini Müslümanlığa çekmeyi, hem bir vazife hem de vefa borcu biliyordu. Bir gün Resûlullah'a gelerek: "Yâ Resûlallah, dua etmez misin, Ebû

Hüreyre'nin annesi de 'Lâ ilâhe İllallah' desin?" istirhamında bulundu. Sonra Allah Resûlü, ellerini kaldırıp dua buyurunca, bu füze hızıyla İslâm'a giren ve Allah Resûlü daha ellerini indirmeden duasının kabul olacağına inanan genç ve taze Müslüman, ok gibi fırlayıp evine koştu. Her gün: "Acaba bugün anneme bir şey anlatabilir miyim, kalbine girebilir miyim?" ümidi ve: "Acaba bugün de beni reddeder mi, yine yadırgar mı?" endişesiyle koştuğu evin kapısının tokmağına dokunduğunda, içerden annesinin: "Dur, olduğun yerde kal!" sözünü işitti. Kadın, "Lâ ilâhe illallah" dedikten sonra boy abdesti alması lâzım geldiğini öğrenmişti. Biraz sonra, başında örtü kapıyı açtı ve: "Oğlum, işte dediğin şeyleri diyorum: Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah…"

Ebû Hüreyre, müjdeyi vermek üzere bu defa da hemen Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) koştu; koştu ve duanın kabulü, onda ikinci bir ümit hâsıl etmişti: "Yâ Resûlallah, dua et, mü'minler, beni ve annemi sevsinler!" istirhamında bulundu. Allah Resûlü, ellerini kaldırıp yine dua buyurdular: *"Allahım, Ebû Hüreyre'yi ve annesini mü'minlere sevdir!"*[39]

Evet, mü'minler, Ebû Hüreyre'yi sever; onu kimlerin sevmediğini ise okuyucunun iz'an ve anlayışına havale ediyorum.

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), Allah Resûlü'nden gece gündüz hiç ayrılmadı. O, bir zekâ ve hafıza kahramanıydı. Gecenin üçte birinde uyur, üçte birinde ibadet eder, evrâd ve ezkârını okur; kalan üçte birinde de hafızasındaki hadisleri unutmamak için tekrar ederdi. Aynı zamanda o, bir ilim adamı, bir fakih, bir hadis hafızı da olmuştu. Bir gün mescitte: "Allahım, bana hiç unutmayacağım bir ilim nasip eyle!" diye dua ederken Allah Resûlü duymuş ve mescidi ihtizaza getirecek şekilde: *"Allahım, âmin!"* demişti.[40]

Ebû Hüreyre'nin çok hadis bilmesinin arkasında, duasına Allah Resûlü'nün böyle "Âmin!" demesi de söz konusu idi. Yine bir gün Allah Resûlü'ne: "Yâ Resûlallah, senden duyduğum hiçbir şeyi unutmak istemiyorum." deyince, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ridânı çıkar, yere yay!"* buyurdular. Ebû Hüreyre de öyle yaptı ve Allah Resûlü, ellerini açıp dua buyurduktan sonra, gâibden bir şeyle dolmuş gibi, mübarek ellerini getirip o ridâya boşalttı; sonra da: *"Onu dür ve bağrına bas!"* buyurdu.

Ebû Hüreyre, bu hâdiseyi anlattıktan sonra: "Dürdüm ve bağrıma bastım. Yemin ederim, artık bundan sonra Resûlullah'tan duyduğum hiçbir şeyi unuttuğumu hatırlamıyorum." derdi.[41]

Daha hayattayken kendisine: “Çok hadis rivayet ediyorsun!” diyenlere, kemal-i safvet ve samimiyetiyle: “Muhacir kardeşlerim çarşılarda alışverişle, ensar kardeşlerim de ziraatlarıyla meşgul olurken, ben karın tokluğuna Resûlullah’a hizmet ediyordum.”[42] cevabını verirdi.

Gerçekten de öyleydi.. ve o, Resûlullah’tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiç ayrılmadı. Günlerce aç kaldığı olur ve visâl orucu tutardı; yani iftar için bir şey bulamazdı da, yeniden oruca niyetlenirdi ve böylece üç gün, dört gün üst üste oruç tuttuğu olurdu. Bazen, açlıktan sar’a tutmuş gibi yerlerde kıvranır ve gelen geçene, hem: “Bana Kur’ân okuyacak yok mu?”, hem de: “Bana yemek yedirecek yok mu?” mânâsında: اِسْتَقْرَأْتُكَ derdi.[43]

Çok defa Cafer-i Tayyar’dan başka hâlinden anlayan olmazdı; hatta bazıları kendisine birkaç âyet okur geçerlerdi. Ebû Talib ailesinin yüz akı, Hayber Gazvesi sırasında Habeşistan’dan Medine’ye hicretlerinde Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): *“Bilmem ki, Hayber’in fethine mi, Cafer’in gelişine mi sevinsem?”*[44] buyurduğu, Allah Resûlü’yle az bir zaman kaldıktan sonra Mute’de şehit olup, Caferliği de, Aliliği de Ali’ye bırakan ve hakkında Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): *“Cafer, Cennet’te yeşil kanatlarla sağdan sola pervaz ediyor.”*[45] müjdesinde bulunduğu Cafer-i Tayyar ise onu alır, evine götürür ve karnını doyururdu.[46] Ve zaman zaman Allah Resûlü’nün doyurduğu da olurdu.

Bu ilim dağarcığı, Allah Resûlü’nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) duyduğu şeylerin bir tekini bile kaçırmamış ve kıyamete kadar bâki kalmak üzere kemal-i ihtimamla kendinden sonrakilere nakletmişti. “Kur’ân’da: إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ *‘Apaçık delilleri ve hakikatleri ve göndermiş olduğumuz hidayet nurunu Biz, insanlar için kitabda açıklayıp ortaya koyduktan (ve tebeyyün ettirdikten) sonra gizleyenler var ya, işte Allah, onlara lânet eder ve lânet edenler de lânet eder.’*[47] âyeti olmasaydı, hiçbir rivayette bulunmazdım.”[48] derdi.

Bu masum, sempatik, nüktedan sahabinin, Allah Resûlü gibi mizacı âlî ve yüksek tavırlardan hoşlanan Büyükler Büyüğü bir zâtın yanında dört yıl kalması ve kurbiyetinin hiç mi hiç yadırganmaması bile, onun büyüklüğünü göstermesi bakımından yeter zannediyorum. Bir büyüğe yakın olmadan, bunun ne demek olduğu anlaşılamaz. “Reh-i sevdaya girdim; namus, ar bana lâzım değil!”

demedikçe de büyüklere yakın olunamaz.

İddia edildiği gibi, sahabenin Hz. Ebû Hüreyre'ye karşı tavrı yoktu. Ensarın ilk Müslümanlarından, Resûlullah'la Akabe'de ilk el sıkışanlardan ve Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanesinde misafir etme şerefine eren İstanbul'un şanlı misafiri Hz. Ebû Eyyub el-Ensarî Hazretleri, kendisinden rivayette bulunur ve: "Sen, ondan daha evvel Müslüman oldun ve sen de Allah Resûlü'nün sahabisisin." diyenlere: "O, bizim duymadıklarımızı duymuştur."[49] cevabını verirdi.

Yalnız Ebu Eyyub el-Ensarî Hazretleri değil, Abdullah İbn Ömer, Hıbrü'l-Ümme Abdullah İbn Abbas, Câbir b. Abdullah el-Ensarî, Enes b. Mâlik ve Vâsıle İbn Eslem gibi ecille-i ashab ve hadisin temel direkleri; sonra da, tâbiînin yed-i tûlâ sahibi imamları; Hasan Basri, Zeyd İbn Eslem, mürsellerini, yani kendisinden rivayette bulunduğu sahabinin adını anmadan rivayet ettiği hadisleri İmam Şafiî'nin esas kabul ettiği ve hadislerini arızasız nakletmek için Ebû Hüreyre'ye damat olan Said İbnü'l-Müseyyeb, Said İbn Yesâr, Saidü'l-Makburî, Süleyman İbn Yesâr, beş yüz sahabiden hadis rivayet etmiş olan Şa'bî, Muhammed b. Ebî Bekir.. ayrıca Nakşî tarikatında pîr sayılan ve silsilede:

"O Kâsım b. Muhammed pek güzeldir;
İnâyât-ı keremi lem yezeldir."

diye anılan Kâsım b. Muhammed, Ebû Hüreyre'den aldığı hadisleri bir kitapta (sahife) toplayan ve buradaki hadislerin aynen Kütüb-ü Sitte'de geçtiği, bugün karbon muayenesiyle de bu sahifesinin kendisine ait olduğu ispatlanmış bulunan Hemmam İbn Münebbih, Resûlullah denilince gözleri dolan ve 'Bekkâ' diye tanınan Muhammed b. Münkedir, kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Sadece bu kadar da değil; bu insanlar seviyesinde tam sekiz yüz (800) kişi, Ebû Hüreyre'den hadis rivayet etmiştir.[50]

aa. Hz. Ömer ve Ebû Hüreyre

Hz. Ömer, kendisini çok severdi. Bahreyn'e vali tayin etmişti.. ancak daha sonra azletmiş ve yerine başkasını göndermişti. İhtimal, sebebi de, ticaret yapıp bugünkü bir fakirin seviyesinde sermaye sahibi olmasıydı. O gün, valiler, idareciler, halifeler sermaye sahibi olamazdı. Matarasını sopasının ucuna takıp da tayin olunduğu vilayete giden ve aynı şekilde dönen valiler çoktu. Zaten, aksi davrananlar geriye çekilir ve icabında azledilirlerdi. O, bu ufacık

sermayesini şüphesiz irtişâ, iltimas ve irtikâbla toplamamıştı. Suçsuzluğu anlaşılınca Hz. Ömer, kendisini makamına iade etmek istemiş ise de Ebû Hüreyre: "Bana bu kadarlık emirlik yeter!" deyip, kabul etmemişti.[51]

Hz. Ömer, yalnız Ebû Hüreyre'yi değil, Sa'd b. Ebî Vakkas gibi, Aşere-i Mübeşşere'den bir zatı ve Umeyr İbn Sa'd gibi, sahabenin önde gelenlerini de vazifeden almıştı. Hatta, Medâyin halkı, valileri Sa'd b. Ebî Vakkas'tan: "Namazı tadil-i erkâna riayet etmeden kıldırıyor." diye şikâyette bulununca, Hz. Ömer, İran fatihi bu büyük sahabiyi sorguya çekmiş, bunun üzerine Sa'd b. Ebî Vakkas dolmuş, hüzünlenmiş ve: "Bunlar mı bunu bana diyor?" demiş, sonra da geçmişinden bazı şeyler anlatma lüzumunu duymuştu:

"Biz, bu işe öyle bir zamanda sahip çıktık ki, yiyecek bir şey olmadığından ağaç yaprakları yer ve koyunların tersi gibi ıtrahatta bulunurduk. Bir gece o kadar açtım ki, idrarımı yaptığımda, idrarın topraktan çıkardığı sesle, yenecek bir cisim var gibi geldi bana. Elimi attım ve bir deri parçası buldum. Yıkadım, azıcık ısıttım ve ağzımda çiğnedim. O bana yirmi dört saat yetmişti. Biz, İslâm'a o günlerde sahip çıktık. Şimdi, falan oğulları kalkmış, 'Sa'd, namaz kılıyor, namazında tadil-i erkân yok, huşû, hudû' yok, Allah'a karşı teveccüh yok.' diyorlar..."[52]

Ve Sa'd İbn Ebî Vakkas (radıyallâhu anh), bir daha da Medâyin'e dönmek istememişti. Evet; Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), azledilmekte de, vazifesine geri dönmek istememekte de tek değildi.

ab. Hz. Ali, Hz. Osman ve Ebû Hüreyre

Bazılarının iddia ettiği gibi, ne Hz. Osman, ne de Hz. Ali, Ebû Hüreyre'nin karşısındaydı. Vâkıa bir gün Resûlullah'tan "Halîlim" diye bahsedince Hz. Ali kendisine: "Resûlullah ne zaman senin halîlin oldu?"[53] demişti ama, bu, Hz. Ali'nin safvet, samimiyet ve ihlâsının, böyle bir sözü Alice tevfik edememesinden ileri gelmişti.

Bir insanın, sevdiği bir kişi hakkında "Halîlim" demesinde yadırganacak bir şey yoktur. Ayrıca, Hz. Ali (radıyallâhu anh) gibi, sâbıkûndan daha sâbık olan ve hane-i saadette yetişen birisi, bunu Ebû Hüreyre'ye söyleyebilirdi. Emsal arasında konuşulabilir bu; ama, aşağıdan birisinin Ebû Hüreyre'yi ta'n etme maksadıyla söylemesi asla doğru olamaz. Sonra, bunu Hz. Ali'nin Ebû Hüreyre'ye ta'nı olarak görmek de, neyin ta'n olduğunu, neyin ta'n olmadığını bilmemek gibi bir şey.

ac. Emeviler ve Ebû Hüreyre

Hele Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), iddia edildiği gibi, Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e karşı, Emeviler'e de kat'iyen dost ve müdâhin değildi. Fitneler zuhur edince, o, her tarafta şu hadisi rivayet edip geziyordu:

سَـتَكُونُ فِتَنٌ، اَلْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِـي،
وَالْمَاشِـي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي...

"Fitneler olacak. O fitnelerde oturan, (fitnelere karışmak için) ayakta durandan, ayakta duran fitnelere yürüyerek girenden, yürüyen de bilfiil fitneye koşup karışandan hayırlıdır..."[54]

Bu, onun içtihat ve düşüncesiydi. Belki, fitneleri bastırmak için Hz. Ali'nin yanında yer alması icap ederdi. İhtimal, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadisi, o döneme bakmıyordu. Ama o, hadisten bu mânâyı çıkardı ve Hz. Ali Efendimiz (radıyallâhu anh) zamanındaki hâdiselere karışmayıp, evinde oturdu.

Allah korkusu ve salâbet-i diniyesi olmasaydı, bunu hiç yapar mıydı; hele hele, bazılarının iddia ettiği gibi kendisinde Emevi hayranlığı ve Muaviye taraftarlığı olsaydı, Muaviye'nin ordularına katılmaktan kendisini alıkoyacak ne vardı?

Goldziher, Ahmed Emin, Ebû Reyye, Ali Abdürrezzak gibi hakikati ters yüz etmeye çalışanlar, asla bir hadis kitabı olmayıp, edebiyatta ve bir dereceye kadar yorumda kendisine müracaat edilebilecek olan *İkdü'l-ferîd*'i kaynak göstermektedirler. Her şeyden önce bu zatlara, neyin nerden nakledilmesi gerektiğini öğretmek lâzımdır. Gariptir, bu zatlar, İbn Kesîr'in de *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'sinde, Ebû Hüreyre'yi Hz. Ali'nin karşısında, Hz. Muaviye'nin yanında gösterdiğini ileri sürmektedirler. Oysa, İbn Kesîr, bu kitabında, onların iddialarının tam tersini söylemektedir; Ebû Hüreyre'nin Emevi taraftarı olması şöyle dursun, aksine bir bakıma onların başlarının belâsıydı.[55] Abdülmelik'in babası Mervan'ın karşısına dikilir ve gözünün içine baka baka: هَلَكَةُ أُمَّتِي عَلَى يَـدَيْ غِلْمَـةٍ مِنْ قُرَيْشٍ *"Ümmetimin helâki, Kureyş'ten birkaç gencin elinden olacaktır."* hadisini rivayet eder, Mervan'ın: "Kimlerin elinden olacaksa, Allah'ın lâneti üzerlerine olsun!" sözüne de: "İstersen ben, ismi, cismi, şekli ve şemâilleriyle onları size gösteririm." derdi.[56]

Yine sokaklarda gezer ve: اَللّٰهُمَّ لَا تُدْرِكْنِي سَنَةَ سِتِّينَ "Allahım, beni 60.

yıla (yani çoluk çocuğun emirliği zamanına) çıkarma!"[57] diyerek dua ederdi. Onun bu dileği, o kadar meşhurdu ki, Ebû Hüreyre'yi gören herkes, aynısını mırıldanırdı. Allah, Ebû Hüreyre'nin bu duasını kabul buyurmuş, bu şanlı sahabiyi, Hicret'in 59. senesinde vefat ettirmişti ki, 60. sene de ümmetin başına çoluk çocuktan Yezid geçmişti.

ad. Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre

Hz. Âişe Validemiz'in Hz. Ebû Hüreyre'yi tenkit ettiği iddiası da Bektaşi hikâyesi gibi, başı-sonu ve sebebi açıklanmayan bir siyakta verilmektedir. Validemiz, hane-i saadetlerinde namaz kılarken, Ebû Hüreyre de onun duvarının dibinde oturmuş, hadis rivayet ediyordu. Validemiz, namazını bitirdikten sonra onların yanına geldi ama, Ebû Hüreyre'nin gittiğini görünce "Resûlullah'ın hadisleri, arka arkaya süratli eklenip söylenmez."[58] dedi.

Validemiz'in bundan maksadı ihtimal, o mübarek sözlerin boşa gitmemesi ve dinleyenlerin hafızalarına nakşolması için Ebû Hüreyre'yi temkine davet etmekti.

ae. Ebû Hanife ve Ebû Hüreyre

Ebû Hanife, sözde: "Ben üç sahabinin sözünü hüccet kabul etmem. Bunlardan biri de, Ebû Hüreyre'dir." diyesiymiş. İmam Âzam, âzamlığıyla telif edilemeyecek bu sözü kat'iyen söylemez. Şayet söylemiş olsaydı, Hanefi mezhebinin önemli imamlarından *Fethu'l-Kadir* sahibi allâme İbn Hümam: "Ebû Hüreyre, önemli fakihlerden biridir."[59] demezdi. Evet, İbn Hümam gibi mühim bir allâme, başının bağlı bulunduğu mezhebin imamı Ebû Hanife'nin: "Ben, kendisini hüccet kabul etmem." diyeceği bir Ebû Hüreyre hakkında bu sözü sarfetmezdi. Kaldı ki, İmam Âzam'ın, nerede böyle bir söz söylediği de belli değildir.

Ebû Hüreyre, beş binin üstünde hadis rivayet etmiştir. Bu hadisler, bir kitap hâlinde toplandığında, Kur'ân'ın bir buçuk katı kadar bir hacme ulaşır. Kur'ân-ı Kerim'i altı ayda, hatta daha kısa bir sürede hıfzeden çok insan vardır. Resûlullah'ın yanında dört yıl kalan, hafıza ve zekâ kahramanı ve Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) duasına mazhar olmuş bir sahabinin, bu kadar hadisi ezberleyemeyeceğini iddia etmek, o sahabiyi -hâşâ- ahmaklıkla itham etmek olur. Sonra, rivayet ettiği bütün hadisler, bizzat Resûlullah'ın ağzından işittikleri değildir. Kendisinden bazı sahabiler hadis aldığı gibi, o da, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Fazl, Übey b. Ka'b ve Hz. Âişe Validemiz gibi (Allah

hepsinden razı olsun) sahabilerden hadis almış ve rivayet etmiştir.

Kaldı ki Ebû Hüreyre, ta kendi zamanında bile denenmiştir. Mervan, Ebû Hüreyre rivayette bulunurken, bunların yüzlercesini kâtibine gizlice yazdırmış ve ertesi sene, Ebû Hüreyre'den aynı hadisleri rivayet etmesini istemiş, Ebû Hüreyre de, "Bismillâhirrahmânirrahîm" diye başlayıp aynı hadisleri kelimesi kelimesine tekrar etmiştir.[60]

Ta o zaman Ebû Hüreyre'yi imtihana çekenlerin payına mahcubiyet düştüğü gibi, bugün de, ve gelecekte de, bu şerefli sahabiye, sünnetin bu mühim direğine söz söyleyen ve söz söylemek isteyenlerin de payına sadece mahcubiyet düşecektir.

b. Hıbrü'l-Ümme: Abdullah İbn Abbas

Hicretten dört-beş sene önce dünyaya teşrif etti. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurduklarında 14-15 yaşlarındaydı. Bu demektir ki, dört-beş senesi, Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) duyduğu şeyleri belleyebilecek bir yaşta geçmişti. Bu süre içinde çok şey belledi ve Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): اَللّٰهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الـدِّينِ وَعَلِّمْهُ التَّأْوِيلَ *"Allahım, ona dinin ruhunu öğret ve onu te'vile (Kur'ân'ın hakâik-i mekniyesine) âşinâ kıl!"* duasına mazhar oldu.[61] O kadar ki, o daha sağlığında 'Hıbrü'l-Ümme' (ümmetin allâmesi) 'Bahr' (ilimde derya) ve 'Tercümânü'l-Kur'ân' (Kur'ân'ı bize intikal ettiren, ilâhî muhtevayı tercüme eden) gibi sıfatlarla anılırdı.[62]

Tertemiz çehresi, güzel yüzü, ağzını açtığında herkese kendisini dinleten belâgatı, babası gibi iki metreye varan uzun boyu ve çekici endamıyla Haşimî soyunu bihakkın temsil eden bu kutlu sima, öylesine bir hafıza gücüne sahipti ki, Amr b. Rabîa'nın:

أَمِنْ اٰلِ نُعْمٍ أَنْتَ غَادٍ فَمُبْكِرٌ غَدَاةَ غَدٍ أَمْ رَائِحٌ فَمُهَجِّرٌ

matlaıyla başlayan seksen beyitlik şiirini bir okuyuşta ezberlemişti.[63] Tefsir, fıkıh ve hadisin yanı sıra, edebiyat ve şiir; bilhassa da cahiliye şiirine de vâkıftı ki, İbn Cerir et-Taberî, tefsirinde, hemen her âyetin tefsiri münasebetiyle, İbn Abbas'tan cahiliye şiirine ait bir beyit, bir mısra nakletmektedir.

Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) zamanında o, elde-avuçta bir gül gibiydi. Hz. Ömer, ashabın yaşlılarından oluşan "Meşveret Meclisi"ne, yaşının küçük

olmasına rağmen İbn Abbas'ı da alırdı. Bir defasında yaşlıların bunu garip karşıladığını görünce Meşveret Meclisi'nde Nasr sûresini okudu ve ne mânâya geldiğini oradakilere sordu. "Allah'ın nusret ve fethi gelince kitleler İslâm'a dehalet ederler. O zaman, Rabbine tesbih, hamd ve istiğfarda bulun!" mânâsına gelir dediler. Hz. Ömer, bunu beğenmedi ve aynı soruyu İbn Abbas'a (radıyallâhu anh) yöneltti. İbn Abbas, şu cevabı verdi: "Bu sûre, Allah Resûlü'nün vefatını haber vermektedir. İnsanlar, fevç fevç İslâm'a girince, insanlara İslâm'ın mesajını getiren Peygamber'in vazifesi bitmiş demektir. (Artık, Resûlullah'a düşen, kendisine bütün bu nimetleri bahşeden Allah'a, müsebbibü'l-esbaba tesbih, takdis ve bütün sebepleri azledip, her şeyi O'na vermek ve her ne kadar günahı yoksa da, bizzat kendisi arkada bıraktığı mertebeleri kendisi için günah telâkki ettiğinden geçen günlerine istiğfar etmektir)."

Bu cevap üzerine Hz. Ömer: "İşte ben, bunun için onu aranızda bulunduruyorum." buyurdular.[64]

İbn Abbas, firaseti, kiyaseti ve fetanetiyle dillere destandı. Allah Resûlü'nün bağlı bulunduğu ağaçtan gelmişti; haklı olarak bununla iftihar eder ve: "Biz Peygamber hanesinde büyüdük." derdi. Şahsî kemalâtı da vardı. Her uğradığı mecliste kendisi için ayağa kalkarlardı ve büyüklüğü ölçüsünde mütevazi de olan bu muhteşem insan, bundan çok rahatsızlık duyar, kendisi için ayağa kalkan ensara, nahiv kitaplarında bir kaideye misal olarak zikredilen şu sözü söylerdi: بِالْإِ يوَاءِ وَالنَّصْرِ إِلَّا جَلَسْـــتُمْ "Allah yolunda Müslümanlara gösterdiğiniz barındırma ve yaptığınız yardım aşkına size yemin verdiriyorum; Allah aşkına bana ayağa kalkmayın."[65]

Buna rağmen, Zeyd b. Sabit, ata binerken, İbn Abbas, onun atının üzengisini tutardı. Zeyd b. Sabit de ona: "Ey Resûlullah'ın amcasının oğlu, böyle yapma!" derdi. İbn Abbas da: "Âlimlerimize böyle yapmakla emrolunduk." mukabelesinde bulununca Zeyd b. Sabit (radıyallâhu anh), hemen onun elini öper ve şöyle buyururdu: "Biz de Resûlullah'ın yakınlarına karşı böyle yapmakla emrolunduk."[66]

Hayat-ı içtimaiyede, herkesin ondan görüneceği ve göreceği bir pencere vardır. Boyu uzun olan, yani şahsî kemalâtı ve fazileti bulunan, görünmek için tekavvüs edecek, iki büklüm olacak; boyu kısa, yani şahsî kemalât ve faziletten mahrum olan ise, görünmek için tetâvül edecek ve kendini büyük gösterecektir.

Büyüklerde büyüklüğün alâmeti, mahviyet ve tevazu, küçüklerde küçüklüğün nişanı tekebbür ve gururdur. İbn Abbas, büyüktü ve büyüklüğü nispetinde de mütevazi idi.

Onun hemen her sahada hususî talebeleri vardı. Said b. Cübeyr, Mücahid b. Cebr ve İkrime gibi tâbiîn imamları: "Her şeyi onun kapısında öğrendik." derlerdi. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bağrında yetişen bu mümtaz insanın rivayet ettiği hadis sayısı 1600 kadardır. Şimdi kalkıp, bu hadisler hakkında şüphe ve tereddüt ortaya atmak, hatta fırtına koparmak ve: "Bunlar uydurmadır; Ka'bü'l-Ahbâr'dan nakildir." demek, acaba, Resûlullah'ın bu mümtaz sahabi hakkındaki duasını; ve ümmetin ve bilhassa tâbiînin büyük âlimlerinin onu tavsif için kullandıkları "Hıbrü'l-Ümme", "Bahr", "Tercümânü'l-Kur'ân" gibi sıfatları hiçe saymak mânâsına gelmeyecek midir?

İbn Abbas, kendisi için ayağa kalkılmasından hoşlan-mazdı ama, kabrine defnedildiği zaman, âdeta kabrin altındaki herkes ayağa kalkmıştı. Defin hâdisesini nakleden ravi: "Bu esnada, bir ses geldi, bu:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۝ اِرْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۝ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۝ وَادْخُلِي جَنَّتِي

âyetleriydi.[67] Kulaklarımla duydum; yerin üstünden gelen bir ses değildi bu." demektedir.[68] O, kabre konurken, toprak ayağa kalkıyor, toprağın altındakiler ayağa kalkıyor ve ruhanîler de yere iniyordu.

c. Abdullah İbn Ömer

Aslında hiç öyle olmamasına rağmen, müsteşriklere göre Ka'bü'l-Ahbâr'ın bir diğer talebesi de, Abdullah İbn Ömer'dir.

Hz. Ömer'in, Abdurrahman, Abdurrahmanü'l-Evsat, Abdurrahmanü'l-Asgar, Abdullah, Zeydü'l-Ekber, Zeydü'l-Asgar, Ubeydullah, Âsım ve Iyâz adlarında dokuz erkek çocuğu vardır. Ama, bunlardan yalnızca Abdullah İbn Ömer'e: "İbn Ömer", yani "Tam Ömer'in oğlu.." denildi. Zira, Ömer'in oğlu denilince akla ilk gelen insan odur.

Ashab-ı kiramı belli ölçülere vurmak bize düşmez ama, İbn Ömer'in zühdü, takvası, ibadet ü taatı, inceliği ve sünnete ittibaı ile babasından üstün olduğu yanları bile vardı. Sünnete ittibada o, bir başka derinlik arz ederdi. O kadar ki, mevlâsı ve büyük İmam Malik b. Enes'in hocası (Bu üçlü, İbn Ömer, Nâfi ve

İmam Malik, hadiste isnadın altın zincirlerinden birini teşkil eder.) Nâfi'nin nakline göre, bir gün birlikte Arafat'tan inerlerken İbn Ömer, bir yerde bir çukura iner ve tekrar yukarıya çıkar. Nâfi "Ey İmam, ne yaptın orada?" diye sorunca, şu cevabı verir: "Ben, Arafat'tan inerken Resûlullah'ın arkasındaydım. Burada inip, def-i hacette bulundular. Benim öyle bir ihtiyacım yoktu ama, O'na muhalefette bulunmak istemedim."[69]

Allah Resûlü, suyu üç yudumda içmiş,[70] bu noktada onun dört yudumda su içtiği görülmemiştir. Bu ölçüde bağlıydı sünnete. Bu öyle bir bağlılıktı ki; gösterdiği bu denli hassasiyet, o devirde bile biraz fazla bulunurdu. Rica ederim, böyle bir insanın sünnet adına, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı hilâf-ı vâkî beyanda bulunması mümkün müdür?

İslâm'ın ilk yıllarında doğmuş, babasının gördüğü işkencelere de şahit olmuştu. "Babamın başına yığılır, döver döver, döverlerdi; bir defasında Âs b. Vâil, gelip onu kurtarmıştı." diye bunları nakleder.[71] Hicrette on yaşında vardı yoktu. Bedir'de akranlarıyla birlikte Resûlullah'a arz edilmiş ve ayak parmaklarının uçlarına basıp, büyük görünmek istemelerine rağmen, Resûlullah kendilerini orduya dahil etmemişti. Boyları uzun da olsa, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşlarını soruyordu. Uhud'da da arzolunmuş, yine yaşı tutmadığı için orduya alınmamıştı. Arkadaşları gibi gözleri dopdolu, içi de hüzünlü evine dönmüştü. O gece sabaha kadar da hiç uyuyamamış ve: "Ne günahım var ki, beni Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolunda mücadele edecek sahabi topluluğu içine almadılar?" demiş, sızlanmıştı.[72] Ancak bir-iki sene sonra reşit görülmüş ve Hendek Savaşı'na katılabilmişti.[73]

İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-a'yân*'da İmam Şa'bî'den şöyle bir vak'a nakleder: "Bir gün gençliklerinde Abdullah İbn Zübeyr, kardeşi Mus'ab İbn Zübeyr, Abdülmelik b. Mervan ve Abdullah İbn Ömer, Kâbe'nin karşısında oturuyorlardı. Her birimiz, şurada Kâbe'nin karşısında birer dua edelim; Allah'ın rahmetinden umulur ki, hepsini kabul buyurur." dediler. Abdullah İbn Zübeyr: "Yâ Rabbi, azametin hürmetine, izz ü celâlin hürmetine, beni Hicaz'da melik kılmanı Sen'den diliyorum." diye dua etti. Mevsimi gelince, İbn Zübeyr Mekke'de muvakkaten melik oldu; orada Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) âsârını bihakkın temsil etti. İslâm uğruna cansiperâne mücahedede bulundu ve nihayet Haccac-ı Zâlim tarafından şehit edilerek, mübarek cesedi de annesi Hz. Ebû Bekir'in kızı, Zâtü'n-Nitâkeyn Hz. Esmâ'nın gözleri önünde

günlerce asılı bırakıldı. Bu kahraman kadın, Haccac'a: "Siz onun dünyasını berbad ettiniz; o da sizin ahiretinizi berbad etti!.." deyip Haccac'ı su-i âkıbetine karşı uyarmıştı.

Mus'ab b. Zübeyr: "Allahım, izz ü celâlin hürmetine, azametin hürmetine, arşın, kürsün hürmetine Irak'ta emirlik istiyorum." demişti. Allah onun da duasını kabul buyurmuş... Mevsimi gelince, o da muvakkaten Irak'ın kaderine hâkim olmuştu. Abdülmelik b. Mervan: "Allahım, beni bütün Müslümanların başına emir kılmanı ve karşı çıkanların kelleleri pahasına da olsa, İslâm Birliğini temin etmeni istiyorum." duasında bulunmuştu. Abdülmelik'in duasının da aynen kabul buyurulduğunu zaman gösterdi. En son Abdullah İbn Ömer dua etmiş ve şöyle demişti: "Allahım, Senden Cennet'i bana vâcip kılmadan ruhumu kabzetmemeni istiyorum."[74]

Hâdiseyi nakleden İmam Şa'bî: "Üçünün dualarının kabul edildiğine şahit olduk; imamın duasının kabul edilip edilmediği ise orada belli olacak." der.[75] Şa'bî'nin bildiği bir şey vardır. İbn Ömer, hiçbir zaman Ehl-i Beyt'e muhalif ve Emeviler'in yanında olmamıştı. Bilhassa Haccac'ın en çok endişe duyduğu bir insandı. Bir defasında Haccac, ihtimal zulümlerini haklı göstermek için hutbeyi uzattıkça uzatmış ve neredeyse öğle namazının çıkma vakti gelmişti. İbn Ömer, durduğu yerden seslendi: "Ey emir, zaman senin hutbeni beklemeyip geçiyor." Ve Haccac iğbirar üstüne iğbirar şişiyordu.[76] Nihayet bir hac mevsiminde, Harem-i Şerif'te bu büyük sahabinin şehadetine tevessül etti; hem de arkasında ihramıyla. Adamlarından biri ucu zehirli mızrağıyla İbn Ömer'in arkadan topuğunu yaraladı. Derken bu yara ve zehir, o koca insanın şehadetine sebep oldu.[77]

d. Abdullah İbn Mesud

Çok hadis rivayet eden sahabilerden biri de Abdullah İbn Mesud'dur. İbn Mesud, sâbikûn-u evvelûndandır. Gençliğinde Ebû Cehil, Ukbe b. Ebî Muayt gibi Kureyş ileri gelenlerinin koyunlarını güderdi. İnsanlığın Ebedî Râîsi ile tanışınca, bir daha O'nun yanından ayrılmadı. Resûlullah'a o kadar yakın ve O'nunla o kadar içli-dışlıydı ki, hane-i saadete istediği zaman teklifsiz girip çıktığından, hep Ehl-i Beyt'ten zannedilir[78] ve bilhassa seferde Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) matarasını, yatağını, nalinlerini ve serîrini taşıdığı için: صَاحِبَ النَّعْلَيْنِ وَالْمِطْهَرَةِ وَالْوِسَادِ diye anılırdı.[79]

Zâhir ve bâhir keramet sahibi idi İbn Mesud. Bunlardan bir tanesi, zayıf bir

rivayete dayanan ve Mekke'de işkence görürken birdenbire kayboluvermesidir. Allah Resûlü, ona: اِبْـنُ أُمِّ عَبْدٍ derdi. Yine: "Kim yeni indiği gibi Kur'ân-ı Kerim'i okumak isterse, onu İbn Ümm-i Abd'in kıraatı üzere okusun."[80] buyururdu. Bir defasında, yine Allah Resûlü kendisine: "Bana Kur'ân oku, dinleyeyim." buyurmuş: "Yâ Resûlallah, Kur'ân sana inmişken, onu sana ben mi okuyacağım?" cevabını verince de, Allah Resûlü: "Başkasından dinlemek daha çok hoşuma gider" demişti. Bunun üzerine de İbn Mesud, Nisâ sûresini başından itibaren okumaya başlamış, ta: فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هٰؤُلَاءِ شَهِيدًا *"Her ümmeti şahidiyle, (peygamberleriyle haşredip) getirdiğimizde, seni de bunların başında (seni kabul edip etmemelerine karşı) şahit olarak getirdiğimiz gün, nasıl bir gün olacaktır o gün?"*[81] âyetine gelince, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) gözleri dolmuş, kalbi duracak hâle gelmiş ve eliyle işaret ederek: "Kes artık, yeter." demişti.[82]

İbn Mesud, fizik olarak çelimsiz bir insandı. Bir gün Allah Resûlü adına bir iş için ağaca çıktığında, orada bulunanlar bacaklarına bakarak gülümsemişler, bunun üzerine de, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu bacaklar, yarın mizanda uhrevî hesap itibarıyla Uhud Dağı'ndan daha ağır olacaktır."*[83] buyurmuşlardı. Kendisini muallim ve bir nevi defterdar olarak Kûfe'ye gönderdiğinde Hz. Ömer'in Kûfelilere yazdığı mektupdaki ifadeleri unutulacak gibi değildir. "Ey Kûfeliler!" diyordu mektubunda Hz. Ömer (radıyallâhu anh): "Eğer sizi nefsime tercih etmeseydim, İbn Mesud'u size göndermezdim."[84]

İbn Mesud (radıyallâhu anh), Hz. Ömer devrinde Kûfe'de kaldı ve insan yetiştirdi. İmam Ebû Hanife'nin kendisi için: "Sahabiden geri değildir" dediği Alkame İbn Kays, Esved İbn Yezid en-Nehaî ve İbrahim b. Yezid en-Nehaî gibi tâbiînin dev âlimleri İbn Mesud'un hazırladığı iklimde yetişmişlerdi. Bilhassa, hulefâ-i râşidînden de hadis rivayetinde bulunan Alkame, ilmini büyük ölçüde İbn Mesud'dan almıştı. Kendisini dinleyenlerden biri, bir gün: "Kimden aldın bunları?" diye sorunca: "Ömer, Osman, Ali ve İbn Mesud'dan" cevabını vermiş, soruyu soran da: "Bah bah!" diyerek takdir etmişti.

Kûfe Mektebi'nin kurucusu olan İbn Mesud, Hz. Osman devrinde de bir süre Kûfe'de kaldı. Bilâhare, hakkındaki asılsız bir şikâyet sebebiyle tahkik için Medine'ye çağrıldı. Artık yaşlanmıştı ve tekrar Kûfe'ye dönmek de

istemiyordu. Günleri Medine'de geçerken, bir gün bir adam koşarak geldi ve: "Bu gece Resûlullah'ı rüyamda gördüm. Sen, yanında oturuyordun. Seni yanına çekti ve "Benden sonra sana çok cefa ettiler, gel gayrı!" buyurdu. Sen de: "Evet yâ Resûlallah, gayrı bundan sonra Medine'den ayrılmayacağım cevabını verdin." dedi. Aradan birkaç gün geçti ve Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medresesi'nin bu ilk ve mümtaz talebelerinden ve İslâm'ı ilk kucaklayan beş-altı kişiden biri olan İbn Mesud (radıyallâhu anh) hastalandı. Uhud'da, Hendek'te, bütün meşâhidde beraber bulunduğu, iki kıbleye birlikte namaza durduğu Hz. Osman ziyaretine geldi ve aralarında şu konuşma geçti:

-Herhangi bir şikâyetin var mı?

-Çok şikâyetçiyim.

-Neden şikâyet ediyorsun?

-Allah'a giderken, günahlarımdan.

-Bir arzun var mı?

-Allah'ın rahmetini arzuluyorum.

-Sana bir tabip göndereyim mi?

-Zaten beni tabip hastalandırdı. Hastalandıran tabip olduğuna göre, göndereceğin tabibin yapacağı bir şey yoktur."[85] Ve, İbn Mesud (radıyallâhu anh) vefat etti. Allah Resûlü'yle (sallallâhu aleyhi ve sellem) 23 yıl beraber olan bu sahabi 800 kadar hadis rivayet etti diye, kendisine -hâşâ- ta'nda bulunmanın ne mânâya geleceğine varın siz karar verin.!

Haklarında kısa kısa malumat vermeye çalıştığımız bu dört büyük sahabiden başka Hz. Âişe-i Sıddîka, Ebû Said el-Hudrî, Câbir İbn Abdillah ve Enes b. Mâlik de çok rivayette bulunan sahabilerdendir. Artık daha fazla tafsilata girmeden, bu dört sahabiden de birer cümle ile bahsedip, tâbiîn-i izâma geçmek istiyorum.

e. Hz. Âişe-i Sıddîka (radıyallâhu anhâ)

Gözünü hane-i saadette açtı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Medine'ye hicret buyurur buyurmaz, bu haneye girdi ve on yılını Efendimiz'le geçirdi. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), çok gecelerinde onun yanında kaldığından, bu derin zekâ, firaset ve fetanet sahibi kadın, aile hayatına ait hemen bütün hususiyetleri Resûlullah'tan öğrendi ve bunları kadınlık âlemine taşımakta hiç kusur etmedi. Kadınlık âlemi, bütün ezvâc-ı tâhirâta çok şey borçludur; hususiyle de: "Dininizin yarısını şu Hümeyrâ'dan alın."

senetzede hadisiyle anlatılan[86] Hz. Âişe Validemiz'e borçludur. Zeki, içtihada açık ve duyduğu her şeyi sorup tahkik eden bu müstesna validemizin çok hadis rivayet etmesinde istib'ad ve istiğrap edilecek hiçbir şey yoktur.

Onunla alâkalı denebilecek her şeyi muhakkikîn-i izâm yazıp, çizip anlattıklarından onlara havale edip geçiyorum.

f. Ebû Said el-Hudrî (Sa'd İbn Mâlik)

Kendi zamanında Medine'nin âlimi sayılmıştır ve Medine'de merci' kabul edilmiştir. Babası ensarın ilklerindendir. Bu fakir sahabi, babasını Uhud'da şan ve şeref içinde uhrevî âleme gönderince, geriye kendisi kalmış ve Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiç ayrılmamıştır. Onun günleri de Ebû Hüreyre'ninkiler gibi Suffe'de geçiyor, vahiyle besleniyor ve hakikat-i Ahmediye'nin vâridatla köpüren ikliminde dolu dolu yaşıyordu. Daha sonraki mülâhazaları ve mülâhazamız her sahabi gibi...

g. Câbir b. Abdillah

Hz. Câbir, İkinci Akabe Bey'atı'nda bulunan, Uhud'un şanlı şehitlerinden ve şehadetinden sonra Cenâb-ı Hakk'ın huzur-u kibriyâsına alıp vicâhî olarak görüştüğü büyük sahabi Abdullah b. Amr b. Harâm el-Ensarî'nin oğludur.

2. Akabe Bey'atı'ndan itibaren küçük olduğu için babasının engellemesinden dolayı katılamadığı Bedir ve Uhud hariç, seferde de hazerde de devamlı Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yakın çevresinde bulunan[87] Hz. Câbir'in çok hadis rivayet etmesinden daha tabiî ne olabilir ki? Bunda yadırganacak bir şey olmasa gerek!

İşte bu âlim sahabi Şam'a ve Mısır'a geldiğinde halk, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) duyduğu hadisleri almak için çevresinde halkalanırlardı. Ayrıca Hz. Câbir'in Medine'de Mescid-i Nebevî'de de bir tedrîs halkası vardı. Amr b. Dînâr, Mücahid ve Atâ b. Ebî Rebah gibi tâbiînin büyük imamları, talebelerinden bazılarıdır.[88]

h. Enes b. Mâlik

Tam on yıl fasılasız Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) hizmet etmiştir.[89] Altı ayda Kur'ân ezberlenebildiğine göre, Enes b. Mâlik'in, on yılda yirmi Kur'ân kadar tutacak hadis ezberlemiş olması her zaman mümkündür. Oysa eldeki bütün hadisleri içine alan *Kenzü'l-ummâl*'de topu topu 46.624 hadis vardır. Zaten, hadis külliyatına büyük ölçüde hacim kazandıran da isnad

zinciridir.

Burada bizim maksadımız, menkıbe yazmak ve sahabiyi tanıtmak değildi. Niyetimiz, dinimizin nâkil ve muhafızlarından yarım düzine pak dâmenin dâmenlerine atılmak istenen kirli düşünce ve levsiyata karşı onları müdafaa eden yüzlerce muhakkikîn kahramanın yanında, sırf şefaatları hakkında ümit beslemek ve onca kahraman müdafi arasında kadirşinaslık deyip bu mini gayreti, o insanlığın kerimlerine bir adres gibi sunmaktı. Niyet, amelden daha büyük, daha tutarlı; Allah'ın inayeti ise her şeyden daha vâsi'dir.

1 Bkz.: Fetih sûresi, 48/18; Enfâl sûresi, 8/72; Haşir sûresi, 59/8-10.

2 Bkz.: Fetih sûresi, 48/29.

3 İbn Hacer, *el-İsâbe* 1/7.

4 Tevbe sûresi, 9/100.

5 Hadîd sûresi, 57/10.

6 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/89-90; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 4/132.

7 Müslim, *fedailü's-sahabe* 222; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/266.

8 Buhârî, *tefsir* (7) 3.

9 Hâkim, *Ma'rifet-ü ulûmi'l-hadis* 22-24.

10 Irâkî, *et-Takyîd ve'l-îzâh* s.295; Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd* 12/248.

11 İmam Rabbânî, *el-Mektûbât* 1/70 (58. Mektup).

12 Fetih sûresi, 48/29.

13 Ahzâb sûresi, 33/23.

14 Buhârî, *tefsir* (98) 1-3; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 245; *fedâilü's-sahâbe* 121-122; Tirmizî, *menâkıb* 32.

15 Ahzâb sûresi, 33/37.

16 İbnü'l-Arabî, *Muhâdaratü'l-ebrâr ve müsâmeratü'l-ahyâr* 2/179.

17 Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'* s.129; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/170; Beyhakî, *Şuabü'l-iman* 7/363.

18 Buhârî, *rikak* 38; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/256.

19 İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel* 3/119; İbn Hacer, *el-İsâbe* 1/10.

20 Tirmizî, *menâkıb* 25; Ebû Dâvûd, *sünnet* 8; İbn Mâce, *mukaddime* 11.

21 Fetih sûresi, 48/29.

22 Buhârî, *bed'ü'l-halk* 8, *tefsîru sûre* (32) 1, *tevhid* 35; Müslim, *îmân* 312, *cennet* 2-5.

23 Buhârî, *meğâzî* 9; rikak 51; Tirmizî, *tefsir* (23) 3.

24 Tevbe sûresi, 9/100.

25 Fecr sûresi, 89/27-30.

26 Tevbe sûresi, 9/100.

27 Buhârî, *menâkıbü'l-ensâr* 3, *nikâh* 7, *büyû'* 1; Tirmizî, *birr* 22.

28 Haşr sûresi, 59/9. Buhârî, *tefsir* (59) 6; Müslim, *eşribe* 172-174.

29 Ahzâb sûresi, 33/23.

30 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 5; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 221; Tirmizî, *menâkıb* 58.

31 Tirmizî, *menâkıb* 58; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/57; İbn Hibbân, *es-Sahih* 16/244.

32 Müslim, *fedâilü's-sahabe* 207.

33 Buhârî, *şehâdât* 9, *fezâilü ashâb* 1, *rikak* 7, *eymân* 27; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 210-215.

34 Tabarânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 9/86; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 3/388.

35 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/379; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 9/112; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/375.

36 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/305.

37 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliy*â 1/135.

38 Hâkim, *el-Müstedrek* 3/579; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 2/587; İbn Hacer, *el-İsâbe* 7/434.

39 Müslim, *fedâilü's-sahabe* 158; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/319; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/328.

40 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 3/440; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 2/54; Hâkim, *el-Müstedrek* 3/508.

41 Buhârî, *ilim* 42; *menâkıb* 28; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 159; Tirmizî, *menâkıb* 46.

42 Buhârî, *ilim* 42; *hars* 21; *i'tisâm* 22; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 159; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/240.

43 Buhârî, *et'ime* 1; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 11/34; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 16/102; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/317.

44 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/381, 541; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/108, 110, 22/100; Hâkim, *el-Müstedrek* 2/681, 3/230, 233.

45 Tirmizî, *menâkıb* 29; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 15/521; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/107.

46 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 10; *et'ime* 32; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/117.

47 Bakara sûresi, 2/159.

48 Buhârî, *hars* 21; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 159; İbn Mâce, *mukaddime* 24; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/240; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/363.

49 Hâkim, *el-Müstedrek* 3/586; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 8/109.

50 İbn Abdilberr, *el-İstîâb* 4/1771; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 1/207; *Tehzîbü't-tehzîb* 12/289-290.

51 Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'* s.323; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/381; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 2/612.

52 Buhârî, *ezan* 95; *menâkıbü'l-ensâr* 52; Müslim, *salât* 158; *salâtü'l-müsâfirîn* 162; Tirmizî, *zühd* 39.

53 İbn Kuteybe, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadis* s.22, 41.

54 Buhârî, *fiten* 9; Müslim, *fiten* 10.

55 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 8/108-114.

56 Buhârî, *fiten* 3; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/324.

57 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 6/229; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 13/10; İbn Hacer, *el-İsâbe* 7/443; Suyûtî, *el-Hasâisu'l-kübrâ* 2/236.

58 Müslim, *fedâilü's-sahabe* 160.

59 el-Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî* 1/28.

60 Hâkim, *el-Müstedrek* 3/583; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 2/598; İbn Hacer, *el-İsâbe* 7/433.

61 Buhârî, *vudû* 10; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 138; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/335. (Lafız Müsned'den)

62 Hâkim, *el-Müstedrek* 3/618; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 3/291; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 3/331; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 7/100, 9/655.

63 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 45/94; Ziriklî, *A'lâm* 4/95.

64 Buhârî, *tefsir* (110) 3; *meğâzî* 51; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/337.

65 Zemahşerî, *Rebî'u'l-ebrâr* 2/416; *Esasü'l-belâga* 1/26.

66 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/360; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve* 1/706; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 2/442; İbn Hacer, *el-İsâbe* 4/146.

67 Fecr sûresi, 89/27-30.

68 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/236; Hâkim, *el-Müstedrek* 3/626; Ahmed İbn Hanbel, *Fedâilü's-sahâbe* 2/962.

69 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/131.

70 Buhârî, *eşribe* 26; Müslîm, *eşribe* 122-123.

71 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/193; İbn Hacer, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/82.

72 Buhârî, *meğâzî* 6; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/298.

73 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/143.

74 İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân* 3/30.

75 İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân* 3/30.

76 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/159; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 3/344.

77 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/185-187.

78 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 27; Müslim, *fedâilü's-sahâbe* 110.

79 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 20, 27; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/153.

80 İbn Mâce, *mukaddime* 11; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/139; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/318.

81 Nisâ sûresi, 4/41.

82 Buhârî, *tefsir* (4) 9; Tirmizî, *tefsîrü'l-Kur'ân* 5.

83 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/114; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/155.

84 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/408; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 6/7-8.

85 Beyhakî, *Şuabü'l-iman* 2/491; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 7/183.

86 Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'* s.98; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/449.

87 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 2/307; İbn Hacer, *el-İsâbe* 1/434.

88 İbn Hacer, *el-İsâbe* 1/434; *Tehzîbü't-tehzîb* 2/37.

89 Buhârî, *edeb* 39; Müslim, *fedâil* 51; Tirmizî, *menâkıb* 46.

B. TÂBİÎN-İ İZÂM

1. Tâbiînin Müstesna Yeri

Kur'ân-ı Kerim, sahabeyi dile getirdiği pek çok âyette tâbiînden de bahseder; meselâ:

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

"Muhacirlerden ve ensardan ilkler, (en evvel İslâm'a girip, 'Biz varız!' diyerek kendilerini ortaya atanlar) ve ihsan şuuruyla onlara tâbi olanlar var ya: Allah onlardan razı oldu, onlar da Allah'tan razı oldu ve Allah onlara içlerinde ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan Cennet'ler hazırladı. İşte bu büyük bir kazançtır."[1]

Bu âyet-i kerimede, sahabe ile tâbiîn bir arada ele alınmakta ve haklarında Allah'ın onlardan, onların da Allah'tan razı oldukları hükmü verilmektedir. Allah'tan razı olmak demek, O'nun celâlinden cefâ, cemalinden safâ da gelse, her ikisini aynı telâkki edip, hüsnü kabulde bulunmak; yani Allah, verdiği her şeyi alsa veya dünyaları verse hiç tavır değiştirmemek; kazanma karşısında şımarmadan, kaybetme karşısında hiç mahzun olmadan dosdoğru kalabilmek ve başa gelen her musibeti lütuf gibi karşılamak demektir. Bu şekilde Allah'tan razı olanlardan Allah da razıdır; Allah'ın bir insandan razı olup olmadığının ölçüsü, o insanın Allah'tan razı olup olmadığıyla alâkalı olduğu söylenebilir. Arz etmeye çalıştığımız vechile kul Allah'tan razı ise ve O'nu ne ölçüde seviyorsa, bu demektir ki, Allah da o kuldan razı ve onu o ölçüde, hatta daha da fazla sevmektedir.

İşte, Muhammedî boya ile boyanan ve Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sohbetine erme şerefiyle insibağa ulaşan sahabe-i kiram, Allah'la münasebeti içinde nasıl bir derinliğe sahip; nasıl namaz kılıyor, 'Allah' derken nasıl bir tavır alıyor, rengi-benzi nasıl atıyor, nasıl ürperiyor ve nasıl içten içe bir güveç gibi kaynayıp, değirmen taşları gibi ses çıkarıyordu; aynen onun gibi tâbiîn-i kiram da, sahabe ile atbaşı olma gayreti içinde ve o şerefli yerini alma inceliği, duyarlılığı ve derinliğiyle serfirazdı. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): طُوبَى لِمَنْ رَآنِي وَآمَنَ بِي، وَطُوبَى لِمَنْ رَأَى مَنْ رَآنِي

“Müjdeler olsun beni görüp, bana iman edene ve müjdeler olsun beni görenleri görene!”[2] şeklindeki mübarek sözleriyle ifade edildiği gibi tâbiîn-i kiram, sahabeye ‘ihsan’ şuuruyla tâbi olmuştur.

Ne demektir ihsan ve ihsan şuuruyla tâbi olma?

Bir mânâsıyla, insanın herkesi kendisi gibi bilmesi ve kabul etmesi, başkalarının lezzet ve acılarını vicdanında duyup paylaşması, a’zamî derecede iyilik düşüncesi, yürek yufkalığı ve insanın hiçbir mü’mine karşı kalbinde gıll ü gış taşımaması demektir ihsan. Bu mânâda Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulur:

وَالَّذِينَ جَاؤُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ

“O sahabeden, muhacirîn ve ensardan sonra gelenler şöyle derler: ‘Rabbimiz, bizi ve imanda bizi geçen, bizden önce gelip de iman etmiş bulunan kardeşlerimizi bağışla ve iman edenler için kalblerimizde en ufak bir gıll ü gış bırakma! Rabbimiz, muhakkak Sen, Raûfsun, acıyansın, Rahîmsin, kullarına, (bilhassa mü’min kullarına) karşı çok merhametlisin.’ ”[3]

İhsanın bir diğer mânâsı ise: أَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ peygamber beyanında olduğu gibi, Allah’ı görüyorcasına O’na kullukta bulunmak, biz O’nu görmesek de, O’nun bizi devamlı görüp gözetlediğinin şuuru içinde ibadet etmektir.[4]

Kur’ân-ı Kerim’de tâbiînin, sahabe-i kirama ihsan şuuruyla tâbi olduğunun ifade edilmesi, bir hayli mânidardır. Çünkü, mutlak fazilet, her zaman sahabe-i kirama ait olmakla birlikte, bazı hususî faziletlerde “mercûh râcihe tereccüh edebilir”; tâbiîn içinde, bazı hususî faziletlerde sahabeye yetişen, hatta bazı hususlarda sahabeden bazılarını geçenler bile vardır.

Şundan ki, Allah, tâbiîn döneminde insanları büyük fitnelerle sarsmış, silkeledikçe silkelemiş.. ve her yerde, her evde âdeta korkunç fitne ateşleri yakılmış, siyonist düşünce, bugün olduğu gibi, o dönemde de bütün ürperticiliğiyle her türlü oyununu, hilesini ortaya koymuştur. Bu dehşetli fitne ateşi karşısında her selîm vicdan sahibi: رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ *“Rabbimiz, Sana tevekkül ettik, Sana yöneldik, Sana dayandık ve Sana’dır dönüş.”*[5] inanç, anlayış ve şuuru içinde Allah’a teslim olmuştur. Hatta bu noktada, öyle bir teveccüh hâsıl olmuştur ki, gününü bin rekât namazla

süsleyenler, Kur'ân-ı Kerim'i dört günde, hatta bir gecede iki rekât namazda hatmedenler, hayatlarında cemaati hiç kaçırmayanlar ve ömrünü secdede geçirenler, hep tâbiîn arasından çıkmıştır.

İkinci olarak, tâbiîn döneminde maddî cihad kılıcı bir ölçüde kınına konmuş ve mânevî cihad, "cihad-ı ekber" denilen nefisle cihad en büyük vazife hâline gelmiştir. Nefs-i emmareyle yaka-paça olup nefs-i levvameye, oradan nefs-i mülheme, mutmainne, râdiye, mardiye, sâfiye mertebelerine ulaşma ve: رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ *"Allah, onlardan râzı oldu, onlar da Allah'tan râzı oldu."*[6] sırrına erme mücadelesi vermiştir tâbiîn. O kadar ki, Mesruk, Mekke-i Mükerreme'de kaldığı sürece, sağ veya sol yanını yere koyup yatmamış ve hep Kâbe karşısında secdede uyumuştur. Hastalandığı zaman kendisine: "Biraz dinlenmeyi düşünmez misin?" dediklerinde şu cevabı vermiştir: وَاللّٰهِ لَوْ أَتَانِي اٰتٍ فَأَخْبَرَنِي أَنَّ اللّٰهَ لَا يُعَذِّبُنِي لَاجْتَهَدْتُ فِي الْعِبَادَةِ "Allah'a yemin olsun ki; gâibden-semadan birisi gelse de bana 'Allah sana kat'iyen azap etmeyecek!' dese, ben yine eskiden olduğu gibi aynı ciddiyet ve azimle ibadet etmeye devam ederim."[7] Zaten, onun efendisi, bizim efendimiz, Kâinatın Efendisi de (sallallâhu aleyhi ve sellem) aynı şeyi söylememiş miydi? يَا عَائِشَةُ! أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا *"Ey Âişe, ben, şükreden bir kul olmayayım mı?"*[8]

2. Mâneviyatıyla Tâbiîn

Umumiyetle tâbiînin en büyüğü olarak konuşulan Yemen'in sultanı Üveysü'l-Karanî'den, sahabe-i kiram dua talebinde bulunurdu. Hz. Ömer'in de içinde bulunduğu bir mecliste Efendimiz: *"Üveysü'l-Karanî'yi görürseniz, kendisinden dua talep edin!"*[9] buyurmuştu. Bu, Hz. Ömer'in içine öylesine işlemişti ki, her Yemen'den gelene: "İçinizde Üveys var mı?" diye soruyor ve hep Üveys'i arıyordu. Koca Halife, onu bulduğunda da vakit fevt etmeden: "Ömer'e dua et!" istirhamında bulunmuştu. Peygamberlerden sonra ikinci dereceyi tutan, hele hususî bazı faziletlerde kâbına erişilmeyen bir insan, Üveys'ten dua talep ediyordu. Yemen'e gidenlere, hacca gidenlere: "Üveys'i bulursanız, kendisinden dua isteyin!" diyordu Hz. Ömer (radıyallâhu anh). Bilinmek, tanınmak öylesine ağır gelmişti ki Üveys'e, hemen izini kaybettirmiş, اَلْمَوْتُ يَأْتِي بَغْتَةً وَالْقَبْرُ صُنْدُوقُ الْعَمَلِ "Ölüm ansızın gelir, kabirse amel sandığıdır." fehvâsınca, ancak kabirde açılacak kapalı bir sandık olarak kalmak ve Ömer'e fâşettiği Allah'la kendi arasındaki sırrını, bir ikinci kişiye

fâşetmemek için gözden kaybolmuştu.[10]

Yalandan olabildiğince uzak, olabildiğince samimî, olabildiğince içten ve olabildiğince sağlam bu emîn insanlar naklettiler bize sünneti. Üveys gibi, Mesruk gibi, İbn Sîrîn gibi, Muhammed b. Münkedir gibi insanlar... Muhammed b. Münkedir, hemen her hadis imamının kendisine başvurduğu bir insandır. Üstelik evvâh u münîbdir.. kendi çağında da, kendinden sonraki çağlarda da adı 'Bekkâ'dır onun. Allah mehâfet ve mehâbetinden öyle ağlardı ki, kendisini çocukluğundan beri tanıyanlar, "Çocukluğunu bilmesek, belki bir günahı var da ona ağlıyor derdik; nedir seni bu kadar ağlatan?"[11] demekten kendini alamazlardı... Ama, Muhammed b. Münkedir için ağlanacak çok şey vardı. Allah mehâfet ve mehâbeti, Allah'ın büyüklüğü karşısında kulun küçüklüğü, bir gün yaptıklarımızdan hesaba çekileceğimiz, öldükten sonra haşrolacağımız gerçeği, defterlerin uçuşacağı hakikati, Cehennem'in alevleri arasından Sırat köprüsünü geçme mecburiyeti.. evet bunlardı onu ağlatan. İnsanlık onun iniltilerini, sadece Dâvûd'un (aleyhisselâm) mızrabında duyabilmişti ve o, âdeta ikinci bir Dâvûd'du...

Sekerat hâlinde feryat ediyordu Muhammed b. Münkedir. Soruldu: "Bu feryadının sebebi nedir?" "Kur'ân-ı Kerim'deki bir âyetin benim için söz konusu olması endişesi." dedi ve âyeti okudu: وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ *"Hiç hesaba katmamış oldukları şeyler Allah tarafından karşılarına çıkarılıverdi."*[12] Evet o "Ben Allah'tan ummadığım şeylerin aleyhimde ortaya çıkmasından korkuyorum." diyordu.[13]

İbn Abbas'ın talebelerinden Said İbn Cübeyr, Emevi zulmüne karşı Abdurrahman-ı Kindî'nin yanında mücadele etmiş ve Haccac'ın zalim pençesinde şehadete yürümüştü. O, bâtıl karşısında asla eğilmemiş ve Emevilerin hatalarını vali, hükümdar demeden yüzlerine vurmuş ukbâ derinlikli, Rabbânî bir insandı. Geceleri bir zahid, bir ruhban gibi yaşar, gündüzleri de fürsan gibi iş çevirirdi. Kur'ân-ı Kerim'i defalarca İbn Abbas'la birlikte müzakere etmiş ve makâsıd-ı ilâhîyi İbn Abbas'tan, evet bu Hıbrü'l-Ümme olan mürşid-i ekmelden Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) anladığı çizgide öğrenmiş ve anlamıştı. Gece iniltilerinde o kadar içli, o kadar yanıktı ki, derdest edilip Haccac'a getirilirken, vahşi bir ormanın içinde yapılmış bir manastıra uğradılar. Vakit gecedir.. kendisini getiren muhafızlar, geceyi manastırda geçirmek isterler. Said İbn Cübeyr (radıyallâhu anh):

"Rabbimi anayım, bu gece, son gecem; ölüm hazırlığımı yapayım, yarın şeb-i arûsum." diyerek, dışarda kalmak ister. Orman, öylesine vahşî bir ormandır ki; muhafızlar, nasıl olsa birazdan ormanın kurdu, çakalı, aslanı gelip, kendisini parçalar düşüncesiyle talebini geri çevirmezler. Bu vahşî ormanda gece Rabbisiyle baş başa kalan bu gündüzlerin fârisi, gecelerin râhibi Rabbanî İmam, öylesine derin bir huşû içinde ibadet etmekte ve inlemektedir ki, manastırın pencerelerinden kendisini seyreden muhafızlar, ormanın dört bir yanından üzerine üşüşen hayvanların yanına yaklaşınca, tavırlarını değiştirip etrafında bir halka oluşturduklarını hayretle görürler. Ama bu tablo, muhafızların da, Haccac'ın da taşlaşmış katı kalblerini yumuşatmaya yetmez. Onu kurbanlık koyun gibi meydana getirir, tahrik etmek için ellerinden gelen her şeyi yapar ve eziyette bulunurlar. O, yine her zaman dediği ve düşündüğünü söyler: "Siz, haksızsınız; bilhassa Ehl-i Beyt'e karşı haksızlık ediyorsunuz. Size asla biat etmem!" Boynu vurulacağı anda, bizim kurban keserken okuduğumuz âyeti okur:

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا۠ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

"Yüzümü hanif olarak, (hiç şirke bulaşmadan, tertemiz ve sapasağlam bir vicdan ve fıtratla), gökleri ve yeri yaratan Allah'a çevirdim ve ben, müşriklerden değilim."[14]

Yüzünü, kıbleden başka bir yöne çevirirler; o zaman da: فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ *"Nereye dönerseniz dönün, Allah oradadır."*[15] âyetini okur. Kılıç darbesiyle gövdesinden ayrılan başı yere düşünce de: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ der.[16]

İşte sünnet, hadis, bize gerektiğinde sünnetin bir tek meselesi uğrunda kurbanlık koyun gibi boyunlarını uzatan böyle fedailer kanalıyla gelmiştir! Evet, bu temiz kanallarla intikal etmiş ve içine de hiçbir şey karıştırılmamıştır.

Said İbn Cübeyr gibi, Muhammed b. Münkedir gibi, Üveysü'l-Karanî gibi, Mesruk gibi daha yüzlercesi sayılabilir. Fakat mevzumuz, tek tek bu büyük zatların hayatlarını anlatmak olmadığından, hadis sahasında en fazla iştihar etmiş ve sahasında gerçekten imam sayılan birkaç tâbiîn imamını, hem de küçük küçük çerçeveler hâlinde tanıtmaya çalışarak, bu bahsi de kapatmak istiyoruz:

a. Said İbnü'l-Müseyyeb

Hadis, tefsir ve fıkıh denince tâbiîn içinde akla gelen ilk isim, Said İbnü'l-

Müseyyeb'dir. O, Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde ve Hicret'in 15'inci yılında dünyaya teşrif eder. Hz. Ömer'i, Hz. Osman'ı, Hz. Ali'yi ve onlardan geriye ne kadar sahabi varsa, hepsini tanır.

Said İbnü'l-Müseyyeb bir düşünce, tefekkür ve hafıza dehası ve duyduğu hiçbir şeyi unutmayan Rabbanî imamlardandır. Devamlı mütebessimdir ama, hayatında birkaç defa ya gülmüş ya da gülmemiştir. Allah mehâbet ve mehâfetiyle her an Allah'ın huzurunda gibi yaşamış; imanıyla, istikametiyle ilmiyle; hususiyle de hadis ve sünnetteki ufkuyla kendini tanıttırmış, kabul ettirmiş mümtaz bir simadır.

Basra'da nasıl Hasan Basri, ta sahabe döneminde medresesini kurmuştu, Medine'de Said İbnü'l-Müseyyeb aynı şekilde ortaya çıkmış ve daha onbeş-yirmi yaşlarında iken fetva vermeye başlamıştır. Sahabe, onu hayran hayran seyreder ve alkışlardı. Bir gün, Abdullah İbn Ömer, onun için hayranlıkla şunları söylemişti: لَوْ رَأَى رَسُولُ اللّٰهِ هٰذَا لَسَرَّهُ "Resûlullah bu genci görseydi, bu O'nu memnun edecek ve çok sevindirecekti."[17] Sahabenin nazarında o kadar muteber ve o kadar mazhar-ı takdir olmuştu...

Hayatında elli yıl, bir vakit olsun cemaati kaçırmadı. Bizzat kendisi: "Tam elli sene imamla iftitah tekbiri aldım."[18] der. İbadette de bu kadar hassastı; sünnete ittibada bu ölçüde titizdi denebilir. Emsalleri gibi, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaza, sünnete, cemaate verdiği ehemmiyeti aynen tevârüs etmiş ve tevârüs ettiği hiçbir şeyde de ömrünün sonuna kadar asla tekâsül göstermemişti. Bir defasında Medine'de çok ciddî şekilde hastalandı. Doktorlar: "Akik vadisine git, bir ay kal; o zaman, hastalığın iyileşir." tavsiyesinde bulundular. فَكَيْفَ أَصْنَعُ بِالْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ "O zaman, bu yaşlı hâlimle sabah ve yatsı namazlarına nasıl gelebilirim?" cevabını verdi.[19]

Hastalıkla kıvranırken dahi, sünnet adına bir meselenin, bir hükmün ifasında bu kadar titiz ve bu kadar ciddî idi. Belki Akik'te de namazlarını cemaatle kılabilirdi ama, o bunu, Ravza-i Tâhire'ye, oranın kutlu sâkinlerine, Cennetü'l-Bakî'de yatanlara vefasızlık ve cefa sayıyordu.

Emeviler'den Velid'e biat etmediği için, Medine valisi Hişam, her gün sırtında bir sopa kırardı. Mesruk gibi, Tavus gibi tâbiînin daha başka dev imamları: "Ne olur, dilinle biat ettiğini söyle de, kurtul!" derlerdi, o ise: "Halk bize bakıyor, biz ne yaparsak onu yapıyor; bu durumda, onların hâli ne olacak?" cevabını verir ve kat'iyen tavize yanaşmazdı.[20]

Rivayet ettiği hadisleri daha iyi öğrenebilmek ve kendisine daha yakın olabilmek için Ebû Hüreyre'ye (radıyallâhu anh) damat olmuştu. İşte, Ebû Hüreyre'nin kerîmesinden olma kızını, halife Abdülmelik, oğlu Velid için istiyordu. Türkiye'nin yaklaşık 20-30 katı genişliğinde, devrin en büyük ülkesinin, en kudretli devletinin hükümdarı, kızını yarın kendisi gibi hükümdar olacak oğluna istiyordu. O, bunu kabul etmedi, hem de her türlü baskıya rağmen... Tehditler canına tak edince de, yanında kızı olduğu hâlde bir gece arkadaşlarından İbn Ebî Vedâa'nın kapısını çaldı ve: "Şu kızı sana vermek için getirdim; al, beni kurtar!" dedi.[21] Koca imam, asırlar sonra gelecek Bahâüddin Şah-ı Nakşibend Hazretleri'ne öncülük etmişti âdeta. Şah-ı Nakşibend de, rüşdüne erdiği gecenin sabahında kızını elinden tutarak, tekyesine götürecek ve: "Bu gece kızım rüşde erdi; bunun üzerinden bir gün geçmesi bile doğru değil. Talebelerim içinde geceyi ihya eden yalnız seni gördüm. Sana tezviç ediyorum bunu!" diyerek, Alâüddin Attar Hazretleri'ne verecektir.

Said İbnü'l-Müseyyeb'den Atâ İbn Ebî Rebah gibi, Katâde gibi, Hz. Ali'nin küçük torunlarından Muhammed Bâkır gibi, Yahya İbn Saidi'l-Ensarî ve Zührî gibi büyük imamlar hadis rivayet etmişlerdir. İmam Şafiî Hazretleri, onun mürsellerini, yani sahabiyi anmadan yaptığı rivayetleri hüccet kabul ederdi; yani o âdeta sahabi yerine konurdu. Bu kadar emin, bu kadar güvenilir ve bu kadar sağlamdı Said İbnü'l-Müseyyeb.

İşte, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davranışları, mübarek sözleri ve takrirleri, Said İbnü'l-Müseyyeb gibi tertemiz kanallardan geçerek bize ulaştı; sünnetin tek bir meselesi adına başlarını veren bu emin insanların omuzlarında günümüze kadar gelen sünnet, inşâallah aynı şekilde kıyamete kadar da devam edecektir.

b. Alkame İbn Kays en-Nehaî

Basra'da Hasan Basri, Mekke'de Atâ İbn Ebî Rebah, Yemen'de Tavus b. Keysan, Medine'de Said İbnü'l-Müseyyeb ve Kûfe'de de ilk akla gelen isim Alkame İbn Kays en-Nehaî... Sahabeye hayrü'l-halef olmuş tâbiînin dev imamları bunlar!

Alkame, Hz. Ali'nin nur iklimine girebilmiş, İbn Mesud'la diz dize yaşamış ve başta Râşid Halifeler olmak üzere, yüzlerce sahabiden hadis rivayet etmiş bir imamdır. Muasırlarını aşan o muallâ kâmeti nisbetinde aynı zamanda mütevazidir de. Ebû Hanife'yi yetiştirecek o bereketli Kûfe mektebini kuran

Alkame'dir. Kûfe'de yetişen bütün tâbiîn imamları.. ve başta da birçok sahabi görmüş Amr b. Şurahbil kendisinden rivayette bulunurdu. Arada bir yanındakilere de şöyle derdi: اِنْطَلِقُوا بِنَا إِلَى أَشْبَهِ النَّاسِ هَدْيًا وَسَمْتًا بِعَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ "Haydi, oturması-kalkması, duruşu ve davranışları ile insanların Abdullah İbn Mesud'a en çok benzeyeninin yanına gidelim."[22]

Evet, hareket ve davranışlarıyla o günkü insanlar arasında Abdullah İbn Mesud'a en çok benzeyeni Alkame idi. İbn Mesud için de: "Nebi'ye insanların en çok benzeyeni"[23] denirdi. İbn Mesud, yapı olarak ufacık tefecikti ama, namaza duruşu, namazda kıvrım kıvrım oluşu, secdelerindeki huzûu ve derinliğiyle Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) mikro-planda, bitamâmihâ temsil ederdi. Alkame de, bitamâmihâ İbn Mesud'u temsil etme gayreti içindeydi. Bu öyle bir benzerlik ve temsildi ki; nasıl Allah Resûlü: "Kur'ân'ı İbn Ümmi Abd'den -yani, İbn Mesud'dan- dinleyin!"[24] buyurmuştu; İbn Mesud da çok defa: "Çağırın Alkameyi, bana Kur'ân okusun!" derdi. Alkame, okur okur, nihayet okumayı bitirince İbn Mesud yine: "Oku; anam babam sana feda olsun!"[25] diyerek, devamını isterdi.

Zühdü ve takvası dillere destan olan büyük İmam Ebû Hanife Alkame'ye o kadar hayrandı ki, onun için:"Alkame, bazı noktalarda bazı sahabilerden daha ileride olabilir; yani fıkıh ve hadiste bazı sahabilerden daha derin, daha çok vukuf sahibi olabilir." derdi. Bu, Ebû Hanife gibi kâbına erişilmeyecek dev imamların mukayesesidir; hem de bizim karışamayacağımız bir mukayese.

Bir gün birisi, Alkame'nin kapısının önünde dikilir ve ona ağzına gelen her şeyi söyler. Dönem, bir fitne, karalama ve çamur atma dönemidir. Koca İmam, onca hakaret karşısında hiç tavrını bozmaz ve karşısındakinin hakaretleri bitince şu âyeti okur:

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا

"Mü'min erkek ve kadınlara yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet verenler, işlemedikleri bir günahtan dolayı onları karalayanlar, çok ciddî bir bühtanda bulunmuş ve apaçık bir günaha girmiş olurlar."[26]

Adam: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ "Ne yani, sen mü'min misin?" der. Koca imamın cevabı, tam kendisine yakışır şekildedir: أَرْجُو "Umuyorum."[27]

Alkame kendi dönemindeki her türlü bâtıla baş kaldırmış, Emevilerin içindeki zalimleri dinlememiş ve hadisin haysiyetini koruma mücadelesi vermiş

büyüklerdendir. Kurucusu olduğu Kûfe mektebinde Esved b. Yezid en-Nehaî'yi, İbrahim en-Nehaî'yi, Ebû Hanife'nin hocası Hammad İbn Ebî Süleyman'ı ve daha yüzlerce kişiyi yetiştirmiş.. kendisi yüzlerce sahabiden hadis aldığı gibi yüzlerce tâbiîn de kendisinden hadis almıştır. Kûfe'yi Nehaîler adına, Sevrî adına ve Ebû Hanife adına münbit bir zemin olarak hazırlayan Alkame olmuştur.

c. Urve İbn Zübeyr b. Avvam

Allah Resûlü'nün kendisiyle övündüğü halası Safiyye binti Abdülmuttalib'in oğlu Zübeyr b. Avvam ki; Resûlullah'ın şerefli sahabisi, Aşere-i Mübeşşere kadrosundan biri. Urve ise bu sağlam kökten dipdiri bir sürgün. Annesi ise daha başka kıymetlerle irtibatlı ayrı bir dilruba. Umumiyet itibarıyla, hayatını çok defa Hz. Âişe'nin yanında geçiren onun kızkardeşi Esmâ. Evet, Urve, Zübeyr İbn Avvam'la Esmâ binti Ebî Bekir'in izdivaçlarının mahsulü. Nasıl annesi Esmâ, hayatının çoğunu Hz. Âişe'yle birlikte geçirmişse, aynı şekilde Urve de, âdeta Hz. Âişe'nin yanında büyümüştür. Her âyetin, her hadisin mânâsını ondan sormuş, öğrenmiş bir ilim dağarcığı. Ayrıca, kendisinden 7-8 yaş büyük olan Said İbnü'l-Müseyyeb'in rahle-i tedrisinden de nasipdâr.

Urve, 'fukahâ-i seb'a' diye adlandırılan, zamanının yedi büyük fakîhinden biridir. Hz. Âişe Validemiz'in rivayet ettiği bütün hadisler, ilk önce onda konaklamış ve daha sonra kitaplara intikal etmiştir. Ayrıca, Hz. Ali, İbn Ömer, İbn Abbas ve Ebû Eyyub el-Ensarî gibi daha pek çok sahabiden de hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Katâde İbn Diâme, İbn Şihab ez-Zührî, Yahya İbn Saidi'l-Ensarî ve Zeyd b. Eslem gibi yüzlerce büyük imam hadis ahzetmişlerdir.

Urve, emsalleri gibi zühd ve takvada da son derece ileriydi ve kelimenin tam mânâsıyla bir rabbâniydi. Gün gelir, ayağı kangren olur; yaşlıdır.. hekimler kesilmesi gerektiğini söylerler. Allah'ın verdiği uzvu aldırıp aldırmama noktasında tereddüt eder.. ancak, kangren bir hayli ilerleyince çâr-nâçâr kesilmesine razı olur. Ayağını testereyle keserlerken, hiç 'Of!' demez ve dudaklarından, Hz. Musa'nın Hz. Hızır'a mülâki olduğu seferde söylediği sözler dökülür: لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا *"Şu yolculuğumuzda biraz sıkıntı çektik!"*[28]

Aradan bir müddet geçer; bu defa, dört oğlundan biri, tavladaki atlardan birinin darbesine maruz kalarak vefat eder. Koca İmam, Kâbe'nin karşısında

ellerini kaldırır ve: "Allahım! Sen bana iki el, iki ayak olmak üzere dört uzuv ve dört de evlât verdin. Senin lütfun ne engin ki, bunlardan üçünü bana bıraktın da, sadece birini aldın. Sana binlerce hamd olsun Rabbim!" der.[29]

Bu altın silsilede Urve de: رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ *"Allah, onlardan razı oldu, onlar da Allah'tan razı oldu."*[30] sırrına erenlerdendir.

d. Muhammed İbn Müslim İbn Şihab ez-Zührî

Sünnetin dörtte birinin varıp kendisine dayandığı İbn Şihab ez-Zührî, yaş itibarıyla tâbiînin küçüklerindendir ve Kureyşîdir. Babası Müslim, Emeviler'le yaka-paça olmuş, Haccac'a karşı mücadele vermiş ve dolayısıyla da Emeviler'in hiç sevmediği bir kimsedir. Bu itibarla da o, iddia edildiği gibi tam bir Emevi taraftarı olmak şöyle dursun, onlar tarafından hep kuşkuyla takip edilmiş bir insandır.

Zührî, daha yedi yaşına varmadan Kur'ân'ı ezberler, hem de kaç günde biliyor musunuz? Tam seksen günde; evet o, seksen günde hafız olur.[31] 17-18 yaşlarında ders ve içtihat kürsüsüne oturur. Öylesine harika bir şahsiyet ve dâhidir ki: "Allah'ın emanet olarak kalbime koyduğu hiçbir şey hıyanet görmemiştir." der.[32] O, öğrendiği hiçbir şeyi de unutmamıştır. Zaten, o dönem; zaman, şartlar ve çevrenin her bakımdan "muallim" olduğu bir dönemdir.

Zührî, önceleri Said İbnü'l-Müseyyeb'in rahle-i tedrisine oturur ve sekiz sene devam eder onun derslerine. Bu arada, Ömer İbn Abdülaziz'i yetiştiren üç kişiden biri olan ve fukahâ-i seb'adan sayılan Ubeydullah İbn Abdullah İbn Utbe'den de ders alır. Bizzat kendi ifadesiyle: "Kırk beş sene Hicaz'la Şam arasında mekik dokuyup, hadis için hiç durmadan gidip geldim."[33] diyerek ilim adına katlandıklarını anlatır. Dile kolay, kırk beş sene sürer bu gidip gelmeler. Bu süre içinde, değil kendisinden rivayet edilen ve bir buçuk Kur'ân kadar tutan hadislerin tamamı, onlarca Kur'ân tutacak hacimde hadis ve daha başka ilimler de öğrenilir. Kaldı ki, Zührî, kendisini tamamen hadise vakfetmiş bir insandır.

Zührî için, Emeviler'e müdâhenede bulunduğu suçlaması yapılır. Aslında müdâhene, o asrın insanlarının bilmediği bir şeydir. Hele Muhammed İbn Müslim'de asla müdâhene olamaz; o, Allah'a tam teslim olmuş biridir. Babası Müslim, Abdullah İbn Zübeyr'in yanında Emevilere karşı mücadele verdiğinden, Halife Abdülmelik, Zührî ile ilk karşılaştığında ona bunu hatırlatma lüzumu duymuştur.[34] Filvâki, o, Emeviler'in sarayında bulunmuş;

hatta Hişam'ın çocuklarını terbiye edip, yetiştirmiştir; ama, bu, bir hata değil, aksine, ilerde devletin başına geçecek insanları Sünnî yola, tarîk-ı müstakîme çekmek için önemli bir hamledir ve zannediyorum, İmam Zührî'nin en büyük hizmetlerinden biridir. Ayrıca o, kendinden sonrakilere ve bugünün insanlarına da yol göstermek istemiştir...

Emevi sarayında yer yer Hz. Ali'ye ta'n ve teşnîde bulunulduğu doğrudur. Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Âişe Validemiz'e iftira hâdisesiyle alâkalı inen:

إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"O iftirayı atanlar, içinizden bir gruptur. Bu hâdiseyi hakkınızda şer sanmayın; belki sizin için hayırlıdır o. Onlardan her biri için kazandığı günah vardır. İşin elebaşılığını yapan içinse büyük bir azab vardır."[35] âyetindeki: "Elebaşılık yapan kişi"nin Hz. Ali Efendimiz (radıyallâhu anh) olduğunu iddia edenler bile vardı. Bu, bir avuç insanın iddiasıydı. Hz. Ali hakkında apaçık bir bühtan ve bir uydurmaydı. İfk hâdisesi, vahiyle aydınlanıncaya kadar, çevredeki dedikodu Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) belini bükmüştü. O da, bu hususla ilgili vahiy inmeden önce ashabından bazılarıyla istişarede bulunmuştu. İstişarede bulundukları arasında Hz. Ali de vardı. Zayıf bir rivayete göre Hz. Ali Efendimiz (radıyallâhu anh): "Âişe'den başka kadın yok değil ya!" demişti. Bunun ne derece doğru olduğunu bilemiyorum; fakat bu sözde Hz. Âişe'ye bir ta'n ve bir tavır yoktur. Bununla beraber, Emevilerin az bir kısmı, bahis mevzuu âyetin Hz. Ali hakkında indiği iddiasındaydılar.

Zührî ise haksızlık ve yanlışlık karşısında susmayan bir ruhtu. Susmadı ve hükümdarın huzurunda: "Bizzat Âişe Validemiz'in Resûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayetine göre,[36] bu âyetin, münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl hakkında indiğini" söyleyiverdi. Hükümdar yüzüne sert sert bakınca da:

لَا أَبَا لَكَ فَوَاللّٰهِ لَوْ نَادَانِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: "إِنَّ اللّٰهَ أَحَلَّ الْكَذِبَ" مَا كَذَبْتُ

"Ey babasız! Gökten bir münadi bana: 'Allah yalan söylemeyi helâl kıldı.' diye nida etse, ben yine yalan söylemem." karşılığını verdi.. "kibriyle burnunu dikip gidenin" de Hz. Ali değil, Abdullah b. Übeyy b. Selûl olduğunu üzerine basa basa ifade etti.[37]

Evet, Zührî, asla Emevi müdâhini olmadı; aksine başlarına vura vura Emevi sarayına Ehl-i Beyt muhabbetini sokan o oldu. İş çok açıktı; ama, Ebû Hüreyre'yi yalanla ilk itham eden Ebû Cafer el-İskâfî adlı bir Şiî âlim olduğu gibi, Zührî'yi de hadis uydurmakla itham eden Yakubî adlı Şiî bir tarihçi olmuştur. Güya Abdülmelik b. Mervan, Müslümanları Kâbe'yi tavaftan alıkoymak için, Kuds-ü Şerif'teki Mescid-i Aksâ'yı tamir ettirmiş ve bu hususta hadis uydurması için Zührî'den ricada bulunmuş. Zührî de, Buhârî, Müslim ve İbn Hanbel gibi sahih kaynakların rivayet ettiği ve "Bazı Mevzû Hadisler ve Mevzû Damgası Vurulan Sahih Hadislere Misaller" bölümünde ele aldığımız şu hadisi uydurmuş(!): لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ مَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِي هٰذَا وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى *"Yolculuğa ve sefer meşakkatlerine katlanıp, (ibadet ve sevap arzusuyla) şu üç mescit dışında başka hiçbir mescid için sefere çıkılmaz: Mescid-i Haram, Mescid-i Aksâ ve benim şu mescidim."*[38]

Bizzat bu iddianın ne kadar gülünç ve uydurma olduğu açık değil mi? Bir defa, ne İslâm, ne Hıristiyan ne de Yahudi tarihi, Mescid-i Aksâ'nın Mescid-i Haram gibi tavafa açılıp, etrafında tavaf edildiğine dair tek bir bahis ihtiva etmez. Sonra, Mescid-i Aksâ, Müslümanların da ta bidayetten beri mukaddes tanıdığı bir mescittir ve kendisiyle birlikte, çevresinin de mübarekliği bizzat Kur'ân-ı Kerim'de ifade olunmaktadır. Bu bakımdan, Mescid-i Aksâ'yı yalnızca Abdülmelik değil, daha önce Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman, Hz. Ömer ve daha sonra da Nureddin Zengi ve Selahaddin Eyyubî gibi pek çok mühim zatlar imar etmiş ve yenilemişlerdir. Ayrıca İmam Zührî, hadis rivayet etme çağında Abdülmelik'le hiç görüşmedi. Babası, Abdullah İbn Zübeyr'in yanındaydı ve Abdülmelik'e karşı savaş veriyordu. İmam Zührî'nin babasından ayrılıp, Abdülmelik'e katılması mümkün değildi. Kaldı ki, Yakubî'nin bu uydurmasının da, başka hiçbir kitapta yer almaması ayrıca dikkat çekicidir. Sünnetin en ufak bir meselesi için boyunlarını kurbanlık koyun gibi uzatan binlerce insanın yaşadığı tâbiîn döneminde meydana geldiği iddia edilen böyle bir hâdisenin gizli kalması da, esasen mümkün değildir.

Meselenin bir de şu yönü var; Abdülmelik, böyle garip tekliflerde bulunacak basit bir insan değildir. Halife olmadan önce Mekke'de hadis rivayet eden, gözünün içine haramın hayali dahi girmeyen başlı başına bir hadis imamıydı. Tâbiînin hadis imamlarını da tanıyordu. Fakat, halife olunca bu hassasiyetini koruyamamıştı. Onun hilâfeti döneminde de İmam Zührî, henüz annesinin kucağında bir çocuktu.

Ne yazık ki, Yakubî'nin bu uydurmasını Goldziher alıp kullandı; ondan da, batı karşısında şoke olan İslâm dünyasının Ahmed Emin, Ali Hasan Abdulkadir ve Ebû Reyye gibi sözde âlimleri iktibas ettiler. Goldziher gibi müsteşrikler, hadisin ana kaynakları dururken, mücûn ve edebiyat kitabı olan "*İkdü'l-ferîd*" ve adı üstünde şarkılar kitabı olan "*el-Egânî*" gibi kaynak sayılmayan kaynakları kullanıp, bilhassa Ebû Hüreyre ve İbn Şihab ez-Zührî gibi, hadisin temel direklerini yıkmakla hadisi ve dolayısıyla İslâm'ı yıkma gayesi güdüyorlardı. Ne yazık ki, berikiler de onun yolunu takip etmekle, bilerek veya bilmeyerek aynı gayeye hizmet etmiş oldular. Bundan sonra da aynı yolu takip edenler, kim olursa olsun, yine aynı gayeye hizmet etmiş olacaktır.

Zührî, hadiste başlı başına bir imamdır; daha sonra gelen İbn Medînî, İbn Hibban, Ebû Hâtim, Hâfız ez-Zehebî ve İbn Hacer gibi dev imamlar, Zührî'nin hadiste eşi-menendi olmadığı mevzuunda ittifak hâlindedirler. Bu koca imam devrildiği zaman, Nazzam gibi monizme inanan materyalist Mutezile imamları ortalığı alacaktır. Goldziher ve onun İslâm dünyasındaki talebeleri, Nazzam ve talebesi "*Kitâbü'l-hayavân*" yazarı Câhız gibilerden iktibaslarda bulunmakla, ilim adına sadece bir zavallılık sergilemektedirler.

İmam Zührî, onlarca sahabiden hadis aldı; kendisinden de yüzlerce tâbiîn ve tebe-i tâbiîn imamları hadis ahzettiler. O, Ömer İbn Abdülaziz'in emir ve tavsiyeleriyle, hadisi resmen ilk tedvîn etme şerefine erdi ve bu şerefle yaşayıp, yine bu şerefle irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurdu.

Tâbiîn-i kiram hakkında da bu kadarla iktifa etmeyi düşünüyorum. Maamafih, Hz. Âişe Validemiz'in kardeşinin oğlu, Nakşî silsilesinin de başı addedilen ve fukahâ-i seb'adan olan Kâsım b. Muhammed'den, İbn Ömer'in azatlısı ve İmam Malik'in hocası Nâfi'den, kırk sene yatsı namazının abdestiyle hiç uyumadan sabah namazını kılan Tavus b. Keysan'dan, Esved İbn Yezid en-Nehaî'den, birkaç sahabi ile görüştüğü rivayet olunan İmam Ebû Hanife'den ve daha başkalarından da bahsedebilirdik. Ama mevzumuz açısından bu kadarını yeterli bulduk...

1 Tevbe sûresi, 9/100.

2 Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* 2/104; Hâkim, *el-Müstedrek* 4/86.

3 Haşir sûresi, 59/10.

4 Buhârî, *iman* 37, *tefsir* (31) 2; Müslim, *iman* 5-7; Tirmizî, *iman* 4; Ebû Dâvûd, *sünnet* 16.

5 Mümtehine sûresi, 60/4.

6 Beyyine sûresi, 98/8.

7 İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve* 3/25.

8 Buhârî, *teheccüd* 6; Müslim, *sıfâtü'l-münâfıkîn* 79-81.

9 Müslim, *fedâilü's-sahabe* 223-224; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/80.

10 Müslim, *fedâilü's-sahabe* 225; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/80.

11 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 3/146; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaş*k 56/67.

12 Zümer sûresi, 39/47.

13 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 3/146; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân* 15/265-266.

14 En'âm sûresi, 6/79.

15 Bakara sûresi, 2/115.

16 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 4/291-295; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 9/117.

17 İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî* 6/35.

18 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/163.

19 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/162.

20 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 5/126; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/170.

21 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 4/233-234.

22 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 6/86; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/98.

23 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 6/86.

24 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 26-27; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 118; Hâkim, *el-Müstedrek* 3/318.

25 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 6/90-91; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/99.

26 Ahzâb sûresi, 33/58.

27 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 6/86; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/100.

28 Kehf sûresi, 18/62; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/178.

29 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/179.

30 Mâide sûresi, 5/119; Tevbe sûresi, 9/100; Mücadele sûresi, 58/22; Beyyine sûresi, 98/8.

31 el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr* 1/220; el-Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh* 3/349.

32 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 3/364; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz* 1/109.

33 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 9/342.

34 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 3/368.

35 Nûr sûresi, 24/11.

36 Buhârî, *meğâzî* 34; Müslim, *tevbe* 56.

37 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaş*k 55/371.

38 Buhârî, *savm* 67; *tatavvu* 14; Müslim, *hac* 511.

C. NETİCE: KUR'ÂN VE HADİSLERDE SÜNNETİN ÖNEMİ

Sünnet, Kur'ân-ı Kerim'le birlikte İslâm'ın iki temel direğinden biridir ve sünnet olmadan, hadis olmadan İslâm düşünülemez. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) söz, fiil ve takrîrlerinden oluşan sünnet, daha Efendimiz zamanında zihinlere, hafızalara ve kalblere nakşolmuş, ayrıca yazıya da geçmiştir. Sahabe-i kiram, büyük bir titizlikle sünnete uymuş, hayatını sünnete göre tanzim etmiş, sünneti muhafaza etmiş ve hiçbir fazlalık ve eksikliğe meydan vermeden tâbiîn-i izâma nakletmiştir. Dönemlerindeki fitne ateşleri sebebiyle hayatlarını zühd ve takva üzerinde İslâm'a ve İslâm'ın iki temeli olan Kur'ân ve Sünnete adayan tâbiînin, sayıları binleri aşan dev imamları, Kur'ân gibi Sünnete de sahip çıkmış ve karıştırmadan, bulandırmadan onu, kendilerinden sonraki nesle intikal ettirmişlerdir. Bu üç nesil, yani sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek ifadeleriyle, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra gelecek insanların en hayırlılarını teşkil etmektedirler.[1]

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyorlar; ravi-i hadis de, Câbir b. Abdillah: فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللّٰهِ وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ *"Sözlerin en hayırlısı, Allah'ın kitabı Kur'ân'dır; tutulup gidilecek yolların en hayırlısı da Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yoludur, sünnetidir. İşlerin en şerlisi, sünnete muhalif olarak, sonradan ortaya çıkarılanlardır. Her bid'at da dalâlettir."*[2]

Ve işte bu mevzuda hayatbahş olan birkaç ışıktan işaret:

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyorlar:

كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبَى. قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَنْ يَأْبَى؟

قَالَ: مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى

"Ümmetimden herkes Cennet'e girecektir, girmemekte direten müstesna." "Girmemekte direten kimdir yâ Resûlallah?" diye sordular. Allah Resûlü şu cevabı verdiler: *"Bana itaat eden Cennet'e girer; bana isyan edense Cennet'e girmemekte inat ediyor demektir."*[3]

Ve yine Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor:

إِنَّمَا مَثَلِي وَمَثَلُ أُمَّتِي كَمَثَلِ رَجُلٍ اِسْتَوْقَدَ نَارًا فَجَعَلَتِ الدَّوَابُّ وَالْفَرَاشُ يَقعْنَ فِيهَا، فَأَنَا اٰخِذٌ بِحُجَزِكمْ وَأَنْتُمْ تَقَحَّمُونَ فِيهَا

"Benimle ümmetimin misali ateş yakan adamın misali gibidir ki; hayvanlar ve kelebekler ateşin içine düşmeye başlarlar. Ben (ateşe düşmemeniz için) eteklerinizden tutuyorum; sizse onun içine atılıyorsunuz."[4]

Ve yine Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor:

لَا أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ لَا نَدْرِي، مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللّٰهِ اتَّبَعْنَاهُ

"Sakın herhangi birinizi koltuğuna gerilip oturmuş ve kendisine emir veya nehiylerimden biri gelir de 'Biz, onu bilmeyiz; (Allah'ın kitabı var. Sünnet diye bir şey bilmeyiz.) Kitabullah'ta ne varsa, ona uyarız.' diyor olarak bulmayayım (dediğini duymayayım.)"[5]

Ebû Dâvûd'un rivayetinde, yukarıdaki hadisin üstünde şunu da görüyoruz: أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ *"Dikkat edin! Şüphesiz bana Kitab verildi ve Kitab'la beraber onun bir misli daha verildi."* Yani bana sünnet de verildi.

Ve yine Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor:

فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

"Benden sonra yaşayanlar, pek çok ihtilâf ve herc ü merc görecekler. Size sünnetimi ve doğruya götüren Râşid Halifelerin yolunu, sünnetini tavsiye ederim. Siz ona sımsıkı sarılın! Dişlerinizle sımsıkı tutunun sünnetime ve râşid halifelerin sünnetine! Sakının; sonradan çıkma işlerden sakının! Çünkü, her sonradan çıkma, bid'at, her bid'at da dalâlettir."[6]

Ve bazılarınca İbn Mâce'nin yerine Kütüb-ü Sitte'ye dahil edilen İmam Malik'in Muvatta'ında da Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), şöyle buyurmaktadır:

تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تمَسَّكْتُمْ بِهِمَا: كِتَابَ اللّٰهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ

"Size iki şey bırakıyorum ki, onlara tutunduğunuz müddetçe asla dalâlete düşmezsiniz: Allah'ın kitabı ve Peygamberi'nin sünneti."[7]

Sünnet, Allah'ın nazarında ve Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) nazarında budur. Hakikat bu iken, müsteşriklerin peşinde gidenlere, on dört asır Müslümanlara yol göstermiş, maden-i hakikat olmuş, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Allah'a ulaştıran bir köprü vazifesi görmüş ve Kur'ân-ı Kerim gibi nesilden nesile, sözle ve yazıyla intikal ede ede bugünlere gelmiş bulunan Resûlullah'ın sünnet-i seniyyesine leke bulaştırmaya çalışanlara, Arapça bile bilmeden sadece Kur'ân mealleriyle her meseleyi halledeceklerini zannedenlere, Allah'ın kitabında sorulduğu gibi sormak istiyoruz: فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ *"Nereye gidiyorsunuz?!"*[8]

1 Buhârî, *fedâilü'l-ashab* 1; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 210-212.

2 Müslim, *cuma* 43; Nesâî, *iydeyn* 22; İbn Mâce, *mukaddime* 7.

3 Buhârî, *i'tisâm* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/361.

4 Buhârî, *rikak* 26; Müslim, *fedâil* 17-18.

5 Tirmizî, *ilim* 10; Ebû Dâvûd, *sünnet* 5; İbn Mâce, *mukaddime* 2.

6 Tirmizî, *ilim* 16; Ebû Dâvûd, *sünnet* 5; İbn Mâce, *mukaddime* 6.

7 Tirmizî, *menâkıb* 77; Muvatta, *kader* 3.

8 Tekvîr sûresi, 81/26.

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abdürrezzak, Ebû Bekir Abdürrezzak b. Hemmam (v. 211 h.); **el-Musannef,** I-XI, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1403 h.

el-Aclûnî, İsmail İbn Muhammed el-Cerrâhî (v. 1162 h.); **Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs,** I-II, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1405 h.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); **el-Müsned,** Çağrı Yayınları, I-VI, 2. baskı, İstanbul, 1413-1992.

________, **Fedâilü's-sahabe,** Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1403 /1983.

Abdülhak Hamid Tarhan (v. 1937); **Tarık (Endülüs'ün Fethi),** Kültür Bakanlığı, Ankara, 1975.

Aliyyülkârî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed (v. 1014/1606); **el-Masnû,** Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1404 h.

Azîmâbâdî, Ebû Tayyib Şemsü'l-Hak Muhammed b. Emir Ali; **Avnu'l-Mâbûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd,** I-X, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2. baskı, Beyrut, 1415.

el-Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa'd (v. 474 h.); **et-Ta'dîl ve't-tecrîh,** I-III, Dâru'l-livâ li'n-neşri ve't-tevzî', Riyad, 1986.

el-Bağdâdî, el-Hatîb Ebû Bekir Ahmed İbn Sabit (v.463 h.); **el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi',** I-II, Mektebetü'l-mearif, Riyad, 1403 h.

________, **el-Kifâye fî ilmi'r-rivaye,** el-Mektebetü'l-ilmiyye, Medine, tsz.

________, **Tarîhu Bağdad ev Medinetü's-Selâm;** I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

________, **er-Rihle fî talebi'l-hadis,** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1395.

________, **Takyîdü'l-ilm,** Dâru ihyâi's-sünneti'n-nebeviyye, 1974.

Bediüzzaman, Said Nursî (v. 1960) ; **Sözler,** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2005.

________, **Lem'alar,** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2004.

________, **Muhâkemât,** Sözler Neşriyat, İstanbul, 2004.

Belâzurî, Ahmet b. Yahya b. Cabir (v. 279); **Fütûhu'l-büldân,** Dâru'l-

kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1403.

el-Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin (v. 458 h.); **Şuabu'l-iman,** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410.

________, es-Sünenü'l-kübrâ, I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.

________, ez-Zühdü'l-kebîr, Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiyye, Beyrut, 1996.

el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık (v. 215-292 h.); **el-Müsned,** I-IX, Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân/Müessesetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Beyrut/Medine, 1409 h.

el-Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail (v. 256 h.); **el-Câmiu's-Sahîh,** Çağrı Yayınları, I-VIII, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

________, el-Edebü'l-müfred, Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 3. baskı, [Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki], Beyrut, 1409-1989.

Bursevî, İsmail Hakkı (v. 1137 h.), **Tefsiru rûhu'l-beyan,** I-X, el-Mektebetü'l-mahmudiyye, İstanbul, tsz.

el-Cisr, Hüseyin b. Muhammed b. Mustafa el-Hanefi (v. 1909 h.); **er-Risaletü'l-hamîdiyye,** (Trc: Manastırlı İsmail Hakkı, sdl: Ahmet Gül), Bahar Yayınları, İstanbul, 1971.

Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman (181-255 h.); **es-Sünen,** Çağrı Yayınları, I-II, 2. baskı, İstanbul, 1413-1992.

ed-Deylemî, Ebû Şücâ' Şîreveyh b. Şehridâr b. Şîreveyh el-Hemedânî (445-509 h.); **Müsnedü'l-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb,** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. baskı, [Tahkik: Said b. Bisyûnî Zağlûl], Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); **es-Sünen,** Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul, 1413-1992.

Ebu'l-Mehâsin, Muhammed b. Ali b. el-Hasen. b. Hamza ed-Dimaşkî (v. 765 h.); **Zeyl-ü Tezkirati'l-huffâz,** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî (v. 430 h.); **Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,** I-X, Dâru'l-kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.

________, el-Müsnedü'l-müstahrec, I-IV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1996 h.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna (v. 210/307 h.); **el-Müsned,** I-XIII, Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.); **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990.

________, el-Medhal ile's-sahîh, Müessesetür'risale, Beyrut, 1404 h.

________, Mârifetü ulûmi'l-hadis, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1977.

el-Heysemî, Nureddin Ali b. Ebî Bekr (v. 807 h.); **Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid,** I-X, Dâru'r-reyyân li't-turâs, Kahire, 1407.

Heyet, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, I-XI, Çağ Yayınları, Ankara, 1986.

el-Humeydî, Ebû Bekir, Abdullah b. Zübeyr (v. 219 h.); **Müsnedü'l-Humeydî,** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Mektebetü'l-Mütenebbî, Beyrut, Kahire, tsz.

el-Irakî, Ebü'l-Fazl Zeynüddin Abdürrahim b. Hüseyin (v. 806 h.); **et-Takyid ve'l-izah şerhu mukaddimeti İbni's-Salah,** Dârü'l-fikr li'n-neşri ve't-tevzî', Beyrut, 1970.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf İbn Abdillah en-Nemirî (v. 463 h.); **el-İstîâb fî mârifeti'l-ashab,** I-IV, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412.

________, et-Temhîd, I-XXIV, Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şuûni'l-islamiyye, Mağrib, 1387 h.

İbn Adiyy, Ebû Ahmed Abdullah b. Adiyy b. Abdillah b. Muhammed el-Cürcânî (v. 365 h.); **el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl,** Dâru'l-fikr, Beyrut, 1988.

İbnü'l-Arabî, Ebû Abdillah Muhyiddin Muhammed b. Ali (v. 638 h.), **Muhadaratü'l-ebrâr ve müsameretü'l-ahyâr fi'l-edebiyyat ve'n-nevadiri ve'l-ahbâr,** Matbaatü'l-Osmaniyye, İstanbul, tsz.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetillâh, **Târîhu Medineti Dımaşk,** I-LXXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1421–2001.

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (v. 597 h.); **Sıfatü's-Safve,** I-IV, Dâru'l-mârife, 2. baskı, [Tahkik: Mahmud Fâhûrî-D. Muhammed Revvâs Kal'acı], Beyrut, 1399-1979.

İbn Ebî Asım, Ebû Bekr İbnü'n-Nebîl Ahmed b. Amr b. Dahhâk (v. 287 h.), **el-Âhâd ve'l-mesânî,** I-VI, Dâru'r-râye, Riyad, 1991.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (v. 327 h.), **el-Cerh ve't-ta'dil,** I-IX, Dâru ihyâi't-turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1952.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed (v. 235 h.); **el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,** [Tahkik: Kemal Yusuf el- Hut], I-VII, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409 h.

İbnü'l-Esîr, Ebu's-Saâdât Mecdüddin el-Mübarek b. Muhammed el-Cezerî (v. 606/1210); **en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs,** I-V, el-Mektebetü'l-ilmiyye, Beyrut, 1399/1979.

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed Abdülkerim (v. 630/1233); **el-Kâmil fi't-tarih,** I-X, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1995.

__________________ , **Üsdü'l-ğâbe fi mârifeti's-sahabe,** I-VI, Dâru'l-fikir, Beyrut, 1989.

İbn Hacer, Ahmed İbn Ali İbn Cafer el-Askalânî, (773-852 h.); **Hedyü's-sârî mukaddimetü Fethi'l-Bârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî,** Dâru'l-mârife, Beyrut, 1379 h.

________, **el-İsâbe fî temyîzi's-sahabe,** [Tahkik: Ali Muhammed el-Becavî], Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412/1992.

________, **Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahihi'l-Buhârî,** [Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbakî-Muhibbuddin el-Hatîb], I-XIII, Dâru'l-mârife, Beyrut, 1379.

________, **Tabsîru'l-müntebih bi tahrîri'l-müştebih,** I-IV, el-Mektebetü'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

________, **Tehzîbu't-Tehzib,** I-XIV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1404 h.

________, **Şerhu'n-Nuhbe nüzhetü'n-nazar fî tavzihi nuhbeti'l-fiker fî mustalahi'l-ehli'l-eser,** Dâru'l-hayr, [Tahkik: Nureddin Itr], Beyrut, 1993.

________, **el-Kavlu'l-müsedded fi'z-zebbi an Müsned-i Ahmed,** Mektebetü İbn Teymiye, Kahire, 1401 h.

İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed (v. 681 h.); **Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zaman,** I-VIII, Dâru sâdır, Beyrut, 1968.

İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said ez-Zâhirî (v. 456 h.); **el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihal,** I-V, Mektebetü'l-hânî, Kahire, tsz.

İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibban İbn Ahmed et-Temîmî el-Bustî

(v. 354 h.); **Sahîhu İbn Hibban,** I-XVIII, [Tahkik: Şuayb el-Arnavut], Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1993.

________, **el-Mecrûhîn,** I-III, [Tahkik: Mahmud İbrahim Zâyid], Dâru'l-va'y, Haleb, tsz.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyub el-Himyerî (v. 213/828); **es-Sîratü'n-nebeviyye,** I-VI, [Tahkik: Tâhâ Abdurrauf Sa'd], Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer ed-Dimaşkî (v. 774 h.); **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm,** I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

________, **el-Bidâye ve'n-nihâye,** I-XIV, Mektebetü'l-mearif, Beyrut, tsz.

İbn Kuteybe, Abdullah İbn Müslim ed-Dîneverî (v. 276 h.); **Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs,** [Tahkik: Muhammed Zührî en-Neccar], Dâru'l-cîl, Beyrut, 1393/1972.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); **es-Sünen,** I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd ez-Zührî (v.230 h.); **et-Tabakâtu'l-kübrâ,** I-VIII , Dâru sâdır, Beyrut, tsz.

Kadı Iyâz, Ebu'l-Fadl (v. 544/1149); **eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafa,** I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut.

Kasımî, Cemaleddin Muhammed b. Muhammed Said, (v. 1332/1914); **Mehâsinü't-te'vîl,** I-XVII, Dâru ihyâi'l-kütübi'l-arabiyye, Beyrut, tsz.

Kitab-ı Mukaddes, (Türkçe Tercüme) **Eski ve Yeni Ahit,** Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1991.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v. 1273); **el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,** I-XX, Dâru'ş-şa'b, Kahire, 1372 h.

Kasım b. Kutluboğa, Ebu'l-Adl Zeynüddin, (v. 879/1474); **Tacü't-terâcim fî tabakâti'l-hanefiyye,** Dâru'l-me'mûn li't-türas, Dımaşk, 1992.

el-Kâsânî, Alâuddin (v. 587 h.); **Bedâiu's-sanâi',** I-VII, Dâru'l-kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1982.

Mâlik İbn Enes, Ebû Abdillah el-Esbahî (v. 179 h.); **el-Muvatta,** Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1413/1992.

Ma'mer b. Râşid (v. 151 h.); **el-Câmi',** I-II (Abdurrezzak'ın el-Musannef'inin sonunda), el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403 h.

el-Merğînânî, Ebu'l-Hüseyin Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl (v. 593 h.); **el-Hidaye şerhu'l-Bidâye,** I-IV, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, tsz.

Mevlâna Şiblî (v. 1914), **Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi,** (Trc: Fatih Güngör - Beyhan Demirci - M. Sait Konar), Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

el-Mizzî, Ebu'l-Haccâc Yusuf b. Zekî Abdirrahman (v. 742 h.); **Tehzîbü'l-kemal,** I-XXXV, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1980.

M. Accâc el-Hatîb, Prof. Dr.; **Sünnetin Tesbiti (es-Sünne kable't-tedvîn),** (Trc. Mehmet Aydemir), Yeni Akademi Yay., İzmir, 2006.

el-Münâvî, Muhammed el-Med'uvv bi Abdirraûf; **Feyzu'l-Kadîr şerhu Câmii's-sağîr,** I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

________, el-Yevâkît ve'd-dürer fî şerhi Nuhbeti İbn Hacer, I-II, [Tahkik: Murtaza Zeyn Ahmed], Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1999.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (v. 261 h.); **el-Câmiu's-Sahîh,** I-III, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

en-Nebhanî, Yusuf b. İsmail b. Yusuf (v. 1350/1932); **Câmiu kerâmâti'l-evliyâ,** I-II, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1409/1989.

________, el-Fethü'l-kebir fî zammi'z-ziyade ile'l-Câmii's-sağîr, I-III, Kahire, Mustafa el-Bâbî el-Halebi, 1932.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); **es-Sünen,** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

________, es-Sünenü'l-kübrâ, I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1991.

en-Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya İbn Şeref (631-676 h.); **Şerhu Sahîhi Müslim,** I-XVIII, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392.

________, Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1990.

Ömer Rıza Kahhâle, A'lâmü'n-nisâ fî âlemey el-arab ve'l-islâm, I-V, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1984.

İmam Rabbânî, Ahmed İbn Abdülahad İbn Zeynelâbidîn Serhendî (v. 1034 h.),

el-Mektûbât, I-II, Fazilet Neşriyat, İstanbul, tsz.

er-Râmehürmüzî, el-Hasen b. Abdirrahmân (v. 360 h.), **el-Muhaddisü'l-fâsıl,** Dâru'l-fikr, Beyrut, 1404 h.

er-Râzî, Ebû Abdillah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (v. 606/1210); **Mefâtîhu'l-gayb,** I-XXXII, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

es-San'anî, Muhammed b. İsmail (v. 1182 h.); **Tavdîhu'l-efkâr,** I-II, [Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid.] el-Mektebetü's-selefiyye, Medine, tsz.

Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman (v. 902 h.); **el-İ'lan bi't-tevbih li-men zemme ehle't-tarih,** Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

es-Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl (v. 483/1090); **el-Mebsût,** I-XXX, Dâru'l-mârife, Beyrut, 1406 h.

Subhi es-Salih, (v. 1986); **Hadis ilimleri ve hadis ıstılahları,** (Trc: M. Yaşar Kandemir), Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 1971.

es-Suyûtî, Abdurrahman b. el-Kemâl Celâleddin (v. 911 h.); **el-Câmiu's-sağîr,** I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.

________, **Tedrîbü'r-râvî,** I-II, [Tahkik: Abdülvehhab Abdullatîf.] Mektebetü'r-riyâd el-hadîse, Riyad, tsz.

________, **el-Leâli'l-masnûa fi'l-ehâdîsi'l-mevdûa,** I-II, Dâru'l-mâ'rife, Beyrut, 1975.

________, **Tabakâtu'l-huffâz,** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1403 h.

________, **el–Hasâisu'l-kübrâ,** I-III, Dâru'l-kütübi'l-hadîse, Kahire, 1967.

Şaban, Prof. Dr. Zekiyyüddîn Şaban; **İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-fıkh),** (Trc: Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez), Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 2001.

Şakir, Ahmed Muhammed (v. 1957); **el-Baisü'l-hasîs şerhi ihtisari ulumi'l-hadis,** Matbaatu Muhammed, Beyrut, 1408 h.

eş-Şa'rânî, Ebû Abdurrahman Abdülvehhab b. Ahmed b. Ali el-Mısri (v. 1565), **et-Tabakâtü'l-kübrâ,** I-IV, (Trc: Abdülkadir Akçiçek), Toker Yayınları, İstanbul, 1968.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 1250 h.); **Fethu'l-kadîr,** I-V, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); **el-Mu'cemü'l-evsat,** [Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

________, el-Mu'cemü'l-kebîr, [Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], I-XX, Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

________, el-Mu'cemü's-sağîr (er-Ravdu'd-Dânî), I-II, el-Mektebetü'l-İslâmî / Dâru Ammar, Beyrut/Amman 1985/1405.

et-Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Hâlid (224-310 h.), **Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-Kur'ân,** I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.

________, Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk (Tarîhu't-Taberî), I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1407h.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (209-279 h.), **el-Câmiu's-Sahîh,** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (v. 207 h.); **el-Megâzî,** I-III, Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1984.

ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed Ahmed (v. 748 h.); **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,** I-XXIII, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1413 h.

________, Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl, I-VIII, [Tahkik: Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd.] Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1995.

________, Tezkiratü'l-huffâz, I-IV, Dâru's-sami'î, Riyad, 1415 h.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer (v. 538 h.); **Rabiü'l-ebrâr ve nusûsü'l-ahbâr,** Müessesetü'l-âlem, Beyrut, 1992.

________, Esasü'l-belâga, I-II, Dâru't-tenvîri'l-Arabî, Beyrut, 1984.

Zirikli, Hayreddin (v. 1976); **el-A'lam kamusu teracimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ,** Dârü'l-ilm li'l-melayin, Beyrut, 1986.